

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

**KIBRIS SORUNU VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ
SSCB KAMUOYUNA YANKILARI**

Doktora Tezi

Dinora ZHUMATAYEVA

Ankara 2013

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

**KIBRIS SORUNU VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ
SSCB KAMUOYUNA YANKILARI**

**Doktora Tezi
Dinora ZHUMATAYEVA**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Abdullah GÜNDOĞDU**

Ankara 2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**KIBRIS SORUNU VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ
SSCB KAMUOYUNA YANKILARI**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU

Prof. Dr. Uğur BULDUK

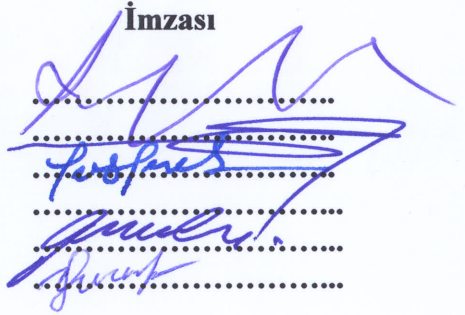
Doç. Dr. Feriut ŞENEL

Doç. Dr. Soyale TAMCELİK

Doç. Dr. Gülşanat KURMANBALIYEVA

ERCİLASON

İmzası

Tez Sınav Tarihi.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlarını andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (17.05/2013)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin Adı ve Soyadı

Dinora ZHUMATAYEVA

İmzası

Dinora

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR	XI
ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAYNAKLARI	XII

GİRİŞ

1. KIBRIS'IN COĞRAFI VE SİYASİ TARİHİ VE ADA'DA EGEMENLİK KURMA ÇABALARI

a) Kıbrıs Adası'nın Adı, Tarihi ve Siyasi Coğrafyası	1
b) Kıbrıs Adası'nın Osmanlı Devleti Fethine Kadar Tarihi	5
c) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Politikası	9
d) Kıbrıs Adası'nın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi.....	12

2. KIBRIS'IN İNGİLİZ İDARESİNE VERİLMESİ ve ADA'NIN İNGİLTERE TARAFINDAN İLHAKI

a) İngiltere'nin Doğu Akdeniz Kıbrıs Politikası	17
b) Osmanlı Devleti ve İngiltere Arasında İmzalanan Kıbrıs Mukavelenamesi..	20
c) Birinci Dünya Savaşı ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı Resmen İlhakı	23
d) Lozan Konferansı ve Kıbrıs Adası'nın Resmen İngiltere Himayesine Geçişi	27

3. KIBRIS'TA ENOSİS HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI

a) Megali İdea ve Enosis	30
b) İlk İsyan Girişimi ve İlk Enosis Bildirisi, Etniki Eterya Faaliyetleri.....	34

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS SORUNUN DOĞUŞU ve KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU

- a) Lozan'da Kurulan Dengelerin Bozulması..... 38
- b) II. Dünya Savaşı ve Sonrası İngiltere'nin Kıbrıs Politikası ve Geliştirdiği Çözüm Planları..... 44
- c) Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesini BM'ye Taşınması ve Enosis Girişimi 53
- d) Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa Taraf Olması ve Kıbrıs Türkleri 60

2. KIBRIS'TA YER ALTI ÖRGÜTLERİNİN KURULMASI

- a) EOKA Yer Altı Örgütünün Kurulması 71
- b) Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Mücadelesi ve Türk Mukavemet Teşkilatı 76

3. KIBRIS SORUNUNA YÖNELİK DİPLOMATİK ÇÖZÜM ARAYIŞLAR ve BAĞIMSIZ KIBRIS CUMHURİYETİNE DOĞRU ADIMLAR

- a) Zürih Görüşmeleri ve 11 Şubat 1959 Zürih Antlaşması 82
- b) 19 Şubat 1959 Londra Antlaşması 86
- c) 16 Ağustos 1960 Lefkoşa Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti İlanı,
Anayasa 90
- d) İttifak Antlaşması 95
- e) Garanti Antlaşması..... 97

4. KIBRIS'TA KANLI NOEL OLAYLARI VE YAŞANAN GELİŞMELER

- a) Kıbrıs Cumhuriyetinde İlk Anlaşmazlıklar 99
- b) Cumhurbaşkanı Makarios'un Anayasa Değişliği Teklifi ve Anayasa
İhlalleri 102

c) 1963 – 1964Bunalımı ve Akritas Planı	107
d) 21 Aralık 1963 Kanlı Noel Olayı ve Kıbrıs Cumhuriyetinde Krizin Derinleşmesi.....	114
e) Kıbrıs Meselesinin Üçüncü Londra Konferansı’nda, NATO ve Birleşmiş Devletler Konseyinde Görüşülmesi	120
f) Türkiye’nin Garantörlük Haklarını Kullanarak Kıbrıs’a Müdahale Girişimi	125
h) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı ve ABD Başkanı Johnson’ın Mektubu	129
g) Türkiye Başbakanı İsmet İnönü’nün Başkan Johnson’a Cevabı	133

5. 15 TEMMUZ 1974 DARBESİ ÖNCESİ KIBRIS’TA DURUM

a) Cenevre Görüşmesi ve I. Dean Acheson Planı	136
b) Erenköy – Mansura Savaşları	144
c) II. Dean Acheson Planı	147
d) Türk – Yunan İlişkilerinin Gerginleşmesi ve Kıbrıs’ta1965 – 1967 Olayları.....	149

İKİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI 20 TEMMUZ 1974

a) Kıbrıs Barış Harekâtı Öncesi Ada’daki Siyasi Gelişmeler ve15 Temmuz 1974 Darbesi	155
b) Türkiye ve Yunanistan’daki Siyasi Gelişmelerin Kıbrıs’a Etkileri	167
c) Türkiye’nin Diplomatik Girişimleri ve Yurtdışı Harekât İzni	171
d) Kıbrıs Barış Harekâtı Öncesi Adadaki Tarafların Kuvvet Dengeleri	180
e) Tarafların Askeri Harekât Planları	183

f) Türkiye'nin Müdahale Yetkisini Kullanması ve Birinci Barış Harekâtının Başlaması	190
---	-----

2. GÜVENLİK KONSEYİ'NİN ATEŞKES ÇAĞRISI VE GELİŞEN OLAYLAR

a) Ateşkesin Kabulü ve Birinci Cenevre Konferansı (25 – 30 Temmuz 1974).....	201
b) İkinci Cenevre Konferansı (8 – 19 Ağustos 1974).....	207

3. İKİNCİ BARIŞ HAREKÂTI

a) Türk Birliklerinin Harekât Öncesi Hazırlık Planı ve İkinci Barış Harekâtı	211
b) İkinci Barış Harekâtı Sırasında Kıbrıs'ta Rumların Yaptığı Katliamlar.....	215
c) Kıbrıs Barış Harekâtının Değerlendirilmesi.....	221

4. KIBRIS SORUNUN BM GENEL KURULU'DA GÖRÜŞÜLMESİ VE GENEL KURUL KARARI

a) 1 Kasım 1974 Tarihli Genel Kurul Toplantısının Kararı	224
b) ABD'nin Türkiye'ye Silah Ambargosu ve Uygulanmaya Konması	232
c) Kıbrıs Barış Harekâtı'na Türk ve Dünya Kamuoyunun Yaklaşımı	235

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. RUSYA’NIN TÜRKİYE VE DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI’NA GENEL BİR BAKIŞ

- a) Rus Çarlığı’nın XVIII. Yüzyılın Başlarından İtibaren Karadeniz, Boğaz ve Akdeniz’e Yönelik Faaliyetleri ve Rus – Osmanlı İlişkileri..... 238
- b) İkinci Dünya Savaşı Kadar Türk – Sovyet İlişkilerine Genel Bakış ve Kıbrıs..... 249

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN KIBRIS POLİTİKASI

- a) SSCB’nin 1945 – 1960 Arası Türkiye ve Kıbrıs Buhranıyla Takip Ettiği Siyaseti 257
- b) SSCB’nin 1965 – 1970 Yıllarda Kıbrıs Sorununa Karşı İzledikleri Tutumu 280

3. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ SOVYETLER BİRLİĞİ KAMUOYUNA YANSIMASI

- a) Kıbrıs Barış Harekâtı Esnasında SSCB’nin Kıbrıs Politikası 299

SONUÇ..... 315

KAYNAKLAR 322

EKLER..... 350

HARİTALAR 413

GAZETELER..... 418

ÖZET..... 451

ABSTRACT 453

ÖNSÖZ

İnsanoğlu sosyal bir varlık olarak çeşitli topluluklar halinde yaşamaya başladığı günden beri uluslararası ilişkiler hep var ola gelmiştir. Ancak bu ilişkilerin dostça olduğunu söylemek mümkün değildir. Uygar insanlar olarak, geçmiş zamanların tarihine bakar ve olayları düşünürsek, devletlerarasında meydana gelen savaşların şiddeti ve vahşeti vicdanımızı titretir. Kaybedenlerin öldürülmesi, hırsızlık, namusa saldırma, yağma, ganimetlerini mülk haline getirilmesi, bir vahşet dünyasının zamanının ilerlemesiyle insanlık tarihinden silinmeyen izi, eski ve ortaçağlardaki yapının tarifi imkânsız alçaklığı ile görünür.

Bazı ülkelerin belirli süreler için yaptıkları dostluk anlaşmaları da güçsüzlüğün verdiği zorunluluk, ekonomik ve kültürel hesaplar veya üçüncü ülkelere karşı savunma amacıyla yapılmıştır. Kıbrıs tarihinin en önemli özelliği de değişkenliklerle dolu olmasıdır. Tarihin başından beri ada bakır yatakları, ticaret faaliyetleri ve stratejik konumuyla bütün devletlerin ve toplumların ilgisini çekmiştir. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in ortasında stratejik bir adadır. Bu durum Kıbrıs'ı önemli bir yer haline getirmiştir.

Tarih boyunca milletlerin milli davaları ve bu milli davalar uğruna mücadeleleri hep var olmuştur. Milli dava, hem milletler hem de onların devletleri için beka sorunu olan davanın adıdır. Stratejik, jeopolitik, ekonomik çıkarlar da bir olayı veya olguyu milli dava seviyesine çıkarabilir. Fakat gerçek milli davalara konu olan olay ve olgular milletlerin ve devletlerin var olma veya yok olma durumlarıyla yakından ilgilidir.

Kıbrıs sorununun geçmişini ve bugünü anlamak için konuya yalnızca Türkiye ve Yunanistan arasındaki bir uzlaşmazlık konusu olarak bakmak yetmeyecektir. Kıbrıs sorunu kendisini birkaç düzeyde gösteren bir konudur. Başlıca sorun ise kuşkusuz adanın iki halkı arasındadır, bu sorun göz önünde tutulmadan soruna sağlıklı yaklaşmak mümkün değildir. Kıbrıs sorunu veya küresel sistemin Yunanistan ve Türkiye bakımından “*sorun*” haline getirdiği Kıbrıs konusu Türkiye ve Yunanistan açısından tam anlamıyla bir milli davadır.

Bu konu giderek Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum kesimi ve nihayet Türkiye Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinde bir soruna dönüşmüştür. Kıbrıs konusu, Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasında en üst sıradaki yerini uzun yıllar muhafaza etmiştir

ve aynı öncelik bugün de devam etmektedir. Bu politika gelecekte de devam edecek gibi gözüküyor. Yakın tarihe bakıldığında Kıbrıs sorununun Türk dış politikasını ve iç siyasi hayatını nasıl etkilediği görülecektir. Ada 1571 yılında Osmanlı Devletinin egemenliğine girdi. 1878 yılına değin de Osmanlı yönetiminde kaldı. Rusların Osmanlı Devletinin sınırlarını tehdit etmesi, Osmanlı Devleti ada üzerindeki hâkimiyetini, İngiltere'ye geçici olarak terk etmesi ardından ada uzun yıllar İngiliz egemenliğinde kaldı.

Daha sonra ise 1829 yılında Fransa – Rusya ve İngiltere'nin desteğiyle bağımsızlığını kazanan Yunanistan, Kıbrıs Ada'sına bir başka boyut kazandırmıştır. 1814 yılında, Yunanlılar tarafından kurulan “*FilikiEtery*” adlı gizli örgütün gerçekleştirmek için içtiği “*Megaliİdea*”sında yer alan on ilkeden birisi Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakıydı. 1878 – 1914 yılları arasındaki evre ise Yunanistan'ın kışkırtmasıyla Kıbrıs Rumlarının gerçekleştirdiği eylemlerle Enosis'e ulaşma çabalarına Kıbrıslı Türklerin sürekli olarak karşı koymasıyla geçmiştir.

1914'te Osmanlı Devletinin Almanya ve Avusturya – Macaristan yanında savaşa girmesini bahane eden İngiltere Kıbrıs'ı tek taraflı ilhak edince, Rumlar Enosis'i gerçekleştireceklerine dair umutlanmışlardı. İngilizler Ada halkının Büyük Britanya vatandaşlığına geçmesini istediler. İngiliz vatandaşlığını kabul etmeyen bazı Kıbrıslı Türkler Anadolu'ya göç ederken, vatandaşlığı kabul edenlerin bir kısmı ise İngiltere'ye göç etti. Buna karşın Mısır ve Yunanistan'daki yaşayan Rumlar ise adaya göçe başladılar.

Bu ilhak kararı, Yunanistan ve Rumları sevindirmişti. Hatta 16 Ekim 1915 yılında İngiltere, kendi tarafında harbe girmesi koşulu ile Yunanistan'a ada'yı verme taahhüdünde bulunmuştu. İngiliz idaresinin Rum yanlısı tutumu, Kıbrıs Türklerinin de Enosis'i önleme yönündeki çabaları teşkilatlanmak ihtiyacını ortaya koymuştur. 10 Aralık 1918'de öğretmen Mehmet Remzi Okan ile Müftü Ziya Efendi'nin girişimleri ile Lefkoşa'da Meclis-i Milli'nin toplanışı bunun delilidir.

1919 Mayıs ayı ortalarında Kıbrıs Türk Halkı adına önde gelen Türk Temsilcileri tarafından İngiliz Sömürgeler Bakanına bir dilekçe gönderilerek 60 bin Türkün Enosis'e karşı olduğu duyurmuşlardı. 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı ve Türkiye Cumhuriyeti İtilaf Devletleri tarafından resmen tanındı. Türkiye, Batı Trakya ve Musul gibi önemli topraklarını kaybetti ve Kıbrıs'ın

İngiliz idaresinde kalmasını Lozan Barış Antlaşmasının 20. Maddesi ile tanımak zorunda kaldı. Özellikle Lozan Anlaşmasından sonra başlayan süreçte Türkiye Kıbrıs'ı bir sorun olarak görmese bile, adadaki olaylar yavaş da olsa Türk dış politikasını etkilemeye başlamıştır. Londra ve Zürih anlaşmaları ile Kıbrıs'ta Türkiye'nin yeniden söz sahibi olması Türk dış politikasının başarılarından olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki adadaki nüfusu Rumlara nazaran daha az olan Türk toplumu yönetimde söz sahibi olmuştur. 1974'de gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı neticesinde tüm dünyanın ilgisi bu bölgeye kaydı.

Özellikle Sovyet kamuoyunda “*Barış Harekâtı*” farklı şekilde yorumlanmıştır. Bu yorumlama bize şu soruyu sorduruyor: Neden Türkiye'nin birinci müdahalesi dünyadaki gibi doğru algılanıyor fakat ikinci müdahalesi resmen istilacı olarak gösteriliyor? Aslında SSCB'nin Kıbrıs ve Türkiye konusundaki politikaları zaman-zaman değişik formüllere girmiştir. Doğu Blok'un NATO'ya karşı izlediği politikası ve Soğuk Savaş Döneminde ve sonrasında bir hayli değişiklikler olmasına rağmen SSCB ananevi politikasından hiçbir zaman vazgeçmemiştir.

Böylece Rus Çarlığı, SSCB ve onun halefi Rusya Federasyonunun sıcak denizler inme politikası, zaman-zaman değişiklikler olmasına rağmen ana prensip olma özelliğini halen daha devam ettiriyor. Kıbrıs Türkü, Türkiye'den kopartılmasından itibaren Anadolu'yu anavatan olarak görmüş, altında yaşadığı Rum tehdidine ve baskısına karşı umudunu Türkiye'ye bağlamıştır. Türkiye de yavru vatan Kıbrıs'a sahip çıkmış, devleti ve milletiyle, Kıbrıs Türkü'nün yanında yer almış, 1974'teki Barış Harekâtı ile de bölgede yaşayan Türkleri Rum vahşetinden kurtarmıştır.

20 Temmuz ve sonrasında olanları anlamak için bu tarihe değin yaşananları çok iyi bilmek gerekiyor. Çünkü Kıbrıs Sorunu 20 Temmuz 1974'te başlamamıştır. Bu iki toplum nasıl olup da karşı karşıya geldiği sorusu, gerçek sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun yanıtı ise Barış Harekâtı'nın zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Tarihsel gelişim süreci içinde yaşanan olaylar sıralandığında 20 Temmuz Barış Harekâtı'nın nedenleri ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu harekâtın uluslar arası hukuka dayanan yasallığı yanında insani nedenlerle de yapılmak zorunda kaldığı gözler önüne serilmektedir. Dönemin Doğu Bloğu'nu yöneten SSCB'nin harekât hakkında yürüttüğü politika da tarihsel açıdan çok önemlidir. 20 Temmuz'u ortaya

çıkaran Megali İdea nedir? Enosis nedir ve ilk ne zaman gündeme gelmiştir? Türk – Yunan çatışmaları ne zaman başlamıştır? Türkler Enosis’e karşı nasıl bir mücadele vermişlerdir? Tüm bu olaylar ve sorunların yanıtlarını tarihsel gelişim süreci içerisinde incelenmezse, “*BARIŞ HAREKÂTI’NI*” anlamak ve harekâtın nedenlerini doğru saptamak olanaksızlaşır. Ayrıca Kıbrıs’ta yaşayan iki halkın karşı-karşıya getirilmeden önceki dönemde Ada’nın tarihine, coğrafi ve siyasi konumuna kısaca değinmek gerekiyor.

Tezimizin bir önemli tarafı bahsettiğimiz bu kısımları SSCB coğrafyasında farklı bir şekilde anlatmıştır. Bir zamanlar bende SSCB’nin bir vatandaşıydım. Bizim de Kıbrıs hakkındaki görüşlerimiz eskilere dayanan tesirleri de vardı. Fakat doktora için Türkiye’ye geldikten sonra Sayın Hocam Prof.Dr. Abdullah Gündoğdu’nun bu konuyu önermesi neticesinde Kıbrıs’ın hakiki tarihiyle yüzleşmek zorunda kaldık.

Bu yüzden tezimizin giriş, birinci ve ikinci bölümlerine geniş yer ayırmak ihtiyacını duyduk. Yaptığımız bu çalışmanın eksiksiz olduğunu söylemem kuşkusuz yanlış olur. Ancak bu eksikliğin bir kısmı bizim ilmimizin yetersizliğinden ve bir kısmının da kaynaklara ulaşmakta çektiğimiz sıkıntıdandır. Bu vesileyle bize bu çalışmayı yapma fikrini veren, tezi yazma sürecinde değerli ve eleştirileriyle bizi yönlendirerek tüm eksikliklere rağmen tezi vücuda getirmemizde bize yardımcı olan Sayın Prof.Dr. Abdullah GÜNDOĞDU’ya teşekkürü bir borç bilirim.

Aynı zamanda Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalının kıymetli öğretmenleri Prof.Dr. Sadeddin Gömeç, Prof.Dr. Üçler Bulduk, Prof.Dr. Eşref Buharalı’ya teşekkürlerimi sunarım.

Bununla birlikte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşivi Müdürü Gökhan Bey’e ve arşiv çalışanlarına, Rossiskii Gosudarstvenni Arhiv Sosyalno Politicheskoi İstorii Arşiv çalışanlarına, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına, Türkiye Cumhuriyeti Milli Kütüphanesi, Kazakistan Milli Kütüphanesi, Azerbaycan Milli Kütüphanesi ve Kırgızistan Milli Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Türkiye’de öğrenim sürecince tarafıma burs tahsis eden Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütavelli Heyet Başkanlığına bir teşekkür borç bilirim.

Ve bu hayatı benimle paylaşan eşim Aslan TURLYBEK YEDİLKHANOĞLU'na ve ay parçası kızlarım Maryam YEDİLKAN'la Nurcannat YEDİLKAN ve oğlum Nurmammedkhan YEDİLKHAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. İyi ki varsınız.

Dinora ZHUMATAYEVA

KISALTMALAR

AB.	: Avrupa Birliği
ABD.	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.a.b.	: Adı Geçen Arşiv Belgesi
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
AET	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
EOKA	: Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği
Haz.	: Hazırlayan
İA.	: İslam Ansiklopedisi
M.Ö.	: Milattan Önce
RMMO	: Rum Milli Muhafız Ordusu
RGASPI	: Rossiskii Gosudarstvenni Arhiv Sotsialno Politicheskoi İstorii
KKTC.	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTMA	: Kıbrıs Türk Milli Arşiv
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SSCB.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TMT.	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Vd	: Ve Diğeri
Vs	: Vesaire
HİT	: Hava İndirme Tugayı

ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAYNAKLARI

Kıbrıs Adası tarih boyunca bölgenin coğrafi özellikleri ve önemi nedeniyle çevresinde yaşayan hakların kaderini önemli ölçüde tesir etmiştir ve hala devam ediyor. Kıbrıs Adası baharat yollarının güzergâhında bulunması nedeniyle dünya tarihinin önemli bir yerine sahiptir. İncelememizde Kıbrıs Adasının coğrafi, stratejik özelliklerinin bölgede yaşayan toplumların ve dünya güçlerinin hayatlarına etkisi, Kıbrıs sorununun getirdiği sorunlar ve adadaki iki toplumun birbirlerine karşıt görüşleri, Kıbrıs sorununun Türk ve dünya tarihi açısından önemi gibi konulara yer verilmiştir.

Çalışmamızda yararlandığımız kaynakları şu şekilde sınıflandırabiliriz:

Gazeteler: Yunan işbirlikçileriyle birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti'nde darbe gerçekleştiren ve Kıbrıs sorunu daha da körükleyen ve olaya bir son vermek amacıyla Türkiye tarafından son derece barışıl amaçta yapılan “*Kıbrıs Barış Harekâtını*” inceleme konusunda son dönem gazeteleri birinci elden tarihi kaynak niteliği taşımaktadır. Bu nedenle çalışmamızda Kıbrıs sorunu neticesindeki olayları incelerken SSCB resmi gazetelerini ve SSCB'nin içinde bulunan Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti resmi gazetelerini yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti resmi gazetelerini ve ABD, İngiltere gibi bölgede etkin politika uygulayan ülkelerin de gazete haberlerini kullandık.

Antlaşmalar: Çalışmamız sırasında Kıbrıs Cumhuriyetini kurulmasında doğrudan garanti eden devletlerarası yapılan antlaşmalar ve zamanla vuku bulan olaylar sırasında iki taraflı veya çok taraflı anlaşmalar ve Birleşmiş Milletlerde alınan kararlar ile ilgili konuları da tezimizde yararlandık.

Ülke Profilleri: Çalışmamız sırasında KKTC ülke profili, SSCB'nin Kıbrıs tarihiyle ilgili resmi yayınlarıyla birlikte başka da uluslar arası ajansların yayınladığı ülke profillerin kullandık.

Kitap ve Makaleler: Çalışmamızda doğrudan Kıbrıs tarihiyle ilgili ve bölge ülkelerinin tarihi ile ilgili kitaplardan ve makalelerden yararlandık.

İnternet Haber ve Yazıları: Kıbrıs sorunu ve Barış Harekâtı tarihiyle ilgili incelerken internet siteleri de önemli ölçüde kolaylık sağladı. Bu nedenle çalışmamızla ilgili olarak çeşitli devlet kuruluşlarının sitelerinden ve Kıbrıs ve

evresiyle ilgili çalışmalar için kurulmuş internet sitelerinden yararlanarak önemli bilgiler elde ettik.

Arşiv Belgeleri: Kıbrıs sorunu tarihi ve bölge devletlerini baharat yollarını elde tutma çabaları ve bu yolda verdikleri savaşlar, devletlerarası ilişkileri üzerine bir çalışma yaparken kullanılacak birinci elden kaynaklar doğal olarak arşiv belgeleridir. Bu nedenle ilk resmi kayıtların tutulduğu arşivler bakılması gereklidir. Biz de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devlet Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Rossiskii Gosudarstvenni Arhiv Sosyarno Politicheskoi İstori Arşivinden elimizden geldiği kadar faydalanmaya çalıştık.

GİRİŞ

1. KIBRIS'IN COĞRAFI VE SİYASİ TARİHİ VE ADA'DA EGEMENLİK KURMA ÇABALARI

a) Kıbrıs Adası'nın Adı, Tarihi ve Siyasi Coğrafyası

Kıbrıs Adası'nın tarihi çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Kıbrıs Adası'nın tarihi incelendiğinde on bin yıllık bir geçmişi olduğu görülür. On bin yılın yedi bini tarih öncesi çağlara ait olup Akdeniz kültürüyle yakından ilgilidir. Kıbrıs Adası coğrafi konumu bakımından Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan merkezi bir bölgede bulunmaktadır. Kıbrıs adasının ismi¹ M.Ö. 1500'de Mısır kitabelerinde “İsj” diye yazılmış, daha sonra “Alaşin” şekline dönmüş, eski İbrani belgelerinde Kittim olarak kaydedilmiştir². Kıbrıs sözcüğünün “bakır” anlamındaki Sümerce Zubar sözünden türetildiği söylenmektedir.

Kıbrıs Adası meşhur şehirlerinin adlarına göre “Amatusya, Pafya ve Salaminia” adı ile de anılırdı. Mısırlılar ve Hititliler zamanında “Alaşya (Alasya) ve Asi”, Finikeliler devrinde ise “Hetim” ismi ile anılırdı. Eski zamanlara ait muhtelif menşeli vesikalarda Laşya'nın, Kıbrıs'ın adı olduğu hakkındaki hipotez Ohnefalsch – Richter'in 1885'de Tamassus civarında bulduğu Apollon Alasiotas (Alaşya'nın Apollon'una) vakfedilmiş Yunanca ve Fenike'ce yazılı bir “bilingue’e” dayanıyordu³. Avrupa dillerindeki bakırın ismi bu Ada'nın isminden çıkmıştır. Bakırın Latincesi “Cuprum”dur ki, “Kıbrıs – Cyprus” kelimesinden çıkmıştır⁴.

¹ Kazakistan Avrasya Milli Üniversitesinde gerçekleşen “Eski Türk Yazıtları, Paleografya ve Yazı Tarihi” adlı Uluslararası Konferansta Kazakistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Dil Komitesi Başkanı Prof.Dr. Erden Kazhibek Kıbrıs Adasının ismiyle ilgili konuşmasında adanın isminin “Alash” ve adanı ikiye ayıran da Beşparmak dağları olduğunu vurguluyor. Tabii ki, bu Kazak Türklerinin “Alash” ismini Türklerin ortaya çıkış menşeyi hakkında kutsal saydığından tarihi Türk mekânlarında böyle isimlendirmeleri vermeleri gayet doğaldır. Kıbrıs ismiyle ilgili adlarda önce “İsj” daha sonra “Alashin” olarak yazıldığını gördüğümüzden bir ihtimale göre Kazak Türklerinin görüşleri de doğru olabilir. Fakat Kıbrıs adasının bu ismiyle ilgili bu teorisinin ne kadar doğru olup olmadığına dair elimizde kesin bir belge yoktur. Ancak yine de bunu bir versiyon olarak kabul edebiliriz. Haberin alınan vakti ve saati; 21.01.2001. 14.26. [http:// kazinform.kz/kaz/article/1164363](http://kazinform.kz/kaz/article/1164363)

² Cevat R. Gürsoy, “Kıbrıs Müşahedeleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt XX, S 3/4, Ankara 1962, s. 165; Sadettin Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2003, s. 151.

³ Füzün Kınal, “İlk Çağlarda Kıbrıs”, Belleten C. XXVIII, s. 109 – 112, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1964, s. 401.

⁴ H.Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşa 1998, s. 1; Yavuz Ercan, “Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Paneli”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, S 35/36, Ankara 2005, s. 386.

Yunanca “*Kypros*”, İtalyanca “*Cipro*”, Fransızca “*Chypre*”, İngilizce “*Cyprus*”, Almanca “*Cypern*”, Arapça “*Kubrus*” ve Türkçe “*Kıbrıs*” şekilleri bakırın yabancı dillerdeki karşılığı olan İngilizce “*Copper*”, Almanca “*Kupfer*”, Fransızca “*Cuivre*”, bakırın mı adaya ismini verdiği, yoksa bu zengin cevherlerin mi adadan ismini aldığı malûm değildir. Kıbrıs Jeoloji Dairesinin Müdürü bakır madenciliğinin Romalılar ve hatta Fenikeliler zamanında mühim bir faaliyet teşkil ettiğini ve bazı müelliflerin, bakır kelimesinin adanın isminden neşet ettiği kanaatinde bulunduklarını kaydeder⁵. Kıbrıs’ta ilk yerleşimin arkeolojik verilere göre M.Ö. 7000 – 3900 dönemine rastladığı ve elde edilen bulguların Anadolu ve Mezopotamya kültürlerine benzer olduğu gösterilmiştir⁶.

Bilimsel araştırmalar neticesinde Kıbrıs’a ilk yerleşenlerin tarih öncesi devirlerde meydana gelen bir çöküntü sonucunda Anadolu’nun Hatay ve Mezopotamya bölgesinden geldiler⁷. Yani Yunanlılarla hiçbir alakası yok olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda son kazılardan elde edilen bulgulara göre, Kıbrıs’a ilk yerleşen insanların da Anadolu’nun Hacılar ve Çatalhöyük yörelerinden geldikleri ortaya konulmaktadır⁸. Dolayısıyla, eski Anadolu halkı ile Kıbrıs’a ilk yerleşenlerin aynı kökenden olduğu söylenebilir. Ayrıca Kudüs’e giderken kısa bir süre için Kıbrıs’ı ziyaret eden Avrupalı hacıların tutmuş oldukları seyahat günlükleri, ortaçağlar ve Yeniçağlar süresince, Kıbrıs’ta yaşamış olan halklar hakkında oldukça ilgi çekici bilgiler vermektedir⁹.

Avrupalı hacılar, Kıbrıslıları dikkatli bir biçimde gözlemişler ve bunların bir kısmı gözlemlerini yazıya geçirmiştir. Bu gözlemlerin bir kısmı şüphesiz hayali, bir kısmı ise gerçeği yansıtmaktadır. Türklerden önceki durumu göstermesi bakımından bu hacıların Kıbrıslılar için yaptıkları tespitler büyük bir önem taşımaktadır. Kıbrıslıların yaşam tarzı ve hatta kişilikleri bu gözlemlerle anlaşılır hale gelecektir¹⁰. Akdeniz’in Doğu ucunda yer alan Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya adalarından sonra

⁵ Gürsoy, 1962, **a.g.m**, s. 165.

⁶ Ahmet Aydoğdu, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları “Annan Planı ve Referandum Süreci**, BRC Basım ve Matbaacılık, Ankara 2005, s. 1.

⁷ **Fikret Alasya**, “Kıbrıs’ın Dünü, Bugünü ve Yarını”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 83.

⁸ **Arif Erzen**, “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış”, Milletlerarası I. Kıbrıs Sempozyumu, Lefkoşa 1993, s. 80.

⁹ Akif Erdoğan, **Kıbrıs’ta Osmanlılar**, Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa 2008, s. 1.

¹⁰ Erdoğan, 2008. **a.g.e**, s. 1.

Akdenizdeki en büyük üçüncü adadır¹¹. Kıbrıs Adası coğrafi bakımından Anadolu'nun bir parçasıdır. Güneyde Mısır kıyılarından 370, Kuzey – Batı'da Rodos'tan 400, Girit'ten 500 ve de Yunanistan'dan 800 kilometre uzakta olduğu, Anadolu kıyılarından sadece 70 kilometre mesafede bulunmaktadır¹². Kıbrıs, Akdeniz'in kuzey – doğu bölgesinde 34⁰ derece 33 dakika ve 35⁰ derece 41 dakika kuzey enlemleri ve 32⁰ derece 20¹³ dakika ve 34⁰ derece 35 dakika doğu boylamları arasındadır¹⁴.

Kıbrıs'ın yapı ve yeryüzü şekilleri itibariyle Anadolu'nun güney kıyısı boyunca uzanan Toros sistemi ile bağlı olduğu bilinmektedir. Kıbrıs Adası, temelde derinliği birkaç yüz metre ile ifade edilebilecek olan deniz platformu vasıtasıyla Anadolu'ya bağlı bulunmaktadır¹⁵. Doğu – batı mesafesi 225, kuzey – güney mesafesi ise 93 kilometre olup yüzölçümü 9251 km²'dir. Çeşitli strateji uzmanları bu denizi coğrafi mevki açısından üç bölgeye ayırmıştır. Cebelitarık – Malta Adası arasına Batı Akdeniz, Malta Adası ile 27⁰ boylam arasında kalan bölgeye Orta Akdeniz, bu boylamın doğusunda kalan bölgeye Doğu Akdeniz denilmektedir¹⁶.

İlmi araştırmalar, Türkiye'nin Hatay ilindeki dağ ve ovaların 130 km güney – batıda Kıbrıs'ta deniz seviyesi üzerine çıkarak aynı özelliklerle devam ettiğini göstermektedir. İskenderun Körfezi'ne doğru uzanan Kıbrıs, Pleistosen devrinde Anadolu'dan ayrıldı¹⁷. Görüldüğü gibi Kıbrıs Adası, Yunanistan'ın iddia ettiği şekilde bir Yunan Adası değildir. Jeolojik ve iklim olarak da Anadolu'nun bir parçası konumundadır¹⁸. Anadolu yarımadasına akraba olduğunu söyleyebileceğimiz Kıbrıs, iklim bakımından Türkiye ile benzer olup, ekonomisinin temeli ziraattır ve milli

¹¹ Kemal Akmaral, **Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a dek uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s. 41; Ertuğrul Önalp, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Berikan Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 31; **İsmail Bozkurt**, “Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, **Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, 2. Baskı, Ahsen Yayıncılık, Ankara 2001, s. 9; Gömeç, 2003., **a.g.e.**, s. 151.

¹² Sadi Somuncuoğlu, **Arka Kapımıza Dayandılar Kıbrıs'ta Sirtaki**, Boyut Tan Matbaası, Ankara 2002, s. 21; Önalp, **a.g.e.**, s. 3.

¹³ Bazı kaynaklarda 17 olarak verilmiştir.

¹⁴ **Engin Berber**, “Kıbrıslı Rumların Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki Etkinlikleri”, Yay Haz: Ulvi Keser, **Birinci Uluslar arası Kıbrıs Sempozyumu**, Motif Matbaacılık, Ankara 2009, s. 31.

¹⁵ **Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa 1984, s. 1.

¹⁶ Dursun Yıldız, Doğan Yaşar, **Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç**, Truva Yayınları, İstanbul 2012, s. 18.

¹⁷ Alasya, 1998, **a.g.e.**, s. 2.

¹⁸ **Nesrin Demir**, “Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, Elazığ 2005, s. 348.

gelirinin % 22'sini oluşturur. Adanın esas gelir kaynaklarından biri de narenciyedir. Seralarda turfandacılık yapılır. Zeytincilik de önemli bir gelirdir. Tarımın yanı sıra hayvancılık ve madencilik de vardır. Doğu Akdeniz'in Kuzey – Doğu köşesindeki bu yer tarihte, Doğu – Batı ticari ilişkilerinde bir uğrak yeri, hatta bir Pazar olma vasfını kazandırmıştır. Kıbrıs Adası, tarih boyunca Orta Doğuya açılmak isteyen devletler için, vazgeçilmez stratejik ve ticari bir üs olarak görüldü. Akdeniz ticaret ve fetih yolu olma özelliğine sahiptir.

Geçmişin uygarlıkları Akdeniz Kıyılarında ortaya çıkmış, büyük hanedan ve krallıklar bu bölgede kurulmuştur. Yüzyıllardan beri Kıbrıs stratejik önemini hep korumuştur. Kıbrıs'ın asıl jeopolitik ve stratejik önemi dünyanın en büyük deniz ulaşım bölgesi ve koridoru üzerinde oluşundan kaynaklanmaktadır. Kıbrıs, Avrupa, Asya ve Afrika'yı birbirine bağlayan yolların üzerinde bulunduğu stratejik bir konumdadır¹⁹. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs yüzyıllar boyu politik, ticari ve askeri egemenlik mücadelesine sahne olmuş, yakın çağlarda da modern donanmalara ev sahipliği yapan jeopolitik alan olmuştur. Özellikle Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, dünya ticari ve sanayi mal akışının olduğu stratejik bir konuma haizdir.

Dolayısıyla bu bölge, son birkaç yüzyıldır Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ile Osmanlı dönemi dâhil Türkiye'nin çok yönlü egemenlik mücadelesi verdiği bir bölge olma özelliğine de sahiptir. Bölgenin, dünya deniz ulaşımının kalbi olması özelliği sebebiyle geliştirilen Politik – Askeri stratejiler açısından da Kıbrıs, Akdeniz stratejisinin önemli kilit noktalarından biridir. “*Batmayan uçak gemisi*”²⁰ olarak nitelenebilecek Kıbrıs ve Akdeniz'in bölgesel güvenliğe katkısı büyüktür. Kıbrıs, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i, Süveyş Kanalı'nı, bu bölgeden geçen bütün deniz ve hava yollarını, Kızıldeniz ile İran Körfezi'nin tamamını kontrol edebilecek durumdadır²¹.

¹⁹ Ahmet Şükrü Esmer, “Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın”, Hazırlayan. Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 75.

²⁰ Şenol Kantarcı, “Kıbrıs'ta “70 Bin Kişilik” Yeni Bir “Türk Askeri Üssü” Kurulmalı”, 2023 S. 36, 2004, s. 37.

²¹ Aydın Olgun, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demircioğlu Yayınevi, Ankara 1991, s. 4.

b) Kıbrıs Adası'nın Osmanlı Devleti Fethine Kadar Tarihi

Kıbrıs'ın tarihi milattan çok öncelere dayanmaktadır. Kıbrıs Doğu Akdeniz'deki stratejik önemi nedeniyle, tarih boyunca sürekli el değiştirmiştir²². M.Ö. 1500'den itibaren Mısırlılar, Hititler, Akalar, Dorlar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Romalılar, Memluklar, Lüziyanlar, Cenevizliler, Venedikliler, Osmanlılar, İngilizler Adaya hâkim olmuşlardı. Kıbrıs adası, coğrafi mevkii icabı kuzeyde ve doğuda Anadolu yarımadası ve diğer Asya memleketleri ile güneyde ve batıda Afrika ve Avrupa'nın denizci kavimleri arasındaki münasebetlerde eski çağlardan beri mühim bir rol oynamış ve bugün dahi bütün dünyanın ilgisini üzerine çeken bir konu olmuştur²³.

Ayrıca Kıbrıs adası, Putperestlik, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi önemli inanç sistemleri de tecrübe edilmiştir²⁴. Kıbrıs'ta ilk yerleşimin arkeolojik verilere göre M.Ö.7000-3900 döneminde rastladığı ve elde edilen bulguların Anadolu ve Mezopotamya kültürlerine benzer olduğu tarih kitaplarında yer almaktadır. M.Ö.3900-2600 yıllarında bakır aletlerin ilk kez görüldüğü Cilalı Taş Devrini, M.Ö. 2300-1850 döneminde Anadolu'dan yeni göçlerin yaşandığı Erken Bronz Çağı takip etmiştir. M.Ö.1900 – 1600 Orta Bronz Çağında Kıbrıs'ta bulunan bakır madeninin önemli bir hale gelmesi üzerine saldırılara karşı ilk kalelerin yapılması söz konusu olmuştur.

İlk medeniyet kalıntıları, Hititlilerin adaya hâkim olduğu M.Ö. XV. Yüzyıla ait. M.Ö. 1600 – 1550 döneminde Ada'nın Mısır'ın XII. inci sülalesinden gelen III. Tutmes²⁵ Suriye'yi tamamen hâkimiyeti altına aldı. Daha sonra, Doğu Akdeniz'e hâkim olan Kıbrıs Adası'na M.Ö. yaklaşık 1450 tarihinde zapt etti. 450 sene kadar Kıbrıs'a hâkim olan Mısırlılar, Ada'nın medeniyeti üzerinde hiçbir etki yaratmadı. M.Ö. 1500 yıllarında, Anadolu medeniyetinin en önemli temsilcileri olan Hititler,

²² Esmer, 1975, a.g.m, s. 75.

²³ Gürsoy, 1962, a.g.m, s. 165.

²⁴ Nihat Öztoprak, Bayram Ali Kaya, (Ed), **Suya Düşen Sancak (Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine İncelemeler)**, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 17.

²⁵ Tutmes III' tür (Thutmose III). M.Ö. 1504-1447 yılları arasında Mısırda hükümdarlık yapmıştır. Bu firavun tarihi eserler bırakan adıyla da meşhurdur. Mesela: Karnak'ta yaptırdığı tapınaktan ve kendisine ait heykellerden başka, diktirdiği taşlar da tarihi eserler arasında yer alıyor. Bu dikilitaşlardan bir tanesi, hâlen İstanbul'da, Sultanahmet Meydanı'ndadır. Babası Tutmes II'nin anısına dikilen bu taşta, Tutmes III' ün kendi zaferleri anlatılır. Bizans İmparatoru Büyük Teodos, 390 yılında bu taşı Mısır'dan getirterek İstanbul'da bugünkü yerine diktirmişti. Taş 4 cephelidir. Üzerinde ayrı bir şekil içinde, Tutmes III' ün diz çökerek tanrı Amon-RA'ya bir kurban sunduğu görülür. Pembe granitten yapılan taşın kaidesinin boyutları, 2,75 x 2.20 metre, yüksekliği ise 30 metredir.

Kıbrıs'ı ele geçirdiler. Hitit egemenliği M.Ö. 1450'de Mısır ile yer değiştirdi. Mısırlılar 450 yıl kadar Kıbrıs'a Hâkim oldular. M.Ö. 1320 yılında Kıbrıs, bir ara tekrar Hitit egemenliği altına girdiyse de, bu egemenlik kısa sürdü ve Kıbrıs tekrar Mısırlıların eline geçti²⁶. M.Ö. 1000 yıllarında Kıbrıs'ta Fenikelilerin hâkimiyeti başladı. Bu hâkimiyet M.Ö. 709 yılına kadar sürdü. M.Ö. 1200 yıllarında başlayan Dor istilasını Yunanistan'dan Adalar Denizi, Anadolu ve Doğu Akdeniz yönüne bir takım göçlerin olmasına sebep oldu. Bu göçler sonunda Yunanistan'dan Kıbrıs'a gelen kolonizatörler birbirleriyle ve Yunanistan'la herhangi bir ilişkisi olmayan siteler kurdular.

Bu siteler dokuz krallık meydana getirdi. Fakat bu krallıklar Fenike egemenliği altındaydılar. M.Ö. 9. ve 8. yüzyılda Anadolu'nun büyük kısmını ele geçiren Asurlular, Güney Anadolu ve Suriye kıyılarını güven altına almak için Kıbrıs'ı ele geçirmek istemekteydiler. Bu arada Fenikelilerin ağır vergilerinden şikâyetçi olan Kıbrıs Kralları, M.Ö. 709 yılında Asur egemenliği altına girdiler²⁷. Asur devletinin M.Ö. 669 yılında yıkılmasından sonra Kıbrıs, M.Ö. 568 yılında tekrar Mısırlıların eline geçti. Ancak Ön Asya'da Persler, firavunlar saltanatını yıkınca Mısır'a ait yerlerle birlikte Kıbrıs da M.Ö. 525 yılında Perslerin eline geçti. Kıbrıs'taki Pers egemenliği, Makedonyalı Büyük İskender'in M.Ö. 333 yılında Perslere karşı kazandığı "*İssus*" savaşına kadar devam etti.

Büyük İskender, M.Ö. 323 yılında ölünce, kısa zamanda kurduğu muazzam imparatorluğun paylaşılması için generalleri arasında mücadele başladı. Bu mücadele neticesinde M.Ö. 301 yılında General Ptoleme, Kıbrıs'a egemen oldu. Ptoleme ailesinin Kıbrıs'taki egemenliği M.Ö. 56 yılına kadar devam etti. Bu yılda Romalı General Marcus Kato tarafından Roma İmparatorluğuna bağlanan Kıbrıs, M.S. 395 yılına kadar bu durumunu devam ettirdi. Roma İmparatorluğunun bu yılda ikiye ayrılmasından sonra Kıbrıs, Doğu Roma İmparatorluğuna yani Bizans'ın payına düştü²⁸. Bu devirde bölgede Ortodoks mezhebi yaygınlaşmış ve Kıbrıs Ortodoks

²⁶ Talat Üzer, **Kıbrıs'ın Tarihçesi**, İhlâs Gazetecilik, Ankara 2003, s. 11; Merter Şahinler, **Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti**, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul 1979, s. 98.

²⁷ Demir, 2005, a.g.m, s. 349.

²⁸ Hüseyin Metin, **Kıbrıs'ın Tarihine Toplu Bakış**, Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa 1959, s. 22, 24, 25, 30, 32, 42, 47; Bener Hakkı Hakeri, **Başlangıçtan 1878'e dek Kıbrıs Tarihi**, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları., Ankara 1993, s. 52, 53, 58, 73, 80; Akif Erzen. "Kıbrıs'ın

kilisesi kurulmuş. Ayrıca, Doğu Roma İmparatorluğu dâhilinde Rumcanın resmi dil olarak kabul edilmesiyle Kıbrıs'ta yaşayan çeşitli milletlere mensup halk arasında dil ve din birliği sağlanmış ve aslen Yunanlılıkla bir ilgisi bulunmayanlar, günümüzde Kıbrıs Rumları olarak anılan toplumun kökenini oluşturmuştur²⁹. Kıbrıs'a ilk İslam seferini Halife Osman zamanında Şam Valisi Muaviye yapmış ve Kıbrıs bu zamana kadar Doğu Roma'ya verdiği verginin aynısını bundan böyle Müslümanlara vermeye başlamıştır. 654 yılında yapılan ikinci sefer, Adaya Müslümanların yerleşmesiyle sonuçlanmıştır.

689 yılında Halife Abdülmelik İmparator Justinianos arasında yapılan bir anlaşma ile Kıbrıs'tan alınan verginin iki devlet arasında eşit olarak bölünmesi kararlaştırılmıştır. Emeviler zamanında Kıbrıs, Doğu Roma ve Emeviler arasında bağımsızlığını korumuş ve bu devletlere yalnızca bir vergi ile bağlanmıştır. Abbasiler çağında da durum değişmemiş. Üçüncü Haçlı Seferleri sırasında, 1191 yılında Kıbrıs tarihte ilk defa İngilizlerin eline geçmiş, fakat kısa bir süre sonra İngiliz Kralı I.Richard, Adayı önce Templier şövalyelerine satmış daha sonrada Kudüs Kralı unvanını taşıyan Guy de Lusignan'a devretmiş³⁰. Memlükler zamanında Kıbrıs'a karşı yapan ilk askeri harekât Sultan Baybars zamanında olmuştur. Baybars'ın adayı zaptetmek üzere 1270 yılında gönderdiği donanma, Limasol kıyılarında fırtınaya yakalanarak kıyıya vurmuştu³¹.

1422 – 1438 yılları arasında hüküm sürecek olan Memluk Sultanı Barsbay'ın tahta çıkar çıkmaz gözlerini Hospitalier'lerin yuvalandıkları Kıbrıs'a çevirdi. Dâhilî sorunlar aşılar aşılmaz Sultan Barsbay bu fethi gerçekleştirmek için harekete geçti. Özellikle 1423 yılında iki Müslüman ticaret gemisinin Dimyat dolaylarında Franklar tarafından ele geçirilmesi ve Kıbrıs Kralı II. John'un, Sultan Barsbay tarafından çağdaşı Osmanlı Sultanı II. Murada yolladığı hediyeleri taşıyan gemiyi ele geçirmesi bu seferin tetikleyici sebeplerini teşkil etmişti. Bu suretle Haçlıları cezalandırmak maksadıyla Barsbay, üst üste 1424, 1425 ve 1426 yıllarında Kıbrıs'a seferler tertip

Tarihine Bir Bakış", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi 14-19 Haziran 1969, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1971, s. 81, 82.

²⁹ **Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, 1984, a.g.e., s. 4.

³⁰ Akmaral, 2004, a.g.e., s. 42.

³¹ **Eşref Buharalı**, "Kıbrıs'ta İlk Türkler veya Kıbrıs'ın Memlük Hâkimiyetine Girişi", Türk Dünyası Araştırmaları, s 95, İstanbul 1995, s. 82.

ettirdi³². Tertip edilen ilk iki sefer; daha çok keşif amaçlı ve bilhassa Haçlıların sebebiyet verdikleri zararlardan ötürü, cezalandırıcı seferler olup bunlar küçük çapta idi. Fetih için üçüncü bir seferin kaçınılmaz olduğunun bilincinde olan Barsbay, tüm hazırlıkların tamamlanmasından sonra kara kuvvetlerinin komutanlığına Emir Tagriberdî'yi, deniz kuvvetlerinin komutanlığına ise Emir Aynâl'ı tayin ederek 1426 yılı Haziran ayında İskenderiye'den hareketle Memlûk donanmasını Doğu Akdeniz'e gönderdi³³. Kıbrıs'ın fethiyle tamamlanacak olan bu üçüncü harekât için tahsis edilen gemi, birlikler, mühimmat ve teçhizat diğer iki sefere nazaran daha kapsamlı idi.

Emir Tagriberdî, Janus'a yolladığı bir mektup vasıtasıyla kendisinden Barsbay'a tâbî olmasını istedi. Janus da bunu reddedince adaya çıkartma yapan Memlûklar ile şövalyeler arasında şehrin içinde meydana gelen çarpışmalar neticesinde de Kıbrıslılar ağır bir mağlubiyete uğratıldılar. Daha önce iki kez Müslümanların akınlarına uğrayan Limasol, tertiplenen üçüncü seferde şehri almaya Muaffak oldular. Kaçma teşebbüsünde bulunan kral ise kısa bir süre sonra yakalanarak esir edildi³⁴. XIV. yüzyılın ortalarından itibaren Kıbrıs'taki Lusignan hâkimiyeti, iki İtalyan şehir devleti; Ceneviz ve Venedikliler tarafından tehdit edilmekteydi. Cenevizliler, 1372 yılında Magosa'ya hâkim oldular. 1464 yılında, Venediklilerle anlaşılan Kıbrıs Kralı II. Jacques, Cenevizlileri Magosa'dan çıkardı.

1489 yılında ise, Venedikliler Kıbrıs'taki 7 Lusignan yönetimine son vererek Kıbrıs'a hâkim oldular. Venedik idaresine geçen ada, bu dönemde sanat, uygarlık ve yaşam şartları bakımından gittikçe gerilemiş. Askeri bir işkâl niteliğinde olan Venedik idaresi, Kıbrıs halkını memnun etmemiş, Ada, vergiler ve harpler yüzünden harap duruma gelmiştir. Bu kötü şartlar 1570 – 71 yıllarına kadar sürmüştür. Çünkü 1571'de Kıbrıs Osmanlı Devleti tarafından fethedilmişti³⁵.

³² **Abdullah Mesut Ağır**, “15. Yüzyılda Memlukların Doğu Akdeniz Siyaseti” Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13, Sayı 23, Haziran 2010, s. 144 – 145.

³³ **Ağır**, a.g.m, s. 145.

³⁴ **Ağır**, a.g.m, s. 145.

³⁵ **Ayşe Pul**, “Osmanlı – Fransız Diplomasinin İki Mühim Evresi: Girit ve Mısır Seferleri”, Ankara Üniversitesi OTAM, Sayı 22, Eylül 2007, Ankara 2009, s. 161.

c) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Politikası

Anadolu'nun batısına ulaşan Türklerin karşılaştıkları deniz batıdaki deniz manasına “*Akdeniz*” olarak adlandırmaları ve zaman içinde “*bahr-i sefid*” veya “*derya-i sefid*” olarak da kayıtlara geçirmeleri, o denizde kurdukları eyalete “*Cezair-i Bahr-i Sefid*” demeleri bu denizi ne kadar benimsediklerinin bir ifadesidir. Zaman içinde hâkimiyet alanlarını fetihlerle batıya doğru ilerledikçe bu tanım Cebel-i Tarık’a kadar olan bütün denizi içine almıştı. Osmanlılar, Gelibolu’nun alınmasıyla (1354) başladıkları Rumeli fetihlerine, yeni bir siyasi anlayışla, bir taraftan Balkanlar’a, diğer taraftan denizlere yönelerek devam ettiler.

Bu sebeple Gelibolu, Osmanlıların sadece Balkanlar’a açıldığı ilk kapısı ve hareket üssü değil, aynı zamanda denizlere çıkışının da ilk noktası olmuştur³⁶. Osmanlı gücünün karadaki başarıları XVI. Yüzyılda denizlerde de görüldü. Fatih’ten sonra gittikçe gelişen Osmanlı deniz gücü, özellikle korsanlıktan yetişme usta denizciler vasıtasıyla büyük ilerleme gösterdi³⁷. Fakat Osmanlı Devleti’nin, XVI. Yüzyıl boyunca bütün Akdeniz’de gücünü iyice hissettiği halde stratejik ve ticari önemi büyük olan Kıbrıs’ı henüz toprakları arasına katmamış olması ticaret yollarının güvenliği için sakınca teşkil ediyordu³⁸. Ayrıca tarihi seyir içerisinde, Kıbrıs Adası, Hristiyan devletlerin hâkimiyeti altında kaldığı süre zarfında, Müslümanlara karşı daima bir saldırı üssü olarak kullanılmıştır.

Bunu en çarpıcı örneği, 1361 yılında, Kıbrıs Kralı Pierre I.’in (1359 – 1369) haçlı seferine girişerek, Antalya ve İskenderiye’yi yağmalamasıdır³⁹. Osmanlı Devleti’nin Suriye ve Mısır’ın fethinden sonra Doğu Akdeniz Türk gölü haline gelmiş ve buradaki Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti’nin emniyet ve bütünlüğü için daha da önem kazanmaya başlamıştı⁴⁰. Zira Kıbrıs coğrafi konumu dolayısıyla, gerek Anadolu’nun güneyi ve Suriye sahillerini kontrol edebilecek bir konumdaydı. Bu

³⁶ İdris Bostan, “Akdeniz Dünyasında Osmanlılar ve Osmanlı Devleti’nin Akdeniz Politikası (19. Yüzyıla Kadar)”, Ed: Mustafa Bıyıklı, **Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi 1**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 119.

³⁷ Feridun Emecen, “Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, Ed: Ekmeleddin İhsanoğlu, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, İslam Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1994, s. 39.

³⁸ Bostan a.g.m, s. 132.

³⁹ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs’ın Fethini Meşrulaştıran Dini Sebepler”, Soyalp websitesi.

⁴⁰ Recep Dünder, “Kıbrıs’ın Fethi”, **TÜRKLER IX Cilt**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 667; Mücteba İlgürel, “Zirveden Dönüş II. Selim’den III. Mehmed’e”, **TÜRKLER IX Cilt**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 643.

coğrafi öneminden dolayı gerek Anadolu'ya, gerekse Suriye'ye hâkim olan devletler Kıbrıs'ı da kendi topraklarına katma gereğini hissetmişlerdi. Bu siyasi zorunluluk II. Selim'i Kıbrıs'ın fethi için harekete geçirmişti. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethi zorlayan sebepleri şu şekilde sıralarsak öncelikle siyasi ve stratejik önemi üzerine durmamız gerekiyor. Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz'den geçen askeri hem ticari deniz trafiğini, daha önemlisi Anadolu ve Ortadoğu'da yürütülecek stratejik hareketleri kontrol eder. Taarruz harekâtta bulunacak taraf için kara, deniz üssü gibi stratejik mevziye sahiptir. Kıbrıs Adası'nın önemi, tarih boyunca Akdeniz'de siyasi ve askeri çıkarları olan devletlerce gözetilmiş.

Kıbrıs Adası bu durumıyla, her fırsatta Anadolu'nun bağrına saplanmaya hazır bir hançer gibiydi⁴¹. Venedik'in Kıbrıs'a sahip olması Osmanlı Devleti için tehlikeliydi. Çünkü herhangi bir devlet ile Osmanlı Devleti arasında savaş vuku bulursa Kıbrıs, düşman devletlerin bir askeri üssü olabilir ve Osmanlı Devleti'nin kıyılarına saldırı düzenleyebilirler⁴². Doğu Akdeniz'de tek Hristiyan kalesi olarak kalan yer Kıbrıs'tı. Osmanlı Devleti kendi topraklarının arasında emin ulaşım yolunu sağlaması için Kıbrıs Adası'nın Osmanlılar tarafından zapt edilmesi siyasi ve stratejik zaruret halinde idi. Doğu Akdeniz'in ne kadar stratejik öneme sahip olduğunu Fransa Kralı IX. Charles elçisi Franchois de Noay'ın Raporu'ndan bir kez daha iyi anlayabiliriz.

Raporu'nda, *“beni kabul eden Venedik Büyük Doğu Kıbrıs'ın kaybından sonra Türkleri Akdeniz'den söküp atmanın imkânsız hale geldiğini ve Avrupa'nın gücünün buna yetmeyeceğini acı şekilde anladıklarını”* itiraf etti. Masanın üzerindeki Kıbrıs haritasının siyah kadife örtüsünü kaldırarak; *“Ruh-u Mesih, Akdeniz'in kalbi olan bu adayı Türklerin eline düşüren gafleti affetmeyecektir. Asya ile Avrupa'nın deniz yolu artık Türklerin ülkeleri içindeki göllere hâkimiyetleri kadar keyif ve kararlarına tabidir. Kıbrıs'ı ülkelere katmakla Türkler, Akdeniz'in*

⁴¹ **Kıbrıs'ın Fethi (1570 – 1571)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Haz: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1986, s. VII.

⁴² **İslam Ansiklopedisi VI Cilt**, İstanbul 1993, s. 674; Msl. Kıbrıs krallığı her zaman fırsatlar çıktığı zaman, Anadolu sahillerine tecavüzden hiç çekinmediler. Venedikliler Osmanlılarla sulh halinde bulundukları sırada üssü oluyordu bile, Kıbrıs Adası İstanbul ile Suriye ve Mısır sahilleri arasında işleyen Türk gemilerine taarruz üssü oluyordu.

güneyine de tam hâkim idiler”⁴³. Ayrıca Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa Franchois de Noay’a şöyle diyordu; “İnebahtı (Lapante) bizim için muhakkak ki beklemediğimiz bozgundur. Biz burada sakalımızı kaybettik. Sakal yeniden çıkar. Fakat biz, Ehli Salib’den Kıbrıs’ı aldık. Kıbrıs elinde ise Akdeniz’in hâkimi odur. Akdeniz’de de hâkim olan biziz” demesi zaten açıklama gerektirmeden Akdeniz hayati önem taşıdığını bildiriyor. İktisadi önemi ise: Kıbrıs’ın siyasi ve stratejik önemi olduğu kadar iktisadi önemi çoktur. Avrupa ve Asya arasındaki ticaret yolları Kıbrıs’tan veya yakınından geçiyordu. Kıbrıs, Osmanlı Devleti için sadece Mısır ve Suriye ile İstanbul arasındaki ulaşım veya Doğu Akdeniz kıyılarına yöneltilecek tehdit açısından değil, dünyanın belli başlı ticaret yollarını kontrol edebilir bir konumda bulunması bakımından da önemliydi. Kıbrıs’ta üslenen Venedik korsanlarının deniz ticaretine verdikleri büyük zararda Kıbrıs’ın ele geçirilmesinde başlıca etkenlerden biri olmuştur.

Dini önemini ise: Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı fethi için en önemli sebeplerden birisi de ada üzerinde “*mevrus*” hakları olduğuna inanmasıdır. Şeyhülislam Ebu’s-suud Efendi’nin fetvasında işaret edilen bu hak Osmanlıların Memlukulara galebesinden ve sultanların halife unvanı da almalarına dayanmaktaydı. Memlukların hâkim oldukları dönemde Ada’nın geliri Mekke ve Medine’nin iâşesine tahsis edilmişti. Ada ele geçirildiği takdirde geliri tekrar Haremeyn-i Muhteremeyne tahsis edilebilir. Bunun yanında her yıl dini vecibelerini yerine getirmek için hacca giden Müslümanların gemileri Kıbrıs açıklarında faaliyet gösteren Venedikli ve Maltalı korsanların tacizlerine uğramakta, dolayısıyla bu kutsal görevin huzur ve emniyet içinde yapılması engellenmekte idi. Hac yollarının emniyetinin temini padişah ve dolayısıyla halifeye düşmekteydi. Haliyle bütün Müslümanların manevi hükümdarı ve İslam âleminin dini lideri sayılan halifenin binlerce Müslüman’ın kanıyla sulanmış Kıbrıs topraklarındaki tarihi hakları korumak ve mevcut mescit, medrese vs. ile diğer İslami değerleri kollaması tabii görevlerindendi.

⁴³ **Cemal Kutay**, “Dört Yüz Yıllık Kronoloji İçinde Kıbrıs’ın Kaderinde Tarih İbretleri, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1975, s. 95 – 96.

d) Kıbrıs Adası'nın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi

Jeopolitik konumundan dolayı Kıbrıs, tarih boyunca, Anadolu için önemli bir yer olmuş ve Anadolu, Suriye, Mısır arasında ticari bir üs olarak kullanılmıştır. Anadolu Selçukluları, Karaman oğulları ve Akkoyunlular, Kıbrıs ile siyasi ve ticari ilişkilerde bulunmuştur. Osmanlı Türkleri Kıbrıs'la 1488'den itibaren ilgilenmeye başlamışlardı. Mısır'ın fethi adanın Osmanlı topraklarına katılma sürecini hızlandırdı⁴⁴. Kıbrıs Adası, Yavuz Sultan Selim döneminde Venedik Cumhuriyeti'yle yapılan anlaşmada daha önce Mısır Sultanı'na vermekte olan yıllık 8000 dukalık vergiyi bundan sonra Osmanlı Devleti'ne vermeğe kabul etmişlerdi⁴⁵.

1521'de Rodos'un fethi üzerine sıranın Kıbrıs'a geldiğini düşünen Venedikli korsanlar savunma tedbirlerini almaya başlamışlardı. Hatta Avrupa'dan yardım taleplerini arttırdılar. Ancak Kanuni Sultan Süleyman zamanında önemli sıkıntı yaşamadılar. Kanuni Kıbrıs için verilen yıllık vergiyi 10.000 dukaya çıkardı. 1559 Cateau – Cambresis Antlaşması, Avrupa'da büyük mücadele İspanya lehine son verdi, İspanya kralı II. Philip Avrupa'nın hâkimi görünüyordu. Böylece, Batı'da Osmanlılar için koşullar değişti. Kanuni Sultan Süleyman'ın Malta ve son Macaristan seferleri neticesinde Avrupalılar Osmanlı Devletinin fetihlerinin durduğunu düşünmüşlerdi. Çünkü Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti kadar Avrupa politikası için de bir dönüm noktası olmuştur⁴⁶.

Ancak son yıllarda Venedikli korsanların ticaret gemilerine saldırılarının yoğunlaşması ve Kanuni'den sonra Osmanlı Devleti'nin eski gücünü devam ettiremeyeceği ümidine kapılmışlardı⁴⁷. Fakat II. Selim'in tahta cülusunun ilk senelerinde Venedik elçisi Padişah'ın Kıbrıs Adası'na dair olan düşüncelerinden endişelenmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti için Kıbrıs Adası'nın fethi artık zaruret haline gelmişti⁴⁸. Ancak Kıbrıs Seferi'nin açılması konusunda Osmanlı Devleti ileri

⁴⁴ Akif Erdoğan, **Kıbrıs'ta Osmanlılar**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2008, s. 15.

⁴⁵ Hakeri, 1993, **a.g.e.**, s. 131.

⁴⁶ Halil İncelik, **Devlet-i' Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Klasik Dönem (1302 – 1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 46 Baskı, İstanbul 2010, s. 166.

⁴⁷ İlgürel, 2002, **a.g.m.**, s. 646.

⁴⁸ Bazı literatürlerde: Güya II. Selim Kıbrıs'ın fethine Joseph Nasi (yakın zamana dek Don Miguez) tarafından ikna edilmiştir. Kıbrıs pamuk ve şeker bakımından zengin olmasına rağmen en başta şarabın üstün kalitesinin adada üretildiğini ve Kıbrıs'ın Osmanlılara vergi veren ve ona hukuken bağlı bir ada olduğundan bahsediliyor. Bu durumda sultan istediği anda Kıbrıs şarabını savaş etmeden elde edebilir. Bizim buradan anamayacağımız bütün Avrupa devletlerinin Osmanlı Devletinin karşısına

gelenleri arasında fikir ayrılıkları vardı. Sultan II. Selim, üçüncü Vezir Piyale Paşa, altıncı vezir Lala Mustafa Paşa ve Şeyhülislam Ebu's-suud Efendi bu sefer hakkında olumlu, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa ise olumsuz düşüncede idi. Ancak Sokullu'nun direnişine rağmen II. Selim'in savaşa kesin karar vermesinden sonra Kıbrıs Fethi'nin açılması kararına katıldı. Bu arada Osmanlı Devleti fethin kolaylaşması için birtakım siyasal ve askeri hazırlıklarda bulundu. Siyasal girişimlerden birisi de 1568 senesinde Avusturya'yla sekiz yıllık barış antlaşmasını imzaladı. Aynı yıl Lehistan'la barışı tekrar yenilediler. İran'la da barış yapıldı. 15 Ekim 1569 yılında Fransa'yla ikinci kapitülasyon antlaşması imzalanarak Fransa'ya yeni imtiyazlar verildi. 1570'te Rusya'yla dostluk antlaşması yapıldı.

Sokullu Mehmet Paşa, İstanbul'daki Venedik elçisi M. Antoni Barbaro ile birkaç kez görüştü. Venedik'ten bir hayli uzakta olan adanın iki ülke arasında gerginlik yaratmağa değer olmadığını ve etrafının Osmanlı Devleti toprakları tarafından çevrili olduğunu öne sürerek Kıbrıs'ın silah kullanmadan teslimi istedi. Ancak Venedik elçisi bu teklife yanaşmadı ve adanın *"Hristiyan âleminin adası"* olduğunu da vurguladı. Elçinin bu görüşü ileri sürdüğü şunu göstermektedir. *Savaş açmayın yoksa haçlı ordularıyla savaşmaya mecbur kalacaksınız işaretini vermektir diyebiliriz.* Sultan II. Selim Venedik'e bir elçi gönderdi ve adanın kendisine bırakılmasını istedi⁴⁹. Fakat Osmanlı Devleti tarafından gönderilen elçileri tutuklandı ve mal varlıklarına el konuldu.

Bu karşılık Osmanlı Devleti İstanbul'daki Venedikli konsoloslar tutuklandı. Böylece iki devlet arasındaki ilişkiler iyice gerginleşti. Sultan II. Selim sulhun devam etmesine karşılık olmak üzere Kıbrıs'ın terk edilmesini istemek için ikinci defa elçi olarak Kubat Çavuş'u Venedik Hükümetine gönderdi. Fakat Venedik Senatosu, Osmanlı Devletinin bu talebini müzakereye dahi vazetmeden reddeyledi⁵⁰. Sokullu, elçilere olumsuz yanıt verileceğini sezdiği için hemen sefer hazırlıklarına başladı. Bu arada Kıbrıs'ta gelişen olaylar adanın fethedilmesine bir hayli kolaylaştırdı. Venedik

çıkara bilecek böyle bir önemli harekâtın sırf şarap için yapıldığını ileri sürmek kadar saçma sapan bir iddia olamaz. Bizce böyle uydurma tarihçilerin haçlı zihniyet içinde, son derece utanç verici fikirleri Türk Halkının büyük fetih hareketini gölgelemeye çalışıyor. Bunu bir nebi hacın hilalden öç alması diyebiliriz.

⁴⁹ Lord Kinross, **Osmanlı İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü**, Akdeniz Yayıncılık, Çev: Meral Gaspıralı, 3. Baskı, İstanbul 2009, s. 261.

⁵⁰ Mustafa Cezar, **Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli – Haritalı**, 3. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 1224.

idaresinde bulunan Kıbrıs yerli Hristiyan halkı Osmanlı Sultanı'na, Venediklilerden kurtarılmasını ve kendilerinin Osmanlı tebaalığına, Türklerin adil yönetimi sayesinde kurtulacakları hakkında müracaatta bulundu⁵¹ ve fethin gerçekleşmesinde hoşnutlukla karşılamıştı⁵². XVI. Yüzyıl gezginlerinin sözleriyle “kölelikten daha kötü” davranılan Kıbrıslıların durumu Venedikliler döneminde o denli zordu ki, çoğu Rodos ve Osmanlı Devletinin çeşitli topraklarına kaçtıklarından bahsediliyor⁵³. Bu müracaat, 1561 – 1566 arasında ve 1569'da, kölelerden oluşan bir heyet, ilerdeki olası bir fethi konuşmak için İstanbul'a geldiği yazılıyor.

Bir kaynağa göre 50,000 köle, bu özel nedenden dolayı, kolay bir görev olarak ortaya çıkan Osmanlı seferini desteklemeye hazır⁵⁴. Hatta yerli Papazlar Türk askerlerine rehberlik ettikleri de biliniyor⁵⁵. Venediklilerin Kıbrıs'ı kan dökülmeden terk etme isteğini kabul etmemeleri üzerine 1570 Mayıs'ında 180 kadirga, 10 mavna, 170 barça ile Karamürsel toplam 360 parçadan mürekkep Osmanlı Donanması kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa kumandasında İstanbul'dan Kıbrıs Seferine açıldı. Kıbrıs'ın zaptına vezir Lala Mustafa Paşa serdar tayin edildi. Denizden gelebilecek tehlikeye karşı görevlendirilen donanmaya vezir Piyale Paşa memur edildi.

Anadolu tımarlı sipahileri tahsis edilen gemilerle Fenike Limanı'ndan Kıbrıs' taşındı. 2 Temmuz 1570'de Limasol önlerine ulaşan Osmanlı donanması Piskopi'ye uzanan kıyı şeridinde herhangi bir direniş görmeden küçük keşif birliğin indirdi. Bu arada Leftari Kalesi halkına ve muhafızlarına verilen aman neticesinde mukavemetsiz teslim olundu. Leftari'nin düşüşü ile fazla bir direnişe karşılaşmadan Limasol Kalesi de ele geçirildi. Derhal Türk idaresi tesis edildi. Venedik zulmünden

⁵¹ Mustafa Akdağ, **Kıbrıs'ın Tarih Boyunca Anadolu ile İlgisi, XV ve XVI. Asırlarda Yakın Doğudaki Osmanlı İdaresi**, Kıbrıs Türk Maarif Yayını, Lefkoşa 1962, s. 23; Nasım Ziya, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçiş ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayını, Seri III. S 12, Ankara 1975, s. 6; Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 15; Kinross, 2009, **a.g.e.**, s. 262.

⁵² Rupert Gunnis., **Historic Cyprus**, London 1947, s. 20.

⁵³ Pierre Oberling, **Bellapais'e Giden Yol Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü**, Gnkur. Basımevi, Çev: Em. İ. Alb. Mehmet Erdoğan, Ankara 1988, s. 2.

⁵⁴ Costas P. Kyrris, **Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi 1570 – 1878**, Der: ve Çev: Akif Erdoğan, **Kubrus “Doğu Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası”**, Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa 2010, s. 1.

⁵⁵ **Cengiz Orhonlu**, “Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikler Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara 1971, s. 91; **Nejat Göyünç**, “Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikler Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara 1971, s. 105; **Şerafettin Turan**, “Kıbrıs'ın Fethi, Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar”, BELLETEN XXII, Ankara s. 574-581.

kurtulan yerli ahalinin teveccüh ve tezahüratı o dereceye varmıştı ki Türkler Limasol'da küçük bir askeri birlik ve birkaç gemi bırakarak vakit kaybetmeden 3 Temmuz 1570 akşamı Osmanlı kuvvetleri karadan ve denizden Larnaka'ya ulaştılar. Larnaka üzerine karadan yürüyen Türk askerlerine bir Rum Papazı kılavuzluk yapmıştı. Lefkoşa, Türk taarruzu başladığı zaman 20.000 asker ve 250 top ile korunuyordu. Öte taraftan çevresindeki kuyular zehirlenmişti ve her cins meyve ağaçlar ile ekili alan tahrip edilerek yakılmıştı. Bir savunma planı olmak üzere şehre yakın köyler de boşaltılarak Türklerin muhasara faaliyetlerini kolaylaştıracak bütün imkânlar ortadan kaldırılmıştı.

Lefkoşa Venediklilerin Kıbrıs'taki başkenti ve oturdukları yerdir⁵⁶. Bu yüzden Lala Mustafa Paşa'nın şehri savaşız teslim etmeleri yönündeki teklifi Venedikliler tarafından reddedilmişti. Osmanlı Ordusu 27 Temmuz 1570'de Lefkoşa'ya geldiler ve muhasara hazırlıklarına başladılar ve Lala Mustafa Paşa 9 Eylül 1570'de Lefkoşa'yı kuşatırlar. Gece yarısı namaz kıırlar ve yardım edilmesi için Allah'a yalvarırlar. Sabaha doğru Osmanlı ordusunun sağ tarafından İskender Paşa, Cezayir Beyi Kaptan Ali Paşa, Karaman Beyi Hasan Paşa, Halep Beyi Derviş Paşa, Kıbrıs Beyi Muzaffer Paşa ve Müslüman süvariler bu kalenin sağ ve solundan çok sıkı bir hücum yaparlar. Müslüman askerlere bir süre direnç gösterilse de sonunda dayanamayıp kalenin kapıların açarlar ve Lefkoşa kalesinin üstüne İslam bayrakları dikilir⁵⁷.

Müttefikleri İspanya, Ceneviz, Savoie donanmaları ile beraber 200'den fazla gemiden mürekkep kuvvetli Venedik filosu Kıbrıs'a doğru yola çıkmış ise de, eylül sonlarına doğru Meis adasına geldiklerinde Lefkoşa'nın sukutu harbini aldılar⁵⁸. 4 Ağustos 1571'de bir sene Bragadino kumandanlığında savunulan Magosa kalesi 5. Maddelik bir anlaşma ile teslim alındı⁵⁹. Fetih yaklaşık bir yıl kadar sürmüş ve

⁵⁶ Erdogru, 2008, **a.g.e**, s. 87.

⁵⁷ **a.g.e**, s. 87.

⁵⁸ Lord Kinross'un diliyle söylersek: Lefkoşa savunulması beceriksizce yönetiliyordu, kale 6 hafta içinde Türklere teslim oldu. Garnizondan geri kalanlar katledildi ve kiliseler yağmalandı, katedral camiye dönüştürüldüğün öne sürüyor. Evet, biz burada Lord Kinross'un kim olduğunu bildiğimiz için onun bu görüşleri normaldir. O bir Hristiyan'dır. Tabii savaş olduğunda askerler ve siviller ölür. Fakat Kıbrıs halkının kendilerinin emperyalist Venediklilerden kurtarılması hakkında Osmanlı'ya müracaat ettiklerini hiç unutulmaması gerekiyor. Osmanlı Türkleri Kıbrıs fethinde 50.000 şehit vererek kazandı. Kilisenin camiye dönüşmesini de doğaldır. Ada'ya hâkim olan Venedikliler yerli halkı koyu Katolikliğe zorla dönüştürmediler mi.

⁵⁹ Lord Eversley, **The Turkish Empire ITS GROWTH AND DECAY**, DODD, MEAD AND COMPANY, New York 1917, s. 140 – 141.

50.000 Türk Ordusu kayıp vermiştir⁶⁰. Böylece sonradan tarih kitaplarında “*Yedi iklimde benzeri daha görülmeyen, isitilmeyen bu adanın bir tarafı Mısır, Sam, Haleb, Arabistan ve bir tarafı da Anadolu ve Karaman'dır... Havası nefis, suları tatlı ve hafiftir. Degirmen döndürür ırmakları, dagında ovasında bağları bahçeleri çoktur*” şeklinde tarif edilen bu cennet vatan, Türk diyarı olarak fethedilmiş ve uzan asırlar Osmanlı toprağı olarak varlığını sürdürmüştür⁶¹. Osmanlılar Ada’yı alınca hiçbir kimsenin malına, canına, ırz ve namusuna dokunmamışlar ve eşya ve mühimmatıyla birlikte Venedik askerlerinin Girit Adası’na naklini bile kendi gemileriyle yapmışlardı⁶². İç ve dış savaşlarda fakir düşmüş ada halkından birkaç yıl vergi alınmamışlardı. Osmanlı Devleti Kıbrıs’ta egemenliğini kurmasıyla XVI. Yüzyıl’da Anadolu ve Rumeli’deki idari tasarrufunu aynen Kıbrıs’ta uygulamaya başladı.

Kıbrıs halkı da Latin egemenliğinin feodal sisteminden özgürlüklerini kazanmak için Osmanlı idaresinin getirmiş olduğu yönetim sistemini hemen kabul ettiler⁶³. 1571’de Osmanlı idaresine girdiğı günden 1878’de İngiltere’ye devredilene kadar Kıbrıs’ta yaşayan halka her türlü müsamaha göstermiş, adaletli bir hâkimiyet tesis edilmiştir⁶⁴. 1571 – 1878 yıllar içinde 307 sene Türkler Kıbrıs’ı doğrudan idare ettiler⁶⁵. Ada’nın Osmanlı yönetimi altında kaldığı dönemde Ortodoks ahaliye “*millet sisteminin*” gereğı olarak otonomi tanınmıştır⁶⁶.

⁶⁰ Alasya, 1975, a.g.m, s. 84; Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs Meselesinin Siyasal Anatomisi”, Kıbrıs Mektubu, Cilt 15 – 16, Sayı 15, Ankara Eylül – Ekim 2002.

⁶¹ Soyalp Tamçelik, “Harid FEDAI, Fethiye-i Cezire-i Kıbrıs”, Bilge Dergisi, Yaz 1999, Sayı 21, s. 126 – 129.

⁶² Azmi Süslü, Tarihte Türk Devletleri II. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1987, s. 722.

⁶³ Münir Yıldırım, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2008, s. 51.

⁶⁴ Haysiyet ile Teslimiyetçiliğin Mücadelesi; Kıbrıs Gerçeğı ve Annan Planı, MHP Ar-Ge Merkezi, Ankara 2003, s. 4; Gömeç, 2003, a.g.e. s. 154; Esmer, 1975, a.g.m, s. 77.

⁶⁵ Rauf Özhun, Minik Adacığın Direnişçileri, Güner Matbaacılık, 1. Baskı, 2006, s. 18.

⁶⁶ İrfan Kaya Ülger, “Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Avrupa Birliğı Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını), Ahsen Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2001, s. 201.

2. KIBRIS'IN İNGİLİZ İDARESİNE VERİLMESİ ve ADA'NIN İNGİLTERE TARAFINDAN İLHAKI

a) İngiltere'nin Doğu Akdeniz Kıbrıs Politikası

Kıbrıs İngiliz idaresinde birçok politik, sosyal ve iktisadi gelişmelere sahne olmuştur. Kıbrıs'ın, İngiliz idaresinde, bilhassa politik gelişmeler bakımından takip ettiği yıllarda dünyanın ilgisini üzerinde toplamış ve birçok ahvalde günün konusu haline gelmişti⁶⁷. İngiltere, Osmanlı Devleti ile nispeten geç sayılabilecek bir tarihte, 1578 yılında temas sağlamıştır. Bu tarihe kadar hemen – hemen bütün büyük Avrupa devletleri Bab-ı Ali ile diplomatik münasebetler kurmuş bulunuyorlardı. İngiltere'nin ticaret ve sanayi alanındaki harikulade gelişmelerini denizaşırı sömürgeler kazanması izlemiştir.

Bu durumda büyük iktisadi potansiyel ve stratejik önemi haiz geniş bölgeleri içine alan Osmanlı Devleti ile münasebetlerinin artırması, İngiltere için zaruri olmuştur⁶⁸. İngiltere'nin daha XVII. Yüzyıldan itibaren Akdeniz ile özellikle ticari yönden ilgilenmeye başladığını görüyoruz. XVIII. Yüzyıl başlarında yapılan “*Veraset Savaşları*” sonucunda Akdeniz'i Atlas Okyanusu'na bağlayan Cebelitarık Boğazına yerleşmişti⁶⁹. Bu tarihten itibaren İngiltere Akdeniz'de kesin olarak yerleşmek çabalarına girişti. İngiltere Akdeniz'de etkinliğini çoğalttığı gibi, dünyanın diğer yerlerinde ele geçirdiği topraklara büyük bir sömürge imparatorluğu haline gelmişti. Bu toprakların içinde en önemlisi de Hindistan'dı.

İngiltere sömürgeleri içinde önemli pay taşıyan Hindistan'la arasında emniyetli zinciri meydana getirmek istiyordu. Şüphesiz bu zincir önemli halkaları da Akdeniz'den ve Ön Asya'dan geçiyordu. İngiltere bu hali ile XVIII. Yüzyılda, Osmanlı Devletinin büyük kısmına egemen olduğu Akdeniz ve çevresinde oldukça etkin ticari imkânlarla kavuşmuştu. Fakat Fransız İhtilalı sırasında Napolyon ordularının Dalmaçya kıyılarına yerleşmesi ve 1789'da Mısır'a çıkması İngiltere'nin bu bölgedeki durumuna tehdit etmeye başlamıştı. Bunun üzerine İngiltere Osmanlı

⁶⁷ Ahmet Gazioglu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs 1878 – 1960 I. Statü ve Anayasa Meseleleri**, Ekin Basımevi, İstanbul 1960, s. 5.

⁶⁸ Nasım Ziya., **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü, Ankara 1975, s. 9.

⁶⁹ Rıfat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı – İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978, s. 31.

Devletiyle bir ittifak yaparak Fransızları Dalmaçya ve Mısır'dan uzaklaştırmaya muvaffak oldular. Bu son gelişmeler neticesinde İngiltere Mısır'ın kendileri için ne kadar önem taşıdığının farkına vardılar ve Yedi Ada ile Malta'ya 1815 yılında yerleştiler. XIX yüzyılın başlarında ise, İngilizler arasında, bu bölgede stratejik önemi büyük olan Kıbrıs'ı ele geçirme düşüncesi belirmişti⁷⁰. 1814 yılında, kaptan J. M. Kinneir adında ve Doğu Hint Kumpanyası memurlarından olan bir İngiliz Kıbrıs'ı ziyaret ederek, adanın gerek askeri gerekse ticari bakımlarından İngilizler için taşıdığı önemini anlamış ve şöyle belirtmektedir;

“Kıbrıs’a malik olmak, İngiltere’yi Akdeniz’de üstün bir duruma yükseltecek ve Levant (Doğu) ülkelerinin müstakbel kaderini tanzim edici bir mevkie ulaştıracaktır. Mısır ve Suriye derhal İngiltere’ye tabi olacaklar ve Küçük Asya’nın hareketlerini önleyici bir duruma ulaşılmış olunacaktır. Böylece, Sultan daima kontrol altında bulundurulacak ve Rusya’nın bu bölgedeki tecavüzleri önlenmese bile geciktirilmiş olacaktır. Kıbrıs’a malik olmak, İngiltere’nin ticaretini kayda değer bir derecede artıracak, adanın zengin içkilerin, ipeklerin ve diğer istihsal maddelerinin, Mısır’ın şeker ve pirincinin, Anadolu’nun tütün ve pamuğun tevzi hakkını İngiltere’ye bahşedecektir”⁷¹.

1869 yılında Süveyş Kanalı’nın açılması Kıbrıs’ın kısa süredele geçirilmesi fikrini bir kat daha artırdı ve Akdeniz’de “geçici üsler” formülünde kendisine güçlük çıkarmayacak yarımadalar olara seçmeye özen gösterdi. İşte bu “geçici üs” formülünün Akdeniz’deki bir uygulaması da Kıbrıs üzerinde oldu⁷². Böylece İngiltere için Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve çevresi, ön Asya, Hindistan çıkar ve politikası bakımından önemli bir dayanak noktası niteliğindeydi. Beaconsfield’in Kraliçe Victoria’ya “Kıbrıs’ın batı Asya’nın anahtarı olduğunu” ifade etmesi, adanın İngiltere için ne denli hayati önem taşıdığını bir kez ortaya koymaktadır. Sömürge imparatorluk olan İngiltere ve Çarlık Rusya, Ortadoğu’daki menfaatleri bakımından birbirleriyle büyük bir çatışmanın içine sürüklenmişti. Çarlık Rusya’sı nihai hedefi olan İstanbul’a girmek ve Boğazları kontrolü altına almak gibi belli stratejisinin yanında Kafkasya üzerinden İskenderun ve Basra Körfezi’ne inmeyi de hesap etmekte idi⁷³.

⁷⁰ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789 – 1994)**, Filiz Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1995, s. 347.

⁷¹ Gazioğlu, 1960, **a.g.e.**, s. 9.

⁷² Uçarol, 1978, **a.g.e.**, s. 33.

⁷³ Abdulhaluk Çay, **Kıbrıs’ta Kanlı Noel – 1963**, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1989, s. 12.

Çarlık Rusya'sının bu politikası, Osmanlı Devletinin güney topraklarını hayati bölge olarak nitelendiren İngiltere'nin menfaatine uygun düşmemekteydi⁷⁴. Rusya'nın güneye sarkması İngiltere'nin başta Hindistan olmak üzere Asya'daki sömürgelerindeki İngiliz varlığını tehlikeye atacaktı. Bu politika doğrultusunda artık hücum yeteneğini kaybetmiş, ancak kendisini korumanın çarelerini arayan, yani bir tehdit beklenmeyen Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğüne taraftarlık gösteriyordu. Kendisine tehlikesi dokunmayacak hatta yararı olabilecek bir devleti set olarak kullanmak, aynı zamanda da Rusya ile arasında tampon yapmak imkânını sağlıyordu. Kısaca özetlersek bu bölgede güçlü bir devletin olması yerine, zayıf ve daima kendisine ümitlenilen Osmanlı Devletinin hasta olarak olsa da devam etmesini ön görüyordu.

Napolyon'un Mısır seferi (1789), Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı (1831 – 1840), Kırım Savaşı (1853 – 1856) sırasında Osmanlı Devleti taraftarı olması ve destek oluşu bu sebeplerdendi. 1841'de Boğazları Uluslararası statüye sokarak, Rusya'nın nüfuzunu kuzeye doğru itmeye başarmıştı, Akdeniz ve çevresinde birinci derecede söz sahibi devlet haline gelmişti. XIX. Yüzyılın başlarında İngiltere'nin Kıbrıs'ı ele geçirebilmek politikası tüm siyasi entrikalar çevirerek, Osmanlı topraklarının koruyucusu rolüne yönelik bir siyaset izlemekle beraber mümkün olmadığı durumlarda devleti parçalamak yerine, bağımsız isteyen toplumlara özerklik vermek suretiyle bağlı devletçikler oluşturmak şeklindeydi⁷⁵. *Netice itibariyle Doğu Akdeniz'deki menfaatlerini korumak için Osmanlı Devleti'nde ve onun hâkimiyeti altındaki topraklarda cereyan eden her türlü hareketi yakından izlemeye başladığını söyleyebiliriz.*

⁷⁴ Somuncuoğlu, 2002, **a.g.e.**, s. 30.

⁷⁵ **Nejla Günay**, “Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi”, Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, Ankara 2008, s. 115 – 116.

b) Osmanlı Devleti ve İngiltere Arasında İmzalanan Kıbrıs Mukavelenamesi

XIX yüzyılda İngiltere, Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü korumaya yönelik bir siyaset izlemekle beraber bunun mümkün olamadığı durumlarda devleti parçalamak yerine, bağımsızlık isteyen toplumlara özerklik vermek suretiyle bağlı devletçikler oluşturmak şeklindeydi⁷⁶. Rusya, 1877 yılında Londra Protokolünün Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi neticesinde genel seferberlik ilan etti. Prens Korçakov 19 Nisan 1877’de Rusya’nın Bab-ı Aliye karşı harp kararını bir beyanname ile Avrupa’ya bildirdi⁷⁷. Harbi ilan eden Rusya 1877 yılında Osmanlı topraklarına hem doğudan hem batıdan saldırıya geçti. Aynı yılın ilkbaharına kadar süren savaşta Osmanlı ordusu büyük kayıplar verdi. Rusya ile Osmanlı Devleti 3 Mart 1878’de⁷⁸ Ayestefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı⁷⁹. Mütarekenin imzalanmasından başta İngiltere olmak üzere büyük devletler, barış şartı olarak imzalanan anlaşmayı öğrenince büyük paniğe düştüler. Çünkü bu antlaşma o zamanki Avrupa devletlerinin “*Şark meselesiyle*” uyuşmuyordu.

Bu konuda Londra Hükümeti, İstanbul’daki elçisi Henry Layard’a 30 Mayıs 1878 tarihli telgrafta, Kıbrıs’ın istenmesinin nedenlerini ve koşullarını şu şekilde belirtmekteydi; “*Osmanlı orduları yenilmiştir. Osmanlı Hükümeti çaresizlik içindedir. Bunlar çöküşün açık delilleridir. Rusya, Kars, Ardahan ve Batum’u işgal etmiş bulunmakta olup, Anadolu, Suriye ve Irak halkını tahrik ederek Osmanlı ordusuna karşı kışkırtabilir. Böylece bir tahrik halinde bu halk, çöküş halinde bulunan devleti terk ederek başka bir idare aramaya başlayacaktır. Bu ise, Osmanlı Devletinin sonu olacaktır. Osmanlı egemenliğinin Asya’da devam için bir koşul vardır. O da, gelecekte olan Osmanlı Asya’sına Rusya tarafından yönelebilecek bir saldırıyı, silahla önlemek gücü olan devletin garanti vermesidir. İngiltere, böyle bir garanti verebilir. Ancak, İngiltere’nin önerdiği bu garantisini yerine getirebilmesi için, Anadolu ve Suriye kıyıları yakınında bir yere sahip olması gerekiyordu.*

⁷⁶ Nejla Günay, **Kıbrıs’ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu’da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi**, Akademik Bakış, I. Cilt, S 1, 2007, s. 115.

⁷⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876 – 1907**, Türk Tarih Kurumu, VIII. Cilt, Ankara 1983, s. 40.

⁷⁸ Lord Kinross, **Osmanlı İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü** adlı eserinde 30 Mayıs 1878 olarak göstermiş. Fakat bu doğru değil. Doğrusu 3 Mart 1878’dir.

⁷⁹ Atun, 2002, **a.g.e**, s. 73.

İngiltere açısından Kıbrıs Adası bu amaca uygun ve yeterli görünmektedir. Bununla beraber Kıbrıs, Osmanlı Devletine ait olmakta devam edecek, vermekte olduğu vergiyi Osmanlı hazinesine ödeyecek, sadece askeri ve stratejik düşüncelerle İngiltere tarafından kullanılacaktır". İngiltere 25 Mayıs 1878'de Osmanlı Devletine resmen başvurarak Kıbrıs'ın geçici olarak üs yapılmak üzere kendisine verilmesini ve iki devlet arasında bir savunma antlaşmasının yapılmasını istedi⁸⁰. Bu önerilerin yapılmasıyla da Kıbrıs Sorunu resmen başladığını söyleyebiliriz. Bu sebeple "*Kıbrıs Antlaşması*" 4 Haziran 1878 günü İstanbul'da asıl iki maddeden oluşan anlaşma imzalandı⁸¹.

1 Temmuz 1878'de yine İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında, 4 Haziran Antlaşmasına ek olarak 6 maddelik bir anlaşma daha imzalandı. Ek olan bir anlaşmanın beş maddesi; Kıbrıs'taki İslam esaslarına dayalı mahkemelerin devamı ile Türk toplumunun ve devlet malı olan taşınabilir, taşınmaz malların yönetimi, devir ve gelirlerinin toplanmasının ne şekilde olacağı, bir de İngiltere'nin Bab - 1 Aliye vereceği para ile ilgiliydi. Diğer madde ise: Madde 6. "*Rusya, Kars'ı ve son savaşta Doğu Anadolu'da işgal etmiş olduğu yerleri Osmanlı Devletine geri verdiği takdirde, Kıbrıs Adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli sözleşmenin hükmü kalmayacaktır*". Osmanlı Devleti, bundan sonra 7 Temmuz 1878'de, İngiltere'ye Ada'ya asker çıkarma izni veren buyruğu çıkardı.

Majestenin donanması 11 Temmuz'da Larnaka önlerine demirlendi⁸². 12 Temmuz 1878'de ise İngiliz birlikleri Kıbrıs'a çıkarak, Ada'nın yönetimini resmen ele aldılar. Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ın yönetimini, toprak mülkiyeti kendisinde kalmak kaydıyla, görünürde, Berlin Kongresi'nde yapacağı yardımlara karşılık, geçici olarak İngiltere'ye devretmiş oluyordular. Kıbrıs'ta geçici İngiliz yönetimi dönemi başlamış oldu. 13 Temmuz 1878 Berlin Konferansı'nda Büyük devletler "*Büyük Bulgaristan'ın*" kurulmasını önledilerse de, Kuzeydoğu Anadolu'da Osmanlılara ait üç sancağın⁸³ Rusya tarafından ilhakına izin vermişlerdi⁸⁴.

⁸⁰ Günay, 2008, a.g.m, s 117; Uçarol., 1995, a.g.e, s. 439.

⁸¹ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789 – 1914)**, Alkım Yayınevi, IV. Baskı, İstanbul 2007, s. 535; **Aydın Tarihi**, Başbakanlık Basın – Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1954, No 242, s. 225. (Bundan sonra sadece Aydın Tarihi olarak geçecek)

⁸² Mümtaz Sosyal, **Aklını Kıbrıs'la Bozmak**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1995, s. 25.

⁸³ Kars, Ardahan ve Batum Sancakları.

⁸⁴ Timothy W. Childs, **Trablusgarp Savaşı ve Türk – İtalyan Diplomatik İlişkileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: Deniz Berktaş, I. Baskı, İstanbul 2008, s. 14.

Balkanlarda ise Avusturya – Macaristan, Osmanlı Devletinin Bosna – Hersek vilayetini ve Yenipazar Sancağını⁸⁵ işgal etmişti. İngiltere ise, *Rusya'nın Asya'daki Osmanlı topraklarında daha fazla yayılmasını önlemek üzere Osmanlı Devletiyle bir savunma antlaşması imzaladı. Bu Antlaşmanın karşılığı olarak da stratejik konumdaki Kıbrıs Adasını işgal edivermişti.* Böylelikle, görünüşte Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü yeniden onaylayan Berlin konferansı, aslında Osmanlı Devletinin aşamalı olarak dağılmasının kapılarını açtı diyebiliriz. Berlin Kongresi Osmanlı Devletinin umduğunu veremedi, aksine devletin daha hızla dağılması için baltaladığını görüyoruz. Daha vahim olanı da Kıbrıs, Anadolu'ya sokulmaya bekleyen silahlara depo ve Ermeni isyancılarının eğitim aldığı kamp haline geldi⁸⁶.

⁸⁵ Rus, Sırp ve Batı kaynaklarında Novi Pazar olarak geçiyor. Günümüzde Sırbistan ile Karadağ arasında paylaşılmış olan sancak.

⁸⁶ **Günay**, 2008, **a.g.m**, s 125; Halil Aytekin, **Kıbrıs'ta Monargo (Boğaztepe) Ermeni Leyonu Kampı**, Türk Tarihi Kurum, Ankara 2000, s. 60.

c) Birinci Dünya Savaşı ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı Resmen İlhakı

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce varlığını denge politikasını izleyerek devam ettirmeye çalışıyordu. Ne var ki bu denge politikası az süre olsa bile meyvesini tattırmıştı. Fakat 19. Yüzyılın sonlarında uygulanmaya çalışılan politika yeterince sonuç verememiştir. 20. Yüzyılın başlarında ise gerek iç politikada ve gerekse dış politikada peş peşe gelen siyasi sorunlar sonucunda Osmanlı Devleti oldukça yıpranmış ve siyasi varlığını korumayacak bir devlet konumuna düşmüştür. Osmanlı Devleti iki bloğa ayrılmış Avrupa'da kendisini siyasal yalnızlıktan kurtarmak için bir takım ittifak teşebbüslerinde bulunmuştur.

İngiltere fiilen Mısır ve Kıbrıs'a yerleşmişti. Arabistan ve Suriye'yi de aynı akıbet beklemekteydi. Fransa'nın ticari hacmi ve kültürel etkisi diğerlerinden daha yüksekti. Osmanlı Devleti parçalanması durumunda o da Suriye ile Lübnan'ı gözüne kestirmiş bulunuyordu. Rusya'nın zaten geleneksel emelleri Boğazlar ve İstanbul'u istihdaf ediyordu⁸⁷. İtalya niyetlerini ta Trablusgarp Savaşı'nda izhar etmişti. Balkan devletleri yanında Osmanlı azınlıkları da mukadder dağılmadan alacakları payın hesabına düşmüşlerdi. Bu nedenle İtilaf devletlerinin, paylaşmaya kararlı oldukları bir ülkeyi eşit müttefik olarak aralarına almaları beklenemezdi. 1914 senesine gelindiğinde bloklaşma son haddine gelmiştir. Savaşa bir bahane gerekmektedir. Görünen kıvılcım da 28 Haziran 1914'te Avusturya – Macaristan Veliahdı François Ferdinand ve karısının Saraybosna'ya ziyareti sırasında suikasta uğrayarak Gabriel Prencip adlı bir Sırp tarafından öldürülmeleri olmuştur.

27 Ekim 1914'te Amiral Souchon komutasındaki Yavuz ve Midilli'nin bulunduğu 11 parçadan kurulu Osmanlı filosu ile Karadeniz'e talim yapmak maksadıyla çıkıyor. 29 Ekim'de Osmanlı Donanması ile Rus kuvvetleri arasında Karadeniz'de bir çatışma olduğu dair haber geldi ve Osmanlı Donanması Sivastopol, Odesa ve Kefe limanlarını bombalamıştır. Böylece Osmanlı Devleti fiilen savaşa girdi. Bu olay üzerine: Rusya 2 Kasım'da, İngiltere ve Fransa 5 Kasım'da Osmanlı Devletine savaş ilan ettiler⁸⁸. İngilizler aynı zamanda Osmanlı Devletine resmen harp

⁸⁷ Abdullah Gündoğdu, **Yusuf Akçura'ya Göre Büyük Güçler ve Osmanlı Devletinin Yıkılışı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 49.

⁸⁸ Achille Emilaïandes, **Historie De Chypre**, Presses Universitaires De France 108, Boulevard Saint – Germain, Paris 1963, s. 102.

ilan ettiği gibi Kıbrıs'ı da ilhak etme kararını aldılar⁸⁹. Bab – 1 Ali bu oldubittiği benimsenmemiş, Osmanlı Devletinin menfaatlerini temsil eden İsviçre aracılığı ile ilhak kararını reddetti⁹⁰. Bu tamamen tek taraflı güç gösterisine dayanan, devletlerarası anlaşmaların ruhuna aykırı ve uluslar arası hukuk açısından da kabul edilemez bir durumdur. Ayrıca İngiltere'nin tek taraflı ilhakına yerli Rumlar çok sevinerek yeni ümitlere kapıldığını da söyleyebiliriz. Çünkü onların düşüncesine göre, İngiltere'nin başkasına ait bir adayı kendilerine devredebilmesi engeli artık ortadan kalkıyordu.

İlhak kararından üç gün sonra 8 Kasım 1914 tarihinde Yüksek Komisere bir mektup gönderen Başpiskopos, İngiliz yönetiminin kararından dolayı kutlayarak *“Alınan karar, enosis'e ulaşmada bir adım olarak gördüklerini”* ve İngiltere'nin kararını olumlu bulduklarını belirtiyordu. Elefteria gazetesi, Venizelos'un ilhakla ilgili görüşlerini aktararak, Yunanistan'ın duyduğu sevinci dile getiriyordu. *“Kıbrıs'ın ilhakı, bu Yunan adasının anavatana katılması için son aşama olarak nitelendirilebilir. Hükümetimizin istihbaratına göre, Kıbrıs'ın anavatanla birleşmesi, çok yakın gelecekte gerçekleşecektir”*. Savaşın başlamasıyla Osmanlı Devleti, *“Düvel-i Muhasama”* ile yapılan bütün anlaşma ve sözleşmeleri feshetmiş bulunmaktadır.

Bu karardan sonra Kıbrıs adası resmen İngiliz Majestelerinin mülkünün bir parçası haline geldi⁹¹. Osmanlı Devleti de bunlara karşı 12 Kasım 1914'te resmen savaş açtı. Savaşın başlamasıyla Kıbrıs'taki İngiltere güçleri anlaşma hukuk içerisinde değil, işgalci ve yayılmacı bir devletin askerleri olarak bulunduğunu kolayca söyleyebiliriz. İngilizler Ada halkının Büyük Britanya vatandaşlığına

⁸⁹ Zenon Stavrinides, **The Cyprus Conflict National identity and Statehood**, Eva Protopapa Yayınları, Yayınlandığı tarih gösterilmemiştir, s. 10; **Yavuz Güler**, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, S 1, 2004, s. 103; **Aydın Tarihi, 1954**, No 242, s. 226.

⁹⁰ Cemal Kutay, **Dört Yüz Yıllık Kronoloji İçinde Kıbrıs'ın Kaderinde Tarih İbretleri**, Haz: Derviş Manizade, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 97.

⁹¹ Osmanlı Devleti “İttifak” devletleri safında 29 Ekim 1914 yılında Cihan Harbine katılmasıyla İngiltere'yle karşı – karşıya savaşmak durumuna kaldı. 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere Osmanlı Devletine resmen harp ilan etti ve Kıbrıs'ı da ilhak ettiğini “Kıbrıs Hükümet Gazetesinin” özel sayısında (“Order in Council”) yayınladı. Böylece 1878 Antlaşmasının da feshedildiğini ve Ada'nın İngiliz İmparatorluğuna katıldığını ilan ettiler. Kıbrıs, ilhak sonucu yeni bir statüye kavuşmuştu. Fakat bu hükümler 1923'teki Lozan'dan sonra kanuniyet kazanmıştır.

⁹² Savaşa girmek istemeyen Yunanistan üzerinde baskı kullanmak isteyen İngiltere, bu kez Kıbrıs'taki Enosis akımını körüklemek pahasına, Enosisçileri Yunanistan'a baskı yapmak için kışkırtmaktan çekinmiyordu.

geçmesini istediler. Fakat İngiliz vatandaşlığını kabul etmeyen bazı Kıbrıslı Türkler Anadolu'ya göç ederken, bir kısmı da İngiltere'ye göç ettiler. Mısır ve Yunanistan'daki Rumlar ise adaya göçe başladılar. Bu karar, Yunanistan ve Rumları sevindirdi. 16 Ekim 1915 yılında İngiltere, kendi tarafında harbe girmesi koşulu ile Yunanistan'a ada'yı verme taahhüdünde bulunmuştu. Yunanistan'ın savaşa girmesinin felaket olacağını belirterek, İngiliz önerisini Başbakan Zaimis tarafından reddedildi⁹². İngiliz idaresinin Rum yanlısı tutumu, Kıbrıs Türklerinin de enosis'i önleme yönündeki çabaları teşkilatlanmak ihtiyacını ortaya koydu.

Öğretmen Mehmet Remzi Okan ile Müftü Ziya Efendi'nin girişimleri ile 10 Aralık 1918'de Lefkoşa'da Meclis – i Milli toplandı⁹³. Kongre çalışmaları 11 ve 12 Aralık tarihlerinde yapıldı. Kongreye 200 delege katıldı. Kongrede alınan karara, Türklerin enosis'e karşı olduğu yeniden ifade edildi ve adanın Osmanlı Devleti'ne iadesi istendi. Kongre'de, Müftü Ziya Efendi'nin Paris'te Kıbrıs Türklerini temsil etmesi kararlaştırıldı. Ancak Ziya Efendi Başkanlığındaki heyetin ada dışına çıkışına İngiliz Yönetimi tarafından izin verilmedi⁹⁴. Bu çerçevede 1919 Mayıs ayı ortalarında Kıbrıs Türk Halkı adına önde gelen Türk Temsilcileri tarafından İngiliz Sömürgeler Bakanına bir dilekçe gönderilmiş ve 60 bin Türkün enosis'e karşı olduğu duyurulmuştu⁹⁵.

Sömürgeler Bakanı Lord Milner ise verdiği yanıtta “*Müslüman Halkın isteklerini inceleneyeceğini*” bildirmekteydi. Fakat Türklerin bugüne kadar yaptığı protestoları karşısında İngiltere sırasıyla 22 Mayıs 1916 ve Aralık 1917'de Yunanistan'a birer nota göndermişti. Ancak Yunanistan'ın böyle uyarılara Enosis'çi tahriklere son vereceği yoktu. Londra'daki Rum heyetinin çalışmalarını desteklemeyi amaçlayan Rumlar, 16 Ağustos 1919 tarihinde bütün piskoposlar ve belediye başkanlarının imzaladığı bir telgrafı Sömürgeler Bakanına gönderdi. Ayrıca Kıbrıs Halkının tamamının enosis'i desteklediğini duyurdular⁹⁶. Buna paralel olarak biri 15 Eylül 1919'da, diğeri de 21 Ekim 1919'da olmak üzere, İngiliz Hükümetine iki

⁹² Savaşa girmek istemeyen Yunanistan üzerinde baskı kullanmak isteyen İngiltere, bu kez Kıbrıs'taki Enosis akımını körüklemek pahasına, Enosisçileri Yunanistan'a baskı yapmak için kışkırtmaktan çekinmiyorlardı.

⁹³ Bozkurt, **a.g. e.**, s-38.

⁹⁴ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821 – 2000)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, KKTC, s. 36.

⁹⁵ İsmail., **a.g. e.**, s. 37.

⁹⁶ Sömürgeler Bakan Yardımcısı Amery, “Türk Halkının Enosis'e karşı olduğunu ve ada nüfusunun dörtte birini oluşturulan Türklerin bu tutumunun göz ardı edilmeyeceği” belirtmiş.

mektup göndererek enosis isteklerini yinelediler. 12 Nisan 1920’de Kıbrıs’tan hareket eden başka bir enosis heyeti, Paris’te kulis çalışmalarında bulunuyorlar. İyona adalarıyla Girit’e, İngiltere’nin yardımlarıyla sahip olan Yunanistan, bir gün sıranın Kıbrıs’a geleceğine inanıyordu⁹⁷. Nitekim bunda haksız da sayılmazdı. İngiltere, Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanmasında rol oynadığı gibi Megalo – İdea’nın adım-adım gerçekleştirilmesinde de etkili olmuştur.

⁹⁷ **Veysi Akın**, “Kıbrıs Sorunun Ortaya Çıkışı ve Gelişmeler”, Der: Şenol Kantarcı, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005, s. 36.

d) Lozan Konferansı ve Kıbrıs Adası'nın Resmen İngiltere Himayesine Geçışı

Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan⁹⁸ sonra sıra barış görüşmelerinin yapılmasına gelmiş, Müttefik Devletler 27 Ekim 1922'de ilgili devletleri İsviçre'nin Lozan kentinde toplanacak konferansa davetiye yollanmışlardı⁹⁹. Konferansta Türkiye'yi İsmet Paşa'nın başkanlığındaki bir kurul temsil etmesi kararlaştırıldı. Konferansa katılan diğer devletler İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırp – Hırvat – Sloven devletiydi. SSCB Boğazlar, Bulgaristan'da Boğazlar ve Trakya sınırın belirlenmesiyle ilgili görüşmeler katıldı. ABD ise gözlemci olarak katıldığı halde, oturum ve komisyonlara ve görüş belirtmek suretiyle aktif rol oynadı.

Lozan'a giden Türk heyetine verilen genel talimatlar; adli, mali, iktisadi kapitülasyonlarla ilgili hükümlerin ortadan kaldırılması, arazi konusunda, Yunanistan'dan savaş tazimatı alınması ve duyunu umumiye ile boğazlar meselesiydi¹⁰⁰. Konferans 20 Kasım 1922'de açıldı. Fakat konferansta tartışılan gündemdeki sorunlar üç beş senelik değil, yüzyılların sorunlarıydı. Bütün devletlerin temsilcileri Türkiye aleyhinde çalışmışlardı. Bu nedenle sorunlar taraflar arasında umulan şekilde gitmedi aksine çok tartışmalı şekilde geçti. Osmanlı Devleti'nin borçları, kapitülasyonlar, İstanbul ve Boğazlar müttefik kuvvetlerince boşaltılması gibi konularda anlaşma sağlanamadı ve 4 Şubat 1923'te kesintiye uğradı.

Lozan Konferansı'nın kesintiye uğraması üzerine Türkiye askeri hazırlıklara girişmiş ve kuvvetlerini Boğazlar yönünde kaydırmıştır. Ancak konferansa katılan bütün devletler yeni bir savaş istemediklerinden Lozan Barış Konferansı 23 Nisan 1923'te tekrar toplandı. Türkiye batılı devletlerle olan sorunlarını çözmeden barış yapmakta yarar görmekteydi. Yapılan ikinci bu tür görüşmelerin sonunda 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı ve Türkiye Cumhuriyeti İtilaf Devletleri tarafından resmen tanındı. Türkiye Kıbrıs, Batı Trakya ve Musul gibi

⁹⁸ **Atatürk'ün Milli Dış Politikası Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge 1919 – 1923**, Cilt I, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981, s. 607; Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, Der Yayınları, On Beşinci Basım, İstanbul 2001, s. 193, 194 “Mudanya Konferansı'nda Türkiye'yi Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın başkanlığındaki askeri bir kurul temsil etti. İngiltere, Fransa ve İtalya adına bu devletlerin İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin komutanları katıldı. Türkiye için; Mudanya Ateşkes Antlaşması askeri zaferden sonraki ilk siyasal diplomatik başarı” idi.

⁹⁹ Kamuran Gürün, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986, s. 311.

¹⁰⁰ Gürün., **a.g.e.**, s. 312.

önemli topraklarını kaybetti ve Kıbrıs'ın İngiliz idaresinde kalmasını Lozan Barış Antlaşmasının 20. Maddesi ile tanımak zorunda kaldı¹⁰¹. Bu anlaşmayı Yunanistan da tanıdı. Lozan Barış Antlaşması'nın Kıbrıs'la doğrudan ilgilendiren maddeleri ise; *16 Madde: Türkiye işbu muahedede açıklıkla belirtilen sınırlar dışında bulunan bilcümle arazi üzerinde bağlı ve kezaik işbu muahede ile üzerinde kendi hâkimiyet hakkı tanınmış olan adalardan gayri cezireler üzerinde (ki bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiş veya edilecektir) her ne mahiyette olursa olsun haiz olduğu bütün hukuk ve müstenidatından feragat ettiğini beyan eyler. 20 Madde: Türkiye Hükümeti Kıbrıs'ın İngiltere Hükümeti tarafından 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını beyan eder.*

*21 Madde: 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında oturan Türk tebaası, mahalli kanunun tayin ettiği şartlar dairesinde İngiliz tabiiyetine sahip ve bu yüzden Türk tabiiyetini kaybetmiş olacaktırlar. Bununla birlikte iki yıllık bir müddet zarfında Türk tabiiyetinde kalmakta serbest olacaktırlar, bu takdirde kullandıkları tarihi takip eden on iki ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaktırlar*¹⁰². Bu muahedenamenin yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasında oturmakta olan olup da yerli kanunun tayin ettiği şartlar dairesinde yapılan müracaat üzerine belirtilen tarihte İngiliz tabiiyetini ihraz etmiş veya etmek üzere bulunmuş olan Türk vatandaşları da, bundan dolayı Türk tabiiyetini kaybetmiş olacaktırlar. Şurası şüphesizdir ki, Kıbrıs Hükümeti, Türk Hükümetinin rızası olmaksızın Türk tabiiyetinden başka bir tabiiyet ihraz etmiş olan kimselere İngiliz tabiiyetini vermekten kaçınmak yetkisine haiz olacaktır¹⁰³.

Lozan Barış Antlaşması ile adanın statüsü artık kesin olarak belirliyordu. Ayrıca 1878'den beri çeşitli karışıklara ve ihtilaflara sebep olan adanın statüsünü kati olarak tespit etti ve adanın bütün hukuki cihetiyle İngiliz idaresine fiilen sokmuştur. Kıbrıs'ın Yüksek Komiserlerle tarafından idare edilmesi de sonlandırıldı. İngiltere Kıbrıs Adası'na Vali tayin ederek 1925 yılında Crown – Colony¹⁰⁴ olarak ilan ettiler.

¹⁰¹ Aleksandrov N, Kondratev B, “Sudba Kipra”, Mezhdunarodnaia Zhizn, No 4, Aprel, Moskva 1955, s. 107; *Aydın Tarihi*, 1954, No 242, s. 226.

¹⁰² *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu – Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2000, s. 29.

¹⁰³ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs 1878 – 1960 Statü ve Anayasa Meseleleri*, I Cilt, Ekin Basımevi, İstanbul 1960, s. 33.

¹⁰⁴ James Allen McHenry, *Prelude To Confrontation An Historical Sketch of Cyprus Between 1923 and 1945*, Foreign Policy Institute, TİSA Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975, s. 11.

İngiltere'nin bu çıkışına Enosis yanlıları derin bir hayal kırıklığına uğradılar. İngiltere İmparatorluğu içinde bit tür muhtariyet kazanmayı bekleyen ılımlılar bile şaşırmışlardı.

3. KIBRIS'TA ENOSİS HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI

a) Megali İdea ve Enosis

Osmanlı sınırları içinde yaşayan dini ve etnik azınlıklar XVIII. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Fransız Devrimi'nin yaydığı milliyetçilik, hürriyet ve bağımsızlık gibi akımlardan doğrudan doğruya veya dolaylı olarak etkilenmekteydiler. Bilindiği gibi XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda ardı arda meydana gelen Sanayi İnkılâbı ve Fransız Devrimi Avrupa'daki sosyal, siyasi ve iktisadi dengeleri sarsıyor, mutlakıyetçi devletlerin yönetimi altında bulunan azınlıkları da derinden etkiliyordu. Avrupa'nın büyük güçleri, 1820'de İspanya ve İtalya'da ortaya çıkan ayaklanmaları, 1830'da Polonyalıları ve 1848'de Avusturya'da başkaldıran Macarları ve Polonezleri tavizsiz ve acımasızca ezip geçmişti.

Fakat 1821'de başlayan Yunan isyanında kurdukları sistemin amacının aksine bir siyasetle, isyancıların yanında yer aldı. Bu da farklı kolonyalist plan ve beklentiler nedeniyle birçok defa birbirleriyle savaşmış olan Avrupa güçlerinin, yine aynı nedenlerle, aralarındaki hassas ve kırılgan dengenin muhafazası için birlikte hareket ettikleri de bir gerçektir. Yunan isyanında Avrupalı Devletlerin Osmanlı Devleti aleyhindeki siyasetlerini bu bağlamda değerlendirebiliyoruz¹⁰⁵. Çünkü Yunanistan coğrafi konumu itibariyle Balkanlar'da ve Doğu Akdeniz'de üstünlük kurma mücadelesi veren sömürgeci büyük devletlerin ilgi ve nüfuz alanına girmektedir.

Rumların isyan ve bağımsızlıklarını elde etme aşamalarında Avrupalı devletler, Yunanistan'ın milli meselelerinin hızını ve çapını daima kendi siyasi çıkarları doğrultusunda dikte etmekten ve onları “uluslar arası satrancın bir piyonu olarak” kullanmışlardı. Yunan ulusunun teşekkülünden sonra, yürüttüğü siyasi politikalar içinde Yunan Megali İdeası'nın değişmeyen hedeflerinin birisi de Kıbrıs'tır¹⁰⁶. Megali İdea¹⁰⁷ “büyük fikir, büyük ülkü” anlamındadır. Bu fikre ve ülküye göre 1453'de Fatih Mehmet Sultan tarafından fethedilen İstanbul'u ele

¹⁰⁵ Erdal Çetintaş, “Doğu Akdeniz Politikaları Çerçevesinde Avrupalı Devletlerin Yunan İsyanına Desteği, Kamuoyu Desteği, Diplomatik Destek, Silahlı Destek”, Ankara Üniversitesi OTAM, Sayı 22, Eylül 2007, Ankara 2009, s. 84.

¹⁰⁶ Ali Fikret Atun, “Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü: Batılı Devletler”, Ed: İrfan Kaya, Ertan Efegil, Yay Haz: Eren Gündoğan, AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002, s. 69.

¹⁰⁷ Bu deyim bazı kaynaklarda “megalo idea” şeklinde ve yanlış kullanılmaktadır.

geçirilecek, Yunanistan Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve İskenderiye'ye kadar olan toprakları işgal ederek, Helen İmparatorluğu olarak kabul edilen eski Bizans'ı diriltmektir¹⁰⁸. Yani iki kıtalı, beş denizli büyük bir Yunanistan kurmak ideali olarak kabul edilen Megali İdea çeşitli zamanlarda, çeşitli yollarla gerçekleştirilmek istenilmiştir. Megali İdea'ya başlı iki unsur hâkim olmuştur. Birinci Kilise ise ikincisi XIX. Yüzyıldan itibaren milliyetçiliktir. Kilise, bu amaç ve eylemleri gerçekleştirmek için de Osmanlı Devletinin kendisine tanıdığı geniş hoşgöründen yararlanmıştır. Örneğin 1754 yılında Padişahın yayınladığı bir fermanla, Başpiskopos, adanın ikinci politik ve nüfuzlu kişisi olmuştur.

Bundan sonra Başpiskopos'a "*Ulusal Lider*" anlamına gelen "*Etnarh*" denmeye başlanmıştır. Yunanistan işçi kurumu temsilcisi Dr. Drakoulis, 1919 senesinde çok açık olarak şöyle sesleniyordu; "İzmir ve Atina Helenizm'i, iki deniz feneri gibi gözükmetedir. Bu ışık merkezlerinden birinin neden Helenizm'den koparılması gerektiği fikri bir muammadır... Makedonya ve İstanbul, Teselya ile Girit gibi aynı yolu takip etmelidir. İstanbul Yunan devletinin başkenti olmalıdır"¹⁰⁹. 13 Nisan 1918 tarihli Nea Hellas Gazetesi; "*Yunanistan'dan başka hiçbir devlet İstanbul'un varisi olduğunu iddia etme cesaretini gösteremez. Yegâne doğru karar veya en az zararsız olanı, Yunanistan sınırlarının İstanbul'u da içine alacak şekilde genişletilmelidir. Soruna diplomatlar tarafından bulunan yasa dışı çözümlere rağmen İstanbul, Yunanistan'a aittir ve bir gün yine Yunanistan'ın olacaktır*" diye yazıyor.

İlefteron Vema Gazetesinde; "*Trakya ve Küçük Asya'yı alamayacağını söyleyen Yunanlı aklını kaçırmış olmalıdır*" ifade Yunanistan'ın ne kadar "*Megali İdea'da*" ciddi olduğunu gösteriyor¹¹⁰. "*Enosis*", Megali İdea hedefi çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasıdır¹¹¹. Kelime anlamı "*İlhak*" olan "*Enosis*", ilk Megali İdea haritasının çizdiği 1791 yılından beri gündemde olan konudur¹¹². Ayrıca Enosis sadece Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için güdülen bir siyasete verilen isim

¹⁰⁸ Hatipoğlu., a.g.e, s. 29; Somuncuoğlu., 2002, a.g.e, s. 26.

¹⁰⁹ Salahi Ramadan Sonyel, **Türk Yunan Anlaşmazlığı**, Yayına Haz: Kıbrıs Türk kültür Derneği Genel Merkezi/ Ankara, Lefkoşa 1985, s. 8.

¹¹⁰ Sonyel, a.g.e, s. 9.

¹¹¹ Rauf R. Denктаş, **Elli Yılın Hikâyesi**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2008, s. 279; "Enosis tam anlamıyla, Mora yarım adasında kurulan küçük Yunanistan'ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender'in imparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir".

¹¹² **Murat Ercan**, "Türk Dış Politikasında Kıbrıs", Ed: Murat Ercan, **Değişen Dünyada Türk Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2011, s. 360.

değildir. Lügat manası “Birleşme, ilhak” olan bu kelimenin altında her Türk’ün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. Enosis tam anlamıyla Mora yarımadasında kurulan küçük Yunanistan’ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender’in İmparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabidir¹¹³. Bu bir anlamda Kıbrıs Sorunun da başlangıcı tarihi diye biliriz. Enosis fikri resmen ilk kez 18 Ekim 1828’de İngiltere, Rusya ve Fransa’ya bir nota veren Yunanistan, adanın kendisine bağlanmasını istemesi ile ortaya çıkmıştır¹¹⁴. İngiltere, kendisiyle mücadeleye girişen Kıbrıs Adası’ndaki Rumları memnun etmek amacıyla bazı imtiyazlar tanıdı. Bunun sonucu adadaki Türklerle Rumlar birbirine düştü¹¹⁵. Yunanistan, Kıbrıs’ı 30 Aralık 1918 yılında talep etmiştir.

Birinci Dünya Harbi’nden¹¹⁶ sonra Paris’te toplanan Barış Konferansı’na Yunanistan’ın toprak istekleri şöyleydi; Batı Anadolu (*İzmir, Bursa, Çanakkale, İzmit ve civarı*), Pontus (*Trabzon, Sivas, Kastamonu ve civarı*), Kuzey Epir (*Güney Arnavutluk*), Kıbrıs, Rodos, Meis, Girit, Bozcaada ve İmroz, Batı ve Doğu Trakya’dır. Kıbrıs’ta Yunan Kilisesi, Patrikhane ve Yunan Hükümeti tarafından desteklenen Enosis hareketi, bu ideali gerçekleştirmek için 1821 yılından beri Türk halkına saldırılar düzenler. Enosis fikri okullarda ve kiliselerde çocuklara ve Kıbrıs Rum halkına aşılanmış, ayaklanma planları yapılmış, bu amaçla kiliseler silahlarla doldurulmuştur. 1821 yılında yapılması planlanan isyanı ve amaçlarını Kıbrıslı Türk valiye ihbar eden Dimitri adında bir Rum’un mektubu açıkça ortaya koymaktadır.

Dimitri mektubunda valiye şu bilgileri vermektedir; “*Paskalya gecesi saat altıda Lefkoşa’da top atışı olacaktır. Başpiskopos Kiprianos, Rumca yazılmış mektubunu kendi adamına vererek Ayanni köyünde kilisede okutmuştur. Bu mektuba göre, top atışı duyulduğu vakitte, bütün Hristiyanlar harp silahları ile Lefkoşa’ya hücum edecektir. Tüm adayı almak için birlikte hareket ederek sözleşmelerini öneren Başpiskoposa göre Hristiyanlar, Lefkoşa’yı da ele geçirdikten sonra, bütün Müslümanları katledip ortadan kaldıracaklardı*”. 20. Yüzyıldaki Enosis için atılan

¹¹³ Rauf Denktaş, **Hatıralar Toplayış**, 10 Cilt, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, s. 235.

¹¹⁴ Ercan, 2011, **a.g.m.**, s. 360.

¹¹⁵ **Türk – Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Haz: Gnkur. Basımevi, Ankara 1985, s. 18.

¹¹⁶ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, (Bundan sonra **BCA** olarak geçecek), 030.01.64.329.29; Yunan medeniyetinin sözde varisi olan bu bir avuç kanlı muhteris “Doğu Roma İmparatorluğunu” ihya ederek rüyalarını gerçekleştirmek yolunda sıranın Kıbrıs ve Anadolu’ya geldiklerini ilan ediyor. Neden böyle diyoruz ki, Birinci Dünya Savaşının sonunda müttefikler tarafından öldü diye otopsi masasına yatırılan “Hasta Adam” Osmanlı Devletinin hâkimiyetinde bulunan ve Anadolu’ya leş kargaları gibi üşüşen coşkun Yunan askerlerinin bu sefer İzmir’de faaliyet başında görüyoruz.

adımlarda, geçim sıkıntısından % 35 komünist olan Rumları Yunanistan'dan göç yolu ile arttırmak imkânı kalmadığına göre çaresiz Türkleri sıfıra indirmek gerekiyordu. Bunun için hepsini öldürmek gerekiyor¹¹⁷. Bunun için de hepsini öldürmek gibi insanlığa sığmayan davranışlara lüzum da yoktu; *“Girit’te de 130 bin Türk’ü nasıl kolayca bertaraf etmiştik. Sadece öldürmeğe başlayacaktın. On köyü katletsen, yaksan, yıksan doksan köyde kendiliğinden boşalverirdi. Geçim imkânından mahrum, şehirlerde sıkıntı çekerken bir de ortada teröre başladın mı vatan bütünü ile senin oldu demektir. Yalnız işe başlamak için ruhani ve politik liderin tavsiyesine uyarak zamanını kollamak lazım”*¹¹⁸.

Dolayısıyla Türk halkını, Enosis’in önündeki en büyük engel olarak görmektedirler. Bu engeli ortadan kaldırmak için de 1895, 1912, 1919 ve 1955 – 1974 dönemlerinde saldırılar ve katliamlar yaptılar.

¹¹⁷ BCA, 030.01.64.394.29.

¹¹⁸ BCA, 030.01.64.394.29.

b) İlk İsyân Girişimi ve İlk Enosis Bildirisi, Etniki Eterya Faaliyetleri

Eterya isimli gizli toplum, Yunan istiklali ve Bizans İmparatorluğu'nun ihyası gayesiyle kurulmuştu. Etniki Hetairia, Hetairiaton Philikon adlarında iki dernek mevcuttu. Bunlardan Hetairiaton Philikon bir kültür ve edebiyat derneği şeklinde tanınıyordu. Etniki Hetairia ise gizli bir ihtilal derneği olarak faaliyette idi¹¹⁹. Turkokratya'ya¹²⁰ karşı şair ve düşünür Rigas Velestinlis Ferraioş'un 1796'da Viyana'da kurmaya çalıştığı ilk Eterya, Avusturya polisinin Rigas'ı tutuklaması Osmanlı yetkililerine teslim etmesi sonucunda amacına ulaşamamıştı¹²¹. Başarıya ulaşamayan bu ilk eterya teşebbüsünden sonra 1800'lerin başında, aralarında şair Adamantios Korais'in bulunduğu Athena adında bir başka örgüt kurulmuştu¹²².

1813'de Paris'te Comte Choiseul – Couffier'nin başkanlığında Hotel Crec adı başka bir örgüt daha kuruldu. Fransız eğilimindeki bu kuruluşlardan başka Finiks cemiyeti 1787'de Buğdan'dan Osmanlı Devleti görevlisiyken Rusya'ya kaşan Aleksandros Mavrokordatos tarafından kuruldu. Bu cemiyet Rusya'nın yardımıyla eski Bizans'ı yeniden inşa edebileceklerine inanıyorlardı. Arta metropoliti İgnatius 1810'da Bükreş'te Filolojiki Etrya (Dil – Edebiyat Cemiyeti)'yı kurdu. Bundan sonra daha etkili bir cemiyet 1812'de Atina'da üyeleri arasında İngilizlerin de yer aldığı Eterya ton Filomuson (*Yunan Mitolojisiindeki "Muz" kavramından esinlenerek adlandırılan "Sanat Tanrıçası Dostları Cemiyeti"*) adıyla kuruldu.

Rusya, Osmanlı Devletini parçalamak amaçta İslav, Yunan, Bulgar milletlerini kullanmaya başladı. İhtilalcı, gizli cemiyetler arasında en etkili faaliyetleri görülen Filiki Eterya¹²³ Batnoz adlı Manuel Eksanto, Nardalı Nikola İskofa, Yanyalı Atmos Çarkalof¹²⁴ adlarındaki bu üçlü tarafından 1814 yılının sonlarında Odessa'da kuruldu¹²⁵. "*Dostlar Cemiyeti*" anlamına gelen Filiki Eterya

¹¹⁹ Türk – Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, 1985, s. 18.

¹²⁰ Turkokratya Yunanca "Türk Yönetimi" anlamındadır.

¹²¹ M.Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk – Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821 – 1922)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 6.

¹²² Hatipoğlu, **a.g.e, s. 6**. "Napolyon Fransa'sından yardım gören Athena'nın amacı "Napolyon'un Osmanlı Devletinin Avrupa'daki topraklarını ele geçirmesinden sonra, gene Napolyon sülalesinden gelen bir kralın yönetiminde, baş şehri İstanbul olan büyük bir Yunanistan'ın kurulması" idi".

¹²³ Filiki Eterya, Bazı Türk kaynaklarında Etniki Eterya olarak anılmaktadır. Fakat bu doğru değil, Etniki Eterya 1894'de Atina'da kurulan farklı bir kuruluştur.

¹²⁴ Türk – Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, 1985, **a.g.e, s. 26**.

¹²⁵ Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 29; Derviş Manizade, **Tarihi Gerçeklerin Işığında Kıbrıs Meselesinin İcyüzü, Kıbrıs Meselesi Üzerinde Son Konuşmalar ve Yazılar**, (Der ve Haz:) Nevzat Karagil, Anıl

kurucuları ve bazı diğer üyeleri arasında eski Finiks ve Hotel Crec cemiyetlerinden de üyeler vardı. Bu örgüt batı Avrupa'daki gizli mason cemiyetlerinin kuruluş ve işleyiş usullerini benimsemişti. Esas amacı Rumları, Osmanlı Devletine karşı ayaklandırmak ve fırsat bulunacaksa Balkan Hristiyan topluluklarında galeyana kışkırtmaktır. Bu Yunan gizli örgütünün amacı Megali İdea'yi gerçekleştirmektir¹²⁶. Bu cemiyetin temel prensipleri olarak: “*Eski Yunan evlatları, Doğu Roma İmparatorluğunun bir kalıntısıdır. Osmanlı Devleti'nin elinde esir ve onursuz olarak yaşamaktadırlar. Bunları kurtarmak Yunan ulusu için en büyük hizmettir*”. Toplumda disiplin çok yüksekti.

Toplumun sırrını dışarıya sızdıranların sonu ölümdü. Bu zamanlarda cemiyet iki ana fikir üzerinde yoğunlaştılar. Yunan ulusunun her türlü levazım ve mühimmatını tedarik ettikten sonra harbin ilanı başlayacaktı. Kuvvet ve nüfus artışının harp sayesinde mümkün olabileceği inancı ile hemen harbin ilanı. Cemiyetin bununla birlikte dışta güçlü desteğe ve etkili bir başkana da ihtiyacı vardı. Osmanlı Devletini zayıflatmak ve içeriden çökertmek isteyen Rus Çarlığından en büyük desteği sağlamayı da başardılar. Psikolojik etkisinin büyük olması gayesi ile daima bu gizli reisin varlığından söz ettiler. Filiki Eterya'nın başkanının kimliği daima gizlenmiştir. Ancak bu kişinin Rus Çarı I. Aleksandr veya Kapodistrias olabileceği tahmin edilmiş. Toplumda yemin, rütbe, şifre usulleri ihdas edildi. Toplum mensuplarının bir fikir etrafında toplanması sağlandı, kudret ve liyakatlerine göre derecelere taksimi yapıldı.

Önceleri dört dereceye ayrıldılar. Birincisine “*çoban*”, ikincisine “*papaz*”, üçüncüsüne “*tavsiyeli*” ve dördüncüsüne de “*zararsız*” isimleri verildi. Çoban derecesinde olanlar, Türklerle son dakikaya kadar mücadele etmekle görevliydi. Bunlar cemiyetin kuruluş amacına, sırlarına vakıf elemanlardı. Papaz, tavsiyeli ve zararsızlar derecesinde olanlar, gereği halinde silah ve cephane tedariki ile yükümlü idiler. Filiki Eterya Cemiyeti, silah ve cephaneye “*cihaz*” zorunlu masrafları da “*çizme*” kapalı ismi kullanmakta idi. Sonradan cemiyet adedi yediye çıkarıldı. Filiki Eterya Cemiyeti faaliyetleri ve sloganı; Doğu Roma İmparatorluğunu yeniden ihya etmek ve Ayasofya'ya hacı dikmekti. Toplumun faaliyet programı; *Yunan milletinin*

Matbaası, İstanbul 1964, s. 8; **Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa 1984, s. 9.

¹²⁶ Önalp, 2010, a.g.e, s. 75.

*tam istiklalinin temini, Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhakı, Ege Adalarını Yunanistan'a ilhakı, On iki Adanın Yunanistan'a ilhakıdır. Girit Adası'nın Yunanistan'a ilhakı, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı, Pontus Devletinin kurulmasıdır. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı, İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı, İstanbul işgal edilerek Doğu İmparatorluğunun yeniden kurulması ve Megalı İdea'nın gerçekleştirilmesidir*¹²⁷. Bu gayeye ulaşabilmek için de yapılacak ilk iş, Osmanlı Devleti sınırları dâhilindeki bütün Hristiyanları silahlandırmak ve Rumlar arasında mücadelede birlik ve beraberliği kurmaktır. Toplum mensupları daha da ileri giderek, Yunan ihtilalından önce “Keyfi” denilen çeteler teşkil ettiler.

Bu çeteler sayesinde varlıklı Müslümanları soydular, türlü eşkıyalıkları yaptılar. Bunlardan başka, ihtilaldan faydalanarak “Palıkarya” adını verdikleri milis kuvvetleri kurdular. Cezayir korsanlarına karşı kendimizi savunacağız bahanesiyle gemilerine toplar yerleştirdiler ve top yerleştirilmiş bu gemilerini esas gayeleri ve hedefleri olan Türklere karşı, Yunan isyanında kullandılar. Etniki Eterya'nın faaliyetleri ve sloganı; “*Ezelli ve ebedi düşmanımız Türklerdir*”¹²⁸. Yunan ulusu, bağımsızlığını kazanmakla önemli bir kazanç sağlayamadı. Ulusunun büyük bir kısmı Türklerin boyunduruğu atkında kaldı. Bu vatandaşlarımızı kurtarmak hepimizin görevidir. Büyük Ülküyü gerçekleştirmek için savaş esastır. Ezeli bedi düşmanımız olan Türklere karşı, Yunanistan dışarıdan hiçbir yardım beklemeyecek ve yalnız kendisine güvenecektir.

Eterya bu programı uygulamak için önce Mora Yarımadasında, sonra Ege Adalarında, daha sonra Girit'te ve Kıbrıs'ta ayaklanmalar düzenlediler. Türk – Yunan mücadelesinde kaybedilen toprakları sırasıyla hatırlarsak; 1829 Mora, 1864 Yedi Ada, 1881 Teselya Ovası¹²⁹, 1897'de fiili olarak, 1913'te hukuki olarak Girit Adası¹³⁰ kaybedildi. Balkan Savaşları sırasında ise Ege Denizindeki adalar, Makedonya ve Epir (Yanya) Yunanlıların eline geçti. Birinci Dünya Savaşı'nda Trakya kaybedildi. Lozan Antlaşmasıyla Doğu Trakya geri alınmasına rağmen Batı Trakya kaybedilmiştir. Ayrıca Türkiye Dedeoğlu'dan ve Ege Adaları Yunanistan'a bırakıldı. İkinci Dünya Savaşında ise On İki Adayı da Yunanistan'a kaptırıldı.

¹²⁷ Türk – Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, 1985, s. 51-52.

¹²⁸ Nurettin Türsan, Yunan Sorunu, 3. Baskı, Ankara 1987, s. 41.

¹²⁹ Baskın Oran, Türk – Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1991, s. 59; 1881 İstanbul Uluslar arası Sözleşmesiyle Teselya Yunanistan'a bırakılmıştı.

¹³⁰ Oran, a.g.e., s. 62.

Bundan sonra Ege Denizindeki deniz ve hava kontrolünü da Türkiye maalesef kaybetti. Türkiye tek arada Kıbrıs'ın da elden çıkmasına az kaldığında kıl payı kurtararak, 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla adanın bir kısmını ancak kurtara bildi. *Yani bu tabloya bakarak küçük bir adada başlayan Yunanistan günümüze kadar üç kat genişleyerek bugünlerdeki sınırlarına ulaşmıştır.*

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS SORUNUN DOĞUŞU ve KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU

a) Lozan'da Kurulan Dengelerin Bozulması

Kıbrıs Meselesi 1955'lerde veya 1963'de başlamış bir mesele değildir¹³¹. Bugünkü Kıbrıs Türkü'nün mücadelesi, 1825, 1878 ve 1900'larda Rum Ortodoks Kilisesi'nin yürüttüğü Rum isyanı ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak davasına başladığı günden beri vardır. Kıbrıs 1571 – 1914 yılları arasında Türk, 1914 – 1960 yılları arasında İngiliz egemenliği altında yaşadıkdan sonra 1960'ta Bağımsız bir Cumhuriyet olmuştur. Kıbrıs sorunun uluslararası boyut kazanması, İkinci Dünya savaşı ertesinde başlayan dekolonizasyon süreci ve uluslar arası ilişkilerin demokratikleştirilmesine dönük çabaların yoğunlaşmasıyla eşzamanlıdır.

Ada'nın, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'nin muhalefetine rağmen Yunanistan'a ilhak edilmek istenilmesi (ENOSİS) adada Türkler ile Rumlar ve ada dışında Türkiye ile Yunanistan arasında “*Kıbrıs Uyuşmazlığı*” diye adlandırılan mücadele ve çatışmaları ortaya çıkartmıştır. Fiilen 1878'de ve resmen 1923'te İngiliz idaresi altına giren Kıbrıs Adasında, 1925 – 1959 yılları arasında Rumlar, Ada'nın statüsünü değiştirmek için çeşitli teşebbüslerde bulunmuşlardı¹³². Bunu güzel örnekleri de adadaki Yunan konsolosları, İngiliz sömürge yönetimini zor durumda bırakmak için ellerinden gelen düşmanlık tahrikçi, kışkırtıcı ajanlar olarak etkinliklerine devam ettiler¹³³.

Bunlardan birisi olan Alexsander Kypru, öylesine çalışıyordu ki, 1931 Ekimi'nde İngiliz yetkilileri güven mektubunu iade etmek zorunda kaldılar. Aynı zamanda Yunan basını da enosis taraftarlığını sürdürüyordu. İngiliz idaresi 1928 yılında, Yunanistan'dan gelen beş gazetenin ada'da satışını, başkaldırıya teşvik ettikleri gerekçesiyle yasakladılar¹³⁴. 1931 ayaklanmasında Kıbrıslı Rumlarla birlikte

¹³¹ **Rauf R. Denктаş**, “Kıbrıs'ta Gerçek Huzur”, Haz: Derviş Manizade, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 67. Rauf Denктаş bu makalesi yazdığı vakitlerde: “Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi Başkanı ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı” idi.

¹³² Bahadır Bümin Özarsılan, **Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 26.

¹³³ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, I Cilt, Ekin Basımevi, İstanbul 1960, s. 35.

¹³⁴ Pierre Oberling, **Bellapais'e Giden Yol Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü**, Gnkur. Basımevi, Çev: Mehmet Erdoğan, Ankara 1988, s. 24.

isyana katılması için Pire’de gönüllülerden oluşan bir komite kuruldu. Atina’da Yunanistan’ın eski Devlet Başkanı Amiral Paul Kunduriotis’in önderliğinde “*Kıbrıs Merkez Komitesi*” oluşturuldu. Peşinden de “*Kıbrıs Dostluk Derneği ve Kıbrıs Ulusal Bürosu*” kuruldu. Bu teşkilatların asıl maksadı Kıbrıs Adası’ndaki İngiliz yönetimine muhalefeti kışkırtmaktı. Birde İngilizlerin Kıbrıs Adasının yönetimi siyasetindeki uyguladığı politikada başarılı olamamıştı. Üçü Türk, dokuzu Rum ve altısı İngiliz olmak üzere halk tarafından seçilen “*Yasama Meclisi*” vardı. 1925’te Yasama Meclisin üyeleri arttırıldı. Kıbrıs Türk temsilcilerinin sayısı aynı kalırken, Kıbrıslı Rumların ada nüfusunun gerçek durumuna daha uygun olması için on ikiye çıkartıldı. Ancak İngiliz temsilcilerinin de sayısı da dokuza yükseltildi.

Böylece Kıbrıslı Rumların sandalye çoğunluğu kazanmaları önlenmiş oluyordu. Bunun sonucunda, Kıbrıslı Rumlar kendilerini, eskisi gibi güçsüz bir durumda buldular¹³⁵. Kıbrıs’taki İngiliz sömürge yönetimi Kıbrıslının ortalama hayat düzeyini yükseltmeyi başaramadı. 1920’lerin sonuyla 1930’larda Ada büyük krizin yansımalarını yaşarken, bu düzey daha da düştü. Bakır ve asbest madenlerindeki binlerce işçi işten çıkartıldı, iş başına şansına sahiplerin ücretleri de düşüktü. Tarım ürünlerinin fiyatları düştü, borçlar arttı. Bu esnada, sömürge yönetimi de artan bütçe açığını kapatmak için vergileri yükseltmeyi sürdürüyordu. 1931’de çiftçilerin % 82’ye varan bir oranı borç içindeydi, bu borcun toplamı 1.800.000 sterlini buluyordu. Bu nedenlerle, Kıbrıslılar, İngiliz sömürge yönetiminden ekonomik ve toplumsal reform konusunda pek az şey bekleyebilirdi.

İngiliz sömürge yönetimi çerçevesinde harekât ederek Kıbrıs’taki siyasal statükoyu değiştiremeyen Kıbrıslı Rumlar, istenilen değişiklikleri baskı yaparak gerçekleştirmeyi denediler. Bu amaçla bir dizi siyasal örgüt kurdular. Bunların en güçlüsü, 1922’de kurulmuş olan “*Milli Örgüttür*”. Amacı, Enosis için, gereken her yoldan mücadele etmek üzere, bütün yetişkin Kıbrıslı Rum erkeklerini seferber etmektir. Başkanı III. Cyril’dir. Kition, Baf ve Girne piskoposları da örgütün üç bölge sorumlusuydu. Yönetim Kurulu; Meclis, başpiskopos, üç piskopos ve Yasama Meclisinin on iki Kıbrıslı Rum üyesinden oluşuyordu. 1929 senesinde İşçi Partisi

¹³⁵ Kendinden önceki yüksek komiser gibi, vali de, Yasama Meclisindeki kilitlenmeleri kırarak oya sahipti. Kıbrıslı Rumların, Ada’daki Kıbrıs Türk Toplumuna sataşmaya devam etmeleri nedeniyle, Yasama Meclisinin Kıbrıslı Türk üyeleri hep İngilizlerin tarafını tutmuş, bu durumda, bu organ sürekli felce uğramıştır. Bu da Kıbrıslı Rumların düşmanlığını daha da arttırmıştır.

iktidara gelmesi üzerine, Rumlar Londra'ya bir heyet göndererek mevcut olan anayasada değişiklikler yapılmasını ve Rumların Ada'da üstünlük sağlamaları durumuna gelmesini teklif ettiler. Ancak bu teklif reddedildi. Muhalefette iken Rumları destekleyen İşçi Partisinin, iktidara geçince bu şekilde hareket etmesi Rumları şaşkına döndürdü. Fakat Hükümetin bu cevabına rağmen Rumlar, kendilerine taraftar olan İngilizlerden devamlı teşvikler gördüler. Neticede 1930 – 1931 yıllarında, ayrıca Kıbrıs'ın dört bir tarafında, gençliğin enerjisini milliyetçi ülküler yolunda yönlendirecek “*Milliyetçi Gençlik Kulüpleri*” de kuruldu. 1931 isyanında elebaşılığı rolünü oynayan Meclis üyesi Kitium piskoposu Nikodemos, 18 Ekim'de, bir toplantıya çağırdığı meclisteki Rum üyelerine meclise sunulmak üzere hazırlandığı bir manifestoyu okudu¹³⁶.

Bu manifestoda; “*Yürüyeceğimiz bir tek yol vardır. Enosis bayrağını gün ışığında çekerek, milli kurtuluşumuzu anavatan Yunanistan'a birleştirerek elde etmiş oluruz. Tanrı ve asırlık vatanımız Yunanistan, Megalı İdea adına Halkın sesi Hakkın Sesidir. Bizim her hususta tek kurtuluşumuz, milli hürriyetimizdir. Bu da Yunanistan'la birleşmekle mümkün olacaktır. Herkes ileri. Özellikle bu yolun rehberleri, öncü gençler... İleri. Kendilerine ve hukuki olmayan kanunlarına itaat etmeye mecbur olmadığımız yabancı idareciler memleketimizden uzaklaşsınlar*” denilmekte idi¹³⁷. Bu manifestoya baktığımızda bu piskopos Kıbrıslı Rumları isyana teşvik ediyordu. Böylece, Kıbrıslı Rumların büyük çaplı bir ayaklanmasını desteklemek için gerekli örgütler de oluşmuş oluyordu.

Artık Ada'yı ateşe vermek için gereken tek şey, herkesin beklediği bir kıvılcımdı. Kavanin Meclisi üyeliğinden ayrılan Nikodemos'un 20 Ekim'de Limasol spor alanında bir başka konuşmasında ise Yunanistan'a ilhaktan bahsetti ve “*menfur, kötü ve ahlaksız İngiliz rejiminin hukuki olmayan kanunlarına karşı halkın hürmet ve itaat göstermemesini*” bildirdi. İsyana başlama parolası olarak da; “*Artık yabancılara, milli duygumuz ve tahsilimiz olduğunu ve Yunan bayrağı altında hür yaşamamız gerektiğini göstermek zamanı gelmiştir İLHAK yaşasın*” diye

¹³⁶ Rumlar Enosis'in ilk defa resmen istendiği tarihin 18 Ekim 1828'de 103. Yıldönümünde İngiliz idaresine karşı Enosis için isyanı başlattılar.

¹³⁷ Süleyman Özmen, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 184; Gazioğlu., **a.g.e.**, s. 37; Çay., **a.g.e.**, s. 26.

bağırmişti¹³⁸. Limasol olayları çok heyecanlı bir şekilde Lefkoşa'daki Rum liderlerine bildirildi. Bu haberler merkezde geniş tepki yarattı. Meclis üyeliğinden istifa eden Kitium piskoposuna uymayan bir kısım Rum üyeleri de bu heyecan kasırgası içinde kendi istekleriyle istifalarını verdiler. 1931 yılı bütçe görüşmelerinde Vali Storrs'un memurlarla ilgili olarak hazırlamış olduğu vergi tarhları konusundaki kanun tasarısı Kıbrıs Teşrii Meclisinde (Legislative Council) bulunan Rum delegeler tarafından reddedilmiştir. Vali Strros bunun üzerine "*Order in Council*"e başvurdu. Valinin bu davranışı 1931 isyanını tasarlayanlar için gereken kıvılcımı fazlasıyla teşekkül ettirdi. 21 Ekim günü Papaz Dionysios Kykkotis'in liderliğinde çoğunluğu öğrencilerden oluşturduğu Rum topluluğu "*Enosis, Enosis*" diye Yunan Milli Marşı'nı söyleyerek Vali Konağına doğru ilerlediler.

Gittikçe artan kalabalık konağın girişindeki silahsız emniyet kuvvetlerinin oluşturduğu barikatları açarak binanın önüne geldiler. Lefkoşa komiseri, polis komutanı ve Sömürge Müsteşarı göstericilerin liderleriyle konuşarak, ortalığı yatıştırmaya çalıştılar ve sakin olurlarsa valinin kendileriyle görüşebileceğini bildirdiler. Fakat Meclis üyeliğinden istifa eden üyelerden Feodotu "*Vali bizi görmeyi reddetti*" diye bağırarak galeyanda olan halkı kızdırttı. Bunun üzerine konağın camları taşlandı ve birkaç gösterici konağın üstüne çıkarak Yunan bayrağını çektiler¹³⁹. Bu sırada Yüksek Rütbeli bir Kıbrıslı Türk Subayının komutasında 40 silahlı polis olay yerine intikal etti. Vali Sir Ronald Storrs, Lefkoşa kaza komiseri ve bazı ileri gelen İngiliz yöneticiler de vali konağındaydılar. Komiser, kalabalığın önce silah kullanılmadan dağılmasını istemişse de kontrolden çıkan Rumlar tarafından, polis otomobilleri ateşe verilmişti.

Bunun üzerine polis ateş açmak zorunda kalmış, bu arada da vali konağı tutuşmuş, ahşap olan bina on dakika içinde yanıp kül olmuştu. Ayaklanma diğer bölgelere sıçradıysa da Mısır'dan takviye kuvvetlerin getirilmesi ve beş İngiliz savaş gemisinin Kıbrıs limanlarına ulaşmasıyla durum kontrol altına alındı. İsyanın başlatılmasında ve İngiliz aleyhtarlığını tahrikte büyük rolü olduğu düşünülerek Yunan konsolosu Kyrou'nun konsolosluk Exequatur'u geri çekildi. Böylece Kyrou,

¹³⁸ Erol Mütercimler, **Satılık Ada KIBRIS, Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, Alfa Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2007, s. 85.

¹³⁹ **Turgay Bülent Göktürk**, "Rumların Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi 1931 İsyanı Öncesi ve Sonrası", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt VII., S 16-17, İzmir 2010, s. 344.

Kıbrıs'la diğer Britanya dominyonlarının herhangi bir yerinde vazife almamak üzere adadan ayrıldı. *“Teşrii Meclisi lağvedildi. Kitium piskoposu Nicodemus Mylonos ve Girne piskoposu, Rahip Kykkotis, Yasama Meclisinin iki eski üyesi ve Milli Radikal ile Komünist Partinin önderleri de dâhil olmak üzere adadan sürüldüler”*. Birçok hürriyetleri tehdit edici kanunlar çıkarıldı. Bu kanunlar arasında; Basın kanunu, muhtarların seçim yerine hükümet tarafından tayinleri, hükümetin izni olmadan bayrak çekilmemesi, kaza komiserlerinin izni alınmadan, ayin ve okul zamanını haber verme dışında, çan çalınmaması, ika edilmiş olan 234.345 sterlinlik zararın mesul köy ve kasabalardan toplanması. *“Siyasi partiler kapatıldı, Sansür tesis edildi, Türk ve Yunan tarihinin okullarda okutulmasına son verildi”*. 1931 isyanında 7 kişi ölmüş, 67 kişi yaralanmış ve 400 kişi de tutuklanmıştır.

Enosis için ilk silahlı eylem olması yanında, 1931 isyanında diğer önemli bir nokta da, Yunanistan'ın isyandaki rolünün tespiti. 29 Ekim 1931'de Yunan Başbakanı Venizelos'un Türkiye'nin Atina Büyükelçisine söylediği sözler Yunanistan'ın ne kadar olayların içinde olduğunu göstermektedir; *“İngiltere'nin er geç Kıbrıs'ı Yunanistan'a terk edeceğine kaniim. İşçi Partisi Avam Kamarasında mutlak bir çoğunluğa sahip olsaydı, işçi hükümeti zamanında Kıbrıs'ın Yunanistan'a terki bir emrivaki olacaktı. Esasen muhafazakârlar da Ada'nın Yunanistan'a ilhakına taraflıdır”*. Ayrıca son Rum isyanında İstanbul'daki Rum Ortodoks ruhani reisliğinin gizli faaliyetinin de müessir olduğu ortaya çıkmıştır.

Atina'da senede bir defa intişar eden *“Megas Engiglopedikos Kazamias”* unvanlı 1931 senesine ait takvimin 24 sayfasında müneccim gibi daha evvel zuhurunu bildirdiği hadisat meyanda bu sene Teşrinisani zarfında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına dair bir hareketin vukua geleceğini ve bu meyanda on iki adanın da bu suretle ilhakına bir nümayiş yapılacağını yazmaktadır¹⁴⁰. Bu faaliyet teyit etmekte ve aynı zamanda Atina'da münteşir *“Patris”* gazetesinin 5 Teşrinisani 931 tarihli nüshasının birinci sayfasında **dercedilen** bir resimde Rum Ortodoks ruhani reisinden sonra en büyük *“Protosingelos”* rütbeyi ruhanisine **irtika** ettirilen Sinot azalarından Alaşehir metropoliti Maksimosun son Kıbrıs ihtilalını ihdas ve hareketi idare eden en mühim uzuvlardan milli şair Libertis ve Mustafa mebus Lanitis ve Kıbrıs'ın Yunan konsolosu Aleksî Kiro ve belediye reisi hacı Pavlo

¹⁴⁰ BCA, 030.10.109.727.4.

arasında fotoğrafının bulunması son Kıbrıs isyanı ile Fener Başpapazlığının da alakadar olduğu kanaatini getiriyordur¹⁴¹. 1933’de Vali bir Yasama Meclisi’nin yerini almak ve kamuoyunun nabzını yoklamak üzere, vali tarafından atanan altı, daha sonra sekiz Kıbrıslıdan oluşan bir “Danışma Konseyi” kuruldu¹⁴². Aynı yıl içinde İngiltere Müstemleke Nazırı Filip Kanlif Lister 19Nisan 1933 tarihinde Kıbrıs’ı ziyaret etti. Kıbrıslı ahali İslam namına mülakat talep eden heyet kabul edilmiyor. Fakat Kıbrıs Başpiskopos’un görüşme talebi olumlu karşılanıyor¹⁴³. Kiliseye 1931’deki isyanda organizatör olduğu için bu mecliste yer verilmedi.

“Danışma Konseyinin” elinde pek yetki yoktu, ama en azından memnuiyetsizliklerin açıkça dile getirildiği bir platform işlevi görüyordu. Başka bir deyişle, Kıbrıslıların hükümette büyük bir yerleri yoktu, bir tek bu kanalla seslerini duyuruyorlardı. Rumlar “Danışma Konseyine” seçilen Rum üyelerini vatan haini ilan ettiler ve eski anayasanın daha çok geliştirilerek Rumlara daha geniş yetki verilmesini talep ettiler. Böyle bir durum söz konusu olduğu zamanlarda Kıbrıslı Türklerin toplum teşkilatı mevcut olmadığını Türkiye’nin Kıbrıs Konsolosluğundan Yüksek Başvekâlete gönderilen yazısından anlaşıyor¹⁴⁴. Buna rağmen Kıbrıslı Türklerin anavatanlarına olan sevgisini ve hissettiklerini İnönü’ye gönderdiği mektuplarından anlaşıyor.

“Kıbrıs’ta İngiltere Hükümetinin idaresinde bulunuyoruz. Biz eski Hilafet idaresinden intikal eden insanlar olduğumuz için durumumuz mesut değildir. Fakat ada kısıtlı kalan biz Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamış, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamıştır. Bunun için Anavatan muhabbetini hiç unutmadık. Zaten Anadolu’nun kucağındayız, yalnız idare noktasından ayrılmış isek te hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz diyorlardı”¹⁴⁵. Bu durumları göz önüne alarak değerlendirdiğimizde Ada Türklerin, Rumların artan şiddet eylemlerine ve adayı Yunanistan’a bağlama, yani Enosis fikrine karşı çıkmışlar ve barıştan yana bir tutum sergilemişlerdir.

¹⁴¹ BCA, 030.10.109.727.4.

¹⁴² Bazı belgelerde; 4’ü Rum, 1’i Türk’ten ibaret olmak üzere 5 üyeden teşekkül etmiştir.

¹⁴³ BCA, 030.10.234.578.12.

¹⁴⁴ BCA, 030.10.124.886.18.

¹⁴⁵ BCA, 030.10.124.886.19.

b) II. Dünya Savaşı ve Sonrası İngiltere'nin Kıbrıs Politikası ve Geliştirdiği Çözüm Planları

II. Dünya Savaşı ve izleyen yıllarda Türkiye ile Yunanistan'a askeri yardımda bulunan İngiltere, savaş sonrası kurulan yenedünya düzeninde savaş öncesi konumu ile birlikte bu yükümlülüğünü de ABD'ye bıraktı. Şubat 1947'de Birleşik Devletlere muhtıra veren İngiltere bu iki ülkeye yardım edemeyeceğini bildirdi¹⁴⁶. Ayrıca İngiliz Sömürge Yönetimi 1931 İsyanından beri Kıbrıs'ta uyguladığı sıkıyönetim, baskı politikası ve sansürü II. Dünya Savaşının başlaması ve sonlarında gevşetmeye başladı. 1950'li yıllar artık dünyanın değişmeye ve yeniden biçimlenmeye başladığı yıllardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere geri çekilmeye yerini ise ABD almaya başlamıştır.

İngiltere, sömürge altındaki topraklarını asıl sahiplerine iade etme kararı almıştı; fakat Kıbrıs için farklı bir durum söz konusuydu. İngiltere, hem ada üzerindeki etkisini devam ettirmek hem de askeri üsleri kendine mal ederek bırakmak istemiyordu. Bu gerçeği Başbakan Anthony Eden Avam Kamarasında yaptığı konuşmasında *"İngiltere ve Batı Avrupa'nın Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını koruyabilmesi için İngiltere'nin Kıbrıs'a ihtiyacı vardır"*¹⁴⁷. Kıbrıs'ta iki farklı topluluk mevcuttu. İngiliz işgalinin ilk 50 yılı sonrasında adadaki Türk nüfus beşte bire dek düştü¹⁴⁸. Topluluklardan biri Enosis'i savunurken bir diğeri Enosis'e şiddetle karşı çıkmaktaydı.

Kıbrıs, İngiltere'ye geçici olarak verilmişti. Şayet İngiltere sömürge altındaki topraklarını asıl sahiplerine veriyorsa bu hak tamamıyla Türklere ait olmalıydı¹⁴⁹. İngiltere'nin girdiği açmaza bulduğu çözüm, 400 yıllık sömürgeci imparatorluğun bilinen yöntemi oldu. Ada halkı etnik ayrımlar üzerinden bölünerek birbiriyle çatıştırılacaktı. *Düşünülen çatışma için Türk – Rum ayrılığının kullanılması bunun için de Türkiye'nin anlaşmazlığın tarafı haline getirilmesi gerekiyordu. Oysa o güne*

¹⁴⁶ Halil Şimşek, "Johnson Mektubu ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi", Ed: Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacıali Necefoğlu, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası, Uluslar arası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri**, USAK Yayınları, Ankara 2010, s. 77.

¹⁴⁷ Metin Aydoğan, "Kıbrıs, Ege, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Avrupa Birliği", Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Yay Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002, s.137.

¹⁴⁸ Aydoğan, a.g.e, 135.

¹⁴⁹ Fülya Yurdağün, **1955 – 1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu**, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2008, s. 40.

dek Türkiye, Kıbrıs'la ilgili bir sorunumuz yok deyip karışmıyordu. Tabii o zamanlardaki İngiliz politikası için vazgeçilmez çözüm yolu olarak görülebilir ve böylece sonsuza kadar Kıbrıs elinde tutacağını ummuştur. İngiltere'nin öngördüğü bu politikası ada halkının kanlı çatışmalarına yol açtı. Rumlar kendilerine siyaset yoluyla Yunanistan'a katılma kapısını İngiltere tarafından kapalı olduğunu anladılar ve terör yöntemlerine başvurdular. Ada'daki Türkler ise Enosis'e karşı örgütlendiler.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Rumlar da, tekrardan İngiltere'den bağımsızlığını alınması ve Yunanistan'la birleşmesi yönünde bir düşünceye girmiştir.

Fakat Yunanistan'ın İngiltere ile kurduğu bağlar sonucunda bu düşünceye soğuk yaklaşması, Rumların milliyetçi beklentilerini karşılamamıştır¹⁵⁰. İngiliz Sömürge Bakanlığı, 1931 İsyanından sonra Kıbrıs Adası'nda uyguladığı sıkıyönetim, baskı politikası ve sansürü, dediğimiz gibi biraz gevşetmeye başladı hatta özerk bir yönetim oluşturma çabasına girişti¹⁵¹. Bu yönde peş – peşe planlar hazırladı. Bu planlar; “1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson (Anayasa) Planı, 1955 Birinci Mac Millan Planı, I. ve II. Harding Planları (Kasım 1955 – Ocak 1956), 1956 Radclift Planı (19 Aralık), Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı, 1958 İkinci Mac Millan Planı, 1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planı”. Bu planların ortak özelliği adadaki İngiliz egemenliğinin sürdürülmesi temeline dayanması idi¹⁵².

1947 Lord Winster Planı; İşte böyle bir yaklaşım içinde İngiltere Kıbrıs'a muhtariyet vermeyi kararlaştırır ve bu amaçla, Vali Lord Winsteri 1947 yılı başında adaya gönderiyor. Kıbrıslı Rumlar muhtariyet değil, enosis'i istemekteydiler ve bu yüzden Valinin gelişini protesto ettiler. Muhtariyeti Enosis'e karşı geçici olsa bile bir güvence sayan ada Türkleri, Vali karşıyorlar. Vali adada bir “Danışma Meclisi” oluşturur. Meclisin görevi, Vali tarafından sunulacak olan önerileri görüşmek ve görüş bildirmektir. Meclisin karar alma veya istediği gibi bir anayasa yapma yetkisi yoktur. Meclise 7'si Türk 12'si de Rum olmak üzere 19 kişi çağırılmıştı. Türk temsilciler arasında Rauf Denktaş da vardı¹⁵³. Rum üyeleri istedikleri doğrultuda bir karar çıkarabilmek için, Meclis yetkililerinin sınırlı olmasını isterken, Türk üyeler ise

¹⁵⁰ Uğur Özgöker, “Türk Dış Politikasının Kilit Noktası: Kıbrıs Sorunu”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil, **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 579-580.

¹⁵¹ Mehmet Hasgüler, “Soğuk Savaşın Günümüze Kıbrıs Sorunu”, Haz: Neşecan Balkan, Sungur Savran, **Sürekli Kriz Politikaları Türkiye’de Sınıf, İdeoloji ve Devlet**, Metis Yayınları, İstanbul 2004, s. 213.

¹⁵² Bozkurt, 2002, a.g.m, s. 40.

¹⁵³ Akmaral, 2004, a.g.e, s. 79.

Rum çoğunluğuna böyle bir imkân sağlanması halinde doğacak tehlikeleri gördüklerinden buna karşı çıktılar. Meclise Kıbrıs Rumlarından komünizm yanlısı AKEL'de katılmıştı. Kilise muhtariyet önerilerine “*Enosis'in mezarı olur*” Meclisi boykot ettiler ve Rum temsilciler Meclisi terk ettiler. Ayrıca meclise katılan Rumları da “*vatan hainleri*” olarak ilan ettiler¹⁵⁴.

◆*1948 Jackson (Anayasa) Planı*: İngiltere Sömürgeler Bakanlığı, ada'daki Başyargış olan ve aynı zamanda oluşturulan Danışma Meclisi Başkanı Sir Edward Jackson'a bir anayasa taslağı hazırlatmıştır. 7 Mayıs¹⁵⁵ 1948'de açıklanan bu tasarıda; İçişlerine Kıbrıslıların katılması, 21 yaşını geçmiş (etnik kökenine bakılmaksızın) İngiliz uyruğunda bulunan erkeklere genel seçim hakkı verilmesi, Türklere ve Rumlara nüfuz oranlarına göre yasama organına katılma hakkı verilmesi, yürütme erki ile savunma, dışişleri ve azınlıkların özel haklarının Vali'nin denetimine bırakılması yer almıştır.

Bu anayasa tasarısı 20 Mayıs 1948 tarihinde Sir Edward Jackson'ın başkanlığında, 10 Rum, 7 Türk ve 1 Maronit'ten oluşan 19 kişilik Danışma Meclisi'nde görüşülmüştür. Rumların özerk bir yönetim şeklinin Enosis'i engelleyeceği düşüncesiyle çalışmaları sabote etmeleri ve self – governmenti savunmaları ile sonuçsuz kalmıştır. 11 Haziran 1948'de Türk halkının çeşitli sorunlarını incelemek, çözümler önermek amacıyla “*Türk İşleri Komisyonu*” kurulmuştur. Jackson Planını Türk delegelerinin desteklemelerinin nedeni, muhtariyet ve adadaki İngiliz yönetiminin sürmesinin istemelerindendir.

Çünkü Kıbrıslı Rumlar biran evvel Yunanistan'la birleşmek için Enosis'i gerçekleştirmek maksadında her girişimi deniyorlardı. Kıbrıslı Türklerin bu konuda hiçbir güvenceleri yoktu. Ada Türklerini Türkiye hükümetlerine yaptığı müracaatları sonuçsuz kalıyorlardı. Türkiye Lozan Antlaşmasıyla İngiliz Yönetimine bırakılan topraklara bir müdahale uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve anlaşmalara kendisinin sadık olduklarını iletiyorlardı. Kıbrıslı Türkler bu durumda Yunan egemenliğine girmektense, muhtariyeti desteklemesi gayet normal bir yol olduğunu kesin söyleyebiliyoruz.

¹⁵⁴ Rauf R. Denktaş, **Karkot Dərəsi**, Azeri Türkçesine çeviren Nadir Azeri, Nurlan Yayınları, Baku 2007, s. 62.

¹⁵⁵ Bazı kaynaklarda 7 Kasım olarak gösteriliyor.

◆7 Eylül 1955 Birinci Mac Millan Planı; Londra Konferansında İngiltere'nin, Dışişleri Bakanı Mac Millan'ın adı ile anılan bir de plan sunduğu bilinmektedir. Plana göre çoğunluğa dayalı bir Meclisin oluşumunu sağlanacak, bazı konularda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından oluşturulmuş “üçlü komite”nin karara bağlayacağı konular olacak. Bu karar dışındaki hususlar ile yürütme, Valinin onayı ile Meclis tarafından Kıbrıslılar arasından seçilmiş bir Başbakan tarafından sağlanacaktı. Ancak bu öneri hem Yunanistan, hem de meseleye henüz kapsamlı olarak girmeyi hazır olmayan Menderes Hükümeti tarafından kabul edilmedi.

◆I. ve II. Harding Planları (Kasım 1955 – Ocak 1956); Londra Konferansı ve Kıbrıs Sorununun BM’de görüşülmesi sonrasında Kıbrıs’ta durum daha da gerginleşmiştir. İngiltere durum üzerine 30 Ekim 1955 yılında Sir John Harding isimli bir mareşali vali olarak atamıştır. Kıbrıs Valisi Harding, Makarios ile “muhtariyet – özerklik” konusunu görüşmüş ve Makarios üç maddelik bir plan önermiştir. Makarios’un önerisinde; “self – determinasyon, self – government ve yeni bir anayasa” hazırlaması yer almıştır. Harding bu öneriyi reddetmiştir. 8 Ekim 1955 tarihinde muhtariyet ihtiva eden yeni bir anayasa hazırlayarak iki önemli noktaya değinmiştir.

Bunlar serbest seçimle işbaşına gelmiş Kıbrıslıların içişlerinde yetkili olmaları ve self – government oluştuktan sonra, Kıbrıslıların Ada’nın geleceğinde söz sahibi olmalarıdır. İkili müzakereler sırasında İngiltere’nin tutumunda gözlenen yumuşama Türkiye’de endişe yaratmış Dışişleri Bakanı 24 Şubat 1956 tarihinde yaptığı açıklamada, “Kıbrıs’a muhtariyet verilebilmesi içi Rumların terörizm faaliyetlerini sona erdirmesi ve muhtariyetin Türk toplumunda da eşit şartlar içinde aynen uygulanması gerektiği ve bunun de en iyi şekilde bir konfederasyon çerçevesinde sağlanabileceğini söylemiştir”.

Bu hususlar 11 Mart 1956’da Ankara’yı ziyaret eden İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd’a anlatılmıştır. Ayrıca İngiltere Başbakanı Eden’in 14 Mart 1956’da Avam Kamerasında yaptığı konuşmada İngiltere’nin Ada’nın statüsünde değişiklik anlamına gelebilecek bir tutum içerisine girmesi halinde Türkiye’nin Lozan Antlaşması’nın revizyonunu isteyeceğini vurgulamıştır¹⁵⁶. Bunlara rağmen

¹⁵⁶ Aydoğdu, 2005, a.g.e, s. 26.

Makarios, Harding önerilerinde self – determinasyona yer verilmediği gerekçesiyle planı kabul etmemiştir.

◆1956 Radclift Planı (19 Aralık): İngiltere, Kıbrıs’a sükûnet getirir düşüncesiyle yeni bir girişim yaptı. Kıbrıs’ta özerk bir yönetim temeline dayalı bir anayasa hazırlamakla görevlendirilen anayasa uzmanı Lord Radcliffe, 13 Temmuz 1956’da Ada’da Türk ve Rum toplum liderleri ile görüşmelere başladı¹⁵⁷. Fakat Kıbrıslı Rumların hazırlanacak anayasa müzakerelerine katılmaya yetkili tek kişinin Makarios olduğunu ileri sürmeleri, Radcliffe anayasasının daha çalışmalara başlamadan çıkmaza girmesine neden olmuştur. Zira İngiliz hükümetinin bu anayasayla ilgili görüşmeleri Seychelles Adaları’na sürgün ettiği Makarios ile yapmaya hiç niyeti yoktu.

19 Aralık’ta özerklik anayasası İngiltere Sömürgeler Bakanı Lenox Boyd, *“Amacın Kıbrıs’ta İngiliz idaresinin devam ettirmek olduğunu ve taksimin tünelin ucundaki olası çarelerden biri olduğunu”* söylüyordu. Lenox Boyd, self – determinasyon konusunda ise; *“Majeste Kraliçe Hükümeti, böyle karma nüfuslu bir ülkede self – determinasyon uygulamasının temel çözüm şekilleri arasında “Taksim’in” de olması gerektiğini”* kabul eder. Planda yer alan ilkeler aşağıdaki gibi özetlenebilir; *Anayasa, Kıbrıs halkının korku ve şiddetinden masun bir seçim yapılmasından sonra yürürlüğe girecektir. Diğer bir deyimle terörizme son verilecektir.*

İngiliz Hükümeti, en az 10 yıllık bir muhtariyet döneminden sonra, uluslar arası durumun ve stratejik şartların izin vermesi halinde, self – determinasyon konusunu ele alabilecektir. Self – determinasyon ilkesi, Ada’daki durumun karmaşıklığı ve Türkiye’nin çıkarları dikkate alınarak, Kıbrıs halkına değil fakat Rum ve Türk toplumlarının onayına ayrı – ayrı sunulacaktır. Ada’nın egemenliğinin el değiştirmesi konusundaki görüşlerini ise hem Rum hem de Türk toplumları ayrı – ayrı tertiplenecek referandumlarla belirteceklerdir.

Ada’da her iki topluma sınırlı yönetim hakkı tanıyan bu anayasa önerisine göre; iç güvenlik, savunma ve dış politika İngiltere’nin tayin edeceği Vali’nin

¹⁵⁷ Mehmet Gönübol, Cem Sar, Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, A.Haluk Ülman, A.Suat Bilge, Duygu Sezer, Ömer Kürkçüoğlu, Hakan Bingün, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara 1996, s. 350; Koç, 2005, **a.g.e**, s. 148; Akmaral, 2004, **a.g.e**, s. 84; Aydoğdu, 2005, **a.g.e**, s. 27.

denetiminde olacak. Başbakan, Bakanlar ve yargıçlar Vali tarafından atanacak, 36 üyeden oluşacak parlamentoda 24 kişi Rum, 6 kişi Türk tarafından ise diğer 6 kişi ise vali tarafından seçilecek¹⁵⁸. Türk toplumunu ilgilendiren konularda parlamentonun karar alabilmesi için 2/3'nin olumlu oyu gerekecek. Başbakanın başkanlığındaki 5 ayrı bakanlık yanı sıra Türk toplumunu ilgilendiren sorunlarda ilgili ayrı bir bakanlık bulunacaktır.

Yüksek Mahkeme ve Güvence mahkemesi kurulacak, görevli yargıçlar eşit sayıda Türk ve Rumlardan oluşacak, Baş yargıçlar tarafsız olacak, Güvence Mahkemesi azınlık hakları ile ilgilenecek. Kıbrıs Valisi Sir John Harding, Radcliffe anayasasının adada sorunsuz şekilde tatbik edilebilmesi için Kıbrıs'ta birtakım tavizlerin verilebileceğini açıklamıştır. 20 Aralık'tan itibaren yürürlüğe girecek olan tavizler arasında şu konular yer almaktaydı. Kolektif ceza sisteminin kaldırılması, sömürge idaresinin gazeteleri kapatmaması ve çok aşırıya kaçılmaması şartı ile basının tenkitlerine müsaade edilmesi idi.

Bunun dışında bir de tedhiş hareketlerinden dolayı toplama kamplarında tutuklu bulunan bütün Rumların serbest bırakılması sağlanacaktı¹⁵⁹. Böylece adada vuku bulan şiddet olaylarından dolayı yürürlüğe girmiş olan kanunlar yumuşatılmaya çalışılmıştır. İngiliz hükümetinin bütün bu önerilerine ve çabalarına rağmen Yunan hükümeti, Radcliffe anayasasını çeşitli gerekçelerle Kıbrıslı Rumlar, Türklerin de self – determinasyon hakkı olduğu gösterilen bu planı derhal reddettiler. Aksine Türk tarafı planı memnurlukla karşıladığı biliniyor.

♦*Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı*; 3 Aralık 1957'de Kıbrıs Valiliğine atanmış olan Sir Hugh Foot'un hazırlattığı yeni Muhtariyet Anayasası tasarısı gündeme geldi. Bu tasarıda; *“Türk toplumunun azınlık haklarının garanti edildiği yedi yıllık bir muhtariyet devresi öngörülmüş ve bu sürenin sonunda Türk toplumuna da uygulanması kaydı ile self – determinasyon ilkesinin kabul edileceği belirtilmiştir”*. Türkiye iki toplumun artık bir arada yaşayamayacağı noktasından hareketle planı reddetmiş ve taksim'de ısrarlı olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine İngilizler yedi yıllık sürenin sonunda Türkiye'ye üs verilmesine ilişkin değişiklik

¹⁵⁸ BCA, 030.01.38.227.3.

¹⁵⁹ Fülya Yurdgün, **1955 – 1966 Yıllarında Türkiye Basımında Kıbrıs Sorunu**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 53.

önerisi gündeme gelmiş ancak Türkiye tutumunda ısrar etmiştir. Yunanistan ise Türkiye'ye üs verilmesini içeren bu planı kabul etmediğini açıklamıştır¹⁶⁰.

◆*1958 İkinci Mac Millan Planı*; 19 Haziran 1958'de Kıbrıs için, İngiliz Başbakanı Harold Mac Millan tarafından II. Mac Millan Planı açıklandı¹⁶¹. Mac Millan Planı adını alan bu statüde, bir ortaklık rejimi çerçevesinde ancak Kıbrıs'ın geleceğini kesin olarak tespit yerine yedi yıl devam edecek geçici bir yönetim öngörülmüş, yedi yıllık devrenin sona ermesinden itibaren Ada'nın egemenliğini Türkiye ve Yunanistan ile bu devletlerin de istemesi halinde İngiltere tarafından paylaşılabilmesi ifade edilmiştir.

Yedi yıllık geçici devrede İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Türk ve Rum toplumları arasında yapılacak işbirliğine dayanan üçlü bir yönetim kurulması planda yer almıştır. Kıbrıs'ın dışişleri, savunma ve iç güvenliği Radcliffe tasarısında olduğu gibi İngiltere tarafından tayin edilerek bir Vali'nin mahfuz etkisine bırakılıyordu. Yalnız Mac Millan Planında Vali'nin bu işler için Türkiye ve Yunanistan'ın tayin edeceği birer temsilci ile istişare edeceği öngörülmüştür. Her iki toplum mensupları da kendilerini Türk veya Yunan uyruklarında gördüklerinden İngiltere vatandaşlığını muhafaza etmekle beraber Türk ve Yunan vatandaşlığını da elde ederek çifte tabiiyette olacaklardı¹⁶².

Planın ana hatları şöyle özetlenebilir; *Türk ve Rum toplumları ayrı muhtar idarelere sahip olacaklardır, Toplumların ortak sorunları, Vali, 4 Kıbrıslı Rum ve 2 Kıbrıslı Türk'ten oluşan bir konsey marifetiyle çözümlenecektir, Tarafların ayrı belediyeleri olacaktır, Bu statü yedi yıl sürecek ve Ada'da İngiltere'nin egemenliği devam edecektir. Bu süre sonunda Türkiye ve Yunanistan statüsünün devamını müştereken arzu ederlerse, statü devamlı bir hal alacak ve bu takdirde egemenlik haklarını Türkiye ve Yunanistan ile paylaşacaktır. Diğer bir deyimle ya üçlü bir idareye ya da tam bağımsızlığa yönelecektir*¹⁶³.

Planın bu halini Yunanistan hükümeti ve Atina'da bulunan Makarios bütünüyle reddetmiştir. Türkiye planın önce Başbakan Adnan Menderes sonra Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu tarafından açıklanan demeçle kabul etmediğini

¹⁶⁰ Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁶¹ Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁶² Gönlübol, 1996, vd, **a.g.e.**, s. 359.

¹⁶³ Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 31.

bildirmişlerdir. İngiltere Başbakanı H. Mac Millan 7 Ağustos'ta Atina'da, 8 Ağustos'ta Ankara'da bu plan ilgili görüşmelerde bulundu. Yunanistan plandan toplum ayrılığına dayanan esasların çıkarılmasını, taksimim reddini istemiştir. Türkiye ise kesin hal şeklinin taksim olacağı hakkında teminat verilirse planı geçici bir çözüm şekli olarak görüşmeyi kabul etmiştir. Ziyaret sonrasında 15 Ağustos 1957 tarihinde planın değişikliğe uğrayan hali “15 Ağustos Planı” adı altında yeniden açıklanmıştır.

Bu değişiklikler ayrı belediyelerin kurulmasının bir süre ertelenmesi, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerinin Vali başkanlığındaki konseye katılmasından ve çifte tabiiyet esasından vazgeçilmesidir. Türkiye bu kez bu durumu “*Taksime*” bir adım sayarak 25 Ağustos 1958'de Dışişleri Bakanı F.R.Zorlunun yaptığı açıklama ile Mac Millan planının uygulamasında İngiltere'yi destekleyeceğini belirterek kabul etti¹⁶⁴. Yunanistan ise reddetmiştir. Bu durum üzerine Ada'da EOKA'nın terörist faaliyetleri yeniden başlamıştır¹⁶⁵.

Şurası açıkça görülüyor ki, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar, azınlık konumuna indirgedikleri Ada Türklerinin, Kıbrıs'ın yönetiminde söz sahibi olmasını kesinlikle istememekle ve kendilerini “*Adayı yönetenler*” Türkleri de, kendileri tarafından “*yönetilenler*” olarak görmek istemekteydi¹⁶⁶.

♦*1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planı*: 1958 yılı Temmuz ayında Rumların Tedhiş hareketleri daha da şiddetlenerek bir ay içerisinde 43 Türk'ü öldürdüler. Bu durum karşısında Türkiye İngiltere'ye bir nota vererek Kıbrıs'ta bizzat tedbir almak zorunda kalabileceğini bildirdi. Gerginliğin artması üzerine sorun 24 Eylül 1958'de Paris'te toplanan NATO Konseyi'nde ele alındı ve Kıbrıs Sorununun çözümüne esas olmak üzere NATO Genel Sekreteri Paul Heinrich Spaak bir dizi öneride bulundu.

Bu öneriye göre, Türk ve Rum toplumları ayrı Meclis'lere sahip olacak, ayrıca ortak sorunlar için ayrı bir Meclis oluşturulacaktı. İç sorunların ele alınması için İngiliz Vali'nin başkanlığında Rumların çoğunlukta olduğu bir Bakanlar Kurulu oluşturulacaktır. İki Toplumun Meclis Başkanları, yürütme görevlerini yerine

¹⁶⁴ Bilal Şimşir, **AB, AKP ve Kıbrıs**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003, s. 529.

¹⁶⁵ Gönlübol, vd, **a.g.e**, s. 362; Aydoğdu, **a.g.e**, s. 32.

¹⁶⁶ Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?**, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 60.

getirmesi sırasında Vali'ye yardımcı olacaktı. Fakat bu önerilen plan Türkiye tarafından *“Türkiye'nin sırtına saplanan bir hançer olarak nitelenerek”* reddedilir¹⁶⁷.

¹⁶⁷ Akmaral, 2004, **a.g.e**, s. 86.

c) Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesini BM'ye Taşınması ve Enosis Girişimi

10 Şubat 1947 Paris Antlaşmasıyla İtalya, Osmanlı Devletinden Trablusgarp Savaşı sonucu geçici olarak almış olduğu On İki Adayı, Türkiye'nin görüşünü alınmadan harp tazminatı olarak Yunanistan'a¹⁶⁸ verdi¹⁶⁹. Adanın Yunanistan'a ilhakı Yunan kamuoyunda Enosis'i gerçekleştirme umudunu arttırdı. Ayrıca Kıbrıslı Rumlar, İkinci Dünya Savaşı'na İngiliz ordusu saflarında katılırken, bütün beklentileri savaştan sonra “Enosis'e” izin verilmesiydi. Bu konuda bazı sözler aldıklarına dair ipuçları da vardır¹⁷⁰. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sırasında biraz tavsayan Enosis mücadelesi savaş ertesinde yeniden canlandı.

Özellikle 22 Mart 1947 Tarihli New York Times ve 24 Mart 1947 Tarihli New York Herald Tribune gazetelerinde yer alan ve İngiltere ile Yunanistan anlaşmaları takdirde ABD'nin Enosis'e karşı çıkmayacağına ilişkin bir “sızdırma haber” üzerine Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da büsbütün körüklenen bir umut olmuştur¹⁷¹. Buna ilaveten II. Dünya Savaşı sonrası Batılı Devletlerin hazırladığı “Atlantik Beyannamesi'nde” “self - determinasyonun” yer alması Rumları bir hayli cesaretlendirmişti. Bu aşamadan sonra Yunanistan Kıbrıs'ı kendi topraklarına katma hesabını gözden geçirmiş ve 28 Şubat 1947'de Yunan Parlamentosu Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi kararını almıştı.

21 Kasım 1949'da ise, AKEL'le birlikte solcu belediyelerle, sendikaların ve diğer sol kuruluşların imzaladığı bir enosis başvurusu, yazılı bir muhtıra şeklinde BM sunuldu. Bu ilk başvuruydu. Muhtıranın 9 Maddesinde, self – determinasyon hakkı talep edilmekte ve bundan enosis'in anlaşıldığı vurgulanarak şöyle denmekteydi; “Halkımız için Anavatan Yunanistan'la birleşme demek olan self – determinasyon hakkının tanınmasını istiyoruz. Yineliyoruz ki Kıbrıs'ın tüm Rum

¹⁶⁸ Hasan Cicioğlu, “Türkiye ve KKTC'nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi ve Yeri”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, **Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ahsen Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2001, s. 27; **Aydın Tarihi**, 1947, No 160, s. 122.

¹⁶⁹ Cüneyt Yenigün, “Türk Dış Politikasına Üçüncü Dalga”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil, **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 65. Savaş sonrasında, Almanya'nın yenilmesi ve Batı etnosentrizimi, İnönü'yü ve dolayısıyla Türkiye'yi, Batı ile ilişkilerinde zor durumda bırakmış ve hata uluslar arası ortamda yalnızlaşmasına sebep olmuştu. Hatta Türkiye o kadar yalnızlaşmış ve bunun sonucunda gerçekten tarafsız olduğunu ispat etme girişmiştir ki, savaş sonrasında bile on iki adanın hükümrânlığı konusunda 1947'deki Paris görüşmelerine davet edilen İnönü hükümeti savaşa katılmamalığımızdan dolayı görüşmelere de katılmayacağız cevabını vermiş ve ardından da 12 ada Yunanistan'a verilmiştir.

¹⁷⁰ Hasan Erçakıca, **Annan'ı Anna da Gel**, Free Birds Yayın Çözümleri, Girne, s. 19.

¹⁷¹ Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul 1984, s. 41 – 42.

halkı, Yunanistan'la birleşme arzusunda tam bir görüş birliği içindedir. Fakat bu konuda zerre kadar bir kuşku varsa, BM gözetiminde yapılacak bir plebisit tüm kuşkuları dağıtacaktır"¹⁷². Kıbrıs'ın 3300 yıldan beridir Rum adası olduğunun, Enosis için, ikisi 1821 ve 1931'de olmak üzere üç kez ayaklanıldığını bildirdi. 1878 yılından itibaren Anavatanları Yunanistan'la birleşmek için mücadele ettiklerinin belirtildiği muhtırayı, Limasol Belediye Başkanı (BB) Partasidis, Mağusa BB Adamantos, Larnaka BB Santamas, Orfo BB Nikolopulos, Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAS) Sekreteri Hristodulos, AKEL Sekreteri Papayuannu, Küçük Dükkân Sahipleri Birliği Sekreteri Kakullis, Demokratik Kadınlar Birliği Sekreteri Katina Nikolau, İlerici Gençlik Birliği (AON) Sekreteri C. Karsambas imzalamıştı¹⁷³.

Kilise bu arada, Rum halkına yaptığı çağrıda, halkı 15 Ocak 1950 Pazar günü¹⁷⁴ kendilerinin gerçekleştireceği "*Enosis Plebisitine*" katılmayı çağırdı. Rumca Espirini gazetesi ise; "*Plebisit sonunda Rum halkının Enosis lehinde karar vermesi halinde, Başpiskoposun tek taraflı olarak ilhak kararını ilan edeceğini, sonra ise yapılacak seçimlerle Yunan Parlamentosu'na katılacak temsilci milletvekillerinin seçileceğini*" bildirmekteydi. Yine Espirini gazetesinde; "*Plebisit Yunanistan'la birleşmekle eş anlamlı, yani Enosis'e eşit sayılacak ve bunu, 1906 yılında Girit için uygulanan yönteme uygun olarak, Kıbrıs Rum temsilcilerinden Yunan parlamentosuna gönderilmesi izleyecektir*". Yunan Askeri Radyo İstasyonun da 16 Aralık 1949 tarihli yayınında şöyle diyordu; "*Plebisit, Etnarhiya'nın ulusal birleşme isteğini yasallaştıracaktır. Bu, otorite sayılacak ve ilhak faaliyetlerinin artırılmasının diplomatik zeminini oluşturacak yeni bir evrimdir*".

Bu yayınlara paralel olarak 12 – 13 Ocak 1950'de Atina'da ve diğer büyük Yunan şehirlerinde Enosis mitingleri yapıldı. Atina Başpiskoposu Spiridon, plebisitten bir gün önce, Enosis için Rumları teşvik edici Türkleri de tahrik edici bir demeç verdi. Bu demeçte; halkı oylaması için yarın tüm Kıbrıs Rumları oylamaya katılmak üzere ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakın onay için şerefle ve onurla kiliselere gidilecektir. Dinine vatanına saygılı, esaretten nefret eden her Kıbrıslı Rum, halk oylamasında cesaretle arzu ettiği Enosis'i, yalnız Enosis'i imza ederek

¹⁷² Süleyman Koç, **Dünden – Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Yayınları, İstanbul 2005, s. 122-123.

¹⁷³ Koç, **a.g.e**, s. 123.

¹⁷⁴ Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, Alfa Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2007, s. 86. **Hasgüler**, 2004, **a.g.e**, s. 211.

takdir edecektir. 15 Ocak'tan bir hafta süren Enosis'e evet kampanyası sırasında 224447 seçmenden 215108'i Enosis için evet oyu kullanmıştı. Sonuç %96 Enosis'e evet şeklindeydi. Bu sonuç “*Enosis Mücadelesi Düzenleme Kurulu*” (ESEA) tarafından açıklandı. Başpiskopos 4 Şubat 1950'de sömürge yönetimine resmen sonuçları iletti. Etnarhia'nın sonuçlarla ilgili yayınladığı bildiride; “*Kıbrıs Rum Halkının tümü adanın Yunanistan'a ilhakı lehine karar vermiştir*” deniliyordu. Fakat İngiliz Sömürge Yönetimi sonuçları tanımadığını açıkladılar. II. Makarios ölümünün hemen ardından Kıbrıs Mücadelesi Koordinasyon Komitesi (SEKA) Yürütme Kurulu toplandı.

Kurul, Enosis'çi Kıbrıs Partisi (KEK) Başkanı Themistoklis Dervis, Kıbrıs İşçi Sendikaları Konfederasyonu (SEK) Genel Sekreteri Mihalis Pissas ve Kıbrıs Çiftçiler Birliği (PEK) Genel Sekreteri Stefanos Protopapas Kitium metropoliti Makarios'u destekleyeceklerini açıkladılar. SEKA'nın bu sürpriz hareketinin çifte hedefi vardı. Bir yandan sol tarafından herhangi bir girişimi önlemek, diğer yandan ise, Girne metropoliti Kiprianos'a destek yönünde herhangi bir hareketin önüne geçmekti. Makarios III¹⁷⁵ 20 Ekim 1950'de Başpiskoposluk görevini devraldı ve “*Ölünceye dek Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için savaşacağına*” dair yemin etti. Atina ve Kıbrıs Ortodoks Kilisleri arasında ortak bir strateji üzerinde anlaşmaya varıldı.

Buna göre; “*Adanın bağımsızlığına yol açacak tüm anayasa girişimlerine karşı çıkılacak, Gerek Kıbrıs'ta, gerekse dış ülkelerde ve uluslar arası platformlarda “Enosis” için yoğun bir çaba gösterilecek, Bu amaçla ve Yunanistan'daki ilgili örgütlerle işbirliği içinde, silahlı bir mücadele için gerekli hazırlıklar yapılacaktır ve gençlik kurumları oluşturulacaktır, “Enosis'i” gerçekleştirmeye yönelik olarak self – determinasyon hakkının tanınması için Birleşmiş Milletlere (BM¹⁷⁶) başvurulacaktır*”¹⁷⁷. Heleniki Enosis'in İdare Heyeti odasında bulunan evrak çok

¹⁷⁵ 13 Ağustos 1913'te Panayia Kilisesi'nde vaftiz edilerek kendisine konulan isim Mihail Hristodulu Muskos'tır. Recep Çetin, **Kara Papaz Makarios'un İntikamı**, Emre Yayınları, İstanbul 2012, s. 55.

¹⁷⁶ **Birleşmiş Milletler Örgütü** ya da kısaca **Birleşmiş Milletler (BM)**, 24 Ekim 1945'te kurulmuş dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslar arasında ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak için kurulan uluslararası bir örgüttür. Birleşmiş Milletler kendini "adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş" olarak tanımlamaktadır. Uluslararası ilişkilerde, kuvvet kullanılmasını ilk olarak evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma Birleşmiş Milletler Antlaşmasıdır.

¹⁷⁷ Koç, 2005, **a.g.e**, s. 127 – 128.

dikkat çekicidir. Evrak gurbette yaşayan Helenlere hitap edilmişti. Noel ve Yılbaşı münasebetiyle size nimet ve sadetler temenni etmek fırsatını bulduğumdan dolayı kendimi mesut addetmekteyim. Dünyanın neresinde bulunursanız bulunun, küremizin hangi köşesinde çalışırsanız çalışın, vatanımıza karşı beslediğiniz taabbudu sönmeden muhafaza etmektesiniz. Gurbet Helenliği, daima ve her fırsatta ateşli vatanperverliğini ispat etmiştir. Bu günkü durum kolay değildir. Kıbrıs meselesi uğrunda da mücahede ve mücadele etmekteyiz. Yunan milletinin refahı için bunların halledileceğinden emin bulunduğumuz gibi, kurtulmamış Helenlerin mevcut bulunduğu her türlü istikametteki emellerimizin de tahakkuk edeceğinden eminiz¹⁷⁸.

6 Nisan 1954'te Yunan Dışişleri Vekâleti Londra'daki Büyükelçisi Vassilis Mostras'dan Kıbrıs'la ilgili bir rapor aldı. Alınan raporu değerlendiren Yunan Dışişleri Vekili Stefanopulos, bu yeni teşebbüsün hiçbir netice vermediğine söylemiş ve Yunan Hükümeti bu vaziyet dâhilinde Kıbrıs meselesini önümüzdeki Eylül ayında BM Genel Kuruluna götüreceğini açıklamıştır¹⁷⁹. Ayrıca 14 Mayıs 1954'te Mecliste beyanatta bulunan Dışişleri Vekili Stefanopulos'un verdiği haberde, Yunanistan'ın Kıbrıs meselesi hususundaki müzakerelerini İngiltere daima reddetmiştir diye şikâyetle bulunmuştur¹⁸⁰. 6 Ağustos 1954'te Yunanistan'ın Arjantin elçisi Costartin Vatikioty, Arjantin'den Yunanistan'ın Kıbrıs hakkında talebi Eylül ayında BM'lere geldiğinde desteklenmesini istemiştir. 7 Ağustos'ta ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için 12 Ağustos'ta genel greve davet ettiler.

Davete komünist ve milliyetçi ticaret birlikleri, çiftçiler birliği ve esnaf teşekkülleri tarafından imza atıldı. Böylece milli meseleler üzerinde kilise ile komünist gruplar birlik yarattılar¹⁸¹. Grev beyannamesinde; *"Bu protesto, insan haklarını ihlal eden kanunlara karşıdır"* sloganıyla çıkmıştır. 10 Ağustos 1954'te Baş Piskopos Spiridion'un başkanlığında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını temin gayesiyle kurulmuş olan Yunan komitesi tarafından tertiplenen büyük bir miting için Yunan Hükümeti müsaade vermiştir. Bütün Yunanistan şehirlerinde, Atina ile aynı zamanda Yunan Hükümetinin Kıbrıs Meselesini BM' sunacağı 20 Ağustos tarihinde mitingler yapılacaktır¹⁸². 20 Ağustos 1954'te Yunanistan'ın BM'deki daimi delegesi

¹⁷⁸ BCA, 030.01.60.373.12.

¹⁷⁹ *Ayın Tarihi*, 1954, No 245, s. 156.

¹⁸⁰ *Ayın Tarihi*, 1954, No 246, s. 171.

¹⁸¹ *Ayın Tarihi*, 1954, No 249, s. 99.

¹⁸² *Ayın Tarihi*, 1954, No 249, s. 100.

Palamas, sözlerine başlarken Kıbrıs meselesinin Yunanistan ile İngiltere müstemleke dairesini alakadar eden bir konu olduğunu, bunun İngiliz milleti ile hiçbir alakası bulunmadığını söylemiştir. *“Kıbrıs halkının % 80’den fazlası yani 400.000 kadarını Yunanlılar teşkil ediyor. Zannedersen kimse Yunanlıların hürriyetlerine kavuşmak hakkından mahrum edemez. Yunanistan İngiltere müstemleke dairesinin menfi siyaseti yüzünden hakikaten son derece İngiltere aleyhtarıdır. BM usulden olduğu için meselenin asamble gündemine alınacağından şüphe etmiyoruz. Ayrıca bizi destekleyeceklerine dair hiçbir ülkeden söz almış değiliz fakat hürriyeti seven bütün milletlerin bizi takviye edeceklerini umuyoruz”*¹⁸³.

Yunanistan burada ikili oynadığı hemen bellidir. Hiçbir ülkeden destek istemediğini söylüyorlar fakat 6 Ağustos’ta Arjantin’den destek istemişti. Yunanistan’ın Amerika’dan bir destekleme bekleyip beklemediği sualine Palmas şu cevabı vermiştir; *“Dileğimiz doğru ve adil olduğu için Amerika Hükümetinin ona layık olduğu değeri vererek destekleyeceğini ümit ediyoruz”* demişti. Bizim isteğimiz Kıbrıslıların hürriyetidir demesine, bu sözlerin Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı manasını tazammum edip etmediği sualine, bu Kıbrıslıların bileceği bir şeydir demişti¹⁸⁴. Bu arada 22 Ağustos 1954’te Kıbrıs’ta Makarios’un daveti üzerine adanın çeşitli bölgelerinden 10.000 civarında köylü Ortodoks kilisenin etrafına toplandılar. Adanın biran evvel Yunanistan’a bağlanmasını isteyen Makarios; *“Milli savaşıma ölünceye kadar sadık kalacağız ve hiçbir zaman uzlaşma kabul etmeyeceğiz”* diye hitap etmişti¹⁸⁵.

5 Eylül 1954’te Kıbrıs’ı ziyaret eden İngiliz işçi mebusu Tom Criberg’in Kıbrıs hakkında Makarios’un görüşlerini sordu. Makarios’ta *“Kıbrıs Yunanistan’a ilhak edildiği takdirde, İngiltere’yle Yunanistan her ikisi de NATO’ya üye olduğuna göre, askeri tesisler meselesi müttefikler arasında karşılıklı bir anlaşma ile halledilir. Yunanistan’ın BM’ye müracaatı ne neticeye varırsa varsın, Kıbrıs’ın Yunan halkı mücadeleye devam edecektir. Her türlü anayasa şeklini ve onu takip edecek şartlar ne olursa olsun, prensip itibarıyla reddediyoruz. Adanın Yunanistan’a verilmesini yegâne hal çaresi olduğu”* kanaatindeyiz¹⁸⁶. 8 Eylül 1954’te

¹⁸³ **Ayın Tarihi**, 1954, No 249, s. 100.

¹⁸⁴ **Ayın Tarihi**, 1954, No 249, s. 100.

¹⁸⁵ **Ayın Tarihi**, 1954, No 249, s. 100.

¹⁸⁶ **Ayın Tarihi**, 1954, No 250, s. 175.

Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler daimi temsilcisi Christian Palamas, bütün dünya Hristiyanlarını Kıbrıs'ın İngiliz hâkimiyetinden kurtularak hürriyete kavuşması için yardıma davet etmiş ve bunda da kısmi olsa da başarı sağlamışlardır. Nasıl, dünya kiliseler konseyinde İngiliz kiliseleri tarafından desteklenmiş olması Yunanistan'ın ayrı bir ehemmiyet kazandırdı¹⁸⁷. Bu Kıbrıs meselesinde biraz da daha cesaretli davranmasına yol açtı. Papagos Hükümetini temsil eden iki devlet adamı, BM Genel Kurulunda ABD ve diğer hür devletler, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi talebini desteklemeyecek olurlarsa komünistlere mükemmel bir fırsat vermiş olacaktıdır ihtarındaki cesareti ve cüreti herhalde dünya kiliselerinin kendilerine verdiği tavizdendir.

İngiltere Devlet Vekili Selwyn Lloyd, BM Genel Kurulunda İngiliz heyetine başkanlık etmek üzere Londra'dan New York'a hareket ederken basına verdiği beyanatta; *“Birleşmiş Milletlerin, bir İngiliz toprağının hükümlerini müzakereye yetkisi yoktur, bu müzakereler ancak dost ülkeleri birbirinden ayırır”* demişti. Ayrıca ertesi gün 22 Eylül'de New York'ta gazetecilere verdiği demeçte; *“Kıbrıs meselesinin gündeme alınmasına heyetinin itiraz edeceğini, bu mesele üzerinde Birleşmiş Milletlerin bir karar hakkına sahip olmadığını söylemiştir. Ayrıca müttefik devletlerin arası açılacağına ve hür dünya cephesini zayıflatacağını da ilave etmiştir”*¹⁸⁸. Yunanistan Kıbrıslı Rumların self – determinasyon (kendi geleceğini tayin) haklı olduğunu savunarak konuyu 23 Eylül 1954'te BM'ye götürdü.

Yunan delegesi hükümetinin Kıbrıs meselesinin neden Genel Kurulun gündemine alınmasını istediğini, haklıların kendi geleceklerini tayin etmeleri esasını BM Anayasası'nın II. Maddesinin II. Paragrafına istinat ettirildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda hükümetinin Kıbrıs hakkında nihai çare bulmak için İngiltere'ye müracaat ettiklerini, fakat bundan hiçbir netice çıkmadığını öne sürdüler ve ilave ederek; *“Meseleyi BM'ye aksettirmek için elimizden geleni yaptık. Bugün kanaatimizce Kıbrıs meselesi BM önlemesi gereken tehlikelerden biri mahiyetini almıştır”* demiştir¹⁸⁹. Yunan delegesinden sonra söz alan İngiliz delegesi Selwyn Lloyd, öncelikle bu meselenin Genel Kurulda gündeme alınmasına şiddetle itirazın bildirdi. Yunanistan'ın bu meseleyi BM'ye arz etmekle bugün giriştiği harekete çok

¹⁸⁷ **Ayın Tarihi**, 1954, No 250, s. 175.

¹⁸⁸ **Ayın Tarihi**, 1954, No 250, s. 178.

¹⁸⁹ **Ayın Tarihi**, 1954, No 250, s. 179.

esef ediyoruz. Böyle bir talep barışın zayıflamasına yol açabilir dedi. Ardından da Kıbrıs'ın kısa tarihçesine değinerek adanın hiçbir zaman Yunanistan'a ait olmadığını belirtti ve *“BM Anayasası gereğince bir memleketin içişlerine müdahale edilmeyeceğini”* de hatırlattı. Bununla yetinmeyen İngiliz delegesi *“Hakikatte Yunanistan kendi lehine bir toprak değişikliği istemekte”* olduğunu da söyledi¹⁹⁰. Yunanistan'ın BM'ye götürdüğü talep 17 Aralık 1954'te reddedildi¹⁹¹. BM Kurulu'nda yapılan görüşmelerde İngiltere'nin BM Temsilcisi Selwyn Lloyd, Yunanistan'ın İngiltere'nin içişlerine karıştığını ve Kıbrıs'ın İngiltere için stratejik önemde yer olduğunu belirtmiştir¹⁹².

Bu gelişme Kıbrıs konusunun uluslar arası bir nitelik kazanmasına sebep oldu. Adnan Menderes Hükümeti, İngiltere'nin yanında yer almış ve Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu belirtmiştir. Yunan tezinin kabul görmemesi Kıbrıs'ta kitlesel gösterilerin yapılmasına neden oldu ve gizli silahlı örgütler kurulmaya başladılar. *Ashına bakarsak Yunanistan her zaman bir fırsat kollamıştır. Önce diplomatik yolları deneyecek olmasa silah zoru ile ilhakı gerçekleştirmek istiyorlar. Bunu ne kadar gizleseler de bile maskeler gün yüzüne çıkıyor.*

¹⁹⁰ **Aydın Tarihi**, 1954, No 250, s. 179.

¹⁹¹ **Özgöker**, 2010, a.g.e, s. 580; **Üçarol**, 1995, **a.g.e**, s. 741.

¹⁹² **Ercan**, 2011, **a.g.e**, s. 362.

d) Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa Taraf Olması ve Kıbrıs Türkleri

Türk Dış politikasının 1950'li yılların başına kadar, *Türkiye'nin bir Kıbrıs politikası yoktu*¹⁹³ diyerek çoğunlukla bahsediliyor ve yazılıyor. Fakat biz, *Türkiye'nin ve Türk ulusunun dava olarak benimsediği Kıbrıs'a ilişkin politikası tarihten gelen bir geçmişe dayanmakta olduğu kanısındayız*. Osmanlı Devleti zamanından stratejik nedenlerle Kıbrıs Adası'na duyulan ilgi günümüz Türkiye'sinde devam etmektedir. Lozan Barış Antlaşması ile İngiliz egemenliğine bırakılmış olan Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasında varlığını hep sürdürmüştür. Cumhuriyet Türkiye'sinde Kıbrıs'a ilişkin Türk dış politikası, Mustafa Kemal Atatürk döneminde başlamıştır¹⁹⁴. Neden bu ada Türkiye için önemlidir?

Çünkü Türkiye'nin batı ve güney batı kıyıları, Ege ve Akdeniz'deki adalarla çevrili durumdadır. Bu sebeple batı kıyılarına karşı muhtemel bir taarruzî harekâta, bu adaların birer üs ve lojistik destek olarak kullanılması ihtimal dâhilindedir. Yunanistan, Kıbrıs adasını ele geçirdiği takdirde, batı kıyılarında sahip olduğu avantaja, güney kıyılarında da sahip olacak ve Türkiye, Akdeniz'den kuşatılarak, Yunan çemberine girmiş olacaktır. Türkiye'nin güney kıyılarından 70 km. ötesinde yer alan bir Yunan kuvvet üssünün kurulması, Türkiye Cumhuriyet Devleti'ni ne denli tehlikeli bir duruma sokacağını ifade etmek gereksizdir. Türkiye, adada üslenen savaş uçaklarının, yarım saat içinde Ankara semalarının üzerinde uçabileceğini, hesaplamak durumdadır¹⁹⁵.

Bu yüzden adanın Türkiye açısından önemine ve stratejik değerine, büyük önder Atatürk daha Cumhuriyet'in ilk yıllarında dikkat çekmiştir. Akdeniz bölgesinde 1930'lı yıllarda gerçekleştiren askeri manevralarda subaylara, *"Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?"* sorusunu sormuştu. Atatürk subayların yanıtlarını, görüş ve düşüncelerini dinledikten ve beklediği yanıtı alamadıktan sonra, elini duvarda asılı duran haritaya uzatarak

¹⁹³ **Haydar Efe**, "Türk Dış Politikasının Değişmeyen Gündemi Kıbrıs ve Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi", Ed: Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası**, Uluslar arası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri, USAk Yayınları, Ankara 2010, s. 106.

¹⁹⁴ **Ahmet Zeki Bulunç**, "Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları", Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, Ankara 2008, s. 77.

¹⁹⁵ **Soyalp Tamçelik**, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile İlgili 789 Sayılı Kararı ve Buna Bağlı Toprak Hukuku", özel websitesi.

Kıbrıs adasını işaret etmiş ve “*Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanıştır. Kıbrıs’a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir*” demiştir¹⁹⁶. Kıbrıs’ın İngiltere’ye devredilmesinden sonra İngiliz vatandaşlığını kabul etmeyen Kıbrıslı Türklerin Türkiye’ye başlayan yoğun göç hareketi karşısında Atatürk, geleceği dikkate alarak, adanın boşaltamaması için “*Kıbrıs’tan göçün durdurulması*” talimatını vermiştir¹⁹⁷. Fakat Atatürk sonrası dönemlerde, Yunanistan Kıbrıs konusunu BM’lere taşırken o günkü hükümeti ve muhalefeti¹⁹⁸ konuyla pek ilgileri yoktu. Çünkü Türkiye Lozan Antlaşmasında Kıbrıs’la egemenlik ilgisini kesin olarak sona erdirmişti.

Türk hükümetinin bu konuda hareketsiz kalmasına karşılık, Türk halkı ve Türk basını bu konu üzerinde uğraşmaya başladılar. 1948 yılından itibaren Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde halkı bilinçlendirmek amacıyla gösteriler, toplantılar düzenlenmeye başladı. Ayrıca Kıbrıs’tan Türkiye’ye adadaki Türklerin durumlarını ve hareketleri hakkında Hükümete fırsat buldukça bilinçlendirmeye çalışılmıştır. Mesela 28 Kasım 1948 tarihinde İsmet İnönü’ye Dr. Küçük imzalı telgrafta; 28 Kasım 1948 tarihinde Lefkoşa’da on beş bin Türkün yapmış olduğu Ayasofya mitinginde, bir kere daha Kıbrıs Rumlarının Yunanistan’a ilhak ve muhtariyet taleplerini şiddetle reddedilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır. Kıbrıs Türkleri ilhak ve muhtariyetin tamamıyla Türklüğün mahvına sebep olacağına ve adanın asayişini bozacağına inanıyorlar¹⁹⁹ diyordu.

Türk gazetecilerinin cesurca Türk hükümetini Kıbrıs konusunda harekete geçmeye çağıran yazılar yayımlamaya başladılar. Ancak bu çağrışmaların birçoğu sadece “*SSCB ve Komünistleri sorumlu tutmak*” amacıyla yapılmıştır²⁰⁰. Örneğin, Ankara’da Yüksek Öğrenim Gençliğinin 25 Aralık 1948’de düzenlediği mitingde konuşmacılardan biri şunları söylemiştir; “*Her girdiği yerde ocaklar söndüren bu kızıl afet, bu kâbus, bütün dünyayı ve özellikle Türk Toplumunu tehdide cüret etmektedir. Bugün kızılların pençesine düşmüş olan milyonlarca Türk inim – inim*

¹⁹⁶ Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 13; **Bulunç, a.g.m**, s. 77.

¹⁹⁷ **Bulunç, a.g.m**, s. 78.

¹⁹⁸ Maalesef diyoruz ki, Türkiye’nin Atatürk sonrası Kıbrıs Politikası kesintiye uğradı ve Türkiye kendine kapandı, neredeyse Kıbrıs konusuna hiş dönmedi.

¹⁹⁹ **BCA**, 030.01.40.241.14.

²⁰⁰ Burada şunu anlatmaktan kendimi alamıyorum. Osmanlı Devleti veya Türkiye her zaman tehdidin Ruslardan geldiklerini beyinlerine aşılamış durumdadır.

inlemektedir. Şimdi de kızıl afet Kıbrıs'ı sarmaya çalışmaktadır. Yeşil Adanın kızıl emperyalistlere peşkeş çekilmesine asla hoşgörü göstermeyeceğiz". Bir başka konuşmacının değerlendirilmesi de şöyledir; "Kıbrıs'ın bize katılmasında ısrar etmiyoruz. Biz diyoruz ki, bugün dost ve komşumuz bildiğimiz Yunanistan'da kızıl tehlike henüz yenilmiş değildir. Bunun için bu adanın Yunanistan'a aktarılması Akdeniz'in ortasında bulunan bir üssü komünist Rusya ve uydularına terk etmek demektir. Bunda batı dünyasın ve Türkiye'nin karşı – karşıya kalacağı tehlike demektir"²⁰¹. Türk siyasetçilerin ve diplomatlarının gündemine bu şekilde giren Kıbrıs Sorunu, Türkiye tarafından zaman – zaman değişen "sloganlar" çerçevesinde savunuldu.

Örneğin; "1950'lerde bu dava, "Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır" sloganı ile savulurken, 1960'larda "Ya Taksim Ya Ölüm" belirleyici slogan olmuştur"²⁰². Türkiye'nin 1950'lerdeki bu tavrı sırf Yunanistan'la olan dostluğuna gölge düşürmesin diye Kıbrıs Sorunun arka plana ittiğini görüyoruz. 17 Aralık 1949'da devrin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın verdiği bir demeçte, "Kıbrıs Adası çevresinde koparılmak istenen yaygaralara karşı Yunanistan devlet adamlarının akılcı uyarıları çok yerindedir. İngiltere'nin Kıbrıs'ı terk edeceğine dair en ufak bir sezindi bulunmadığına ve Yunan hükümetinin bu meseleyi resmen ele almadığını belirtmesi", Türk hükümetinin bu konudaki hareketsizliğinin nedenini ortaya koymaktadır²⁰³.

Gerçekten de o sıralarda, Enosis'i açıkça Kıbrıs Rumları istiyor, Yunan Hükümeti ise perde arkasında kalmayı yeğleyerek, zaman – zaman her anlama çekilebilecek sözde yalanlayıcı açıklamalarda bulunuyordu. Örneğin, Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, Yunanistan'ın Enosis için çalışmadığını belirterek "durum böyle iken neden ortada bir Kıbrıs sorunu vardır" diye soruyor ve kendi cevabında; "Besbelli ki, bir kızıl Moskof kundağı karşısındayız. İlk fırsatta Akdeniz'e inmeye hazırlanan Moskofluluğun göz önünde, Kıbrıs'ta bir İngiliz yönetimi bulunuşu ve oradan Amerikalıların da katılımıyla demokrasi dünyasının bir güvenlik üssü diye yararlanılması bir dikedir. Türk – Yunan işbirliğini tam geri bıraktıracak

²⁰¹ Güvenç, a.g.e, s. 43.

²⁰² Hamit Ersoy, "Kıbrıs Sorunu'nun Türk Dış Politikasına Etkileri", Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Yay Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002, s. 327.

²⁰³ Mütercimler, 2007, a.g.e, s. 89; Güvenç, a.g.e, s. 44.

*her hareketi, iki ulusun yaşamsal çıkarlarına bir saldırı olarak karşılamak gerekir”²⁰⁴. Burada Yalman’ın Kıbrıs’a asıl tehlikenin Yunanistan’dan geleceğın göremediğı veya görmemezlikten gelmesi tabiatıyla çok üzücüdür. Demokrat Partinin (DP)²⁰⁵ ilk Dışışleri Bakanı Prof. Fuat Köprülü de, 20 Haziran 1950’de yapılan DP. Meclis Grup toplantısında, Kıbrıs’la ilgili bir soruya, “Kıbrıs Sorunu diye bir mesele yoktur²⁰⁶” yanıtını vermiştir. *Körü – körüne SSCB²⁰⁷ düşmanlığı ve Türk – Yunan dostluğu ile o denli kendilerinden geçmiş ki bunlar, 16 Şubat 1951’de Yunan Başbakanı Sofokles Venizelos’un ilk kez açıkça Enosis istediklerini belirten demeci bile Türkiye’yi uyandırmaya yetmedi.**

Çünkü Fuat Köprülü, Venizelos’un söz konusu demecinden tam sekiz gün sonra, TBMM’nde yaptığı bir konuşmada hala “*bu iki memleket arasındaki dostluğun bozulması için muayyen menbalardan sarf edilen gayretlerin her iki devletin başında bulunan insanların iyi görüşleri ve niyetleriyle hiçbir tesir yapmayacağından eminim*”²⁰⁸ demesi Türk Hükümetinin hala kalın uykudan uyandırmaya yetmediğinin bir ıspatı olarak değerdendirebiliriz. Bizce Türk Hükümeti, Kıbrıs hakkındaki sorunu Yunanistan’ın başından beri alttan alta devamlı olarak desteklediğini bilmiştir ve sorunun üzerine eğilmekten doğru zamanın olmadığı düşünölmüştür diye kendimizi teselli ediyoruz.

Fakat Afyon Milletvekili General Ali İhsan Sabis’in Dışışleri Bakanlığınca Kıbrıs konusunda Meclis kürsüsünde cevap ve izahat verilmesi için talep ediyor. 1952 yılında Atina ve Pire de Kıbrıs Hakkında bazı nümayişler yapılmış, Yunan Devlet ve Hükümet Başkanlarına müracaat edilmiş ve Kıbrıs ile Atina ruhani reislerinin bu işlere karıştıkları duyulmuştur. Kıbrıs Adası hakkında bizim de düşünce ve emellerimiz olduğı ve orada yaşayan mühim bir Türk kitlesinin daima emniyet ve refah içinde yaşamalarına ehemmiyet verdiğimiz ve statükonun değışmesine taraftar olmadığımız icap edenlere ne zaman ve ne suretle anlatılmış

²⁰⁴ Güvenç, a.g.e, s. 44.

²⁰⁵ Demokrat Parti

²⁰⁶ Ömer Göksel İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler Modeller Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, Dora Yayınları, Bursa 2009, s. 756.

²⁰⁷ Biz burada SSCB’yi savunduğumuzdan değil o günkü Türk politikacılarının durumu böyle sergileyişleri tabii ki Sovyetler Birliğinin işine geliyordu. Yani SSCB hiçbir şeye dokunmadan kendi politikalarını bir anlamda yürütüyordu.

²⁰⁸ Güvenç, a.g.e, s. 44 – 45.

veya anlatılacaktır²⁰⁹ demesi hükümetin konuya doğru yaklaşmasına bir etken olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca Ali İhsan “Kıbrıs Adasının asıl sahibi Türkiye” olduğunu da vurguluyor. Yunanistan’ın Kıbrıs hakkında yürüttüğü politikasına Adnan Menderes Anadolu Ajansı’na şu beyanatta bulunmuştur; *İlk önce şurasını kaydetmek icap eder ki, muhtelif teşekküller ve vatandaş toplulukları tarafından Kıbrıs meselesi etrafında büyük bir hassasiyet gösterilmektedir. Bu hassasiyet en yakın komşumuz, dostumuz ve müttefikimiz Yunanistan’da hesapsızca yapılan bir takım gösterişli teşebbüslerle, gürültülü mitinglerin tahrik ettiğine şüphe yoktur. Biz, Kıbrıs meselesinde, din kisvesine bürünen, sanki milli emelleri tahakkuk ettirmek gayesini güder gibi görünen bir harekâtın hakiki manasının dost ve müttefik Yunanistan’da er geç takdir edileceğine kani bulunuyoruz.*

Bize gelince, daha dün imzaladığımız üçlü Balkan İttifakının, bugünün ve yarının hakiki zaruretlerine tekabül etmekte olduğu kanaatini daima muhafaza edeceğiz ve bundan asla nadim değiliz. Sonra, hükümet, hadiseleri çok yakından takip etmekte ve milli menfaatlerimiz olduğu kadar sulh, hürriyet ve milletlerin istiklali gayelerini savunan cephemizin müşterek menfaatlerini bir an gözden uzak tutmamaktadır. Aynı zamanda hükümet, hiçbir hadise karşısında aciz değildir²¹⁰. Başbakan’ın verdiği demeçlerden ilk önce saflık ve dostluğa sadık kalınmanın gerekliliğini öğreniyoruz. 1950’lerin başından itibaren adadaki Rumların Yunanistan ile birleşme çabalarının artması ve Ada’daki gelişmelerin Kıbrıs Türklerinin varlığını tehdit etmeye başlamasıyla İngiliz yönetimi Enosis tehlikesine karşı Türkiye’yi Kıbrıs denklemine dâhil etmiştir²¹¹.

20 Haziran 1955’te²¹² İngiltere Hükümeti, Türkiye ile Yunanistan’ı “Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi (Londra Konferansı)” konulu bir üçlü konferans için Londra’ya çağırdı²¹³. İngiltere yeni bir politikanı saptanması için üçlü bir politika uygulama yolunu tutmuştu. Yunanistan, bu daveti, blok çıkarlarını tamamen göz ardı etmemek adına geri çevirememiş ve davete icabet etmiş. İngiltere bu arada Türkiye’nin katılacağı bu konferansta Yunanistan’ı köşeye sıkıştıracağını ve uluslar arası alanda Yunanistan’a destek verilmesini önleyeceğini ummaktaydı. Bunu

²⁰⁹ BCA, 030.01.44.205.12.

²¹⁰ *Ayın Tarihi*, 1954, No 250, s. 175 – 176.

²¹¹ *Efe*, a.g.e, s. 106.

²¹² Bazı kaynaklarda 20 Haziran olarak gösteriliyor.

²¹³ Mütercimler, a.g.e, s. 99.

A. Smith'in? Adnan Menderes'e gönderdiği mektubundan da daha iyi anlayabiliyoruz ki, *"Sizi temin etmek isterim ki İngiltere'deki birçok kimseler Kıbrıs meselesindeki azimli hattıhareketinizden dolayı minnettardır. Kıbrıs'ın yüz kızartıcı bir şekilde Yunanistan'a teslim edilmesine mani olmanıza teşekkür ederiz"*²¹⁴ demesi İngiltere'nin Kıbrıs sorununda Türkiye'nin desteğinsiz eksik kalacağını hissettiğinden dolayı ister istemez yanında bulundurmaya gerektiğini anlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin verdiği destekle uluslar arası platformda Yunanistan'ı sıkıştırmayı hedefliyordu. Böylece Türkiye, 1955'ten sonra pasif politikasını terk ederek, Kıbrıs'ta söz sahibi olduğunu resmen açıklamıştır.

Türkiye'nin bu açıklamayı yapmasını iten durum, Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu BM taşıması olarak nitelebiliyoruz. Bununla birlikte Türk Hükümeti, Yunanistan'ın sözüne ne dereceye kadar itimat caiz olduğunu anlamıştır ve Başbakan Adnan Menderes *"Kıbrıs'ın Yunanistan'a asla ilhakının bahis mevzu olamaz"*²¹⁵ diyerek bir açıklama yaptı. İngiltere, Ada'daki Türk halkının da self – determinasyon hakkının olduğunu belirterek, Enosis'e karşı olarak "Taksim" talebini gündeme getirmişti²¹⁶. 1956 yılının sonlarında Türkiye'nin Kıbrıs politikası önemli bir değişikliğe uğradı. Türkiye artık bir uzlaşma tavizi olarak adanın bütünüyle ilhakı yerine taksimini istemeye başladı. Taksim'le ilgili Ekonomist dergisinin *"İngiltere'nin Türk Dostları"* adlı yazısında; *"Türkler (statüko veya Türk hakimiyeti) yerine Kıbrıs'ın taksimi tezini kabul etmekle Kıbrıs meselesinde bir anlaşmaya varmak hususunda Yunanlılardan daha çok uzlaşıcı olduklarını bilfiil göstermiştir."*

*Fakat Kıbrıs meselesinde Türklerin hayati menfaatlerinin nazarı itibara alınmadığına kanaat getirirlerse İngiltere'yle olan münasebetlerinin mahiyeti kaçınılmaz olarak bütünüyle değişecektir*²¹⁷. Türk – İngiliz münasebetleri, geçenlerde Ankara'da görülen pek istisnai toz fırtınası gibi bir buhran geçirdi. Hatta bu buhranın silinmesi güç izler bırakması da muhtemel göründü. Bu Kıbrıs hakkındaki Türk hissiyatının bugünkü kuvvetini ve derecesini açıkça göstermiştir. Kıbrıs Türkler için Anadolu yaylasının denizle 40 mil ayrılmış olan bir devamıdır. Her Türk dâhili politikadaki fikri ne olursa olsun Kıbrıs meselesinin nihai hal çaresi üzerinde

²¹⁴ BCA, 030.01.00.00.6.31.1.

²¹⁵ Mehmet Hasgüler, **Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs 1954 – 1968**, Nobel Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2006, s. 50.

²¹⁶ Özgöker, 2010, a.g.m, s. 580.

²¹⁷ BCA, 030.01.38.227.11.

tamamen mutabıktır. Adanın Yunan hâkimiyetine geçmesine asla tahammülü yoktur”²¹⁸. Ayrıca bu dönem İngiliz politikası hakkında Daily Telgraf’ın hususi muhabirinin Lefkoşa’dan, “Kıbrıs Meselesinin Hallinde Taksim Şekli Saha Kazanıyor” adlı raporu da ilginçtir. Raporda; “Kıbrıs meselesinin hallinde taksimin muhtemel bir hal şekli olarak rağbet kazanmakta olduğuna inanmak için kuvvetli sebepler mevcuttur. İngiltere ve Kıbrıs Valisi Harding tarafından en çok beğenilen şekil olmayan bu tedbiri, en son çare olarak tavsif etmişlerdir. Öğrendiğime göre İngiltere Hükümetine arz edilmek üzere, halen burada taksim keyfiyeti ile alakalı olarak mali, iktisadi ve nüfus bakımlarından mümkün olan en geniş raporu hazırlamak üzere tetkikler yapılmaktadır”²¹⁹.

Bu rapor hakkında hiçbir resmi beyanat yapılmamış olmakla beraber bu hazırlıkların, taksim şeklinin imkân ve ihtimallerinin şimdiye kadar olduğundan çok daha kuvvetli bir hale gelmiş olduğunun delili olarak kabul edilmektedir. Kıbrıs meselesinin hallinde şimdiye kadar şu üç ihtimal var idi; 1) İdari muhtariyeti müteakip, muhtemelen NATO çerçevesinde, uluslar arası garantiler tahtından self – determinasyonun tanınması, 2) İdari muhtariyeti müteakip bir bağımsızlık verilmesi, 3) Taksim. Bu ihtimallerden şimdiye kadar listede üçüncü olan “taksim” şekli süratle ikinci ihtimale doğru yükselmektedir. Ayrıca konu üzerine gazetecilerin sorusunu cevaplayan Kıbrıs Valisi, Taksim şeklinin tazammun edebileceği birçok ve muhtelif meselelerin tetkikatı, İngiltere Müstemlekeler Nezaretinden almış olduğu talimat üzerine yapılmaktadır demiş”²²⁰.

23 Ağustos 1955’te Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, İngiltere’ye bir nota verdiğini ve Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya bulundukları tehlikeyi dikkatini çektiğini ve kanlı olaylar karşısında hareketsiz kalmayacağını bildirdi²²¹. Menderes gazetecilere, Rum tedhişçileri tarafından Türklere karşı ciddi bir saldırıya girilirse, Türkiye’nin hareketsiz kalmayacağını da kesinlikle belirtti. Başbakan Adnan Menderes Türkiye’nin bugüne kadar sessiz kalışının nedenlerini şöyle açıkladı; “Kıbrıs meselesi ortaya çıkmalı beri, dünya kadar söz söylendi. Birçok gürültü yapıldı. Bugüne kadar sorumlu hükümet başkan olarak benim söylediklerim, birkaç cümleyi

²¹⁸ BCA, 030.01.38.227.11.

²¹⁹ BCA, 030.01.37.226.8.

²²⁰ BCA, 030.01.37.226.8.

²²¹ Aydoğdu, 2005, a.g.e, s. 24.

geçmez. Bu meselede bu dereceye kadar soğukkanlılığımızı korumakla Türk – Yunan dostluğuna verdiğimiz önem ve değerini delillerini vermiş bulunuyoruz. Bugün de yine Kıbrıs üzerinde konuşurken Türk – Yunan dostluğuna ve anlaşmasına aynı değer ve önemi vermekte devam ettiğimizi önceden söylemeliyim”. Başbakan Adnan Menderes açıklamalarının bir yerinde şöyle söylüyordu; “Yunanistan’ın izlemekte olduğu bu siyasetin bir çeşit irredantizm (kurtarımcılık) ve emperyalizm olduğuna dikkat çekiyor. Girit alındı, şurası alındı, burası alındı. Daha birçok yerler alınacak sanıldı. Ankara’ya kadar gidildi ve olaylar oralarda asırlardan beri Türklerle yan yana, kucak kucağa yaşayan ırkdaşların, tarihinde benzeri görülmemiş bir tasfiyesi ile son buldu.

Girit’i alma yöntemlerinin Kıbrıs’ta yinelenmesi, ister istemez Türkleri, Yunan kurtarımcılık hareketlerinin başlangıcından bugüne kadar olan gelişimini anımsamaya yöneltiyor. Kıbrıs’taki bir avuç çoğunluklarına dayanarak dünyanın başına yeni sıkıntılar açmak isteyenler, ister istemez Ankara’nın önünde ne işiniz vardı? Diye sormak gereğini duyuyor”. Adnan Menderes bu demecinde Türkiye’nin güvenliği konusunda da değinerek; “Şurasının herkesçe ve açık olarak bilinmesi gerekir ki, bu ülkenin Kıbrıs statükosunda bugün için ve de yarın için ülkenin zararına olabilecek bir değişikliğe kesinlikle tahammülü yoktur” dedi. Başbakanın bu çıkışı artık Türkiye’nin Kıbrıs konusunda resmen ilgilendiğinin bir ispatı olduğu aşîkârdır. Sayın Başbakan Menderes’in verdiği bu demeci Yunanistan basınında yankı buldu. Yunan Hükümeti taraftarı “*To Vima, Akropolis ve Kathimerini*” gazeteleri beyanatın 28 Ağustos’ta bir katliamı tehdidi karşısında bulunduklarına dair olan kısmını değerlendirerek, “bu gibi şayiaların tamamen asılsız olduğunu ve bunların, Türk – Yunan dostluğunu kundaklamak üzere İngilizler tarafından çıkarıldığını” yazmışlardır²²².

27 Ağustos tarihli gazetelerinde ise, beyanat hakkında daha geniş yer verilerek, “Türkiye’nin Kıbrıs’taki İngiliz hâkimiyetini devam ettirebilmek için Türkiye ile Yunanistan arasını açmağa matuf İngiliz tuzağına düştüğü, hâlbuki müşterek tehlikenin iki memleketin dost ve müttehit kalmalarını amir bulunduğu görüşleri” yer almıştır²²³. 29 Ağustos 1955 günü Lancaster House’de başlayan konferansa Türkiye Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, Yunanistan Dışişleri Bakanı

²²² BCA, 030.01.36.219.2.

²²³ BCA, 030.01.36.219.2.

Stefanopulos ve İngiltere Dışışleri Bakanı H. Mac Millan Kıbrıs konusundaki değerlendirmelerini masaya yatırdılar. Türkiye'nin Kıbrıs politikası artık tamamen açıklık kazanmış ve oturtulacağı zemin oluşturulmuştu. Konferansta *Türkiye'nin izlediği politika ve strateji, nerdeyse tamamen İngiltere'nin etkisiyle belirlenmiştir*. İngiliz Başbakanı Mac Millan da, selefının politikasına yakın bir şekilde, Türkiye'yi ön plana geçirmeye çalışmış, Türk heyetinden Rum – Yunan tezlerine karşı, olabilecek en sert şekilde mücadele vermesini istemiştir²²⁴. Türkiye Kıbrıs konusundaki ilk konferansta Yunanistan'ı açıkça karşısına almıştır.

Konferansta bir konuşma yapan Türkiye Dışışleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu Lozan Antlaşması'nın 16, 30 ve 31 maddelerine değinerek ilhaka karşı, bugünde geçerli olan şu tezi ileri savundu; *“Kıbrıs, coğrafi olarak Anadolu yarımadasının bir uzantısıdır. Bu yüzden ada Türkiye'ye, ya da Türkiye çevresindeki Doğulu ülkelerin kaderiyle en az Türkiye kadar yakından ilgili olan bir devlete ait olmalıdır. Savaş durumunda Türkiye'nin ikmali ancak batı ve güney limanlarından mümkün olabilecektir ama bu limanların hepsi Kıbrıs'ın gölgesin altındadır. Eğer bu adayı elinde bulunduran, aynı zamanda Türkiye'nin batısındaki adaları da elinde bulunduran devlet ise, o zaman Türkiye'yi etkinlikle çevrelemiş olacaktır. Hiçbir devlet kendi güvenliğini ne kadar yakın bir dost ve müttefiki olursa olsun, bir başka devlete bütünüyle teslim edemez”*.

Fatih Rüştü Zorlu şöyle devam etmektedir; *“Türkiye Kıbrıs adasının geleceği üzerinde titizlikle durmasının nedeni tarihi, coğrafi, etnik stratejik verilere dayanmakta olduğunu ve ada 400 yıla yakın bir süre Türklerin hâkimiyetinde bulunduğunu söyledi. Ayrıca tarihin hiçbir devrinde Yunan yönetimine geçmediğini de vurgulamıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar Ada halkının çoğunluğunu Türkler oluşturmuştur ve şu anda da tapulu toprakların % 60'ı Türklerin elindedir. İngiltere, Türkiye'den aldığı bir toprağı Yunanistan'a devredemez. Şu halde Yunanistan, Kıbrıs meselesinde Türkiye için muhatap bile değildir”* diyordu.

Türkiye'nin tavrı bu iken, Londra Konferansında Yunanistan temsilcisi Stefanopulos ise *“mahalli muhtariyet ve self – determinasyonu”* savunması üzerine birinci bölümden sonuç alınamamıştır. 6 Eylül 1955'de başlayan konferansın ikinci bölümünde İngilizler, Kıbrıs için en geniş anlamda muhtariyet teklif etmiş, ancak

²²⁴ İşyar, 2009, a.g.e, s. 760 – 761.

tarafların kabul etmemesi üzerine konferans yine sonuç elde edilmeden 7 Eylül’de sona ermiştir. 6 Eylül günü öğleden sonra, İstanbul’da yayınlanan DP Milletvekili Mithat Perin’e ait “*İstanbul Ekspres Gazetesi’nde*” *Selanik’te “Atatürk’ün doğduğu eve bomba atıldığı haberi”* üzerine 6/7 Eylül tarihlerinde İstanbul ve İzmir’de bulunan uluslar arası alanda Türkiye’nin saygınlığını zedeleyen istenmeyen olaylar gerçekleşmiştir. İstanbul ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edildi. 6 – 7 Eylül olayları bilançosuna baktığımızda, bazı Rumların öldürülmesi, 35 kişinin yaralanması, toplam 5262 bina da tahrip edilmişti. Maddi hasar yaklaşık 300.000.000 dolardı. Ama asıl olan, Türkiye’nin uluslararası saygınlığına olmuş, “*Barbar Türkler*” sloganı her tarafta duyulmuştu.

Türk hükümeti 7 Eylül’de yayınladığı resmi bildiride olayı büyük felaket olarak niteledi ve üzüntülerini bildirdi. “*Kıbrıs Türk’tür Dernekleri*” kapatıldı ve 87 üyesi tutuklandı. Bununla birlikte, tutuklanan 3000 kişinin büyük bir çoğunluğunu solcu olarak tanınanlar oluşturuyordu çünkü hükümet yaptığı resmi açıklamada olayların “*komünistler*” tarafından çıkarıldığını duyurmuştu²²⁵. 6 – 7 Eylül olayları hakkında Almanya Sosyalist Partisi, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanına 10 Eylül 1955’tarihinde şu mektubu gönderdi; *Aziz dostum! Siz niçin Yunan, Ermeni ve Musevi dükkânlarını yıkıyorsunuz? Türkiye Cumhuriyetinin Hükümeti ve halkı niçin İngiliz, Amerikan ve Fransız dükkân, Konsolosluk ve Elçiliklerini yıkmıyor?*²²⁶ *Bunlar, Almanlarla birlikte uluslar arası serseridirler ve insanlığa karşı harp hazırlamaktadırlar.*

*Emperyalist ve kapitalist Anglo-Amerikanlar ve Almanlar, İtalyanlar insanlığa karşı harp açmak isteyen beynelmilel haydutlardır. Akdeniz’de Kıbrıs adası kimin elindedir? İngilizlerin ve Amerikalılarıdır. Niçin uluslar arası haydutlar İngiliz ve Amerikalıları öldürmüyorsunuz? Ey Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan dostlar! İnsanlığa karşı harp tertipleyen ve dünyayı işgal eden Anglo-Saxonlara ve Almanlara karşı harp hazırlanmalıdır diyordu*²²⁷. Bu mesaja bakarak bahsettiği gibi kendilerinin haydutlardan ne farkı olduğunu doğrusu anlamak güçtür. Çünkü onlarda bloklaşa bir harp istiyorlar. Bunları şöyle tasvip ediyorsak belki yanlış olmuyordur; “*onlar sadece isim değiştirerek dünya hâkimiyetini elinde tutmak*

²²⁵ Oran, 2001, a.g.e, s. 601.

²²⁶ BCA, 030.01.5.28.14.

²²⁷ BCA, 030.01.5.28.14.

isteyen sosyalist haydutlarıdır”. Konferansı sonuç olarak özetlersek; Aslında Türkiye bu konferansa hazırlıksız yakalandı diyebiliriz. Türkiye karşısında gerçek düşüncesi bilinmeyen İngiltere, onun yanında sömürge yönetimine karşı ayaklanmış Rum soydaşlarını savunan ve böylece dünya kamuoyuna şirin görünen Yunanistan vardı. Türkiye gelirse otuz yıl önce Lozan Konferansında kendi iradesiyle vazgeçtiği birtakım hakların peşinde koşuyormuş gibi algılanıyordu. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi İngiliz hükümeti, Kıbrıs meselesinde Türklerle Yunanlıları karşı karşıya getirmekte sağlanacak faydayı düşünmüşlerdi. Fakat iki NATO²²⁸ üyesi arasındaki soğukluğun savaşa dönüşmesinden de korkuyordu.

İlişkilerin bu noktaya tırmanması İngiltere’nin Ada’daki hâkimiyetinin elinden çıkacak gibi gözüküyordu. Çünkü meseleye NATO, daha doğrusu ABD’nin araya girmesine yol açılmıştı. 1955 yılında İngiltere, bugüne kadar elinden çıkan Hindistan, Pakistan ve Mısır’ın elden çıkması Kıbrıs üzerindeki askeri üslerin ne pahasına olursa olsun koruma yollarının peşindeydi. Yani bu konferansın amacı iki toplumlu Kıbrıs’ta veya Türkiye ve Yunanistan’ı birbirlerine düşürerek, İngiltere’nin ananevi siyasetini pekiştirerek egemenliğinin devam ettirmesini sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Konferans, Kıbrıs’taki sorunun Türkiyesiz çözülmeyeceği gerçeğini gözler önüne sermiştir. Konferansta soruna dair herhangi bir sonuca sağlanamamışsa da adanın geleceği konusunda üç devletin ortak bir sonuca gelmeleri gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’nin bu sorunda söz ve hak sahibi olduğu, uluslar arası düzeyde ve hukuken de Kıbrıs Sorununa taraf olarak ilk kez ortaya çıkmıştır²²⁹. Bu konferans Kıbrıs tarihi açısından da çok önemli bir gelişme olduğunu ileri sürebiliriz. İngiltere açısından ise, büyük bir diplomatik elde etmiş ve Kıbrıs Sorununun self – determinasyon meselesi olarak BM platformuna gelmesini engellemeyi başarmıştır.

²²⁸ 4 Nisan 1949’da Washington Antlaşması ile **Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü** kuruldu. Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında eş zamanlı olarak NATO’ya kabul edilmiştir.

²²⁹ **Fikret Alasya**, “Kıbrıs’ın Dünü, Bugünü ve Yarını”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 88.

2. KIBRIS'TA YER ALTI ÖRGÜTLERİNİN KURULMASI

a) EOKA Yer Altı Örgütünün Kurulması

Kıbrıs'ı “*Megali İdea*” hedeflerinin içinde kabul eden Yunanistan, II. Dünya Savaşının tehlikelerini atlattıktan sonra, yeniden “*Enosis*” faaliyetlerine hız vermişti²³⁰. Yunanistan Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Kosmas, Albay Grivas'ı²³¹ 27.01.1951'de çağırarak görüşmüş ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakının silahlı bir mücadele ile halledileceği konusunda kendisini desteklediğini bildirmiştir²³². Daha doğrusu Yunanistan bir yandan Kıbrıs konusunu BM'e götürürken diğer yandan Makarios'a, Grivas'a²³³ ve onların tedhişçi eylemlerine yardımcı olmayı ve EOKA'ya her türlü silah ve para yardımı yapmayı da tembihlemişti.

EOKA için ilk gizli görüşmeler 2 Temmuz 1952'de Atina'da Başpiskopos Makarios'un başkanlığında yapılmıştı. 7 Mart 1953'de ilk toplantıya katılan ve aralarında Grivas'ın da bulunduğu 12 kişi Makarios başkanlığında Atina'da yeniden toplandılar. Toplantıya katılanlar kendilerini “*İhtilal Konseyi*” olarak niteleyerek enosis için emin ettiler; “*Enosis davası hakkında bildiklerimi ve bundan böyle bileceklerimi işkence altında ve canım pahasına bile bir sır olarak gizli tutmaya Tanrı huzurunda yemin ederim. Bana verilen tüm emirlere sorusuz olarak itaat edeceğim*”. Diğer yandan da Makarios gelecekteki kurulacak örgütünün ideolojik temellerini söylevleri ile pekiştiriyordu.

Makarios'un 8 Eylül 1954 günü yaptığı bir konuşmasında; “*Bizans İmparatorluğu zamanında din düşmanı barbar Akıncılar, Küçük Asya'dan kalkıp buralara akın ettikleri zaman biz tanrımıza sığınmıştık. Konstantinopolis'teki Ayasofya Kilisesi'nde ayini yarıda bırakıp çanlarımızı susturdukları zaman da yine Tanrımıza sığınmıştık. Yunan milleti Türk esareti altında geçirdiği yıllar boyunca da Tanrıdan yardım bekledi. Bu dualar boşa gitmedi. Bir gün elbette Tanrımızın yardımı ile çanlarımız yine çalacaktır. Bugün esaret altında bulunan Yunan*

²³⁰ Oguz Kalelioğlu, **Kıbrıs Barış Harekâtı ve Gazimagosa Savunması (15 Temmuz – 15 Ağustos 1974)**, Çetin Matbaacılık, Ankara 2011, s. 13.

²³¹ Albay Grivas daha teğmen rütbesinde, 15 Mayıs 1919 yılında Yunan Ordusuyla birlikte İzmir'e çıkmıştı.

²³² Kalelioğlu, **a.g.e.**, s. 13.

²³³ Makarios – Grivas tanışması çok eskidendi. Makarios daha işgal zamanından, Aya İrini Kilisesinde Zango. İken Grivas'ı taniyordu. Makarios “X” örgütünde Grivas'ın siyasi danışmanı Zafiris Valvis'le tanışmış ve Valvis'te, Makarios'u Grivas'la tanıştıran kişiydi.

Kıbrıs'ımızın hürriyete kavuşması için Tanrımıza sığınıyoruz. Tarih ispat etmiştir ki Kıbrıs ezelden beri Yunanlıdır. Bu haklı dava uğurunda sonuna kadar mücadele edeceğiz. Yaşasın Yunanistan, Yaşasın İlhak". Bunun ardından 1954 yılının ilk aylarında Yunanistan hükümetinin bilgisi dâhilinde Kıbrıs'a gizli silah sevkiyatı başladı²³⁴. 1951'den itibaren pek çok kez Kıbrıs'a gedip gelen Grivas'da, keşif ve örgütlenme faaliyetlerini gerçekleştirerek iki gençlik kolları olan OXEN ve PEON'un²³⁵ yanı sıra, kilisenin kontrolündeki "*Çiftçiler Birliği*" (PEK)'ni de yanına çekmişti.

İngilizlerin 25 Ocak 1955'te Yunanistan'dan Baf'ın Hloraka sahillerine silah getiren "*Ayios Georgios*" yelkenlisinden elde ettikleri önemli kanıtlardan biri ihtilalcı örgüt "*Kıbrıs Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin*" (EMAK) bir bildirisiydi ve Sokratis Loizidis'te yakalandı²³⁶. Bildiride örgütün Enosis olan amacına, değiniliyor ve halka; "*İngilizlere karşı ihtilalcı açık mücadele için ayaklanma çağrısı yapılıyor ve Türklerin enosis mücadelelerine engel olma göstermeleri halinde akıbetlerinin feci olacağı*" belirtilmekteydi. Bildirinin İngilizler tarafından açığa çıkarılmasından sonra EMAK'ın adı, "*Kıbrıslı Mücadelecilerin Milli Örgütü*" EOKA olarak değiştirildi²³⁷. 31 Ocak 1955'te Makarios, "*Ayios Georgios'taki*" savaş malzemelerinin tespitinden sonra ortaya çıkan durumu görüşmek üzere, Grivas'ı Lefkoşa'ya çağırdı.

Makarios, BM'de Yunan müracaatının reddinden duyduğu hayal kırıklığıyla, eylemin başlaması kararını aldı. Amacı, en az altı ay sürecektir kısa bir ayaklanma olduğunu söylüyor ve eylemi başlatma tarihi, 1821 Yunan İhtilalı'na denk gelmesi için 25 Mart 1955 olarak belirlediler²³⁸. Fakat bu tarih bir süre sonra 1 Nisan 1955'te olarak değiştirildi ve Türk toplumunu sindirme politikalarının fiili olarak uygulamaya başladılar²³⁹. EOKA Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek gayesiyle

²³⁴ Akmaral, 2004, **a.g.e.**, s. 94 – 95.

²³⁵ PEON 1951'de Makarios'un emir ve önerilerine uygun biçimde kurulmuştu. Aslında EOKA'nın kuruluş çekirdeği olduğunu söyleyebiliriz.

²³⁶ Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 141, Druşotis, 2007, **a.g.e.**, s. 74.

²³⁷ Druşotis, 2007, **a.g.e.**, s. 74 – 75. Druşotis'in kitabında "Bu bildiride ayrıca EMAK'ın Türklerle kardeş olarak gördüğü" belirtildiği yazılıyor. Fakat bizim kanaatimizce Yunan ve Rumların Türklere ne kadar kardeş olduğu yukarıdaki bahsettiklerimizden iyi anlaşılıyor.

²³⁸ Druşotis, 2007, **a.g.e.**, s. 74 – 75.

²³⁹ **Celal Erdönmez**, "Tarihi Boyutlarıyla Kıbrıs", Der: Şenol Kantarcı, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005, s. 11; **Bulunç**, 2008, **a.g.m.**, s. 80.

Yunanlılar tarafından 1955 yılında kurulmuş bir terörist organizasyondur²⁴⁰. EOKA yer altı terör örgütü kısa zamanda adada tam bir tedhiş ve terör estirdi. EOKA'nın asıl iki hedefi vardı; *“Birinci, İngilizleri Adadan çıkarmak, İkincisi, Türkleri tamamen ortadan kaldırarak enosis'i gerçekleştirmektir”*²⁴¹. 1 Nisan 1955 tarihinde harekete geçerek birçok bölgede bombalar patlattılar. Bu bölgeler Lefkoşa Genel Valilik Müsteşarlık dairesi, Ortadoğu İngiliz Kara Kuvvetleri genel karargâhı ve Radyoeviydi²⁴². EOKA örgütü birçok İngiliz askeri personelini ve polislerini hedef alarak çeşitli suikastlar ve sabotajlar yaptı. Yani taktik aynı idi. Zülüm ve vahşet²⁴³.

Aynı zamanda Magosa, Larnaka ve Limasol'da da buna benzer tedhiş hareketlerde bulundular. Bununla birlikte EOKA tarafından kendi emellerine hizmet etmeyen binlerce Rum'u hain ilan ederek İngilizlerle işbirliği yapıyor diye Grivas'ın emriyle 200 Rum öldürülmüştür²⁴⁴. Sokaklarda ihtilal beyannameleri dağıtıldı. Yunan radyosu EOKA terörcülerini milli kahraman olarak dünyaya ilan etti. İlhakın ikinci engeli olan da Türklerdi. 5 – 6 Haziran 1956'da *“Türk Haberler Merkezine”* bir bombanın konması üzerine, Rumlar ve Türkler arasında Lefkoşa'da kavgalar başladı. 21 Haziran 1955'ten itibaren saldırılarını yeni hedefleri olarak Türkleri seçtiler ve bu saldırılar 1956 yılı ocağından itibaren yoğunlaşmaya başladı. Haziran 1956'da EOKA tarafından 8 Türk öldürüldü ve 39 Türk'te yaralandı.

EOKA terör eylemlerinin tırmanması üzerine Kıbrıs Valisi Mareşal John Harding'in emriyle, 9 Mart 1956'da tutuklanan Makarios, Seychelles adalarına²⁴⁵ sürgüne gönderildi. Makarios'un sürgün nedenleri olarak; *Makarios 1951'de PEON'u kurmuş, bu örgütün 1953'de gizli teşkilat haline getirmiş ve bundan EOKA'yı yaratmıştır, İngilizlere ait olan veya İngiliz üretimi olan her şeye saldırı emri vermiştir, Grivas'ı 1951 Temmuzunda adaya davet etmiştir, Yunanistan'dan Kıbrıs'a silah ve mühimmat kaçırılmasında suç ortaklığı yapmıştır, Grivas yardımcılarında Zafitos, Valvis adlı Yunan uyruklu bir kişiyi Kıbrıs'a davet etmiş, bu şahsın da katılımı ile bir kilisede Etnarhia'nın ileri gelen ilhakçılar ile kendi*

²⁴⁰ BCA, 030.01.64.394.29.

²⁴¹ Kalelioğlu, 2011, a.g.e, s. 15.

²⁴² Çay, 1989, a.g.e, s. 39.

²⁴³ **Derviş Manizade**, “Kıbrıs Sorunun Başı ve Sonu”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 34.

²⁴⁴ Kalelioğlu, a.g.e, s. 15.

²⁴⁵ Hint Okyanusu'ndaki 115'in üzerinde adalardan oluşan ada ülkesidir. Afrika'nın doğusunda Madagaskar'ın kuzeydoğusunda yer almaktadır.

başkanlığında toplantı yapmış ve toplantıda EOKA terör kampanyası için planlar hazırlanmıştır. Valvis, Kıbrıs'a Yunanistan'dan silah ve cephane gönderen bir teşkilatın üyesiydi, Kıbrıs'taki teröristler tarafından kullanılmak üzere silah ve cephane alımı için 1954'de ABD'ye yaptığı ziyaret sırasında oradaki Yunanlılardan para toplanmıştır, Şiddet ve katillğe teşvik edici bildirilerin dağıtılmasında suç ortağı vardır. Bu bildiriler Başpiskopos'a ait bir matbaada basılmaktadır, Silah ve cephane Başpiskoposlukta depo edilmektedir.

Başpiskoposlukta yapılan bir aramada cübbesinin altında bir tabanca ile mermi taşıyan bir papaz ele geçirilmiş ve bahçede cephane ile bomba bulunmuştur, Başpiskoposla tedhişçiler arasında sıkı ilişkiler vardır. Grivas ile Valvis yanında, Kıbrıs'a gizli silah çıkaran Sokratis Loizidis, onu karşılayan ve aranan Andreas Azinas, kilise matbaasında çalışan tedhişçiler Stavros Poskotis ve bir çatışmada ölen Haralambas Muskos ile ilişkileri vardır, Şiddet ve tedhişçiliği kınamayı reddetmiştir²⁴⁶.

Makarios'u²⁴⁷ Seychelles adalarına sürgüne gönderilmesine rağmen Kıbrıs'ta Türk Toplumuna karşı saldırılar durmadı. Aksine diyoruz ki, saldırılar şiddetin artırmaya hız verdi. *Mesela 1958 yılı Kıbrıslı Türkler için ölümün kol gezdiği bir yıl olarak zihinlerimizin köşesini fethetti.* 12 Temmuz 1958 tarihinde Kıbrıs'ta “Sinde katliamı” gerçekleştirildi. Bu katliamda beş Türk öldürüldü. Ertesi günde EOKA katilleri Atlılar katliamını yaparak kendi katliam defterlerini bir yeni sayfasını eklediler. Bu katliamda ise masum üç Türk öldürüldü. Bununla da durmayan EOKA barbarları 15 Temmuz 1958 tarihinde altı hunharca öldürdüler.

Bundan zevk alan EOKA'cılar artık ada üzerinde de “genel katliamı” yapmayı da ihmal etmediler. 19 Temmuz'da önceden Goşi olarak bilinen sonraları da “Üç Şehitler” ismini alan köyden üç Türkü şehit ettiler²⁴⁸. Bunları okuyarak, çocuklara bile acımayan, gözlerini kan bürümüş sözde “Elen Medeniyetinin” savunucuları mensup oldukları örgütlerinin barbarlığını en açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Dört yıllık faaliyet döneminde 33 Türk köyüne saldırılar düzenleyen ve bu köylülerin Türk halkını göçe zorlayan EOKA, 200 civarında Türkü katletmiş,

²⁴⁶ Koç, 2005, **a.g.e**, s. 144 – 145.

²⁴⁷ Makarios belki bazı kimseler tarafından bir kahraman olabilir. Fakat benim gözümle bakarsanız benim ona neden “cani Makarios” dediğimi çok iyi anlarsınız. Makarios gerçekten bir canidir.

²⁴⁸ Mehmet Gökhan, **Kıbrıs'ta Rum – Yunan Katliamları**, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2003, s. 6 – 17.

yüzlercesini yaralamıştı ve 400 Rum ve 200 İngiliz'i öldürmüşlerdi²⁴⁹. Faaliyet süresi içinde 4750 bombalı saldırıda bulunmuş 2976 sabotaj eylemi gerçekleştirmiştir. Yunanistan'la İngiliz Hükümetinin anlaşmasından sonra 1959 yılı için faaliyetlerine son veren Grivas, 20 Mart 1959'da adadan ayrıldı. Grivas'a Yunanistan'da askeri törenle ve büyük gösterilerle devlet ileri gelenleri tarafından karşılandı. Grivas'a general rütbesi verildi²⁵⁰.

Bu olup bitenler olayların gerçekleşmesinde, Grivas ve EOKA terör örgütü ve perde arkasında destekleyen Yunanistan tarafından kurulan terörist organizasyonu olduğunu ispatlıyor²⁵¹. Makarios'a gelirse 20 Mart 1957 tarihinde İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, Makarios'un, tedhişin durdurulması hakkında bir açıklamada bulunması şartıyla zorunlu ikametine son verileceğini açıkladı. Fakat istenilen şekilde bir açıklama yapılmamasına rağmen 28 Mart 1957'de Kıbrıs'a dönmek şartıyla serbest bırakıldı²⁵².

²⁴⁹ Rauf R Denктаş, **Son Çağrı**, Ramzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 27; **Veysi Akın**, "Kıbrıs Sorunun Ortaya Çıkışı ve Gelişmeler", Der: Şenol Kantarcı, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005, s. 38, Koç, **a.g.e**, s. 144 – 145.

²⁵⁰ BCA, 030.0.001.64.394.

²⁵¹ BCA, 030.0.001.64.394.

²⁵² Aydoğdu, 2005, **a.g.e**, s. 28.

b) Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Mücadelesi ve Türk Mukavemet Teşkilatı

Kıbrıs Türkleri İngiliz idaresine terk edildiği günden, bağımsızlığını sağlayıp, başı dik, kendine güvenen bir “*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)*” olduğu güne kadar geçen zaman içerisinde Kıbrıs Türklerinde değişik teşkilatlanmalar oluşturmuştur²⁵³. Bu teşkilatlanmalar, bir ihtiyaçtan doğmuştur. Yok, olmamak, milli kimliğin korunması amacını gütmüştür. Cemaat anlayışından Türk milli kimliğini ayakta tutabilecek yörüngeye oturulmuştur. Rum Kilisesi Kıbrıs’ı Yunan yapmak için silahlara başvurunca Türk gençleri de derhal örgütlenmek ihtiyacı duydular. Kıbrıs Türk Toplumunu sesi duyurmak, haklarını korumak amacıyla bir siyasi örgütlenmeye gitti ve 1943 yılında Kıbrıs Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) kuruldu²⁵⁴.

KATAK’ın zamanla tüm toplumu temsil niteliği taşımadığı ortaya çıkmıştır. Dr. Küçük KATAK’tan ayrıldı ve bazı arkadaşlarıyla birlikte 23 Nisan 1944 yılında Kıbrıs Türk Milli Halk Partisi’ni kurdu. Böylece toplumun siyasi yaşamında yeni bir örgütlenme gerçekleştirildi. Dr. Küçük’ün bu siyasi hareketinin başlıca özelliği, toplumun haklarını korumak için sömürge yönetimine karşı açtığı savaşım ve bu savaşımında milliyetçi duyguları öne çıkarmış olmasıdır. Küçük’ün kurduğu parti 1949 yılında KATAK ile birleşti ve “*Kıbrıs Türk Birliği*” adını aldı²⁵⁵. Bu ihtiyaçlar neticesinde tam teşkilatlı bilirkişilerin oluşturduğu bir “*Türk Mukavemet Teşkilatına (TMT)*” ve oradan da “*Mücahit Ordusuna kadar gelişti*”²⁵⁶.

Bu yüzden Kıbrıs Türk Toplumunun uzun yıllar süren bu mücadele tarihinde, Milli Mukavemet teşkilatlarının önemi, hiçbir zaman göz ardı edilmeyecek kadar büyüktür²⁵⁷. Kıbrıs Rumları, tarihi emelleri olan Enosis’i gerçekleştirmek için EOKA tedhiş örgütünü kurmuşlardı. Kuruluşundan kısa bir süre sonra, bu örgüt, tecavüzlerini Kıbrıs Türklerine yönlendirmesinden ötürü, ada Türkleri oldukça zor günler geçirmiş ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakılmışlardı. Bu acı gerçeği

²⁵³ **Yakan Cumaloğlu**, “Türk Mukavemet Teşkilatı: Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Yay Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002, s. 45.

²⁵⁴ **Ahmet Zeki Bulunç**, “Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Mücadelesinin Simge Adı Denктаş”, Türk Yurdu, Cilt 32, Sayı 295, Mart 2012, s. 469.

²⁵⁵ **Bulunç, a.g.m.**, s. 470.

²⁵⁶ **Rauf R. Denктаş**, “Kıbrıs’ta Gerçek Huzur”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 68.

²⁵⁷ **Soyalp Tamçelik**, “Türk Mukavemet Teşkilatı’nın (TMT) Bazı Özellikleri” Türk Yurdu 1993, XIII, 71, s. 28-31.

göz önünde bulunduran Kıbrıs Türkleri, bir müdafaa teşkilatının ihtiyacını duymuş ve TMT'yi tesis edinceye kadar muhtelif zamanlarda, birçok mukavemet grupları oluşturmuşlardı²⁵⁸. Rauf Denктаş'ın tarih sahnesine çıkışıyla Kıbrıs tarihinde yeni devirin başladığını görüyoruz. Denктаş milli mücadelede daha etkin görev üstlenmek için savcılıktan istifa ederek Federasyon başkanlığına aday oldu²⁵⁹. 27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleştirilen Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun dördüncü Olağan Genel Kurulu'nda oybirliğiyle Başkan seçildi²⁶⁰. Böylece hem Denктаş hem de Kıbrıs Türk haklı açısından yeni bir sayfaya ve varoluş mücadelesinin de yeni bir evresine girerek yeni boyut kazandığını söyleyebiliriz.

Kıbrıslı Türkler, 1956'dan sonra da Rum baskısına karşı önce *"Karaçete, 9 Eylül Cephesi, Volkan"* gibi muhtelif mukavemet örgütler kurmuştu. Kıbrıs Türk Toplumunu gerçek manada haklarını savunacak ve halkın topyekûn desteğine sahip olan *"Türk Mukavemet Teşkilatı"*²⁶¹ örgütü Rauf Denктаş ve arkadaşları tarafından 26 Kasım 1957²⁶² tarihinde oluşturma kararını almışlardı. 1 Ağustos 1958 yılında faaliyetlerine geçti²⁶³. Onun için Kıbrıs'ta kurulan ilk direniş örgütlerinden bahsetmiyoruz.

Kıbrıs Politikası içersinde TMT'nin kuruluş amaçları şu şekilde sıralanabilir; *öncelikle Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak, Enosis'e ve bu uğurda yapılan girişimlerle estirilen teröre karşı durmak ve Türklere yapılacak saldırıları geri püskürtmektir. Türk toplumunun birliğini ve bütünlüğünü sağlamak ve Rumlara, İngilizlere karşı Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmaktır. Anavatan Türkiye ile sıcak ilişkiler ve Türk toplumunun anavatanına bağlılığını sürdürmektir*²⁶⁴. TMT'nin

²⁵⁸ Tamçelik, a.g.m, s. 28-31.

²⁵⁹ Federasyon Başkanı Faiz Kaymak Başkanlıktan çekilmişti.

²⁶⁰ Bulunç, a.g.m, s. 470.

²⁶¹ Rauf Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*, 6. C, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, s. 622 – 623; TMT 1957 Kasım ayında kuruldu. Kurucuları Kemal Tanrısevdi, Nalbantoğlu ve bendim. Ve ne hal ise, kuruluş tarihi 1958 Ağustos'u diye anılır. Ağustos 1958'de Türkiye'den ısrarla talep ettiğimiz idareci bir subay (Rıza Vuruşkan) gelir. Kurulan teşkilatın başına geçer ve TMT bilimsel bir şekilde organize edilir. TMT'ni kuşkusuz yıkılmayan bir güç haline getirmiş olanlar Rıza Vuruşkan ile ekibidir; ancak kuruluş tarihini ve ilk kurucularını inkâr etmemek gerekir.

²⁶² Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı" adlı makalesinde TMT kuruluşu olarak 27 Temmuz 1957 olarak gösteriyor. Ed: Soyalp Tamçelik, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti "Fırsatlar ve Tehditler"*, EkoAvrasya Yayınları, Ankara 2012, s. 132. Aslında TMT'nin kuruluşu hakkında değişik tarihler ileri sürülüyor.

²⁶³ Saadettin Gömeç, *Dişi Kurt'un Çocukları*, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 313; Aydoğdu, 2005, a.g.e, s. 33; Laptalı, a.g.e, s. 18.

²⁶⁴ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yer altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 409.

kuruluş gayesini Rauf Raif Denktaş da şöyle açıklar; EOKA'nın terör ve Enosis kampanyası karşısında Kıbrıs Türk savunmasındaki boşluğu doldurmaktır. Kıbrıs Türk yer altı güçlerinin tümünü birleştirip bilimsel yer altı örgütlenmesini gerçekleştirmek ve ulusal davanın Türkiye'deki sempatizanlarıyla ilişkiler kurmaktır. Kıbrıs Türk halkına, ulusal varoluş mücadelesinde güven moral vermektir²⁶⁵. EOKA terörü ve Enosis kampanyası karşısında Kıbrıs Türk halkının haklarını savunmaya yönelik olarak tesis edilen TMT'nin ilk prensipleri ise;

Kıbrıs meselesindeki gelişmeler nedeniyle, Kıbrıs'ta bir gizli teşkilat kurulması zarureti hâsıl olmuştur. Kurulacak örgütün adı Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı'dır. Kurulacak TMT'ye Türkiye Cumhuriyeti gayri resmi olarak el altından bütün imkânlarıyla destekleyecek ve her türlü silah, malzeme, mali destek sağlayacaktır. TMT'nin kuruluşu dünya ve Türkiye kamuoyundan kesinlikle gizli tutulacaktır. Türkiye'de devlet kuruluşları arasında bu konuda herhangi bir yazışma yapılmayacaktır ve TMT'nin herhangi bir sebeple ortaya çıkması halinde, uluslararası alanda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu faaliyetin dışında tutulacak ve TMT'ni Kıbrıs Türk toplumunun bağrından çıkmış bir güç olarak vücut bulmuş olduğuna özen gösterilecektir.

Örgüt Ankara'da General Karabelen tarafından yöneltilecektir. Yardımcısı Binbaşı İsmail Tansu'dur. TMT'nin Kıbrıs'taki lideri Albay Vuruşkan, Kıbrıs'taki icrasında kendisine verilen talimat çerçevesinde tam yetkiye sahiptir ve doğrudan Karabelen Paşa'ya karşı sorumludur. TMT lideri, Kıbrıslı toplum lideriyle karşılıklı güven ve samimi bir işbirliği içinde çalışacaktır. TMT lideri, Kıbrıslı liderlerin toplumsal ve siyasal faaliyetlerine karışmayacak, onlara gerektiğinde danışılacak ve önerileri dikkate alınacaktır. TMT lideri Denktaş ve Dr. Küçük TMT'nin gittikçe kuvvetlenmesi ve geliştirilmesine müştereken azami gayret gösterilecektir. TMT'nin üst düzey kadrosunda görev yapacak olan güvenilir kişileri Dr. Küçük ve R. Denktaş TMT liderine tanıtılacaktır.

Örgüt son derece gizlilik içinde kurulacak ve faaliyetini de aynı derecede gizlilikle sürdürecektir. Örgütün varlığı hiçbir şekilde belli edilmeyecek, hiçbir eylemde bulunmayacak ve bildiri dağıtmayacaktır. Ayır – ayır hücrelerden oluşturulacak örgüt üyeleri kendi hücresi dışındaki TMT üyelerini bilmeyecektir.

²⁶⁵ Keser, 2007, a.g.e, s. 410.

Örgüt, TMT adından söz edilmek ve herhangi bir eylemde bulunmamak da dahil olmak üzere, bir yer altı teşkilatının, kendine mahsus özel kuralları çerçevesinde yönetilecektir. Bu sebeple teşkilata alınacak kişilerin bu niteliklere uygun olması gerekmektedir. Örgüte alınmadığı sürece hiçbir kimse TMT'nin varlığından söz edilmeyecektir. TMT'nin adından ancak (X) gününde “harekete geç” emri verildiği zaman (izin verilmesi şartıyla) söz edilebilecek ve varlığı açıklanabilecektir. (X) günü Rumların Türklere saldıracakları güne endeksli olacaktır. Bu yeraltından çıkış, yani karşı eylemlere geçiş TMT liderlerinin emri ile yapılacaktır. Örgüt 18 yaşını geçmiş gençlerden başlanarak, orta yaşlılara doğru erkek, kız ve kadınlarla kurulacaktır.

Örgüte alınacak bütün personel, Kıbrıs'ta veya Ankara'da özel eğitimlerden geçirilecektir. Bir kısım personel 25'er kişilik gruplar halinde Ankara'ya eğitim için gönderilecektir. Türkiye'ye turist gibi gelecek bu personel için gerekli hazırlıklar yapılmalıdır. Hedefimiz bütün adayı kapsayacak şekilde ilk etapta 5 000, daha sonra 10 000 kişilik örgüt kurmak ve silahlandırmaktır. Lüzumlu silah ve cephane temin edilmiştir ve ada buna hazır olduğunda gönderilecektir²⁶⁶.

Yukarıdaki hedefler doğrultusunda kurulan TMT, ilk bildirisini yayınlamıştır. Bu bildiri şöyledir;

Sayın Kıbrıs Türk Halkına!

Volkan, 9 Eylül Cephesi ve buna benzer teşkilatlar lağvedilmiştir. Bunun yerine, Kıbrıs Türkü'nün bağrından çıkmış, gerek emperyalist sömürge idaresine, gerekse Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak yolunda Enosis'i temine çalışan Rum sürülerine karşı Kıbrıs Türklerini savunma görevini üstlenmek üzere yeni bir teşkilat kurulmuştur. Bu, bir saldırı değil, bir savunma teşkilatıdır. Bütün Kıbrıs Türklerini bu teşkilata destek olmaya ve bu teşkilat içinde yer almaya çağırıyoruz.

Türk Mukavemet Teşkilatı Merkez Komitesi²⁶⁷

²⁶⁶ Keser, a.g.e, s. 410, 411, 412.

²⁶⁷ Ahmet Gazioğlu, **Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo – Ekonomik Durum (1958 – 1960), Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı 4**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2000, s. 9; Özhun, 2006, a.g.e, s. 33; Bulunç, a.g.m, s. 471.

TMT mücahitlerinin yemini ise şu şekilde kararlaştırılmıştır; Kıbrıs Türkü'nün yaşayış ve hürriyetine, malına, her türlü annesine ve mukaddesatına, her nerede ve kimden olursa olsun vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için, kendimi Yüce Türk ulusuna adadım. Gördüğüm, duyduğum ve hissettiklerim ve bana emanet edilenleri hiç kimseye ifşa etmeyeceğime, ifşanın ihanet sayılacağına ve cezasının ölüm olduğuna, verilecek cezayı seve – seve kabul edeceğime namusum ve şerefim üzerine ant içerim²⁶⁸.

TMT'de Kullanılan İsimler ve Anlamları;

<i>Kuruluş İsmi</i>	<i>Daha Sonraki</i>	<i>İsim Manası</i>
<i>Bozkurt</i>	<i>Bozkurt</i>	<i>Bayraktar</i>
<i>Yayla Beyi</i>	<i>Sancaktar</i>	<i>Alay Komutanı</i>
<i>Yayla</i>	<i>Sancaktarlık</i>	<i>Tabur</i>
	<i>Serdar Alay</i>	<i>Komutan Yardımcısı</i>
<i>Otağ Beyi</i>	<i>Kovan Beyi</i>	<i>Tabur Komutanı</i>
<i>Oba Beyi</i>	<i>Petek Beyi</i>	<i>Bölük Komutanı</i>
<i>Çadır Beyi</i>	<i>Oğul Beyi</i>	<i>Takım Komutanı</i>
<i>Kurt</i>	<i>Arı</i>	<i>Mukavemetçi Er</i> ²⁶⁹

Kıbrıs Türk tarihinde kurulan varoluş teşkilatları sayesinde TMT kuruldu. TMT'de kendi sırası geldiğinde Kıbrıs Türk'ü için amansız bir mücadele verdi ve İngilizlerin Ada'dan çıktığında Yunanistan'la birleşmesini önlediler. Tabii bu görevi yerine getirme yolunda çok ağır bedeller ödedi. Mesela TMT'nin kuruluşunun ilk aşamasında, İngilizlerle çalışan paralı Türk güçlerinin TMT'nin gelişmesine inkâr edilmez yaraları olmuştur. Maalesef bu paragözler, TMT tarafından istihbaratta, silah temininde ve Türk köyleri, Türk bölgeleri arasında silah aktarmalarda kullanılmışlardır²⁷⁰. TMT, Kıbrıs Türk Toplumunun geleceği ve gelecek garantisi için, kendi içinde özgürlükçü ve demokratik yollardan düşmana karşı savaştı. Burada TMT'nin kendi halkını koruma çabasında gösterdiği mücadelesi bazen bazı kimseler

²⁶⁸ Furkan Özyurt, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Türk Mukavemet Teşkilatı”, Yayına Haz; Ulvi Keser, **Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar**, Motif Matbaacılık, Ankara 2012, s. 92.

²⁶⁹ Keser, 2007, a.g.e, s. 456.

²⁷⁰ Hüseyin Laptalı, **Erenköy Sürüngeni Özgürlüğün Bedeli**, Ufuk Matbaası, İstanbul, s. 18.

tarafından milliyetçilik olarak tanımlanıyor ve ayrımcılıkla suçluyor. Madem böyle düşünüyorlarsa bizde kendi görüşlerimizi söylemeye haklıyız diye düşünüyoruz. *Evvela milliyetçilik nedir? Diyerek yola çıkarsak, bizce milliyetçilik her bir millet eşittir. Milletler arasındaki eşitliği savunmak milliyetçiliktir. Bir milliyetin diğeri üzerinde üstünlüğünü savunmakta şövenizmdir*²⁷¹. O halkı fiziki olarak ortadan kaldırmak için çaba harcarsanız faşist olursunuz. Bu nedenle EOKA hem şövenist hem de faşist bir milliyetçilik yapmıştır. TMT milliyetçiliği ise Kıbrıs Türk Toplumunun varlığını korumaya ve eşit haklar elde etmesine yönelik mücadele vermiştir. Yani ayrı bir millet olmanın ona verdiği eşitlik haklarını elde etmek için mücadele etmiştir.

Türkiye Başbakanı Menderes, *“Ben Rum ve Yunan’a güvenmiyorum. Bir gün TMT’ye yine ihtiyacımız olabilir. Bu nedenle TMT’nin daha da güçlendirilmesine devam olunmasını istiyoruz”*²⁷² demesi TMT’nin Kıbrıs Türk halkı için ne kadar önemli olduğuna işaret ediyor. TMT bu savaşta halkla beraber ve halktan yana, onunla birlikte var olmaya ve Kıbrıs’ı Türklerin yurt edinerek bir vatan, bir devlet, bir cumhuriyet edinmesini sağladılar.

²⁷¹ **Necati Yalçın**, “TMT ve EOKA Milliyetçiliği ve Tarih kitapları”, Kıbrıs Mektubu, C. 25, No 3, Ankara 2012, s. 50.

²⁷² **İsmail Tansu (E) Alb**, “Türkiye’nin Kıbrıs Milli Politikasından Sapması Hayır Getirmez Aksine, KKTC’ni Bağımsızlığını Ar Götürür”, Kıbrıs Mektubu, C. 22, No 1, Ankara 2009, s. 7.

3. KIBRIS SORUNUNA YÖNELİK DİPLOMATİK ÇÖZÜM ARAYIŞLAR ve BAĞIMSIZ KIBRIS CUMHURİYETİNE DOĞRU ADIMLAR

a) Zürih Görüşmeleri ve 11 Şubat 1959 Zürih Antlaşması

İngiltere'nin Kıbrıs'ta emniyet ve güvenliği sağlama sorumluluğunun dışında, adadaki iki topluluğun hak ve menfaatlerini gözetme yükümlülüğü de bulunmaktaydı. İngiliz yönetimi Kıbrıs'tan çekilmek istediğinde ise Kıbrıs üzerinde hak iddia eden Yunanistan ve Türkiye'yi ortak noktada buluşturma zorunluluğunu üzerine almış oluyordu. İngiltere'nin Kıbrıs ile ilgili hazırlamış olduğu ve temeli self – governmente dayanan çözüm önerisi, Kıbrıs Rumları ve Yunanistan tarafından hiçbir zaman kabul görmemiş ve onaylanmamıştı. Rum siyasilerin istediği tek olur yol Kıbrıs'a self – determination hakkı verilmesi idi.

Türkiye ve Kıbrıs Türkleri ise uzun bir süre İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenliğinden yana olarak İngiltere hükümetinin yanında yer almıştır. Bu taraftarlıktaki en önemli unsur ise İngiliz idaresi altında Kıbrıs'taki Türklerin haklarının çiğnenmeyeceği ve Türkiye'nin stratejik menfaatlerinin korunacağına olan inançtı. Fakat ortaya self – determination prensibi çıkınca bu prensibin Enosis'e yol açacağına düşünülmesi ve adada Rumlar tarafından artan şiddet olaylarına karşı İngiliz yönetiminin etkisiz kalması, Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili tavrının taksim tezi yönünde değişmesine neden olmuştur. Yunan hükümetinin self – determination, Türk hükümetinin ise taksim tezi üzerindeki ısrarcı tavırları Kıbrıs konusunda uzlaşmanın sağlanamamasına neden olmaktaydı.

1958 yılının sonuna doğru, NATO'nun Kıbrıs Sorununa bir çözüm bulmak için giriştiği çabalar sonuca ulaşamayınca, Yunanistan, Kıbrıs meselesini tekrar Birleşmiş Milletlere götürdü²⁷³. Fakat 25 Kasım – 5 Aralık tarihleri arasında Genel Kurul'da görüşülen sorunu, Meksika delegesinin ileri sürdüğü “*Birleşmiş Milletler Şartına*” uygun bir şekilde barışçı, demokratik ve adil bir çözüme varılması için, taraflar arasında çözümlenmesi kararı verildi ve bu Türkiye için bir başarı olarak yorumlandı (Resolution 1286 XIII). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu 25 Kasım – 4 Aralık 1958 tarihlerinde Kıbrıs sorunu tartışmalarında

²⁷³ Murat Sarıca, vd, a.g.e, s. 11.

yaptığı konuşmasında şu açıklamada bulundu; “şayet self – determinasyon prensibi tatbik edilecekse, şayet bağımsızlık tanınacak ise her iki topluma aynı şekilde tanınmalıdır. Bunlardan başka, her iki topluma da ayrı – ayrı kendi iradelerini ifade edecekleri koşullar yaratılmalıdır; buna ilaveten, Yunanistan ile Türkiye ve bu iki ülke ile İngiltere arasındaki dostluğun korunması ve bu sorun dolayısıyla meydana gelen anlaşmazlığın giderilmesi son derece önemlidir. Bu sorunu bağımsızlığına kavuşma yolunda olan bir müstemlekenin sorunu gibi yorumlayamayız. Ada’da tarih boyunca kendi kendilerini yönetebilen, asırlara dayanan eski kültür ve medeniyetleri olan iki ayrı millete bağlı iki ayrı toplum yaşamaktadır”²⁷⁴.

NATO’nun da etkisiyle Türk – Yunan atmosferi ısınmaya başladı ve diğer gelişmelerin neticesinde Yunanistan görüşmelere yanaştı. Türkiye Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Avanghelos Averoff, NATO toplantısı için Paris’te bulunurken, 18 Aralık 1958’de Kıbrıs konusunu ele aldılar. Bundan sonra da iki devlet arasında Zürih’te bir toplantı yapılması kararlaştırıldı²⁷⁵. Yapılan görüşmeler neticesinde Başbakanlar Adnan Menderes ve Konstantin Karamanlis ile Dışişleri Bakanları 5 – 11 Şubat 1959’da Zürih’te²⁷⁶ bir araya gelerek Kıbrıs anlaşmazlığını çözümlmek üzere görüşmelere başladı. Zürih görüşmelerini yakından takip eden Kıbrıslı Türkler de, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’e bir telgraf göndermişti.

Telgrafta; *bu tarihi günde Kıbrıs Türkleri davalarının azimli ve dirayetli ellerinizde bulunmasından huzur içindedirler. Haklarımızı son haddine kadar koruyacağınıza ve bizi Rum tahakkümüne terk etmeyeceğinize katı inancımız vardır. Kıbrıs Türkleri tek vücut olarak itimat ve bağlılıklarını bildirir ve hürmetlerini sunarlar. Başarılar dilerler Dr. Küçük ve Rauf Denktaş*²⁷⁷. Londra’dan Kıbrıs Türk Kurumu Başkanı Mahmut Sinan’da Menderes’e bir telgraf gönderdi. Telgrafta; *Kıbrıs davamızın kudretli ellerinizde milletçe özlediğimiz başarılı neticeye ulaştıracağınızdan emin olarak İngiltere’deki Türkler adına candan muvaffakiyetler*

²⁷⁴ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar**, ÖDTÜ Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2007, s. 124.

²⁷⁵ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789 – 1994)**, Filiz Kitabevi, 4 Baskı, İstanbul 1995, s. 748.

²⁷⁶ Cihat Göktepe, **Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi, Demokrat Parti Dönemi İş ve Dış Siyasi Gelişmeler 1950 – 1960**, Savaş Yayınevi, Ankara 2009, s. 385.

²⁷⁷ BCA, 030.01.7.39.2.

diler. Bu vesileyle derin sevgi ve bağlılığımızı teyit ederiz²⁷⁸. Zürih'te görüşülen ortaklaşa varılan anlaşmanın mahiyeti açıklanmadı. Çünkü bu anlaşmaların ilgili üçüncü devlet, İngiltere tarafından da kabulü lazımdı. Yayınlanan ortak bildiride Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs uyuşmazlığı dolayısıyla bozulan münasebetleri Atatürk ve Venezilos'un çizdikleri sıkı işbirliği ve yapıcı dostluk yolunu yeniden inşa etmeyi arzuluyordu. Ayrıca "Kıbrıs Meselesi" olarak karşılımlarına çıkan meselenin ne kadar ehemmiyetli güçlüklerle rağmen müteakbil bir anlayış zihniyeti içinde nihai ve uzlaştırıcı anlaşmaya varıldığı açıklanmış²⁷⁹.

Birleşik Krallığın dostu ve müttefiki Türkiye ve Yunanistan'ın üç ilgili memleket arasında bir anlaşmanın Kıbrıs meselesini kati hal tarzına götüreceğine inanmakta oldukları ifade edilmiştir²⁸⁰. Nihayet Türkiye ve Yunanistan Başbakanları Kıbrıs'ta Cumhuriyet yönetiminin kurulması anlaşmalarına varıldı²⁸¹. Antlaşmadan sonra Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları, konuyla ilgili üçüncü devlet İngiltere'ye durumu bildirmek ve onayını almak için Londra'ya gittiler. Londra'da Kıbrıs Konferansının hazırlıkları yapılırken Başbakan Adnan Menderes 13 Şubat 1959 tarihinde Ankara'da Zürih Antlaşmaları hakkında bir demeç verdi;

"Demecinde Kıbrıs uyuşmazlığının Türk – Yunan ilişkilerine ve NATO içindeki işbirliğine etkisi ve iki memleket arasındaki eski dostluk münasebetlerine dönülmesi zorunluluğuna değindi. Zürih Antlaşması hakkında; Vardığımız bu netice, esas ve ruh itibariyle haklarımız ve milli menfaatlerimizden bir fedakârlıkta bulunmamakla beraber diğer tarafın da hak ve menfaatlerine riayet etmeyi kalp huzuru ile karşılayan bir zihniyetin eseri olarak telakki edilmek icap eder. Bu takdirde galibiyet ve mağlubiyet her iki taraf için de bahis mevzuu olmamak lazım gelir. Kıbrıs Ada'sı sakinlerine gelince, bu adada yaşayan Türk ve Rum toplumlarının bütün mensupları artık kanlı ve kavgalı bir devrin tamamen kapanmış

²⁷⁸ BCA, 030.01.7.39.2.

²⁷⁹ Suat Bilge, *Olaylarla Türk Dış politikası (1919 – 1995)*., Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye – Sovyetler Birliği Münasebetleri, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara 1996, s. 366.

²⁸⁰ Havva Eltetik, *Zürih – Londra Antlaşmaları ve Fatin Rüştü Zorlu*, <http://ids.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi50.pdf>

²⁸¹ Makarios Druşotis, *Kıbrıs 1970 -1974 EOKA B, Yunan Darbesi ve Türk İstilas (Eerin özgün Adı. Cyprus 1974 Greek Coup and Turkish Invasion)*., Çev: Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2006, s. 35; Bu anlaşmanın temelinde, Kıbrıs çoğunluk ilkesini tanımayacak şekilde deforme eden bir anayasaya kavuştuğunu ileri sürüyor. Çünkü nüfusun sadece % 18'ini oluşturan Kıbrıslı Türkler, % 82'lik çoğunlukla ortak olarak yönetecek ve iktidarda % 30 – 50 pay sahibi olacak.

*olduğuna emin olabilir, gerek şahsen gerek toplum olarak hak ve menfaatlerin en adil ve ölçölü bir şekilde korunmasını mümkün kılacak esasların iki devletçe artık kaydı ve tespit edilmiş bunması sebebiyle istikbali büyük bir emniyet ve huzur içinde karşılayabilirler” demişti*²⁸². Böylece Zürih Antlaşmasını yapan ve bundan memnun kalan Türk Hükümeti, bu defa da taksim tezinden vazgeçip Kıbrıs’ın bağımsızlığı tezini kabul etti. Fatih Rüştü Zorlu, Londra’da 11 şubat 1959’da verdiği demeçte: *“Yapılan Antlaşma her üç tarafın ve Kıbrıs’ın lehine”* olduğunu söylemiştir. Averoff ise, *“Bizce Kıbrıs meselesi hallolmuştur”*²⁸³ demiřtir²⁸⁴. Zürih Antlaşması, üzerinde çok tartışılmısına rağmen Hatay sorunundan sonraki Türk diplomasisinin gerçek bir zaferi olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

²⁸² Gönlübol, vd, **a.g.e**, s. 366 – 367.

²⁸³ Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi 1954 – 1959 Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1963, s. 522.

²⁸⁴ Salih Öztoprak, **Kıbrıs’ta Hasıratlı Belgeler 1925 – 1975**, Kitap Matbaacılık 2. Baskı, s. 48; Londra’da Makarios üzerine Karamanlis ve Averoff’un, İngiliz Dışışleri Bakanı Selvin Lloyd’un çok ağır baskılar yaptığı anlaşılmaktadır. 18 şubat 1959 günü Makarios ve öteki Kıbrıs Rum delegeleri, Yunanistan Büyükelçiliğine çağırılmışlar; Averoff kendilerine, bu anlaşmaları eğer Makarios imza etmese, Yunanistan tek başına imza edeceğini, sonra da Kıbrıslıların akıbetiyle, meseleleriyle hiçbir suretle ilgilenmeyeceğini söylemiş.

b) 19 Şubat 1959 Londra Antlaşması

Bilindiği üzere I. Londra Konferansı, 1955 senesinde Kıbrıs meselesini görüşmek üzere İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katılımıyla başlamış ve bir sonuç alınamadan sona ermişti. Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları İngiltere Dışişleri Bakanlığına Zürih Antlaşmasının hakkında bilgi verdikten sonra Londra'da üç hükümet ve Kıbrıs Türk ve Rum toplum liderlerinin katılacağı bir konferansın toplanmasına kararlaştırılmıştır²⁸⁵. 1955'ten bu yana toplanan ikinci Londra Konferansına İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Başbakanları Macmillan, Menderes ve Karamanlis ile Kıbrıs Türk ve Rum toplum liderleri olarak Dr. Küçük ve Makarios katıldılar²⁸⁶.

Makarios, ikincisi düzenlenen Londra Konferansı'na konuyla ilgili danışmalarda bulunmak üzere, 35 kişilik bir grubu da davet etmişti. Makarios, bu hareketiyle Londra'da imzalanacak olan antlaşmada Kıbrıs Rum halkının da onayını aldığını göstermeye çalışmıştır. Makarios'un 35 kişilik bir temsilciler heyetini çağırması olmasına Yunan Dışişleri Bakanı Averoff karşı çıkarak bu durumun konferansta çıkması olası zararlı sonuçlarına dikkat çekmiştir. Tüm bu uyarılara rağmen Makarios, 15 Şubat 1959'da yanında 35 kişilik bir Rum heyeti ile Londra'ya gelmiştir. 17 Şubat 1959'da Türk heyetini konferansa götüren uçak Londra yakınlarında Gatwick Havaalanına inmeden düştü²⁸⁷.

Başbakan Adnan Menderes konferansı ancak Londra'daki klinikten izledi ve belgeleri burada imzaladı²⁸⁸. Yapılan görüşmelerden sonra Zürih Antlaşmaları, İngiltere hakkındaki bazı hükümlerin ilavesi ile 19 Şubat 1959 tarihinde konferans tarafından Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşu kabul edildi²⁸⁹. Londra Antlaşması adını alan ve 23 Şubat 1959'da, üç devletin payitahtlarında kararlar açıklanandı. Dışişleri bakanı Fatih Rüştü Zorlu aynı gün bir demeç vererek varılan kararları açıklamış ve demecin sonunda; *"Artık Kıbrıs için yeni bir istikbal açılmıştır. İki toplum gittikçe*

²⁸⁵ Foreign Policy Volume 4, **Documents**, Foreign Policy Institute, TİSA Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975, s. 194.

²⁸⁶ **Cyprus Presend to Parliament by the Secretary of Stat efor the Colonies, the Secretary of State Foreign Affaris and the Minister of Defence by Command of Her Majesty**, Her Majesty's Stationery Office, London 1960, s. 1.3

²⁸⁷ Bağcı, **a.g.e.**, s. 126.

²⁸⁸ Ertuğrul Önalp, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Berikan Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 103.

²⁸⁹ Kamil B. Raif, **Bir Gönüllünün Dosyası, Kıbrıs Diye Diye**, Sinemis Yayınları, Ankara 2004, s. 27; Uçarol, **a.g.e.**, s. 748.

samimileşerek bir işbirliği ile vahdete doğru giderken, kendilerinin harsen bağlı oldukları Türkiye ve Yunanistan ile müdafaa ve anayasalarını nizam altına alabilen tam bir ahenk içinde çalışmaktır. Türkiye ile Yunanistan arasında bir nifak membaı olacak yerde tam bit teşriki mesainin sembolü olarak bu iki memleket arasında her gün biraz daha kuvvetlenmesini temenni eylediğimiz ahengin tarsinine yarayan bir hattı vasıl olacak. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ve Kıbrıslı Türk ve Rum cemaatleri liderlerinin bir kardeşlik havası içinde tanzim ve intacına Muaffak oldukları bu anlaşmaların beklenen meyvelerini vermesini ve Doğu Akdeniz’de sulh ve emniyet takviyesine hadim olmasını” temin etmiştir²⁹⁰.

İkinci Londra Konferansında imzalanan kararlar başlıca dört konudaki anlaşmaları kapsamaktaydı; 1) Kıbrıs üzerindeki İngiltere egemenliğinin Kıbrıs Cumhuriyetine devrine dair bir kurulma antlaşmasıdır. 2) Kıbrıs’ın bağımsızlığını, toprak bütünlülüğünü ve anayasa düzenini teminat altına alan garanti antlaşmasıdır. 3) Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında yapılacak bir askeri ittifak antlaşmasıdır. 4) Kıbrıs Cumhuriyetinin Anayasasının temel maddeleri²⁹¹. Böylece bu antlaşmalarla, Kıbrıs’ın statüsünün değişmesine ve adanın bağımsız bir Cumhuriyet haline gelmesine karar verilmiş oldu²⁹². Türk hükümeti tarafından “*her taraf için bir başarı*” olarak gösterilen bu antlaşmalarda, Kıbrıs uyuşmazlığına bulunan çözüm şekli, esas itibariyle ilgili üç devletin ve adadaki iki toplumun hak ve çıkarlarını bağdaştırmaya çalışmıştı.

Yunanistan’ın “*Enosis*” ne de Türkiye’nin “*taksim*” tezi kabul edilmişti. Ada’da iki toplumun ortaklığına dayanan, Türkiye ve Yunanistan ile sıkı işbirliğini esas alacak, bağımsız, bir çeşit federal bir Cumhuriyetin kurulması öngörülmüştü²⁹³. Bu antlaşmalara göre; Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nde, Türk ve Rum toplumları kendilerini ilgilendiren işleri Toplum Meclisleri, ortak işleri de başkanlık sistemine dayanan yürütme organı aracılığıyla yürütülecektir. Yürütmenin başkanı olan Cumhurbaşkanı Rum, muavini Türk olacak²⁹⁴ ve üçü Türk on kişilik bir bakanlar kurulu bulunacaktı. Ayrıca, elli üyeli olacak Temsilciler Meclisine yüzde otuz

²⁹⁰ Gönlübol, vd, **a.g.e**, s. 367; Bilge, 1996, **a.g.e**, s. 367.

²⁹¹ Gönlübol, vd, **a.g.e**, s. 368; Bilge, 1996, **a.g.e**, s. 368.

²⁹² Kemal Çiftçi, **Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2010, s. 263.

²⁹³ Gönlübol, vd, **a.g.e**, s. 368.

²⁹⁴ **Facts About Turkish Republic of Northern Cyprus**, Rustem Kitabevi, TRNC Ministry of Foreign Affairs, Lefkoşa 2011, s. 5.

oranında Türk üye²⁹⁵ katılacaktı. Anayasa Mahkemesi ile Türk ve Rumlar arasındaki davalar için karma mahkemeler kurulacak. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasa düzeninin sürekliliğini Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garanti edecekti²⁹⁶. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başka bir devletle birleşmesi ve taksim edilmesi yasaklanmıştı²⁹⁷. Ada'nın savunması, üç devlet ile Kıbrıs cumhuriyeti tarafından, Askeri İttifak Antlaşması çerçevesi içinde kurulacak ortak bir kuvvetle sağlanacaktı. İngiltere ise, kendisi için önemli olan adadaki üsleri ve bunların üzerindeki egemenlik haklarını muhafaza edecekti.

İttifak Antlaşmasına göre, Kıbrıs Cumhuriyetinde kurulacak olan ortak karargâha *Türkiye 650 kişilik, Yunanistan 950 kişilik bir kuvvetle* katılacak²⁹⁸. İlgili her devlet, Garanti Antlaşması temelinde Kıbrıs Cumhuriyeti güvenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğün garantörü olma yükümlüklerini de üstlendiler. Bu antlaşmanın temel maddesi, ön şartlara uyarak topluca, bu olmazsa tek başına müdahale hakkı tanılıyordu²⁹⁹. Fakat şunu akla unutmamak gerekiyor ki, Denктаş'ın ifade ettiği gibi Londra Antlaşmasının imzalanması gününde Makarios'un çıkardığı kriz (yani antlaşmaya imza atmamak gibi) yaratmıştı. Makarios, daha antlaşmaları imzalamadan, bu antlaşmaları kendi emellerine uygun olarak nasıl değiştirebileceğini planlamıştı.

Londra'da yarattığı bu kriz plnın görülen ilk parşasydı. Bu da ölümüne kadar sürdüreceği politik tutumunun ilk göstergesidir³⁰⁰. Bunlara rağmen Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın neticesine genel olarak baktığımızda, o zamanki Türk diplomasisinin gerçek bir zaferi olarak nitelendirebiliriz. Tabii, Kıbrıs adası tamamıyla Türk eline geçmedi. Fakat Ada, Rumlarının dedikleri gibi az nüfusla bu kadar eşit haklara sahip olan Türk toplumunun ve Türkiye Cumhuriyetinin başarısı olduğunu kaydedebiliriz. Çünkü? Çünkü 1878'de Kıbrıs'ı İngilizlere kiralayan ve 1923 Lozan Antlaşmasıyla adadaki her türlü haktan mahrum kalan Türkiye, araya 36 yıl sonra tekrar askerlerini adaya gönderme hakkı elde etti. Evet, bu tek yanlı

²⁹⁵ **Facts About Turkish Republic of Northern Cyprus, a.g.e**, s. 5.

²⁹⁶ Önalp, **a.g.e**, s. 103.

²⁹⁷ **A.H.De Groot**, "Kıbrıs", Ed: Akif Erdoğan., **Doğumunun 65. Yılında Ahmet Özgiray'a Armağan., Tarihin İçinden**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 302.

²⁹⁸ Michael Stephen, **The Cyprus Question**, London 2001, s. 20.

²⁹⁹ Makarios Druşotis, **Karanlık Yön EOKA**, Galeri Kültür Yayınları, 2. Baskı, Lefkoşa 2007, s. 272.

³⁰⁰ Rauf R. Denктаş, **Kıbrıs Girit Olmasın**, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 2005, s. 165.

müdahale olsa bile, Türkiye'nin lazım olduğu zamanlarda müdahale hakkına sahip olması için en önemlisiydi.

c) 16 Ağustos 1960 Lefkoşa Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti İlanı ve Anayasa

Zürih ve Londra Antlaşmalarının VIII. Bölümünün I. Maddesine göre, konferansa katılan taraflar, 19 Şubat 1960'tan başlayarak en geç 12 ay içinde bu anlaşmada belirtilen hususları uygulamaya koyabilmek için, egemenliğin devredilmesine ilişkin tedbirlerin alınmasına başlayacaktır. Bu amaçla, Zürich – Londra Antlaşmaların VIII. Bölümünün II. Maddesinin a. b ve c bendeleri gereğince Kıbrıs'ta 1959 Mart ayı sonunda geçici bir hükümet kuruldu³⁰¹. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası tasarısını hazırlamak üzere, Türk ve Yunan Hükümetlerinin temsilcileri, Kıbrıs'taki Türk ve Rum topluluklarının temsil eden birer temsilciyle, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının üzerinde ortaklaşa anlaştıkları tarafsız hukuk danışmanından oluşan karma komisyon.

Tarafsız danışman olarak Lozan Hukuk Fakültesi Prof. Marcel Bridel, Türk Hükümeti temsilcisi Prof. Nihat Erim, Yunan Hükümeti temsilcisi Tsitsis, Türk toplumu temsilcisi Rauf Denктаş ve Rum toplumu adına Klerides'ten oluştu³⁰². Kuruluş Antlaşmasının V. Maddesine göre, yönetimin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devredilmesini hazırlamak üzere Kıbrıs Valisi, Kıbrıs Türk ve Rum baş temsilcilerinden oluşan geçici komite. Komitede Vali Foot, Dr. Küçük ve Makariosn ve on bakandan oluşuyordu. Geçici komitedeki on bakanlığın üçü (tarım, sağlık ve savunma) Türklere, kalan yedi koltuk Rumlara verildi. 2 Nisan 1959 günlü toplantıdan sonra geçici komitedeki Türk Bakanlar; Osman Örek Savunma Bakanlığına, Dr. Niyazi Manyera Sağlık Bakanlığına, Fazıl Pülümer Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına getirildi³⁰³.

Rum Bakanlar; Makariyos Maliye ve Dışişleri Bakanlığına, Klerides Adalet Bakanlığına, Yorgacis Çalışma Bakanlığına, Georgiadis Ulaştırma Bakanlığına, Papadooulos İçişleri Bakanlığına, Paskalides Ticaret ve Sanayi Bakanlığına getirilmişti³⁰⁴. Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Türklere verilmesi üzerine, tarım bakan yardımcılığı kuruldu ve buraya Andreas Azinos atandı. Diğer tarafta Maliye Bakanlığına da aynı şekilde prosedür uygulanıp yardımcılığına Mehmet

³⁰¹ Murat Sarıca, 1975, vd, **a.g.e.**, s. 13.

³⁰² Murat Sarıca, vd, **a.g.e.**, s. 14.

³⁰³ Murat Sarıca, vd, **a.g.e.**, s. 14.

³⁰⁴ Murat Sarıca, vd, **a.g.e.**, s. 14.

Nazım getirildi. Londra Antlaşmasında alınan kararları hazırlamakla yükümlü taraflar Kıbrıs'taki İngiliz üsleri, ekonomik ve mali yardım, tabiiyet sorunları ile üslerin kapsayacağı yüzölçümü konusunda bir anlaşmaya varamadılar³⁰⁵. Bu konunun çözüme ulaşmaması, egemenliğin Kıbrıs Devletine devri tarihinin gecikmesine yol açtı. Ancak adadaki İngiliz üsleri ile ilgili görüşmeler nihayet 1 Temmuz 1960 günü sonuca bağlandı ve Kıbrıs toprakları üzerinde iki ayrı bölgede, toplam 100³⁰⁶ mil karelik bir alanda İngiliz üsleri kuruluyordu³⁰⁷. Bu üslerde İngilizler sivil yönetimden sorumlu olacaklar, ayrıca üsler dışında, belirli yerlerde İngiliz askerlerinin eğitim yapabilmeleri, haberleşme olanaklarından ve ada üzerinde serbest uçuş ve yargı dokunulmazlığından yararlanabilmelerine hak tanınmıştır.

Büyük bir özenlikle ve gizlilik içerisinde yürütülen anayasa tasarısı 6 Nisan 1960'ta tamamlanabildi. İngiliz üsleri sorunu çözümlendikten sonra 6 Temmuz 1960 günü anayasa tasarısı üzerinde son değişiklikler yapılarak kabul edildi. Anayasanın son biçimini almasından ve Ada'daki İngiliz üsleri sorunun çözülmesinden sonra, 21 Temmuz 1960'da İngiliz parlamentosu Kıbrıs'ın Cumhuriyet olması hakkında oyladı. 29 Temmuz 1960 günü Kraliçe tarafından da onaylandı. 1960 Kıbrıs Kanunu adını taşıyan bu metne dayanılarak Majeste Kraliçe tarafından Kraliyet özel Konseyinin (Privy Council) tavsiyesi ile 3 ağustos 1960'ta *"1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnamesi"* (*Republic of Cyprus Order in Council 1960*) çıkarıldı ve bu emirname 16 Ağustos 1960'ta yürürlüğe girdi. Anayasa gereğince Cumhurbaşkanı görevi beş yıl olarak tespit edildi³⁰⁸.

Kıbrıs Adası'ndaki son İngiliz Valisi Hugh Foot, İngiliz yönetiminin son günü ola 15 Ağustos akşam haberlerinden sonra, Kıbrıs radyosunda yaptığı konuşmada *"bu gece bir İngiliz kolonisinde uyuyacaksınız. Fakat sabah bağımsız bir Cumhuriyette uyanacaksınız"* dedi. 15 Ağustos'u 16'ya bağlayan saatlerde, Vekiller Meclisi binasında Türk – Yunan temsilcileri önünde yapılan resmi törende Vali Foot, Kıbrıs'ın Bağımsızlığını uygun bulan Kraliçenin emirnamesini okuyarak adanın hukuken İngiliz sömürge statüsünden çıktığını bildirmiştir. Londra ve Lefkoşa'daki çalışma ve gelişmelerden sonra Kıbrıs ile ilgili hazırlanan anlaşma metinleri 16

³⁰⁵ Nurten Yetik, **Kıbrıs Kıbrıs Dedikleri**, Ankara 2005, s. 35.

³⁰⁶ Bazı kaynaklarda 99 mil olarak gösteriliyor. Fakat ulaşabildik kaynaklarımızın çoğulunda 100 mil olarak gösterildiğinden bizde 100 mil olarak aldık.

³⁰⁷ Akrotiri (Agratur) ve Dhekelia (Dikelya) bölge üsleri.

³⁰⁸ "Kipr: Tauelsızdıktın Kermek Damı", **Dala men Kala**, Cuma 26 Mart 2004, s. 5.

Ağustos 1960'ta taraflarca imzalandı. Bu suretle de aynı gün 16 ağustos 1960 tarihinde “*Kıbrıs Cumhuriyeti Bağımsızlığını*” ilan etti³⁰⁹. Bu tarihe kadar bir Kıbrıs Cumhuriyeti mevcut değildi. Yine bu tarihe kadar uluslar arası bir antlaşmaya taraf olacak bir Kıbrıs Cumhuriyeti hukuken yoktu. Londra’da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin bağımsız birer devlet akdettikleri antlaşmalar bu nedenle 16 Ağustos 1960’ta Lefkoşa’da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra, bu sonuncusunun da imzasını taşıyan ve taraf sayısının dörde yükselten “*Lefkoşa Antlaşması*” adını aldı.

Kıbrıs Cumhuriyeti Bağımsızlığını ilan etmesi ardından Türkiye Cumhurbaşkanı Orgeneral Cemal Gürsel; *Türkiye ve Türk Milleti Kıbrıs’ın ve Kıbrıslıların kaderi ve istikbali ile daima yakından ilgilenmiştir. Biz Kıbrıslıların üstün vasıflarının kendilerini layık kıldığı bir idareye ve maddi refah seviyesine erişmesini daima istemiş ve bunun temini için mümkün olanı yaşatmaya çalışmışızdır. Bu itibarla, mazideki kardeş kavgalarını tamamen geride bırakarak, Kıbrıs Cumhuriyeti idaresine kavuşmasından memnuniyet duymaktayız*³¹⁰.

*Zürih ve Londra Antlaşmaları, Kıbrıs’taki Rum ve Türk Toplumlarının karşılıklı hak ve menfaatlerine riayetkâr bir kardeşlik ve işbirliği zihniyeti dâhilinde yaşamaları ve Kıbrıs’ın huzur ve refaha kavuşarak kültürel, siyasi, içtimai alanda mesut gelişmeler kaydedebilmek için lüzumlu temelleri sağlamış olup Kıbrıs Cumhuriyeti bu temeller üzerine vücut bulacaktır. Kıbrıs’taki iki toplum liderleri arasındaki mesainin bundan böyle Cumhurbaşkanı ile Cumhur Başkan Muavini arasındaki bir teşriki mesai şeklini alarak Kıbrıs için daha semereli neticeler vereceğini kuvvetle ümit etmekteyiz. Kıbrıslıların ve genç Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetine engin muvaffakiyetler ve saadetler dileriz*³¹¹ diyordu.

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios’ta, Cemal Gürsel’e iade bir teşekkür telgraf mektubu gönderdi. Telgrafta; *Kıbrıs Cumhuriyetinin istiklalini ilanı münasebetiyle, Ekselanslarının bana ve Kıbrıslılara gönderdiğiniz çok samimi mesajdan fevkalade mütehassis oldum. Hararetle mukabele ettiğimiz iyi teminlerinizden dolayı size ve Türkiye Hükümeti ile halkına kalbi teşekkürlerimizi*

³⁰⁹ Ümit Haluk Bayülken, **The Cyprus Question And The United Nations**, Foreign Policy Volume 4, Foreign Policy Institute, TİSA Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975, s. 90; **Turgut Turhan**, “Kıbrıslı Türklerin Vatandaşlığının Kısa Tarihi”, Kıbrıs Yazıları, Sayı 3 / Yaz-Güz 2006, s. 45; Kamer Kasım, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, Ankara 2008, s. 59; Gömeç., 2003, **a.g.e.**, s. 158; Oberling, 1988, **a.g.e.**, s. 51.

³¹⁰ **BCA**, 030.01.16.86.5.

³¹¹ **BCA**, 030.01.16.86.5.

*iblağ etmekle bahtiyarım diyordu*³¹². Kıbrıs Reisisicumhur Muavini Dr. Fazıl Küçükte, Türkiye Devlet ve Hükümet Reisi Cemal Gürsel'e teşekkür mesajı gönderiyor. Mesajında; *Kıbrıs'ta Cumhuriyetin ilanı münasebetiyle izhar buyurduğunuz iyi temennilere teşekkür ederim. Kıbrıs Türk Toplumunu olarak öteden beri takip ettiğimiz sulh politikasına sadık kalacak, hak ve hürriyetimizin sağlanması yolunda eldeki bütün imkânları meşru yollardan kullanmasını bileceğiz. Anavatanın bu güne kadar müzaheret ve büyük desteğine mazhar olan bizler bundan böyle de izinizden ve yolunuzdan ayrılmayacak, inkılâplara daima sadık kalacak ve Kıbrıs Türklerini daha müreffeh, daha mesut bir hayata kavuşturmak yegâne emel ve amacımız olacaktır. Kıbrıs Türk Toplumunu namına minnet, şükranlarımızı sunar ve sadakatimizi teyit ederiz*³¹³.

Aynı zamanda Türkiye Dışişleri Bakanı Selim Sarper'e de teşekkür mesajı gönderiyor. Mesajında; *Uzun ve çetin mücadeleden sonra Türk Toplumunun kazandığı hürriyette en büyük hisse Anavatanın uzun yıllardan beri gösterdiği fedakârlık ve sarf eden gayretlerinin eseridir. Anavatan Gençliğinin bu uğurda sebkât eden hizmetlerini Türk Toplumunu ebediyete kadar unutmayacaktır*³¹⁴. Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf Denктаş'ta Cemal Gürsel'e gönderdiği telgrafta; *Kıbrıs Türklerinin bugünkü mertebeye erişebilmesi için Büyük Devletimizin göstermiş olduğu gayret ve fedakârlığa ve siz Büyüklerimizin hizmetlerine müteşekkîr ve medyunuz. Anavatanımızın yardım ve desteğine mazhar oldukça toplumumuz süratle kuvvetlenecek ve Kıbrıs'ta Anavatana layık bir mevkii işgal etmekte devam edecektir*³¹⁵.

Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş'ın bu samimi sözlerinden Türkiye'nin Kıbrıs'a olan ilgisindeki haklı politikasının izlerini görebiliyoruz. Anavatana layık bir mevkii işgal etmekte devam edeceğimiz demesi, bizce Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki stratejik konumu itibarıyla Türkiye için hayati bir önem taşıdığını bildiriyor ve haklı davasında "Anavatan ve Yavru vatanın" daima işbirliğinde olmasını çağırıştırıyor olduğunu anlıyoruz. İttifak antlaşması gereğince, Türk ve Yunan askeri birlikleri Kıbrıs'a çıktı. İngiliz kuvvetleri de kendilerine tahsis edilen üslere çekildi. Fakat

³¹² BCA, 030.01.7.40.18.

³¹³ BCA, 030.01.7.40.20.

³¹⁴ BCA, 030.01.7.40.20.

³¹⁵ BCA, 030.01.7.40.17.

Antlaşma neticesi itibariyle ortaya Kıbrıs Cumhuriyeti çıksa bile, Kıbrıslı diye bir millet var edilememiştir³¹⁶. Ada üzerinde yaşayan Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumları, İngiliz sömürgeciliğinin ardından 16 Ağustos 1960 tarihinde kazandıkları Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti içinde uzun süreli bir ortaklık kuramadılar. 21 Aralık'tan itibaren hem coğrafi hem de toplumsal olarak iyice belirginleşen bir kopuş sürecini başlattılar³¹⁷.

Glaftos Klerides “*Bir Dönemin Anıları*” adlı kitabında³¹⁸; Kıbrıs, Başpiskopos Makarios’un siyasal liderliği ve General Georgios Grivas – Digenis’in askeri liderliği altında Kıbrıs Rum Toplumunun dört yıllık mücadelesinden sonra bağımsız Cumhuriyet oldu demesi gibi bu zihniyete bağlı olan toplum sayesinde bin zorlukla kurulan Kıbrıs Cumhuriyetinin ömrü uzak olamamıştır. Ayrıca Rum toplumunun Kıbrıs’ın tümüne sahip olma hevesi Cumhuriyetin ömürlü olmasını da engellediğini söyleyebiliriz.

³¹⁶ Gömeç., 2003, **a.g.e.**, s. 158.

³¹⁷ **Sibel Akgün**, “Kıbrıs’ta Annan Planı Sonrası Müzakere Süreci ve Bugünkü Durum”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 601.

³¹⁸ Glaftos Klerides, **Bir Dönemin Anıları 1993 – 2003**, Çev; Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür Yayıncılık, Lefkoşa 2008, s. 1.

d) İttifak Antlaşması

Zürih Antlaşması ile oluşturulup imzalanan ve Lefkoşa Antlaşmaları ile en son şeklini alan İttifak Antlaşması³¹⁹, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan tarafından imzalanmıştır. İngiltere'nin taraf olmadığı bu anlaşma, Garanti Antlaşması'nı tamamlar nitelikte olup, tarafların ortak savunmasını sağlamaya, Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik kolektif bir işbirliğini öngörmektedir. Antlaşmanın 1. Ve 2. Maddelerinde belirtilen bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi için taraflar, istişare yapmak yükümlülüğünü de üstlenmişlerdir. Dolayısıyla taraflar, birbirine danışmak ve birbirlerini bilgilendirmekle mükelleftir³²⁰. Antlaşmada belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi ve yükümlerinin yerine getirilmesi için 3. Maddeye göre, Kıbrıs'ta "*Üçlü karargâh*" kurulacaktır.

IV. Maddeye göre Kıbrıs Cumhuriyeti Ordusu'nun eğitilmesini sağlayacak olan bu birlikler, 950 Yunan subay, astsubay ve er ile 650 Türk subay, astsubay ve erden oluşacaktır³²¹. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, anlaşarak ilgili hükümetlerden, bu sayının arttırılmasını veya azaltılmasını isteyebilecektir. Bu karargâhın komutanlığı, birer yıllık süreyle Türk, Yunan ve Kıbrıslı bir subay tarafından dönüşümlü olarak yürütülecektir. Kıbrıslı subay, Türkiye ve Yunanistan hükümetleri ile Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından belirlenecektir.

İttifak Antlaşması ile taraflar, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik herhangi bir saldırıya karşı koymak ve bertaraf etmek taahhüdünü yüklenmişlerdir³²². Antlaşmaya taraf üç devlet, savunma konusunda işbirliğiyle yükümlüyken; Türkiye ve Yunanistan, bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı yöneltilen saldırılara, karşı koymakla yükümlüdür. Bu yüküm, gereken ölçü ve biçimde harekete geçmeyi ifade eder. Karışıklık ilkesine dayanmayan Antlaşma, sadece Kıbrıslı lehine, onun bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı yapılacak veya dolaylı saldırılara karşı, taraflara yükümlülükler yüklemektedir. İttifak Antlaşması'nın en önemli özelliği, Antlaşmanın, ittifak üyesi üç devlet dışında kalan

³¹⁹ Ek Protokol

³²⁰ Özarslan, 2007, **a.g.e.**, s. 52.

³²¹ Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 171.

³²² Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 39.

devletlerden gelecek saldırılara karşı, harekete geçme imkânı sağlamasıdır. İttifak'a üye devletlerden gelecek bir saldırı karşısında, bu antlaşma hükümleri uygulanamaz.

e) Garanti Antlaşması

İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti³²³ arasında imzalanan Garanti Antlaşması, son halini Lefkoşa Antlaşması³²⁴ ile almıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel maddelerinin uluslar arası niteliğinin teyit edildiği; tarafların, bu anayasaya göre kurulmuş olan devletin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamayı ortak çıkarları açısından uygun buldukları Antlaşma, Kıbrıs sorununa getirilen çözümün, en önemli unsurudur. Taraflar, ortak çıkarları için, ülkeye bağlı sürekli bir statü belirleyerek bu statüye uyulması hakkını saklı tutmuşlardı. Bu yapı, üçüncü kişi konumundaki bütün devletleri bağlar ve bu özel statüye itiraz etmeden tanıyan her devlete karşı ileri sürülebilir.

Bu sebeple, Garanti Antlaşması'ndaki bu özel statü, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın uluslar arası karakterine daha fazla katkı yapmaktadır. Ada'daki Türk ve Rum toplumlarının birbirine zıt taleplerini uzlaştıran ve temel amacı, Kıbrıs Cumhuriyetinin herhangi bir devletle birleşmesini engellemek olan Antlaşmanın giriş bölümünde taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel maddeleri ile kurulan bağımsızlığı, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini, ortak çıkarlarının bir gereği olarak kabul etmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da Anayasa ile oluşturulan bu düzene uyulmasını sağlamak için de işbirliği yapmak istediklerini beyan etmişlerdir. Garanti Antlaşması'nın I. maddesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne iki ayrı yükümlülük yüklemektedir. Maddenin ilk paragrafına göre Kıbrıs Cumhuriyeti; ülke bütünlüğünün ve ülke güvenliğinin korunmasını sağlamakla ve kendi Anayasası'na saygı göstermekle mükelleftir.

Bu bağlamda ve ilk paragraftaki yükümlülüğün bir gereği olarak, ikinci paragraf olarak ile de Kıbrıs Cumhuriyeti; herhangi bir devletle, kısmen veya tamamen herhangi siyasi veya iktisadi birliğe katılmama yükümlülüğünü üstlenmiştir. Bu yükümlülük gereğiyle Kıbrıs Cumhuriyeti; Ada'nın birleştirilmesinin veya taksiminin teşvik edilmesine yönelik, doğrudan veya dolaylı bütün faaliyetlerin yasaklanmasının sağlanmasının sağlaması yükü altına girmiştir. Birinci maddedeki bu yükümlülükler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin birleşmeyi veya taksimi isteme ve teklif etme hakkını kaybettiği göstermektedir. Dolayısıyla, Türkiye ve

³²³ Kudret Özersoy, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Balkan Araştırmalar Dizisi, Ankara 2002, s. 17; Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 172.

³²⁴ Özersoy, **a.g.e.**, s. 21.

Yunanistan'ın çıkarlarına gölge düşürecek konularda, uluslar arası antlaşmalar yapma yetkisi açısından bir kısıntı yapılmıştır. Uluslar arası uzlaşmanın sonucu olan Garanti Antlaşması'nın hükümleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini ve ayrıca anayasasının temel hükümlerini garanti konusu olarak teminat altına almıştır. Buna göre Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi anayasal düzenini değiştiremez zira aksine bir durum, Kıbrıs Devleti'ni inkâr etmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti, antlaşmalarla belirlenen düzen içerisinde kalmak şartıyla varlığını devam ettirebilir³²⁵. Garantörlük Antlaşması 1947'den sonra 1960 yılına kadar Türk tarafının elde ettiği en somut uluslararası diplomatik başarı olarak görülebilir. Daha sonraki süreçte de Türk tezlerinin dayandığı en güçlü hukuki zemin olacaktır.

³²⁵ Özarslan, 2007, **a.g.e.**, s. 54 – 57.

4. KIBRIS'TA KANLI NOEL OLAYLARI ve YAŞANAN GELİŞMELER

a) Kıbrıs Cumhuriyetinde İlk Anlaşmazlıklar

Kıbrıs uyuşmazlığı hakkında güçlükle varılan anlaşmalar ve uzun çalışmalardan sonra tespit edilen anayasa ve milletlerarası statü yürürlüğü konduktan sonra Kıbrıs Rum toplumu liderleri tarafından ihlal edilmeye başladı. Halbuki Türk tarafı, Anayasanın ilgili maddelerinin iyi niyetle uygulanması durumunda Kıbrıs adasının Türk – Rum işbirliği ve gelişmesi için iyi bir örnek oluşturabileceği inancındaydı³²⁶. Ancak Kıbrıs Cumhuriyetinin ilanından hemen sonra vergilerin toplanması, silahlı kuvvetlerin oluşturulması, kamu hizmetlerine katılım oranının saptanması ve ayrı belediyelerin sınırlarının oluşturulması hakkında ilk anlaşmazlıklar ortaya çıktı³²⁷.

İngiliz yönetimi sırasında geçerli olan vergi yasası yerine bir yasanın çıkarılabilmesi için Toplum Meclislerinde ayrı – ayrı çoğunluk sağlanması gerekiyordu. Türk Toplum Meclisinde gerekli oy sağlanamayınca eski yasanın üç ay uzatılmasına karar verildi. 31 Mart 1961'de uzatma süresi sona erdiği halde, Türk Toplum Meclisine yeni yasa için gerekli oyu sağlıyor, ne de eski yasanın ikinci uzatılmasına onay veriyordu. Oysa beş yıllık kalkınma planının uygulanabilmesi için vergilerin düzenli olarak toplanması gerekiyordu. Bu durum karşısında, Makarios 1 Nisandan itibaren eski vergi yasasına göre tüm gelirlerden vergi toplanması kararını aldı. Rauf Denктаş ise, bu kararın Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürerek Kıbrıslı Türklere vergi ödememeleri konusunda çağrı yaptı ve Anayasa Mahkemesine kararın iptali için dava açtı³²⁸.

Anlaşmazlığın diğer ikinci boyutu ise, silahlı kuvvetlerin kurulmasında boy gösterdi. Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Türk birliklerinin Kıbrıslı Türk komutanının idaresinde ayrı olarak kurulmasını istiyorlardı. Makarios ordu içinde ulusal birliğin oluşturulması gerektiğini, her birliğin bir Kıbrıslı Rum komutan ile bir Kıbrıslı Türk komutan yardımcısının komutası altında örgütlenmesini savunuyordu. Fazıl Küçük, dil, din, disiplin alışkanlıkları nedeniyle karma birlikler kurmanın ordu içinde

³²⁶ Aytuğ F. Plümer, **Kıbrıs Ekonomisi Tarihi Sarsıntılı Bir Devrin Anatomisi (1960 - 1974)**, Rüstem Kitabevi yayıncılık, Lefkoşa 2008, s. 16.

³²⁷ Baskın Oran, Ed; **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İletişim Yayınları Cilt I, 1919 – 1980, 2. Baskı, İstanbul 2002, s. 720.

³²⁸ Oran., **a.g.e.**, s. 720.

disiplinsizliğe sebep olacağı ve toplumsal karmaşa yaratacağı gerekçesiyle 20 Ekim 1962’de veto hakkını kullandı. Bundan sonra Makarios dışarıdan destek aramaya girişti. Böylece Başpiskopos Makarios’un kendi düşüncelerini destek bulmak amacı ile 2 Haziran 1962 günü ABD’ye gitmiş 5 Haziran günü ABD’de Başkan Kennedy ile yapmış olduğu görüşme esnasında “*Sayın Başkan, ABD Başkanlığına geleceğine bilseydim, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temelini oluşturan 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarını imzalamazdım*” diyerek bu konudaki gerçek niyetin ortaya koymuştur³²⁹.

Kıbrıs Rum toplumu liderleri tarafından ihlal edilmeye başlayan bir başka anlaşmazlık, Rumların daha uygulamanın başında, ayrı Türk belediyeleri, devlet görevlerine Türklerin % 30 oranda alınmaları, Türk Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkı gibi konularda anlaşmazlıklar çıkardı. Türklere tanılan fazla hakları geri almak ve bu yolda yaptıkları olupbittilerle başarı kazanınca Adayı resmen Yunanistan’a bağlamayı sağlamak olduğu gün yüzüne çıktı. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına tecavüzce yapılan bu ihlallere karşı Türkiye 1961 yılından itibaren uyarılar yapmak zorunluluğunda kaldı.

Dışişleri Bakanı Selim Sarper 5 Ağustos 1961 tarihinde verdiği demeçte; “*Kıbrıslı Türkler iyi niyetle Zürih ve Londra Antlaşmalarını kabul etmişlerdir. Bu anlaşmaların tatbiki için hüsnüniyetle çalışıyoruz. Bu Antlaşmaları ihlal etmek isteyenler olursa netice onların lehine olmayacaktır*”. Taraflar arasındaki en önemli anlaşmazlık Beledîyle konusunda yoğunlaştı. Zürih Antlaşması ve Anayasanın 173’üncü maddesinde öngörülen ayrı belediyeler kurulması problem olmuştur. Bağımsızlıktan önce Kıbrıs’ta birleşik belediyeler mevcuttu. 1958 yılında EOKA tedhiş eylemleri yüzünden Türk toplumu ayrı belediyeler kurmak yoluna gitmişlerdi.

Bu fiili durum İngiliz Sömürge İdaresi tarafından 33/1950 sayılı Kıbrıslı Türklere ait Belediyeler Kanununun çıkarılmasıyla tanınmıştı. Anayasanın 188/2 fıkrası uyarınca bu durum 31 Aralık 1960’a kadar yürürlükte kaldı. Daha sonra yeni durumun tesis edilmemesi nedeniyle 1962’e kadar süre uzatıldı. Türkler beş büyük şehirde Anayasa hükmü gereğince belediye kurmak haklarını kullanmak istemişlerdi. Ancak Rum tarafı anayasada öngörülen ayrı belediyeler sistemine itiraz ettiler.

³²⁹ Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs’ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2003, s. 24.

Çünkü Rumlar Türk ve Rum belediyelerinin birleştirilmesini istiyorlardı. Türk Toplum Meclisi ise, bu isteği kabul etmeyip, ayrı belediyelerin kurulması yönünde devlet nezdinde bağlayıcı olmayan, ancak anayasanın gerektirdiğı şekilde karar almıştır. Bu aşamada, Rum Bakanlar ise, belediyelerin birleştirilmesi yönünde karar verip, ona göre uygulamalar içine girmişlerdir. Türkler ise bu kararı yok saymışlardı.

b) Cumhurbaşkanı Makarios'un Anayasa Değişliği Teklifi ve Anayasa İhlalleri

Makarios, 1960 Anayasası'nın Kıbrıs'ta yönetimi olanaksız kıldığını ileri sürüyordu. Anayasa, Türk topluluğunu Rumlar önünde korumak amacıyla geniş yetkiler tanınmış ve Makarios'a göre Türkler bu yetkileri kullanınca da ada yönetilmez duruma gelmişti. 1960 Anayasası düzeninin değiştirilmesi gereği, bir bütün olarak Kıbrıs halkının zararına olarak iki toplumu birbirinden uzaklaştırılan ve uygulanma niteliğinden yoksun olan hayali bir düzen olarak nitelendirilip, haklı gösterilmek istenmiştir³³⁰. Bağımsızlıktan önce konferans masasında elde edemediğini, bağımsızlıktan sonra bağımsız devlet statüsünün kalkını altında gerçekleştirmeyi çok önceden tasarlamıştı.

Kıbrıs Rum tarafı, bu düzenin değiştirilmesi zorunluluğunu bizzat kendi hukuka aykırı eylem ve işleriyle yaratmış ve 1960 – 1963 yılları arası uygulanmasının 1960 düzeninin uygulanmaz bir düzen olduğu görüşünü doğrulayacak bir biçimde oluşmasını sağladıktan sonra, bu düzenin değiştirilmesi için haklı gerekçelerin bulunduğu tezini işlemeye başlamıştır³³¹. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na tecavüzce yapılan ihlallere Türkiye 1961'den itibaren daima uyarmalar yapmak zorunda kalmıştır. Dışişleri bakanı Selim Sarper 5 Ağustos 1961 tarihinde verdiği demeçte; Kıbrıslı Türkler iyi niyetle Zürih ve Londra Antlaşmaların kabul etmişlerdi. Bu antlaşmaların tatbiki için hüsnüniyetle çalışıyoruz.

Bu antlaşmaları ihlal etmek isteyenler olursa netice onların lehine olmayacaktır. Temenni ederim ki, Kıbrıslılar, ellerindeki nimetin kıymetini bilerek Zürih ve Londra Antlaşmalarını başarıya tatbik etsinler demiştir³³². Anayasada mutlaka değişiklik yapılmasını düşünen Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, İnönü başkanlığındaki CHP, YTP ve CKMP³³³ koalisyonun sallandığı hükümetleriyle yönetilmekte olan, ordu içinde huzursuzluğun yaşandığı Küba Füze Bunalımı³³⁴

³³⁰ Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 128 – 129.

³³¹ Mütercimler, **a.g.e.**, s. 129.

³³² Gönlübol vd, 1996, **a.g.e.**, s. 373.

³³³ CHP – Cumhuriyet Halk Partisi, YTP – Yeni Türkiye Partisi, CKMP – Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi.

³³⁴ Oran, 2002, **a.g.e.**, s. 722; Oral Sander, **Siyasi Tarih 1928 – 1994**, İmge Yayınları, 13 Baskı, Ankara 2005, s. 322; Küba Füze Krizi, ABD'nin Türkiye'ye, SSCB'nin de Küba'ya nükleer başlıklı füze yerleştirmesi ile başlayan, Ekim 1962'de dönemin iki süper gücünü karşı karşıya getiren ve dünyayı nükleer savaş tehdidi altında bırakan bunalımdır. Ekim Füzeleri bunalımının en önemli

sonrasında dış politikada sıkıntıda olan Türkiye Cumhuriyetine koşullarını kabul ettirmek için zamanın elverişli olduğunu düşünmüştü. 22 – 26 Kasım 1962’de Dışişleri Bakanı Spyros Kyprianu’la birlikte Türkiye’ye yaptığı resmi ziyareti sırasında, Anayasayı değiştirme eğilimini Türk Hükümetine iletmişti³³⁵. Ancak bu istek Türk Hükümeti Başbakanı İsmet İnönü tarafından, Türkiye Kıbrıs Anayasasının tek taraflı olarak değiştirilmesini asla onaylamayacağını oldukça sert bir biçimde reddetmiştir³³⁶. İşin garip tarafı ise bu değişiklik önerilerine üstü kapalı olarak resmi düzeyde destek veren garantör ülkenin İngiliz Yüksek Komiseri olması da bir hayli düşündürücüdür³³⁷.

Kısacası, sorun hukuki yoldan çözülmeyince, Makarios, Kıbrıs’taki ve uluslar arası alandaki siyasal gücünü kullanarak isteklerini gerçekleştirme yoluna gitti. Dolayısıyla, adadaki gerginlik kısa süre içinde tırmandı ve toplumlararası çatışmalar baş gösterdi. Makarios’un Anayasadan kurtulma eğilimi, 1963 Eylülünden itibaren daha açık bir şekilde ortaya çıktı ve bilinen 1963 – 1964 Kıbrıs olaylarına yol açtı. Aynı zamanda Lefkoşa’da yayınlanan “*Laikos Paratiritis*” gazetesine 3 Eylül 1963 tarihinde verdiği bir demeçte, anayasayı kesin değiştirmeye kararlı olduğunu, Türkiye’nin müdahalesinin ve kuvvet kullanmasının saldırganlık olacağını ileri sürdü. Bu açıklama sanki Türklere karşı genel saldırının işareti gibiydi³³⁸.

1963’te Kıbrıs’taki tansiyon daha da arttı. Rum tedhişçiler Türklere saldırmaya başladılar. Türkler kaçırılıyor ve öldürülüyordu. Makarios 30 Kasım 1963’te Türk toplumuna ve Kıbrıs’la doğrudan doğruya ilgili devletlere, Kıbrıs Anayasası’nda değişiklik yapılması gerektiğini bildirdi³³⁹. Neticede bu gerginlikler, iki topluma da yansımış ve taraflar arasında birbirine taban tabana zıt tezler olan enosis ve Taksimî destekleyen görüşler giderek güç kazanmıştır³⁴⁰. Makarios’un

özellği, nükleer silahlara sahip iki süper gücün dünyada ilk kez doğrudan karşı karşıya gelmesidir. Bunalımın bir başka özelliği hem soğuk savaşın doruğunu hem de 1962 sonrasında yavaş – yavaş ama kararlı bir tempoda yerleşmeye başlayan “yumuşama” (detente) olgusunun temelini oluşturmasıdır.

³³⁵ Djengis Hakov, *Politicheskata Borba v Turtsia 1960 – 1971*, Bulgarska Akademia na Naukite İnstitut po Balkanisika, Sofia 1979, s. 94.

³³⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 786.

³³⁷ Mehmet Hasgüler, *Soğuk Savaştan Günümüze Kıbrıs Sorunu*. Haz: Neşecan Balkan, Sungur Savran, “Sürekli Kriz Politikaları Türkiye’de Sınıf, İdeoloji ve Devlet”, Metis Yayınları, İstanbul 2004, s. 219.

³³⁸ Murat Ercan, “Türk Dış Politikasında Kıbrıs”, Ed: Murat Ercan, *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2011, s. 366.

³³⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 786.

³⁴⁰ Ömer Göksel İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler, Modelle, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, Dora Yayın Dağıtım, Bursa 2009, s. 775.

Kıbrıs Anayasası'nda yapmak istediği 13 maddelik değişiklikler şu noktada toplanıyordu; *Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavini'nin veto haklarının kaldırılması (Anayasa'ya göre Başkan ve Yardımcısı Bakanlar Kurulu ve Meclis'in Dış İlişkiler, Savunma ve Güvenlik konularındaki kararlarını veto etme hakkına sahipti). Cumhurbaşkanı yurt dışında iken veya görevlerini yerine getiremeyecek durumda olduğunda, Başkan Yardımcısının ona vekâlet etmesi ve Rum Temsilciler Meclis Başkanı yurt dışında, ya da görevlerini yerine getiremeyecek durumda olduğunda, Meclis Başkanlığı görevini Meclis Başkan Yardımcısı tarafından yerine getirilmesi.*

Meclis Başkanı Rum, Yardımcısı Türk üyelerce ayrı – ayrı seçileceklerine, her ikisinin de Meclis Genel Kurulunca seçilmesi (Bu durumda çoğunlukta Rumlar olduğu için Meclis Başkanı hep Rum olurken, Türk Yardımcı, Rumların istediği bir kişi seçilecekti. Bu Türklerin birliğini bozmaya yönelik bir öneri idi). Bazı yasaların Meclis'te onaylanması için, ayrı çoğunluk şartının aranması (Anayasa'ya göre vergi, belediyeler ve seçim yasaları için ayrı – ayrı çoğunluk gerekirdi. Bu durumda Rumlar her şeyi çoğunluklarına dayanarak istedikleri gibi yapacaklardı).

Birleşik Belediyelerin kurulması (Anayasa'ya göre beş büyük şehirde³⁴¹ ayrı belediyeler kurulacaktı. Bu durumda Belediye Başkanları hep Rum olacaktı. Adaletin dağıtımın birleştirilmesi (Rum suçlulara Rum, Türk suçlulara da Türk yargıçlar bakıyordu. Bu durumda Türk sanıklar suçsuz olsalar bile Rum yargıcın insafına kalıyordu. Bunun da başka bir tehlikesi de Rum yargıçlardan alınacak tutuklama ve arama emirleri ile ikide bir Türk evleri ve yerleşim yerlerinin aranması, kişilerin tutuklanıp baskı altına alınması idi). Güvenlik Kuvvetlerinin, polis ve jandarma olarak ikiye ayrılmasına son verilmesi ve Güvenlik Kuvvetlerinin sayısının yasa ile belirlenmesi (Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı ve yardımcısı sayıyı ortaklaşa olarak azaltıp çoğaltabilirdi).

Hükümete ve orduya iki toplumun katılma oranlarının iki toplumun nüfus oranına göre değiştirilmesi (Bu önerinin kabulü, Kıbrıs Türkleri için yok olmayı kabul etmektir). Amme Hizmeti Komisyonu'nun üye sayısının 10'dan 5'e indirilmesi (On üyeden üçü Türk'tü) ve Amme Hizmeti Komisyonu'nun tüm kararları basit çoğunlukla alması (Bu durumda çoğunlukta olan Rum üyelerin her istediği olacaktı).

³⁴¹ Limasol, Lefkoşa, Magosa, Larnaka ve Baf.

*Rum Toplum Meclisi'nin yürürlükten kalkması (Bu öneri de Rumların Cumhuriyet yönetimini bir Rum yönetimi yapmak girişiminin bir sonuncusuydu)*³⁴². Makarios, Ankara'ya son bir kez taleplerini bildirmişti. Ancak Türkiye Hükümeti Makarios'un bu isteklerine 6 Aralık 1963'te yayınlanan bir bildiri ile bir kez daha reddetti. Bu kısa bildiride; Kıbrıs Cumhurbaşkanının muhtırası Zürih ve Londra Antlaşmalarının ve Kıbrıs Anayasasının tadilini teklif etmektedir. Kıbrıs'taki Türklerin hayatı hak ve menfaatlerinin teminatını ihtiva eden bu vesikalar üzerinde müzakere açılmasını isteyen böyle bir teklifin kabulüne imkân olmadığından reddine karar verilmiştir³⁴³.

Makarios bu olaya, amacım Türkiye'den onay almak değildi, sadece bilgilendirmek olduğunu ifade etmiştir ve şunu da ekleyebiliriz ki, Makarios Anayasa tadil teklifini Türkiye'nin kabul etmeyeceğini bilerek hazırladığı bir realitedir. Bu cevap, Türkiye'yi tahrik ederek, ortamı yeterince gerginleştirmiştir. Neticede adadaki çatışmaların yoğunluğuna gözle görülür bir artış olmuştur. Ada nüfusunun genelinde bir gerginlik ve çekingenlik ortaya çıkmıştır. Bu yıllardaki bunalım çerçevesinde Türkiye'nin hep arka planda kaldığını söyleyebiliriz. Neden Türkiye Ada'da hep barışı istediği içindir. Türkiye'nin bu politikası Ada Rumlarının daha da ileri safhada Enosis'i gerçekleştirmesine cesaret verdiğini de söyleyebiliriz. Fakat şurası da bir gerçektir ki, Kıbrıslı Rumlar Ankara'nın her an müdahale edebileceğinden, Kıbrıslı Türkler ise, Rum saldırılarının şiddetinden korkmuşlardır.

Görüldüğü gibi, asıl amaç, Kıbrıs'taki Türkleri, basit bir azınlık haline getirmek, sonra da Hellenizmin Megalo İdeası'nın doğal bir sonucu olan Enosis'i gerçekleştirmektir. Yunanlıların ve Ada Rumlarının çoğunun öteden beri amaçladığı Enosis olduğundan Kıbrıs Sorunun dünya kamuoyunda tartışılmaya başladığı günden beri kendi lehlerine çevirmeye çalışıyorlar. Makarios'un Ankara ziyaretinden hangi izlenimle ayrıldığını tabiatıyla bilmiyoruz. Ancak Türkiye'nin kararlı tutumunu şahsen görüp, Türkiye'nin kendisini istediği gibi harekette serbest bırakmayacağına kanaat getirmiş olduğu muhakkaktır. Bu yüzden Kıbrıs hakkındaki düşüncelerini bir oldubitti şeklinde uygulamak üzere, içlerinde Glafkos Klerides'in de bulunduğu üç

³⁴² Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 182 – 184; Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 46 – 47; Akmaral, 2004, **a.g.e.**, s. 118 – 120.

³⁴³ Gönübol vd, 1996, **a.g.e.**, s. 376; Sarıca vd, 1975, **a.g.e.**, s. 55.

kişilik bir grubu gizli bir eylem planı hazırlamakla görevlendirdi. Çalışma sonucunda da “*Akritis Planı*³⁴⁴” hazırlandı.

³⁴⁴ Akritis Planı adı aslında “**Teşkilattır**” fakat tüm edebiyatlarda takma adı “**Akritis**” olarak biliniyor.

c) 1963 – 1964 Kıbrıs Bunalımı ve Akritas Planı

Kıbrıs'ın bağımsızlık döneminin bu buhranı, esas itibariyle Kıbrıslı Rumların Enosis sevdasından vazgeçmemeleri ve 1960 Anayasası'nın Türklere tanıdığı hakları bir türlü hazmedememiş olmalarından çıkmıştır. O kadar ki, Cumhurbaşkanı seçilmiş bulunan Kıbrıs Rum lideri Makarios dahi, yeni cumhuriyetin ilk gününden itibaren, yaptığı çeşitli konuşmalarında, Enosis'i unutmayacaklarını, eninde sonunda Enosis'i gerçekleştireceklerini söylerken, Rum idaresi de Türklerin haklarını çiğnemeye ve anayasayı ihlale başlamıştı³⁴⁵. Kıbrıs Türk Toplumuna, Makarios'un bu tutumu karşısında, 29 Aralık 1962'de yaptığı bir açıklamayla, 1 Ocak 1963'ten itibaren beş büyük şehirde kendi belediyelerini işletmeye karar verdiklerini ilan ettiler.

Buna karşılık, Makarios hükümeti, Türklerin kuracağı belediyeleri tanımayacağını ve beş büyük şehir belediyesinin hükümet kontrolü altına alındığını bildirdi. Rumların bu kararı, 1960 Anayasası'na resmen aykırı idi. 1963 yılında Kıbrıs'ta gerginlik daha da arttı. Rum tedhişçiler Türklere saldırmaya ve kaçırmaya başladılar. Aralı 1963 olayları için, Kıbrıs Anayasa Mahkemesi eski başkanı Profesör Forsthof; *bugünkü buhran Başpiskoposun Türk aleyhtarı siyasetinin sonucudur derken*, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel; *Kıbrıs'ın taksimi hayırlı ve faydalı olur diyordu*³⁴⁶. Bu fikirler olaya kendi penceresinden bakılarak ve doğru verilen görüş olduğunu söyleyebiliriz. Rum tarafı Kıbrıs Anayasasına tadil hükümlerini uygulamamakta ısrar ettiler ve Anayasa'nın değiştirilmesinde Türk tarafını da ikna edemeyeceğini anlayınca³⁴⁷ tek taraflı olarak, Ada'daki Türk meselesini bitirmek³⁴⁸ için kanlı bir şekilde gerçekleştirmek yoluna başvurdular.

Enosis'e engel olan Anayasa işini hallederek, Türkleri öldürerek, yakarak yıldırmağa girişmektir. Sonra da garanti veren devletlerin vaki olacak kanuni müdahalesini bahane ederek Birleşmiş Milletlere başvurmaktır³⁴⁹. Kıbrıslı Türkleri kökten silmek için hazırlanan plan adını IX. Yüzyıllarda geçen bir Bizans destanından almıştır. “*Türk'ü İmha Planı*” ismi Akritas Planıdır³⁵⁰. Kıbrıs ile

³⁴⁵ Armaoğlu, 2005, **a.g.e.**, s. 785.

³⁴⁶ Sarıca vd, 1975, **a.g.e.**, s. 55.

³⁴⁷ Yetik., **a.g.e.**, s. 44; Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 191 – 192.

³⁴⁸ Çay, 1989, **a.g.e.**, s. 57.

³⁴⁹ BCA, 030.01.64.394.29.

³⁵⁰ Rauf Denktaş, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1966**, 3. Cilt, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, s. 214.

Yunanistan'ı birleştirerek Enosisi gerçekleştirmek üzere belirlenmiş metotlar doğrultusunda Kıbrıs Cumhuriyetini yıkmayı amaçlayan bir plan olarak hazırlanmıştır. İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis başkanlığındaki bir heyet tarafından hazırlanan “*Türkü İmha Planı*” uyarınca; Birinci aşamada, 1960 Anayasasının Türk toplumu yararına kabul edilmiş olan bütün hükümleri tartışılacaktı. 1960 Anayasa'nın uygulanabilir olmadığı ve insan haklarına aykırı gayri adil olduğu propagandası yapılacaktır. Garanti Antlaşması Anayasa safdışı bırakılacaktır.

İkinci aşamada, ada Türkleri can ve mal güvenlikleri ihlal edilerek göçe zorlanacak, bu eylemleri meşru savunma tedbirleri olarak haklı gösterilecektir. Üçüncü aşamada ise Enosis ilan edilecek ve bu çözümün Ada Türkleri için de kabul edilen çözüm olduğu konusunda bazı “*hain*”ler kullanılacaktır. Rauf Denktaş'ın plan üzerindeki deyimleriyle söylersek; bu plan Rum siyasetinin sadece geçmişini değil, bundan sonraki geleceğini açıklayan bir plandır. Herkes tarafından okunması, değerlendirilmesi ve gençliğe iyice anlatılması gerekir³⁵¹.

Akritas Planı

Çok Gizli Karargâh

Başpiskopos Makarios'un verdiği son demeçler ile Milli davanın yakın bir gelecekte alacağı yön belirlenmiş oldu; Geçmişte de vurguladığımız gibi milli mücadeleler ne bir günde çözümlenebilir ne de değerlendirebilir. Milli davaların çeşitli aşamalarının geçilmesi için süre belirlemek de mümkün değildir. Ulusal davamız, ancak şimdiye kadar yer almış gelişmelerin, belirmiş koşulların ve alınmış önlemlerin ışığında incelenebilir. Her önlemin uygulanacağı taktiği ve zamanı, içte ve dışta o gün hâkim olan koşullar tayin eder.

Bütün bu çaba gerçekten güçtür ve birçok safhadan geçilmesi şarttır; çünkü sonucu etkileyen faktörler çok ve çeşitlidir. Herkesin, alınan önlemleri daha önce yapılmış ve yapılmakta olan incelemeler sonucu alındığını ve gelecekte önlemlerin temelini oluşturduğunu bilmesi yeterlidir. Ayrıca, şimdi düşünülen bu önlemlerin, self – determinasyon hakkımızın kayıtsız şartsız ve tam olarak uygulanması olan nihai ve değiştirilmez milli gayemizin sadece ilk adımını ve basit bir safhasını teşkil ettiğini de bilinmesi yeterlidir. Amaç değiştirilmez olduğuna göre, incelenmesi

³⁵¹ Denktaş, a.g.e, s. 215.

gereken konu taktiktir. Bu da, zorunlu olarak, iç ve dış (uluslararası) taktik diye ikiye ayrılmalıdır, çünkü her iki halde de davamızın sunulması ve yönetilmesi farklıdır.

Dışta Kullanılacak Metod

EOKA mücadelesinin son safhasında Kıbrıs davası dünya kamuoyuna ve diplomatik çevrelere Kıbrıs halkının self – determinasyon hakkına kavuşması şeklinde sunulmuştur³⁵². Fakat hatırlanacağı gibi bu arada bilin şartlar altında ortaya atılmış ve toplumlararası çarpışmalardan sonrası için büyük çaba harcanmıştı. Sonunda problem birçok uluslar arası çevrelerin zannınca, Londra ve Zürih Antlaşmaları ile halledilmiş ve bu antlaşmalar mücadele eden taraflar arasındaki görüşmeler sonucunda varılan çözüm olarak gösterilmişti. Bu sebeple ilk hedefimiz, uluslar arası alanda, Kıbrıs probleminin çözümlenmediği ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanaatini yaratmak ve yaymak olmuştur.

Bu kanaatin yaratılması ilk gaye olarak kabul edilmiştir; “Bulunmuş olan hal çaresi tatminkâr ve adil değildir. Varılan anlaşma çatışmış olan tarafların iradesi sonucu elde edilmemiştir. Antlaşmaların tadili arzusu Rumların imzalarını inkâr etme niyetinden değil onlara var olması için elzem oluşundan doğmaktadır. İki toplum bir arada yaşaması mümkündür ve yabancıların güvenmesi ve dayanması gereken kuvvetli unsur Türkler değil Rum ekseriyetidir. Bahsedilen gayeleri gerçekleştirmek çok güç ise de tatminkâr sonuçlar alınmıştır. Birçok diplomatik temsilciler, antlaşmaların tatminkâr ve adil olmadığına, gerçek görüşmeler sonucu değil de gözdağı ve baskı ile imzalandığına ve birçok tehditler sonunda empoze edildiğine inandılar.

Antlaşmalar sonucu varılan hal çaresinin halkın tasvibine sunulmamış olması elimizde önemli bir kozdu. Liderliğimiz de akliselimle hareket ederek bir referandumdan kaçındı. (Aksi halde, 1959’daki atmosfer içinde halk antlaşmaları mutlaka olumsuz, tasvip ederdi). Genel olarak dışarıya Kıbrıs’ın şimdiye kadar Rumlar tarafından idare edildiğini, Türklerin ise sadece köstekleyici bir fren rolü oynadığını gösterdik”. Birinci safha faaliyetlerimizi ve gayelerimizi böylece tamamladıktan sonra ikinci safhayı uluslar arası bir seviyede gerçekleştirmemiz gerekiyor. Bu ikinci safhadaki gayemiz şu hususları belirtmek ve kabul etmektir;

³⁵² Ahmet Tolgay, **Kanlı Noel Kıbrıs Türkü’nün Ateşle Sınava**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993, s. 32.

“Rumların gayesi Türkleri ezmek değil idari mekanizmanın adalete aykırı ve makul olmayan kısımlarını ortadan kaldırmaktır. Bunların hemen ortadan kaldırılması gerekiyor ki, aksi takdirde çok geç olacak. Bu gözden geçirme meselesi Kıbrıslıların bir iç meselesidir ve bunun için, kimseye, dıştan herhangi bir müdahale – güç kullanılsın veya kullanılsın – hakkını vermez. Öngörülen değişiklikler makuldür, adildir ve azınlığın makul addedilen haklarını korur. Genel olarak denilebilir ki bugünün dünya kamuoyu her türlü baskının – bilhassa azınlıklara yapılan baskının – karşısındadır.

Şimdiye kadar Türkler dünya kamuoyunu, Ada’nın Yunanistan’a ilhak edilmesinin kendilerini köle durumuna sokacağı konusunda inandırmakta başarı gösterdiler. Bu şartlar altında mücadelemizi, Enosis değil temeline dayayarak, dünya kamuoyunu etkileyebiliriz. Self – determinasyon hakkımızı tamamen ve engellemeden kullanabilmemiz için de antlaşmalardan ve anayasanın halk iradesini kayıtsız şartsız bir şekilde ifadesini engelleyen ve dış müdahale tehlikesi arz eden bazı hükümlerinden kurtulmamız gerekiyor. Bu sebeple ilk hedefimiz, Kıbrıslı Rumlarca kabul edilmemiş diye belirtilmesinde karar kıldığımız Garanti Antlaşmasının ortadan kaldırılmasıdır.

Bahsettiğimiz izahattan anlaşılacağı üzere planımızın başarısını temin etmek için, bu çabalar ve gelişmeler gerçekleşmezse gelecekteki davranışlarımız kanun bakımından haksız, politik yönden ise başarısı imkânsız bir hale girer. Ayrıca Kıbrıs’ı ve halkını (Rumları) büyük tehlikelerle karşı – karşıya bırakmış oluruz. Bu adım kaşınılmazdır, çünkü herhangi bir antlaşmanın olumsuz yönlerini tadil etmek ihtiyacı genellikle bütün dünyaca kabul edilmiştir ve makul addedilmektedir. Buna karşılık böyle bir tadil çabasını önlemek gayesini güden herhangi bir dış müdahale haksız ve gereksiz sayılmaktadır.

Bunu gerçekleştirir gerçekleştirmez Garanti Antlaşmasındaki müdahale hakkı, kanunen ve esas olarak tatbik edilemez. O zaman, devlet kuvvetlerinin (Polis gücü) ve buna ek olarak dost ülke askerlerinin, dıştan veya içten gelen herhangi bir müdahaleye karşı koyması mümkün olacaktır. O zaman tamamen bağımsız bir durumda olacağız. Görülüyor ki hareketin (a) maddesinden (d) maddesine kadar olan kısımlarını belirttiğimiz sıraya göre tatbik edilmesi şarttır”. Bunun sonucu olarak da beliren gerçek şudur; “Eğer uluslar arası alanda başarı şansı umuyorsak

mücadelemizin herhangi bir safhasını bir önceki safha tamamlanmadan açıklanmak zorundayız. Mesela, belirttiğimiz dört safhanın gerekli sırayı teşkil ettiği kabul edilirse, bu sıranın (d) maddesi önceden açıklandığı zaman (a) maddesindeki tadilattan söz etmek anlamsız ve faydasız olur. Çünkü anayasanın olumsuz hükümlerini tadil etmek yollarını ararken böyle bir revizyonun Devlet ve Antlaşmalarını fonksiyonu için gerekli olduğu bahanesini öne sürmekle gülünüş bir duruma düşmüş oluruz”. Yukarıda belirtilenler, hedef ve gayelerimiz ve uluslar arası alandan takip edilecek usul ile ilgili noktalardır.

İç Cephe

İç alandaki hareketlerimiz yapacakları tepkiye, dışta bu hareketlerin yorumlanmasına ve yapacaklarımızın milli davamız üzerindeki etkisine göre düzenlenecektir; “Kısmen veya tamamen kendi gücümüzle karşılayabileceğimiz bu tehlike, yaratması muhtemel maddi zarardan ziyade politik alanda yapacağı olumsuz etki yönünden önemlidir. Eğer dış müdahalede planımızın (c) safhası uygulanmadan önce yapılırsa böyle bir müdahale tamamen haklı görünmezse de hukuki yönden geçerli sayılabilir ki bu da uluslar arası alanda Birleşmiş Milletlerde aleyhimize olur. Son zamanlarda yer almış olan buna benzer olayların tarihi gösteriyor ki hiçbir müdahale olayında – müdahale hukuk dayanağından tamamen yoksun olsa bile – mütecaviz, saldırıya uğrayandan önemli tavizler koparmadan ne BM ne de diğer kuvvetler tarafından sökülüp atılmamıştır.

İsrail’in 1956’daki Süveyş saldırısında³⁵³, hareketin BM tarafından takibine ve SSCBnin duruma müdahale tehdidine rağmen, saldırıyı yapan İsrail, geri çekilmesine karşılık Kızıl denizdeki Eliat limanını elde etmesini bilmiştir. Kıbrıs için böyle bir durumda çok daha büyük tehlikeler vardır”. İyi çalışır ve yukarıda (a) safhasındaki belirtilen teşebbüsümüzü başarılı kılırsak göreceğiz ki hem müdahaleyi haksız gösterecek hem de bütün dünyanın desteğini kazanmış olacağız. Çünkü Garanti Antlaşmasına göre, garantör devletler (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) arasında müzakereler yer almadan müdahale yapılmaz. Asıl uluslar arası

³⁵³ **Süveyş Krizi**, 1956 yılında İsrail, Birleşik Krallık ve Fransa’nın oluşturduğu gizli ittifak ile Mısır arasında yapılan savaştır. Mısır lideri Nasır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirdiğini açıklamasından sonra çıkan savaş, Sovyetler Birliği’nin Londra ve Paris’e atom bombası atma tehdidi karşısında Birleşik Krallık ve Fransa’nın geri adım atmasıyla sonlanmıştır. Süveyş Krizi, II. Dünya Savaşı öncesinde dünyaya egemen olan Batı Avrupalı devletlerin mutlak egemenliğinin son bulduğunu ve artık Amerika’nın desteği olmadan hareket edemeyeceklerini göstermiştir.

desteğe işte bu devrede (müdahale öncesi temas devresi) ihtiyacımız olacaktır. Böyle bir desteği de ancak Anayasa'da yapılmasını teklif ettiğimiz değişiklikler haklı ve akla yakın görüldüğü zaman kazanabiliriz. Bu sebeple öne süreceğimiz değişiklikleri kararlaştırırken çok dikkatli olmamız gerekir. Bu durumda, ilk adım, müdahale tehlikesini ortadan kaldırmak için anayasayı tadil etme teklifi yapmaktır. Takip edilecek taktik; (Bu madde gizli tutulmuştur). Aşıkârdır ki müdahalenin haklı gösterilmesi için anayasadaki basit bir yenileme teklifinden daha ciddi bir sebep, daha yakın bir tehlike olması gerekir.

Bu sebepler şunlar olabilir; A ve c hareketi yerine getirilmeden Enosis'in ilanı ve Türklerin katliamı diye aksettirilebilecek ciddi toplumlararası huzursuzluk ve çarpışma. İlk sebep, birinci safha için hazırlanan plan gereğince kendiliğinden ortadan kalkmıştır; böylece, geriye toplumlararası çatışma tehlikesi kalmış oluyor. Tahrik edilmeksizin Türklere karşı bir katliama girişmek veya hücum etmek niyetimiz yoktur. Bu sebepten... (Bu kısım Rum yayın organlarınca gizli tutulmuş yayınlanmamıştır) Türkler şiddetli reaksiyon göstererek olaylar ve çatışmalar yaratabilir veya çarpışmalar yaratarak Rumların kendilerine hücum ettiği ve bu yüzden can ve mal emniyetleri için müdahalenin kaçınılmaz olduğu intibahı yaratmağa çalışabilirler. Anayasayı tadil etme çabalarımız gizli olmayacak.

Daima barışçı görüşmelere hazır görüneceğiz ve hareketlerimiz hiçbir zaman tahrik edici veya sert bir şekil almayacak. Patlaması muhtemel her olay, başlangıçta kanun çerçevesinde ve kanuni kuvvetler – devletin polis gücü – tarafından, belli bir plana göre, karşılanacaktır. Bütün hareketlerimiz hukuki bir çerçevede içinde yapılacaktır. (Bu madde gizli tutulmuş yayınlanmamıştır). Türklerin, Anayasayı tadil için gireceğimiz ciddi hareketlere tepki göstermeyeceğini düşünmek ve genel planımızın yukarıda anlatılan birinci safhasını gerçekleştirme çabalarımıza karşı olaylar ve çatışmalar yaratmayacaklarına inanmak safdillik olur. Bu sebeple teşkilatımızın varlığı ve kuvvetlenmesi zaruridir. Bütün bu safhaları tatbikinde büyük rol oynayacak bir faktörü unutmamak lazım. Üyelerimizi ve halkı aydınlatmak ve planlarımızı bilmeyenler veya bilmesine imkân olmayanlarla tutucu çevrelerin propagandalarına karşı koymak. Belirttiğimiz gibi mücadelemizin en azından dört safhadan geçmesi şarttır. Ayrıca bu süre içinde planlarımızı ve niyetlerimizi, zamansız olarak açıklamak zorundayız. Görüleceği

gibi bu konuda her şeyi gizli tutabilmek milli görevden de üstün bir görevdir. “Gizlilik” başarımız ve bekamız için hayati bir önem taşır. Planımızı üyelerimize “yalnız sözlü” olarak anlatmalıyız. Toplantılar teşkilatın Alt – karargâhlarında (Bölge karargâhlarında) yapılmalı ve üyelerimizin halkımızı aydınlatabilmeleri için, bölge karargâhı liderleri ile üyeleri, planımız ve niyetlerimiz konusunda iyice aydınlatılmalıdır. “Herhangi bir yazılı izahat yapılmamalıdır. Bahsettiklerimizle ilgili herhangi bir doküman kaybı veya dışarıya sızdırılması vatana ihanet suçu sayılır”.

Not:

Bu dokuman, alındığı günden itibaren on gün içinde, Alt – karargâh başkanının sorumluluğu altında ve bütün kurmay üyelerinin huzurunda yakılmak suretiyle yok edilebilecektir. Bu dokuman kısmen veya tüm olarak kopya etmek şiddetle yasaktır. Alt – karargâhın kurmay üyeleri, başkanlarının sorumluluğu altında planı alıp inceleyebilirler. Lakin bölge başkanı dâhil bir üye bu dokumanın Alt – karargâh binasından çıkaramaz. Başkan AKRİTAS³⁵⁴.

Kıbrıs Türklerini topyekûn imha planı için Rumları silahlandıran ve bu korkunç insanlık dışı planda görev alan Rum liderleri;

Başkan:	Polikarpos Yorgacis
Başkan Vekili:	Çalışma Bakanı Thassos Papadopoulos
Kurmay:	Milletvekili Nikos Koçis
Kurmay Daireleri Müdürü:	Temsilciler Meclis Başkanı Glafkos Kleridis ³⁵⁵
Lefkoşa Bölgesi Kadrosu:	
Başkan:	Nikos Yuannu
	Yüksek rütbeli polis komutanıdır
Yardımcısı:	Petros Kondopirgu
Yedekler Komutanı:	Kıbrıs Ordusu Yüzbaşı Tahsos Marku
Lefkoşa Şehir Komutanı:	Spiros Nikolau
Lefkoşa Kazası Komutanı:	A. Angelidiis ³⁵⁶

³⁵⁴ Denктаş, 1997, a.g.e, s. 215 – 223; Çay, 1989, a.g.e, s. 57 – 73.

³⁵⁵ Kıbrıs Milli Arşivi, Klasör No: 34.

³⁵⁶ Çay, a.g.e, s. 73.

d) 21 Aralık 1963 Kanlı Noel Olayı ve Kıbrıs Cumhuriyetinde Krizin Derinleşmesi

Aslında esas saldırılar 25 Mart 1962’de başlamıştı³⁵⁷. Lefkoşa’nın Rum kesimindeki iki camiye (Bayraktar ve Ömeriye) şafak vakti saatli bomba atılmıştı³⁵⁸ ve 17 Eylül 1962’de ise Türk Toplum Meclis Başkanı Rauf Denktaş’ın bürosunda patlama olmuştu. Rumların bu alçakça yaptığı teröristlik saldırılarına Kıbrıs Türkü sert bir biçimde protesto etti. Lefke Türk Gençliği; *“Kahraman ordumuzun Kıbrıs’ı fethi sırasında ilk şehit düşen Bayraktarın Türbesine ve dini mabetlerimize Rumların yaptığı alçakça tecavüzlerin şiddetle telin ederiz. Ayrıca Başbakan İnönü’ye çektikleri telgrafta, biz daima Anavatanımıza bağlılığımızın tam olduğunu bildiririz diyordu”*³⁵⁹.

Bu konuda Kıbrıs Türk Yüksek Tahsil Gençliği ise; *“25 Mart Yunan Bağımsızlık günde iki tarihi camii ve türbeye tecavüz edilmek suretiyle mukaddesatımıza karşı girişilen hareketler karşısında Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin gösterdiği ilgi, biz Kıbrıslı Türk Yüksek Tahsil Gençliğinin güvenini bir kat daha artırmıştır”* diyordu³⁶⁰. Türk Toplum Meclisi Başkanı R. Denktaş ise; Türklüğün milli mukaddesatına yapılan tecavüz karşısında Anavatan Hükümetimizin göstermiş olduğu enerjik tutum ve ilgiye Kıbrıs Türkü adına şükranlarımızı arz ederek saygılarımı sunarım³⁶¹.

Bununla da yetinmeyen Makarios ve kurmayları, Yorgacis’in emriyle 4 Aralık 1963’te Kıbrıs Türklerini imha nedenlerine bir daha güzelini eklemek amacıyla Lefkoşa’nın Baf kapısındaki bir EOKA’cı Markos Drakos’un heykeline bomba patlattırılar³⁶². Polisin işe karışmasından iki saat sonra EOKA, derhal bir bildiri yayınlarak, bombanın Türkler tarafından koyulduğunu ilan etti. Ertesine Rum lise öğrencileri heykelin etrafında miting yaparak, Türkler aleyhinde gösteride bulundular. Ancak Türkler de bu ithamı şiddetle reddettiler ve bunun bir komplo olduğun belirttiler. Türkler kendilerinin yapmadığını savunmasına rağmen, Kıbrıs

³⁵⁷ BCA, 030.01.7.41.8.

³⁵⁸ Camilerin bombalanmasını herhalde Lagodontis emir vermiştir. Denktaş ve İhsan Ali böyle hatırlıyor.

³⁵⁹ BCA, 030.01.7.41.8.

³⁶⁰ BCA, 030.01.7.41.8.

³⁶¹ BCA, 030.01.7.41.8.

³⁶² Behçet Kemal Çağlar, “Kıbrıs’ta 1963 – 1964 Olayları”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs dün bugün yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 138.

Adasında iki toplum arasındaki gerginlik yatışmadı. Bu olay, Kıbrıs Adası için bir alarm olduğunu söyleyebiliriz. Sıranın başta Makarios ve kurmaylarının hazırladığı Teşkilat planına göre uygulanması kalmıştı. Yürürlüğe girecek palana göre, EOKA en etkili Kanlı Noel saldırısı Lefkoşa’da gerçekleştirecekti, sekiz saat içinde Lefkoşa tamamen Türklerden arındırılacaktı. 21 Aralık 1963 akşamı Lefkoşa’nın Tahtakale mahallesinde devriye gezen Kıbrıslı Rum polisi³⁶³ Kıbrıslı Türklerin bulunduğu arabayı durdurarak sebepsiz arama yapmak istemesi³⁶⁴ ve arabada bulunanların buna karşı tepki göstermesi üzerine, olay yerine gelen Kıbrıslı Türklerin polisle çatışmaya girmeleriyle başladı³⁶⁵.

Olaylar sırasında Kıbrıs Rum polisleri silaha başvurarak Zeki Hali ve Cemaliye Emirali adlı iki Kıbrıslı Türkü öldürdüler³⁶⁶, buna karşılık Türklerde ellerine geçen taş ve sert aletlerle savundular ve bir Rum polisi yararlandı. 22 Aralık 1963’te Türk lise öğrencileri saldırı olayını kınamak maksadında okul bahçesinde toplandılar. Fakat Rum polisler tarafından okul bahçesindeki gencecik masum öğrencilerin üzerlerine haince kurşunladılar. İki öğrencide yaralandılar. Rumlar bununla da yetinmeyip aynı gün Lefkoşa’daki Atatürk büstüne de saldırdılar. Ertesi günde Türkiye Büyükelçilik binasına ve Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısının ikametgâhına ateş açıldı. Türk ve Yunan subayları arasında karargâhta bir çatışma oldu.

Lefkoşa’daki evlerini terk eden Türk memurlar Elçiliğe sığındılar. 12 Türk öldürüldü ve 50 kişide yaralandı³⁶⁷. Rumlar 1963 yılı Kanlı Noel saldırıları neticesinde Lefkoşa’ya hâkim olursa tüm adaya hâkim olacaklarını düşünüyorlardı. Bunun için en büyük engel olarak gördükleri Lefkoşa’ya bağlı Küçük Kaymaklı kasabası idi. 1960 nüfus sayımına göre kasabada 5126 Türk, 1133 Yunan yaşamakta idi. Çünkü kasaba önemli bir Türk yerleşme merkezi halindeydi. Rum saldırısı köye 22 Aralık günü başladı. Küçük Kaymak’ı dış dünya ile irtibatı tamamen kesildi. 23 Aralık’tan itibaren yeni takviye kuvvetleri alan Rum saldırganların başına EOKA’cı

³⁶³ Bunlar EOKA çetesi mensuplarıdır.

³⁶⁴ Anıl Çeşen, **Kıbrıs Çıkmazı**, Fark Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2008, s. 52.

³⁶⁵ İşyar, 2009, **a.g.e.**, s. 777; **Hüseyin Macit Yusuf**, “Kıbrıs Sorununa Çözüm Arayışları (1960 – 2002)” Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Yay Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002, s. 475.

³⁶⁶ **Ulvi Keser**, “2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 13, Güz 2006, İzmir 2008, s. 174.

³⁶⁷ **Çağlar**, 1975, **a.g.m.**, s. 140.

cani Nikos Sampson geçti. Diğer taraftan Kıbrıs'taki Yunan alayı da saldırganlarla birleşmiş ve Rumlar bütün güçlerini bölgeye teksif etmişti³⁶⁸. Artık “*Akritas Planı*” fiilen tatbikata konuldu ve Kıbrıs Adası resmen iç sava sürüklendi. Ayrıca Rumları daha da cesaretlendiren 22 Aralık'taki Makaorios'un Garanti antlaşmalarını tanımadığını ilan etmesi idi. Türk Mücahitleri, 5000 Türk'ün sorumluluğunu üzerlerine almaları hasebiyle bölgeyi terke karar verdiler ve bunu 24 Aralık gününden itibaren uygulamaya başladılar. 3000 Türk'ü Hamit köye gönderdi ve 2000 Türk'ü ise Lefkoşa'nın emin bölgelerine sevk edildiler.

Kıbrıs Rum çeteciler kadın, erkek ve genç, ihtiyar demeden Türklere karşı en vahşice saldırılarına devam etmekteydiler. Küçükçekyemaklı'da kalan 550 civarındaki Türk, Rum çetecilerince tutsak edildi. Hüseyin İğneci ve yatalak 18 yaşındaki oğlu Rumlar tarafından vahşice şehit edildi. Noel günü, radyo, televizyon ve PTT'yi ellerinde bulunduran Rumlar, Türkiye Büyükelçiliği dâhil, Türklerin bütün telefon ve telgraf bağlantılarını keserek, sözde Türklerin emniyet kuvvetlerine isyan ettiklerini dünya halkoyuna duyurdular. Bir taraftan insanlığın en modern çağında akıl almaz cinayetleri işleyen Rumlar, kendilerini dünya kamuoyuna haklı göstermek maksadında utanç duymadan bu yalan dolan haberleri veriyorlardı.

Acı olsa da şu tespitleri söylemek zorundayız. Bizce bu gelişmeler Kıbrıs'ın Kıbrıs Barış Harekâtına kadarki yeni kanlı tarihinin başlangıcı ve aynı zamanda Türkiye'nin kalın uykudan gerçekten uyanması oldu diyebiliriz. Çünkü? 21 – 22 Aralık 1963 hadiselerine kadarki geçen zaman içinde Türkiye Cumhuriyeti çok şey yapabilirdi. Fakat olayları doğru düzgün bile izlemedi. Kıbrıs, İngiliz – Amerikan ve Yunan dostluğuna tercih edildi. Aynı zamanda NATO'nun sağ kanadının kırılmaması için özen gösterildi. Tabii bu çıkarları olan batılı devletler için uygun bir olaydı.

Türkiye sadece kurulan Kıbrıs Cumhuriyetinin bekasını garanti etti, o da gelişen olaylar neticesinde ne kadar garantilik hakkının olduğunu anladık. Ama Kıbrıs Atatürk'ün dediği gibi yabancı elinde bulundukça Türkiye gerçek güvenli sayılamazdı. Gelişen bu olaylara Türk Hükümeti, olayların karşısında bunları sükûnetle ve fakat dikkatle izlediğini açıklamış, daha sonra gerekli diplomatik

³⁶⁸ Çay, 1989, **a.g.e.**, s. 73 – 74.

teşebbüslere geçebilmiştir³⁶⁹. 23 Aralık 1963'te İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde harekete geçti. Rum saldırılarının önlenmesi için birlikte harekete geçilmesini istedi³⁷⁰. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 24 Aralık 1963'te Millet Meclisinde yaptığı konuşmada girişilen olayları; *“Teşhisimiz, olayların mürettep olduğu ve hukuki alanda başarı elde edemeyeceklerini anlayan Kıbrıs Rumlarının işi bu defa tecavüze dökerek Kıbrıs Türklerini ve Türkiye'yi tahrik edip mukabil harekete sevk etmeyi gözettikleri merkezindedir”* şeklinde değerlendirmiştir. Bakandan sonra konuşan muhalefet ve iktidar milletvekilleri de Kıbrıs'taki olayları takbih etmişlerdir. Fakat silahlı çarpışmalar süratle genişlemeye başlamıştır.

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 26 Aralık 1963 tarihinde Cumhuriyet Senatosunda verdiği bilgilere göre 24 Aralık 1963 günü öğleye kadar 24 Türk öldürülmüş, 40'ı da yaralanmıştır³⁷¹. Bu gelişme üzerine Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri nezdinde 23 Aralık 1963 tarihinde teşebbüs yaparak Rumların saldırılarını durdurmak için ellerindeki bütün imkânları kullanmalarını istemiştir. İngiltere ve Yunanistan Büyükelçiliklerine bu hususta yapılan teşebbüsün Garanti Antlaşmasının uygulanmasına bir başlangıç olacağına belirtilmiş³⁷². Bu teşebbüs üzerine Garanti Antlaşmasına taraf üç devlet 24 Aralık 1963'te Lefkoşa'da şu ortak bildiriye yayınlamışlardır;

“Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri Garanti Antlaşmasını imza eden devletler sıfatı ile Kıbrıs Hükümeti ile Türk ve Rum toplumlarını hâlihazır karışıklıklara sın vermeye müştereken çağırırlar. Üç Hükümet, bu gece ateş kesilmesi için uygun bir saatin tespitine ve her iki toplumun buna riayetini istemeye Kıbrıs Hükümetini davet ederler. Üç Hükümet ayrıca hukuk nizamının korunması lüzumunu göz önünde tutarak bugünkü durumu doğuran güçlüklerin hallini yardım maksadıyla müştereken tavassuta bulunmayı teklif ederler”. Bu çağrıya Makarios oyalayıcı cevap vermiştir ve devam etmekte olan Rum saldırılarını durdurmaya yanaşmamıştır. Rum çeteleri 24 Aralık günü Lefkoşa ve diğer Türk bölgelerine saldırıya devam ettiler. Aynı gün Kumsal bölgesine saldıran Rumlar, tarihin eşini kaydetmediği en alçakça cinayeti işlediler. Kıbrıs'taki Türk Alayında doktor olarak

³⁶⁹ Gönlübol vd, 1996, **a.g.e**, s. 376.

³⁷⁰ Çay, 1989, **a.g.e**, s. 74.

³⁷¹ Armaoğlu, 2005, **a.g.e**, s. 786.

³⁷² Uçarol., 1993, **a.g.e**, s. 753.

görev yapmakta olan Binbaşı Nihat İlhan'ın evine saldırarak, kendilerini korumakta aciz olan 37 yaşındaki eşi Mürvet İlhan'ı, altı yaşındaki oğlu Murat'la, dört yaşındaki Kudsi'yi ve henüz altı aylık olan Hakan'ı, banyo küvetinde kurşun yağmuruyla vahşice katlettiler³⁷³. 25 Aralık saat 01.00'de Ankara'da, İsmet Paşa, Genelkurmay ve Dışişlerinin ileri gelenlerini topladı. Alınan karar bir Türk jet filosunun sabah vakti ada üzerinde alçaktan ihtar uçuşu yapması ve iki garantör devlete yeniden müracaatla, ateşin durdurulması için adadaki üç devlet kuvvetlerinin birlikte hareket etmelerinin istenmesi idi. Dışişleri Bakanı Erkin bu kararları sabah saat 02.00'de İngiliz, 02.30'da da Yunan Büyükelçilerine bildirdi³⁷⁴.

Türkiye NATO müttefiklerini de durumdan haberdar edilmeleri için NATO Delegatesine talimat verdi. 25 Aralık sabahı Yunanistan, üç devlet Dışişleri Bakanları arasında bir toplantı teklifi ile geldi. O sırada ilk iş, ateşin kesilmesi olduğundan bu teklif İsmet Paşa tarafından kabul edilmedi. İstanbul'daki donanma ise, Mersin'e gitmek üzere harekete geçmişti. Orta Anadolu'daki askeri birlikler de Yunanistan sınırına kaydırıldı. Kıbrıs'taki Türk Alayı ise, Kıbrıslı Türkleri korumak üzere garnizondan çıkarak, Lefkoşa'nın Türk kesimine girdi ve savunma mevzilerine yerleştiler. Diğer yandan, Türk toplumuna karşı acımasız bir şekilde saldırıya geçen Rum Radyosuna cevap vermek ve Türk toplumunun moralini yükseltmek gayesiyle "Bayrak Radyosu" faaliyete geçti.

Feridun Cemal Erkin'in 26 Aralık 1963 günü verdiği bilgiye göre; "Tepeden tırnağa kadar silahlandırılmış ve evvelce hazırlanmış bir plan dâhinde hareket ettikleri anlaşılan gözleri dönmüş Kıbrıslı Rum çetelerinin günlerden beri Kıbrıs Türklerine karşı giriştikleri imha hareketlerini durdurmak için hükümetimizin yaptığı çeşitli uzlaştırmacı teşebbüslerin olumlu bir netice vermemesi üzerine Garanti Antlaşmasının münferiden harekete geçmek hususunda bize verdiği hakka dayanarak, Türk Hava Kuvvetlerine mensup jet uçaklarına 25 Aralık 1963 tarihinden saat on dörtten itibaren Lefkoşa üzerinde çarpışmaların durdurulması amacını

³⁷³ Bu katliamı kelimelerle anlatamıyorsunuz. Bu yaşanan barbarlık hadiseyi günümüzdeki Lefkoşa'daki "Barbarlar" Müzesini gezip görmek lazım. Yaşanan tüm olaylar çırm çıplağına göz önünde hala duruyor. Biz müzeyi gezerken kendimizi "sözün bittiği yer" olarak hissettik.

³⁷⁴ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 403 – 404.

güden ihtar uçuşları yapmaları emri verilmiştir”³⁷⁵. Türkiye’nin garantörlük hakkını kullanarak tek başına harekete geçmesi üzerine Makarios, Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük ile Rauf Denktaş’ı telefonla arayarak İngiliz Yüksek Komiserliği’nde bir toplantı yapılmasını talep etti. Rum çeteleri görüşme masasına oturmalarına rağmen diğer tarafta savunmasız Ayvasıl Türklerini topluca katlederek çukurlara doldurmaktan geri durmamışlardı. 26 Aralık 1963 gecesı Lefkoşa’da İngiliz Yüksek Komiseri, Türkiye ve Yunanistan Büyükelçileri Kıbrıs Hükümetine, 26 Aralık 1963 gece yarısı, Ada’da asayışı temin için Barışı Koruma Kuvveti müdahaleye hazır olduklarını bildirdiler ve üçlü kuvvet devriye görevine fiilen başladı. Bu devrede Türkiye’nin politikası ilk önce adada düzen ve güvenliği sağlamak idi.

Başbakan İsmet İnönü 29 Aralık 1963 tarihinde verdiği demeçte; *“Tahriklere kapılanmamalıdır. Gayretimizi, sükûnun tesisi noktasında toplamalıyız. İstanbul’dan ziyarete gelen bir gençlik heyetine de aynı şeyleri söyledim. Hadiselerin tahlilinde soğukkanlılık esastır”* demiştir. Gelişen olaylar neticesinde toplanan toplantıda *“Yeşil Hat”*³⁷⁶ Antlaşması imzalanarak, Kıbrıs’ın taksimi fiilen gerçekleşme yoluna girdiğini söyleyebiliriz. Yöneticiler ve memurlar ancak kendi bölgelerinde görevlerini sürdürebilmek durumuna düşmüşlerdi. Böylece devlet mekanizmasını elerine geçiren Rumlar karşısında, Türkler de kendi yönetimlerini kurdular³⁷⁷.

³⁷⁵ Suat Bilge., “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye – Sovyetler Birliği Münasebetleri”, Haz: Suat Bilge, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1995)**, 9. Baskı, 1996, s.

³⁷⁶ KKTC ile GRKC arasındaki “Yeşil Hat”.

³⁷⁷ Murat Sarıca, vd. **a.g.e.**, s. 56.

e) Kıbrıs Meselesinin Üçüncü Londra Konferansı'nda ve NATO, Birleşmiş Devletler Konseyinde Görüşülmesi

Kıbrıs'ta düzeni sağlamak amacıyla geçici tedbirler alınırken kalıcı düzeni gerçekleştirmek maksadında bir konferansın Londra'da toplanması İngiltere tarafından sunulmuş ve kabul edilmişti. Tarihe üçüncü “Londra Konferansı” olarak geçen toplantı Common Wealth Bakanı Duncan Sandys'ın başkanlığında 15 Ocak 1964'te başladı. Konferansa İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Hükümeti ile Kıbrıs Türk ve Rum toplum temsilcileri katıldı³⁷⁸. Türkler adada devam eden şiddete karşı 1960 Anayasası'nın kendilerine ek garantiler verecek şekilde yeniden düzenlenmesine, Kıbrıslı Rumlar ise 1960 Anayasası'nın ayak bağı olarak addettikleri maddelerinden kurtulma ve üniter devlet isteklerine çözüm bulacakları umidiyle konferans toplanması önerisini kabul etmişlerdi³⁷⁹.

Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin³⁸⁰ İstanbul'da Londra'ya hareket ederken 11 Ocak 1964 tarihinde verdiği demeçte “*Kıbrıs'ta emniyet ve asayiş, adanın bütün sahasını şamil olarak tam ve istikrarlı ve devamlı bir şekilde sağlanmalıdır. Bu ilk ve önemli gayedir. Esasa taalluk eden görüşümüz, çeşitli vesilelerle açıkladığımız gibi, Türk toplumunun can ve mal emniyetleri ile birlikte, bütün hak ve menfaatlerinin tam ve kesin bir şekilde sağlanmasının zaruri olduğu noktasında toplanmakta*” olduğunu bildirmiştir. Kıbrıs Türk heyeti başkanı Rauf Denктаş'ta İstanbul'da, Londra'da toplumların mal ve can güvenliğini sağlayacak bir çözüm şeklini teklif edeceklerini gazetecilere açıklamış ve Rumların konferansı sabote edecekleri ve Londra'ya Birleşmiş Milletlere gitmek için gelecekleri tahmininde bulunmuştur³⁸¹.

Rum heyeti Başkanı Kiprianu ise Londra'da aynı gün verdiği demeçte; tam bağımsız bir Kıbrıs istediklerini ifade etmiştir. Tarafların bu birbirinden çok uzak görüşleri ve karşılıklı suçlama ve iddiaları konferansın ilk gününden itibaren resmen açıklanmaya başlanmıştır. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler Zürih ve Londra

³⁷⁸ Gönlübol vd, 1996, **a.g.e.**, s. 378.

³⁷⁹ Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 54.

³⁸⁰ **Feridun Cemal Erkin** sırasıyla Roma (1947-1948), Washington (1948-1955), Madrid (1955-1957), Paris (1957-1960), Londra (1960-1962) şehirlerinde büyükelçilik yapmış ve Dışişleri Bakanlığı yüksek müşaviri olmuştur. Son olarak da, 1962-1965 yılları arasında T.C. Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.

³⁸¹ Gönlübol vd, **a.g.e.**, s. 379.

Antlaşmalarının Türk toplumunun haklarını fiilen koruyamadığı, bu sebeple Türklere fiili garantiler verilmesi, bunun da ancak Kıbrıs Türklerini bir araya getirecek bir federal yönetim ile mümkün olabileceği görüşünü savunmuşlardı. Rumlar ise Kıbrıs'ta ortaya çıkan durumun adayı yönetmelerine engel olan Anayasa ve Türkiye'nin içişlerine karışmasını sağlayan antlaşmalar olduğunu ve sebeple Anayasa'nın değişmesi ve Garanti Antlaşması'nın ortadan kalkması gerektiği görüşlerini ileri sürdüler³⁸². Görüşme sürecinde İngilizler adada Türklerin can ve mal güvenliklerine yönelik Rum saldırılarına karşı Kıbrıs Türklerinin direnişinin daha fazla devam edemeyeceği ve Türkiye'nin Ada'ya müdahale gücünün olmadığı dile getirmiştir. 21 – 22 Ocak'ta görüşmeler geçici olarak kesilmiştir³⁸³.

24 Ocak 1964 tarihinde Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün Türkiye'nin, Kıbrıs Türklerinin can ve mal emniyetini korumakta kararlı olduğunu tekrarlamasından sonra Londra'daki görüşme süreci tekrar ivme kazanmıştı. İngiltere Hükümeti, Ada'da barış ve güvenliğin sağlanması görevinin NATO üyesi devletlerin verecekleri kuvvetlerden oluşan bir barış kuvvetine devredilmesi önerisi, Kıbrıs sorununu BM'e taşıma arzusu içerisinde olan Rum heyeti tarafından ilk aşamada reddedilmiştir³⁸⁴. Bu suretle konferans, içinde ve dışında yapılan çalışmalar bir sonuç vermediğinden, bir karara varılmadan 31 Ocak 1964'te dağıldı³⁸⁵. İngiltere, Ada'da barış ve güvenliği sağlama görevinin NATO üyesi devletlerin verecekleri kuvvetlerden oluşan bir barış kuvvetine devredilmesi önerisini ABD Başkanı Johnson'a bildirdi.

Bu gelişmeler kapsamında 28 Ocak 1964'te NATO, İngiltere ve Türkiye'nin istemi üzerine konuyu gündeme almıştır. 2.500 İngiliz askeri de adada düzenin sağlanması işiyle görevlendirilmişti. Bu arada şunu da belirtmek lazım ki, Kıbrıs sorununu karşısında İngiltere, Garanti Antlaşmasını imzalayan devlet olduğu halde, meseleye pek fazla bulaşmamaya özen göstermiştir. Amerika'yı için işine çekmeye çalışmıştır³⁸⁶. Bu gelişmeler sonucunda 31 Ocak'ta NATO Barış Gücü ile ilgili olarak açıklanan ve Lemnitzer Planı olarak ta adlandırılan İngiltere – ABD ortak

³⁸² Gönlübol vd, **a.g.e.**, s. 379.

³⁸³ Aydoğdu, **a.g.e.**, s. 54.

³⁸⁴ Aydoğdu, **a.g.e.**, s. 54 – 55.

³⁸⁵ Gönlübol vd, 1996, **a.g.e.**, s. 379.

³⁸⁶ Armaoğlu, 2005, **a.g.e.**, s. 787.

planı gündeme geldi³⁸⁷. NATO Başkomutanı General Lyman Lemnitzer'in³⁸⁸ yoğun temasları sonucu hazırlanan bu plan uyarınca; *“On bin kişiden az olmamak üzere isteyen NATO devletleri kuvvetlerinden oluşacak bir kuvvet ve 1.200 kişilik bir ABD birliği Ada’daki Türk ve Yunan birlikleri ile beraber, İngiliz generalinin kumandası altında bulunacaktır. Siyasi bakımdan Londra’da ilgili tarafların temsilciklerinden kurulacak bir heyet tarafından yönetilecektir”*. Bu süre içerisinde garantör devletler ve aynı zamanda NATO üyesi olan bu üç üye ülke tek taraflı müdahale etme hakkını taşıyacaktır. Ayrıca garanti eden devletler dışındaki bir NATO devletinden bir arabulucunun seçilmesini kabul edeceklerdir.

1 Şubat tarihinde Türkiye ve Yunanistan, 2 Şubat tarihinde Kıbrıs Türk Toplumunu tarafından bu plan kabul edildi. Planın Makarios tarafından reddedilmesini önlemek amacıyla 4 Şubat 1964’te ABD Başkanı Johnson, Makarios’a Ada’ya NATO Barış Gücü gönderilmesi konusundaki öneriyi kabul etmesi çağrısında bulunmuştur. NATO karşıtı siyasetlerinin de bir gereği olarak 5 Şubat 1964’te Makarios, özellikle NATO üyesi ülkelere ait askeri güce karşı çıkmış, İngiltere – ABD önerilerini reddederek karşı önerilerle BM müdahalesini talep etmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı müsteşarı G. Ball’ın Lefkoşa’ya gidip ısrarına rağmen Makarios NATO kuvvetinin kurulmasını bir daha reddetmiştir. İngiltere’nin Amerika’yı Kıbrıs sorununa çekmeye çalışması, Türkiye’nin de Yunanistan üzerinde baskı yapabilecek bir devlet olarak Amerika’yı meseleye taraftar etmesini gütmüştü.

Amerika ise Kıbrıs işine tamamen bulaşmaktan çekimser kalmış ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki diplomatik oyunda haklılık veya haksızlık ayırımına bilhassa dikkat çekmişti. Bu durum tabii Türkiye için hayal kırıklığı olmuştur. Kıbrıs sorunuyla ilgili çözüm arayışları sürerken 6 – 15 Şubat tarihleri arasında Türklerin mal ve can güvenliklerine yönelik Rum saldırıları özellikle Baf ve Limasol’da artış göstermiştir. Türkiye’de toplumsal tepkiler yükselmiş, Türkiye ile Yunanistan’da askeri manevralar yanı sıra stratejik noktalara askeri yığınaklar yapılmaya başlamıştı. Bu süreci gören İngiltere ve ABD, BM Güvenlik Konseyi’ni toplantıya çağırma girişimlerini gündeme getirdi. Kıbrıs sorununa taraf ülkelerin ellerindeki kozları artık BM Güvenlik Konseyine geçecek olması, Kıbrıs sorunun artık çok daha karmaşık ve

³⁸⁷ Aydoğan, 2005, a.g.e, s. 55; Armaoğlu, a.g.e, s. 787.

³⁸⁸ **Lyman Louis Lemnitzer** (d. 29 Ağustos – ö. 12 Kasım 1988) 1960 – 1962 ABD Personel Genelkurmay Başkanlığı, 1963 – 1969 Müttefik Kuvvetler Komutanlığını (NATO) yaptı.

uluslar arası soruna dönüşeceğinden endişelendiler. BM’lerdeki Sovyet ve Asya – Afrika ülkelerinin etkiliği, yeni bağımsızlıklarını kazanmış ülkeler ile bağlantısızların durumu bu çekinceyi haklı kılan diğer nedenlerdir. Güvenlik Konseyi uzun görüşmelerden ve Genel Sekreter U. Thant’ın aracılık teşebbüsünden sonra beş geçici üyenin Türkiye ve Kıbrıs temsilcileri ile istişare ederek hazırladıkları tasarıyı 4 Mart 1964³⁸⁹ tarihinde kabul etmiştir³⁹⁰. Bu planda; *“Uluslar arası barış kuvvetinin BM’ bağlı olması, Sorunun çözülmesi için tarafsız bir aracının tayin edilmesi”* öngörülüyordu.

Güvenlik Konseyi’nin gündemine giren beşli tasarı şu hükümleri kapsıyordu; Bütün devletlere, Kıbrıs’ta durumu güçleştirip karışıklığa sebep olacak ve uluslar arası barışı tehlikeye düşürecek davranışlardan kaçınılmaları ve Kıbrıs Hükümeti’nden şiddet ve kan dökme hareketlerine son vermesi için gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Toplumlara itidali ve temkinli hareketlerde etmeleri için çağrıda bulunmak ve Genel Sekretere karşı sorumlu ve Komutanın Genel Sekreterce atanacağı bir barış gücünün kurulması. Barış Gücünün Ada’da barış ve sükûnu sağlayarak, uluslar arası barışı tehdit edecek hareketleri önlemesi. Barış Gücünün üç ay süre ile Ada’da kalması, masrafların birliği sağlayarak ülkelere ve Kıbrıs Hükümeti tarafından karşılanması ve Kıbrıs sorununa barışçı yollardan bir çözüm bulunmasını sağlamak için, bir arabulucunun seçilmesi ve arabulucunun yapacağı girişimler hakkında Genel Sekreter düzenli rapor sunması ve arabulucunun ödeneklerinin uygun bir biçimde BM’ce sağlanması³⁹¹.

Türkiye Cumhuriyeti bu beşli teklifi kabul etti. Güvenlik Konseyi’nin bu alınan kararına rağmen Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, Kıbrıs’a müdahale hakkının olduğunu duyurdu. Dışişleri bakanı Feridun Cemal Erkin’de 5 Mart 1964’te verdiği demeçte; *“Güvenlik Konseyi’nin kararının olumlu karşılanmasını şöyle açıklamıştır. Bu bizim haftalardır üzerinde durduğumuz bir hedefti. Muhtelif hedeflerimiz var. Bunların birisine böylece ulaşılmış bulunuyoruz. Bunun için planı olumlu*

³⁸⁹ Mehmet Hasgüler, Murat F. Özkaleli, **Kıbrıs’ta Metamorfoz ve Paradigma Değişimi**, USAK Yayınları, Ankara 2010, s. 18; 4 Mart 1964 tarihinde 186 sayılı Güvenlik Kararıyla Kıbrıs Cumhuriyetinin “tek ve meşru hükümeti” olma unvanı bir biçimde Rumlardan oluşan hükümete verilmişti. Böylesi bir kararın aslında BM Güvenlik Konseyince alınması ve gününüzeye kadar bu adil olmayan kararın değiştirilmemesi, Kıbrıs konusunda rol oynayan bütün güçlerin dikkatine getirilmesi gereken bir unsurdur.

³⁹⁰ Gönlübol vd, 1996, **a.g.e**, s. 380.

³⁹¹ Sarıca ve, 1975, **a.g.e**, s. 62 – 63.

karşıyoruz. Şimdi de tahakkuk safhası için çalışıyoruz. Ada'daki mal ve can emniyetini tesis etmek başlıca amacımızdı. Beşli planda bunu hedef aldığı için memnunuz”³⁹². 14 Mart 1964'te 42 Kanada askerinden oluşan ilk BM Barış Gücü Kıbrıs'a gelmiştir. Ancak Kıbrıs'ta Türklere karşı saldırıların devam etmesi üzerine 16 Mart'ta TBBM'nin gizli bir oturumunda, gerektiğinde Kıbrıs'a müdahale için hükümete etki verildi. Kıbrıs Rum yönetimi bu gelişimi 17 Mart'a BM nezdinde protesto etti. 17 Mart 1964 tarihinde BM Barış Gücünün (UNFICYP)³⁹³ kurulması tamamlanmış 24 Mart 1964'te Finlandiyalı Büyükelçi Sakari Tuomioja³⁹⁴ arabulucu olarak atanmış, 27 Mart 1964'te ise BM Barış Gücü P.S. Gyani'nin komutasında resmen göreve başlamıştır³⁹⁵.

³⁹² Gönlübol vd, **a.g.e**, s. 381.

³⁹³ Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus)

³⁹⁴ Sakari Severi Tuomioji (d. 29 Ağustos 1911 Tampere, ö. 9 Eylül 1964 Helsinki)

³⁹⁵ Aydoğdu, 2005, **a.g.e**, s. 61; Sarıca ve, **a.g.e**, s. 64.

f) Türkiye'nin Garantörlük Haklarını Kullanarak Kıbrıs'a Müdahale Girişimi

Aralık 1963'ten itibaren Kıbrıs'ta 1960 Anayasası hükümlerini uygulamak istemeyen Rumların Türklere yönelik saldırıları hız kazandı. 21 Aralık 1963'te Kıbrıslı Rumların gerçekleştirdiği Kanlı Noel olarak anılan saldırıda sonra, 25 Aralıkta Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ABD Başkanı Lyndon Johnson'a³⁹⁶ bir mektup göndererek, adadaki katliamın hemen durdurulması için Rum tarafına baskı yapmasını istedi³⁹⁷. 4 Mart 1964 tarihli Konsey kararının çıkmasından sonra adada çatışmalar bir türlü durmadı. Ayrıca Makarios Türk askerleri birliklerinin adadan geri çekilmesini hararetle bir şekilde istiyordu. Kıbrıs Haber Ajansına bir demeç veren Makarios, İttifak Antlaşmasının feshi üzerine Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri birliğini geri çekmesi gerektiğini söylemiştir³⁹⁸. Bununla yetinmeyen Kıbrıs Rum tarafı kararın çıkması sonucunda Kıbrıs Rum tarafını uluslararası alanda tek meşru devlet "*Kıbrıs Cumhuriyeti*"³⁹⁹ olarak kendilerini ilan ettiler.

Makarios, Türkiye adadaki 650 kişilik Türk birliğini geri çekmediği takdirde, barış kuvvetinden bunu sağlamsı isteyeceğini, bu teşebbüste bir sonuç vermezse BM Güvenlik Konseyine başvuracağını belirtmiştir. Makarios sözlerine şöyle devam ederek, İttifak Antlaşmasının feshine rağmen Türk askerlerini Kıbrıs'ta kalması adanın toprak bütünlüğünü ihlal mahiyetindedir. Türkiye'nin İttifak Antlaşmasının hala yürürlükte olduğu yolundaki iddiaları ise hukuki mesnetten mahrumdur. Zira hiçbir devlet istemediği ve her nasılsa bir ittifaka bağlı kalmak hususunda zorlanamaz⁴⁰⁰ diyordu. Bu tam Makarios üslubu yani hem haksız hem de zorbacıdır. Bunun üzerine Türkiye 12 Mart'ta Kıbrıs Rum Yönetimine bir nota iletti; "*Rumların BM Barış Gücünün adaya ulaşmasından önce Kıbrıslı Türkleri yok etmeğe çalıştığını ileri sürerek biran önce tüm adada bu duruma son verilmesini, ateşkesin sağlanmaması halinde tek taraflı müdahale hakkını kullanacağını bildirdi*". Buna

³⁹⁶ **Lyndon Baines Johnson** (d. 27 Ağustos 1908 – ö. 22 Ocak 1973), Amerika Birleşik Devletleri'nin 36. başkanıdır. Görev süresi; 22 Kasım 1963 – 20 Ocak 1969. **Lyndon Baines Johnson** 37. Amerika Birleşik Devletleri Başkan Yardımcılığı Görev süresi; 20 Ocak 1961 - 22 Kasım 1963.

³⁹⁷ Oran, 2001, **a.g.e.**, s. 685.

³⁹⁸ **BCA**, 030.01.33.865.4.

³⁹⁹ **Nazia Zhoyamergenızı**, "Kıpr Aralının Ontüstüğündegi Sayısı Ahual", Cas Alaş (Zhas Alash), 8 Mart 2011, No 19 – 30, s. 6.

⁴⁰⁰ **BCA**, 030.01.33.865.4.

karşı Rum Yönetimi 13 Mart'ta Türkiye'ye bir nota vererek; *“Türkiye'nin Kıbrıs'ın içişlerine karıştığını ve Garanti Antlaşmasının Garantör Devletlere tek taraflı müdahale hakkı vermediğini”* ileri sürdü. Makarios 31 Mart 1964'te BM çerçevesinde bir barış gücünün kurulmasıyla, daha önce İngiliz denetimi komutası altına konulan Türk ve Yunan birliklerinin bu durumlarına sona erdiğini Türkiye ve Yunanistan'a bildirerek bu alayların kamplarına geri çekilmesini istemiştir. Türkiye, Türk Alayının yerini değiştirmesinin bu üçlü kuvvetle bir ilgisi bulunmadığını, bunun barışı ve güvenliği sağlamaya yönelik bir eylem olduğunu ve bu amaç gerçekleşinceye kadar birliğin olduğu yerde kalacağını 1 Nisan 1964'te Makarios'a bildirildi.

Bu durum karşısında Makarios 4 Nisan 1964'te *“Kıbrıs Cumhuriyetini kuran antlaşmaları ve bu kapsamda İttifak Antlaşmasının tek yönlü olarak feshettiğini ve Kıbrıs Türk Alayının adadaki mevcudiyetinin gayrimeşru olduğunu”* bir nota ile Türkiye Büyükelçisine bildirdi. Ayrıca Türklere ait savunma, sağlık ve tarım bakanlarını görevlerinden azlettiğini açıklamıştır. Bununla birlikte BM'de konuşmak üzere adadan ayrılan Rauf Denктаş'ın dönüşünde adaya girmesinin yasaklandığını da bildirmiştir⁴⁰¹. Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyetini kuran antlaşmaları tek yönlü olarak feshettiği günlerde Kıbrıs Türk Alayının bulunduğu yerdeki konumunu değiştirecek düzeyde Rum saldırı ve tedhiş faaliyetleri artmıştı. Bu gelişme üzerine 7 Nisan 1964'te sabaha karşı 03.15'te Yunanistan Dışişleri Bakanlığına bir Türk notası verilmiş ve Kıbrıs Türk Alayına yapılacak bir saldırının Türkiye'ye yapılmış sayılacağı ve bu çerçevede yanıt verileceği bildirilmiştir.

8 Nisan 1964'te Makarios, Kıbrıs Türk Alayı kuvvetlerinin ihtiyaçları Türkiye'den karşılanmasına izin verilmeyeceğini açıklamıştır. Makarios'un bu açıklamasından sonra, Türkiye diğer garantör devlet İngiltere'nin desteğini aradı. İngiliz Hükümeti Türkiye'ye yanıt vererek 9 Nisan 1964'te yaptığı açıklamada *“İttifak Antlaşmasının anayasal değerde olduğu Kıbrıs Anayasasında açıkça belirtildiğinden Makarios'un fesih işleminin geçerli olmadığını”* belirtmiştir. Türkiye asıl müttefiklerinin Kıbrıs Sorunundan uzaklaştığını düşünerek bundan duyduğu rahatsızlığı diplomatik yollarla aktarmıştır. Bu İsmet İnönü'nün 17 Nisan 1964 tarihli The Newyork Times ve Türk gazetelerine de yer alan şu ifadeleri dikkat çekmiştir;

⁴⁰¹ Denктаş, 1997, 10 C, **a.g.e**, s. 295; Aydoğdu, 2005, **a.g.e**, s. 62 – 63.

“Eğer müttefiklerimiz tutumlarını değıştirmezler ise, Batı ittifakı yıkılır, yeni bir dünya düzeni kurulur ve yenedünyada Türkiye yerini alır”. Bununla birlikte Türkiye BM’ye başta gösterilen itimadı da sarsılmaya başlamıştır. Başbakan İsmet İnönü’nün BM Meclisinde Kıbrıs hakkından 5 – 6 Mayıs 1964 günlerinde yapılan görüşmelerin ilk gününde yaptığı konuşmasında Türkiye’nin hayal kırıklığına uğradığını ifade etmiştir⁴⁰². Başbakan bu hususta; *“BM devrinin ne netice vereceğini tahmin edemiyorum. Her şeyin başı olan sükûnet ve güven teessüs edecek mi bunu bilmiyorum. Çünkü dört aydan beri her ümit devri hayal kırıklığı ile neticelendi. Arabulucunun çalışmasının nasıl bir ameli neticeye varacağını kestirmek mümkün değildir. Temaslarından arabulucunun henüz teklif haline gelecek bir kanaat sahibi olmadığını gördük. Bu vesile ile şunu belirteyim ki, Kıbrıs’taki Rum tedhişçilerin kendi zihinlerinde planladıkları şiddet usullerinin arabulucunun çalışmasına ne kadar elverişli olacağını tahmin etmek müşküldür”* demişti⁴⁰³.

Bundan sonra başbakanın 5 Mayıs 1964 tarihindeki *“Kıbrıs’taki soydaşlarımızın haklı davasının şerefli bir neticeye ulaşabilmesini sağlamak yolunda, hükümetimiz azimlidir ve kararlıdır”* açıklaması izlemiştir. Makarios bu aralıkta ise yoğun bir şekilde silahlanmayı sürdürmüştür. Kıbrıs’a küçük uçaklar ve helikopterler, zırhlı araçlar ve ağır toplar getirtiyordu. Ayrıca 27 Mayıs 1964’te yayımlanan yasaya göre *“18 ile 59 yaşları arasındaki tüm Kıbrıslı erkeklerin altı ay süreyle sadece Kıbrıslı Rumlardan oluşan Milli Muhafız Ordusunda askerlik hizmeti yapmalarını zorunlu”* tutmuştur. Aynı zamanda Kıbrıslı Türkleri kaçırma, işkence ve öldürmeyi de ihmal etmiyordu. Bu insanlık ve hukuk dışı hareketleri gün geçtikçe şiddetin arttırıyordu.

Tüm bu gelişmeler üzerine Türkiye, garantör devletler İngiltere ve Yunanistan’a 29 Mayıs 1964 tarihinde birer nota vermiş ve gerek zorunlu askerlik yasasını gerek silah alımlarını Cumhurbaşkanı Muavininin rızasının alınmaması nedeniyle Anayasa ihlali olarak nitelemiş ve protesto etmiştir⁴⁰⁴. Kıbrıs’ta bu olaylar yaşanırken Türkiye 2 Haziran 1964’te Çankaya’da Cumhurbaşkanının Başkanlığında hükümet üyelerinin, Genelkurmay ve Dışişleri mensuplarının katıldığı bir toplantı yapılarak Kıbrıs’taki durum görüşüldü ve Garanti Antlaşması’nın dördüncü

⁴⁰² Gönlübol vd, 1996, **a.g.e**, s. 382.

⁴⁰³ Gönlübol vd, 1996, **a.g.e**, s. 382.

⁴⁰⁴ Gönlübol vd, 1996, **a.g.e**, s. 382; Aydoğdu, 2005, **a.g.e**, s. 64.

maddesine dayanarak Kıbrıs’a müdahale kararı alındı⁴⁰⁵. Dışişleri Bakanı F.C. Erkin 5 Haziran 1964’te verdiği demeçte; *“Eğer Rumlar hareketlerine devam ederlerse, günün birinde Kıbrıs’a gitmemiz mukadderdir. Zannediyorlar ki, Anayasayı ihlale devam ederler, kaçırdıkları Türkleri gizli yerlere götürüp öldürürler, bunu biz lakaydı ile karşılayacağız. Böyle zannederlerse fevkalade yanılırlar”* demişti⁴⁰⁶. Bu demeçle öyle anlaşılıyor ki, Türkiye’nin harekete geçmeye karar aldığı mecburilikten doğduğunu tespit ediyoruz. Kıbrıs’ta yaşanan tüm vahim olayları göz önümüze getirdiğimizde bu kararın geç bile kalındığını söyleyebiliriz.

Türkiye *“Kıbrıs Sorununa”* hep diplomatik yollardan çözmeyi başlı hedefi olarak seçmişti. Çünkü Türkiye’nin durumu buna müsait değildi. Döneme ilgili haberler ve bu benzeri basındaki manşetler, toplumda olaylara müdahil, hatta perde gerisinde olayları tertip eden, ikili görüşmeler organize eden bir Yunanistan imajı vermektedir. Buna karşın Türk toplumuna yardım etme noktasında pasif durumda eli kolu bağlı bir Türk Hükümeti izlenimi vardır ve bu durum toplum nezdinde büyük eleştirilere neden olmaktaydı⁴⁰⁷. Ayrıca ilerideki değineceğimiz konulardan Türkiye’nin başlı (Silah ve mühimmat vs) gerekli olan konularda dışa bağımlılığı olduğu da ayak bağı olduğunu görebiliyoruz. Ayrıca Türkiye bahsettiğimiz gibi başta ABD ve NATO’dan aradığı güvenlik garantilerinin her zaman geçerli olmadığı anlamıştır⁴⁰⁸.

Arap dünyası ile temasları geliştirmek ve yakın komşularla da ilişkileri iyileştirme yoluna girmiştir. SSCB’yle aradaki ilişkilerini normalleştirme zorunluluğu duymuştur. Bu da Dışişleri Bakanı F.C. Erkin’in 1964 Ekimi’nde Moskova’yı ziyareti ile gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle Kıbrıs Sorunu 1964 yılı sonunda Türkiye’nin genel dış politikasını etkileyecek bir niteliğe varmıştır.

⁴⁰⁵ Şimşek, 2010, a.g.m, s. 91.

⁴⁰⁶ Gönlübol vd, a.g.e, s. 382.

⁴⁰⁷ Şimşek, a.g.m, s. 88.

⁴⁰⁸ Mehmet Seyfettin Erol, Emre Ozan, “Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim”, Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 8, Ankara 2011, s. 30.

h) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı ve ABD Başkanı Johnson'ın Mektubu

Konsey, 4 Mart 1964'te 186 sayılı kararı aldı. Esas olarak taraflar arasında bir uzlaşma sağlamak amacına yönelik olan kararın başlıca iki pratik sonucu olmuştur. Kararın 4. Maddesi "Kıbrıs'ta, Kıbrıs devletinin onayı ile BM Barış gücünün kurulmasını tavsiye eder. 7. Maddesi de Bundan başka Genel Sekreterin bir arabulucu seçmesinin tavsiye" etmekteydi. Karar özellikle Johnson tarafından desteklenmiştir. Güvenlik Konseyi kararı ile oluşturulan BM Barış Gücü ancak 17 Mart'ta fiilen işlerlik kazanabildi. Özellikle Makarios'un Türkiye ve Yunanistan'ın da taraf olduğu "*İttifak Antlaşması'nı*" feshettiğini açıklamasıyla şiddet daha da arttı⁴⁰⁹.

Türkiye buna artık dur demenin zamanı geldiğini düşünerek Kıbrıs'a müdahale kararı almıştı. Türkiye konu hakkında ABD'ye bildirilmesi için Türkiye Büyükelçisi Raymond A. Hare'ye bilgi veriyor. Hare Başbakan'dan konuyu Washington'a danışabilmesi için 24 saat süre ve müdahaleyi ertelemesini istemiştir. Konunun kendisine iletilen ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk ile yardımcıları Joseph Sisco aceleyle Johnson Mektubu olarak bilinen metni kaleme almıştır⁴¹⁰. 5 Haziran 1964'te Başkan Johnson Başbakan İnönü'ye Kıbrıs sorunuyla ilgili kapsamlı bir mektup gönderdi. Mektubun alınması üzerine Kıbrıs'a yönelik olarak başlamış olan çıkarma hazırlık ve işlemleri sona erdirilmiştir. Türkiye kamuoyu mektubun gönderildiğini 6 Haziranda Beyaz Saray'dan yapılan bir açıklamayla öğrendiyse de, mektubun içeriği hakkında ayrıntılı bilgi verilmiyordu. Sadece İnönü'nün Washington'a davet edildiği bildiriliyordu.

İçeriği uzun süre sır olarak saklanan Johnson Mektubu ancak 1,5 yıl sonra, 13 Ocak 1966'da Hürriyet gazetesine sızdırılarak yayınlanacaktır⁴¹¹. Johnson; Türkiye Hükümeti'nin Kıbrıs'ın bir kısmını askeri kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmaya karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare aracılığıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi surette endişeye sevk etmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta sonuçlar doğurabilecek

⁴⁰⁹ Faruk Sönmezoglu, *ABD'nin Türkiye Politikası (1964 – 1980)*, Der Yayınları, İstanbul 1995, s. 12 – 13.

⁴¹⁰ Şimşek, 2010, *a.g.m.*, s. 91.

⁴¹¹ Oran, 2003, *a.g.e.*, s. 686; Armaoglu, 2005, *a.g.e.*, s. 788.

böyle bir hareketin Türkiye tarafından izlenmesini, hükümetinizin bizimle önceden tam bir danışmada bulunmak yönündeki taahhüdü ile uzlaşır bulmuyorum. Büyükelçi Hare görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı birkaç saat ertelemiş olduğunuzu bana bildirdi cümleleriyle başladığı muhtıra niteliğindeki mektubunda özetle şu konuları vurgulamaktaydı; *ABD yıllar boyunca Türkiye'nin en sağlam bir müttefiki olmuştur. Türkiye ABD'ye danışmadan böyle bir karar almamalı ve uygulamamalıdır. Türkiye Garanti Antlaşmasına dayanarak, Kıbrıs'a bir müdahalede bulunabileceğini inanmaktadır. Fakat bu, Garanti Antlaşması tarafından menedilen bir yöntem olan taksimin gerçekleşmesine yol açacaktır.*

Türkiye Garanti Antlaşmasına taraf olan diğer devletlerle görüşme imkânlarını tüketmeden, kesinlikle müdahalede bulunmamalıdır. Müdahale iki NATO üyesi ülke olan Türkiye ile Yunanistan arasında bir çatışmaya yol açacaktır. Böyle bir çatışma NATO tarafından hiç istenmemektedir. İki ülke de NATO'ya katılmakla bir daha savaşmayacaklarını kabul etmişlerdi. Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale SSCB'nin soruna doğrudan doğruya karışmasına neden olabilir. NATO müttefikleri tam rıza ve muvaffak atları olmadan Türkiye'nin girişeceği bir hareket sonucunda ortaya çıkacak bir SSCB müdahalesine Türkiye'yi savunmak yükümlülükleri olup olmadığı müzakere etmek fırsatını bulamamışlardır. Yani böyle bir durumda NATO ülkeleri Türkiye'yi savunmak yükümlülüğü altına girmeyebilir. Türkiye'nin tek taraflı müdahalesi BM'nin sürdürdüğü arabuluculuk çabalarını da sekteye uğratacaktır.

Türkiye ile ABD arasında mevcut Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın⁴¹² IV. Maddesi gereğince, askeri yardımın, veriliş amaçlarından ayrı gayelerde kullanılması için Türk Hükümetinin ABD'nin muvafakatini alması gerekmektedir. Mevcut koşullar altında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede ABD muvafakat etmemektedir. Başbakan İnönü'nün, tasarladığı müdahaleyi gerçekleştirmeden önce Washington'da Başkan Johnson'la görüş alış verişinde

⁴¹² **Truman Doktrini** 1947 yılında ABD Başkanı Harry Truman tarafından SSCB tehdidine karşı hazırlanmış plandır. Truman Doktrini, ABD'nin uluslararası politikasının değiştiğini ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiştir. Bu doktrinle ABD “komünizm tehdidi” altındaki devletlere mali ve askeri yardım yapacağını açıklamıştır. Başkan Truman tarafından 22 Mayıs 1947'de ABD'de kabul edilen Yunanistan ve Türkiye'ye yardım kanunu gereğince Türkiye'ye yapılacak Amerikan Yardımı ile ilgili Antlaşma 12 Temmuz 1947'de imzalanmıştır.

*bulunması memnuniyetle karşılanacaktır*⁴¹³. Kıbrıs'a yönelik olarak başlamış olan çıkarma hazırlık ve işlemleri sona erdirilince Kıbrıs'tan Başbakan İnönü'ye birçok mektuplar gönderiliyor. Bunların birkaçına değinirsek, Baf'tan Dr. İhsan Ali adında bir şahıs; *"Büyük Devletlerin baskısına rağmen İkinci Dünya Savaşından Türkiye'yi korumasını becermiş ve dünyanın hayranlığını kazanmış olan o zamanın Devlet Başkanı zati devletlerin bugün Kıbrıs hakkındaki tutumunuzla hainlerin ve harislerin yaratmağa muvaffak oldukları cereyana mukavemet edemediğinizi görmekte üzüliyorum. Hükümet olarak millet ve fert olarak aklımızı başımıza toplamalıyız"*⁴¹⁴.

İkinci bir mektupta; *"Sayın Başkan İnönü! Biz Kıbrıs Türkleri anladık ki, Kıbrıs kumarını kaybediyorsunuz. Son dakika sizlere seslenmeyi faydalı gördük. Masum Kıbrıs Türkü derdi ki, ada Türk olacak, vatana kavuşacağız, bugün diyoruz hayallerimiz sönüyor. Türk milletinin şerefiyle oynanıyor. Sizde biliyorsunuz söz vermiştiniz. Türk tarihine leke sürülüyor unutmayın. Türk'ün şerefi vardır, tarihimizi, şerefimizi koruyan. Yunan – İngiliz palavralarına kulak asıp vatan parçasını terk ediyorsunuz, tehlike artıyor, korkaklıktan başaramazsanız askere veya başkasına bırakın. Geç olmadan kalpleri parçalanmış masun vatansız kalmaya göz tutmuş Kıbrıs Türkü'nün son mesajıdır"*⁴¹⁵.

Kıbrıs Türkü'nün bu keskin mesajlarından anlaşılan o ki, özgürlüğün ne kadar kıymetli olduğunu vurgulanılıyor ve İnönü'nün Kıbrıs'a çıkarma emri verdiği zaman Başkan Johnson'un müdahalesiyle durdurulduğunda, bütün ümitlerinin rüzgâr gibi esip gittiğini sanıyorlardı. Fakat Türkiye'nin o zamanlar içindeki durumunu da göz ardı etmemek gerekli olduğunu düşünüyoruz. Ne kadar gariptir, Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen, Amerika Kıbrıs meselesine bulaşmaktan kaçındığı halde, şimdi Garanti Antlaşması hakkında diğer yargısında bulunarak, sadece siyasi değil, aynı zamanda hukuki bakımdan da meseleye bulaşmak gibi çelişkili bit tutum içine giriyordu.

Başkan Johnson'un asıl söylemek istediği şeydu ki, Kıbrıs'a müdahale yüzünden Türkiye'nin Sovyetlerle başı derde girerse, Amerika Türkiye'yi savunmayacaktır. Johnson mektubunun Türkiye'ye vurduğu ağır darbesi içte buradaydı. O Türkiye ki, NATO'ya, Sovyet tehlikesinden güvenlik elde etmek için

⁴¹³ Oran, 2001, a.g.e, s. 686 – 687.

⁴¹⁴ BCA, 030.01.8.46.25.

⁴¹⁵ BCA, 030.01.8.45.3.

girmişti. Şimdi Amerika, bir Kıbrıs için, Türkiye'yi Sovyet saldırısı karşısında yapayalnız bırakabileceğini söylüyordu. Amerika, Makarios'un bütün kanunsuzluk, vahşet ve cinayetlerini ve Yunanistan'ın da bütün bunlara destek olmasının görmezlikten gelerek, Türkiye'nin uluslar arası antlaşmalardan doğan meşru haklarını kullanmasını bir saldırı telakki ediyordu⁴¹⁶.

Bülent Ecevit'in 1966 yılında yazdığı makalesindeki vurgusuyla "*Johnson Mektubu, kendi güvenliğimiz için NATO'ya bel bağlamanın ne kadar tehlikeli olacağını bize göstermiştir*" demesi artık Türkiye'nin gerek diplomaside gerekse savunmasında yeni arayışlara yelken açmak durumunda kaldığını da kolayca söyleyebiliriz. Bu durum Türk milletinin en hassas ve haklı davasına bir darbeydi. Ayrıca Türkiye'de Amerika'ya karşı olan güveninin de sarsıldığını söyleyebiliriz.

⁴¹⁶ Armaoğlu, 2005, **a.g.e**, s. 789.

g) Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün Başkan Johnson'a Cevabı

Mektubun gönderilmesinin üzerinden bir hafta geçmesine rağmen cevap almayan Başkan Johnson, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball'u ortaya çıkan soğuk durumu gidermesi için 11 Haziran'da Ankara'ya yolladı. İnönü 13 Haziran'da Johnson'ununkinden çok daha uzun ve kapsamlı mektubunu, ABD Büyükelçisi Hare aracılığıyla Washington'a yolladı. İnönü, *"mesajının gerek yazılış tarzı, gerek içeriği bakımından Amerika ile ittifak ilişkilerine her zaman ciddi bir dikkat göstermiş bulunan Türkiye gibi bir müttefikinize karşı hayal kırıcı olmuş, ittifak ilişkilerine değinen muhtelif konularda önemli görüş ayrılıkları belirmiştir. Gerek bu ayrılıkların, gerek bu mesajın genel havasının sadece çok sıkışık bir zamanda acele toplanmış görüşlere dayanarak yapılmış iyi niyetli bir girişimin telaşından doğmuş konulardan ibaret olmasını yürekten dilerim"* cümlesiyle başladığı mektubunda şu noktaları vurguluyordu;

Türkiye'nin müdahale girişimlerinden önce ABD'yle görüş alışverişinde bulunmadığı iddiası gerçekleri yansıtmamaktadır. 1963 sonundan itibaren gündeme gelen dört müdahale girişiminden önce de Türk yetkililer ABD yetkililerine haber vermişlerdir. Türkiye, adada düzenin tekrar sağlanması için müdahale edilmesi gerektiğini belirttiğinde, ABD Makarios'a gerekli dersin verileceğini ve Türklerin hak ve çıkarlarının korunmasını sağlayacak bir plan hazırlamakta olduğunu bildirmişti. Fakat BM Gücünün oluşturulmasının gecikmesi, Makarios yönetiminin saldırılarının ve tahribatının artmasına yol açmıştır. Türkiye, Garanti Antlaşması gereğince diğer garantörlerle görüşmeler yapması gerektiğinin bilincindedir ve altı aydan beri çeşitli vesilelerle bu sorumluluğunu yerine getirmiştir.

Fakat garantör devletlerden Yunanistan, Türkiye'nin sorunun çözümüne ilişkin girişimlerini sonuçsuz bırakmakta, hatta imzaladığı antlaşmaların artık yürürlükte olmadığını bile ifade etmektedir. Kıbrıslı Rum sorumluların uluslar arası antlaşmaların ayaklar altına almaları karşısında, Türkiye'nin bu gidişe son verme çarelerinin ortaklaşa araştırılması için Yunanistan'a yaptığı girişimleri bu devlet sonuçsuz bırakmakla kalmayıp, tam tersine Kıbrıslı Rum sorumluların hukuk ve

insanlık dışı fillerini savunmuş, hatta onları teşvik etmiştir. Türkiye'ye, samimiyetle ve sadakatle yerine getirdiği danışma görevini hatırlatmayı gerekli gören ABD Hükümetinin, imzaladığı antlaşmaları reddeden Yunanistan'a uluslar arası hukukun temeli olan "pacta sunt servanda" (ahde vefa) kuralına uymak gereğini hatırlatması icap etmez mi? Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin Ada'yı taksim amacı ile yapılacağı kanaatinde olduğuna dair ifadeler büyük bir hayret ve derin bir üzüntüye yol açmıştır. Eğer Türkiye bir gün Kıbrıs'a askeri müdahale zorunda bırakılırsa, bu tamamen uluslar arası antlaşmaların hükümlerine ve amaçlarına uygun olarak yapılacaktır.

NATO ülkelerini endişeye düşüren bir Türk – Yunan savaşı ancak Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırmaması sonucu çıkabilir. Kıbrıs'a bir müdahalede bulunması halinde Türk Hükümetinin düşüncesi garantör devletler sıfatıyla Yunanistan ve İngiltere'yi Kıbrıs'ta anayasa düzenini geri getirmek amacıyla fiili işbirliğine davet etmektir. Buna rağmen Yunanistan Türkiye'ye saldırırsa, ortaya çıkabilecek sonuçların sorumluluğu Türkiye'ye yüklenebilir mi? Türkiye'nin Kıbrıs'ta girişeceği bir hareket sonucunda SSCB'nin müdahalesine maruz kaldığı takdirde, NATO müttefiklerinin Türkiye'yi savunma yükümlülükleri konusunda tereddüt edebileceklerini belirten bölümü, NATO ittifakının mahiyet ve temel ilkeleri bakımından Türkiye ve ABD arasında büyük görüş farkı olduğu izlenimi vermektedir.

Bu Türkiye için büyük bir teessür ve endişe kaynağı olmuştur. NATO müttefiklerinin herhangi birine yapılacak saldırı, saldırgan tarafından daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi, saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıfsa, gerçekten tedaviye muhtaç demektir. NATO Antlaşması, üye devletlerin, saldırıya uğrayan üyeye derhal yardımını gerektirir. Eğer diğer üyeler Sovyet müdahalesine uğrayan NATO üyesinin haklı olup olmadığı, müdahaleyi kendi hareketi ile tahrik edip etmediği gibi konuları tartışmaya kalkışirlar ve tartışmanın sonucuna göre yardım yükümlülükleri olup olmadığının tespiti yönüne giderse, NATO ittifakını temel direkleri sarsılmış ve anlamı kalmamış olur.

Türkiye BM örgütüne ve prensiplerine son derece saygılıdır. Fakat BM'nin adadaki faaliyetleri, Türklere karşı yürütülen zulmü durduramamıştır. Kıbrıs'taki mevcut durum, Kıbrıs Cumhuriyetinin antlaşmaları iptal ederek, anayasayı kaldırmasıyla ortaya çıkmıştır. Güvenliğin tekrar sağlanması, ancak Kıbrıs Hükümeti üzerinde bir otoritenin işlemesiyle mümkündür. Yunanistan Kıbrıs meselesinde antlaşmaları tamamıyla iptal edinceye kadar her şekilde etkilemeye çalışacak bir mizaçta ve yoldadır. Türkiye müttefiklerine haklı davaları için ıstıraplarını anlatamamaktadır. Başkan Johnson yardımcı olur, Amerikan ulusunun doğasında bulunan adalet hissinin kudretini otoritesiyle tatbik ettirirse sorunun çözümü mümkün olacaktır. Başbakan İnönü, Washington'da Başkan Johnson'la görüşmeyi kabul etmektedir⁴¹⁷.

Başbakan İnönü, Başkan Johnson mektubundaki teklifi ve daveti kabul ederek, 21 Haziran'da Washington'a gitti⁴¹⁸. Johnson, herhalde münasebetsiz mektubunun Türk Hükümeti üzerinde yaptığı kötü tesiri silmek için olacak, Başbakan İnönü'nün bu seyahati için kendi özel uçağını tahsis etti⁴¹⁹. Türk – Amerikan görüşmeleri 22 – 23 Haziranda yapıldı. Türk Hükümetinin bu görüşmelerdeki hareket noktası; Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Türk toplumuna tanınan hakların korunması ve bunu sağlamak için de, daha da sağlam güvenlik ve garanti tedbirlerinin elde edilmesi ve bu son noktada söz konusu olan, Türkiye'nin ada üzerindeki yetkilerinin daha da arttırılması idi⁴²⁰.

⁴¹⁷ Oran, 2001, **a.g.e.**, s. 687 – 689.

⁴¹⁸ **Ahmet Gazioğlu**, 2012, “Gizli İngiliz Belgelerinde İnönü ve Papandreu'nun 1964 Yazında Washington ve Londra Ziyareti” www.cyper.org/belgeler/tr/gazi/GAZI_ingiliz.doc

⁴¹⁹ Armaoğlu, 2005, **a.g.e.**, s. 791.

⁴²⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 791.

5. 15 TEMMUZ 1974 DARBESİ ÖNCESİ KIBRIS'TA DURUM

a) Cenevre Görüşmesi ve I. Dean Acheson Planı

Arabulucu Tuomioja, Anglo – Amerikan kısıkaçı içine alınmış, onların görüşlerini benimseyerek, kalıcı çözümün ancak ve sadece Enosis ile mümkün olacağı görüşünü iyice özümsemişti. Kıbrıs Rum tarafı bunun farkındaydı⁴²¹. Tuomioja, 23 Haziran 1964'te Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Kiprianu'ya, İnönü ve Papandreu'nun ABD ziyaretlerinin sonuçlarını beklediğinden sorunun çözümü ile ilgili herhangi bir rapor sunmayacağını bildirmişti. ABD hükümetinin, kendisinin önermeyeceği bir yöntemle Kıbrıs sorununu çözülmeyeceğine inanmıştı ve “*ancak Amerikan yönetiminin girişimleri başarısız kaldığı takdirde kendi raporunu sunmayı*” düşünmekteydi.

Tuomioja, ABD'nin planladığı şekilde olmasa bile, Acheson'un yönlendireceği, fakat teorik olarak kendisinin başkanlık edeceği Türk – Yunan görüşmelerinin Amerika'nın etkisi ve diplomatik baskısı altında bir çözüme varılmasına yol açacağı düşüncesini benimsemişti. Kıbrıs sorununun nihai bir çözüme ulaştırılması için, arabulucu Tuomioja, Türkiye temsilcisi N.Erim, Yunan temsilcisi Sossidis ile Nikolareizes ve gözlemci olarak katılması kararlaştırılan İngiliz temsilcisi Lord Hood'la Amerika'nın eski Dışişleri Bakanlarından Dean Acheson'un aracı olarak tayin edilmesine kararlaştırılmıştır⁴²². Dean Acheson'un aracılığıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcileri arasında 10 Temmuz 1964'te Cenevre'de görüşmeler başladı ve 1 Eylül'e kadar devam etti⁴²³.

Türkiye'yi temsilen 8 Temmuz 1964 tarihinde Nihat Erim gelmişti. Erim toplantıya giderken “*amacının Kıbrıs sorununu görüşme yolu ile bir çözüm bulmayı deneme*” olduğunu belirtmiştir⁴²⁴. Yunan temsilciler Cenevre'ye üç daha geç gitti. Bu esnada Acheson, Türkiye'nin isteklerini öğrenmeye çalıştı. Erim, Ankara'nın Kıbrıs Antlaşmalarına saygı gösterilmesi isteğini yeniledi ve Makarios'un Türkiye ile adadaki Türklere sağlanan uluslar arası hukuka dayalı hakları ortadan kaldırma girişimleri içinde olduğunu, son üç yıl esnasındaki uygulamalardan örnekler vererek

⁴²¹ Ahmet Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri**, Özyurt Matbaası, Ankara 2007, s. 371.

⁴²² Armaoğlu, 2005, **a.g.e.**, s. 791.

⁴²³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 791.

⁴²⁴ Gönlübol vd, 1996, **a.g.e.**, s. 384; Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Soykırım...**, **a.g.e.**, s. 373.

anlattı. 21 Aralık 1963'teki Rumların başlattığı silahlı saldırılar başarılı olsaydı, Londra ve Zürih Antlaşmalarının sona ereceğini ve Kıbrıs Rum çoğunluğunun kendi anayasasını yaparak Türklere azınlık hakları vermeye kalkışacağını ancak Kıbrıslı Türklerin direnişi, mücahitlerin karşı koymaları sayesinde Makarios'un emelinin gerçekleşmediğini belirtti⁴²⁵. Nihat Erim ayrıca şu hususları da vurguladı; *"Bu deneme bize gösterdi ki, 1960'ta yürürlüğe giren anayasadaki Türk haklarının güvence altına alan hükümler yeterli değildir. Bunun için Rumların değişiklik önerilerini görüşürken biz de kendi güvencemizi güçlendirmek için öneriler ortaya koyacağız. Bunların yanında Türkiye'nin kendi güvenlik gereksinimi vardır.*

Kıbrıs'taki Türklerin medeni ve siyasi hakları yanında Türkiye'nin güvenlik gereksinimi de önemli bir konudur. Çünkü Kıbrıs Türkiye'ye çok yakındır ve Türkiye'ye düşman veya zayıf bir hükümetin eline geçerse, bundan Türkiye çok zarar görebilir. Bu noktanın da göz önünde bulundurulması gerekiyor". N.Erim'e göre, Acheson'la yapılan en önemli konuşma üçüncü görüşmede yer aldı. Bu toplantıda Dışişlerinden Fahir Alaçam ve Genel Kurmay'dan askeri danışman olarak, adaya 16 Ağustos 1960 günü çıkan ilk Türk Alayı'nın o günlerde Albay rütbesiyle görev yapan ve Kıbrıs'ı iyi tanıyan komutanı Tuğgeneral Turgut Sunalp da hazır bulunmuştu. 14 Temmuz günü yapılan toplantının önemi, Acheson'un toprak tavizi ve Türkiye'ye adanın Karpaz bölgesinin verilmesi gibi ilk kez görüşlerini açıklamasıydı.

N.Erim ve T.Sunalp Ankara'nın görüşlerini Acheson'a aktardı. Türk Hükümeti, Atina'nın herhangi bir tavizde bulunmaya ve Cenevre toplantılarını ciddiye almaya niyetli olmadığı görüşündeydi. Acheson, Türk temsilcilerinden Ankara'nın spesifik görüşlerinin ne hakkında olduğunu sorunca, T.Sunalp sunulan plana Genel Kurmay'ın sıcak baktığını ve iyice incelendiğini söyleyerek çıkardığı bir Kıbrıs haritası üzerinde Acheson'un üç olasılıkla ilgili önerisine karşılık saptadıkları üç çeşit sınırı gösterdi. Bunlar; *Karpaz yarımadasının burun kısmından Batıya doğru üçte ikisi ve Kuzey sahilindeki Peristeria köyünden Mağusa Boğazına uzanan ve böylece Karpaz yarımadasının tümünü içine alan bir hat. Alsancak'ın (Karava) Batısından başlayarak güneye doğru uzanan ve Lefkoşa'dan itibaren o zaman ki Lefkoşa – Mağusa ana yolunun (şimdikinin güneyinde) kuzeyini izleyerek Magusa'ya*

⁴²⁵ Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Soykırım...**, a.g.e, s. 373.

*ulaşan bir hat*⁴²⁶. Sunalp bunlardan birincisine Rum Hattı olarak nitelendirdi. İkincisi ise alan olarak yetersizdi ve askeri manevralar uygun değildi. Üçüncü hattın içinde kalan alan 795 mil kare olarak hesaplanmıştı ve adanın % 21'ne denk gelmekteydi. Askeri açıdan kabul edilebilirdi, Kıbrıslı Türkler için ise minimum bir alan kapsamaktaydı. Yani tam olarak yeterli sayılmazdı. Bu son sınır çizgisi içindeki bölge bir liman olarak Girne'yi içermekte ve Mağusa'nın derin limanı olması şart değildi ve savaş esnasında Türkiye'nin kullanabileceği NATO limanı olması yeterliydi.

Sunalp, Cenevre'ye Acheson'a yardımcı olarak gönderilen iki Amerikalı askeri uzmanla yaptığı uzun tartışmalar sonucu Karpaz yarımadasının başlangıcındaki Boğaz bölümünde, ABD mali destek sağladığı takdirde, Türklerin gereksinimini karşılayacak yapay bir liman inşa edilebileceğini kabul etti. Ayrıca Trikona yakınlarında bir hava alanı inşasının da mümkün olduğunu söyledi⁴²⁷. Uçak alanı olarak düşünülen yer, Türkiye'ye verilmesi önerilen bölgeyi belirleyen ikinci hattın da dışındaydı, bu nedenle burası için özel düzenlemeye gerek vardı. Üçüncü hattın içinde kalan, yani Alsancak'dan (Karava'dan) başlayarak Lefkoşa'dan geçecek, eski Mağusa yolunu kuzeyinden devam edip Mağusa'ya ulaşan bölge, askeri yönden ziyade, Çifte enosis önerisinin siyasi anlamda düzenlenmiş yeni şekli olarak algılanmaktaydı.

Sunalp özellikle bir çatışma esnasında Türklerin sürekli sığınacağı bölge olarak Girne'nin mutlaka Kıbrıslı Türklerin elinde olması üzerinde direniyordu. Acheson'un 26 Temmuz'da Erim ve Sunalp ile yaptığı görüşmeye iki Amerikalı askeri uzman da katıldı. Acheson önerisi üzerine Türkiye'nin minimum gereksinimleri görüşülmeye başlandı. *“Karpaz yarımadasının bir Türk üssü olması konusu görüşmenin esasını oluşturdu. Sunalp, adada Türkiye'nin 14 bin asker, bir deniz limanı, bir hava alanı ve bir uçak filosu bulundurmaya düşündüğünü ve Karpaz yarımadasının bu maksat için yeterli olmadığını, askeri gerekçeler ileri sürerek izah etti”*. General Oberbeck ve Albay Gussie, 200 mil karelik bu yerin, Türkiye'nin

⁴²⁶ Gazioglu, 2007, **Kıbrıs'ta Soykırım..., a.g.e.**, s. 390.

⁴²⁷ Bu yerde, 1974 Barış Harekâtı sonrasında Geçitkale Havaalanı inşa edilmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Gazimağusa İlçesi'nde bulunuyor. Gazioglu, 2007, **Kıbrıs'ta Soykırım..., a.g.e.**, s. 390; http://tr.wikipedia.org/wiki/Ge%C3%A7itkale_Havaalan%C4%B1

askeri maksatlar için istediğinden daha büyük bir alanı oluşturduğunu ve gerekli olduğunda takviye güçler gelinceye kadar, daha az sayıda askerin bile bu bölgeyi koruyabileceğini ileri sürdüler. Türk temsilcilerinin karşı argümanı; *“siyasi durum, bir saldırı öncesinde buraya askeri sevkiyat yapmaya uygun değildir. Nitekim mevcut kriz esnasında Türkiye’nin adaya müdahalesine müttefik güçler engel oldular. Yarımada çıkış iki ABD askeri uzmanının söylediği kadar kolay değildir. Kıbrıs’ın stratejik konumu, Türkiye’nin orada normal bir barış zamanı koşullarıyla üslenmesini olanaksız kılmaktadır. Üstelik Kıbrıs’taki Türk askerlerinin bir saldırıya uğraması durumunda Türkiye’nin yalnız bırakılmayacağı şeklindeki iddianın da geçerli olmayacağı 1963 Aralık ayından bu yana kanıtlanmıştır”*.

Sunalp’ın, adanın Türkiye aleyhine bir üs olarak kullanılmasının önlenmesi, Mersin ve İskenderun limanlarının güvenliğinin sağlanması ve Kıbrıslı Türklerin ileride yeniden saldırıya, aynı kötü muameleye uğratılmamaları için sadece Karpaz’da üs bulundurmanın yeterli olup olmayacağı sorusuna General Oberbeck *“fazlasıyla yeterli olabilir”* yanıtını verince, Sunalp alaylı bir tebessümle *“eğer Oberbeck bir Türk subayı olsaydı, derhal emekliye sevk edilecekti”* demesi bile Türkiye’nin Kıbrıs konusunda yumulan bir yumruk olduğunu ispatlıyor. Cenevre Konferansı’nda Yunan – Rum ikilisi yürüttüğü politikalarla karşı çıktılar. Önce Makarios 8 Temmuz’da bir bildiri yayınlarak Cenevre’de yapılacak görüşmelere karşı olduğunu ve Kıbrıs sorununun sadece BM nezdinde ele alınarak bir çözüm bulacağını açıklamıştır.

Makarios’un açıklaması; *“arabulucu Tuomioji’ya Kıbrıs sorununa bulunacak çözümle ilgili görüşlerimizi yazılı ve sözlü olarak sunduk. Bu maksat için ayrıca Cenevre’ye temsilciler gönderilmesinin herhangi bir yarar sağlamayacağı görüşündeyiz. Aksine, bu süreç esnasında, Cenevre’deki görüşmelerde çeşitli çevrelerin ortaya koyacakları ısrarlı, keskin ifadeli, duyarlı önerilerin Kıbrıs sorununu BM çerçevesi dışına çıkaracağı endişesi işindeyiz”*. Makarios, zaten İnönü ve Papandreu’nun Washington’a davet edilmelerine ve orada Kıbrıs’ın geleceği ve sorununa bir çözüm bulunması üzerinde görüşmeler yapılmasına da aynı nedenle karşı çıkmıştı⁴²⁸. BM’de Asya – Afrika grubuna dâhil *“tarafsız ülkelerle”* olan yakın ilişkilerine güvenerek Kıbrıs halkının (Rumların) tam bağımsızlık ve self –

⁴²⁸ Gazioğlu, 2007, **Kıbrıs’ta Soykırım...**, a.g.e, s. 371.

determinasyon hakkına dayanarak kendi geleceklerinin saptamaları yolunu tıkayacak ve Kıbrıslı Türklere bir Rum devleti içinde azınlık hakları dışında ayrıcalıklar tanıyacak girişimleri ilk günden baltalamak, başarısızlığa uğratmak peşindeydiler. Konferansın sonuçsuz bırakılması için de derhal başka ülkelerle diplomatik temaslar giriştiler. Bağlantısızları ve SSCB'ni kendi görüşleri doğrultusunda devreye sokmak çabasını hızlandırdı. Acheson'la Yunan temsilcisi Nikolareisis 21 Temmuz'da bir görüşme yapıldı. Nikolareisis Atina'dan yeni dönmüştü ve Başbakan Papandreu'nun uzlaşma yanlısı olduğunu ve Acheson'un sunduğu öneriler sıcak baktığını iletmişti.

Burada önemli olan dikkat çekici olgu, Acheson'un Yunanistan'a sunduğu önerilerle Türkiye'ye sundukları arasında farklılıklar vardı. Her iki ülkeye onların fazla karşı çıkamayacakları ve kabul edilebilir unsurları içeren önerileri sunmayı dikkat etmişti. Yani Türkiye'ye Karpaz yarımadasını önerirken hatta bunun Akatu Boğazı – Lefkonuk, Mağusa çizgisine kadar uzanmasına karşı çıkmazken ve bu bağlamda iki ABD askeri uzmanının da katkısı ile Türklerle müzakereler yaparken, Yunan tarafına sunduğu öneriler şöyleydi; *“Kıbrıslı Türklere azınlık hakları tanınması ve bu hakların uluslar arası gözetim altında bulunması. Türkiye'nin ulusal güvenlik gereksinimlerini karşılanması gerektiği öne sürüldü”*.

Nikolareisis buna karşılık Başbakan Papandreu'nun görüşlerini şöyle izah etti; *“Yunanistan'ın azınlıklara karşı fevkalade iyi davrandığı bilinmekle beraber Kıbrıslı Türklere Acheson'un önerdiği kapsamlı haklar tanımayı, hatta onun istediği şekilde özerk yönetim için Türklere ayrılacak bölgelere (kantonlara) iki Kıbrıslı Türk yönetici atamayı kabul etmek niyetindedir. Özel Kıbrıs Türk Mahkemeleri kurulmasını dahi kabul etmektedir. Bu düzenlemenin uluslar arası gözetimini kabul etmek zor olmakla beraber, Papandreu Acheson'un önerdiği gibi BM tipi bir gözetim organının adada bulunmasına razı olacaktır*.

Yunan toprağının ne kadar az olursa olsun, yabancı bir ülkeye verilmesi kamu ouyna kabul ettirmek son derece zordur. Ama yine de, Meis (Kastellorizon) adasının, Türk sahillerinin korunmasında yardımcı bir üs olarak Türkiye tarafından kullanmasını kabul etmeye razı olacaktır ve Yunan Hükümeti'ne göre, Kıbrıs'ta Türkiye'ye egemen bir üs verilmesi değişik bir konudur. Adada ürk askeri varlığının bulunması için Papandreu'nun yapabileceği tek öneri, Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin İngilizlerin egemenliğinde kalması koşuluyla Türklerle birlikte

kullanılması olasıdır”. Acheson, bunun Türkiye ve Yunanistan arasındaki farklılığı yaklaştırmak için ciddi biryaklaşım olduğunu ve müzakereleri sürdürmekte gerçek bir zemin oluşturduğunu, ama yine de, egemen üs konusundaki görüşlerin Türklerin isteklerini karşılamayacağı endişesi taşıdığını söyledi. Neticede; *“Yunan Hükümeti, Türkiye’ye egemen üs verilmesine kesinlikle karşıdır. Yunan Hükümeti bunu kabul etse bile Kıbrıslı Rumlar bunu asla kabul etmeyeceklerdir. Ayrıca Türklere üs verilmesi, hem Yunanistan’da hem de Kıbrıs’ta taksimin bir başka şekli olarak açılanacaktır. Buna ilaveten Türklerin adada sahip olduklarından (650 kişilik Türk Alayının Kıbrıs’ta bulunması) çok fazla yer ayrılması, Türkiye’nin gelecekte Kıbrıs’ın iç işlerine müdahale etmeleri olanağını yaratacaktır”.*

Bununla birlikte yunan Hükümeti, Cenevre görüşmelerinin gizlilik kurallarını bozmaya ve Makarios’a neler konuşulduğu hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgilendirmeye başladı. Papandreu’nun ikili oynadığı ve sonunda Makarios’u devreye sokarak Cenevredeki çözüm görüşmelerini sabote etmek niyetinde olduğu anlaşıyordu. Nitekim 27 Temmuz 1964te Acheson’un Yunan temsilcisi Nikolareisis’e verdiği ve Türklerin görüşlerini, isteklerini ve bunlara ilgili kendi düşüncelerini yunan Hükümeti tarafından Makarios’a ulaştırıldı. Hâlbuki Türk Hükümeti, gizlilik kuralına uyarak Kıbrıs Türk liderliğine aynı şekilde ayrıntılı bilgi vermiyordu. 30 Temmuz 1964’te tüm gizlilik tamamen bozuldu. Rum basını Acheson planını ve Türkiye’nin sunduğu görüşlerini manşet yaptı. Bu haberi ilk Atina’daki Royter (Reuters) muhabiri Mario Mariano dünyaya duyurdu.

Atina gazeteleri ve Kıbrıs Rum gazeteleri gibi bu haberi manşetten verince, ilgili taraflarda ani ve tepkisel bir dalgalanma oldu. *“Acheson ve Türk tarafı bu haberlerin basına sızdırılmasını öfkeyle karşıladı. Kıbrıslı Türkler ise kendilerin gelecekleri hakkında yürütülen görüşleri bu manşetlerden öğrendi”.* Amerika Yunan Büyükelçisi Matsas’la görüşerek Cenevre konferansının tamamıyla gizlilik kurallarını bozulmasının sebebini sordu. Amerikan istekleri üzerine Matsas, Atina’ya telefon ederek aldığı bilgileri Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Philips Tablot’a aktardı. Basına sızan haberlerden Papandreu’nun çok üzgün olduğu iletildi. Hükümeti Kıbrıslıları sadece özet olarak bilgilendirmeğe girişiminde bulunmuş, fakat gereğinden fazla konuşmuşlar diyordu⁴²⁹. 30 Temmuz 1964 tarihinde Makarios

⁴²⁹ Gazioglu, 2007, **Kıbrıs’ta Soykırım...**, a.g.e, s. 398.

tarafından; Acheson Planının adı konmamış bir taksimdir. Asla kabul edilemez ve Acheson hakkında da Kıbrıs sorunu için kabul edilemez çözümler getiren kendi kendine bir arabulucu olarak nitelemiştir⁴³⁰. Yunanistan bununla yetinmeyip Garanti Antlaşmasının hükümlerine aykırı bir şekilde Yunan subayı Grivas'ı adaya çıkarmıştır. Yunanistan'da yayınlanan Kathmerini gazetesi de Grivas'ın Kıbrıs'ta olduğunu doğruluyordu. Ayrıca Glafkos Klerides'te⁴³¹ Grivas'ın bir müddetten beri Kıbrıs'ta olduğunu açıklamıştır. Nihat Erim bu konuda ABD'nin tavrını Dışişleri Bakanı George Ball'un ağzından şöyle açıklıyordu; *“Geroge Ball, Grivas'ın adaya gitmesinden ABD'nin haberi olduğunu belirten bir ifade ile, Grivas oraya komünistlerle mücadele için, adanın komünistlerin eline geçmesini önlemek için gitti, şeklinde söylemişti. Yani Grivas oraya Türklerle mücadele etmek için Türk haklarını yok etmek için gitmedi”* demek istemişti.

Tabii çok inandırıcı gibi oyun oynasalar da, ABD ve İngiliz devletlerinin Grivas'ın adada komünistlerle değil Türkleri kökten temizleyeceğini bir anlamda biliyorlardı. Kıbrıs'a kendilerinin dışarıdan bakarak iki devlet arasındaki sorun haline getirilmesini de arzuladığını kolayca söyleyebiliriz. Oysa komünistlerin cezasını verecek kahraman olarak adaya çıkan hainin ilerideki yaptığı katliamları tarih ve biz unutmayacağız. Andreas Papandreu'nun anılarında Kıbrıs hakkındaki askeri tahkimatlar hususunda şu şekilde verilmektedir; *“Nisan ayında Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler kopma noktasına ulaştı. BM arabulucusu Tuomioja, Türkleri barışçıl bir çözüm aramaya ikna edemiyordu. Olaylar olayları izlerken, savaşın eşiğine kadar gelmiştik. Makarios Nisan başında Atina'yı ziyaret etti. Kıbrıs sorununun tüm yönleri ile kişisel olarak ilgilenen babam ile dört temel ilke üzerinde tam bir görüş birliğine vardılar. İlk, soruna çare yalnızca BM aracılığıyla aranacaktı.*

İşte NATO'nun karışması ya da ikili görüşmeler, Yunanistan'ın aleyhine olurdu. İkincisi, temel hedefimiz ve genel yönümüz Enosis yan Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasıydı. Üçüncüsü, Türkleri tahrik etmemek için elden gelen her şey yapılacaktı. Türk azınlığa bazı ödünler verilecek, göz kamaştırıcı bazı yatıştırma yöntemlerine başvurulacaktı. Bunlar hem çatışmayı önlemek, hem de enosis

⁴³⁰ Aydoğdu, 2005, a.g.e, s. 72 – 73.

⁴³¹ **Glafkos Ioannou Klerides** (d. 24 Nisan 1919, Kıbrıs) Eski Kıbrıs Cumhuriyeti devlet başkanı.

kaçınılmaz hale gelince ona tarihsel bir gerekçe hazırlamak için zorunluydu. Dördüncüsü, Türkiye saldırırsa, Yunanistan Makarios Hükümetinin yardımına koçacaktı. Eğer Yunanistan Kıbrıs'ın savunmasına gerçekten askeri bir katkıda bulunmak istiyorsa, bunu Türkler saldırmadan önce yapmak zorundaydı. Yunanistan Kıbrıs'a gizlice asker çıkarıp, Türk çıkartmasının pahalıya patlamasını sağlayabilirse, böyle bir çıkartmayı da önleyebilirdi. Makarios bunu kabul etti. Çok büyük çapta gizli bir operasyon başladı.

Geceleri silah ve askerler Kıbrıs'a çıkıyor, sivil giysiler içinde adaya gelen gönüllüler Kıbrıs birliklerine katılıyordu. Bu süreç yaz ortasında tamamlandı. Tam teçhizatlı 20.000 bini aşkın subay ve er Kıbrıs'a gönderildi”⁴³². Yani Yunan – Rum tarafı geçen zamanın kendi lehlerine olduğunu düşünmekteydiler. Sorunun çözümü için ileri adım atmadıkları ve oldukları pozisyona saplanıp kaldıkları takdirde düzenlenecek bir plebisit sonrası Enosise ulaşmalarının mümkün olacaklarını da akıllarından çıkarmıyorlardı. CIA'in verdiği bilgiler göre Grivas adadaki Rum Askeri Birliklerinin yönetimini devralmış ve asker sayısının da 35 bine çıkarmayı planlıyordu⁴³³.

Sonuçta Acheson Planı olarak önerilen görüşe göre; “Karpas Yarımadasını Türkiye'ye vermekle, adanın 400 mil karelik bir kısmını, yani % 11'ini Türkiye'nin egemenliğine terk etmiş olmaktaydı. Kantonları ve muhtariyet bölgelerini de hesaba katınca, adanın % 25 – 30 kadarı Türkiye'nin kontrolü altına” giriyordu. Fakat Yunan ve Rum taraflarının 30 Temmuz 1964'te önce Atina'da sonra Lefkoşa'da düzenlediği basın toplantısında “*Acheson Planının Yunan Hükümeti ile tam bir görüş işinde reddettiklerini*” açıklaması Cenevre görüşmesini işlemez hale soktular.

⁴³² Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 74 – 75.

⁴³³ Gazioğlu, 2007, **Kıbrıs'ta Soykırım...**, **a.g.e.**, s. 408.

b) Erenköy – Mansura Savaşları

3 Temmuz 1964'te Atina'ya giden Grivas Atina'daki temaslarını tamamladıktan sonra 6 Ağustos 1964 akşamı Lefkoşa'ya döndü ve Kıbrıs Rum Silahlı Kuvvetleri Genel Karargâhındaki toplantıda Rum Silahlı Kuvvetlerinin son durumu hakkında bilgi aldı⁴³⁴. Silahlı Kuvvetler Başkomutan Yardımcısı Prokos'ın Dillirga bölgesindeki askeri yığınak hakkında bilgi vermesinden sonra harekâta geçmeye karar verdi. Çünkü Kıbrıs Türk direniş cephesi olarak gördükleri Dillirga'daki Erenköy – Mansura bölgesi stratejik açıdan çok önemliydi ve bu yüzden buradaki Türkleri temizleyip denize dökmek için tam donanımlı askeri güçle saldırıya geçtiler⁴³⁵.

Bununla birlikte Grivas Alevkaya'nın güneyindeki Lorovouno tepelerinin de zapt edilmesi için Makarios'un onayını istedi. Grivas'ın bu talebinden sonra Rum Bakanlar oybirliğiyle *“harekâtın yapılması”* kararını aldılar. Kararın alınmasından sonra Makarios, Grivas'a şöyle dedi; *“General hücumla geçmeden önce, Yunan Hükümetine de danışmamız gereklidir. Çünkü Kıbrıs sonucundaki gelişmelere etki edebilecek davranışlar ve özellikle savaş hareketleri konusunda kendisine danışmadan harekete geçemeyeceğimize dair Yunan Hükümetine kesin söz vermiş”* bulunuyoruz⁴³⁶.

Rumlar Erenköy'e saldırmadan önce, Rum yönetimi bu bölgeye karşı ambargo kararı almıştı ve stratejik madde olarak adlandırılan inşaat malzemeleri, araba parçaları, dizel ve petrol gibi yakıt ve enerji maddelerinin gelmesini de yasaklamışlardı. Hatta Kızılhaç'ın gönderdiği ilaç, gıda ve giysilerin bile bölgeye ulaşmasını engelliyorlardı. Üstelik Erenköy bölgesi UNFICYP'in girmesini ve dolaşım hakkını kısıtladığı yerler arasındaydı. Bunun için girmesi kısıtlanan bölgelerde BM Barış Gücünün Rum saldırılarını durdurabilmesi veya başlanmasının önlenmesi olanağı yok denecek kadar azdı.

Ancak 22 Temmuz'da U. Thant'ın yaptığı başvurusu üzerine UNFICYP askerlerinin bahsi geçen bölgelerde serbest dolaşımına ilişkin Makarios'un BM Genel Sekreterine 6 Ağustos'ta verdiği güvenceyle sadece üst düzey subaylar girebiliyordu. 6 Ağustos'ta başlayan Erenköy savaşında Rumların kullandığı silahlar

⁴³⁴ Çay, 1989, **a.g.e.**, s. 80; Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, 152.

⁴³⁵ Gazioğlu, 2007, **a.g.e.**, s. 417.

⁴³⁶ Mütercimler, **a.g.e.**, 152.

arasında 25'lik makineli tüfekler, 20 mm'lik Derlikonlar, bazukalar, havan topları ve roket atarlar vardı. Ayrıca denizden Türk mevzilerine bir torpidobottan sürekli ateş ediliyordu⁴³⁷. 7 Ağustos günü başlayan bu saldırı belli bir plan olmaksızın yanlış hesaplar yapıldığı için üstelik bütün Mansura, Koçina bölgesin de yine plansız bir biçimde savaş alanına girmesini emretti. Böylece savaş alanına gerekli olduğundan üç misli kuvvet yığılmış bulunuyordu. Kıbrıslı Türklerin kararlı, canlı ve canları pahasına direnişi vardı. Örgütlü modern ve güçlü silahlarla donatılmış bir orduyla sabaha kadar savaştılar. Bu bir var oluş mücadelesiydi. Kıbrıs Türkünü ayakta tutan en büyük güç kendi inançları ve imanları olmakla birlikte Türkiye'den gelecek askeri müdahaleydi⁴³⁸. Siperlerinde her mücahit bu inançla direndi.

Kıbrıs Türkü'nün Erenköy ve Yeşilırmak'tan başla, zaten güvenli kıyısı olan köyü de yoktu. Mücahitlerin Erenköy'e gelmesiyle birlikte, ilk kez bütün Kıbrıs'ın kalbi Erenköy için atmaya başlamıştı. Çünkü adanın hemen her Türk köyünden gelen gençler, Erenköy'de vatan bildikleri Türk Kıbrıs'ı savunmuşlardı. Gündüzleri köylüler, akşamları öğrenciler nöbet tutuyorlardı. O nöbette Rumlar öğrencileri miğferli olarak görünce, Türkiye'nin askerleri geldi demeye başladılar. Onlar öğrencilere – mücahitlere bir mermi atıyordu, yüz tane ile karşılık geliyordu. Böylece Rumlar Türk tarafında bir askeri güç olduğunu fark ettiler ve mücahit öğrencileri Türk askeri zannettiler. Öğrenci olduklarını daha sonra Barış Gücü askerlerinden öğreniyorlar. Ayrıca mücahitler arasında, saldırıdan kısa bir süre önce adaya gizlice çıkan Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş da bulunmaktaydı.

8 Ağustos sabahı nihayet Türk savaş uçakları Erenköy bölgesi üzerinde ihtar uçuşlarına başladılar. İhtar uçuşlarına rağmen Rum saldırılarının devam etmesi üzerine Türk savaş uçaklarından Rum askeri birliklerine ateş edilmiş ve Rumlar bozguna uğramıştır⁴³⁹. Bu çatışmada Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel'in uçağı isabet almış, paraşütle atlayıp kurtulmasına rağmen Rumlara esir düşerek şehit oldu. Makarios alelacele Bakanlar Kurulunu toplayarak yenilginin sorumlusunun Yunanistan'a haber vermeden saldırıya geçen Grivas olduğunu ileri sürmüş ve SSCB'den yardım istenmesini talep etmiştir. Diğer yandan Yunanistan Savunma Bakanı Garufalyas, saldırının geceleyin devam etmesini ve muhtemele bir Türk

⁴³⁷ Gazioğlu, 2007, **a.g.e.**, s. 417.

⁴³⁸ Mütercimler, **a.g.e.**, 153.

⁴³⁹ Çay, 1989, **a.g.e.**, s. 80; Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 154; Gürel, 1993, **a.g.e.**, s. 59.

çıkarma harekâtına karşı birliklerin sahildeki yerlerini almasını istemiş. Bunun üzerine Grivas tekrar komutanlık karargâhına geçmiştir. 9 Ağustos günü çarpışmaların tekrar başlaması üzerine Türk uçakları Rum kuvvetlerine karşı tekrar saldırıya geçtiler. Türk jetlerinin müdahalesi sonucu Rumlar saldırıyı durdurmak zorunda kaldılar⁴⁴⁰. Rum saldırısı hakkında Nihat Erim'in anılarında şöyle geçiyor; *“7 Ağustos'ta durum Kıbrıs'ta çok vahim bir hal aldığını gördük. İnönü'nün bana sorması üzerine, fiili bir müdahalenin Mr. Acheson'la görüşmelerinden edindiğim izlenime göre, Amerikalılar tarafından anlayışla karşılanacağını söyledim. Hükümet bu durumu görüştükten sonra, önce havadan uyarı uçuşu, arkadan bombardıman kararını verdiğini”* belirtiyor⁴⁴¹.

⁴⁴⁰ Çay, **a.g.e**, s. 80.

⁴⁴¹ Mütercimler, **a.g.e**, s. 155.

c) II. Dean Acheson Planı

6 Ağustos'ta Rumların Erenköy'e saldırısıyla Cenevre'deki görüşmeler kesilmişti. Erenköy Savaşlarının başlarında; *“Türkiye müdahale ederse kurtaracak Türk bulamayacaktır”* diyen Makariyos, Türk savaş uçaklarının iki günlük harekâtından sonra ateşkese razı olmuştur. Bu nedenle 15 Ağustos 1964'te Türk, Yunan ve Amerikan heyetlerinin Cenevre'ye dönmesiyle görüşmeler tekrar başladı. 20 Ağustos 1964 tarihinde, II. Acheson Planı olarak tarihe geçen görüşme ABD önerisiyle gündeme geldi⁴⁴².

Bu plana göre; *“Komi kebir'in iki mil batısında geçen bir kuzey güney çizgisinin doğusu yaklaşık 200 mil kare (321,9 km²) Türkiye'ye, 50 yıl için kiraya verilecek. Ada Türklerine azınlık hakları verilecek. Ayrıca Lefkoşa'da Türk işlerine bakan yüksek rütbeli bir memur bulunacak. Ada'da Enosis kabul edilecek. Türk hakları ABD garantisi altına verilecek. Türkiye'ye kiralanacak alanın batı sınırını NATO Başkomutanı Orgeneral Lemnitzer çizecektir”*.

Acheson ayrıca *“Türkiye'nin bunu reddedeceğini fakat bu takdirde Kıbrıs'ın Komünist bloğunda bir yer alacağını Türkiye'nin isterse çıkarma yapıp şansını deneyebileceği”* ifade etmiştir⁴⁴³. Bu gelişmeler sonucunda Acheson'un Planına Türkiye'nin desteği koşulu olmuştur. Bu koşul ancak üssün kiralama yerine daimi ve tam egemen olunması şeklindedir. Nitekim bu desteğin izahı Başbakan İsmet İnönü'nün TBMM'nde 3 Eylül 1964 tarihinde yaptığı konuşmada yer bulmuştur. Konuşması; *“Kıbrıs patlamasının sekiz aydan beri devamı sırasında bizim politikamızın hedefi, Kıbrıs'ta emniyet ve sükûnun tesisi için tedbir aramak ve daimi bir hal şekil bulmak için gayret sarfı olmuştur.*

Kıbrıs'ın istiklali aleyhinde sabit bir fikir sahibi olduğumuz sanılmaması için ilk günden biz, federasyon fikrini ortaya koyduk. Bugünde o tasavvura avdet edilse razı oluruz. Karşısında bulunduğumuz ödev, muahadeleleri tanımayan onların tahribini zorla emrivaki haline getirmek isteyen bir Kıbrıs idaresi elinde, Türk toplumunun hayat ve emniyetini kurtarmak ve muahadelelerinin yürümekte olduğu esasını, saklı tutarak, daimi bir hal şeklini bulmaya çalışmaktır. Biz egemenliğimiz altın da askeri ve idari ihtiyaçlara cevap verecek bir bölgenin ilhak olunmasını ve

⁴⁴² Aydoğdu, 2005, a.g.e, s. 77.

⁴⁴³ Aydoğdu, a.g.e, s. 78.

toplumun yaşama haklarını riayet edilmesini müzakere zemini yapmayı bu sebeple kabul ettik. Bunu temin edersek, Yunanistan'ın Enosis isteğine karşı bir nevi Türkiye'ye iltihak fikri ile bir anlaşma zemini bulmuş olacağız. Daimi bir hal şekli aradığımıza göre alacağımız arazi parçasının daimi ve ebedi karakterde olması mantıki ve zaruridir”⁴⁴⁴.

Acheson, Yunanistan Hükümetine Planla ilgili mektubu gönderdi. Papandreu tarafından verilen cevapta; *“zor görüşmelerin sonucu olduğunu anladığım teklifiniz, bir askeri üssün yerleşmesi için gerekli yüzölçümün çok üstünde olup, sınırlı bir Taksim özelliği taşıyor. Ne yazık ki böyle bir teklifi kabul edemeyiz. BM Genel Kurulu'nun gelecek dönemine kadar, kendi kaderini tayin etme hakkını da içeren, bağlantısızlık ve bağımsızlık ilkesinin kabul edilmesi konusunda bütün ümitlerimizi bu döneme bağladık”* ifadesi çerçevesinde Yunanistan'ın bu planı reddettiğini anlıyoruz.

Kıbrıs Türkleri de, Rauf Denktaş'ın kaleme aldığı anılarında; *“Acheson Planının Rumlar tarafından kabul edilmeyişi bizim için bir talih eseri olmuştur. Fakat tekrar kötü bir pazarlığa girişmekten kaçınmak ve Kıbrıs Türkünün davasının, iki karışlık üs davası olmadığını bütün ilgililerle önceden bildirmek lazımdır”* şeklinde o dönemde Türkiye'den farklı düşündüklerini ortaya koymaktadır. Tabii Türkiye'nin o zamanlardaki şartlarını göz önüne alırsak, bu da bir nevi başarı olarak görülürdü.

⁴⁴⁴ Aydoğdu, a.g.e, s. 78; Gönübol vd, 1996, a.g.e, s. 385; Sarıca vd, 1975, a.g.e, s. 83 – 84 – 85.

d) Türk – Yunan İlişkilerinin Gerginleşmesi ve Kıbrıs'ta 1965 – 1967

Olayları

1967 yılı başlarında Kıbrıs Rumlarının tekrar silahlanmaya başladığını görüyoruz. Rumlar önce İtalya'dan silah alma girişiminde bulundular⁴⁴⁵. Sonra Çekoslovakya'dan silah almaya yolunu seçtiler⁴⁴⁶. Öte yandan, Yunanistan Merkez Birliği Partisi sol kanat lideri Yorgo Papandreu verdiği bir demeçte, Türkiye'nin Yunanistan'dan üç kat daha güçlü olduğunu belirterek şöyle diyordu; *“bir müttefik diğer müttefiki tehdit ederken ittifak olur mu? İttifak da(NATO) tarafsız mı kalacak? Nasıl oldu da Türkiye Yunanistan'dan üç defa daha kuvvetli duruma geldi? Bu dengeyi önceden kim tespit etti?”* diyor.

Papandreu'nun yeni hükümeti Kıbrıs konusunda daha farklı bir yaklaşım benimsemesiyle Türk – Yunan ilişkilerinde ve Kıbrıs konusunda yeni gerilimleri beraberinde getirdi⁴⁴⁷. Erenköy savaşları başarısızlıkla sonuçlanınca Yunanistan, Kıbrıs'a fiilen asker göndermeye başladı. Öncü olarak gönderilen 5000 kişilik Yunan kuvvetinin sayısı daha sonra yapılan takviyelerle 12.000 çıkacaktır⁴⁴⁸. Bu arada Makarios'ta hiç durmadan Enosis'in gerçekleşmesi için elinden gelen her şeyi yapmaya çalıştı. Örneğin 26 Mayıs 1965'te Rizokarposso'da yaptığı konuşmada; *“Kıbrıs, Yunanistan'la birleşmeli veya büyük bir felaket olacaktır. Ulusal arzusunun*

⁴⁴⁵ Bunun iğreniş örneği dönemin silah kaçakçısı Paulo Paolides, Kıbrıs doğumlu olan Paolides İtalyan asıllı Rumlardandır. Paolides Avukat olmasına karşın aslında Ortadoğu'nun en büyük silah tüccarıdır. Aynı zamanda dönemin Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un avukatıdır. Avukatlık mesleğini silah ticaretini gizlemek için kullanmıştır. Bu nedenle Mavi köşkü kimsenin dışarıdan göremeyeceği ancak her tarafa hâkim bir mevkie yaptırmıştır. Böylelikle köşkü silah dağıtım noktası olarak kullanabilecektir. Bizde bu kökçü gördük ve hakikaten bir din adamının silah kaçakısıyla işbirliği yaparak bir ulusu silah gücüyle tamamen tarihten silmek istemesine bir türlü anlam veremedik. Neden bu kadar insanlık dışı kin mi? yoksa ne? Bizce sözün bittiği yerdir. Böyle bir durumda biz kendimizi insan olarak adlandırmamız doğrumu acaba? İnsanlar neden el – ele vererek yaşamıyorlar?

⁴⁴⁶ Türkiye Johnson Mektubun'dan sonra yeni arayışlara girerek başlı tehdit olan SSCB'yle arasındaki buzları eritmeye başladı ve bunda başarılı oldu. Neden SSCB Makarios'a yaptığı politik ve askeri desteğini çekerek Türkiye'nin savunduğu İki Toplumlu politikasına meyil atmıştı. Bunun için artık silahları Çekoslovakya'dan almaya başladı.

⁴⁴⁷ Gürel, 1993, a.g.e, s. 60.

⁴⁴⁸ Yunan subaylarının bulunduğu Milli Muhafız Teşkilatı (MMT) 10.000 kişilik ve 20.000 ihtiyat personeli vardı. Bu kuvvetler, otomatik silahlar, topçu ve zırhlı araçlarla teçhiz edilmişti. Ayrıca Enosis'e ulaşmak maksadında Grivas MMT'nı tamamen Yunan kuvvetine dönüştürmüştü. U-Thant'ın Report on UN Operation in Cyprus, S/7969, madde 29 raporuna göre; geçen birkaç ay içinde, Kıbrıs Milli Muhafız Teşkilatı'nın Yunan ordusu haline dönüştürülmesi eğiliminin arttığına ait belirtilere dikkat etmektedir. Bu belirtilere Milli Muhafızlar Yunan ordusu kokarı bulunan şapka giymeleri, Yunan kraliyet arması bulunan bayrak taşımaları, birçok Milli Muhafız kamplarında aynı armanın bulunması ve son zamanlarda MMT'na alınan celp eratının Yunan kralına sadakat göstermesi dâhildir.

gerçekleştirilmesinin yolu çok müşkül olabilir ama hedefimize ki – bu Enosis'tir. Sağ veya ölü olarak ulaşacağız” demekteydi. Bununla yetinmeyen Makarios, Yunanistan Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Çirimokos'a Lefkoşa'da Cumhurbaşkanlığı sarayında verilen yemekte kendi düşüncelerin açıkça ortaya koydu. Makarios sözünde; *“Kıbrıs Rumlarının rüyası gerçekleşinceye, yani Yunan Kıbrıs Yunanistan'la birleşinceye kadar mücadeleye devam etmeye kararlı olduğumuzu açıkça belirtiyoruz. Bizim arzumuzu Atina'ya iletmenizi rica ederim”*⁴⁴⁹. Bu da yakın gelecekte tekrar bir katliamın olacağı habercisiydi. Buna rağmen adada daha önemli bir olay yaşandı. O da Rumların kendi aralarında anlaşmazlık çıkmasıydı. Makarios'la Grivas arası gittikçe açılıyordu.

Grivas, Makarios'un ekonomik güçlük yaratmak suretiyle enosis'e ulaşma politikasını uygun bulmamaktaydı. Grivas Makarios'un emirlerinin aksine, Kıbrıslı Türkleri sadece şiddet kuvvetinin diz çöktüreceği inancına sıkı sıkıya sarılmış ve askeri baskıyı artırmaya karar vermişti⁴⁵⁰. Bu durum Kıbrıslı Rum toplumu arasında anlaşmazlıklara yol açtı. Ayrıca Yunan Hükümeti'nden Grivas kuvvetinin sınırlandırılmasını da istedi. Fakat eski EOKA'cılar Makarios'u enosis'e ihanetle suçlayarak etrafındakileri hedefe almaya başladılar. Aynı zamanda Grivas'ın ateşli beyanatlarından ilham alan Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Türk köylerine ateş açmaktan çekinmiyorlardı. 12 Şubat 1965'te Rum Milli Muhafızlar, Lefke ve Türk köyleri arasındaki stratejik tepe ele geçirdiler ve vuku bulan çatışmada bir Kıbrıslı Türk'le Kıbrıslı Rum hayatlarını kaybettiler.

19 Şubat'ta da Erenköy ateşkes hattının ötesinde ağaç kesen silahsız Türk'ü vurarak öldürdüler. Bununla da yetinmeyen Rumlar 25 Eylül 1965'te Limasol bölgesinde Türk ve Rumların karışık olarak oturdukları Kato Polemidia köyündeki Kıbrıslı Türk'lerin evine silahlı Milli Muhafız polisleri baskın yaparak birçok evi yağma ettiler ve üç kişiyi de tutukladılar⁴⁵¹. 2 Aralık 1965'te Magosa'nın civarındaki Sakarya'da Rum Milli Muhafızlarla Kıbrıslı Türkler arasında çetin çarpışma yaşandı. İki gün süren çarpışmada bir Türk ölürken beşi de yaralandı. Rum tarafından ise altı kişi yaralanmıştı. 1965 yılı sonuna doğru Rum Milli Muhafızları Larnaka civarındaki

⁴⁴⁹ Ahmet C. Gazioğlu, **Anılar ve Belgeler Işığında Londra Dosyası Yakın Tarihimizden İbret Dolu Sayfalar**, Özyay Matbaacılık, Lefkoşa 2006, s. 280 – 281.

⁴⁵⁰ Oberling, 1988, **a.g.e.**, s. 105.

⁴⁵¹ Oberling, 1988, **a.g.e.**, s. 106 – 107.

Müslümanlar için adadaki en önemli olan Ummü Haram Türbesini⁴⁵² zapt ettiler ve Müslümanların buraya gelmesini de yasakladılar. 1966 Haziran ayı başında Makarios, Lefkoşa'daki Kıbrıs Türk köylerine üç gün süreyle giriş çıkışları yasakladı. 24 Haziran'da Rum Milli muhafızlar Mora ve Larnaka bölgesindeki Melausha kasabasına saldırdılar. UNFICYP askerlerinin gelmesiyle geri çekildiler. 8 Nisan'da Rum Milli Muhafız Birliği, iki zırhlı oto, ağır makineli tüfek monte edilmiş bir Land Rover ve bir kamyon piyade eri Larnaka civarındaki Mari kasabasına gelerek ateş açtılar. Dört saat süren ateşte, zırhlı otolar tarafından 40 adet 2 pauntluk (454 gr) mermi ve 1.000 atım cephane kullanıldı.

Kasabaya kimsenin girmesine müsaade edilmemiştir. Açlığı önlemek amacıyla BM tarafından sadece bir kamyon portakal ve limon gönderilmiştir. Bu arada Yunanistan'da yönetimde değişiklikler olmuştu. Önce 15 Ocak 1967'de Paravkevopulos tarafından kurulan seçim hükümetini 3 Nisan 1967 tarihinde Kanellopulos'un ERE azınlık hükümeti izlemişti. 21 Nisan 1967 tarihinde ise bir grup albaylar, Yunanistan'da bir darbeyle yönetime el koydular. Albaylar Cuntasının lideri Papadopulos, Türk Başbakanı Demirel'in görüşme önerisini kabul etti ve 9 Eylül 1967'de Türk ve Yunan Başbakanları Keşan ve Dedeoğlu'da toplandılar⁴⁵³. Fakat Yunanlıların Enosis ısrarı yüzünden umulan hedef başarıyla sonuçlanmaz. Görüldüğü gibi, Yunanistan'da yönetimde kim olursa olsun tek istekleri ve düşünceleri olmuştur o da Enosis'tir. Yönetimde Kral olmuş, demokrasi olmuş, faşist cunta olmuş, hiçbir şey değişmiyor, tek düşünceleri gerçekleştirilmesi babadan oğla kalıt olarak aktarılan yılların düşü Enosis'tir.

Olumlu bir sonuç alınamayan Keşan ve Dedeoğlu görüşmelerinden kısa bir süre sonra Kıbrıs'ta kanlı olaylar başladı. Kıbrıs'ta 20 binden fazla ve Yunan askeri vardı. Rum – Yunan birlikleri 15 Kasım 1967 tarihinde Grivas komutasında Boğaziçi – Geçitkale köylerine saat 10.00'da başlayıp 14.35'e kadar Türkleri imha harekâtını yürüttüler. Rum saldırısına 40'tan fazla zırhlı oto katıldı ve bütün Türk mevzileri ele

⁴⁵² Hicretin 28. yılında, Hazret-i Osman döneminde İslam Orduları ilk deniz seferini gemilerle Kıbrıs'a yaptılar. Bu ilk deniz savaşına, bazı sahabeler ve hanımları da iştirak etmiş ve "Hala Sultan" bu seferde şehit olmuştur. Kabri Kıbrıs'ın Larnaka şehrinde. Osmanlılar Kıbrıs adasını 1570 senesinde fethedince, Hala Sultan'ın kabri üzerine türbe, yanına cami yaptırdılar. <http://www.unyekent.com/konu/111/peygamberimizin-halasinin-kibris-8217taki-turbesinin-turbedari-unyeli>

⁴⁵³ Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 169; Gürel, 1993, **a.g.e.**, s. 61; Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 89; Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 203; Zirve öncesi Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Paris'te bir ön görüşme yapmıştır.

geçirildi. Rumlar, olayları engellemeye çalışan Barış Gücü askerlerinin ellerindeki silahları aldılar ve telsizlerin de tahrip ettiler. Bir süre sonra Türklerin direnişleri kırıldı. Barış Gücünün tespit ettiğine göre ilk ateşi Rumlar tarafından açılmış ve köyleri ateş çemberi içine almışlardır. Rumların yaptığı katliamda 90 yaşındaki Mehmet Emin Sait'in yakılarak, 85 yaşındaki Cemaliye Hüseyin'in hançerlenmesi ve toplam da 27 Kıbrıslı Türklerin şehit edildiği öğrenilmiştir⁴⁵⁴. İki köy yağmalandı. 230 kadar kadın, kız, çocuk ve erkek tutsak edildi. Rumların o kadar gözlerinin döndüğü ve insanlık dışı katliam neticesinde Kıbrıs'ı Türk'ten temizlemeye çalıştığı besbellidir.

Bu saldırıya karşı Türkiye'nin reaksiyonu ani oldu. 15 Kasım 1967 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Çağlayangil derhal ateşkes için UNFICYP'ye müracaat etti. Fakat 16 Kasım'da Rumlar tekrar saldırıya geçerek 24 Türkü öldürdüler. Türk Hükümeti katliamlar devam edecekse askeri müdahalede bulunacağı ikazında bulundu⁴⁵⁵. 17 Kasım'da Demirel Hükümeti, Kıbrıs'a askeri müdahale kararı aldı⁴⁵⁶. Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ülkesinin maksadını “*Kıbrıs sorunu ilk ve son olarak kökünden halledilmelidir*” diye açıkladı.

Türkiye Makarios'u bir tarafa bırakarak Yunanistan'ın Cunta Hükümetine bir kesin uyarı verdi; “*General Grivas derhal adadan ayrılacaktır ve İttifak Antlaşmasının öngördüğünden fazla bütün Yunan askerleri adadan derhal çekilmelidir. Kıbrıslı Rumlar silahtan arındırılacaktır ve Kıbrıs Rum Hükümeti saldırıda ölenler için tazminat ödeyecektir. Kıbrıslı Türklere uygulanan bütün ekonomik ambargolar kaldırılacaktır ve Kıbrıslı Türk köylerine herhangi bir şekilde bir daha saldırı olmayacağı hususunda garanti verilmelidir*”.

18 Kasım'da Türk uçakları Kıbrıs üzerinden alçak uçuşlar yaptı. Ayrıca BM Genel Sekreteri U-Thant Rumları suçladı. Türk Deniz Kuvvetleri de Girne açıklarında bulundu. Kıbrıs meselesi dolayısıyla Türkiye'nin harbe girmeyi göze aldığı kesinleşmişti ve Başbakan Demirel Kıbrıs Türk Lideri Dr. Fazıl Küçük'e güvence vermişti. 20 Kasım'da ABD Başkanı Johnson, Türkiye'ye yolladığı mektupta, “NATO'ya ait silahları, Kıbrıs içinde kullanmayın” dedi. 22 Kasım'da ise

⁴⁵⁴ Hüseyin Laptalı, “Kıbrıs'ta Bitmeyen Soykırım”, Yay Haz: Ulvi Keser, **Birinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu**, Ankara 2009, s. 143; Oberling, **a.g.e.**, s. 112; Mütercimler, **a.g.e.**, s. 170.

⁴⁵⁵ Oberling, 1988, **a.g.e.**, s. 114.

⁴⁵⁶ Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 173.

Yunanistan Türkiye'nin kesin kararını reddettiler. Bunun üzerine 23 Kasım'da Bakanlar Kurulu bir bildiri yayınlarak savaşa kararlılığın açıkladılar ve iki ülke savaşın eşiğine geldiler. ABD Başkanı Johson arabuluculuk görevi için Cyrus Vance'i özel Temsilci sıfatıyla görevlendirmiştir. Cyrus Vance'nin diplomatik çabalarının neticesinde 30 Kasım 1967'de Yunanistan ile bir mutabakata varılmıştır; *“Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına ve bütünlüğüne saygı göstermek yükümlülüğü altında bulunduklarını onaylar ve Türkiye ve Yunanistan anlaşmalar dışında adada bulundurdıkları kuvvetleri bir buçuk ay içinde kademeli olarak geri çekecektir.*

Kuvvetlerin geri çekilmesi işi takviye edilmiş ve yetkilendirilmiş Barış Gücünün denetimi altında yapılacaktır ve ayrıca bu işlemler gerçekleştirildikten sonra Türkiye almış olduğu savaş tedbirlerini kaldıracaktır. Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde uğranılan zarar tazmin edilecek ve ailelerine gerekli ödemeler yapılacaktır ve Barış Gücünün denetimi altında ve tarafların da katılacağı bir komite, adada bulunan kanundışı silahlara el koyacaktır. Grivas herhangi bir şekilde adaya geri dönmeyecektir. Adada iki toplumun kurmuş oldukları milli kuvvetler de kademeleli olarak dağıtılacaktır”. Cyrus Vance'nin arabuluculuk görevi 3 Aralık 1967 tarihinde gerek Yunanistan'ın, gerek Türkiye'nin BM Genel Sekreteri'nin adaya yasadışı giren yabancı birliklerin geri çekilmesi ve paramiliter güçlerin dağıtılması çağrısına uyacaklarını açıklamaları ile sona ermiştir⁴⁵⁷.

1964 – 1967 Kıbrıs bunalımından Türkiye bazı dersler aldığını söyleyebiliriz. Çıkarma girişimleri, Türkiye'yi yeni bir arayışa itiyor ve özellikle ulusal savunmanın dışarıya bağımlı olmadan yapılabilmesi için ulusal savaş sanayi kurulması çalışmaları başlıyordu. Kıbrıslı Türkler içinde bir ders olduğunu öne süre biliriz. 1963'te İki Toplumlu Cumhuriyetten zorla dışlandoktan sonra kendi kendini yönetmiş ve yüksek yargı dışında Rum yönetiminin herhangi bir kurumunda görev almamıştır⁴⁵⁸. Böylece 1964 – 1967 bunalımında vatansız ve devletsiz bir halk durumuna düşen Kıbrıslı Türkler, olayları izleyen ekonomik ambargolardan kendilerini kurtarmak için teşkilatlandılar. Rumların Türklerin yerleşim bölgelerine saldırıları üzerine Kıbrıslı Türk liderleri daha etkili idari ve bir mekanizmaya ihtiyaç

⁴⁵⁷ Aydogdu, 2005, **a.g.e.**, s. 93 – 94.

⁴⁵⁸ **Soyalp Tamçelik**, “Türk Cumhuriyetleri Açısından KKTC'nin Tanınma Olgusu ve Esasları”, **21. Asırda Türk Dünyası Uluslar arası Sempozyumu**, Lefke 02 – 05 Aralık 2010, s. 171.

olduğu gerçeğine vardılar. Böylece “27 Aralık 1967 tarihinde Kıbrıs Geçici Türk Yönetimini” kuruldu. Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin kurulmasıyla, iki toplumun birbirinden ayrılmaları tamamlandığını da söyleyebiliriz. Bu şekilde 20 Temmuz 1974’te Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi, 13 Şubat 1975’te Kıbrıs Türk Federe Devleti ve 15 Kasım 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni ilan ettiler⁴⁵⁹. Makarios idaresinin yarattığı durumların hukuka aykırı olduğunu belirtmek ve bu fiili durumların ortadan kaldırılması olanağının bulunmaması ve Türk toplumunun eşit hak sahibi olduğu adanın idaresine katılmaması sebebi ile kamu hizmetlerinin görülmesi gereği Türk Toplumunu teşkilatlanmaya mecbur bırakılmıştır.

Yönetim bakımından ortada bir boşluk, kamu hizmetleri bakımından da eksiklik ve yokluk söz konusu olmuştur. Geçici Türk Yönetiminin ilanı ve bu yönetimin tabi olacağı esasları belirleyen 19 maddelik bir Anayasa geçici yönetimin dayanacağı hukuki esasları belirlemiştir⁴⁶⁰. Dolayısıyla Kıbrıs’ın, etnik olarak homojen ve muhtar iki devlete ayrılması, genellikle sanıldığı gibi, Türkiye’nin 1974’teki Barış Harekâtı müdahalesinin bir sonucu olmayıp, bunu 1960 yıllarında Makarios ve Grivas elleriyle hazırlandığını söyleyebiliriz.

⁴⁵⁹ **Hasan İkizer**, “Barış Harekâtı’nın 35. Yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, Kıbrıs Mektubu, C. 22, No 4, Ankara 2009, s. 26; **Tamçelik**, a.g.m, 2010, s. 171.

⁴⁶⁰ Hamza Eroğlu, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler**, Ankara Ticaret Odası, Ankara, s. 21.

İKİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI 20 TEMMUZ 1974

a) Kıbrıs Barış Harekâtı Öncesi Ada'daki Siyasi Gelişmeler ve 15 Temmuz

1974 Darbesi

1967 bunalımından sonra Makarios, enosis'in en azından uzak bir hedef olduğu kanaatine vardı. Ekim 1970'te *"ben daima Yunanistan ile birleşme taraftarı oldum. Böyle olmakla beraber, bunun bugün için gerçekleştirilmesinin fazlasıyla güç olduğunu idrak etmiş bulunmaktayım"* demesi⁴⁶¹, Yunanistan hem de cunta sempaticanları arasında enosis'e ulaşma yöntemlerinde farklılığa yol açtı. Kıbrıs Rum halkı arasında bir iç çatışmaya yol açtı⁴⁶². Ayrıca toplumlararası görüşmelerin başlaması da, Rum kesimi içindeki görüş ayrılığını belirginleşmiştir ve daha şiddetli yollara başvurma'nın ön ayağı olmuştur. Rum kesimi içindeki görüşlerden biri, ani bir askeri harekâtla adadaki Türk direncinin kırılması ve Enosis'in gerçekleştirilmesidir. Bu birinci görüşü, askeri yönetimden yana olanlar savunmuş ve bunlar, Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO)'ndaki Yunanlı subayların denetiminde EOKA-B'yı kurmuşlardır.

İkinci görüş ise, adanın tümünün Rum kesiminin tam kontrolüne girmesini ve bunun zamana yayılmış ekonomik ve sosyal politikalar üzerinden gerçekleştirilmesini öngörmüştür. Bu görüşü Makarios yandaşları temsil etmiştir. Makarios'un bu karşı görüş yer almasının gerisinde, Enosis ile birlikte, Makarios'un, Kıbrıs Cumhurbaşkanı olmaktan çıkıp Yunanistan'ın Kıbrıs'taki Valisi⁴⁶³ durumuna gelecek olmasıyla ülke Cumhurbaşkanı konumunu kaybedecek olmaları etkili olmuştur⁴⁶⁴. Tutucu Enosis taraftarları Makarios'u, Enosis'ten caydığını ve onu vatan haini olarak görmeye başladılar. Böylece Demokratik Ulusal Parti (DEK) adlı muhalefet partisini kurdular. Fakat 1968 başkanlık seçiminde parti adayları gözledikleri yerleri alamayınca, Makarios yönetimine karşı terör amacıyla

⁴⁶¹ Oberling, 1998, a.g.e, s. 119.

⁴⁶² Zehra (Yalçınkaya) Cerrahoğlu, **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968 - 1990)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Kalkan Matbaacılık, Ankara 1998, s. 26.

⁴⁶³ Burada Türklere Enosis karşılığında bir bedel vermek gerektiği değildir. Makarios, Kıbrıs üzerindeki mutlak hâkimiyetinden endişelenmiştir.

⁴⁶⁴ Osman Metin Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, Altinküre Yayınları, Ankara 2003, s. 32.

örgütlendiler. Bunlar, Milli Cephe, Akritas Örgütü, Anka enosis'çi Gençlik Örgütü, Paphos'un Milliyetçi Gençliği ve Milliyetçi Kurtuluş Örgütüdür. Aynı zamanda en güçlü rakibi Grivas'a göre, Makarios'la birlikte "*Helen Dünyası*"nın tatmin edecek bir çözüm bulmak imkânsızdır. Çünkü Makarios kendi şahsi ihtirasların tatmin edecek çözüm istemektedir. Enosis arzulamayan ve Enosis'i gerçekleştirmek fırsatları doğduğu zaman onu sinsî bir şekilde baltalayan iktidar hırslısı bir kimse ve iktidarda kalabilmek uğruna komünistlerle işbirliği yaptığıyla da suçluyordu. Ayrıca Makarios'u enosis'in mezarcısı olarak da tanımlamaktaydı.

Makarios ise, bütün bu suçlamaları muhtelif zamanlarda verdiği demeçlerde reddetmekte idi. Enosis'le ilgili olarak ileri sürülen tüm tekliflerin Taksim ve ikili enosis'i öngörmekte olduğunu açıklamaktaydı. Grivas'ın Kıbrıs'ın komünistleşmekte olduğu iddiasını da Makarios her seferinde reddetmekte ve Kıbrıs'ın Rus sömürgesi olmayacağını, çünkü Kıbrıs halkının yüksek hayat seviyesine sahip dindar insanlar olduğunu ileri sürmekteydi⁴⁶⁵. Makarios'un mümkün çözüm politikasına karşı en ciddi hareketlerden biri Ocak 1969'da Makarios'a karşı düzenlenen komplodur. Bu bir hükümet darbesi planıdır. Fakat uygulama safhasına sokulamamıştır. Bu dönemin diğer bir önemli bir hareketi de eski EOKA mücadeleçilerinin oluşturduğu ve adına Milli Cephe adı verilen gizli tedhiş örgütünün faaliyetleridir⁴⁶⁶. Polis komutanı Hassabis'e karşı 2 Mart 1969'da suikast düzenlediler. Örgütün amacı toplumlararası görüşmeleri bir yana bırakarak düz Enosis yolunu sağlamaktı.

Toplumlararası görüşme, sürgünde olan Rauf Denktaş'ın adaya gelmesi ile Geçitkale saldırılarından sonra varılan anlaşma gereğince Haziran 1968'de başlamıştı⁴⁶⁷. Rum kesimi içindeki mücadele giderek acımasız olmaya başlamıştır. Birçok terörist örgüt, bombalama ve suikast yapmak suretiyle hükümete şiddetle karşı olduklarını ortaya koyuyorlardı. 8 Mart 1970'te, EOKA-B tarafından Makarios'un bindiği helikoptere ateş açılması ve helikopterin zorunlu iniş yapması, bu olay üzerine on bir eski EOKA mensubunun tutuklanması ve İçişleri eski Bakanı Yorgacis'in⁴⁶⁸ bu olaydan hemen sonra şüpheli bir şekilde öldürülmesi, Rum

⁴⁶⁵ Kamil Özbay Kutalmış, Kemal M. Tekakpınar, **Kıbrıs'ta 15 Temmuz Darbesinin Sebepleri ve Enosis**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1978, s. 45 – 46.

⁴⁶⁶ Kamil Özbay Kutalmış, Kemal M. Tekakpınar, 1978, **a.g.e.**, s. 48 – 49.

⁴⁶⁷ Ugur Uzer, Mehmet Cengiz, **Kıbrıs Sorunu**, Ankara Barosu Yayını, Ankara 2001, s. 43.

⁴⁶⁸ Makarios 1969'da, eski İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'i görevinden uzaklaştırmıştı. Yorgacis'te azledildikten sonra bütün gücüyle ihtilal ve suikast tertiplemeye yönelmişti.

kesimindeki iç mücadelenin boyutunu gösteriyordu⁴⁶⁹. Bununla yetinmeyen Milli Cephe 23 Mayıs 1970'te, teşkilata mensup 20 teröristle Limasol'daki Merkez Polis Karakolu'nu basarak 15.000 sterlin değerinde silah ve mühimmat ele geçirdiler⁴⁷⁰. 2 Eylül 1971'de, Grivas gizlice Kıbrıs'a döndü ve enosis mücadelesini fazla körüklemek ve tedhiş örgütünü yeni baştan organize etmek için yer altı EOKA-B teşkilatının başına geçti⁴⁷¹. “*Aspida*” yer altı teşkilatının vücuda geldiğini açıklayan Nikos Sampson'da Grivas'ı desteklemeye başladı⁴⁷². Grivas ilk iş olarak Kıbrıs sorununa enosis'e aykırı bir çözüm şeklinin empoze edilmesine karşı çıkarak bir kuvvet oluşturmaya başladı.

Bu hususta da Makarios'a karşı zümreler ve eski EOKA'cılar Grivas emrine girmeye hazırdı. Tüm çabalarını 1955 – 1959 EOKA döneminde olduğu gibi gizli yürütülen Grivas, etrafında topladığı bu kuvvetlerle Makarios'a karşı başlattığı mücadeleyi açık ve gizli olmak üzere iki yönde yürütmüştür. Açık olarak yürütülen; “*1. Siyasi Kanat ESEA (Enosis Mücadelesi Koordinasyon Komitesi), 2. Askeri Kanat EOKA-B*”⁴⁷³. Yüksek Mahkeme eski başkanı Georgios Vasilyades başkanlığında oluşturulan siyasi kanat, ESEA 20 Kasım 1971'de resmen faaliyete geçti ve 28 Kasım 1971'de Rum basınında ESEA'nın amacını yayınladılar; Enosis Mücadelei Koordinasyon Komitesinin (ESEA) kurulduğunu bugün Kıbrıs Rum halkına açıklarız.

Biz “*ESEA'yı meydana getirenler, bir tek amaç gütmekteyiz. Enosis'çi güçleri birleştirmek ve onların faaliyetlerini koordine etmek. Şöyle ki, bu güçler, Kıbrıs halkının milli mücadelesine yön veren kuvvetli bir faktör haline gelsinler ve Kıbrıs davasını yürütenler, şimdiye kadar yaptıkları gibi, bu güçleri hiçe sayarak hareket etmesinler. Değişmez hedefimiz, Kıbrıs'ın Anavatan Yunanistan'la birleşmesini gerçekleştirmektir. Biz siyasi parti değiliz. Siyasi amaçlar gütmüyoruz. Partiler üstü tamamen milli bir hareketiz. Amaçlarımız millidir. Şahsi ihtiraslarımız yoktur. Tek ihtirasımız, Kıbrıs'ı bugünkü milli çıkmazdan kurtarmaktır. Bugün Kıbrıs*

⁴⁶⁹ Osman Metin Öztürk, 2003, **a.g.e.**, s. 33; Kamil Özbay Kutalmış, Kemal M. Tekakpınar, **a.g.e.**, s. 49; Uğur Uzer, Mehmet Cengiz, **a.g.e.**, s. 44; Oberling, 1998, **a.g.e.**, s. 120.

⁴⁷⁰ Oberling, **a.g.e.**, s. 120.

⁴⁷¹ Harry Scot Gibbons, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Ed: Erol Fehim, Özyurt Matbaası, Ankara 2003, s. 292; Oberling, **a.g.e.**, s. 120; Kamil Özbay Kutalmış, Kemal M. Tekakpınar, **a.g.e.**, s. 48.

⁴⁷² Çay, 1989, **a.g.e.**, s. 92.

⁴⁷³ ⁴⁷³ Kamil Özbay Kutalmış, Kemal M. Tekakpınar, **a.g.e.**, s. 63.

Rumluğunun yaşamakta olduğu milli şartlar son derece kritiktir. Mücadelemizin amaçları hususunda halk arasında tam bir şaşkınlık hüküm sürmektedir. Makarios Hükümetinin Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalamasından beri izlemekte olduğu plansız, programsız ve belirsiz politika, bir yandan halkımızın milli şuurunun sarsılmasına, bir yandan da diplomatik alanda da tam bir çıkmaza girmemize sebep olmuştur. Uç yıldan fazla bir zamandan beri tutulduğu Toplumlararası Görüşmeler, hiçbir olumlu sonuç vermemiştir.

Görüşmelerin devamını sağlamak için harcamakta olan çabalar ise, hiçbir hayırlı belirti göstermemektedir. Çünkü bu çabaların üzerinde harcanmakta olduğu esas, yersiz, hatalı ve milli bakımdan kabul edilmeyecek olan mümkün çözüm politikasından başka bir şey değildir. Kıbrıs Anayasası'nın tadili için Cumhurbaşkanı Makarios tarafından öne sürülen 19 maddelik yersiz ve mevsimsiz teklif ile bunu takiben Kıbrıs Türk isyanı ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın 1964'ten itibaren işbaşına gelen bütün Yunan Hükümetlerine karlı izlediği samimiyetsiz tutum ki, bu tutumun sonucu olarak, Pan – Helen dünyasının enosis'i gerçekleştirmek çabaları baltalanmıştır.

Enosis politikasının terk edilerek, belirsiz bir mümkün çözüm politikasının izlenmesine başlanması, bugünkü çıkmazı yaratan nedenlerdir. Sade ve kristal kadar berrak bir dava olan Kıbrıs davası bu yüzden tehlikeli komplikasyonlar arz eden bir problem haline gelmiştir. ESEA, Kıbrıs politikasının dünyaca kabul edilmiş self – determinasyon prensibine göre yeniden ayarlamak suretiyle bugünkü milli çıkmazı çözümlmek amacı gütmektedir. Self – determinasyon Enosis davası güdüldüğü takdirde, Kıbrıs sorunu çarpıcı bir sorun olmaktan çıkar. Böyle bir politika değişikliğine tepki gösterileceği şüphesizdir.

Herkesten önce Türkiye tepki gösterecektir. Türkiye, Kıbrıs Liderliğinin hataları yüzünden Kıbrıs sorununun çözümü çabalarına yön veren önemli bir faktör haline gelmiştir. Politika değişikliğine tepki gösterecek bir diğer faktör de SSCBdir. Kıbrıs Hükümetinin üstünkörü ve kararsız politikası, Kıbrıs sorununa SSCBni de katmıştır. Fakat Türkiye ve SSCBnin göstereceği tepkiler, başarı ile karşılanacaktır. Hiçbir tehlike karşısında milli siperleri terk etmeyeceğiz. Kıbrıs bir Yunan adası olagelmıştır ve Yunanistan'a aittir. Milli emellerimize hiç kimsenin ihanet etmesine müsaade etmeyeceğiz. Milli çıkarlarımıza aykırı bir çözüm şeklinin empoze

edilmesini amaçlayan her teşebbüse olanca gücümüzle karşı çıkacağız. Kıbrıs Rum halkını, yeni ve asil milli mücadelelere çağırıyoruz ⁴⁷⁴”. Aynı zamanda General Grivas’ta Rum halkına bir sesleniş, olmuştur; “Kıbrıs Rum Halkı ve Kıbrıs Gençliği, işte yeni be aranızda vatan toprağında bulunuyorum. Fırsatçılar ve milli idaremize ihanet edenler yüzünden beş yıllık bir mecburi sürgünden sonra, Helen adını taşımakta aciz olanların sürüklediği mahviyetten vatanımı kurtarmak için ata toprağına dönüyorum. Devlet içinde devlet haline gelen barbar bir azınlıktan titreyen Kıbrıs Rumluğunun korkak ve aciz liderlerini dikkate almayınız. Bugünkü milli çağrıya hazır cevabını veriniz ve kahraman maziye bugünün görevi ile bağdaştırınız”.

Grivas’ın Rum halkına hitaben yayınladığı bu bildiriye karşılık olmak üzere Makarios 30 Ekim 1971’de Rum basınından yayınlanan bir demeçle karşılık vermiştir. Makarios’a bir başka etkili hareket Kiliseden gelmiştir. Kıbrıs Ortodoks Kilisesine mensup üç piskopos⁴⁷⁵, Başkan Makarşos’un görevi süresince enosisi gerçekleştiremediğini ileri sürerek, Başkanlıktan istifa etmesini istemişlerdi⁴⁷⁶. Makarios bunu yapmayınca, Başpiskopos olarak saymadılar. Bununla beraber, Makarios bu kararı hükümsüz olduğunu ilan etti. Makarios kendisi hakkında ancak Yüksek Kilise Meclisinin (YKM) tahkikat yapabileceklerini iddia etti ve fikirlerini öğrenmek üzere Lefkoşa’ya davet etti. 14 Temmuz 1973’te YKM bu üç piskoposu, hizipçilikle suçladılar⁴⁷⁷.

Bu koşullarda, Makarios ile Grivas arasında, önce yazılı olarak, daha sonra da yüz yüze yapılan görüşmelerden bir uzlaşma çıkmamıştır. Her ikisinin verdiği beyannamelere genel bakıldığında, taraflar Enosis konusunda birleşmektedir. Yalnız aralarındaki fark, Enosis’in nasıl gerçekleştirileceği hususudur. Bundan anlaşılıyor ki, EOKA-B ile Makarios yanlıları, Türk tarafını sorumlu tutmakta kolayca anlaşılabilmişlerdir. Kıbrıs’taki toplumlararası görüşmeler kapsamında Türk tarafına verilecek cevap metni 23 Haziran 1971’de Rum Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak 26 Haziran’da yapılan toplantıda Klerides Rum cevabını Denктаş’a

⁴⁷⁴ Kamil Özbay Kutalmış, Kemal M. Tekakpınar, 1978, **a.g.e**, s. 63 – 65.

⁴⁷⁵ Kition, Kirenia ve Paphos piskoposları.

⁴⁷⁶ **Kıbrıs’ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Kıbrıs Türk Kültür derneği Genel Merkezi, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa 1983, s. 48.

⁴⁷⁷ Oberling, 1998, **a.g.e**, s. 120 – 121.

verdi. Türk tarafının “Türk ve Rum bölge idarecileri için ayrı merkezi idare organları kurulması yolundaki tekliflerinin kabul edilmediğini” açıklamıştır⁴⁷⁸. Cevapların değerlendirildiği Yürütme Kurulu toplantısı sonucunda Denктаş’ın “Beklediğimizi bulamadık Rum tarafı bölge idareleri konusunda eski görüşlerinde direniyor” açıklaması toplumlararası görüşmelerin sonuçsuz kaldığını da özetlemiştir⁴⁷⁹. Bu gelişme sonrasında Kıbrıs Türk tarafının cevabı 9 Ağustos 1971’de Denктаş ile Klerides arasında yapılan görüşmede yirmi iki sayfalık metin olarak Rum tarafına verilmiştir. 24 Ağustos’ta Klerides cevabı mektubunda ise daha önceki Rum görüşleri yanı sıra Kıbrıs Türklerini “*imtiyazlı azınlık*” statüsüne indirgeyecek formüllere yer verilmiştir. 2

0 Eylül 1971 tarihinde bu kez Kıbrıs Türk tarafının cevabı mektubu Denктаş tarafından Klerides’e verişmiştir. Kıbrıs Türk tarafınca esas görüş ayrılığının bulunduğu temel prensipler üç ana başlık altında açıklanmıştır. Bunlar; “*1960 Antlaşmalarında tescil edilmiş ortaklık statüsü, Toplumların otonomi idarelerinin devamı, Toplum – cemaat işlerindeki fonksiyonlar ile devlet işlerindeki fonksiyonlar arasındaki ayrılığın devamı, Bulunacak çözümün enosis’e kapalı bir bağımsızlık olması ve mevcut garantilerin (Kıbrıs Türkleri açısından Türkiye’nin garantisinin) güçlendirerek devamı*”.

Bu arada Toplumlararası görüşmelere BM el attı. 18 Ekim 1971’de BM Genel Sekreteri U-Thant, üç yıl süren ve sonuçsuz kalan toplumlararası görüşmeleri genişleterek, görüşmelere kendi özel temsilcisinin ve ayrıca Türkiye ve Yunanistan’dan birer anayasa uzmanının da katılmasını önermiştir. Türkiye 24 Kasım 1971’de yapılan öneri kabul etti. Öneri çerçevesinde beşli görüşmeler yaklaşık bir sonra 8 Haziran 1972’de BM Genel Sekreteri Waldheim’in⁴⁸⁰ görüşmeleri sürdürecekt dörtlü (Denктаş, Aldıkaçtı, Klerides, Dekleris) grupla birlikte Lefkoşa’da yapmış olduğu açılışla başlamıştır. Görüşmelerde izlenecek Türkiye

⁴⁷⁸ Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 113.

⁴⁷⁹ Aydoğdu, **a.g.e.**, s. 113.

⁴⁸⁰ **Kurt Josef Waldheim** (d. 21 Aralık 1918 Sankt Andrä-Wördern (Aşağı Avusturya) – ö. 14 Haziran 2007, Viyana), Avusturya Cumhurbaşkanı, diplomat, politikacı. 1968’den 1970’e kadar II. Klaus Hükümeti Avusturya dışişleri bakanıydı. 1972 ve 1982 yılları arasında iki defa Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği görevini üstlendi. Waldheim’in, gençliğinde Nazi ordusunda görev yaptığını gizlediğinin ortaya çıkması uluslararası tepkilere yol açtı. Nazi Almanya’sının ordusunda görev yaptığı ortaya çıkmasına rağmen 1986’da Avusturya’da cumhurbaşkanı seçildi. Cumhurbaşkanlığı görevi sırasında ABD dâhil birçok ülke ziyaret yasağı koydu. Waldheim, 88 yaşında kalp yetmezliğinden öldü.

yaklaşımı 6 Mayıs 1972’de açıklanmıştır. Bu yaklaşım toplumlararası görüşmelerin genişletilmiş şekliyle tekrar faal hale getirilmesi, Kıbrıs’la ilgili antlaşmaları herhangi bir şekilde etkilememesi, iki toplumun dengeli ortaklık prensibinin kabul edilmesi, devletin bağımsızlığının devamı, iki toplumun görüşmelere eşit şartlarla oturması ve görüşmelerin araştırıcı mahiyette olmasıdır.

Bu kez masada Klerides ve Denktaş’a ek olarak Türkiye adına Prof.Dr. Orhan Aldıkaçtı⁴⁸¹, Yunanistan adına Dekleris⁴⁸² ve BM Genel Sekreterinin Kıbrıs Özel Temsilcisi de bulunmuştur. 22 Mayıs 1972 tarihinde Türkiye’de kurulan “*Melen Hükümeti Programında*” bu görüşmeleri destekleyici ifadeler yer almış, beşli görüşmelerin ilk toplantısı 3 Temmuz 1972’de BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Tafall’ın katılımıyla yapılmıştır⁴⁸³. Toplumlararası görüşmeler ile ilgili bu gelişmeler yaşanırken, 18 Nisan 1972 tarihinde Kıbrıs Rum yönetimi ile AET⁴⁸⁴ arasında ortaklık anlaşması imzalanmıştır⁴⁸⁵.

Bu arada Kıbrıs’ta Makarios 9 Şubat 1973’te yeniden Cumhurbaşkanı seçildi. Makarios Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Lefkoşa’da düzenlenen mitingde, Grivas yürüttüğü tedhiş hareketleri hakkında geniş ölçüde değindi ve kendinin halk seçtiğini vurgulayarak “*kendimi Kıbrıs Rum halkının sevgi ve güveninin esiri hissediyorum. Cumhurbaşkanlığı mevkiinden kendisine devam etmemi isteyen halkın bu isteğini reddedemedim. Silahlı gruplar, iğreniş bombacılar, gecenin maskelileri ve karışıklığı teşvik edenler, ne gibi planlar ve nasıl bir amacı ileri götürmektedirler. Bunlar, Kıbrıs’a karşı cinayet işlemektedir. Millete karşı cinayet işlemektedir. Bizim Yunan Hükümeti ile birlikte çizdiğimiz ortak tutuma karşı çıkanlar, Enosis’çi olduklarını iddia etmekte, bu şekilde kendi kendilerinin reklamını yapmaktadır.*

⁴⁸¹ Orhan Aldıkaçtı, (d. 1924, Samsun - ö. 22 Mayıs 2006, İstanbul) Türk Anayasa hukukçusu.

⁴⁸² Mihalıs Dekleris, Yunan Anayasa hukukçusu. Niyazi Kızılyürek, “Müzakereciler Öğütler”, <http://www.yeniduzen.com/detay.asp?a=40766>, 26/02/2012 - YENİDÜZEN

⁴⁸³ Aydoğdu, 2005, a.g.e, s. 114 – 116; 12 – 24 Ocak 2012 New York Greentree Görüşmeleri Işığında Kıbrıs, Cumartesi, 18 Şubat 2012, 21:27, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2087:12-24-ocak-2012-new-yorkgreentree-goeruemeleri-inda-kbrs&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150

⁴⁸⁴ Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu 18 Mayıs 1951’de kuran altı üye (Belçika, Federal Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) 25 Mart 1957’de kısaca Roma Antlaşması olarak anılan Avrupa Ekonomik Topluluğunu kurdu. AET, resmen 1958 yılının başında faaliyete geçti. Daha sonra Avrupa Topluluğu olarak anılan bu birlik, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, EURATOM ve AETden kuruludur.

Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler cilt 1: Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET), <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/at1.pdf>, <http://www.islamikariyer.com/ekonomi/avrupa-ekonomik-toplulugu-aet.html>

⁴⁸⁵ Aydoğdu, a.g.e, s. 116.

Kıbrıs halkının muazzam çoğunluğunu ise, Enosis aleyhtarlığı ile suçlamaktadır. Bir defasında yine söylemiş olduğum gibi, bütün Kıbrıs Rumları Enosis’çidir”⁴⁸⁶. Buna eş zamanlı ancak ayrı olarak Kıbrıs Türk tarafında Cumhurbaşkanı Muavini seçimleri yapıldı. Yapılan seçimlerde tek aday olarak giren Rauf F. Denktaş Cumhurbaşkanı Muavini olarak ilan edilmiş, aynı zamanda başkanlık görevini Dr. Fazıl Küçük’ten devralmış ve yürütme kurulunu açıklamıştır. 1974’ün başlarında ise, Kıbrıs’ta geniş çapta asayişsizlik vardı ve hükümet artan terörü durdurmada acizdi. İzleyen dönem EOKA-B militanlarının polis karakollarını basıp Makarios yanlısı polisleri kaçırdığı, bombalama eylemlerinin arttığı, Rum Bakanların kaçırıldığı dönem olmuştur.

Bu gelişmeler üzerine, Makarios yanlıları da, özellikle EOKA-B yanlısı olarak bilinenleri evlerinden alarak sorgusuz sualsiz hapisanelere göndermeye başladılar⁴⁸⁷. Adadaki Rum toplumunun kendi içinde yaşadığı, giderek kanlı olmaya başlayan bu iç mücadele bütün hızıyla devam ederken, 27 Ocak 1974 günü Limasol’daki saklı bulunduğu kuyumcu Makarios Hristodulis’in evinde Grivas ölmüştür⁴⁸⁸. 28 Ocak’ta aynı evin bahçesine gömüldü. 1 Şubat’ta Grivas’ın ölümü açıklandı⁴⁸⁹. Grivas’ın ölümünden sonra, EOKA-B liderliğini Grivas’ın yardımcısı Georgios Karusos üstlendi. Fakat tedhiş hareketleriyle enosis mücadelesinin başarıya ulaşamayacağı düşüncesinden hareketle mücadelenin siyasi alana kaydırılmasını savunan Karusos’a büyük bir tepki gösteren bir grup EOKA’cı karşı harekete geçtiler.

Bunun üzerine Karusos 16 Şubat 1974’te Yunanistan’a kaçmak zorunda kaldı. EOKA-B içindeki iç mücadele Makarios’a istediği fırsatı vermişti. Makarios 25 Nisan 1974’te yayınladığı bir bildiri ile EOKA-B’yi kanun dışı bir teşkilat olarak ilan etti⁴⁹⁰. 26 Haziran 1974’te yapılan bir açıklamada EOKA-B’nin Yunanistan’dan verilen emirlerle yönetildiği ve Yunan Milli İstihbaratı ile münasebetinin bulunduğu, bundan böyle Rum Milli Muhafız Ordusunun Kıbrıs Rum Yönetimine bağlanacağı ilan edildi. Diğer yandan Makarios 2 Temmuz 1974’te Yunanistan Cumhurbaşkanı

⁴⁸⁶ Kamil Özbay Kutalmış, Kemal M. Tekakpınar, 1978, **a.g.e.**, s. 71 – 72.

⁴⁸⁷ Osman Metin Öztürk, 2003, **a.g.e.**, s. 34.

⁴⁸⁸ Çay, 1989, **a.g.e.**, s. 93; Osman Metin Öztürk, **a.g.e.**, s. 34; Oberling, 1988, **a.g.e.**, s. 125.

⁴⁸⁹ Çay, **a.g.e.**, s. 93.

⁴⁹⁰ Çay, 1989, **a.g.e.**, s. 93.

General Gizikis'e bir mektup gönderdi⁴⁹¹. Makarios, mektubunda: *“Sayın Cumhurbaşkanı, en kesin şekilde belirtmeliyim ki, EOKA-B tedhiş örgütünün faaliyetlerini Yunanistan'daki askeri rejimin ileri gelenleri desteklemekte ve yönetmektedirler. Sayın Başkan, birçok defalar maddi varlığımı ortadan kaldırmak için görünmeyen bir elin Atina'dan buraya uzandığını, hatta bazen bana değmek üzere olduğunu hissetmişimdir. Böyle olmakla beraber bu konuda hiçbir şey söylemedim. Ancak bütün Kıbrıs Rum halkı ıstırap çekerken, Milli Muhafız Ordusu'nda görevli Yunanlı subaylar, Atina'nın teşviki ile devletin yıkılmasını amaçlayan ve cürüm teşkil eden faaliyetleri desteklerken susmak ve bunları gizlemek mümkün değildir.*

*Yunan Hükümeti, Milli Muhafız Ordusu konusundaki bütün tutumu ile Kıbrıs Devleti'ni yıkmayı amaçlayan bir politika takip etmişlerdir. Milli Muhafız Ordusu'nda görev yapan Yunanlı subayların geri çekilmesini istiyorum”*⁴⁹². Makarios aynı zamanda bir yabancı televizyon kanalına verdiği mülakatta, Yunanistan'ın izlediği bu politika nedeniyle, adanın taksim edilmesini düşünebileceğini açıklamıştır. Makarios yine bu dönemde, askerlik süresini on dört aya düşürmesi, on bin kişilik askeri gücünü beş bine indirilmesi ve askeri güçteki bu indirimi, polis gücünü güçlendirmek suretiyle dengeleme yoluna gitmesi, RMMO'nun Yunanlı subaylarının denetiminde olması nedeniyle, temelde Yunanistan'a yönelik olmuştur. Rum Bakanlar Kurulunun, RMMO'da görev yapan Yunanlı subayların geri çekilmesi kararını Cunta tanımadı.

3 Temmuz 1974 akşamı Metaksas Meydanında toplanan Rum askerlerinin taşkınlıkları üzerine olay yerine gelen polislerle askerler arasında çatışma çıktı. 4 Temmuz 1974 tarihli TA NEA gazetesi haberi *“Akşamki olaylar isyanın ilk belirtileridir”* şeklinde verirken aynı günkü Rum Temsilciler Meclisi birleşmesinde konuşan Nikos Sampson ise, RMMO'dan beş bin askerın terhis edilmesi kararını şiddetle protesto etti. Bunun üzerine 5 Temmuz günü bir basın toplantısı düzenleyen ve Yunanistan'ı *“Kıbrıs Devletini yıkmaya çalışmakla”* suçlayan Makarios, İngiliz televizyonuna da şu açıklamayı yaptı; *“Yunan Hükümetinin reaksiyonuna bakılmaksızın RMMO'nun mevcudu 20 Temmuz'da azaltılacaktır. EOKA-B, Kıbrıs*

⁴⁹¹ Ugur Uzer, Mehmet Cengiz, 2001, s. 43; Çay, 1989, **a.g.e.**, s. 95; Zehra (Yalçınkaya) Cerrahoğlu, 1998, **a.g.e.**, s. 26.

⁴⁹² “Kıbrıs'ta Yunan Darbesi”, http://www.zafersen.com/kibris_meselesi25.htm

Rumlarını bir iç savaşın eşiğine sürüklemiştir. Bu teşkilat, Yunan askeri rejimi tarafından desteklenmekte ve idame ettirilmektedir. Elimizde bulunan belgeler Atina'nın, EOKA-B'nin tedhiş faaliyetlerindeki suçunu şüphe bırakmayacak bir şekilde ispatlamaktadır"⁴⁹³. Makarios'un bu açıklamasından sonra Atina için yapacak bir şey kalmamıştı. Makarios hakkındaki kararın verilmesi üzerine, Kıbrıs'taki Yunan Kara Kuvvetleri Komutanı Yarbay Konstantinos Kobokis Atina'ya çağrıldı. Daha sonra Atina'ya çağrılan RMMO Komutanı General Georgios Denissis ile RMMO Genelkurmayında görevli Mihailis Georgitsis'e de, Kobokis'e emredildiği gibi *"Makarios'un öldürülmesi bahasına mutlaka darbe yapılması"* emri verildi⁴⁹⁴.

Ayrıca darbenin 15 Temmuz sabahı yapılması da planlandı. Yunanlı subayların komutasında harekete geçen RMMO ve EOKA-B, Makarios'un sarayını top ateşine tutarak ele geçirdi. Polis karakolları ve yedek polis birliklerine karşı tankların desteğinde saldırılara girişti ve kendilerine karşı koyarak Makarios'u destekleyen AKEL ve EDEK partisi yanlılarını katlettiler⁴⁹⁵. Ayrıca darbenin gerçekleşmesi hakkında *"Rumlar arasında bir iç savaşı önlemek ve düzeni sağlamak amacıyla müdahale ettiklerini"* söylemeyi de ihmal etmediler. Makarios öldüğüne dair yalan açıklamalar yaptı⁴⁹⁶. Aynı gün, Nikos Sampson Devlet Başkanlığına atanmış ve çoğunluğu Enosis yanlısı bakanlardan oluşan yeni hükümet açıklamıştır. Aynı gün saat 10.45'te gerçekleştirdiği darbenin nedeni resmi olarak açıkladılar.

Bildirilerinde; *"Kıbrıs Rum halkına! Son aylarda Kıbrıs'ta yaratılan trajik durum, doğrudan doğruya bir savaşa yol açmıştır. Kilise saflarındaki karışıklık, silahlı kuvvetlerin anarşistlerle canilerin eline geçmesi tehlikesi ve bunun Kıbrıs'ın geleceği için beklenmedik sonuçlar yaratması, silahlı kuvvetleri aykırılık sorumlularını iktidardan uzaklaştırmaya zorlamıştır. Bu sorumlular, Cumhurbaşkanı ve Hükümeti'dir. Cumhurbaşkanı ve Hükümet, uzun bir zamandan beri yetkilerini kötüye kullanarak, halkın serbest iradesine dayamadan kurulan şahsi bir rejimi idame ettirmek için her türlü çabayı harcamaktadırlar. Silahlı Kuvvetler, yönetimi geçici olarak bir Milli Kuruluş Hükümeti'ne devretmeye mecbur kalmıştır"*. Yeni

⁴⁹³ Çay, a.g.e, s. 95.

⁴⁹⁴ Çay, a.g.e, s. 95.

⁴⁹⁵ Koç, 2005, a.g.e, s. 210.

⁴⁹⁶ Lina S. Solomonidou, **Kıbrıs Günlüğü – 1974**, Çev: Ümit Kurtuluş, Ankara, s. 7.

Hükümetin esas amaçları şunlar olacaktır; Kıbrıs Rumluluğunun birlik ve beraberliğinin iadesi ve Kilise saflarında sükûneti sağlamak ve Kıbrıs meselesini çözümlmek için başlatılmış olan Toplumlararası Görüşmeler usulünü devam ettirmektir. Uzun bir zamandan beri ihmal edilmiş olan toplumun hayati sorunlarını çözümlmek. Bu ihmalin tek sorumlusu şahsi rejimlerini kuvvetlendirmek amacıyla olan yöneticilerdir. Bunun bir sonucu olarak her sahada bir oylama görülmektedir. Gerekli şartlar yaratılır yaratılmaz ve bir yıldan geç olmamak üzere tarafsız seçim yapılmasını ilan etmek. Bu suretle Kıbrıs Rum halkına kendi arzusunu izhar etmek ve baskı ile değil, tarafsız seçimlerle kendi isteği Hükümeti seçmek fırsatını vermiş olacaktır.

Dış politika hiçbir surette değişmeyecektir ve olan esas şartı, nizam ve asayişin iadesidir. Silahlı Kuvvetler, nizam ve asayişin sağlanmasını başarmaya şiddetle karardır. Kıbrıs Rumluğu, anlaşmazlıkları bir yana iterek ve geçmişin kötü izlenimlerini unutarak, Milli Kurtuluş Hükümeti'ni desteklemeye ve anlayış göstermeye davet edilir. Kıbrıs Rum halkı, Milli Kurtuluş Hükümeti'nin etrafında toplanmak suretiyle, parlak bir geleceğe teminat altına alınacağına emin olabilir. Yaşasın Kıbrıs Rum halkı!⁴⁹⁷ Bu arada önce Baf'a, sonradan İngiliz üslerine ve daha sonra Malta'ya kaçan Makarios, İngiltere'ye gidip görüşmeler yaptı. Oradan da BM'e giderek yaptığı konuşmalarla darbeden Yunan Cuntasını sorumlu tuttu. Bütün bu gelişmeler olurken, adadaki Türk Toplumunu söz konusu çekişmeden uzak durmaya çalışmıştı.

Ancak, darbenin yapılması ve ardından Rumlar arasındaki çatışmanın başlaması, Kıbrıs Türk Toplumunda büyük telaşa neden oldu. Rauf Denktaş tarafından Bayrak Radyosu'nda yapılan açıklamada, konunun Rumların bir iç meselesi olduğunu belirtmiştir. Fakat Türkiye'den de adaya müdahale etmesini istemiştir. Makarios'a karşı düzenlenen darbeye Ankara'nın tepkisi sert oldu. Bu sırada İngiltere ve Avrupalı müttefikler adada anayasal düzenin bozulduğunu kabul ediyor ve Yunan Hükümetini kınıyordu. Tek farklı tutum ABD'den gelmişti. Washington adada anayasal düzenin ihlal edildiğini ve statükonun bozulduğunu kabul etmekle birlikte Yunan Hükümetini kınamaktan, Samson Hükümetini

⁴⁹⁷ Fikret Kürşad, Mustafa H. Altan, Sabahaddin Egeli, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978, s. 294 – 296.

tanımayacağını açıklamaktan kaçınıyordu⁴⁹⁸. SSCB ve Üçüncü Dünya Ülkeleri statükonun bozulduğunu, bunu kabul etmeyeceklerini açıkladılar. Hatta Moskova, Yunan Cuntasını açıkça suçladı⁴⁹⁹. Bu konuya tezimizin üçüncü bölümünde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

⁴⁹⁸ Oran, 2001, **a.g.e**, s. 742.

⁴⁹⁹ Üçarol, 1995, **a.g.e**, s. 764.

b) Türkiye ve Yunanistan'daki Siyasi Gelişmelerin Kıbrıs'a Etkileri

Bu dönem Yunanistan'ın siyasi alan yapılanmasına bakarsak, bütün ilgisini Kıbrıs'taki gelişmelere bağlamış ve hep Kıbrıs üzerinden siyaset yapmaya meyletmiş durumdadır. Tam bu sıradaki Türkiye'nin siyasi yapısı ise, Yunanistan'ın yürüttüğü siyasi politika aksine tam bir ulusal hareket çizmeye başlamıştır. Bu arada Türkiye'de de bazı siyasi gelişmeler yaşandı. Türkiye'de 12 Ekim 1969'da seçim yapılarak hükümete Süleyman Demirel'in⁵⁰⁰ Başkanlığı yaptığı Adalet Partisi geldi. Kısa süren devam eden I. Demirel Hükümetini II. Demirel Hükümeti izledi.

Demirel'in her iki hükümetindeki Kıbrıs Politikası şöyle özetlenebilir; dış politika, memleket güvenliğini sağlamak, milletlerarası ilişkileri karşılıklı menfaatler dengesi içinde geliştirmek, uluslar arası işbirliği zihniyetinin gelişmesine yardımcı olmak, bölgede ve dünyada istikrar ve barış sağlayıcı şartların gerçekleşmesi için sarf edilen gayretlere faal ve yapıcı bir şekilde katkıda bulunmaktır. İkili ve çok yönlü ekonomik münasebetleri kalkınma davası icapları istikametinde yürütmek ve Kıbrıs ihtilafının Türkiye'nin ve toplumumuzun hak ve menfaatlerine uygun bir tarzda çözümlenmesini sağlamak esaslarına dayatmaktadır.

Kıbrıs meselesinin, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk Toplumunun haklarına ve menfaatlerine uygun bir şekilde halledilmesi geçmişte olduğu gibi bundan sonra da değişmez hedefimiz olacaktır⁵⁰¹. 19 Mart 1971 tarihinde yeni kabineyi kurma görevi alan Nihat Erim 2 Nisan'da Mecliste ve Senatoda hükümet programını okudu ve 7 Nisan'da güvenoyu aldı. Yeni hükümetin göreve başlaması sonrasında Başbakan Nihat Erim'in⁵⁰² istemiyle 13 Nisan'da başlayıp altı gün süren Kıbrıs konulu toplantılara Kıbrıs Türk Toplum Meclis Başkanı Rauf. R. Denktaş'ta katıldı.

Toplantıda Kıbrıs Türk kesiminin kalkınmasına yönelik tedbirler yanı sıra ekonomik gelişmesini sağlamak amacı ile Türkiye'de bir komisyon kurulması da kararlaştırıldı. Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi tarafından siyasi yönden basına yapılan açıklamada ise; *“Oldubittiler derhal karşılık görececek. Türk Hükümeti,*

⁵⁰⁰ **Sami Süleyman Gündoğdu Demirel** (d. 1 Kasım 1924; İslamköy, Atabey, Isparta), Türk inşaat mühendisi ve siyasetçi. Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olup, 1965-1993 yılları arasında da 7 farklı hükümette yaklaşık 12 yıllık bir süreyle başbakanlık yaptı.

⁵⁰¹ Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 110 – 111.

⁵⁰² **Prof. Dr. İsmail Nihat Erim**, (d. 1912, Kandıra, Kocaeli ö. 19 Temmuz 1980, İstanbul)

Türkiye Cumhuriyeti 33. Hükümet - 12 Mart Dönemi, 1. Nihat Erim Hükümeti (26 Mart 1971 - 11 Aralık 1971) **Türkiye Cumhuriyeti 34. Hükümeti**, II. Nihat Erim Hükümeti (11 Aralık 1971 - 22 Mayıs 1972)

Türk Toplumuna yöneltilmiş tehdit ve baskılara asla göz yummayacaktır” ifade edildi. Nihat Erim’in kurduğu hükümetlerin Kıbrıs politikasını özetlersek; “1959 yılında Kıbrıs meselesinin halli için ilgili taraflarla bazı anlaşmalara vardık. Biz bu antlaşmalara daima saygı gösterdik ve karşı taraftan da saygı bekledik. Aralık 1963’te bu antlaşmalar kanlı bir şekilde olupbittiye getirilmek istendi. Fakat toplumumuzun kahramanca direnici buna imkân vermedi. Biz o zaman olduğu gibi bugün de soydaşlarımızın haklarını ve ulusal güvenliğimizin çiğnenmesi karşısında antlaşmalar hükümlerine uygun olarak her türlü tedbiri almaya kararlıyız.

Kıbrıs sorununa barışçı yollarla çözüm bulmak amacıyla üç yıla yakın bir süredir devam ede gelen toplumlararası görüşmeler haddinden fazla uzamış bulunuyor. Kıbrıs sorunu Hükümetimizin Antlaşmalar çerçevesinde ve Türk toplumunun haklarını sürekli olarak teminat altına alacak şekilde bir çözüme ulaştırılması için hiçbir gayreti esirgemeyeceği ulusal davamızdır”. Ayrıca Türkiye 10 Eylül 1971’de Grivas’ın adaya gizlice çıkışını, girişeceği herhangi bir hareketin vahim sonuçlar doğuracağı konusunda Atina’ya ikaz notası vermişti.

22 Mayıs 1972’de Türkiye’de Melen Hükümeti⁵⁰³ kuruldu. Melen Hükümeti de bu görüşmeleri desteklediğini bildirmiştir ve Kıbrıs’la ilgili programı “*Kıbrıs Devleti Milletlerarası bir antlaşma neticesinde kurulmuştur. Bunun yanında bir de Türkiye Devleti için bazı hak ve vecibeler doğuran bir garanti antlaşması vardır. Kıbrıs Cumhuriyetine vücut veren antlaşmalar adadaki iki toplum ortaklığı esasına dayanmaktadır. İşte gözden hiçbir zaman uzak tutulmaması gereken temel ilke Kıbrıs Devletinin var olma nedenini bu ortaklık esasının teşkil ettiğidir. Türkiye Kıbrıs sorununun daima barışçı yollarla çözümlenmesini istemiştir.*

*Ancak kesin belirtelim ki Türk Toplumuna karşı girişilecek fiili silahlı tecavüzlere ya da olupbitti teşebbüslerine karşı derhal gereken mukabelenin gösterileceğinden kimsenin şüphesi olmamalıdır” 15 Nisan 1973’te Türkiye’de Naim Talu Hükümeti kuruldu⁵⁰⁴. Talu Hükümetinin Kıbrıs’la ilgili programı ise; “*Şimdi milli davamız olan Kıbrıs sorunu ortaya çıkmasından bu yana bütün Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerince en önemli bir mesele olarak takip edilmekte olan bu**

⁵⁰³ **Türkiye Cumhuriyetinin 35. Hükümeti**, I. Ferit Melen Hükümeti (22 Mayıs 1972 - 15 Nisan 1973). 12 Mart Muhtırası’nın ardından, Ferit Melen başkanlığında kurulan, üçüncü partiler üstü-
teknokrat hükümettir.

⁵⁰⁴ **Türkiye Cumhuriyeti 36. Hükümeti**, Naim Talu Hükümeti (15 Nisan 1973-26 Ocak 1974). Naim Talu’nun başkanlığında, 15 Nisan 1973 tarihinde kuruldu.

konunun Hükümetimizce de hayati bir milli dava olarak yakından takip edileceği tabiidir. Bilindiği gibi Kıbrıs Cumhuriyeti Milletlerarası bir antlaşma sonucunda kurulmuştur. Ayrıca Türkiye'ye bazı hak ve vecibeler doğuran bir de garanti antlaşması mevcuttur. Kıbrıs Cumhuriyetini meydana getiren antlaşmalar her şeyden önce adada bulunan iki toplumlu ortaklığı esasına dayanmaktadır. Türkiye'nin öteden beri savuna geldiği Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsız bir devlet olarak yaşamasını Rum Toplumunda arzu ettiği takdirde bu ortaklık ilkesini esas tutması gerekir.

Türkiye'nin Kıbrıs sorunun daima barışçı yoldan çözümlenmesini tercih ettiği malumdur. Sorunun barışçı yollardan çözümlenmesini istemekle beraber burada bir daha kesinlikle tekrar edelim ki Türkiye'ye ve Türk Toplumuna antlaşmalarla tanınan haklara karşı girişilecek olupbitti teşebbüslerine veya fiili bir tecavüze derhal gereken karşılığın verileceğinden asla şüphe edilmemelidir". 26 Ocak 1974 tarihinde I. Ecevit Hükümeti kuruldu⁵⁰⁵. Bu hükümete ait program ve koalisyon protokolünün Kıbrıs ile ilgili bölümü toplumlararası görüşmeler açısından önem taşımaktadır. Hükümet Programı, İki Toplumdan oluşan Kıbrıs'ta Türk Toplumunun eşit egemenlik statüsünün korunması ve Devlet yönetiminde iki toplum arasında her yönü ile huzurlu bir işbirliğinin sağlanması için en isabetli çözüm şeklin bir sistem de bulunacağına inanıyoruz.

Böyle bir çözüm yolunun Kıbrıs'ın ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını kuvvetlendirecek bir temel teşkil edeceği inancındayız. Halen yürütülmekte olan müzakerelerin Kıbrıs Antlaşmalarının ortaya koyduğu esaslardan hareketle, gerçekçilik ve iyi niyet içinde böyle bir sonuca ulaşması ilgili bütün tarafların uzun vadeli ortak çıkarlarına ve bölge barışına en iyi şekilde hizmet edecektir. Koalisyon Protokolü: Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır. Görülüyor ki Ecevit Hükümeti Kıbrıs

⁵⁰⁵ Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 119. **Türkiye Cumhuriyetinin 37. Hükümeti**, I. Ecevit Hükümeti (26.01.1974 – 17.11.1974) CHP – MSP partilerinin koalisyonu sonucunda kuruldu.

konusunda “Çözüm şeklinin federatif bir sistemde bulunacağına” inanmaktadır⁵⁰⁶. Böylelikle Kıbrıs konusunda açık, yapıcı ve cesur bir adım atılmış bulunmaktadır. Bu arada 1 Haziran 1973 tarihinde Yunanistan’da krallık kaldırarak Cumhuriyet ilan edilmiştir. Makarios bu durum üzerine Atina’ya yapacağı ziyareti ertelemiş ve Yunanistan Yönetimi ile aralarında gerilemeye neden olan kral yanındaki tavrını net olarak tekrar ortaya koyan ve bir kralcı olduğunu ve olmaya devam edeceğini belirten basın açıklamasında bulundu.

İngiliz komünist Partisi yayın organı Morning Star’da Hambis Mitchell imzası ile 4 Ağustos’ta çıkan makalede “Yunan Cuntası tarafından Kıbrıs’a gönderilen Grivas’ın hedefleri Kıbrıs’ı ABD’nin kullanacağı bir NATO üssüne çevirmektir. Kıbrıs’taki en büyük tehlike Yunanistan’daki faşist rejim ve CIA marifetiyle bir hükümet darbesidir” ifadeleri yaklaşık bir yıl sonra gerçekleşecek darbe öncesindeki niyet ve emelleri özetlemek açısından çok önemli açıklamalardır.

25 Kasım 1973’te Yunanistan’da askeri gizli polis başkanı Tuğgeneral İonides sağcı olarak tanımlanabilecek bir askeri darbe ile iktidarı fiilen eline geçirmiştir. 26 Kasım’da Papadopoulos Cumhurbaşkanlığından uzaklaştırılacak yerine I. Ordu Komutanı Korgeneral Phadion Gizikis getirilmiştir. Yeni yönetim bir an önce enosis’i ilan etmek istemişti. Klerides ve Denktaş ise toplumlararası diyalog çalışmalarına devam etmişler ancak Yunan Ve Rum devlet adamları bu görüşmeler vasıtasıyla Türk Toplumuna yeni haklar vermek istemedikleri için görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır⁵⁰⁷.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs’la karşı izlediği politikaları aynıdır. Bütün hükümetler Kıbrıs Türk Toplumunun hassasiyeti üzerinde ve uluslararası antlaşmalara barışçıl yollarla çözümlenmesin her zaman öne sürmüştür. Ayrıca adadaki olupbittilere daima karşı olduğunu bildirmişlerdir. Türkiye Kıbrıs’ı ulusal dava olarak hep yakından takip etmektedir ve edecektir. Yunanistan’da da buna benzer siyaset takip edilmiştir. Yunanlılar da Kıbrıs’ı ulusal davaya getirmiş ve tarihsel Megalo İdea’nın biran evvel gerçekleşmesini daima ülkülerinde tutmuşlardır. Bu yolda Kıbrıs’ta katliamlara kadar yol açmışlardır.

⁵⁰⁶ **Mehmet Ertoğruloğlu**, “Ecevit Hükümetinin TBMM’de Okunan Programının Kıbrıs İçin Önerdiği Federasyon Sistemi İlkesinin Yankıları”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s. 205.

⁵⁰⁷ **Ahmet Ceylan**, “Dünden Yarına Kıbrıs Vakası – 3”, Uluslararası Politika Akademisi, 01 Temmuz 2012, <http://politikaakademisi.org/?p=1416>

c) Türkiye'nin Diplomatik Girişimleri ve Yurtdışı Harekât izni

Türkiye Lefkoşa Büyükelçiliği 8.30 civarında Makarios'a karşı bir darbe olduğunu ve Başpiskopos sarayının etrafından ateş seslerini geldiğini Türkiye'ye bildirdi⁵⁰⁸. Zaten Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) bir süredir, Rumların askeri hazırlıklarını fark etmişlerdi. Dışişleri Bakanlığı bir şeyler olabileceğinden şüpheleniyordu. Turan Güneş'i⁵⁰⁹ ziyaret eden Sovyet Büyükelçisi Grubyakov, Atina'ya bir nota verdik. Kıbrıs'ta bazı komplolar hissediyoruz ve kendilerini uyardık demişti⁵¹⁰. Netice itibariyle 15 Temmuz darbesi haberi, Ankara'ya, Başbakan Ecevit'in Afyon gezisine başlamak üzere iken, Dışişleri Bakanı Turan Güneş Pekin ziyaretini yaparken ulaşmıştır.

SSCB resmen Türkiye'yi de uyarıyor ve dikkatli olun, bir şeyler dönüyor diyordu. Hatta Ecmel Barutçu,⁵¹¹ 1 Temmuz günü Kıbrıs Koordinasyon Komitesinde (Üç K) *"Kıbrıs'ta önemli gelişmeler olduğunu, bir darbe halinde bunun gizli enosis sayılacağını ve Türkiye için de direkt müdahaleden başka çare bulunmadığını"* açıkça söylemiştir. Ancak konuşması o çerçeve içinde kalmıştı⁵¹². Ayrıca şunu da belirtmek gerekiyor ki, Türkiye'nin o dönemdeki tek Radyo-TV kanalının yönetmeni ve daha sonra Dışişleri Bakanı olan İsmail CEM⁵¹³, Kıbrıs'tan gelecek darbe haberini beklemiyor değildik, haber şaşırtmadı⁵¹⁴ demesi bir hayli ilginçtir.

Eğer Türkiye darbenin olacağını önceden biliyorsa neden önlem almadı. Yoksa buradaki darbe şaşırtmadı demesi oluşan olaylar sonrasında kullanılan cümle miydi? Fikret Alasya'ya göre, Yunan Cuntasıyla Makarios ikilisinin bir an önce Enosis'i gerçekleştirmek için Makarios'a karşı hakiki mizansen içinde cereyan eden sözde darbe tertipler⁵¹⁵ diyor. Darbeciler *"Kıbrıs Helen Cumhuriyetini"* ilan ettiler. Türkiye, Kıbrıs'ta meydana gelen bu gelişmelere sert bir tepki göstererek aynı

⁵⁰⁸ Mehmet Ali Birand, **30 Sıcak Gün**, Milliyet Yayınları, Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri, 6. Baskı, 1978, s. 25.

⁵⁰⁹ **Turan Güneş**, (d. 1922, Kandıra – 9 Nisan 1982, Çanakkale) **1974 Kıbrıs Barış Harekâtı** sırasında Dışişleri bakanlığı görevinde bulunan siyaset ve bilim adamı.

⁵¹⁰ Mehmet Ali Birand, **a.g.e**, s. 27.

⁵¹¹ **Ecmel Barutçu**, 1974'te Dışişleri Bakanlığında Kıbrıs Yunan Dairesi Müdürüydü.

⁵¹² Mehmet Ali Birand, **a.g.e**, s. 27 – 28.

⁵¹³ **İsmail Cem İpekçi**, (d. 15 Şubat 1940 İstanbul – ö. 24 Ocak 2007), Türk siyasetçi ve gazeteci. 30 Haziran 1997 – 11 Temmuz 2002 yılları arasında Türkiye Dışişleri Bakanı.

⁵¹⁴ İsmail Cem, **Türkiye, Avrupa, Avrasya, Strateji, Yunanistan, Kıbrıs**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Cilt, İstanbul 2009, s. 187 – 188.

⁵¹⁵ **Fikret Alasya**, "Kıbrıs Türk Barış Harekâtı", VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11 – 15 Ekim 1976, TTK, Ankara 1983, s. 2063.

gün (15 Temmuz) olay karşısındaki görüşlerini açıklamıştır; “*bu bir Yunan müdahalesidir. Adadaki anayasal düzen yıkılmış, gayri meşru bir askeri yönetim kurulmuştur. Türkiye bunu antlaşmaların ve garantilerin ihlali saymaktadır*”. Türkiye Kıbrıs’taki olay üzerine önce diplomatik girişimlere başvurdu. Öte yandan Türkiye’nin diplomatik süreci başlatmadan önce BM Genel Sekreteri Kurd Waldheim ve NATO Genel Sekreteri Luns tarafından sabırlı ve ölçülü olma önerisi geldi⁵¹⁶.

Türkiye, Dışişleri Bakanlığına vekâlet eden Hasan Işık⁵¹⁷ imzasını taşıyan özel bir mesaj, İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan’a 16 Temmuz 1974 günü gönderildi. Mesajda; “*Kıbrıs’ta 15 Temmuz darbesinin devletin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliği bakımından vahim bir durum yarattığını, darbeye Yunanistan’ın rolüne değinerek, bu darbeye garantör devlet olan Yunan Hükümetinin methaldar ve hatta bunun müteşebbisi olduğu yolundaki haberler ve bunların bitaraf ve ciddi kaynaklardan doğrulanmış olması duruma daha da büyük vahamet kazandırmaktadır*.”

Kıbrıs Türk Toplumunun bugüne kadar bir türlü gerçekleştiremediği anayasal haklarını güvence altına alma keyfiyetinin, bu darbe ile daha da ciddi bir sorun haline getirdiler. Yunanistan Kıbrıs Antlaşmalarının vermiş olduğu hakların ötesine geçmiştir. Bu durum karşısında, Türkiye Hükümeti, adada bozulmuş olan dengenin iadesi ve Türk Toplumunun hak ve çıkarıyla can ve mal güvenliğinin korunması ve Kıbrıs’ın fiilen ihlal edilmiş bağımsızlığının iadesi için, garantör devlet olarak, kendine düşen görevi gene bir garantör devlet olarak Birleşik Krallık Hükümetiyle birlikte istişare ederek tespit zorunluluğunu duymaktadır”⁵¹⁸.

Böylece Türkiye, garantör devlet olarak üzerine düşecek görevi yerine getireceğini, ancak bu konuda yine bir garantör devlet olan İngiltere ile işbirliği yapmak istediğini, fakat İngiltere’nin Yunanistan nezdinde de girişimlerde bulunması umudunu ifade etmiş, ortaya çıkan durum dolayısıyla Türkiye’nin Yunanistan’la böyle bir istişareyi mümkün görmediğini belirtmiştir⁵¹⁹. Aynı gün Ecevit Hükümeti, BM’ye ve NATO’ya mesajlar göndererek Türkiye’nin haklı görüşlerini açıkladılar.

⁵¹⁶ Sarıca vd, 1975, **a.g.e.**, s. 182; Üçarol, 2005, **a.g.e.**, s. 764.

⁵¹⁷ Dışişleri Bakanı Turan Güneş’ti. Güneş o zaman Çin’de idi.

⁵¹⁸ Sarıca vd, 1975, **a.g.e.**, s. 182; Üçarol, **a.g.e.**, s. 764.

⁵¹⁹ Sarıca vd, **a.g.e.**, s. 183; Üçarol, 2005, **a.g.e.**, s. 764 – 765.

Başbakan Bülent Ecevit, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a gönderdiği mesajda, Kıbrıs'taki darbenin Yunanistan tarafından tertiplendiğini, adada gayri meşru olarak bulundurulmuş Yunan askeri kuvvetinin bu darbeyi hazırladığını, bunun emin ve tarafsız kaynaklarca doğrulandığını bildirmiştir. *“Yukarıda bahsettiğimiz vahim gelişmeler Türkiye'nin ve Türk Toplumunun yıllardan beri açık veya örtülü Enosis'le ilgisine karşı yaptığı uyarıların ne kadar haklı ve gerçekçi olduğunu da kesin şekilde ortaya koymuştur.*

Türk Hükümetinin bu vahim gelişmeler dolayısıyla duyduğu çok derin endişeyi ve bunlar karşısında lakayt kalmasına imkân bulunmadığını takdir edersiniz. İzah ettiğimiz gelişmelerden doğan durumun çok ivedi mahiyeti ve Kıbrıs hakkında sorumlulukları olan Birleşmiş Milletlerce, hiç değilse bazı tedbirlerin şimdiden alınması lüzumu karşısında; Adada çok büyük nispetle Türk Toplumunu aleyhine dönmüş olan kuvvet dengesinin daha da bozulmasının önlenmesi gerekiyor. Kıbrıs'a gayrimeşru yollarla askeri kuvvet, silah ve mühimmat sokulmasına meydan bırakmamak üzere, gerekli teyakkuzun gösterilerek bütün tedbirlerin alınması gerekiyordur.

Bu meydana, 1960 Antlaşmaları tahtında adada bulunan Yunan Alayının yarın yapılacağı anlaşılan devriye birlik değiştirmesi sırasında azami dikkat gösterilerek, getirilecek asker, silah ve malzeme ile dönecek asker, silah ve malzemenin, sayı ve miktarlarının antlaşmalara uygun şekilde cereyanının kontrol edilmesi en acil hususlar olarak belirtilmektedir”. Ayrıca, çünkü darbe sonunda iş başına geldiğini ilan eden idarenin, ne BM'nin ilgili kararları, ne de Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 kararının lafzı ve ruhuna göre (Kıbrıs Hükümeti) şeklinde tanınmasına imkân olmadığı açıktır.

Bu itibarla, toplumlararası görüşmeler sonucunda bütün ada çapında iki toplumlu meşru yollarla benimsenebilecek bir hükümetin kurulmasına kadar, BM indinde, *“Kıbrıs Türk Yönetiminin Kıbrıs'ın yeğane meşru idaresi sayılması gerekecektir”.* NATO Genel Sekreteri Luns'a gönderilen mesajda ise şu ifadelere yer verilmekteydi; *“Kıbrıs Devletinin bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve güvenliğine olduğu kadar, Türk Toplumunun ahdi ve meşru menfaatlerine de ciddi bir tehdit teşkil eden bu darbeye Yunan Hükümetinin methaldar, hatta bunun muharriki olduğu hususunda haberler ciddi ve bitaraf güvenilir kaynaklardan doğrulanmaktadır.*

Yunanistan, bu son girişimi ile Kıbrıs Antlaşmasının kendisine tanıdığı hakların ötesine geçmiştir. Yunanistan, bu müdahalenin Kıbrıs'ta gayrimeşru şekilde bulundurduğu ve Türk Toplumunu ile Rum Toplumunu arasındaki kuvvet dengesini esasen bozan askeri kuvvetleriyle gerçekleştirmiştir. Kıbrıs'a fiili müdahalesini müteakip Cumhurbaşkanlığına Enosis taraftarlığı ve Türk düşmanlığı ile tanınan bir şahsın getirilmiş olması, olayların vahametini daha da arttırdığını takdir edersiniz.

Çok ivedi mahiyet arz eden bugünkü durumda Teşkilat Genel Sekreteri olarak, adada bozulmuş olan dengenin ihyası, Türk Toplumunun hak ve menfaatleri ile can ve mal güvenliğinin korunması ve Kıbrıs Devletinin fiilen ihlal edilmiş olan bağımsızlığının iadesi amacıyla, Yunanistan nezdinde gerekli girişimlerde bulunacağınıza inanmaktayım”⁵²⁰. Bu sırada da Ankara’da yabancı diplomatların yoğun temasları sürmekteydi. Bunların hemen hepsinin Türkiye’yi destekledikleri, ancak bir savaş çıkması için sorunun görüşmeler yoluyla çözümlenmesini önerdikleri görülmüyordu⁵²¹.

Bu gelişmeler içinde Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit⁵²², 17 Temmuz 1974 Akşamı Londra’ya geldi ve 18 Temmuz sabahı erken saatlerine kadar İngiliz Başbakanlık konağında Harold Wilson’la ve Dışışleri Bakanı Callaghan’la görüşmeleri sürdü. Ecevit yine “Yunanistan’ın garantör devlet gibi davranma hakkının yitirdiğini ve saldırgan devlet durumuna düştüğünü” tekrarladı⁵²³. Geriye iki devlet kalıyordu. *Türkiye ve İngiltere... Eğer biz birlikte hareket edersek, bu iş kan dökülmeden halledilebilirdi*⁵²⁴.

Ecevit daha sonra, 1960’ta Kıbrıs’ta ki kuvvet dengesinin Türkiye aleyhine bozulduğunu belirterek, Yunan subaylarının adadan çıkarılmasını istemiştir. Aksi takdirde Türkiye’nin dengeyi kurmak için adaya asker sevk edeceğini bildirmiştir. Başbakan Ecevit, adaya gönderilecek Türk kuvvetlerinin bir çatışmayı önlemek için, adadaki İngiliz üslerinden yararlanması gerektiğini ve üslerin Türkiye tarafından kullanılmasına izin vermesini de istemişti. Başbakan ayrıca gerek Kıbrıs, gerekse Yunanistan’la ilgili girişimlerin ortak ultimatolarla yapılmasını önermiş ve BM

⁵²⁰ Sarıca vd, 1975, **a.g.e**, s. 183 – 185.

⁵²¹ Üçarol, **a.g.e**, s. 765.

⁵²² Bülent Ecevit’in Cüneyt Arcayürek’le Kıbrıs Barış Harekâtı’yla İlgili Olarak Yaptığı Görüşme.

⁵²³ Bülent Ecevit, **Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ed: Levent Cinemre, İstanbul 2011, s. 123.

⁵²⁴ Ecevit, **a.g.e**, s. 123.

Genel Sekreteri Kurd Waldheim’a gönderilen mesajdaki konuları kapsayan esasları Wilson’a tekrarlamıştı⁵²⁵. İngiltere Başbakanı Harold Wilson, “adanın bağımsızlığı ve NATO’nun güney kanadı ile ilgili olarak Ecevit’in endişelerini anlayışla karşıladığını söylemiş ve Kıbrıs sorunu artık dünya politikasını ilgilendiren bir sorun haline geldi” demiştir. Bu bakımdan konunun BM ve NATO Daimi Konseyinde ele alındığını belirtmiş ve acele edilmeden bir hal çaresinin bulunmasının doğru olacağını ve müdahalenin en son çare olarak düşünülmesi gerektiği tezini savunmuştur⁵²⁶.

“Ecevit göre, İngiltere’yle mutabık kalacağımız ölçüde ve biçimde İngiliz üslerinden yararlanarak, biz garantör devlet sıfatıyla hakkımız olan birlikleri adaya çatışmasız çıkarabilirdik ve iki devlet birlikte hareket edince, hem kaygıya yer kalmazdı, hem kan dökülmeden bu iş halledilebilirdi. Fakat İngilizleri bunu kabule asla eğilimli görmediğini söylüyordu. “Eğilimli görünmek şöyle dursun, kesin bir şekilde reddettiler” diyor⁵²⁷. Aynı zamanda ABD Türkiye’nin olası bir müdahalesini önlemek amacıyla yoğun bir çaba göstermiştir. Yine Ecevit, Londra’da İngiliz Başbakanlık konağında görüşmeler yapılırken, Amerika’dan telefon geldi ve ev sahiplerinin ve Kissinger’in Josep Sisco’yu ertesi günü Londra’ya göndereceğini bildirdi. Üçlü bir görüşme için vakit ayırıp ayırmayacağım, bekleyip beklemeyeceğim soruldu.

Eğer gecikmezse bekleyebilirim dedim. Ancak bunu üçlü görüşme olarak kabul edemeyeceğimi söyledim. Çünkü Amerika garantör devlet değildir. Biz Amerika’yla müttefikimiz ve dostumuz olarak her şeyi görüşürüz, ama iki garantör devlet olarak, garantör olmayan, bir başka devletle bir arada bu konuyu görüşemeyiz⁵²⁸, dedim. Daha işin başından itibaren biz, hükümet olarak, konuyla ilgilenen ve ilgilenebilecek bütün devletlerin muhtemel kaygılarını göz önünde tutuyorduk. Kıbrıs sorunu ile ilgilenebilecek başka devletlerin de bu konuda en küçük bir kaygıya kapılmamasına büyük özen gösteriyorduk. Benim bu cevabı vermem üzerine ikili görüşmeyi kabul ettiler ve ertesi günü bildiğiniz gibi, Sisco, genişçe bir heyetle, Savunma Bakanı Yardımcısı da dâhil olmak üzere Londra’ya geldi⁵²⁹. İki

⁵²⁵ Sarıca vd, **a.g.e.**, s. 187; Oran, 2001, **a.g.e.**, s. 742.

⁵²⁶ Sarıca vd, **a.g.e.**, s. 187; Armaoğlu, 2005, **a.g.e.**, s. 802.

⁵²⁷ Ecevit, 2011, **a.g.e.**, s. 123.

⁵²⁸ Ecevit, **a.g.e.**, s. 123 – 124.

⁵²⁹ Ecevit, **a.g.e.**, s. 124.

uzun görüşmemiz oldu Türkiye Büyükelçiliğinde. Yunanlıların belki aldanarak, belki kasıtlı olarak yaptıkları, Amerika'ya yönelttikleri bir haksız itham var. Amerika'nın bizi engellemek istemediğini, hatta teşvik ettiğini ileri sürüyorlar. Tabii Sampson harekâtı ilgili olarak yaptıkları ithamlar bizi ilgilendirmez ve bunu cevaplandırmak bize düşmez. Bu konuda özel bilginiz de yok, bir şey söyleyecek durumda değiliz. Ama Kıbrıs Harekâtı başlayıncaya kadar Amerika'nın buna engel olmak için elinden geleni yaptı⁵³⁰. Londra'daki görüşmeler sırasında böyle bir olasılığı önlemek üzere her şeyi yaptı. Fakat biz İngiltere'nin mutabakatını sağlayamadıktan sonra bu konuda kendi başımıza bir şeyler yapmak zorunda olduğumuzu ihsas ettik⁵³¹.

Biz ayrılırken Sisco kendisinin Londra'dan Atina'ya geçeceğini, onları akılcı bir noktaya getirmeye çalışacağını, ondan sonra Türkiye'ye gelmek istediğini söyledi ve Cuma akşamı veya cumartesi sabahı Türkiye'ye gelirse benimle görüşüp görüşemeyeceğini sordu? “Cuma akşamı gelerseniz daha iyi olur dedim. Cumartesiyle kalmazsa daha iyi olur” dedim. Peki dedi. O da cumaya yetişeceğini söyledi yetişemezsem cumartesi geleceğini ilettiler. Bizde o gün Meclis var, bu konuyla ilgili Meclis toplantısı günü Ankara'da bulunmanız sizin için doğru olmaz. Gelecekseniz mutlaka Cuma gelmelisiniz ve cumartesi ayrılmış olmalısınız dedim⁵³². Aslında harekât günü Ankara'da bulunmasını istemiyordum. Fakat Cuma akşamı gelmeyi kabul ettiği ve kararlaştırdığı halde, Atina'da çok uzun kaldı. Sonradan Amerikan basınında çıkan haberlerden öğrendik ki, Atina'da karışık bir durumla karşılaşmış Sisco, Muhatap bulamamış. Kapı – kapı dolaşmak zorunda kaldığı anlaşılıyor.

Neticede ancak Cuma gecesi yarısına doğru Ankara'ya geldi ve buluştuk. Sisco; “Sayın Başbakan, komşularımız bu plana⁵³³ evet demeye hazır. Önemli olan Türkiye'nin içine girdiği şu savaş havasından çıkması ve yarınki Meclis toplantısından yetki istememesidir. Aksi takdirde Yunanistan NATO'dan çekileceğini söylüyor”, “Son defa söylüyorum Bay Sisco, çıkarlarsa çıksınlar. Bu onların bileceği

⁵³⁰ Ecevit, 2011, a.g.e, s. 124.

⁵³¹ Ecevit, a.g.e, s. 124.

⁵³² Ecevit, a.g.e, s. 125.

⁵³³ Hasan Cem, **Kıbrıs Anlaşmalarında Ecevit'in Savunması**, Aktüel Yayınlar, İstanbul 1974, s. 41; Sisco Atina'ya Amerika'nın iki maddeli planını sunmuştu; 1. Sampson derhal geri çekilecek. 2. Makarios adaya sadece dini sıfatla dönecek, RMMO kadrosunun tamamı değiştirilecektir. Kıbrıs Devlet Başkanlığına hukuki sıradaki Glafkos Klerides getirilecektir.

bir iştir. Keyiflerine kalmış bir iş yani”⁵³⁴. Amerikalı, Türkiye’nin, imalı uyarılarına rağmen, bir sabaha karşı Kıbrıs’ı ele geçirmek, soydaşlarının özgürlüğe ve insanca bir yaşama götürmek için askeri harekâta geçebileceğini hesaplamıyordu. Ne yapabiliyor Türkiye diye soruyordu aklınca ve kısa bir cevap bulabiliyordu, belki de 1964’lerde olduğu gibi, Türkiye uçaklarını ada üzerine gönderir, bazı kesimleri bombardıman eder ve adına “Polis Harekâtı” denilen bir davranış ile yetinebilirdi. Bizim kararlılığımızı bu açıdan aldığı içindir ki, o muhteşem 6. Filosunu Akdeniz’de bir uzak semt-i meçhulde tutmuştur⁵³⁵. Yoksa Rum için, desteklemekten de kaçınmadığı Atina Cuntası için, Kıbrıs’a askeri müdahalemizi sakıncalı bularak önümüze geçmeye yeltenebilirdi.

Böyle bir davranışta bulunsaydı Amerika, Türkiye’nin tutumu ne olabilirdi diye pek soran olmuştur. Asker sivil hangi kesimden olursa olsun, bu soruya cevap, “Yanlarından gözlerinin içine bakarak geçip gidecektik” diye özetlenebilir. Belki son dakika bunu göze alamayacağımız düşüncesi olabilirdi içlerinde. Belki de on yıl önceki gibi bir hava harekâtıyla yetineceğimizi sanıyorlardı. Oysa biz tam aksi karara varmıştık; Çünkü havadan bombardıman geçici bir süre durdurucu etki yapabiliyordu, caydırıcı etki yapabiliyor. Ama yol açtığı tahribat bakımından dünyada Türkiye’nin aleyhine bir hava oluşturmasını kolaylaştırıyordu. Geçmişteki deney bunu göstermişti. Üstelik kesin sonuç alınmasına da yetmiyordu. Biz hem az zarar verici, daha az kan dökülmesine yol açıcı, hem de daha sürekli ve kesin sonuç verici bir davranışta bulunmayı gerekli görmüştük.

Tabii bunda hava harekâtının da yeri olacaktı, ama bombardıman için değil, havadan indirme için⁵³⁶. Yine Ecevit, Sisco baskısına; “On yıl önce bugünlerde iki devlet arasında gene böyle toplantılar oluyordu Ankara’da. O zaman siz de, biz de bazı hatalar yaptık. Tarih tekerrür edebilir, ama bu, hataların tekrar edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Siz on yıl önceki hatanızı tekrar edebilirsiniz, fakat biz tekrarlamayacağız. Sizin hatanız bize engel olmaktı, bizim hatamız da size uymaktı. Sonucu gördünüz. Türk – Amerikan ilişkileri on yıl boyunca zedelenmiş olarak kaldı ve Türk – Yunan ilişkileri büsbütün bozuldu ve Kıbrıs’ta iş ne noktaya geldi görüyorsunuz. Demek ki davranış hataydı. Biz tekrarlamayacağız bu hatayı, siz

⁵³⁴ Cem, a.g.e, s. 41.

⁵³⁵ Ecevit, a.g.e, s. 125.

⁵³⁶ Ecevit, 2011, a.g.e, s. 126.

isterseniz tekrarlamaya uğraşın”. Neticede Türkiye’nin kararlılığını anladı ve “Ben burada boşuna mı uğraşıyorum, boşuna mı konuşuyorum dedi. Evet, boşuna konuşuyorsunuz. Yoksa harekât başlamak mı üzere? Evet. Öyleyse bari ben uçağıma yetişeyim. İyi olur. Bir saatten sonra havaalanları kapanacak” dedim. Bir taraftan Amerikan Büyükelçisi William Macomber’de Sisco’ya “Yarın Meclis toplanacak. Ecevit kararlıdır. Yetki alırsa, Pazar günü, Akdeniz’in adını sıcak deniz diye değiştireceğiz”⁵³⁷ diyordu.

Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı harekâtı hakkında Denктаş’ın hatıralarında; “Büyükelçi Asaf İnhan Bey aradı, bekliyor mesajını aldım. Ne diyecek? Ya geliyorlar, ya da gelmiyorlar. Ne diyecek? Birkaç yüz metrelik mesafe sanki millerce uzun geldi bana... Merdivenleri ikişer koşarak çıktım. Kapıyı açıp içeri daldım. Bayraktar’la konuşmasını kesen Asaf Bey gülererek, gel bakalım Denктаş Bey, beklediğin gün geldi” dedi⁵³⁸. Elime küçük bir kâğıt uzattı... Evet, yarın sabah beşte geliyorlar. Başımın uğuldadığını fark ettim. Sarılarak ağlaştık. Geliyorlardı. Kurtulacaktık artık. Barış olacaktı. Makarios’un kanlı oyunu son bulacaktı. Yılların hasreti dinecekti⁵³⁹. Kurtulacaktık ve bu coşku sevinç birden bire bir ağırlık oluverdi omuzlarımda. Makarios, Makarios, Allah senin cezanı verecek elbette. Kazanamayacağın bir dava uğruna kaç kişinin canına kıydın? Kaç yuvayı söndürdün? Ve şimdi son raunt. Kaç yuva daha kararacak hürriyet güneşi doğsun”⁵⁴⁰.

Aynı zamanda Ankara’da bir başka önemli görüşme oluyordu. Bu görüşme SSCB’nin Ankara Büyükelçisi Grubyakof’la Cumhurbaşkanı Korutürk arasındaydı. Sovyetler Türkiye’ye Kıbrıs’ta anayasal düzenin iadesi için destek olacaklarını bildiriyorlardı. Sadece, Türkiye’den Kıbrıs’ın anayasasındaki “Bu devlet hiçbir ülke ile birlik yapamaz” hükmünün muhafazası için garanti istiyorlardı. Sovyetlere bu garanti devletin üst zirvesinden verildi. “Türkiye askeri müdahalede bulunsa bile Kıbrıs Anayasası bugünkü tarzı ile yeterli olmadığı için değiştirilse bile bu anayasanın özü ve özellikle Kıbrıs’ın hiçbir devletle veya ittifakla birlik kuramayacağı hükmünün muhafazası Türk Devletinin başlıca dış politika

⁵³⁷ Cem, 1974, a.g.e, s. 41.

⁵³⁸ Denктаş, 1997, 10 C, a.g.e, s. 385.

⁵³⁹ Denктаş, 10 C, a.g.e, s. 385.

⁵⁴⁰ Denктаş, 10 C, a.g.e, s. 385.

esaslarından biri olarak kalacaktır”⁵⁴¹. Türkiye’nin bu karalı tutumundan 1964’te yaşadığı sıkıntıları on sene içinde aşarak askeri hem siyasi alanda gücünün arttırdığını fark ediyoruz. Aynı zamanda esas gücün, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasındaki iktidarda bulunan parti ve muhalefetin tam bir uyum içinde hareket etmesi, hareketin başarılı olmasının temel zeminini oluşturduğunu söyleyebiliriz⁵⁴².

⁵⁴¹ Cem, **a.g.e**, s. 42.

⁵⁴² Ecvit’le Erbakan’ın bir arada Barış Harekâtında uyum sağlayarak hareket etmesi Türkiye’nin o günlerdeki uluslar arası politika konumunu daha da sağlamlaştırdığını görüyoruz.

d) Kıbrıs Barış Harekâtı Öncesi Adadaki Tarafların Kuvvet Dengeleri

Kıbrıs Rum Kesiminin Askeri Durumu: Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının gereği olarak kurulmuş bulunan meşru ordunun Kıbrıs Rum tarafını oluşturan kısmı daha sonra illegal yer altı grupları ile birleşerek RMMO adını aldı⁵⁴³. Çeşitli aşamalardan geçtikten sonra, komutanı Bakanlar Kurulu tarafından seçilmesi gerekirken, Yunan Genelkurmayına bağlı sözde emekliye ayrılmış Korgeneral rütbesindeki subaylarca yürütülen etkin bir kuvvet haline geldi⁵⁴⁴. Rum Milli Muhafız Ordusu, kara, deniz ve hava kuvvetlerinden oluşmaktadır. Ayrıca Yunanistan Deniz Kuvvetleri Komutanı Petros Arapakis üç denizaltıya Girit – Rodos arasındaki sularda devriye yapmasını emretti ve 35. Yunan Komandon Taburu da alarm duruma getirildi⁵⁴⁵.

RMMO Kara Kuvvetleri: Tugay seviyesinde beş Yüksek Taktik Komutanlık (YTK) ve Alay seviyesinde 10 Taktik Grup Komutanlığı'ndan (TGK) meydana gelmektedir. RMMO toplam 19 piyade taburu, 4 komando taburu, 1 mekanize tabur, 1 zırhlı kesif taburu, 6 topçu taburu olmak üzere Çeşitli Destek Birlikleri ile yirmi bin kişilik bir kuvvete sahipti. Bu orduda mevcut 38 T-34 Rus tankı, 50 zırhlı personel taşıyıcı, 463 topu ve 382 tanksavar silahı vardı. Ayrıca Soğutma Sistemli Kamyaon damgalı ambalaj için kaçak olarak Kıbrıs'a sokulan 4 İngiliz tankı vardı⁵⁴⁶.

RMMO Deniz Kuvvetleri: Bünyesinde Chrysoullis, Girne, Laççi, Baf, Potamas üslerine bağlı 6 adet Rus yapısı hücumbot, 1 adet Gambot (PGM), 6 adet Karakol Botu, 2 adet yardımcı gemi ve 1 adet Balık Adam Timine sahipti.

RMMO Hava Kuvvetleri: 3 adet T-11, 2 adet DORNİYER-27 ve 6 adet D-1CESSNA tipi eğitim uşaklarından oluşuyordu. Fakat RMMO Hava gücünün Hava Kuvvetleri niteliği yoktu⁵⁴⁷. Bu kuvvete seferde, 6 saatte hazır hale gelecek 25 taburluk yedek kuvvet Home Guard'ta katılacaktı.

⁵⁴³ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk – Yunan Fırtınası (1940 – 1950 – 1960 – 1970)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s. 446.

⁵⁴⁴ Koç, 2005, *a.g.e.*, s. 212.

⁵⁴⁵ Mütercimler, 2007, *a.g.e.*, s. 246.

⁵⁴⁶ Birol Pakalınlar, *Yükselen Alçak Değerler Vatandaşlık Tepkilerim*, Ajans Yayınları Ltd, esnaf ve Zanaatkarlar Odası Sanayi Sitesi, Basım Tarihi Gösterilmemiş, s. 10 – 11; Oberling, 1988, *a.g.e.*, s. 127.

⁵⁴⁷ Koç, *a.g.e.*, s. 212; Abdullah Ceniz Çetiner, *Kıbrıs Barış Harekâtında Kara Muharebeleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, s. 24.

Yunan Kontenjan Alayı (YKA); Zürih ve Londra Antlaşmaları ile statüsü tespit edilen subayların hepsi muvazzaftı. Erleri de temel eēitimlerini Yunanistan'da yaptıktan sonra seçilip gönderilen bu alayın toplam mevcudu 950'dir. Hafif silahlarla birlikte 18 Havan, 80 TAS silahına sahiptiler. Ayrıca konumlanmış durumuyla stratejik mevkiideydi.

Yedek Polis Teşkilatı; Askeri birlik olarak mütalaa edilmekle beraber, gerek eēitimi gerekse teşkilatı ile bir askeri birlik havasını taşıyan Rum Yedek Polis Teşkilatı 2484 mevcudu ile etkili bir unsurdur. 1964 ve 1967'deki ciddi Türk  ıkarma tehdidi nedeniyle RMMO devamlı tetikteydi. O günlerden başlayarak bir Türk deniz çıkarmasının beklendiēi sahillerde esaslı tahkimat yapmış, beton koruganlar ve silah yuvalarıyla savunma için hazırlanmıştır. Magosa Kuzeyi'nde Salamis Körfezi kıyıları, Lapta ve Güzelyurt (Omorfo) Batısı'ndaki kıyı şeritleri öncelikle savunmaya hazırlanmış, beton tahkimattan başka kıyılarda sualtı engelleri de yapılmıştır⁵⁴⁸.

Ayrıca Lefkoşa – Girne yoluna yakın Beşparmak Daēları da savunmaya hazırlanmıştır. Ormanlık ve geçit vermez bu daēlarda koruganlar, gizli sığınaklar, beton silah mevzileri ve gizli keçi yolları vardı. RMMO adada k    olduēu için, kuvvetlerini bir yerden diēer yere kısa zamanda kaydırabilmek gibi bir avantaja da sahipti. Karpaz Burnu'nda ve Güzelyurt Kuzeyi'ndeki Koru am'da birer deniz uyarı radarı ve Geçitkale Kuzeyi'nde Kantar'da bir hava uyarı radarıyla Güney Anadolu bölgesini ve Akdeniz'i devamlı kontrol altında tutuyordu⁵⁴⁹. Sampson darbesiyle birlikte Türkiye'nin müdahalesi tehlikesi artınca RMMO seferberliēini tamamlamış, yedeklerden bir kısmını da sil haltına almıştı.

Yani zannettiēimiz gibi hiç de hazırlıksız deēildi. Çünkü 19 Temmuz 1974 akşamı tüm seferberlik çalışmaları tamamlanmıştı⁵⁵⁰. 1960'lardan beri devamlı başarılar kazanmış, adım – adım adayı ele geçirmişlerdi. şimdi de Sampson darbesiyle hedeflerine biraz daha yaklaşmışlardı. Enosiz tutkusu ile yetiştirilen ve Megalo İdea'nın verdiēi ruhla bu genç askerlerin moralleri çok yüksekti.

Kıbrıs Türk Kesimin Askeri Durumu; Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı (KTKA) Yunan Kontenjan Alayı gibi Zürih ve Londra Antlaşmaları hükümlerine göre

⁵⁴⁸ Türk çıkarmasının yapıldıēı k    Pladini Plajı, hiç beklemedikleri bir yer olduēu için tahkim edilmemişti.

⁵⁴⁹ İbrahim Artuç, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1989, s. 171 – 172.

⁵⁵⁰ Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 246.

Kurmay Albay Turgut Sunalp başkanlığında adaya gönderilen ve toplam mevcudu 650 olan Alay. Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'na Lefkoşa'da yerleşme statüsünü tespit vazifesi verilmiştir. Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı, Karargâh ve Servis Bölüğü, 1 ve 4. Piyade Bölükleri Ortaköy'de, 2 ve 3. Bölükleri ve Ağır Silah Bölüğü Gönyelide bulunmaktaydı.

Türk Mukavemet Teşkilatı; Kıbrıs Türklerinin, Rum EOKA faaliyetlerine karşı adada kurulan direniş teşkilatıdır. 1958 yılından itibaren TMT adını aldı. TMT'nin Lefkoşa'da bulunan Bayraktarlığa bağlı 10 sancaktarlığı vardır. Türk Silahlı Kuvvetlerine yardımcı olacak şekilde faaliyette bulunması görevleri ile kurulmuş olan TMT'nin, Bayraktar, Sancaktar ve Tabur Komutanları Türk Subayları, Bölük ve Tk.K.ları mücahit subaylardır. Türk Mukavemet Teşkilatı'nın barışta 4000 civarında personeli vardı. Bu mevcut, seferde yedeklerin de katılmasıyla 7500–8000 civarına yükselmektedir. Hafif piyade silahlarıyla teçhiz edilen bu teşkilatın, harekât öncesi lojistik ihtiyaçları çok zor şartlarda ve gizli ikmal usulleriyle Türkiye'den sağlanmaktaydı.

e) Tarafların Askeri Harekât Planları

RMMO ve YKA Planları:

RMMO Planları: Kıbrıs'taki Türk Toplumunu tümünden yok ederek Enosis'i gerçekleştirmeyi amaçlayan Kıbrıs Rumlarının bu amaca yönelik iki planı vardı.

Festos Planı: Bu plan iç güvenlikle ilgili olup, ada Türklerini imhayı amaçlıyordu.

Afrodite Planı: Bu plan adaya yapılacak çıkarma ve indirmelere karşı korumaya yönelik bir plandır. Rumlar, Türkiye'nin çıkarma yapacağı bölgeleri şöyle tespit etmişlerdi; Mağosa – Boğaz, Larnaka, Omofro, Girne, Baf ve Poli.

RMMO, bu bölgeleri değerlendirerek, çıkarmalara karşı uygulanacak üç adet tali planı benimsemiştir;

Leon Planı: Çıkarma; Magosa – Boğaz bölgesine yapılırsa uygulamak üzere geliştirilmiş plandı. Bu plan; Kuzey'den Güney'e Tank Alayı, 1 Piyade Taburu, 2 piyade Taburu ve 12 P.A. taarruz kademesinde, Yunan Kontenjan Alayı ihtiyatta olmak üzere Mağosa Körfezine çıkan Türk birliklerine taarruzu öngörüyordu.

Aetos Planı: Bu plan; Omofro körfezine çıkacak Türk birliklerine karşı uygulanmak üzere hazırlanmıştı. Güney'den Kuzey'e Tank Alayı (AMA), 1 Piyade Taburu taarruz kademesinde, Yunan Kontenjan Alayı Yılmazköy bölgesinde ihtiyatta olmak üzere taarruza çıkan Türk birliklerini imha edecekti.

Velos Planı: Çıkarmanın Girne bölgesine yapılacağı durumuna göre hazırlanan bu plana göre; Batı'dan Doğu'ya 9. Piyade Alayı, Tank Alayı (AMA) ve 12 Piyade Alayı taarruz kademesinde, Yunan Kontenjan Alayı Ayvasıl bölgesinde ihtiyatta olmak üzere taarruza Girne bölgesine çıkan Türk birliklerini imha edecekti.

Yunan Kontenjan Alayı Planları: Bu planlar iki amaca yönelik. Hava desteğinden ve her türlü ağır silah ateşlerinden mahrum Türk Alay'ın, 20 Temmuz gecesi taarruzla imha etmek. Boğaz bölgesine inen Komando Birliğine taarruz eden RMMO birlikleriyle inen ve çıkan Türk kuvvetlerini denize dökmektir.

RMMO'nun Diğer Planları:

Kıbrıs İç Savunma Planı (İfestos Volkan): Türk çıkarmasından önce veya Türk çıkarması önlendikten sonra, bütün Türk bölgelerinin ele geçirilmesini ve Türklerin toplu katliamlardan geçirilerek, son ferdine kadar imha edilmesini öngören planıdır.

Alobikis (Tilki) GNH Planı; Türk Kuvvetlerinin Kıbrıs'ın tamamını veya bir kısmını ele geçirmeleri durumunda yürütülecek olan gayri nizami gerilla savaşı⁵⁵¹.

KTKA, TMT ve Türk Genelkurmay Başkanlığının Harekât Planları:

Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nın (KTKA) savunma planı;

Lefkoşa Kuzeyi'ndeki Türk Alayı 19 Temmuz akşamı karanlığın çökmesiyle birlikte, saat 20.30'da sessiz barış garnizonunu terk ederek Türk kesimine geçmiştir. Bu zamana kadar olaylara doğrudan karışmayan alay için asıl görev şimdi başlıyordu⁵⁵².

Amfibi çıkarma yapan birlikler ile hava hücum ve hava indirme icra eden birliklerin birleşmesine kadar bulunulan bölgede zaman kazanmaktır. Yunan Kontenjan Alayı ile Rum Milli Muhafız Ordusu birliklerinin Boğaz bölgesinde birleşmelerine ve inen kuvvetler ile çıkan kuvvetlerin irtibatlarının kesilmesine engel olmaktır. İnen ve çıkan kuvvetlerin birleşmesi sağlandıktan sonra emrine verilecek takviye kuvvetleriyle Yunan Kontenjan Alayını ve bu bölgedeki Rum Milli Muhafız Ordusu birliklerini imha etmektir.

19 Temmuz gece yarısı, Alayın Gönyeli ve Ortaköy Grubunu adını alan iki taburu, daha önce hazırlanan savunma hattını tutmuş, ağır silah bölüğü, havan ve geri tepmesiz toplarıyla ateş mevzilerine girmiştir. Türk Alayı topçusuzdu⁵⁵³. Alayın savunma hattı Rum İstihbarat tarafından biliniyordu. Bunu dikkate alan Alay Komutanı, alayın bu hattın 500 – 1000 m ilerisinde bir başka hatta yerleştirildi⁵⁵⁴.

Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) Planı;

Ada çapında başlatacağı harekâtla Rum birliklerini bölgelerinde tespit edecek ve hava kuvvetlerinin de yardımıyla Rumların Lefkoşa ve Girne bölgelerini takviye etmesine mani olmak esasına yönelikti. Harekât öncesi TMT Mücahitlerinin sayısı, 15 Temmuz Sampson darbesinden sonra yapılan seferberlikle on sekiz bine yaklaşmaktaydı. Dokuz bini muvazzaf, dokuz bini de yedekti. Yalnız bu kuvveti RMMO'nun (yedekleri hariç) 20 bin kişilik ordusu ile kıyaslamak lazım. Birisi tanklı, toplu, ağır silahlı, iyi donanımlı, istediği yerden istediği yere kuvvet kaydırı

⁵⁵¹ Pakalınlar, a.g.e, s. 14.

⁵⁵² Artuç, 1989, a.g.e, s. 179.

⁵⁵³ Antlaşmalar gereğince gerek Türk ve gerekse Yunan Alaylarında topçu birliği bulunulması yasaktı.

⁵⁵⁴ Artuç, 1989, a.g.e, s. 180.

bilen, ÷lkeye hâkim ordu, diğeri ise ancak derme çatma hafif silahlı, özellikle de cephanesi çok az, kuşatma altında harekât olanağından yoksun bir güç oluşturmamayan, birbirinden kopuk, dağınık birlikler. Üstelik asıl harekât bölgesindeki Lefkoşa ve Bopaz Sancak Mücahitlerinin sayısı, yedekleriyle birlikte ancak dört bin kişiydi.

Türk Genelkurmay Başkanlığının Harekât Planı;

Türkiye, Garanti Antlaşmasından doğan gerektiğı zaman Kıbrıs'a müdahale edebilme hakkının bulunması sebebiyle, deniz aşırı harekât için gerekli hazırlıkları yapıyor, mevcut imkânlarını sürekli geliştiriyordu. 1963 Kanlı Noel olaylarından 1974 Temmuz'una kadar Türk kara, deniz ve hava kuvvetlerinde ortaya çıkan her bunalım, kuvvetler arası koordinasyonda iyileştirmeye yol açmıştı. Gerek 1964 ve gerekse 1967'de Kıbrıs'a çıkarma kararı alındığında, ordunun havadan bir harekât için olanakları hemen hiç yoktu⁵⁵⁵. Örneğın 1967'de Silahlı Kuvvetlerin ancak 6 helikopteri vardı. Altı taşıma uçağı ve 450 paraşütü ile sadece iki bölük atılabiliirdi.

1974 Temmuz'un da ise; *Türk ordusu iki taburu paraşütle atabilecek, bir taburu helikopterle taşıyabilecek, dört taburu bir kısım tank ve topla birlikte tek seferde denizden çıkarabilecek durumda idi. Ayrıca TSK iki üç saatte iki taburu paraşütle atarak, bir taburu helikopterle taşıyarak ve 48 saat sonra da dört beş taburu denizden çıkararak takviye edebilecek kapasiteye erişmişti. Genelkurmay Başkanlığının Kıbrısla ilgili üç ana planı vardı. Bunlar 24 ye 48 saat içinde müdahale planları ile iki safhalı geniş müdahale planları olup 24 ve 48 saatlik müdahale planları sadece hava taarruzunu ihtiva etmekte herhangi bir çıkarma veya hava indirmesini ihtiva etmemekteydi*⁵⁵⁶.

16 Temmuz Salı günü Genelkurmay'da dört saate yakın süren çalışmalar sonunda planlar değışti ve hem karadan hem de havadan indirme kararlaştırıldı. Bu son derece güç bir operasyon idi ve uzun hazırlıklar gerektirirdi. Bir kuvvet komutanı o toplantıyı şöyle anlattı; *“İlk defa Türk Ordusu açık bir savaş emri alıyordu. Ecevit bir kere nasıl yapacağımızı, kaç kişi çıkaracağımızı, nereden çıkaracağımızı sormadı. Masaya oturduğu ilk günden itibaren orduya güvendiğini ve*

⁵⁵⁵ Sami Çalık, **Kıbrıs Barış Harekâtında Hava İndirme Birlikleri ve Hava İndirme Harekâtları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s. 59.

⁵⁵⁶ Abdullah Ceniz Çetiner, **Kıbrıs Barış Harekâtında Kara Muharebeleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, s. 45.

başaracağımıza emin olduğu hissini verdi. Planlara karışmadan sadece siyasi kararlarını bildirmekle yetindi. İşte 16 Temmuz günü biz planlarda değişiklik üzerinde tartışmaya başladık. Planlar 1967’de yapılmış, sonra gözden geçirilmişti. Her mevsimine, her duruma göre ayrı planlar yapılmıştı. Ada harekâtının zorluğu da ortada. Küba’da Amerika’nın durumunu hatırlarsın. Ecevit’in bizden istediği tek şey, adada Türk Toplumuna denize çıkış verecek, kuvvet dengesini sağlayacak bir köprübaşının tutulmasıydı.

Bu ilk gelen görüştü. Başbakan, köprübaşı tutulduktan sonraki gelişmelere göre hareketimizi çizebileceğimizi belirtti. Plan iki safhalıydı. Şahin ve Atilla hatları planlarda belirlenmiş, ancak müdahalenin o kadar uzatılmasından durdurulması ve gelişmelerin beklenmesi fikri hâkimdi. Başbakan, köprübaşı tutmuş bir Türk gücünün, Rumları etkileyici bir unsur olacağını hesaplıyordu. Yani ister istemez, Rumların tutumuna göre hareket edilecek iki safhalı bir operasyondur. Çıkılıp durulacak, siyasi opsiyonlar denenecek. Olmazsa ikinci hareket yapılacaktı.

Bizim için Kıbrıs harekâtı ikinci derecede önemliydi. Zira Akdeniz’de tam üstünlük bizdeydi. Yunanlıların hiçbir şey yapamayacaklarını çok iyi bilirdik. Ancak Ege’de inisiyatif Yunanlıların elindeydi. Ege’de bir yerden hücumu uğranılabildi. Trakya’dan hiçbir şey beklemiyorduk. İki taraf da yıllardır NATO’dan aldığı yardımla Trakya’yı doldurmuştu. Ne olacaksa Ege’den gelecekti. Bu yüzden ana kuvvetin % 70’in üstündeki kuvvet ve aracı Ege’de bırakıp, örneğin deniz gücünün küçük bir bölümünün Kıbrıs’a kaydirdik ve Yunan cephesini koruyacak önemli bir kuvvet ayrıldıktan sonra Kıbrıs’a geçildi”⁵⁵⁷.

TSK’nin Kıbrıs’a Müdahale Planları “Yıldız ve Atma Kod” adlı planlardan oluşuyordu⁵⁵⁸.

Yıldız Planı: Çıkarma birlikleri ile Magosa’nın 30 km. kadar kuzeyindeki Boğaziçi bölgesine çıkılacak, buradan batıya ilerlenecek ve “Atilla Safha Hattı” denilen ve genel olarak Trodos Dağları’ndan geçen hatta ulaşılacaktı. İkinci safhada ise Kıbrıs’ın tümü işgal edilecekti.

Atma Planı: 1972 yılından itibaren Türk Ordusu’nda helikopterlerin yeterli ölçüde girmesi üzerine, helikopter ve hava indirmesi ile çıkarma harekâtının

⁵⁵⁷ Birand, 1978, a.g.e, s. 59 – 60.

⁵⁵⁸ Kıbrıs Barış Harekâtı için önceden yapılmış çeşitli planlar da mevcuttu.

koordineli olarak yapılması fikri TSK’ da belirlemiştir. Bunun üzerine geliştirilen bu plan şöyleydi: Çıkarma birlikleri Girne bölgesinden çıkacak, Lefkoşa kuzeyi bölgesine hava indirmesi ve hava hücum icra edilecek, kıyıları tesisini müteakip batıda Omorfo, güneyde ise Larnaka’ya kadar harekât geliştirilecekti.

Yıldız 70 Harekât Planı; Magosa bölgesine yapılacak çıkarma ile başlayacak bir harekât planıydı.

Yıldız Atma 1 Harekât Planı; Sadece Hava indirme Tugayının Lefkoşa kuzeyine indirmesi; sonradan helikopterlerle Komando Tugayının nakli ve idari nakliyatla iki Tümenin adaya intikalini öngörmekteydi.

Yıldız Atma 2 Harekât Planı; Yıldız Atma 3 Harekât Planı; Bu planlar lojistik olup, zor durumlarda havadan ikmal ve ilgili hususları da kapsıyordu.

Yıldız Atma 4 Harekât Planı; Kıbrıs Barış Harekâtında uygulanan plandı.

Kıbrıs’a yönelik bir harekâta politik ve stratejik bir baskınla başlanacaktır. Harekât çok kısa sürede icra edilecektir. Harekâtın icrası için müşterek bir planlama yapılacaktır. Yapılacak hava indirme harekâtı ile koordineli olarak Girne bölgesine mahdud hedefle bir çıkarma yapılacak ve bu çıkarma hava indirmesi ile birleşecektir. Kıyı Bölgesinin emniyete alınmasından sonra müteakip kademeler muharebe sahasına intikal ettirilecektir. Bu plan dört safhada uygulanacaktı.⁵⁵⁹ Birinci Safha: Çıkarma ve indirme safhası. İkinci Safha: Birleşme safhası. Üçüncü Safha: Kıyı basını genişletme safhası. Dördüncü Safha: Siklet merkezi Doğu’da olmak üzere Doğu ve Batı istikametinde taarruz safhasıdır.

Bu plan içinde birliklerin ayrı – ayrı görevleri vardı.

Amfibi Alay plaja çıkacak, kıyıbaşını tesis edecek. Tuğgeneral Sabri Demirbag komutasındaki “Komando Tugayı” Kırnı (Pınarbası) havaalanına indikten sonra ilk gün bulundukları bölgeye yerleşecek, ikinci gün St. Hilaryon kalesinin bulunduğu Beyaz Ev bölgesine çıkacak ve ardından da Girne’ye taarruz edecekti. Hava İndirme Tugayı ise Gönyeli’ye inecekti. Hamid Mandırası’na inecek olan tabur, Türk Alayı’nın batısını koruyacak şekilde tertiplenecekti. Hava İndirme Tugayı’nın ilk iki taburu Dikomo (Dikmen) köyü bölgesine ve Rumboz Dağı’na çıkacaktı. Bu planda, birlikler daha Ovacık’tayken bir küçük değişiklik yapıldı. Ordu ve Kolordu komutanının kabul ettiği bu değişikliğe göre ilk Komando Tugayı

⁵⁵⁹ Koç, 2005, a.g.e, s. 217.

indikten sonra Kırnı'da kalınmayacak, bir taburla ST. Hilaryon, bir taburla da Beyaz Ev bölgesine çıkılacaktı. Yine Komando Tugayı'nın bir taburu Girne istikametinde, 1. Taburu ile de St. Hilaryon'un batısına yani Beşparmak Dağları'na batı istikametinde taarruz edecekti.

Yapılan planlamaya göre bombardıman 20 Temmuz saat 05.00'de indirme ve çıkarma harekâtı 06.30'da başlayacaktır⁵⁶⁰. Harekât 6. Kolordu Birliklerince icra edilecek, bu Kolordu 2. Ordu'ya bağlı olmakla beraber Genelkurmay Başkanlığından emir alacaktı. Çakmak Özel Görev Kuvveti ile Hava İndirme ve Komando Tugayları 6. Kolordu Komutanlığına verilmişti. Bindirme limanı olarak Mersin Limanı seçilmişti. Amfibi Görev Kuvvetlerine tahsis edilen Çakmak Özel Kuvveti ise şu birliklerden oluşuyordu; ♦Tugay Karargâhı, ♦Deniz Piyade Alayı (2 tabur), ♦50. Piyade Alayı (3 piyade taburu, 1 Tank Bölüğü, 1 Mekanize Piyade Bölüğü), ♦Topçu Taburu, ♦İstihkâm Bölüğü, ♦Muhabere Takımı, Sıhhiye Takımı, Levazım Takımı ve ACT Timi (3 adet).

Harekâtın ilk safhasında 18 km genişliğinde ve 22 km derinliğinde bir kıyı şeridinin ele geçirilmesi öngörülmüştü. Magosa ve Güzelyurt Körfezlerine yapılacak bir çıkarma harekâtıyla yeterli manevra alanı bulan birlikler geçitlere tabi olmadan süratle Lefkoşa bölgesine el atabilecekti. Ancak söz konusu körfezlerin çıkarma yapılacak plaj kesimleri tahkimatla güçlendirilmiş olmaları ve muhtemel Rum Milli Muhafız Ordusu'nun ihtiyatlarının bu bölgeye yakın olabileceği nedenleriyle taarruz harekâtı başlangıçta çok zor gelişecekti. Ayrıca deniz seyir safhası Rum Milli Muhafız Ordusu tarafından tespit edileceğinden baskın tesiri ortadan kalkacak ve düşmanın reaksiyon süresini arttırarak zamanında tedbir alması mümkün olabilecekti⁵⁶¹.

Çıkarma plajı olarak son anda Girne batısındaki çok dar olan Yavuz Plajı seçilmiştir. Asıl çıkarma buraya yapılacaktı. 19 Temmuz günü 6 şilep ve koruma kuvvetinden teşkil edilen gösteri kuvveti Magosa istikametinde hareketle aldatma harekâtı icra edecekti. Ön kuvvet harekâtı 06.30' da başlayacak ve çıkış 5 dalgada tamamlanacaktı. 08.15' den itibaren 4 Taburlu Komando Tugayı Boğaz bölgesinden Pınarbaşı havaalanına indirilmeye başlanacak inmeyi müteakip Beşparmak Dağları

⁵⁶⁰ Koç, a.g.e, s. 217.

⁵⁶¹ Abdullah Ceniz Çetiner, **Kıbrıs Barış Harekâtında Kara Muharebeleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, s. 49.

istikametinde taarruzla birleşme sağlanacaktı. Hava İndirme Tugayı da 07.30'dan itibaren 3 kademede Gönyeli – Ortaköy – Hamitköy üçgenine indirilerek Dikmen bölgesinde savunma mevzii işgal edecekti⁵⁶². Harekât baskın tarzında planlandığı ve hava tehdidi mevcut olmadığı için yakın hava destek görevleri dışında ve intikal esnasında ayrıca hava gayreti planlanmamıştı. Elde mevcut çıkarma aracı ve helikopter miktarı gibi mevcut imkânlar harekâtın iki safhalı yapılmasını gerektiriyordu. Kıybası ele geçirildikten sonra emirle uygulanacak bu iki safhalı harekât planı gereğince 28 ve 39. Tümenler Magosa istikametinde taarruz edecek.

Lefkoşa sancağı ve Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı Komutanlığı bu taarruzdan güney yanını aktif bir şekilde koruyacak Komando Tugayı ise batı kesimini savunacaktı. Harekâtın birinci safhasında ilk hedeflerin ele geçirilmesini müteakip her iki Tümenin Zırhlı Muharebe Grupları Geçitkale – Gönendere hattına kadar ulaşacak ikinci safhasında ise Magosa ve Boğaz deniz üssünü ele geçireceklerdi. Kolordu ihtiyatı olarak ayrılan Hava indirme Tugayı'ndan birer tabur motorlandırılacak ve 28. ve 39. Piyade Tümenlerinin Zırhlı Muharebe Gruplarının takip ve destek kuvvetlerini teşkil edeceklerdi.

Barış Harekâtı sırasında 2. Taktik Hava Kuvvetleri Komutanı olan (E) Korgeneral Hulisi Kaymaklı 20 Temmuz 1974 öncesi hazırlıkları şöyle anlatmaktadır; *“15 Temmuz Kıbrıs'ta darbe yapıldı. Aynı gün Milli Güvenlik Kurulu toplantıya çağrıldı. Durum görüşüldü. Oybirliğiyle alınan kararlar Başbakan Bülent Ecevit tarafından Bakanlar Kuruluna iletildi. Bu kararlar burada da kabul edildi ve saat 14.00'ten itibaren Genelkurmay Başkanı Hareket Merkezi faaliyetlerini hızlandırmaya başladı. 16 Temmuz TSK alarm durumuna geçti. Tüm izinler kaldırıldı. Kıbrıs ve Yunanistan sınırı üzerinde keşif uçuşları yapıldı. Haritalar üzerinde hedefler işlendi. O sırada İtalya'nın Ghedi Hava üssünde karşılıklı Filo ziyareti kapsamında bulunan 142. Filo'nun 6 adet F-102 A uçağı geri çağrıldı. TSK'nin Kıbrıs'a ve gerekirse Yunanistan'a karşı yapacağı harekât planına göre birlikler intikallere”* başladılar⁵⁶³.

⁵⁶² Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 218.

⁵⁶³ Mehmet Bahadır, **Mehmetçik Kıbrıs'ta**, Genç Mücahitler Derneği Yayınları, Çetin Matbaacılık, Ankara 2010, s. 108.

f) Türkiye'nin Müdahale Yetkisini Kullanması ve Birinci Barış Harekâtının Başlaması

Başbakan Bülent Ecevit Londra'dan döndü. Kendisini komutanlar karşıladı. Yanında Hasan Işık ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan da bulunan Ecevit, Londra görüşmelerini tüm ayrıntılarıyla anlattı ve tarihi kararını verdi. *“Kıbrıs’a çıkarma 20 Temmuz’da”*. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan, *“Çıkarma emrini yarın istiyorum. Çünkü gemiler altı mille gidiyor, zaman kazanmam gerekiyor. Yedi yıl önce de harekâta karar verildi. Olmadı. Bugünde geri dönülecek mi?”* diye sordu. Ecevit *“Hayır”* diye yanıt verdi⁵⁶⁴. Ecevit Komutanlara başarılar diledi. Hepsi karşısında heyecanla selam durdular. Türk Hükümeti siyasi tercihini kullanıp, Orduya emir veriyordu.

Türk Ordusu yüksek generallerinden en küçük erine kadar verilen görevi düşünüyordu. Aynı anda emirler çıktı, sinyaller gönderildi ve üslerdeki diğer uçaklara, paraşütle hareket etmeleri için *“yeşil ışık”* yakıldı⁵⁶⁵. 20 Temmuz 1974, 05.05’te ilk jet uçağı havalandı. Aynı günün sabahı Türk Ordusu Kıbrıs’ın Kuzey’inde bulunan Girne’nin 10 km. kadar batısındaki Pladini Plajı (Yavuz Çıkarma Plajı) denen bölgede adaya çıktı⁵⁶⁶. Türk Hava Kuvvetlerine mensup uçak ve helikopterler Boğaz ve Ortaköy bölgelerine indirme harekâtı başlattı⁵⁶⁷.

Kıbrıs Barış Harekâtıyla Başbakan Bülent Ecevit’in⁵⁶⁸ ilk demeci; *“Türk Silahlı Kuvvetlerimiz Kıbrıs’ta indirme ve çıkarma harekâtına başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük bir hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki, kuvvetlerimize ateş açılmaz, kanlı bir çatışmaya yol açmaz. Biz aslında savaş için değil, barış için ve yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için adaya bu gidiyoruz. Bu karara ancak bütün politik, diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık”*. Ecevit ikinci demecinde ise; *“tarih boyunca verdiği*

⁵⁶⁴ Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 244.

⁵⁶⁵ Birand, 1978, **a.g.e.**, s. 132.

⁵⁶⁶ Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1977, s. 268.

⁵⁶⁷ Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 219.

⁵⁶⁸ Emete Gözügüzelli, **Vurun Kahpe Kıbrıs’a**, Togan Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 86; Emete Gözügüzelli’nin anlattığına göre; Dönemin Hükümet yetkililerinden Necmettin Erbakan tüm Kıbrıs’ın alınmasını istemişse de Ecevit buna itiraz etmiş ve şu anki “yeşil hat” sınırına kadar müdahale olmasını istemiş diyor.

kahramanlık ve insanlık örnekleriyle yüce ulusumuzun şerefine şeref katan TSK, her hazırlığını yapmış, her olasılığı göze almış olarak bu harekâtı başlatmış bulunuyor. TSK ateş açmadıkça ateş etmeyeceklerdir. Savaş için değil barış için Kıbrıs'tadırlar. Kıbrıs'ı istila için değil, zorbaca bir istilaya son vermek için Kıbrıs'tadırlar. Gün ağarırken başlattıkları harekâtla Türkleri de Rumları da yeni baskı rejiminin karanlığından kurtaracaklar, aydınlığa kavuşturacaklardır. Kıbrıs'taki son Yunan harekâtı, yalnız bir hükümet darbesi değildi.

Onun ötesinde, bağımsız Kıbrıs Devleti'ni temelinden yıkmayı amaçlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal dayanakları niteliğindeki anlaşmaları çiğneyen bir hareketti. Türkiye'nin davranışı ise, bir garantör devlet olarak, uluslar arası antlaşmalara göre Kıbrıs'ın Bağımsızlığından, toprak bütünlüğünden, anayasal düzeninden sorumlu bir devlet olarak, Türkiye'ye düşen bir yetkinin ve görevin yerine getirilmesidir. Türkiye bu harekâta geçmeden önce, başka her çareyi denemiştir fakat sonuç alamamıştır. Kıbrıs'ta zorbalıkla ve meşruluk dışı yollardan yaratılan kuvvet dengesizliği bu harekâtla giderilmiş olacaktır.

O zaman, ancak o zaman Türkiye hakkın değil kuvvetin dilinden anlayanlarla, Kıbrıs sorunu için de müzakereyi kabul edecektir. TSK'nin Kıbrıs'taki zaferi, haklılığın zaferi olacaktır, barışın zaferi olacaktır, kardeşliğin ve özgürlüğün zaferi olacaktır. Türkün yalnız savaşçılığını değil, insanlığını da bir kez daha bütün dünyaya gösterecektir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs Barış Harekâtı kutlu olsun”⁵⁶⁹.

Aynı gün olağanüstü toplanan TBMM şu kararı almıştır; “Dış siyasi olayların ortaya çıktığı şartlar sonunda ve TBMM'nin 16.03.1974 gün ve 93 sayılı, 17.03.1974 gün ve 148 sayılı kararları ile verilen izne dayanılarak Kıbrıs'a yapılan indirme ve çıkarma harekâtının meydana gelmesi muhtemel ihtilaflar karşısında, gerekliliği, sınırı ve miktarı hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekildedir. TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesine Anayasasının 66. Maddesi uyarınca izin verilmesi TBMM Birleşik Toplantısının 20.07.1974 tarihli 3. birleşmesinde kararlaştırılmıştır”⁵⁷⁰. Ayrıca çıkarma harekâtı başladığı gün, Bakanlar Kurulu on dört ilde sıkıyönetim ilan etti⁵⁷¹. Kıbrıs'ta, Birinci Kıbrıs Barış Harekâtıyla ilgili

⁵⁶⁹ Ecevit, 2011, **a.g.e.**, s. 57 – 58; Toluner, **a.g.e.**, s. 269.

⁵⁷⁰ Toluner, 1977, **a.g.e.**, s. 269; Aydoğan, 2005, **a.g.e.**, s. 132.

⁵⁷¹ Sarica vd, 1975, **a.g.e.**, s. 192.

açıklamayı saat 05.00'te Bayrak Radyosu'nda Rauf Denktaş'ın konuşması ile kamuoyuna yansımıştır. Denktaş hatıralarında; 20 Temmuz 1974 sabahı saat 05.00'de Türk Toplumuna hitaben Bayrak Radyosundan şu konuşmayı yaptım;⁵⁷² *“On bir yıldır Kıbrıs'ta insan şeref ve haysiyeti ile yaşamak, can ve mal emniyetinizi koruduğuna inandığımız antlaşmalarla meydana gelmiş olan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığını korumak için her şeyinizi ortaya koydunuz⁵⁷³. Tüm haklarınız, bağımsızlığın koruyucusu ve garantörü Anavatan'ımıza güven ve inanç içinde tarihi ve şerefli bir mukavemet mücadelesi veriniz.*

Bugün, bu anda kahraman TSK Kıbrıs'ın her yanında havadan ve denizden çıkarma yapmaktadırlar. Gazanız mutlu olsun⁵⁷⁴. Sevgili kardeşlerim, söyleyeceklerimi iyi dinleyin ve bunlara harfiyen riayet ediniz. TSK'nin bugün başlatmış olduğu harekâtı, bağımsızlığımızın garantörü olarak 1969 antlaşmalarının Anavatan'ımız Türkiye'ye vermiş olduğu meşru ve yetkilere dayanmaktadır. Bu bir istila değildir⁵⁷⁵. Kıbrıs'ın bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini yeniden tesis etmek için girişilen ve sadece bu gaye matuf sınıflı bir polis harekâtıdır⁵⁷⁶.

Bu müdahalede, devamlı surette dost geçinmek istediğimi ve bağımsızlığımızın müşterek koruyucusu olan Rum Toplumuna karşı girişilmiş bir harekât değildir. Tam aksine, hak ve hürriyetleri, Yunanistan'daki Cunta adına ellerinden zorbalık ve silah zoru ile alınmış Rum halkını meşru ve hak hürriyetlerine kavuşturmak, başlarına konmuş olan Cunta yanlılarını bertaraf etmek ve meşru hükümeti korumaktır. Bu nedenle Kahraman TSK'nin ve mücahitlerimizin bu meşru harekâtı devam ederken, nerede olursanız olunuz, Rumlara karşı herhangi bir saldırıda veya nümayişte bulunmamanızı ve kendinizi koruyucu tedbirler ötesinde herhangi bir tedbire tevessül etmemenizi içtenlikle rica ederim⁵⁷⁷.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenliğinin toprak bütünlüğünün koruyucusu olarak TSK'ni aziz vatan topraklarında kucaklamanın bir asırlık hasreti gidermenin sevinci ve mutluluğu içindeyiz. Hepimizin vazifesi, bu harekâtı hedefinden saptırmamak kan akması önlemek, bir an evvel Kıbrıs'a barışı

⁵⁷² Denktaş, 1997, 10 C, a.g.e, s. 387.

⁵⁷³ Denktaş, 10 C, a.g.e, s. 387.

⁵⁷⁴ Denktaş, 10 C, a.g.e, s. 387.

⁵⁷⁵ Denktaş, 10 C, a.g.e, s. 388.

⁵⁷⁶ Denktaş, 10 C, a.g.e, s. 388.

⁵⁷⁷ Denktaş, 10 C, a.g.e, s. 388.

getirmektir. Bu nedenle harekât devam ettiği sürece polisimiz, mücahitlerimizin askeri komutanlarımızın görevini kolaylaştıracak şekilde hareket ediniz. Hiçbir şart altında sokaklara, açık yerlere çıkmayınız. Evlerinizde kalınız. Çocuklarınızı bodrum ve zemin katlarında muhafaza ediniz⁵⁷⁸. Silah sesleri dindi diye açığa fırlamayınız. Sabırlı olunuz, harekâtın zaferle bitmesini bekleyiniz. Hepimize bu günleri gösteren Allah'a dua ediniz ve yeni tebligatımızı bekleyiniz. Zafer, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin savunucusu, tüm Kıbrıslılarındır. Allah, Kahraman TSK mensuplarına ve onların ayrılmaz bir parçası olan mücahit ordumuza kuvvet bahşetsin. Zaferle nasip eylesin. Zafer, halktan yanadır. Zafer on bir yıl büyük bir adaletsizliğe, haksızlığa maruz kalan Tüm Kıbrıslılarındır⁵⁷⁹.

Denktaş devamla, sanki rüya âlemindeydik. Rüyalar gerçekleşiyordu. Kooperatif'in önüne çıktım. Uzakları dinliyordum. Uçak sesi? Yok. Ve bir saat kadar büyük bir heyecan içinde uçak seslerini bekler olduk. İrtibat subayını saat 04.45'te uyandırmıştım. Derhal BM merkezine telefon etmek istedi. Telefonu kestiğimiz söyledim. Niye diye kızacak, protesto edecek oldu. Sen askersin, böyle bir haberi vaktinden evvel düşmana duyuramazsın. Hem telefonları yeni karargâhımıza nakletmen gerekir dedim ve sur'atle öyle yaptı. Şimdi o da yanımda bizimle uzakları dinliyor, arada sırada "hani neredeler" der gibi bana bakıyor.

Birden bire derinden top sesleri... Hemen arkasından Gönyeli ovasına yağın paraşütler... Etrafa baktım. Ağlayanlar çoktu. Yere kapanmış toprağı öpenler vardı⁵⁸⁰. Ben de ağlamaktaydım. Avusturyalı irtibat subayı elimi iki avucunun içine alarak "sizi kutlarım artık kurtuldunuz" dedi, hararetle elimi sıkıyordu. O da çok duyulanmıştı çünkü darbeden sonra başımıza gelecekler hakkında az çok bildikleri vardı. Sıcak bir sesle "artık kurtuldunuz" sözlerini hiç unutmayacağım, çünkü o an her Türk'ün düşündüğü de aynı şeydi⁵⁸¹!

Çıkarma Harekâtı

Denizden çıkarma birliği Tuğgeneral Süleyman Tuncer Komutasında "Çakmak Özel Görev Kuvveti" idi. Çıkarma harekâtı 20 Temmuz 1974 günü saat 04.40'ta, önce üç, sonra iki muhribin Girne sahili açıklarında görülmesi ve saat

⁵⁷⁸ Denktaş, 10 C, a.g.e, s. 388.

⁵⁷⁹ Denktaş, 1997, 10 C, a.g.e, s. 388 – 389.

⁵⁸⁰ Denktaş, 10 C, a.g.e, s. 389.

⁵⁸¹ Denktaş, 10 C, a.g.e, s. 389.

04.50'de Girne üzerinde belirlenen iki jetin Şebert bölgesi ile Zeytinlik (Templos) yol kavşağı bölgesinde bulunan ve Rum birlikleri karargâhına sadece Makineli tüfek ateşi açılması ile başlamıştır. Bu ateşe muhriplerde iştirak etmişti. Girne limanında bulunan iki Rum Hücumbotu bir taraftan limanı terk ederken aynı zamanda ateş açmaya çalıştılar. Fakat kısa süre içinde Türk jetleri onları etkisiz hale getirdiler. Bu sırada Rum birlikleri özellikle Girne Kalesi, Rum Bozdağ bölgesi olmak üzere bulundukları bölgelerden Türk uçak ve gemilerine ateş aştılar.

Çıkarma birlikleri Girne'nin on kilometre batısındaki Pladini Plajı⁵⁸² bölgesine vararak, önce mayın arama timlerinin sahili taramasına müteakip 08.50'de çıkmış ve bu çıkarma dalga – dalga devam etmiştir. Çıkarmalar planlandığı zamanda yapılamamıştır. Çıkan birlikler sahilde sıkışık durumda kalmışlar. Hatta bazı gemilerin kapak aşma sırasında da sorunlar ortaya çıkmıştır. Çıkarma birliklerine Rum birlikleri tarafından ilk ciddi karşı koyma 13.00'dan sonra topçu ateşleriyle başladı. Çıkarma birlikleri toplanarak Doğu, Batı ve Güney yönünde harekâta başlamıştı. Saat 15.00'ten itibaren çıkarma birliklerine Kıyıbaşını ele geçirmek üzere taarruz emri verildi ve bu harekât gece de devam etti.

İkinci dalga olarak gelen uçak ve helikopterler, özellikle Rum Bozdağ bölgesinde yoğun uçaksavar ateşi ile karşılaştı. Ancak Türk pilotlarının maharetleri sayesinde hiçbir zayıat verilmedi. Rum uçaksavarlarından biri bölgedeki Türkler tarafından havan atışı ile susturuldu. Girne, Rum Bozdağ, Keskin Sırt ve Yanıkçam bölgesindeki Rum mevzilerinden, yoğun bir havan ve uçaksavar atışı St.Hilarion ve Yaman Taburu bölgesine yoğunlaştı. Telli hatlar hasara uğradı. Rum yangın mermisi de bölgede yangın çıkarmaya devam etti. Bölgedeki Türk bölüklerinden bir kısmı boğaz yolunu ele geçirdi. Rum mevzileri, Türk Deniz ve Hava Kuvvetlerinin tarafından ateş altına alındı.

Hava İndirme Tugayı

Çıkarma Harekâtına paralel olarak Lefkoşa bölgesine inen paraşütlere ilk ateş, sabah 07.00 sıralarına Küçük Kaymaklı bölgesinden geldi ve sonrası diğer kesimlere ve Yeliş Hat'a kadar yayıldı. Artık savaş başlamıştı. İşte bu hava işinde gerek Türk Alayı ve gerekse saat 06.05'ten itibaren Gönyeliye inmeye başlayan Hava İndirme Tugayının (HİT) 2. Taburu ve Kırmı Havaalanına yakınına inen 1.

⁵⁸² Sonradan Karaoğlanoğlu Plajı adını aldı.

Tabur paraşütçüleri esasen bir ateşe uğramadan inişlerini tamamlamışlar ve göreve hazır hale gelmişlerdi. İki Taburu getiren taşıma uçakları tugayın geri kalan iki paraşütçü taburunu getirmek için Kayseri Erkilet Havaalanına⁵⁸³ döndüler. HİT'nın barış garnizonu Kayseri'deydi. Tugay Komutanı Tuğgeneral Sabri Evren'dir. Sabri Evren paraşütle atlayarak, inen iki taburla bağlantı kurmuş ve KTAK Komutanı Albay Katırcıoğlu ile buluştu. Diğer iki taburun gelmesi için beş saat lazımdı. Taburlar ancak saat 11.15 sıralarında Lefkoşa Kuzeyi'ne gelebildiler. 3. Tabur Kırmı'ya, 4. Tabur Gönyeli'ye yakın, kendilerinden önce gelenlerin indikleri bölgeye atladılar. Fakat bunlar ilk gelenler gibi o kadar şanslı değildilerdi.

Rum kuvvetleri toparlanmış ve onlara topçu, havan ve geri tepmesiz top ateşleriyle karşıladılar. HİT'yi 3. Taburdan bir subay, atlamadan önceki şöyle anlatıyordu; *“Kıbrıs'a doğru masmavi Akdeniz üzerinden uçarken pilotlar bize, turistik bir yolculuktan sonra yemyeşil bir ovaya rahatlıkla ineceksiniz. Ateş ve mukavemet hemen – hemen hiç yok. Turistik bir seyahat olacak diyorlardı. İlk inen iki paraşütçü taburundan sonra durumun değiştiğini ve düşmanın hızla toparlandığını onlar da bilmiyordu. Beşparmak Dağlarını Güney'e aştığımızda gerçeğin çıplak yüzü ile karşılaştık. Altımızdaki ova yer – yer yanıyor. Tam bir savaş alanı ve biz bu yangın ortasına atlamaya başladık”* diyordu.

Yine aynı taburdan bir başka subayın anılarında; *“Atladıktan sonra Üsteğmen Aslan ve ben muharebe şokunun ilk şaşkınlığını atlatmış ve Kuzey'e doğru ilerlemeye başlamıştık. Az sonra Teğmen Sucu'ya rastladık. Bu arada Yüzbaşı Baykara ve Teğmen Torkul'da bize katıldı. Az ötemizde Rumların attığı bir grup havan mermisi daha düştü. İçinde bulunduğumuz tarladaki saman balyaları ve kuru otlar şiddetle yanmaya başladılar. Aksilik rüzgâr da biz olduğumuz tarafa doğru esiyordu ve alevler bize doğru hızla geliyordu. Teğmen Sucu hemen önümüzdeki çukurun içinde, helikopterden indirdikleri 57 mm'lik geri tepmesiz top mermi sandıklarının bulunduğunu bildirdi.*

Yangın, sandıkların bulunduğu yere ulaşırsa tehlike çok büyüktü. İşte tam o esnada, sanki bu durumu biliyormuşçasına sol yanımızda bir traktör belirdi. Arkasında hendek açma bıçağı bulunduğu halde hızla yanan tarlaya doğru atıldı.

⁵⁸³ **Erkilet Havalimanı**, Kayseri ilinde bulunan havalimanıdır. İATA kodu ASR, İCAo kodu LTAA'dır. 1998 yılında sivil hava trafiğine açılmıştır.

Traktörü, tahminen 13 – 15 yaşlarında küçük bir Mücahit kullanıyordu. Yanan tarlanın etrafında dönerek hendek açmaya başladı. Sonunda alevler ulaşmadan yangının önü kesilmişti. Ama tam esnada traktörün bulunduğu yere bir grup havan mermisi daha düştü. Adını bile bilmediğimiz o gencecik çocuk orada öldü. O cesur, vefakâr Mücahit, vatan için, bizim kurtarılmanızı için kendisini feda etmişti. Çoluk, çocuk, kadın, ihtiyar demeden yardıma koşan bu isimli kahramanlar, İstiklal Savaşı Destanını yeniden yazıyorlardı” sanki⁵⁸⁴.

Rauf Denktaş'ta Hatıralarında ise, TSK mensup HİT'nin kahramanca iniş yaptığı hakkında söyledikleri çok ilginçtir; *“Savaş filmlerindeki manzara! Helikopterler inip kalkıyor. Her tarafta koşuşan askerler... Türk askerleri⁵⁸⁵! Mehmetçik Kıbrıs'ta Rüyadayız gibiyiz”*. Ersin Paşa bir harup ağacının altında, derme çatma bir masa üzerinde haritaya bakıyor. Denktaş Bey geldi dediler. Hemen çalışmasını bırakıp bize döndü mütebessim, soğukkanlı, mütevazı, kararlı bir Türk subayı. Kahve çay teklif ediyor. *“Aman Paşam. Biz emirlerinizi almaya geldik”* dedim. Öyle de yaptık. Bir ara, paraşütlerin toplanmasını izleyen genç bir subay ile konuşmaya daldım.

Altınızda alevler içinde tarlalar, etrafında karşılıklı ateş teatisi. Bu cehennem içinde atlarken korkmadınız mı? sorusunu sordum. Genç subay beni birkaç dakika süzdükten sonra *“Korkmadık”*... Sana bir şey söyleyeceğim inanmayacaksın dedi ve devam etti. *“Ben boşluğa atladığımda etrafımda beyaz atlar üzerinde, yalın kılış, 1571'in askerleri vardı. Onlarla birlikte indim bu tepelerden”*. Tüylerim diken – diken oldu. Sarıldık, ağlaştık. Allah'ım sen ne büyüksün. Ne yücesin⁵⁸⁶ dedim. Saat 11.45'te inan 3. Paraşüt Taburu da 2. Tabur gibi Girne Boğazı doğrultusuna taarruza sevk edildi. Ama hem 2. Tabur hem de 3. Taburun düşmanın etkili ateşleri altında ilerleyişleri ve bilmedikleri bir arazi de tertiplenmeleri gecikti. Akşam yaklaşırken HİT'nin 1. ve 4. Taburları Alay bölgesinde güvenlik sağlarken, 2. Ve 3. Taburları Girne Boğazı'ndaki Rum kuvvetlerine taarruza başlamıştır⁵⁸⁷.

⁵⁸⁴ Artuç, 1989, a.g.e, s. 185 – 186.

⁵⁸⁵ Denktaş, 1997, 10 C, a.g.e, s. 392.

⁵⁸⁶ Denktaş, 1997, 10 C, a.g.e, s. 392.

⁵⁸⁷ Koç, 2005, a.g.e, s. 219 – 220.

Komando Tugayı Harekâtı

Bolu Komando Tugayı, emrine bir Jandarma Komando Taburu ve 230 Piyade Alayı 1. Taburunu da alarak, Ovacık bölgesinden helikopterlere bindirilerek 1. ve 2. Tabur Kırnı, 3. Tabur Gönyeli bölgesine inişine saat 08.05'te başlayıp 16.30'da tamamlandı. 3. Taburun bir bölümü KTKA'nın emrine girdi. İnen birlikler derhal bölgelere harekât etti. Ancak Rumlar, Doğruyol bölgesinin ele geçirmesi ile ilgili planlarında değişiklik yaptı. 1. Komando Taburu Doğruyol bölgesini ele geçirmek maksadıyla taarruza başladı. Sabaha kadar bölge ele geçirildi. Öte yandan Kıbrıs'taki askeri harekâtı yöneten Genelkurmay Başkanlığı konu ile ilgili olarak çeşitli açıklamalar yapmıştır.

Genelkurmay Başkanlığı halkla ilişkiler şubesiyle, Genelkurmay Genel Sekreterliğinden yapılan açıklamalara göre, Kıbrıs'ta girişilen askeri harekât planlara tam bir uygunluk içinde hedefine ulaşmaktadır. Girne'de duruma hâkim olunmuş, Lefkoşa – Girne yolu kontrol altına alınmıştır. Harekât başarıyla devam etmektedir⁵⁸⁸. Ateşkes yapılması için dış baskılar gittikçe artıyordu. Amerikan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, sık – sık Ecevit'i arıyor ve ateşkesin bir an önce ilan edilmesi için ikna etmeye çalışıyordu. Sadece o değil, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, NATO genel Sekreteri Joseph Luns da Ecevit'i ikna etmeye çalışıyordu. Bütün bunları görmemezlikten gelmek mümkün değildi. Ancak asıl kuvvetlerin Ada'ya çıkması bekleniyordu. Bu kuvvetlerin Ada'ya çıkmasıyla birlikte Kıbrıs'taki kuvvetlerin birleşmesi gerçekleşecekti.

Birleşme gerçekleştiği takdirde bugün ateşkes ilan edilebilirdi. Başbakan Ecevit o gün saat 10.00'da bir basın toplantısı yaptı ve Hükümetin ateşkes kararını açıkladı⁵⁸⁹. Ecevit basın toplantısında şöyle diyordu; *“Bugün yeni bir Kıbrıs vardır ve Türkiye'nin dünyada, iki gün öncesine göre başka bir yeri bulunmaktadır. Ateşkes bugün saat 17.00'de başlayacaktır. Artık Kıbrıs'ta kimse Türk'ün hakkına dokunamaz. Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleriyle, Kıbrıs Türk mücahitleri el ele Kıbrıs'ta büyük zaferler kazanmışlardır. Barış yapmak, savaş yapmak kadar*

⁵⁸⁸ Sarıca vd, 1975, **a.g.e.**, s. 194; Uçarol, 1995, **a.g.e.**, s. 765; Öztürk, 2003, **a.g.e.**, s. 38.

⁵⁸⁹ Başbakan Ecevit 22 Temmuz günü saat 10.00'da bir basın toplantısı yaparak Hükümetin ateşkes kararı aldığını açıklıyor. Bize bu biraz garip geldiğini gizleyemiyoruz. BM tarafınca belirlenen ateşkes saati 17.00'daydı. Ecevit acaba BM'den çıkacak kararı önceden mi biliyordu diye bir soru işareti geliyor.

zordur”⁵⁹⁰. Kıbrıs Barış harekâtının birinci safhasında Başbakan Ecevit’in hava saldırılarının sınırlı tutulması ve askerlerin kendilerine ateş edilmedikçe silah kullanmamalarını tembihlemesi, sınırlı güç kullanımı sayesinde işgalci olarak damgalanmaktan kaçınması idi. Tabii bu iyi sonuçlar da verdiğini söyleyebiliriz. Türkiye ve Türk ordusu kendisinin haklı olduğunu Birinci Barış Harekâtı hakkında dünya kamuoyunun verdiği sonuçlardan da görebiliyoruz. Büyükelçi Asaf İnhan görüşüyle Barış Harekâtı’nı ifade edersek; *“Eğer adada bu ani gelişmelerle Yunan destekli EOKA’cı bir darbe gerçekleşmese ve akabinde bir Helen Cumhuriyeti ilan edilmeseydi, Türkiye kesinlikle adaya müdahaleyi düşünmezdi. Böyle bir siyasi hedefi yoktu”*⁵⁹¹ diyor.

Birinci Barış Harekâtına Tuğgeneral olarak katılan Süleyman Tuncer Paşa’nın başından geçtiği ilginç olayı aktarırsak; 21 Temmuz günü öğleye doğru bir Türk savaş uçağı Girne’den çıkarma plajına doğru üzerimize süzülerek geliyordu. Hemen ileri hava kontrolü Hava Pilot Yzb. Necdet Karademir, *“Kime taarruz ediyorsun diye, bizim üzerimize niye taarruz ediyorsun”* diye uçağın pilotuna sordu. O da parola sordu. Üçlü kuvvetin müşterek bir parola sistemi yoktu. Necdet Karademir, *“Ben Yamyam”* deyince,, pilot arkadaş Necdet Karademir olduğunu anladı ve bizi bir uçak taarruzundan kurtardı. Meğer u uçağı iyi Türkçe bilen bir Rum telsizci bizim üzerimize yöneltmişti⁵⁹² diyor.

Bir diğer ilginç olayı da Orhan Kılercioğlu’nun Genelkurmay ve Başbakan Ecevit arasındaki konuşmasını aktarırsak; 22 Temmuz gecesi geç saatlerde Başbakan Ecevit ve yanında Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık ile birlikte Genelkurmay karargâhına geldiler. Bu ani gelişin bir anlamı olmalıydı. Birinci Hareket ateşkesle durdurulmuştu. Ne olabilirdi? Genelkurmaya durumu bildirdikten sonra aralarında geçenler kulak verirsek, *“Sayın Orgeneralim, SSCB’nin Ankara’daki elçisi beni ziyaret etti. Adaya çıkan birliklerimizi derhal çekmemizi istiyorlar, çekmezsek müdahalede bulunabileceklerini belirtti. Sizinle bu konuyu görüşmek istedim”*. Komutan, bu sözleri dinledikten sonra durakladı ve her zaman yaptığı gibi konuya,

⁵⁹⁰ Abdullah Ceniz Çetiner, **Kıbrıs Barış Harekâtında Kara Muharebeleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, s. 89.

⁵⁹¹ Gül İnanc, **Büyükelçiler Anlatıyor Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970 – 1991)**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 37.

⁵⁹² Mehmet Remzi Gökhan, **Kıbrıs Barış Harekâtı’nda İlginç Olaylar**, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2004, s. 42.

bazı hatıralarını anlatarak girdi. Bu onun taktiği idi. Sonra Ecevit’e dönerek, “*Merak etmeyiniz, nasıl olsa şuanda birliklerimiz adaya çıktılar. Ateşkes ilan edildi. Bu BM’in isteğidir. Bu bizim için önemlidir. Birliklerimizi çekemeyiz. Biz adaya uluslar arası bie antlaşma gereği çıktık. Hedefimiz adayı barışa getirmek ve Kıbrıs Türk halkını, kardeşlerimizi katliamdan kurtarmaktı*” dedi. Hava birden değişmiş, endişe ve tereddütlerin yerini gülüşmeler almıştı. Org. Sancar tekrar “*Merak etmeyiniz üzerinde durmayınız*” diyerek ilave de bulunmuştu⁵⁹³ diyor.

Birinci Barış Harekâtı hakkında Kazakistan Cumhuriyeti eski Diyanet İşleri Başkanı Baş Müftü Prof.Dr. Absattar Derbısalı Bey’den dinlersek; “*Ben o senelerde Moskova’ya yakın Oka Nehri boyunda yer alan büyük orman içinde konumlanan askeri kışlada askerlik vazivemi yapıyordum. Hafta boyunca askeri tatbikatlardan yorulan bütün askerler Pazar günlerini alelacele gelmesini bekliyorlardı. Çünkü hafta da bir gün olan tatillerinde bazı askerler memlektelerine mektup yazarsa ve bir başkaları ormandan mantar toplamaya giderdi. Bir başkalar ise öğlelemeden sonra olacak siyasi derse hazırlanacaklardı. Dersi yürüten siyasi konuda uzman komutanın yardımcısı idi. O Rzyan şehrinde kalıyordu. Bazen geç geliyor veya hiç gelmiyor. Gelmedikleri zamanlarda da iş bana düşerdi. Temmuz ayının tam ortaları idi. Bir gün sabah radyaodan Kıbrıs’taki Yunan subaylarının başkanlığındaki RMMO’nun darbe gerçekleştirdiğini duyurdu.*

Darbenin hedefi Cumhurbaşkanı Makarios’u devirmek ve Cunta rejimini hayat geçirmektir diye yayın yaptı. Askerlerin arasında orta eğitimi almışları da çok azdı. Bu yüzden onlar ellerine harita alarak Kıbrıs’ın nerde konuşlandığı üzerinde araştırmaya başladılar. Ayrıca benden konu hakkında bildiklerimi anlatmamı istiyorlar. Darbeden sonra Türkiye Kıbrıs’a asker çıkarmaya mecbur kaldı. Darbecilerle Türk askerleri arasında vuku bulan kanlı savaş sonunda, bir zamanlar bin zorluklarla kurulan iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti artık ikiye bölündü. Neticede adanın kuzey kısmında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu ve günümüze kadar Cumhuriyet yaşamaktadır”⁵⁹⁴. Bu kıymetli hatıralardan hem her zaman korkulu olarak görünen Sovyet askerleri hakkında bilgi alıyoruz hem de Sovyet basınında Kıbrıs’taki darbenin yankılarının ipuçlarını da öğreniyoruz. Neticede 22 Temmuz

⁵⁹³ Orhan S. Kilercioğlu, **Unutulan Bedel “Kıbrıs Türk’ünün Acı ve Cesaret Dolu Yılları”**, Fark Yayınları, Ankara 2007, s. 268 – 269.

⁵⁹⁴ **Absattar Derbısalı**, “Kıpr”, Egemen Kazakhstan, 26 Haziran 2002, No 144 – 147, s. 6.

1974'te ateşkes ile Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı sona erdi ve Türkiye Kıbrıs'a 40.000 kişilik bir kuvvet yığmaya ve 300 tank göndermeye muvaffak olmuştur⁵⁹⁵.

⁵⁹⁵ Armaoğlu, 2005, **a.g.e.**, s. 803.

2. GÜVENLİK KONSEYİ'NİN ATEŞKES ÇAĞRISI VE GELİŞEN OLAYLAR

a) Ateşkesin Kabulü ve Birinci Cenevre Konferansı (25 – 30 Temmuz 1974)

Aslında 15 Temmuz Sampson darbesi üzerine BM Güvenlik Konseyini harekete geçiren Türkiye olmuştur. Fakat işin garibi de Yunanistan'ın yaptığı müdahalesine elini bile kıpırdatmayan Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmaya başlaması üzerine birden bire olağanüstü harekete geçti. Bunda 20 Temmuz çıkartma harekâtı karşısında ilk tepkiler, ilk saatlerden itibaren, bir Türk – Yunan savaşının önlenmesi noktasında yoğunlaşmıştır⁵⁹⁶. Neticede 20 Temmuz 1974 sabahı başlayan Birinci Barış Harekâtı, 22 Temmuz 1974'te, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi tarafından yapılan ateşkes çağrısıyla sona erdi.

Ateşkes sağlandığı zaman, Lefkoşa'da Türk bölgeleri için tehdit oluşturan Kızılbaş ve Yenişehir bölgeleri Rum kuvvetlerinden temizlenmiş, 1963'te işgal edilen Küçük Kaymaklı kurtarılmıştı⁵⁹⁷. Böylece Türkiye BM Güvenlik Konseyini 353 sayılı kararına uyacaklarını resmen açıkladılar ve saat 17.00'da ateş kesti. Türk – Yunan anlaşması, iki tarafın da aynı saate ateşkesi kabul etmelerini sağlayan ABD tarafından kolaylaştırılmıştı⁵⁹⁸. Aslında Ecevit, Türk ordusunun Kıbrıs'taki ilerlemesine takviye göndermek için zamana gerek duyduğundan bu kararı almıştı. Ayrıca, Türkiye, müzakere yoluyla barış sağlanabilir umuduyla harekâta belli bir ara verilmesini de önceden planlamıştı⁵⁹⁹. Ancak Ecevit, nihai çözümün ne olacağını kararlaştırmamış izlenimi vermeye devam ediyordu.

22 Temmuz 1974'deki basın toplantısında; *“çözüm için (farklı) öneriler yapılabilir. Her teklifi inceleyeceğiz. Ancak ne tür çözüm belirlenirse belirlensin Kıbrıs Türkü kendisini güvencede hissedecektir”* diyordu. Turan Güneş, 24 Temmuz 1974'te iki bölgeyi federasyon kavramıyla ortaya çıktığında, Türkiye'nin görüşü açıklık kazanıyor gibi oldu. Ancak Güneş, önerisinin detaylarını henüz ortaya koymamıştı. Bu arada, 23 Temmuz 1974'te, Cunta, iktidarı Karamanlis

⁵⁹⁶ Toluner, 1977, **a.g.e.**, s. 273; Armaoğlu, 2005, **a.g.e.**, s. 803.

⁵⁹⁷ Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 227.

⁵⁹⁸ Süha Bölükbaşı, **Barışçı Çözumsuzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası**, İmge Yayınları, Ankara 2001, s. 249.

⁵⁹⁹ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 249.

önderliğindeki sivil bir kabineye bıraktı⁶⁰⁰. Kıbrıs'ta 23 Temmuz'da Sampson Cuntası düştü. Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides, 1960 Anayasasında olmayan bir usulle, yani genel seçim yerine Kıbrıs Parlamentosunca Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilerek, bu sıfatla aynı gün yemin etti. Ateşkesin sonucuyla Lefkoşa Havaalanı ele geçirilmemiş olması nedeniyle Yunanistan'ın Rumlara hava desteği ile yardım etmesi olanağı devam etmiştir. Bu durum üzerine Türk Genelkurmayının onayıyla Kıbrıs Türk Alayının on adet tank desteğiyle 23 Temmuz 1974 sabahı Yunan Alayını havaalanından uzaklaştırmayı hedefleyen taarruzu olmuştur.

Akşam geç saatlerde alan kuşatılmış. Yunan Alayı ağır kayıplar verdi. Havaalanına el konacakken BM Barış Gücü emrindeki İngiliz birliğinin komutanı olaya müdahale etmiştir. Bu durumda Yunan Alayı toparlanarak Güneye çekilmiştir. BM Barış Gücü ile Türk askerleri karşı karşıya kalmıştır. Ortam son derece gerilmiş İngiliz Komutan geri çekilmemek için direnirken Türk komutan ise ilerlemenin en doğal hakkı olduğunu belirterek direnmiştir. Bu safhada beklide çatışmanın eşiğine gelindiği bir anda İngiltere Başbakanı Wilson'un emriyle üç Fantom Filosu Kıbrıs'a gelmiştir. Araya BM ve NATO girerek olayların boyutları değişmiştir.

Burada şunu söylemeden kendimizi alamıyoruz. İngiltere veya BM Barış Gücü birden bire böyle cesareti nerden alabildi ki. Zamanında Kıbrıslı Türklere yapılan katliamlarda RMMO, bu cesaretli askerlerin (BM ve NATO) ellerindeki silahlarını aldıklarında ses çıkarmamıştı. Buradaki olay Türk askerleri olduğu için mi yapılıyor? Yoksa Rum askerlerine ses çıkaramayan Barış Gücü Türkiye'nin yaptığı Barış Harekâtı'nı doğru bulmuyormuydu acaba? Hayır, bunun tek bir cevabı vardır ki, her zaman Batı'nın Türk veya Müslümanları ikinci sınıf görmesindendir. Ne gariptir ki, bunlar insanlara sınıp muamelesi yaptıkları için bu tür davranışlarını gizlemiyorlar ve gerek de duymuyorlar. Aynı zamanda dinsel ayrımcılık ta eklendiğinden tüm hızıyla süren vakalar tahminimizden de daha etkili bir biçimde alevleniyor.

Ateşin kesildiği ertesi günü 23 Temmuz'da Girne Boğazının Doğusu'nda Beşparmak Dağları ve etrafında çarpışmalar yeniden başladı. O gün beş tankla takviye edilen HİT, 4. Taburluk bir kuvvetle taarruza geçmiş ve akşama kadar

⁶⁰⁰ Bölükbaşı, a.g.e, s. 249; Koç, a.g.e, s. 227; Armaoğlu, a.g.e, s. 804.

Yukarı Dikmen (Dikoma), Kaynakköy (Sihari) ve Taşkent (Vuno) köyleri ele geçirilmişti. 181. Rum Topçu Taburu pusuya düşürülerek imha edilmiş, 180 kişilik Topçu Taburundan ancak 16 kişi kurtulabilmiştir. Boğaz Batısı'nda da küçük çapta bir çarpışma olmuş ve 25 Temmuz'da taarruza geçen 2. Komando Taburu Akçiçek (Siskilip) bölgesini ele geçirmişti⁶⁰¹. 25 Temmuz akşamı, iki Tabur helikopterlerle diğerleri denizden olmak üzere tümenin tamamı adaya çıktı. BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararın 5. Maddesi, “*Kıbrıs'ta Anayasa düzeninin yeniden kurulması*” amacı ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Hükümetlerinin derhal görüşmelere başlamasını istiyordu.

Bu sebeple, üç devletin Dışişleri Bakanları 25 Temmuz 1974'de Cenevre'de toplandılar⁶⁰². Böylece Birinci Cenevre Konferansı saat 20.30'da başladı⁶⁰³. ABD, SSCB ve BM'ler konferansa gözlemci olarak katıldı. 22 Temmuz ateşkesinden sonra Türk Ordusunun çok yavaş ilerlemesine karşın, Rum kuvvetleri adada Türk hâkimiyetindeki başka bölgeleri işgali sürdürdüler. Temmuz sonunda RMMO 35.882 Kıbrıs Türkünün yaşadığı 198 Türk köyünü işgal etmişlerdir. 60 köyde de 21.157 Türkü kuşatma altına almışlardı. Büyük şehirlerde Türk nüfusa saldırılar oluyor, binlerce Türk rehin alınıyor⁶⁰⁴.

Konferansta Yunanistan önceliği, Türkiye'nin Kıbrıs'ta yayılmasını durdurmaya veriyordu. Ona göre bu düpedüz adı konmamış bir savaştı ve kuvvet dengesi Türk tarafına geçmekte olduğu için savaş alanında durdurulamayan bu gücün, mutlaka görüşme masasında frenlenmesi lazımdı. Bunun içindir ki sabah 10.30'daki toplantıya sert çıktı, eğer Türkiye askerlerini 22 Temmuz ateşkes öncesi

⁶⁰¹ Artuç, 1989, **a.g.e.**, s. 269.

⁶⁰² Türkiye'ni Güneş, Yunanistan'ı Mavros ve İngiltere'yi Calaghan temsil ediyorlardı. ABD adına Dışişleri Bakan Yardımcısı William Buffum katıldı.

⁶⁰³ Birand, 1978, **a.g.e.**, s. 299.

⁶⁰⁴ Artuç, **a.g.e.**, s. 256 – 257; Mesela bu olup bitenleri yabancı gazetecileri diliyle aktarırsak, Fransız France Soir'in Muhabiri Jean Meuvecelle, gazetesine şunları yazıyordu; “Son derece utandırıcı olayları kendi gözlerimle gördüm. Rumlar Türk camilerini yıktılar ve Türk evlerini ateşe verdiler. Silahlı ve savunması olmayan Türk köylüler, Rum çapulcuları tarafından yaratılmış vahşet havası içinde yaşamaktadırlar. Ellerinde bazukaları olan Rumlar, Türk köylerinde büyük kargaşalıklara sebep olmaktadır. Yakın tepelere kaçarak hayatlarını kurtarabilen Türkler, orada ellerinden hiçbir şey gelmeksizin, yağma edilen evlerini seyretmektedir. Rumların bu hareketleri, insanlık namına utanç vericidir”. 29 Temmuz 1974 günü Amerikan The New York Times gazetesi; “Larnaka bölgesinde bulunan Alaminos köyünde, köyü savunan 15 Türkün yakalandıktan sonra taş duvarın önüne dizilerek EOKA-B'nin adamları tarafından kurşuna dizildiklerini” anlatıyordu. Ya utanç verici, kadınlara saldırı, ırza geçmeler? Bir görgü tanığı olan Amerikan UPI Ajansı muhabiri, ajansına çektiği telgrafta aynen şunları yazıyordu; “Rum askerleri evlere ateş açıyordu. Bir eve girdim, Rumlar bir Türk kadınına tecavüz ediyorlardı. Gözlerimi kapadım, kaçtım” diyordu.

sınırına çekmezse konferansı terk edip Atina'ya döneceğini söyledi. Ama görülüyordu ki, bu blöfü pek tutmamıştı. Buna Turan Güneş, Rum kuvvetlerinin de işgal sahalarını genişlettiklerini belirterek *“ateşkes adada herkes tarafından her yerde kabul edilmezse, adadaki Türk kuvvetleri adına sorumluluk kabul edemem”* cevabını veriyordu. 27 Temmuz 1974'te, 22 Temmuz ateşkes ihlalleri yüzünden Cenevre Müzakereleri çıkmaza girdi⁶⁰⁵. Bu aşamada ABD Dışişleri Bakanı Kissenger'in meşhur *“Telefon Diplomasisi”* işlemeye başladı. Kissinger – Ecevit – Karamanlis görüşmeleri durumu biraz olsa da yumuşattı.

Görüşme ikili ve üçlü olmak üzere, yine devam etti. Bir kısım çalışmalar, alt komisyonlar eliyle yürütüldü. Bu görüşmede kesinleşen Türk istekleri şöyleydi; *“Asıl anlaşma sağlanıncaya kadar Türk bölgelerini Türkler, Rum bölgelerini Rumlar idare etsin. Denктаş Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak göreve başlasın ve Klerides'le beraber çalışsın. Türk bölgelerindeki Rum işgal ve kuşatmaları kaldırılсын. Türk ve Rumların birlikte yaşadıkları köylerin yönetimi BM Barış Gücü üstlensin. Türk birlikleri ve Türk bölgeleri etrafına geniş bir güvenlik kuşağı konsun (ama u kuşağın içine Barış Gücü askeri girmeyecek), asıl barış görüşmelerine de en geç bir hafta sonra başlansın”*.

Yunanistan ise, güvenlik kuşağı içine Barış Gücü askerlerini sokarak Türk kuvvetlerini bulundukları yerlerde hapsedmek, adaya yeni Türk birliklerinin gelmesini önlemek, çıkmış olan kuvvetlerin de BM 353 sayılı kararında belirtildiği üzere yakın bir tarihte adayı terk etmesini sağlamak düşüncesinde idi. 28 Temmuz'da dünya haber ajanslarında verilen bir haber, yeni bir heyecan dalgasının esmesine neden oldu. Ecevit, Karamanlis'le buluşmak istiyordu. Fakat Karamanlis bu büyük fırsatı *“Cenevre görüşmeleri sonrası buluşalım”* diyerek kabul etmedi⁶⁰⁶.

28 Temmuz akşamı Cenevre'de hava yine gerginleşti. Ajanslar Kuzey Yunanistan'da gece karartmasının başladığını, Ege Adalarına Yunan takviyelerinin sevk edildiğini, Türk donanmasının Ege'ye açıldığını haber veriyorlardı. SSCB de bugün yayınladığı bir bildiride *“Tüm yabancı askerlerin adayı en kısa zamanda terk etmesini, adanın bağımsızlığına saygı gösterilmesini”* istemekteydi. Cenevre'de olduğu gibi New York'ta, BM Genel Kurulu'nda da sert tartışmalar başladı. Sonunda 30 Temmuz 1974 Salı gecesi, Cenevre saatiyle 23.30'da İngiliz – Türk – Yunan

⁶⁰⁵ Bölükbaşı, 2001, **a.g.e.**, s. 250.

⁶⁰⁶ Artuç, 1989, **a.g.e.**, s. 271.

Dışışleri Bakanları tarafından “Cenevre Deklarasyon’a” imza atıldı⁶⁰⁷. Bu Deklarasyon’a göre; “1960 Anayasa düzenini yeniden tesisi hususunda üç Dışışleri Bakanı mutabık kalmakla beraber, bundan önce alınması gereken bazı acil tedbirler vardır. Kıbrıs’ta taraflar, 31 Temmuz 1974 günü Türkiye satı ile 24.00’de kontrolleri altında bulundurdıkları alanları genişletmeyeceklerdir. Yani, bu deklarasyona göre Kıbrıs’ta ateşkes çizgisi, 22 Temmuz saat 17.00’deki çizgi değil, 30 Temmuz gece yarısı mevcut olan çizgidir. Çünkü 22 Temmuzundan sonra Rumların saldırıları devam ettiği için, çatışmalar yeniden devam etmiş ve Türk kuvvetleri kontrolleri altındaki alanı genişletmiştir. Dışışleri Bakanları, acilen yürürlüğe konulması gereken bazı önlemler konusunda da anlaştılar.

Bunlar; Karşı kuvvetler arasında bir güvenlik bölgesi oluşturulması ve Yunanistan ve Rum kuvvetlerince işgal edilen tüm Türk bölgelerinin acilen boşaltılmasıdır. Karma köylerde güvenlik ve polis işlevlerinin BM Barış Gücü tarafından yürütülmesi ve son çatışmalarda ele geçen askeri personel ve sivillerin, ya taraflar arasında değişime tabi tutulması veya uluslar arası Kızılhaç komitesinin gözetimi altında serbest bırakılmasıdır. Üç Dışışleri Bakanı, Güvenlik Konseyinin 353 sayılı Kararının en kısa sürede uygulanması gereğini teyit ederek, adil ve karşılıklı güven yaratınca Kıbrıs Cumhuriyeti’ndeki silahlı kuvvetlerin sayısını ve mühimmatı uygun zamanlarda ve kademeli biçimde azaltmaya yönelik önlemlerin belirlenmesi gereği konusunda anlaştılar.

Bundan sonraki barış görüşmelerinin, 8 Ağustos 1974’te Cenevre’de başlaması konusunda anlaşılmıştır. Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum Temsilcileri de Anayasa konusundaki müzakerelere davet edileceklerdir. Müzakere edilecek anayasal sorunlar arasında, Cumhurbaşkanı Yardımcısının 1960 Anayasası’ndaki işlevleri üstlenerek anayasal meşruiyete dönülmesi yer almalıdır. Üç Bakan ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti’nde Kıbrıs Rum Toplumuna ve Kıbrıs Türk Toplumuna ait iki özerk yönetimin varlığını (ortaya çıktığını) not etmişlerdir. Bu durumdan çıkacak sonuçlara halel gelmemek üzere Bakanlar, gelecek toplantıda bu yöntemlerin varlığından kaynaklanan sorunları ele almayı kararlaştırmışlardır. Taraflar, bu bildirinin içeriğini BM Genel Sekreterine bildirmeyi ve o’nu bu bildiri ışığında

⁶⁰⁷ Armaoğlu, 2005, **a.g.e**, s. 804; Artuç, **a.g.e**, s. 271; Aydoğdu, 2005, **a.g.e**, s. 136.

*uygun biçimde hareket etmeye davet etmeyi kararlaştırmışlardır*⁶⁰⁸. Kıbrıs'ın bağımsızlığını teminatçı olan üç ülkenin imzaladığı bu bildirgeye göre, adada iki otonom yönetimin varlığı ayrıca kabul edilmiştir. Cenevre Konferansının Yunanlılarca kabulü, çatışmaların tekrar başlayacağından korkan Kissinger'in baskıları sonucu gerçekleşmişti. Yeni kurulan Yunan Hükümetinin, talepleri karşılanmazsa Türkiye'nin girişeceği yeni bir operasyona karşı koyacak durumu yoktu. Türkiye ile girişilecek bir savaş, Yunanistan'ın küçük düşmesine ve bu ülkede demokrasiyi savunanların yenilgisine neden olabilirdi. Evet, buradan anlaşılan o ki, eğer Yunanistan kendi tarafına ABD'yi çekebilseydi Türkiye'nin taleplerine sonuna kadar karşı çıkardı. Bizce Kissinger, Karamanlis'e direnmenin artık bir faydası olmadığını ve Kıbrıs konusunda daha hassas ve tavizler vermesini istemiştir.

⁶⁰⁸ Armaoğlu, 2005, **a.g.e.**, s. 804; Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 137.

b) İkinci Cenevre Konferansı (8 – 19 Ağustos 1974)

Birinci Cenevre Konferansı'ndan sonra Türkiye, Kıbrıs'ta elinde tuttuğu % 7'lik parça üzerindeki birliklerini takviyeyi sürdürdü. Cenevre Deklarasyonu'nun derhal tahliye istemesine karşın, Rum askerleri halen Türk bölgelerini işgali sürdürüyordu. Kıbrıs Rum Milli Muhafızları, Türk bölgelerinin kontrolünün, Türk ordusunun ilerlemesini önleyen tek unsur olduğunu düşünüyorlardı⁶⁰⁹. Cenevre Deklarasyonu'ndan bir hafta sonra, Ecevit, resmen Kıbrıs'ta bölgesel federasyon istemeye başladı. Erbakan⁶¹⁰ ise adanın taksimini istiyordu. Kıbrıs'ın bağımsızlığına daha iyi bir çözüm olduğuna Ecevit kendisini zorlukla inandırıyor. Muhalefetteki AP⁶¹¹ ve DP, Türkiye'nin aday taksiminde ısrarlıydılar.

Demirel; *“Federasyon Türk Toplumunun güvenliği için bir çözüm değildir, olamaz da. Çözüm Türk Toplumunun savunmasını ve ekonomik yeterliliğini başkalarına bırakmamak olmalıdır”* diyordu. Federasyon tezini reddine rağmen muhalefet, II. Cenevre Konferansı'nda Ecevit Hükümetinin tutumuna kamuoyu önünde açıkça karşı çıkmadı⁶¹². Kıbrıs Rumları, II. Cenevre Konferansı'nın başlangıcından en az bir hafta önce Ecevit'in bölgesel federasyon istediğini bildiriyorlardı. Kıbrıs'ın yeni Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides; *“Federasyon fikrinin fizibilitesi, en azından coğrafi açıdan homojen bölgeler esasına dayalı olarak yoktur, zira bu on binlerce insanın tehcirini gerektirecektir”* diyordu.

Bunun yerine Klerides; *“Kıbrıs Türklerine yerel otonomi”* vererek üniter devletin kurulması gerektiğini savunuyordu. Kıbrıs Rumlarının inatçılığının bir nedeni, Makarios'un Türklerle müzakerelere karşı olmasıydı. II. Cenevre Konferansı öncesinde, Londra'da sürgünde bulunan Makarios, *“Yunanistan arzusunu kabul ettirmeye muktedir olmadığından”* Yunanlıların konferansa katılmamaları gerektiğini söylemişti. Makarios ayrıca bazı büyük güçlerin Kıbrıs'ın bağımsızlığını ortadan kaldırmak amacıyla konferansı manipüle etmeye çalıştıklarını öne sürdü. Makarios'un muhalefeti Kıbrıs'ta Makarios kadar güçlü olmayan Klerides'in hareket

⁶⁰⁹ Bölükbaşı, 2001, a.g.e, s. 252.

⁶¹⁰ Necmettin Erbakan, (D. 29 Ekim 1926 Sinop, Ö. 27 Şubat 2011 Ankara) Türk siyasetçisi, mühendis ve akademisyen. 28 Haziran 1996 ile 30 Haziran 1997 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı.

⁶¹¹ Adalet Partisi (AP), 1961 – 1980 yılları arasında Türkiye'nin en büyük iki siyasi partisinden biridir. Merkez sağ ve liberal görüşlü Türk siyasi partisidir.

⁶¹² Bölükbaşı, a.g.e, s. 252 – 253.

serbestîsini kısıtladı. Makarios ile iyi ilişkileri olan Mavros, konferansta takındığı uzlaşmaz tutumu belki de bu yüzden benimseyecekti⁶¹³. Ecevit Hükümeti, II. Cenevre Konferansı'nda Türkiye'nin Kıbrıs'ta yeni bir çözüm de olasılıkla iki bölgeli bir federasyon tercih edilerek ısrarına karar aldı. Hükümet, Yunanistan'ın federatif çözüm ilkesini ret ve oyalama taktiklerine girişmesi halinde, Türk delegasyonunun konferanstan çekilerek yeniden operasyona girilmesine karar aldı. Böylece II. Cenevre Konferansı 8 Ağustos 1974'te başladı⁶¹⁴. Görüşmelere, üç garantör ülke Dışişleri Bakanın yanı sıra ada halklarının Temsilcileri Rauf Denktaş'la Glafkos Klerides'te katıldı.

Ancak II. Cenevre Konferansı açıldığında barışçı çözüm şansı yok gibiydi⁶¹⁵. Turan Güneş Cenevre Deklarasyonu'nun açık hükümlerine rağmen, Rum askerlerinin Türk bölgelerinden çıkmadığını açıkladı. Mavros ise Türkiye'nin de kendi bölgesini 30 km² genişlettiğini söyleyerek, deklarasyonu ihlal ettiğini söyledi. Deklarasyon'un öne sürülen ihlallerden daha önemlisi II. Konferans'ta Mavros'un uzlaşmaz tutumu oldu. İlk konferansta Türk tarafınca “*çekingen ve tarafsız*” davrandığını düşünen Mavros, ikinci toplantıda “*uzlaşmaz*” olmuştu. İlk konferansın başlangıcından bir gün sonra Mavros, Yunanistan ve Türkiye'nin her iki toplumunda kabul edeceği bir çözüm arayacaklarını söylemişti. Ancak 11 Ağustos'ta “*garantör güçlerin Kıbrıs'a yeni anayasa dayatmak hakları yoktur*” diyordu.

Mavros, 1960 Anayasa'nda yapılacak revizyonların ancak iki toplum arasında belirlenebileceğini eklemekteydi. Müzakerelerde tıkanma Klerides, Denktaş'a Başkan Yardımcılığı ve 1960 Anayasası'na dönüş önerdiğinde daha çok ortaya çıktı⁶¹⁶. Denktaş “*on bir yıldır Rumlar 1960 Anayasası'nı ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yaptılar. Şimdi 1960 Anayasası'na dönüş çağrılarını yapıyorlar. Bu imkânsız. O Anayasa Türkleri kurtaramadı, Kıbrıs'ı kurtaramadı*” diyordu. Ayrıca konferansın ikinci gününde Denktaş, Türk çözüm önerisini bu öneriyi özel olarak Yunan ve Kıbrıs Rum delegasyonlarına iletecek olan İngiltere Dışişleri Bakanı Callagan'a verdi. Türk önerisi Kıbrıs Türküne geniş otonomi veren iki bölgeli federal bir devletin kurulmasını talep ediyordu. Fakat öneri derhal reddedilmişti. Bu

⁶¹³ Bölükbaşı, a.g.e, s. 253.

⁶¹⁴ Armaoğlu, 2005, a.g.e, s. 805; Aydoğdu, 2005, a.g.e, s. 138; Uzer, Cengiz, 2001, a.g.e, s. 48.

⁶¹⁵ Bölükbaşı, a.g.e, s. 254.

⁶¹⁶ Bölükbaşı, 2001, a.g.e, s. 254.

aşamada Kissinger, bir kez daha Ecevit'i arayarak devreye girdi. Kıbrıs Türklerinin daha fazla toprak ve otonomi istemelerinin anlamasına karşın, bu hedeflerin müzakereler yoluyla gerçekleştirilmesi gerektiğine inandığını söyledi. 12 Ağustos 1974 tarihli bu konuşmada Kissinger, Klerides'in Kıbrıs'ta federal çözüm yerine "*kantonal çözümü*" kabule daha yatkın olduğunu hissettiğini söyledi. Aynı gün Ecevit, Merkez Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında Kissingerin önerisini tartıştı. MGK, Kissinger'in önerisini benimsedi ve Yunanlılara "*kantonal çözüm*" önerme kararı aldı. Aynı akşam "*kantonal plan*" İngiliz ve Yunan delegelerine sunuldu.

13 Ağustos'ta Türk delegasyonu Yunanistan'a resmen iki farklı planı birden aynı anda teklif etme kararı aldı ve Güneş Türkiye'nin önerilerini tekrar ederek Mavros ve Klerides'in nihai cevaplarını istedi. Klerides bunun üzerine 48 saat ek süre istedi. Rumların müzakere yoluyla çözüm istediğine inanamayan ve zaman kazanmak istediklerini düşünen Güneş, bu talebi reddetti. Daha fazla beklemek olası değildi. Girne bölgesine çıkan birlikler oldukça sıkışık bir durumdaydı. Aynı zamanda Rum – Yunan tarafı sürekli olarak aldıkları takviyelerle pozisyonlarını güçlendirmekte ve çıkarma birlikleri etrafındaki çemberi daraltmaktaydılar⁶¹⁷. Türk Hükümeti uluslar arası kamuoyunun kendi aleyhlerine döndüğü ve bir şey yapacaksa hemen yapılması gerektiğini anladı.

Ecevit Hükümeti uzun vadede ABD ve SSCB'nin de tutum değiştirebileceğinden ve Kıbrıs Türklerinin adanın o anda kontrol edilen % 7'si ile yetinmek zorunda kalacaklarından korkuyordu. İkinci hareketin başlatılmasına karar vermeden Ecevit, Kissinger'in son dakika baskılarına boyun eğerek bir başka çözüm önerisi daha yaptı. Buna göre, Ecevit Kıbrıs topraklarının % 7'sini elinde bulunduran Türk birlikleri çevresindeki sahanın Yunan askerlerinden arındırılmasını istedi. Bu tahliyeden sonra, Türkiye kontrolünü doğuda Magosa'ya dek genişletecek, adanın % 17 – 18'ini kontrol altında tutacaktı. Türk bölgesinin genişletilmesi Serdarlı'da 10.000 ve Magosa'da kuşatma altında bulunan 10.000 Türk'ün kurtarılmasını sağlayacaktı. Ecevit, Kissinger'a eğer Rumlar bu "*ara çözümü*" kabul ederlerse, müzakereleri değil 48 saat, haftalarca erteleyebileceğini söyledi. Ancak Kissinger Yunan ve Kıbrıs taraflarını bu öneriyi kabule ikna etmedi ya da edemedi⁶¹⁸. Netice

⁶¹⁷ Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 231.

⁶¹⁸ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 259.

itibariyle II. Cenevre Konferansı'nda yapılan tüm müzakerelerin işlemez hale gelmesi öncelikle Rum – Yunan ikilisinin yaptığı tutumdur. Kıbrıs Rum Delegasyonu'ndan Polyvios Polviosu'nun daha sonra itiraf ettiği gibi, Klerides zamanının Rumlar lehine işlediğini düşünüyor, müzakereler uzarsa uluslar arası baskılar yoluyla Türkiye'nin şantajının durdurulabileceğini umuyordu. Klerides, bu yüzden 48 saatlik bir gecikme bile işe yarayabilir beklentisini taşıyordu.

Polyviou, Kıbrıs Rumlarının o sırada üç amacı olduğunu da söylemiştir; *“İlk olarak zaman kazanmak. Ne kadar zaman geçerse, Türkiye için saldırmak o kadar zor olacaktı. İkincisi uluslar arası toplumu harekete geçirerek Angloamerikan siyasetinin, anayasal düzen restore edildiğine göre çarpışmaların sona ermesi gerektiği ve anlamlı müzakerelere başlaması gerektiği biçimdeki görüşü benimsemesini sağlamak ve son olarak (eğer mümkün olursa) müzakereleri coğrafi ayrılık esasına değil de birleşik iki toplumlu bir devlet esasına dayalı olarak”* gerçekleştirmektir⁶¹⁹.

Burada ayrıca şunun da belirtmek istiyoruz ki, *Klerides hükümet başına yeni geldi ve inatçı tutumunun bir nedeni de, kendisini Kıbrıs'ta kollayan siyasi güçten yoksundu. Eğer II. Cenevre Konferansı'nda yapılan federasyon öneriyi kabul etseydi, kendisinden önceki Makarios ne de Sampson ve diğer Rumların kendisini hoş görmeyeceğini aklından hiç çıkarmıyorlardı. Bu yüzden Türkiye'nin ikinci bir çıkarma olasılığıyla kaybedecek toprakları masa üstünde kaybetmekten daha az riskli olduğunu düşünerek müzakereleri hep uzatmayı seçti* diyebiliriz.

Ayrıca buna ek olarak konferansta İngiltere'nin takındığı tutumda Klerides'in inatçılığında büyük bir payı vardır. Callagan Türkiye'nin taleplerini aşırı bulduğunu konferansın başından beri her fırsatta söylüyordu. Yine bahsettiğimiz gibi Lefkoşa Uluslar arası Havaalanında yaşanan askeri olaylar ve İngilizlerin takviye göndermeleri, Kıbrıslı Rumlar arasında Türkiye'nin ikinci bir harekâta cesaret edemeyeceği düşüncesine yol açtığını da söyleyebiliriz. Böylece II. Cenevre Konferansı 14 Ağustos 1974 sabahın ilk saatlerinde Türk heyeti tarafından kesildi.

⁶¹⁹ Bölükbaşı, 2001, **a.g.e.**, s. 256 – 257.

3. İKİNCİ BARIŞ HAREKÂTI (14 Ağustos 1974)

a) Türk Birliklerinin Harekât Öncesi Hazırlık Planı ve İkinci Barış Harekâtı

Birinci Kıbrıs Barış Harekâtını sona erdiren ateşkesle Türkiye Kıbrıs'a 40.000 kişilik bir kuvvet yığmaya ve 300 tank göndermeye muvaffak olmuştur. Bu kadar askeri kuvvetin toplanmasını iki nedeni vardır. 1. İlk çıkan ve inen birliklerin güvenliklerini sağlamak, 2. Cenevre görüşmelerine bir sonuç alınamazsa hızla hareket edilerek “*Şahin Hattı*’nı” kısa sürede ele geçirmektir⁶²⁰. Bu hazırlık plan 14 Ağustos’tan önce hazırlanmıştı. Korgeneral Nuerettin Ersin imzasıyla 8 Ağustos’ta günü birliklere yayınlanan plan ana hatlarıyla şöyleydi; “*Emir verilir verilmez Kuzey’den itibaren Çakmak Tugayı, 39. Tümen ve 28. Tümen, Doğu istikametinde taarruz ederek Magosa ve tüm Kuzey Kıbrıs’ı alacaktır. Bu taarruz yapılırken Girne Batısı’ndaki Komando Tugayı, Lefkoşa Bölgesindeki Türk Alayı savunmada kalarak taarruz eden birliklerin gerisini ve Güney yanını koruyacaktır.*

Savunan bu birlikler, aynı zamanda kendi bölgelerinde bir taarruza da katılacak şekilde hazırlık yapacaktır. Hava İndirme Tugay Komutanlığı’na atanan Tuğgeneral Adnan Doğu komutasında bir de Kolordu İhtiyatı, elde hazır tutulacaktır. Harekâtın başlayacağı “*Zafer*” kod adı ile bildirilecektir. Harekâtın yürürlükten kaldırıldığını kod adı ise “*Temel*” di”. Türk Ordusu ve Kıbrıslı Türkler adadaki gelişen olumsuz koşullara son vermek için Cenevre’den gelecek işareti beklemekteydiler. O işaret Cenevre’deki Türk Heyetinin Başkanı Dışişleri Bakanı Turan Güneş’ten geldi. Güneş, Başbakan Ecevit’le daha önce kararlaştırdıkları özel şifre olan “*Ayşe tatile çıksın*” mesajını gönderdi ve İkinci Barış Harekâtı için yeşil ışık yakıldı.

Böylece 14 Ağustos 1974 sabahı 04.30’da TSK birliklerinin karargâhları “*Zafer*” kodu ile İkinci Barış Harekâtına resmen başladı. Hedef “*Şahin Hattı*” idi. 06.30’da Türk birlikleri Doğu’da Magosa’ya, Batı’da Lefke’ye doğru iki koldan harekâta başladılar⁶²¹. Denizdeki donanma ve Türkiye’deki Hava Kuvvetleri de uyarılmıştı. Yalnız Kıbrıs’la değil, Türkiye’deki diğer birliklerde olası Türk – Yunan savaşı için aynı zamanda alarma geçirildi. Ayrıca Türkiye Hükümeti, I. Cenevre

⁶²⁰ Artuç, 1989, **a.g.e**, s. 302.

⁶²¹ Koç, 2005, **a.g.e**, s. 231.

Konferansı'nda alınan tüm kararlar uyulmadığını belirterek II. Barış Harekâtının amaçlarını TRT Radyosu'ndan 06.30'da şöyle açıklama vermiştir; *“Türkiye, Kıbrıs Devletinin varlığının, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün bir daha hiçbir şekilde tehdit edilmeyeceğini ve Türk Toplumunun haklarının ve güvenliğinin tek başına sağlamak zorunda kalmıştır”*⁶²². 07.30'da Hava Kuvvetlerinin ve Topçu birliklerinin desteğiyle 14 ve 49'ncü Piyade Alayları birinci hatta taarruzlarına başladı. Rumların açtığı yoğun atışlarıyla Türk birliklerinde zayıflatlar verildi. Rumlar iyi tahkimat yaptığı ve korunduğu belliydi. Etrafı da mayınlamış ve engellemişlerdi. Şiddetle direniyor ve tüm silahlarıyla yoğun bir ateş perdesi oluşturmaya çalışıyordu.

39. Tümen cephesindeki Karatepe ve İngiliz tepe, Rum savunmasının bel kemiği idi. 39. Tümen'in ön hattaki 14 P.A üç saat kadar zorlu bir ilerleyişten sonra saat 10.15'te Karatepe'yi ele geçirmeyi başardı⁶²³. 15 Ağustos'ta 49. Piyade Alayı Yenice köyünü ele geçirince Rum birliklerinin bir kısmı Beşparmak'lara, bir kısmı Magosa'ya kaçmaya başladı. Türk birlikleri bu aşamadan sonra kaşan Rum birliklerini arama, tarama faaliyetlerine başladı ve tahsis edilen hedefleri ele geçirdi. İhtiyatta bekleyen Tuğgeneral Hakkı Borataş'ın⁶²⁴ zırhlı ve motorlu Bora Tugayı hızla ileri atıldı. Artık Rum askerleri cephesi yarılmıştı. Bora Tugayı ilkin Minareli köy'e, 13.40 sıralarında Serdarlıya ulaştılar.

Aynı saatlerde 28. Tümen birlikleri Paşa köy – Magosa doğrultusunda ilerlemekteydiler ve şiddetli bir karşılaşmaya maruz kaldılar. Fakat 230. Piyade Alayı'nın saat 15.00'da Timbu Havaalanı ele geçirmesinden sonra Tümen İhtiyatı Zırhlı Muharebe Alayı'nın harekâta katılması sonucu hızlanmışlardı. Taarruz başladıktan sonra üç saat kadar sonra Kırklar köy ve saat 17.00'ye doğru Paşaköy Türk birliklerine geçti. Magosa istikametinde ilerleyen birlikler Magosa'ya ulaştı. Akşama kadar Magosa'nın Türk kesimi ve Maraş kurtarıldı. 16 Ağustos'ta Tümen Derinya – Dikelya İngiliz üssüne kadar ulaştı⁶²⁵. Kıyı kesimindeki Çakmak Tugay'da Arap köy, Gözübüyük ve Esen tepe köylerini ele geçirerek hedeflerine ulaşmıştı⁶²⁶. Lefkoşa kesimindeki KTKA sabahtan itibaren Yunan Alay'ına karşı taarruz

⁶²² Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 477; Aydoğdu, 2005, **a.g.e.**, s. 141 – 143; Koç, **a.g.e.**, s.213 – 232.

⁶²³ Kalelioğlu, 2001, **a.g.e.**, s. 74.

⁶²⁴ **Hakkı Borataş**, Kıbrıs Harekâtı'na Tuğgeneral olarak katılmış, zırhlı ve motorlu Bora Tugayının komutanlığını yapmıştır. 1980 – 1982 yılları arasında Tunceli, 1982-1985 yılları arasında Yozgat, 1985 – 1988 yılları arasında Kars, 1988 – 1990 yılları arasında Uşak valilikleri yapmıştır.

⁶²⁵ Koç, 2005, **a.g.e.**, s. 233.

⁶²⁶ Artuç, 1989, **a.g.e.**, s. 306 – 307.

halindeydi. Asıl görevi, taarruza başlayan tümenlerin güney tarafını korumaktı. Fakat korumayı sınırlı bir taarruzla yerine getiriyordu. Çünkü bulunduğu nokta çukurdu, Yunan Alayı ise stratejik önemi var tepelerde konuşlanmışlardı. Bu nedenle başta KTKA ağır kayıplar verdi. Fakat KTKA taarruzu hızla geliştirerek saat 16.00'da Yunan Alayı'nın elindeki Bayrak tepe ve ilk hattaki diğer küçük tepeleri almaya muvaffak oldular ve Yunan Alayına ağır kayıplar verdirilmiştir. Ayrıca Yunan Alayı'nın saat 16.40'da tanklarla takviyeli taarruzunu geri püskürttüler. Ancak Grammer School Tepe inatla Yunan Alayınca savunuluyordu. Bunun üzerine iki jet uçağı KTKA desteğine verildi.

Böylece Yunan Alayı Komuta üssü olarak kullanılan Grammer School Türk uçaklarının desteğiyle ele geçirildi. Yunan Alayı ağır bir yenilgiye uğramış, Alay Sancağının⁶²⁷ içinde bulunduğu birçok silah ve gereç Türk birliklerinin eline geçmişti. Alay emrine verilen 14. P.A. 6. Bölüğü geceleyin sızarak Yerelko'nun Güneyi'ni ele geçirdi. Böylece Yerelko'daki RMMO birlikleri teslim oldular. Komando Tugay Harekâtı mevzi takviyelerini yapan Tugay, 3. 4. Paraşüt Taburu ve 28. Piyade Tümen Tank Taburunu emrine alarak, 15 Ağustos 1974'te Hava Kuvvetleri desteğiyle Yılmaz köy – Gürpınar istikametine taarruza başladılar. Gürpınar'da bir tank mayın tarlasına çarpası ile tıkanan harekât, tali taarruzdaki 3. Paraşüt Taburu ve 2. Komando Taburlarının hedeflerini ele geçirmesiyle hızlandı.

2. Komando Taburu saat 24.00'te Akdeniz ve Kocamacit köylerine ulaştı. İhtiyattaki 1. Komando Taburu muharebeye girerek Lefke'yi ele geçirdi. TMT Genel Sancakları kendi bölgelerini savunurken en önemli olay Magosa'da gerçekleşmişti. Rumlar surları ele geçiremeyeceklerini anlayınca, Liman Bölgesi ve Magosa kalesini halkı ile beraber yok etmek için sur içini yangın bombalarıyla yakmaya başladılar. Mücahitler durumları çok kritik hale gelmesine rağmen, mücadelesine devam etmişlerdir. 15 Ağustos saat 18.00'de 28. Piyade Tümen Birliklerinin Magosa'ya ulaşması ile yangınlar arasında Türk askeri ile kucaklaşarak hayatlarını kurtarmışlardır. İkinci Barış Harekâtı 16 Ağustos 1974 akşamı saat 19.00'dan itibaren Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin aynı günlü 357 – 358 – 359 ve 360

⁶²⁷ Yunan Alay Sancağı şimdi Türkiye'dedir.

sayılı kararına uyarak ateşkesi kabul etmesiyle sona erdi. İki gün içinde TSK, Magosa, Lefkoşa ve Kokkina çizgisine ulaşarak adanın % 38'ini kontrolüne aldı⁶²⁸.

⁶²⁸ Armaoğlu, 2005, **a.g.e**, s. 805 – 806; Öztürk, 2003, **a.g.e**, s. 40.

b) İkinci Barış Harekâtı Sırasında Kıbrıs'ta Rumların Yaptığı Katliamlar

Türkiye'nin Kıbrıs sorununa kısa zamanda adil ve kalıcı bir çözüm bulmak için gerçekleştirdiği Barış Harekâtı ile Türklere karşı girişilen katliam uygulaması durdurulmuş ve bu sayede Kıbrıs Türklerinin, Yunanistan ile Rumlar tarafından tamamen yok edilmesi önlenmiştir. Ancak, bundan sonra ortaya çıkarılan cinayetler, Rum vahşet ve zulmünün en ibret verici örneklerini oluşturmuştur⁶²⁹. Rumların toplu öldürme vahşetine tanık olan İngiltere'nin tanınmış gazetelerinden James Rayner, bu insanlık dışı katliamı “*Crushed Flowers – Ezişmiş Çiçekler*” adıyla yayınlamıştır. Rayner, Kıbrıs'ta, aralarında 16 günlük bebeklerin de bulunduğu kurbanların gömülüp saklandığı “*Sandallar*” köyü toplu katliamı ortaya çıkartan ve Dünya'ya yayan gazetecidir.

Rayner adaya gelişini ve gerisini şöyle anlatıyor; “*Savaş, insanda gizli kalmış, bastırılmış kötülükleri yeşertir. Rumların da bu olaylarda acı çekmediklerini iddia etmek safdillik olur elbet. Onların da karılarının, kızlarının ırzına geçildi. Erkekleri öldürüldü ve savaş kurbanı oldular. Ama büyük çoğunluğu gerçekten Türk komşularına yönelik cinayetlerden masumdular, uzaktılar. Ancak bütün bunlar rağmen, Kıbrıs'taki tüm olayların nedeni aşırı Rum askerliği ve Pan – Helenizm idi. Yirmi yıl süre ile enosis arzuları içinde, Türk Toplumunu ezildi, perişan oldu, hem de bire karşı dört kişi ile... Adadaki hayat hakları tehdit edildi, ya kaçmak veya karşı topluma dâhil olmak gibi bir alternatif ile karşı karşıya kaldılar*”⁶³⁰.

Yıllar boyunca Rumlar çok pahalı bir biçimde hareket ederek Kıbrıs'ta her yere egemen oldular. II. Dünya Savaşı'ndan sonra da enosis yolundaki çalışmalarına hız verdiler. 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Ancak iki toplum arasına yine barış ve huzur sağlanamadı. Çünkü Kıbrıslı Rumlar Enosis'i gerçekleştirmek için olanca güçleriyle çaba harcıyorlardı. Rumları 1974 yılı Barış Harekâtı sırasında yaptıkları katliamların ilk adımları 1963 yılında atıldı. Ondan sonra da hızlanarak devam etti. Adayı Türklere temizlemek için uygun bir zaman kollayan Rumlar, 15 Temmuz darbesiyle birlikte adanın denetiminin tamamını ellerine geçirme fırsatı yakaladılar. 21 Ağustos 1974 tarihinde, Magosa'ya 15 km uzaklıktaki Türklerin meskûn Atlılar köyünde Rumlar tarafından yapılan büyük bir

⁶²⁹ **Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Kıbrıs Türk Kültür derneği Genel Merkezi, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa 1983, s. 61.

⁶³⁰ Mütercimler, 2007, a.g.e, s. 523.

katliam ortaya çıkarılmıştır. TSK, etrafı Rum köyleri ile çevirili bu küçük köyde bir çukura gömülü 57 Türk'ün cesedini ortaya çıkardı⁶³¹. Olayın gelişimi Milli Muhafız ve EOKA-B kasapları sabah erkenden Atlılar köyüne gelerek erkek, kadın, çocuk demeden herkesi toplamış, bunarın içinden 57 kişiyi köyün yakındaki bir araziye götürüp otomatik silahlarla hepsini kurşuna dizmişlerdi. Gömülmeyen cesetler birkaç gün sonra tanınmayacak duruma gelince ölümler üzerinden dozer geçirerek onları ezmişlerdi. Köyde katliamdan sadece üç kişi kurtulmuştur. James Rayner'in ifadesiyle Rumlar en feci ve büyük suçu Atlılar köyünde işlemişti.

Bu katliamda Hasan Muhammed ailesini kaybetmişti. Birinci Barış Harekâtı başladığında köydeydim. Ancak 21 Temmuz'da Rumlar tarafından esir alındım. Aramızdan dokuz kişi kadar, eli silah tutan erkekleri bir askeri cipe bindirerek buraya komşu olan Piye Peristerona köyüne götürdüler. En sonunda Limasol'daki hapishaneye götürdü. Bu arada bizi gören Rum çocukları bize "*Türk köpekler*" diye hakaret ederdi. Hapishanede Rumlardan gizlediğimiz bir radyomuz vardı. Bu radyo bizim dışarıdaki dünya ile tek bağlantımızdı. Gözümüz gibi bakıyorduk, gizli – gizli dinliyorduk.

Bir gün, birkaç arkadaş kulağını radyoya yapıştırmış dinlerken çok tanıdık bir isim duyar gibi oldum, spikerden. Aslında başka bir işle meşgul olduğum için haber bültenini dinlemiyordum. Ama Atlılar (Aloa köyünün Türkçesi) ismini duyduğum zaman irkildim birden. Bu benim köyümün adı. Dikkat kesildim. Bir katliamdan bahsediyordu. Radyoyu dinleyen arkadaşlarım merakla bana döndüler, birisi Atlılar köyünün benim köyüm olup olmadığını sordu. Evet dedim. Sanki benden bir şeyler saklamaya çalışır gibi bir halleri vardı. Ailemin başına korkunç bir olayın geldiğini anlamıştım.

"*Hayır, hayır*" diyebildim sadece. Neticede, gerçeği anılmışım. "*Atlılar köyü artık yoktu*". Bütün halkı birlikte yok olmuştu. Karım, çocuklarım hepsi ölmüşlerdi. İki çocuğum vardı, ikizdiler, biri kız, biri oğlandı ve üç yaşındaydılar. Ölmüşlerdi... Hapisteki sürem sona erdi bir gün. Diğerleri ile birlikte Lefkoşa'ya getirilerek serbest bırakıldık. Derhal ilk rastladığım vasıta ile Atlılar köyünün yolunu tuttum. Ne olursa olsun burası benimdi, evim, köyüm, toprağım, her şeyimdi. Dönüşümden kısa bir süre sonra, Sağlık Bürosuna mezarın açılması için köylülerle

⁶³¹ Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı*, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975, s. 165.

birlikte müracaatta bulunduk. Ölülerimizi şereflerine yakışır biçimde dini tören yapıp gömmek istiyorduk. Böylece mezar açıldı ve cesetler ortaya çıktı. Yeniden karımı ve çocuklarımı gördüm. İki aydan beri mezardın içindeydiler. Bu anın, nasıl bir an olduğunu hiç düşünebilir misiniz? Size o an neler hissettiğimi kelimelerle anlatmak imkânsız benim için... Rumlar gördüğünüz gibi, dünyanın en feci, en büyük suçunu işlediler Atlılar köyünde. İçimde deli gibi intikam duygusu kaynıyor. Kendinizi benim yerime koyun, siz neler hissedersiniz acaba? Arada bir, Rumların şeytanın ta kendisi olduğunu düşünüyorum. O nedenle, Allah’a havale ediyorum onları.

Daha bir tanıgın diliyle söylersek suçlarının ne olduğunu sorduğunda “*Sizin suçunuz Türk olmaktır*” diye cevap vermiş Rumlar⁶³². Atlılar köyünün bir başka tanığı Kamil Simtaş şöyle devam ediyor; “Rum – Yunan ikilisinin köyümüzde yaptığı katliamda, en küçüğü 1,5 ve en büyüğü 6,5 yaşlarında olan beş çocuğum ve eşim de dâhil olmak üzere 37 kişiyi daha katlettiler. Onları toplayıp köyün Kuzey’ine götürmüşler. Dere yatağının içinde kamışlık bir yeri dozerle açıp kamufle ettikleri 12 – 13 metre uzunluğundaki kanal çukurunun önüne dizip, yaptıkları yaylım ateşinden sonra yarı canlı olarak kanal çukuruna atıp üzerlerinden dozerle geçmişler.

Bu bıçak darbesinden habersiz ben de Yunan ordusu tarafından Limasol’da işkenceler, eziyetler çekiyordum. Gün geldi mübadeleyle Lefkoşa’ya bırakıldık. Eşlerimize ve ailelerimize kavuşmak özlemiyle kanatlanıp uçarcasına köylerimize geldik. Ama hangi köye? Rum – Yunan ikilisi girmiş oldukları köylerimizde taş üstüne taş ve hatta canlı sinek bile bırakmamışlardı. Evlerimizi açtığımızda çocuklarımızdan, ailelerimizden bize kalan hatıralar ve kokulardan başka hiçbir şey bulamadık. Aynen koyunun kuzusunu aradığı gibi delik dirsek her tarafı aradık, ama yok.

Katliam çukuru tespit edildi ve derhal etkililere haber verildi. Çukur açıldığında karşıma çıkan görüntü, eşimin kucağında sımsıkı yapışmış bir şekilde duran çocuğumun o heykelimsi görüntüsüydü. Orada bulunan BM ve dış basın örgütlerinin yapmış oldukları araştırmalar sonucunda üzerinden 40 tane kurşun çıkarılan 1,5 yaşındaki çocuğum ve toprak yavaşça temizlendikçe beş tane yavrum

⁶³² Mütercimler, 2007, **a.g.e.**, s. 526 – 531.

ve eşim çıktı” diyor⁶³³. Harri Scott’ın anılarında “*Oradan geçerken, Atlıları hiç fark etmezsiniz bile, çünkü artık o yok*”⁶³⁴ diye anımsaması katliamın hangi boyutlara ulaştığını tahmin etmek bile insanın tüyün diken – diken ediyor. Bu sırada birkaç mil uzakta, silahlı gözü dönmüş başka bir EOKA çetesi 14 Ağustos 1974 günü Mağosa’ya bağlı Muratağa ve Sandallar köylerine girerek, 88 kişini, çocuk, kadın ve ihtiyar olmalarına bakmaksızın öldürölüp, yakılarak bir çukura gömölldükleri, 1 Eylül 1974 günü Muratağa köyü civarında dolaşan bir çobanın bir el görmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Çıkarılan cesetlerin elleri arkalarından bağılı olarak makineli tüfeklerle tarandıktan sonra yakılıp buldozerlerle çukura atıldığı ve aralarında 15 günlük çocukların dahi bulunduğı tespit edilmiştir.

Andriko Melani’nin komutasındaki EOKA-B, Limasol ve Larnaka yolu ortasında Kıbrıslı Rum ve Türklerin birlikte yaşadığı Taşkent köyündeki Türk mahallesine girerek 13 ile 74 yaş arasındaki erkeğı topladılar. 15 Ağustos’ta Andriko ve adamları Tatlısu (Mari) ve Terazı (Zyyi) köyünden Kıbrıslı Türklerden on beş kişiyi daha getirerek, bunlardan 50 kişiyi bir otobüse bindirip Limasol yakınlarında daha önceden kazılan bir çukurun olduğı yerde kurşuna dizdiler. Öte yandan Taşkent’ten toplanan 34 kişi hakkında bilgi alınamamıştır. Bunların da 15 Ağustos sabahı kurşuna dizildikleri kabul edilmektedir.

Rum katliamını dile getiren bir olayı da İngiliz vatandaşı Mr. James Cross şöyle yansıtmıştır; “*Rum Muhafızlarının Türk rehinleri bir meydanda toplayarak makineli tüfek ateşi ile taradıklarını gördüm. Öldürölünenlerin çoğı kadın, çocuk ve yaşlı kimselerdi. BM müdahalesi ile ve İngiliz pasaportu sayesinde kurtuldum. Limasol’u, Türkler için bir cehennem haline getirdiler. İnsanlık için utanç veren bu vahşete son veriniz*”. Baf katliamı, Barış Harekâtı sırasında Baf, Türk ordusunun harekât alanı dışında kalmıştı. Rum Milli Muhafızlar Baf’ın Türk mahallesine girerek birisi üç yaşındaki erkek çocuk olmak üzere beş kişiyi öldürmüştür. BM bir gözlemcisine göre, çocuğun vücudundan 30 ile 40 mermi yarası bulunmuştur. Kıbrıs’ta insan hakları ayaklar altına alınarak Rumlarca işlenen bir diğerkitle katliamın haberi NBC⁶³⁵ Radyo – TV Muhabiri John Palmer tarafından verilmiş ve

⁶³³ **Kamil Simtaş**, “Athılar Katliamda 5 Çocuğumu ve Eşimi Kaybettim”, Haz: Ali Satan, Erdoğan Şentürk, **tanıkların diliyle Kıbrıs Olayları 1955 – 1983**, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012, s. 103 – 104.

⁶³⁴ Gibbons, 2003, **a.g.e**, s. 397.

⁶³⁵ National Broadcasting Corporation

Larnaka'ya bağılı Alamyino köyünde on beş Türk'ün bir duvar dibine sıralanarak RMMO'su tarafından kurşuna dizildiğı bildirilmiştir. Die Welt Gazetesi yazarı Heinz Berth'e göre; *“Uluslar arası garantilerden bahsedenler, sorunun kanlı gerçeğini bilmeyenlerdir. Adadan yabancı birliklerin çekilmesi ve BM tarafından garanti edilecek uluslar arası kontrol hakkında yazılan ve BM'de söylenilen ne varsa, bu sözler Kıbrıs'taki son katliam olayını görmemiş insanların söyleyip yazabilecekleri şeylerdir. Türk Ordusu'nun çekilmesi halinde Rumlar, Kıbrıs Türklerinden korkunç intikam alacaklardır. İki kesim arasında toprak ayırımından başka her hangi bir çare katliama davet olur. Türk Ordusu'nun bir gün Kıbrıs'ı terk edeceğine inananlar gerçeklerden habersizlerdir”*.

Bu katliamlardan bir başka yaşanan en çirkin olay ise ırza geçmeleridir... Rumlar, Aralık 1963 kanlı saldırılarından sonra başlayıp 1974 darbesi ve Barış Harekâtından sonra bile Türk köylerine saldırmış, korunmasız Türk kadın ve kızlarının zorla, insanlık dışı bir şekilde ırzlarına geçmişlerdir. Türk kadınlarının ırzına geçildiğı gerçeğı, görgü tanığı Alman turist Ingrid Hebil tarafından önce bir gazeteye açıklamış ve ardından da gözleriyle gördüğü ırza geçme olaylarını, 30 Temmuz 1974 tarihinde Almanya'nın Sesi Radyosu'nda yayınlanan konuşmasında şöyle açıklamaktadır; *“Rum vahşeti insanın havsalasına sığmıyor. Magosa dolaylarındaki köylerde RMMO askerleri misli görülmemiş vahşet örneklerini vermişlerdir. Türk evlerine girmişler, kadın ve çocukları insafsızca kurşun yağmuruna tutmuşlardır. Birçok Türklerin boğazını kesmişlerdir. Türk kadınlarını topladıktan sonra tümünün ırzına geçmişlerdir”*⁶³⁶.

Türk Hükümeti'nin, *“Kıbrıs sorunun kısa zamanda ele alarak gerekeni gününde yapması sayesine, Etniki – Eteryay'nın Girit örneğı gibi planladığı Kıbrıs katliamı uygulaması, I. ve II. Barış Harekâtı ile durdurulmuştur. Türkiye, Barış Harekâtın başlatmasaydı, bugün Kıbrıs Türkleri tamamen yok edilmiş olacaktı. Tabii karşımıza çıkan bu tablo gösteriyor ki, bu sadece Kıbrıslı Türklere değil, insanlığa işlenmiş bir cinayet olduğunu düşünüyorum ve dünyaca kınanmasını istiyoruz. Ben bir anneyim ve bir anne olarak dünyaya sesleniyorum. Durdurun bu şiddeti ve dünyanın başka yerlerinde buna benzer olayları hep birlikte durduralım. Anneler, çocuklar ve insanlar ölmesin. Biz konumuzla ilgili olarak araştırma maksadında*

⁶³⁶ Mütercimler, 2007, a.g.e, s. 539 – 540; İsmail, 1998, a.g.e, s. 180; Çay, 1989, a.g.e, s. 125.

Kıbrıs'a gittiğimizde adada yaşanan tüm dramı çıplağıyla gördük diyebiliriz. En acısı masum yavruların küvette veya bir başka yerde acımasızca öldürülmesi, kurşunlanması bütün olup biten olayları, sanki bugün yaşanıyor olarak algıladım ve "İnsanlığın bu iğreniş tablosuna, artık sözün bittiği yerdir" diye kendimi alamadım". Tabii günümüzde ada iki kısma ayrılmıştır. Artık iki toplum kendilerine ayrılan topraklarda yaşıyorlar. Fakat hala Kıbrıs'ın meşru devleti olarak algılanan Kıbrıs Rum Devletinin tahrikçi hareketlerden vazgeçmediğininide günümüzde görüyoruz. Ayrıca şunu söylemekten kendimi alamıyorum, "Demokrasi" sözcüğünü yarattık diye övünen Yunanlıların, eski Romalılarla birlikte bir soyun yok edilmesi anlamına gelen "Genosit" (Soykırım) sözcüğünün de sorumlusu olduklarını asla ve asla unutmamak gerekir.

c) Kıbrıs Barış Harekâtının Değerlendirilmesi

Türk Silahlı Kuvvetlerinin icra ettiği Kıbrıs Barış Harekâtı, uygulanması oldukça zor, başarıyla gerçekleşme ihtimali zayıf olan bir askeri harekât olarak değerlendirilmekteydi. Ancak harekât bütün zorluklarına ve zayıf başarı ihtimaline rağmen, kara – deniz ve hava kuvvetlerinin müşterek koordinasyonu ile başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Ecevit, *Kıbrıs Barış Harekâtı bir istila*⁶³⁷ değildir. Türkiye uluslar arası antlaşmalara dayanan haklarını kullanarak ve görevlerini yerine getirerek Kıbrıs'ın istilasını ve Yunanistan tarafından fiilen ele geçirilmesini önlediğini ileri sürüyor. Belki ilk Türk Harekâtıyla gerçekleşen yeni durum karşısında Rumlar anlayışlı davranmış olsalardı bir çözüm sağlanması kolaylaşır.

İlk Harekâtta, Türkiye, adada barışa katkıda bulunabilecek ve Kıbrıs Türklerine güvenlik ve özgürlük sağlayabilecek etkinliğe erişmek üzere bir köprübaşı tutmakla yetinmişti. Rumlar, Birinci Harekât'ın Kıbrıs gerçeğinde yaptığı değişikliği de, Türklerin durumunu ve niyetlerini de zamanında gereğince değerlendirememişlerdir. Ayrıca Rumlar başka fırsatları da kaçırmışlar. Örneğin. 31 Temmuz 1974'te imzalanan Cenevre Antlaşması hükümlerini çiğneyerek bir güven bunalımı yaratmışlardır. Ayrıca, İkinci Cenevre Konferansı'nda Türkiye'nin askerlerden arındırılmış bir bölge isteğini reddederek de İkinci Harekâtı kaçınılmaz duruma getirdiler. O Konferans'ta Türk kontrolündeki Lefkoşa – Girne bölgesiyle Magosa arasında kalan ve özellikle Serdarlı kesimini içeren toprakların askerden arındırılmasını öne sürülmüştü.

Türkiye'nin bu isteği reddedilmesi, üç yandan çevirili durumdaki Türk birliklerinin de Serdarlı'da ve Magosa'da sıkışıp kalmış Türklerin güvenliğini sağlayabilmek için yeni bir harekâtı zorunlu kılıyordu. Eğer Rumlar o sırada bu bölgenin askerden arındırılmasına razı olsalardı, Türkiye uzunca bir müzakere yoluyla çözüm aramaya devam edebilirdi⁶³⁸. Kıbrıs Barış Harekâtı bununla birlikte Enosis'e ulaşmak için görüş ayrılılığına düşen ve darbe sonucuyla birbirlerini bile katleden Rumlara da barış getirdiğini söyleyebiliriz. Nasıl mı? Papaz Papathestos anladığına göre darbeciler “öldürdüler ve köpek gibi gömdüler” demesi yeterlidir.

⁶³⁷ Caesar V. Mavratas, “Kıbrıs Rum Kimliği ve Kıbrıs Sorunu Hakkındaki İhtilaflar”, Ed; Mehmet Hasgüler, Ümit İnataç, **Kıbrıs'ın Turuncusu**, Anka Yayınları, İstanbul 2003, s. 136; 20 Temmuz 1974 “Kıbrıs Barış Harekâtı'nı” bir Türk istilas ve Kıbrıs Rumlarının askeri mağlubiyeti olarak nitelendiriyor.

⁶³⁸ Ecevit, 2011, a.g.e, s. 153 – 155.

Yunan gazetesi Ta Nea'dan bir iki bölüm aktarırsak:

Ta Nea: Darbe sırasında kaç kişi gömdünüz?

Papathsestos: 127. Onların 50'si caddelerden toplandı ve mezarlığın dışına gömüldü, öteki 77'si içeri gömüldü.

Ta Nea: Peder. Mezarlığa gizli olarak Türkleri gömmediğinize yemin edebilir misiniz?

Papathsestos: Sadece yaklaşık olarak on kişi. Onaların da kim olduklarını ve nereden bulunduklarını bilmiyorduk.

Ta Nea: Eğer Türk işgali olmasaydı darbeciler daha çok Kıbrıslı Rumu öldürecekler miydi?

Papathsestos: Oh evet. Çok daha fazla, hatta beni de öldürmek istediler. Söylemesi çok zor fakat aynı zamanda gerçek olan, Türk işgalinin bizi ölümden kurtardığıdır. Makarios'un taraftarlarını içeren bir liste hazırlamışlardı ve hepsini keseceklerdi.

Ta Nea: Peder şimdi lütfen samimi olarak söyleyebilir misiniz ki insanlar o günlerde çok vahşice olarak öldürüldüler.

Papathsestos: Evet evladım. Kykko Manastırı ve Limasol'da katliamlar yapıldı. Bu katliam emrini bizzat kendi kulaklarımla duydum. Bu gece en son adama kadar hepsi öldürülmeli⁶³⁹. Demek ki, kendi soydaşlarına karşı bu denli acımasız saldıran Sampsoncular, Türklerin Barış Harekâtın işgalci olarak tanımlayan Rumlar bir daha gözlerini açıp tarihe bakmaları gerekiyor. Hatta Türkiye'nin bu Barış harekâtıyla Rumları bir daha kurtarıldı tarihte. İlk Venediklilerin zulmüne uğrayan Rumlar kurtarılması için Osmanlıya başvurmuştu ya. Şimdi ise kendi aralarındaki kardeş katliamdan Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtıyla kurtarılmıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtının başlıca sonuçları şöyle sıralanabilir:

Yunan askeri rejiminin darbesiyle bağımsız Kıbrıs Devleti'nin temelinden çökmesi önlenmiştir. Kıbrıs Türklerinin güvenliği ve özgürlüğü sağlanmıştır. İki Toplum arasında çatışma tehlikesini tümüyle ortadan kaldıracak yeni bir devlet biçiminin oluşturma olanağı elde edilmiştir. Harekâtın bir yan sonucu olarak da Yunanistan'daki dikta rejimi yıkılmış ve ülkede demokrasiye dönüş yolu açılmıştır. Netice itibarıyla şu sonuca varıyoruz; İngiltere'nin egemenliğini sona erdiren iki

⁶³⁹ Mütercimler, 2007, a.g.e, s. 525.

toplumlu ve iki kısımlı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1963 olaylarıyla birlikte yaşayamayacağını anlaşılmaması ve Makarios'un devrildiği darbe ile yapının tamamen çökmesi ve Türkiye'nin Garantörlük haklarına dayanarak yaptığı Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Kıbrıs'ta yeni bir dönem başlamıştır diyebiliriz. Kıbrıs Barış Harekâtının en önemli sonuçlarından biri de, nüfus aktarması olmuştur. Bu suretle, Kıbrıs Türkleri, tarihte ilk kez sınırları belli bir bölgede bir arada ve güven içinde yaşama imkânına kavuşmuşlardır⁶⁴⁰.

Bunun bir diğer anlamı da, Kıbrıs Türklerinin koruyacakları bir sınır çizgisine sahip olduklarıdır. Böylece Menderes Hükümetinin savunduğu “*taksim*” tezi bir şekilde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda Türkiye'nin “*Yavru Vatan*” diye gururla hitap edilebilecek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin önü açılmış oldu.

⁶⁴⁰ Öztürk, 2003, **a.g.e**, s. 41.

4. KIBRIS SORUNUN BM GENEL KURULU’DA GÖRÜŞÜLMESİ VE GENEL KURUL KARARI

a) 1 Kasım 1974 Tarihli Genel Kurul Toplantısının Kararı

BM Genel Kurulu’nun XXIX dönem toplantısı, Kıbrıs sorunun, bir kez daha, farklı siyasi grupların kendi çıkar ve siyasetleri açısından değerlendirildiği bir toplantı olmuştur. Genel Kurul, 21 Eylül 1974 tarihli toplantısında, Kıbrıs’ın isteği üzerine 110. Madde olarak itirazsız gündeme alınan Kıbrıs sorununun, Siyasi Komite’ye gönderilmeksizin doğrudan doğruya Genel Kurul’da tartışılmasını kararlaştırılmıştır. Ancak iki toplum temsilcisine görüşlerini belirtmek olanağını sağlamak için, sorunun önce Özel Siyasi Komite’de görüşülmesi istendi⁶⁴¹. Genel Kurul tartışmalarının Özel Siyasi Komite tarafından hazırlanacak olan rapor göz önünde tutularak yapılması usulünü kabul etmiştir. Özel Siyasi Komite’nin 29 Ekim 1974 tarihinde yapılan iki toplantısında, Kıbrıs Türk Toplumunu Temsilcisi Vedat Çelik ile Rum Toplumunu Temsilcisi Tassos Papadopoulos’un konu ile ilgili görüşleri dinlendikten sonra, Genel kurul 30 Ekim – 1 Kasım 1974 tarihleri arasında yapılan beş toplantıda Kıbrıs sorunu görüşüldü⁶⁴².

Yunanistan ve Kıbrıs Rum Toplumunun Görüşü: Yunanistan ve Kıbrıs Rum Toplumunu, XXIX Genel Kurul toplantısına, Türkiye’yi saldırgan ve toprak ilhaki amacını güden bir devlet olarak gösterip, kayıtsız şartsız status quo ante’a (Önceki durum) dönülmesini öngören bir karar aldirmek niyetiyle gelmiştir. Önceki duruma dönülmesi, bu görüş altında, 20 Temmuz 1974 Ağustos askeri harekâtının hukuk aykırılığının zorunlu bir sonucu olacaktı. Bu askeri girişimlerle hukuka uygunluk kazandıran Garanti Antlaşması’nın bilinen zoraki yorumlarla etkisiz bırakılması ise, bu tür bir tezin ileri sürülebilmesi için vazgeçilmez bir ilk adımdır. Bu görüşe göre; Garanti Antlaşması’nın IV. Maddesi garanti eden devletlere askeri müdahalede bulunmak hakkını vermemiştir ve veremez.

Bu Antlaşmada böyle bir hakkın tanınmış olduğu kabul edilse dahi, bu hak yalnız 1960 Anayasası düzeninin yeniden iadesi amacıyla kullanılabilir ki, Türkiye, Kıbrıs Rum tarafının 1960 Anayasasına dönülmesi önerisini reddetmektedir. “15 Temmuz darbesi, Enosis’i gerçekleştirmek amacıyla yapılan bir darbe değildir. Bu

⁶⁴¹ Toluer, 1977, a.g.e, s. 332.

⁶⁴² Toluner, a.g.e, s. 332.

darbe nedeniyle hiçbir Türk zarar görmemiştir". Türkiye'nin girdiği askeri harekâtlar, adanın taksimini gerçekleştirmek amacına yönelik olan ve çok önceden hazırlanmış olan bir planın uygulamasından ibarettir. 15 Temmuz darbesi, bu planın uygulamaya konması için bir bahane olmuştur. Askeri müdahalede bulunmadan önce, garanti eden devletlerarasında istişare edilmesi şartına uyulmamıştır. Garanti Antlaşması'nda, garanti eden devletlere belirli bir toplumun haklarını korumak için harekete geçmek hakkı tanınmış değildir. Her üç garanti eden devlet de belirli bir toplumu değil, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü garanti etmişlerdir.

Oysa adanın bağımsızlığını garanti eden devlet durumunda olan Türkiye, *"coğrafi esasa dayalı federasyon teziyle, örtülü olarak, eski siyaseti olan taksim planını gerçekleştirmek amacını"* gütmektedir. Garanti Antlaşması'nda garanti eden devletlere 1960 Anayasası'ndan başka bir anayasal çözümü Kıbrıs halkına önermek ve kabul ettirmek hakkını veren bir hüküm yoktur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal yapısı sorunu, yalnız Kıbrıs halkını ilgilendiren bir sorundur ve ancak serbestçe ve anlaşma yoluyla çözümlenmelidir. Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinin % 40'ı sayıları 40.000'i bulan ve ağır silahlarla donatılmış olan Türk kuvvetleri tarafından işgal altında tutulduğu sürece ve bu bölgelerde yaşamakta olan 23.000 Kıbrıs Rum göçmen durumunda bulunduğu sürece, bu yolda yapılacak görüşmelerin serbest olduğu söylenemez⁶⁴³. Kıbrıslı Rumlar mazlumlar rollerini iyi oynuyorlar burada, ama nafile.

Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk Toplumunun Görüşü: XXIX Genel Kurul toplantısında, Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafının Türkiye'yi toprak ilhaki amacıyla hareket eden saldırgan bir devlet olarak göstermek siyaseti karşısına Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu, Enosis emellerinden ve bu yoldaki girişimlerden söz açtılar. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğinin, bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve bağlantısızlık siyasetinin tek güvencesinin adadaki Türk Toplumu ve Türkiye olduğu teziyle çıkmıştır. Bu görüşe göre; *"NATO'ya dâhil bir devlet olan Yunanistan'la birleşmeği düşünen, bunu açıkça söyleyen ve bu yolda mücadele veren bir devlet, gerçek anlamda bağlantısızlık siyasetine bağlı bir devlet olamaz. Bu siyaset, Kıbrıs Rum tarafınca antlaşma yükümlerinden kurtulmak ve böylece Kıbrıs ülkesinin tam*

⁶⁴³ Toluner, 1977, a.g.e, s. 333 – 334.

anlamıyla bağlantılı bir devlet ülkesine katılmasını gerçekleştirmek yolunda bir araç olarak kullanmaktadır. Kıbrıs sorunu, enosis siyaseti nedeniyle doğmuş olan ve bugünkü boyutlarına ulaşmış olan bir sorundur”. Bu gerçeğin anlaşılması zamanı artık gelmiştir. Türkiye’nin gelecekte adanın taksimini gerçekleştirmek gibi bir niyeti yoktur⁶⁴⁴. Kıbrıs Türk Toplumunun güvenliğini sağlamak ihtiyacı nedeniyle ortaya atılan coğrafi temele dayalı federasyon tezi, iddia edildiğinin aksine, yeni bir tez değildir.

Asıl üzerinde durulması gereken sorun, Başpiskopos Makarios’un 1960 Anayasası’yla oynamakta olduğu oyundur; *“Ada Türklerinin kendi insafına terk edildiğine inandığı zamanlarda anayasanın geçerli olmadığını ilan edip, bu planları gerçekleştirmeyince anayasayı kurtarmak çabası içine girmesidir. On dört yıllık tarihi içinde üç kez enosis uğruna Yunan askerleri tarafından saldırıya uğrayan ve yerlerini terk etmek zorunda bırakılan Türk Toplumunun, daha fazla güvenliğe olan ihtiyacının, tanınması gerekir. Bu süre içinde enosis siyasetinin güdülmesinden zarara uğrayan tek taraf Türk Toplumu, bu siyasetin gerçekleştirilmesini engelleyen tek garanti ise Türkiye’nin kararlığı”* olmuştur.

15 Temmuz denemesi, bunun gerçekleştirilmesinin hiç te güç olmadığını doğrulamıştır. Türk Toplumuna *“gerçek ve fiziksel”* garantiler sağlayan, bu toplumun güvenliğini ve korunmasını etkin bir biçimde gerçekleştirecek olan tek düzen, coğrafi temeli olan federasyondur. Kıbrıs Devleti gibi, iki toplum milliyetçiliğinin bu kadar derin olduğu, buna karşın yan yana yaşamalarının bu kadar gerekli olduğu durumda, barış içinde yan yana yaşamak, işbirliği yapmak ve ortak benlik şuuruna ulaşabilmek için federasyon tek yoldur. On dört yıllık acı tecrübe, bu iki toplumun bir arada değil, yan yana yaşayabileceğini göstermemiş midir? İki bölgeci federasyon tezi, Türkiye açısından bir ön şart veya istek değil, kimsenin görmemezlikten gelemeyeceği bir gerçeğin tanınmasından ibarettir.

Bu tür bir çözüm, yalnız Türk Toplumunun can ve mal güvenliğini sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda, Kıbrıs Devleti’nin bağımsızlığını ve bağlantısızlığını da garanti eden bir çözüm. Bu her iki amacın da gerçekleştirilmesi açısından, bu federal yapıda iki toplumun mutlak eşitliği prensibimden hareket edilmesi, vazgeçilemeyecek olan bir ön şarttır. Kıbrıs, yalnız Türkiye ve Yunanistan

⁶⁴⁴ Toluner, a.g.e, s. 336.

arasında Lozan Antlaşması ile kurulmuş olan siyasi dengenin esaslı bir unsuru olmakla kalmaz, fakat aynı zamanda, uluslar arası statüsü nedeniyle, Doğu Akdeniz’de ve Orta Doğu bölgesinde barış ve istikrarın da esaslı bir unsurunu meydana getirir. Bu dengenin sürdürülmesi, bir başka deyişle, enosis’in etkin bir biçimde önlenebilmesi için, iki toplumun eşitliği prensibinin tanınması kabul edilecek bir siyasi çözümün kaçınılmaz bir unsurdur. Bu gerçek, Rum tarafınca kabul edildiği takdirde, Türk kuvvetlerinin geri çekilmesi, sınırlandırma sorunları ve diğer sorunların çözümü güç olmaz. Aksi takdirde, görüşmeler yoluyla bir anlaşmaya varılana kadar, Türkiye bu güvenliği bizzat sağlamak konusunda kararlıdır.

Bu görüşmelerin silah tehdidi altında yapılmayacağı iddiası güçlü bir iddia değildir; *“Çünkü Türk Toplumunu Makarios idaresinin ihlal ettiği silahlı kuvvetlerinin tehdidi altında görüşmeleri sürdürmesi bir sakına görülmemiştir”*. İki bölgeyi federasyon tezinin iç göç gibi insani bir sorun yaratacağı gerçi doğrudur. Fakat bunun sakıncaları, bir toplumun tamamen imha edilmesinden daha mı fazladır? Yoksa aynı devlet ülkesinde gerçekleştirmek olan güç, Galo Plaza Raporu’nda yer alan ve Kıbrıs Rum Toplumunu tarafından da desteklenmiş bulunan, ada Türklerinin Türkiye’ye göç etmeleri biçimindeki bir öneriden, daha mı gayrı insanidir? Hem sonra, Kıbrıs’ta iç göç, yeni ortaya çıkan bir sorun değildir.

1963 – 1964 Olaylarından itibaren 24.000 Kıbrıslı Türk göçmen durumuna sokulmuş, bu süre, içinde malları Rumlar tarafından karşılıksız olarak kullanılmıştır. Halen Rum bölgesinde yaşamakta olan 50.000 Kıbrıslı Türk’ten en az 20.000’inin malları yağma edilmiş ve kendileri göçmen durumuna girmiştir. İngiliz üssüne sığınan 10.000 Türk’ün, buradan ayrıldıktan sonra, Türk bölgesinden başka dönebilecekleri bir yer yoktur. 15 Temmuz darbesini hazırlayanlar henüz Kıbrıs’ta iken ve bir gerilla savaşı başlatmak hazırlıklarını sürdürürken, 100.000 Rum’un tekrar Kuzey bölgesine dönmelerinden söz açılmaz.

Göçmen sorunu, nihai bir siyasi çözüm içinde karşılıklı görüşmelerle ve ödünler verilmek suretiyle çözümlenebilecek olan ortak bir sorundur. Kıbrıs Türk Toplumunun görüşüne göre, bütün bu unsurları kapsaması gereken siyasi çözüm, ilgili taraflar arasında, yani, Kıbrıs Türk ve Rum Toplumlari kadar Türkiye ve Yunanistan arasında da doğrudan görüşmeler yoluyla getirilmelidir. Kabul edilecek olan yeni statüde bu iki devletin de imzası bulunmalıdır. Kıbrıs Rum Toplumunun

Enosis'i reddetmesi yeterli değildir, Yunanistan'ın bunu taahhüt etmesi gerekir⁶⁴⁵. BM Toplum Üyelerinin Tutumu: BM Genel Kurulu'nun Kıbrıs sorunuyla ilgili toplantısı, SSCB'yle İngiltere arasında ideolojik bir çatışma ile başlamıştır. SSCB Türkiye'yi tenkitlerine devam etmiştir. Rus daimi delegesi, *“NATO'nun iki üyesi, zayıf ve küçük bir ülkeyi silah arenasına haline getirmişlerdir”* diyerek Ankara'nın müdahalesini sert bir biçimde kınamıştır⁶⁴⁶.

Ayrıca bu zamana kadar BM'nin Kıbrıs konusunda hep zayıf hareketler ettiğinden öne sürmüştür. Sovyet delegesi *“Kıbrıs'ta tüm yabancı güçlerin çekilmesini, anayasal düzene dönülmesini ve adada toprak bütünlüğü ile bağımsızlığının kurulmasını”* istemiştir⁶⁴⁷.

İngiliz delegesi ise, hükümetinin mecburen Kıbrıs konusuna bulaştığını belirtmiş ve *“enosis ile taksim fikirlerinin öldüğü resmen burada açığa kavuşturulmalıdır. Adaya nasıl bir anayasal çözüm getirileceği konusunda ise fazla ileri gidip çalışmaları daha fazla karıştırmalıyız. Denktaş ve Klerides arasındaki görüşmelerin insancıl sorunlardan sonra siyasi meselelere geçmesini istemeliyiz”* demiştir.

Dahomey⁶⁴⁸ ve Bulgar temsilcileri ise yaptıkları konuşmalarda Türkiye'yi kınamışlar, fakat askerlerin geri çekilmesinin ve adanın bağımsızlığının korunmasının BM tarafından garanti altına alınması ileri sürmüşlerdir. Panama ve Dahomey hatta tartışma konusu olmayan adadaki İngiliz üslerinin de tasfiye edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir⁶⁴⁹.

Bugüne kadar Yunanistan lehinde, Türkiye aleyhinde son derece sert konuşmalar yapan Fransa, bu defa özellikle *“ılımlı”* davranmıştır. Her iki toplum arasındaki ayrılıkların yıllardan beri gelen sosyal, psikolojik ve moral nedenlerle dayandığını belirten Fransız delegesi Louis de Gringaud aynı zamanda Avrupa Topluluğunun dokuz üyesi adına yaptığı konuşmasında *“enosis ile taksimden vazgeçildiğini ve adanın bağımsızlığına saygı göstereceklerini, Türkiye ve Yunanistan bunu kabul etmeli, özellikle adadaki ikili görüşmeler politik sahaya*

⁶⁴⁵ Toluner, 1977, **a.g.e.**, s. 338 – 339.

⁶⁴⁶ Eroğlu, 1975, **a.g.e.**, s.135 – 136.

⁶⁴⁷ Eroğlu, **a.g.e.**, s.136.

⁶⁴⁸ **Dahomey Cumhuriyeti**, Önceden Fransa tabiiyetinde yer alan Batı Afrika'da cumhuriyetidir. 11 Aralık 1958 tarihinde referanduma giderek bağımsızlığını kazanmıştır. Başkenti Porto – Novo, dili Fransızcadır.

⁶⁴⁹ Toluner, 1977, **a.g.e.**, s. 341.

yayılmalı ve BM her tarafça kabul edilecek bir karar çıkararak bu konuya yardımcı olmalıdır” demişti. Pakistan sorunun çözümü için “her iki topluma eşitlik esası uyarınca temel insan haklarını ve çıkarlarını sağlayacak, adalet ve Kıbrıs’ın bağımsızlığı prensiplerine uygun olacak şerefli bir anlaşma” yolunu önermiştir.

İran’a göre bu sorun “Kıbrıs’ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü esasına ve Türk ve Rum toplumlarının BM Şartı ve ilgili uluslar arası antlaşmalar uyarınca haiz oldukları meşru haklarına saygı gösterilmek suretiyle, ilgili taraflar ve toplumlar arasındaki görüşmeler” yoluyla çözümlenebilir.

Irak, “her iki toplumun haklarının, karşılıklı olarak tatmin edici bulunan bir esas uyarınca, korunduğu ve garanti edildiği tek bir Kıbrıs Devleti’nden” söz etmiş.

Tunus ise, “her birisinin anayasal haklarının, birisinin diğerinin haklarını tartışmak olanağını kaldıracak bir biçimde garanti edildiği, her birisinin özelliklerine tam saygı gösterilerek tek bir devlet çerçevesinde iki toplumun yan yana yaşamasını” öngören bir çözüm önermiştir.

Küba’ya göre ise, “Türk ve Rum Kıbrıs halkına yan yana var olmak, eşitlik, özgürlük ve barış sistemi kurmaları için” gerekli olan şartlar yaratılmalıdır.

Yugoslavya ve Çekoslovakya görüşlerini açıklarken ayrıntılı ifadeler kullanmış olmaları dikkat çeker. Yugoslavya, “kendilerinin düzenleyeceği bir devlet yapısı içinde Türk ve Rum Toplamları arasında bir eşitlik ilişkisini kurulmasını” önermiş. Çekoslovakya ise, bu sorunun “ayrım yapmama ve her iki toplumun eşitliği prensibi uyarınca” iki toplum arasında çözümlenmesini gerekli bulmuştur. Ancak bazı devletler, Rum tarafının bir avukatı olma durumuna bile soyunuyor.

Örneğin, Dahomey’e göre diğer ülkelerde olduğu gibi Kıbrıs’ta da, “azınlıkta olan toplumun çoğunlukta olan toplumla rahatça yaşadığı tek bir devlet ve tek bir halk” prensibinden hareket edilmelidir.

Maurituis’a⁶⁵⁰ göre de, “federasyon fikri, adanın taksimine yol açmamalıdır, toplumsal, bölgesel veya kantonal federasyon yerine coğrafi temele dayalı federasyon, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliğine, toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına ve bağlantısızlığına hizmet edemez” demişti⁶⁵¹. 1 Kasım 1974 tarihli

⁶⁵⁰ **Mauritius Cumhuriyeti** (Republic of Mauritius) Hint Okyanusu’nun güneybatı kısmında yer alan ada ülkesi. Madagaskar’ın 900 km kadar doğusunda ve Hindistan’ın 3.943 km güneybatısındadır. Yüzölçümü 2.040 km².

⁶⁵¹ Toluner, 1977, **a.g.e.**, s. 343 – 344.

Genel Kurul Toplantısında, hiçbir devletin karşı çıkmadığı ve 117 olumlu oyla 3212 sayılı kararla kabul edilmiştir⁶⁵². Kararda şu hükümler bulunmaktadır; *“Bütün devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenlik ve toprak bütünlülüğüne ve hiçbir bloğa dâhil olmamasına saygı göstermeye ve Kıbrıs Cumhuriyeti’ne yönelmiş her türlü hareket ve müdahaleden kaçınmaya çağırır. Kıbrıs Cumhuriyeti’ndeki bütün yabancı silahlı kuvvetlerin ve yabancı askeri varlık ve personelin süratle çekilmesini ve Kıbrıs’ın işlerine her türlü yabancı müdahaleye son verilmesini diler. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Anayasal düzeninin Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk Toplumlarını ilgilendiren bir sorun olduğunu düşünür.*

İki Toplumun Temsilcileri arasında eşit şartlar altında ve BM Genel Sekreteri’nin arabuluculuğu ile temas ve görüşmelerin devam etmesini tavsiye eder ve tarafları, temel ve yasal haklara dayalı ve tarafların serbestçe ve karşılıklı olarak kabul edebilecekleri siyasi bir çözüm bulunması için görüşmeleri devam ettirmeye çağırır. Bütün mültecilerin güvenlik içinde evlerine dönebilmeleri lüzumunu belirtir ve tarafları bu yönde acil tedbirler almaya çağırır. Bu kararın hükümlerinin uygulanmasını sağlamak amacıyla, BM çerçevesinde, gerektirdiği takdirde görüşmeler dâhil olmak üzere her türlü çabaların devam edeceğini ve böylece Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temel hakkı olan bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlülüğünün teminat altına alınmış olacağını ümit eder.

Genel Sekreter’den Kıbrıs’ın bütün halkı için BM insancıl yardımını devam ettirilmesini ister ve bütün devletleri buna katkıda bulunmaya çağırır. Bütün tarafları gerektiği takdirde takviye edebilecek olan BM Barış Gücü ile işbirliği yapmaya devam etmeye çağırır. Genel Sekreter’den ilgili taraflar arasında arabuluculuğunu devam ettirmesini ister. Genel Sekreteri bu karar tasarısına BM Güvenlik Konseyi’nin dikkatine sunmaya çağırır”⁶⁵³.

3212 sayılı Genel Kurul Kararının Türk siyasi çevresinde olumlu karşılanmıştır. Kararın oylanmasından sonra düzenlediği basın toplantısında Dışişleri Bakanı Turan Güneş, *“Kıbrıs BM’lere tek devlet olarak geldi, iki toplum olarak döndü, ayrıca Genel Kurul ilk defa Türk Toplumundan azınlık olarak değil, ancak eşit bir taraf olarak bir karar çıkartmıştır”* buna biz başarı diyoruz demişti. Ayrıca kararda Türk askerinden işgalci olarak tanımlanmaması ayrı bir başarıydı. Çünkü

⁶⁵² Eroğlu, 1975, **a.g.e**, s.138; Toluner, **a.g.e**, s. 344.

⁶⁵³ Eroğlu, 1975, **a.g.e**, s.138 – 140; Toluner, 1977, **a.g.e**, s. 344 – 346; Koç, 2005, **a.g.e**, s. 341 – 342.

kararda, “*tüm yabancı askerler*” denmesi o zaman Türk, Yunan, İngiliz ve BM askerleri gündeme gelir. Yani BM askerleri “*yabancı asker*” tanımına girmezse Türk askeri de girmeyecektir demek.

b) ABD'nin Türkiye'ye Silah Ambargosu ve Uygulanmaya Konması

Bülent Ecevit'in istifasının ardından, iktidara parlamentoda izleyeceği siyasete destek verecek çoğunluğu bulamayan bir hükümet geldi. Bağımsız Senatör Sadi Irmak, Meclis'ten güvenoyu bile alamayan bu “*partiler üstü*” hükümetin Başbakanı olmuştu⁶⁵⁴. Kongrede, Türkiye aleyhine yürütülen faaliyetler, ABD'nin 5 Şubat 1975'te, yani Türkiye bir hükümet bunalımının tam ortasında, silah ambargosu kararını aldı⁶⁵⁵. Bu konu uygulandığı yıllar boyunca Türkiye'nin savunma sisteminin doğrudan, başka birçok alanı da dolaylı olarak etkiledi.

Silah Ambargosu nasıl ortaya çıktığına göz atarsak; 1970'li yıllar, esasen oldukça zayıflayan Türk – Amerikan ilişkilerinin, ortaklığın tamamen ortadan kalkması ihtimaline karşı direncin de görüldüğü bir on yıl olmuştur. Öncelikle belirtmek gerekirse, 1970'lerde Türk dış politikasında tek taraflı eylemler hâkim olmuştur. Bu görüntü, Ecevit iktidarı dönemlerinin ABD'den bağımsız bir dış politika arayışlarında ve Demirel'in dahi AND 6. Filosu'nu Türk karasularından tamamen çıkarma kararında net olarak tespit edilebilir. 1974 Kıbrıs Harekâtı, ABD'nin bölgesel stratejileri ile açıkça bağdaşmamıştır. Türkiye'deki 1973 seçimleri neticesinde ise, Ecevit liderliğinde CHP – MSP koalisyon hükümeti kuruldu. Yeni hükümet, ilk bağımsız dış politik icraatlarından biri olarak, 1 Temmuz 1974 tarihinden itibaren Türkiye'de afyon ekimini tekrar serbest bırakmıştır.

ABD ise, beklendiği gibi çok sert bir tepki gösterdi. Hatta Amerikan Kongresinin her iki kanadı da (Temsilciler Meclis ve Senato) harekete geçerek, 2 Temmuz 1974'te Türkiye'ye uygulamak üzere üç önlemin alınması ve uygulanması hakkında ortaklaşa bir karar almışlardı. Bunlar; ♦*Türkiye'ye verilen borçların askıya alınması*, ♦*Ekonomik ve askeri yardımların askıya alınması*, ♦*Sonraki aşamalarda da Türkiye'ye toptan bir ambargo uygulaması*⁶⁵⁶. Türkiye ise, bu tepkiden etkilenmemiştir. Daha doğrusu, içsel unsurların dış politika üzerindeki belirleyiciliği, dışsal unsurların belirleyiciliğine teslim olmamıştı. Fakat gündemin böyle radikal şekilde değişmesine neden olan olay, 15 Temmuz 1974'te EOKA-B lideri Nikos Sampson'un Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği darbesidir. Bu gelişmeye karşısında Türkiye adaya Kıbrıs Barış Harekâtını uyguladı. Türkiye'nin Barış Harekâtı karşısında,

⁶⁵⁴ Bölükbaşı, 2001, **a.g.e.**, s. 263; Gönübol, Kürkcüoğlu, 1996, **a.g.e.**, s. 590.

⁶⁵⁵ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 263.

⁶⁵⁶ İşyar, 2009, **a.g.e.**, s. 639.

ABD'deki Rum lobisi⁶⁵⁷, girişimlerini yoğunlaştırarak ABD dış politikasında somut adımların atılmasına neden oldu. Görüleceği üzere, lobicilik faaliyetlerinin Amerikan dış politikası üzerindeki tesiri beklenenden çok daha fazla olmuştur. Bunda, Kasım 1974'te yaklaşan kısmi kongre seçimlerinin de etkisi vardır. Öte yandan, ABD kamuoyu da, Cumhuriyetçi Başkan Nixon'un yaşadığı Watergate Skandalı⁶⁵⁸ dolayısıyla çalkalanıyordu. Yeni Başkan Gerald Ford ve eski görevini devam ettiren Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Amerikan Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Yakovas'ı Beyaz Saray'a davet ettiler.

Rum Toplumunun tepkilerinde haklı olduklarına inanan Amerikan yönetimi, Yakovas'tan toplumunun yatıştırılmasını rica ettiler. Ama Rum lobisinin geri adım atmaya ve yumuşamaya niyeti yoktu. Hatta bu sırada, bir oyalama taktiği olarak, ABD Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs Harekâtı'nda kullanılan silahların köken ve menşeleri hakkında bir soruşturma başlattı. Ancak Kongre soruşturmanın sonuçlanmasını bile beklemeden, Türkiye'ye ambargo uygulaması için süreci başlatan düğmeye bastı. Kongre'nin ambargo uygulaması kararlığına karşın ABD yönetimi olasılık tehlikeleri öne sürüyordu.

Bunlar; ♦*Taraflardan sadece birini cezalandırmak meseleye yaklaşmak, sorunun çözümünü daha da zorlaştıracaktır*, ♦*Bu teşebbüs, Türkiye'yi NATO'ya yabancılaştıracak ve Türkiye'deki yabancı üslerin kullanımı tehlikeye girecektir*, ♦*Kongre'nin böyle bir somut karar alması, anayasal güçler ayrımı ilkesi ve uygulamasına tamamen aykırı olacaktır*, ♦*Olası bir silah ambargosu, ABD'nin İsrail ile ilişkilerini de zedeleyebilecektir, çünkü İsrail de gerek 1967, gerekse 1973 savaşlarında Araplara karşı Amerikan silahlarını kullanmıştır*. Bütün bu itiraz ve yarılar, yine ABD Kongresini Türkiye'ye bir silah ambargosu koyma kararından

⁶⁵⁷ Sönmezoğlu, 1995, **a.g.e.**, s. 84 – 85. ABD'ye göç eden etnik gruplar arasında “geç gelenler” gelenler kategorisinde sayılabilecek olan Yunanlılar daha çok kent merkezlerine yerleşmişler., topluluklarının daha fazla bir arada yaşama imkanının olduğu bir ortamda da Yunanlı kimliklerini koruma konusunda bir hayli çaba göstermişlerdir. Bu amaca hizmet açısından çeşitli örgütlenmeler oluşturmuşlardır. Bu kuruluşların en eskisi, 1922'de esas olarak Anadolu'dan gelen göçmenlerce kurulan AHEPA'dır (American Hellenic Progressive Association – Amerikan Elen Geliştirme Derneği). 1950'li yıllarda da Kıbrıs İçin Adalet Komisyonu çerçevesinde konu ile ilgilenen örgüt 1974 olayları sonrasında gerek Yönetim gerekse Kongre üzerinde yoğun bir etkileme faaliyetinde bulunmuştur. Amerikan Elen Enstitüsü (American Hellenic Institute) kurucularından Cumhuriyetçi Eugene Rossides'in özellikle Kongre üyeleri üzerindeki yoğun çabalarının öncülüğünde, 1974 yılında Türkiye'ye ambargo uygulanması tartışmalarında birincil bir lobi odağı rolü oynamıştır.

⁶⁵⁸ İşyar, **a.g.e.**, s. 640. Bu olayda; Nixon'un, Watergate Oteli'nde üslenmiş olan Demokrat Parti seçim merkezini gizlice dinlettiği ortaya çıkmıştı.

alıkoymamıştır. Senato 19 Eylül, Temsilciler Meclisi 24 Eylül 1974 tarihinde silah ambargo kararı aldılar. Bu karar neticesinde, Türkiye'ye silah satışı ve tüm askeri krediler durduruldu. Neticede ABD 5 Şubat 1975'te Türkiye'ye karşı silah ambargo kararı aldı. Türkiye ise 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni ilan ederek karşılık vermiştir. Netice itibariyle şunu özellikle vurgulamak istiyoruz ki, Türkiye iç siyasi karışıklık/istikrarsızlık nedeniyle, ambargo sürecine fazla müdahalede bulunamayıp, krizi iyi yönetememiştir. Fakat şurası da bir gerçek ki, böyle bir zamanda bile Türk diplomatlarının ABD'ye verdiği net mesajları dikkate şayandır.

Bu mesajlar; ♦*Kıbrıs müdahalesinin geçerli antlaşmalardan kaynaklanan haklı nedenlere dayandığını*, ♦*Ambargo kararının, Rumların uzlaşmaz tutumlarını daha da güçlendirip, Kıbrıs müzakerelerine zarar verebileceğini*, ♦*Kıbrıs meselesi ile Türk – Amerikan ilişkilerinin birbirlerinden bağımsız konular olduğunu*, ♦*Askeri yardımın bir lütuf değil, askeri savunma ittifakının getirdiği bir zorunluluk olduğunu hatırlatma*, ♦*Ambargonun NATO'nun Güney kanadını Sovyet tehlikesine karşı zayıflatabileceğini*, ♦*Türkiye topraklarındaki yabancı üslerin kapanabileceğini vurgulamasıdır.*

Demirel Hükümeti neticede 25 Temmuz 1975'te Bakanlar Kurulu kararıyla, Ortak Savunma ve İşbirliği Antlaşmasını (OSİA) tek taraflı olarak feshederek, ülkedeki yabancı üslerin, NATO amaç ve kapsamı dışındaki tüm faaliyetleri hariç, kullanımı durdurmuştur⁶⁵⁹. Tüm üsler, TSK'nin denetimi altına alınınca, İncirlik 10. Tanker Üssü de dâhil olmak üzere, Türkiye'de bulunan 21 üs ve 5.000 Amerikalı askeri personel durumdan etkilenmiştir. Ayrıca silah ambargosu, Türkiye'de “milli silah sanayinin” kurulması yolundaki çalışmaları hızlandıran etkenlerden birisi oldu. Yine SSCB'nin Türkiye'ye karşı tehdit oluşturmadığı düşüncesiyle SSCB – Türkiye yakınlaşmaya yöneldi ve Başbakan Ecevit 23 Haziran 1978'de SSCB'yle bir Siyasi Belge imzaladı.

⁶⁵⁹ İşyar, 2009, **a.g.e.**, s. 640 – 644; ; Gönübol, Kürkçüoğlu, 1996, **a.g.e.**, s. 591.

c) Kıbrıs Barış Harekâtı'na Türk ve Dünya Kamuoyunun Yaklaşımı

Birinci Barış Harekâtı sonrası Türkiye dışındaki ülkelerin basın ve haber ajansları, sivil Türklere karşı yapılan toplu katliamları tüm dünyaya geniş şekilde duyurdular.

Bu haberlerin bazıları şunlardır:

- ◆ *Sunday Telegraph*; Türkler anlaşmaların kendilerine verdiği hakları kullanarak Kuzey Kıbrıs'a çıkartma yaptılar.
- ◆ *L'orient Jour (Libya)*; Türk Hükümetinin Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği harekât bütünüyle yasal sebeplere dayanmaktadır.
- ◆ *Sunday Mirror*; Sunday Mirror Kıbrıs'taki harekâta tetiği kimin çektiği sorusuna Atina'da caniler ve Yunan Cuntacılar cevabını vermiştir.
- ◆ *Corriera Della Sera (İtalya)*; Adada faşist ve teröre dayalı bir yönetimin kurulmasına NATO'nun kesinlikle göz yummaması gerekir. Türkler anlaşmaların kendilerine verdiği haklara dayanarak bu harekâtı gerçekleştirmiştir.
- ◆ *Vechernje Novosti (Yugoslavya)*; Atina ada üzerindeki ajan ve görevlilerini çekme zorunda bırakılmalıdır.
- ◆ *BBC*; İngiliz Dışişleri Müsteşarı Sir Alec Douglas – Home Kıbrıs Harekâtının, dayanılmaz boyutlara ulaşan Yunan kışkırtmalarının sonucu olduğunu söylemiştir.
- ◆ *Washington Post*; Yunanlıların hayallerinde yaşattıkları Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması olayını destekleyen darbe Türkiye'nin adanın özgürlük, güvenlik ve toprak bütünlüğünün korunması için yasal bir harekât yapması zorunlu kılmıştır.
- ◆ *The Scotsman*; Türkiye hem 1960 Antlaşmaları gereği garantör bir devlet olarak, hem de adadaki Türk halkına sağladığı güvence gereğince harekâtı gerçekleştirecektir.
- ◆ *The Times*; Zürih Antlaşmasının Yunanlılar tarafından ihlali, Kıbrıs Harekâtına neden olmuştur. Yunanlılar Kıbrıs'ı her yönden işgal etmişler ve özgürlüğünü kısıtlamışlardır. Birçok etken Türkiye Başbakanı Ecevit'in haklılığını ortaya çıkarmıştır.
- ◆ *Alman Radyosu*; Sorunu barışçı yollardan çözümlemeye çalışan Türkiye Başbakanı Ecevit'in çabaları Atina'daki Cunta'nın anlaşmaz ve inatçı tutumu

dolayısıyla engellenmiştir. Londra ve Zürih antlaşmalarının kendisine verdiği haklarla Türkiye duruma müdahale etmiştir.

⁶⁶⁰ Sabahattin İsmail, **20 Temmuz Barış Harekâtının Nedenleri Gelişimi Sonuçları**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1988, s. 182 – 187.

İkinci Barış Harekâtı dünyada tepkilere yol açtı. Fakat uluslararası kamuoyunun ikinci harekât sonrasında Türkiye'nin aleyhinde olmasına rağmen İslam ülkeleri, özellikle Libya ve Pakistan harekât esnasında ve sonrasında Türkiye'ye destek verdi. Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'nin Türkiye ve harekâtı destekleyen demeçleri Türk basınında geniş yer buldu. Bu haberlere göre Kaddafi, petrol ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyacı olabilecek her türlü malzeme ve silahın Libya tarafından karşılanacağını belirtiyordu. Pakistan, İran, Suriye ve Suudi Arabistan devletleri de Türkiye'ye her türlü yardıma hazır olduklarını belirttiler.

İkinci harekât sonrasında Yunanistan ve Rumlar bir tarafa bırakılırsa, Türkiye'ye asıl karşı çıkan devletler, inisiyatifin Türkiye'de olmasını istemeyen, belirlenen hedefleri Türk Silahlı Kuvvetlerinin ele geçirmesini, Türkiye'ye sağlayacağı stratejik kazanç açısından kabul etmeyen ülkelerdi. Bunların başında, Doğu Akdeniz'de hala söz sahibi olmak isteyen İngiltere vardı. Dünya kamuoyunda Birinci Harekât, yukarıda belirtildiği gibi hukuki bir müdahale olarak değerlendirilip ikinci harekât, bir işgal olarak nitelendirildi⁶⁶¹.

⁶⁶¹ **Sami Çalık**, “Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Hava İndirme Birlikleri ve Hava İndirme Harekâtı”, YLT. Kayseri 2006, s. 141 – 142.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. RUSYA’NIN TÜRKİYE VE DOĞU AKDENİZ POİTİKASI’NA GENEL BİR BAKIŞ

a) Rus Çarlığı’nın XVIII. Yüzyılın Başlarından İtibaren Karadeniz, Boğaz ve Akdeniz’e Yönelik Faaliyetleri ve Rus – Osmanlı İlişkileri

Rusların, Kıbrıs Adasıyla ilgili ilk kayıtlarına göre, “*Ruslar Kıbrıs Adasına XII. Yüzyıldan itibaren ilgilenmektedir. Ruslar adaya geldiklerinde başkaları gibi kılıçtan geçirmek veya adayı sömürmek amacıyla gelmemiştir. Kıbrıs Adasının Ortodoksluk maneviyatını ve tarihini öğrenmek amacıyla 1106 yılında Danil isminde ilk Rus seyahatçisi gelmiştir. Ruslar en başından beri dünyayı iyi tanımak için araştırmalarda bulunmak kaydıyla hep hayallerinde üç denize çıkmak vardı*”⁶⁶². Danil’in XII. Yüzyıl ait Kıbrıs tarihi daha çok coğrafi bilgiler içermektedir. Danil sayesinde uzaktaki Ruslar, Kıbrısın yerli halkıyla o günden bugüne dek yakın ilgisi bulunan bir toplum haline gelmişlerdir.

Ayrıca söz konusu kayıtlarda; *Rus Toplumunun yüreği her zaman Kıbrıs’la birlikte olduğu yazılmıştır. Bu tarihi belgeye göre; Rusların o zamanlardan beri Kıbrıs Adasıyla ilgilendikleri ve hayallerin ufkundaki üç denize (Sıcak denizlere) inmek arzusu vardı*⁶⁶³. Rusya’nın Baltık ve Karadeniz inmesinde çok çaba gösteren Korkunç İvan’la I. Petro olduğu vurgulanıyor. Fakat bu harcanan çabaların hayal olmaktan çıkarak gerçeğe dönüştüğü II. Katerina zamanıdır denilmesinin⁶⁶⁴, gerçekten yerinde bir tespit olduğunu inanıyoruz. XVIII. Yüzyılda Kıbrıs’ta derin iz bırakan Rus seyyahlarından biri de Vasili Grigorovich Barskii’dir. Vasili Kıbrıs’ta üç kere bulunmuştur. Vasili adayla ilgili “Hozhdeniya”⁶⁶⁵ adlı eserini yazmıştır. Eserde aynı zamanda onun İtalya, Yunanistan ve Filistin’e yaptığı gezilerinden bahsediliyor. Bununla birlikte eseri yazmanın kolay olmadığını, adadaki Türk hâkimiyetinin

⁶⁶² Süleyman Kocabaş, **Kuzey’den Gelen Tehdit, Tarihte Türk – Rus Mücadelesi** adlı kitabında Rusların “Sıcak Denizlere” inme politikasındaki ilk üç denizi olarak Karadeniz, Baltık Denizi ve Hazar Denizi olarak gösteriyor. İkinci hedefte ise Akdeniz, Basra Körfezi, Pasifik Okyanusu ve Büyük Okyanus olarak gösteriyor.

⁶⁶³ **Natalia Zikova**, “Russkii Sled Na Kipre”,

http://www.istrodina.com/rodina_articul.php3?id=3753&n=165 10.12.2010, 17:33.

⁶⁶⁴ Nartov N. A, **Geopolitika**, İzdatelstvo Unity – Dana, 2. Baskı, Moskova 2002, s. 65.

⁶⁶⁵ Doğu kutsal mekânların gezisi.

zalimliği ve yerli Rumların vergi ödemeye mahkûm tutulduğu gibi de kendisinden dahi haraç alındığından da söz ediliyor. Ayrıca yazar, bu bölgelerin bir Hristiyan seyyahı için çok tehlikeli olduğunu da vurguluyor. Acaba gerçekte Kıbrıs Rus seyyahların gözlemlediği gibi miydi? Türk hâkimiyetinde kalan Rumlarında bugüne kadar bir toplum olarak gelmesi acaba Türk hâkimiyetinin adil olmadığından mı? Diye de sorulabilir. Üstelik en başından adanın Venedik zulmünden kurtarılması için peşe – peşe İstanbul’a elçiler gönderildiğini ve Türklerin adaya geldiğinde Rum papazların kılavuzluk yaptığını akıldan çıkarmamak gerekiyor. Elbette burada yazarın kendi inanç dünyasının yanlı duygularını eserine yansıttığını ifade edebiliriz.

Rusların sıcak denizlere inme politikasında Ortodoksluğu daima bir koz olarak kullandığını da belirtmeliyiz. Mesela Türk – Rus savaşlarında Osmanlı Devleti Rusya hâkimiyetindeki Müslümanlara “*Cihad-ı Ekber*” ilan ediyordu. Buna karşın Ruslarda Ortodoks kilisesini kullanıyordu. Rusların Kıbrıs veya Sıcak denizlere inme politikasını daha iyi anlayabilmemiz için o devrin iki etkin devleti olan Osmanlı Devleti ve Rusya ilişkilerine kısaca değinmek gerekiyor. Osmanlı – Rus ilişkileri, XVI. Yüzyıldan XX. Yüzyılın başına kadar savaşlar ve güç mücadeleleri tarihi olarak gelişmiştir⁶⁶⁶. Türkiye tarihinin son üç yüz yıl içindeki devrinin, siyasi diplomatik ve askeri yönlerden, en mühim kısmını, Rusya ile olan münasebetleri teşkil ediyor⁶⁶⁷.

Türkiye’nin jeopolitik durumu ve Rusya tarihinin Büyük Petro’dan itibaren takip ettiği genişleme ve fütuhât siyaseti iki devlet arasında, başta askeri olmak üzere, çok çeşitli çatışmalar vuku bulmuştur. Ancak her iki devlet de karasal güçlerini denizlere yaymak istediklerinde İngiltere’nin örtülü tepkisiyle karşılaşmışlardır⁶⁶⁸. Buna güzel bir örnek olarak iki devletin Kırım’da karşı karşıya getirilmesini söyleyebiliriz. Ancak XIX. yüzyılın son çeyreğine doğru dünyada, özellikle de Akdeniz’de güç dengeleri değişmeye başladı. Bu değişme büyük ölçüde Osmanlı Devleti’nin zayıflamasına paralel olarak meydana geliyordu. Osmanlı Devleti’nden zayıflamasından sonra ortaya çıkan boşluğu doldurma mücadelesinde

⁶⁶⁶ **Erhan Büyükcancı**, “Sovyetler Birliği İle İlişkiler”, Ed: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008**, Barış Platin Kitap, Ankara 2008, s. 120.

⁶⁶⁷ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Eserleri, Sevinç Matbaası, Ankara 1990, s. V.

⁶⁶⁸ **Yaşar Onay**, “Jeopolitik Düşmanlıktan Jeoekonomik İşbirliğine, Teorik Tabanda Rusya’yı Anlamak”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 683.

Rusya, Ayastefanos Antlaşması⁶⁶⁹ ile bir adım öne geçmiş Boğaz ve Akdeniz'deki dengeleri lehine değiştirmeyi başarabilmişti. Boğazların Türklerin eline geçmesinin tarihine kısaca değinirsek, Türkler Çanakkale Boğazını geçerek Avrupa sahillerinde Gelibolu'ya yerleştiler ve böylece Bizans'ın her iki tarafını çevirmiş bulunuyordu. 1453'te Fatih Sultan Mehmet, Konstantinopolis'e itinayla hazırlanan savaş planı sayesinde 29 Mayıs 1453 günü şehri almaya muvaffak oldu. O tarihten itibaren İstanbul ve Boğazlar temelli olarak Türklerin eline geçti. Gerçekleşen Fetih'ten beri Boğazlar geçiş rejimi bakımından şu çeşitli statülere tabi tutulmuşlardı; *Türkiye'nin kayıtsız egemenliği 1453 – 1841. Bu sistem Boğazların sahibi devletin menfaatlerini, o su yollarını kullananların menfaatlerinin üstünde tutuyor ve Türkiye'ye, dostluklarının işleyiş ve icaplarına göre, geçişe müsaade veya menetmek hususunda tam bir takdir hakkı veriyordu. Böyle bir hak, harp halinde, muharip devletlerden birine, diğerine nazaran farklı muamele yapmak sonucunu doğurabilirdi. İşte bu sebeptendir ki büyük devletler Boğazlar meselesine dair bütün müzakerelere katılmak arzularını bildirdiler.*

Tarafsızlaştırma rejimi 1841 – 1914. Boğazları bütün harp gemilerine kapamak amacını güdüüyordu. Barış hedefiyle kurulan ve iradi yasaklama prensibine dayanan bu rejim Rusya'nın şikâyetlerine yol açtı.

Uluslar arası rejim 1918 – 1936. Bu rejim, Boğazların sahillerine sahip olan Devletin haklarını uluslar arası camia lehine kısmak suretiyle, bütün memleketlerin deniz kuvvetleri lehine geçiş serbestisi koymuş ve statüyü genel menfaat adına yürütme ile görevli bir uluslar arası t. eşekkülün kurulmasını gerektirmiştir.

1936 tarihli Montreux Sözleşmesi. Egemenliğinin bazı kısıntılara tabii tutulması yolu ile Türkiye tarafından kullanılan kontrol sistemine kabul etmiştir⁶⁷⁰. Daha sonra, 1840'larda Boğazlar rejimi Rusya ile Türkiye arasında yapılan anlaşmalarla belirlendi⁶⁷¹. Rusya'nın tarihi milli politikasına kısaca değinirsek, Rusya coğrafi olarak Karadeniz'in ve Osmanlı Devleti'nin kuzeyinde olması nedeniyle İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan sıcak denizlere çıkma imkânına

⁶⁶⁹ **Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması**, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonunda 3 Mart 1878'de imzalanan barış antlaşmasıdır.

⁶⁷⁰ Feridun Cemal Erkin, **Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara 1968, s. 19.

⁶⁷¹ **B.M.Potshveriya**, "Rusya – Türkiye İlişkilerinde Boğazlar Sorunu", Der: Gülten Kazgan, Natalya Ulçenko, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 84.

sahip değildi. Daha kuzeyinde bulunan denizlerin, yılın büyük bir bölümünde buzlarla kaplı olması da Rusya'nın buralarda tersane ve donanma inşa etmesinin önündeki en büyük engeldi. Rusya'nın sıcak denizlere çıkabilmesi için güneyinde bulunan Karadeniz'e ve boğazlara hâkim olması gerekiyordu. Osmanlı Devleti ise İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın sahibi olması sıfatıyla boğazların kapalılığı ilkesini benimsemiş ve tüm devletlerin harp gemilerinin geçişine kapatmıştır. Osmanlı Devleti, boğazlar üzerindeki mutlak hâkimiyetini XVIII. Yüzyılın son çeyreğine kadar sürdürmüş, Karadeniz ve boğazlar üzerinde tek söz sahibi devlet olarak bütün devletlere eşit mesafede durmuştur⁶⁷².

Bu nedenle Rusya, boğazlar üzerinden sıcak denizlere çıkamamıştır. Avrupa'nın iki büyük devleti olan İngiltere ve Fransa ile rekabet halinde bulunan Rusya, onlarla mücadele edebilmek için deniz ticaretini geliştirmek ve onların Akdeniz ticaretlerine darbe vurmak gerektiğini biliyordu. Ezeli rakiplerinden İngiltere, Akdeniz üzerinden Hindistan ile ticaret yaparken, aynı şekilde Fransa ise Akdeniz'de ticari faaliyetlerini sürdürürken bunun yanında Rusya için manevi bir değeri olan Kudüs üzerinde de nüfuz kurmuştu. Fransız Pierre Renouvin bu hususta şunları söylemektedir; *“Akdeniz’e sıcak denizlere çıkmak, bir Rus Hükümeti için geçici bir hedef değildir, olamaz. Bu esaslı problemi onun karşısına her an çıkaran coğrafi şartlardır. Boğazlara sahip olmayan bir Rusya evin anahtarlarına sahip değil demektir”*⁶⁷³.

Raymond Lacoste'nin bu konu hakkındaki tezleri ise; *“Şark meselesinin (yani Osmanlı İmparatorluğu topraklarının büyük devletlerce paylaşılması veya nüfuz bölgelerine ayrılması) bütün görünümünde, Boğazlar esas mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, büyük devletler için olduğu kadar, Türkiye için de böyledir”*⁶⁷⁴ demeleri çok güzel yerinde bir tespittir. Türk ve Rus ilişkileri 1917 yılından önceki ve gerekse sonraki Rusya, Türkiye'nin dış ilişkilerinde çok önemli bir rol oynamış ve hep ön planı işgal etmiştir. Bu ilişkiler Türkiye'nin güvenliği açısından yaşamsal bir önem taşıdığından sorunu hep duygusal bir atmosfer içinde ele almıştır. Bu yaklaşımların her iki devletin de belli dönemlerinde egemen olan siyasi ve sosyal

⁶⁷² **Erdoğan Keleş**, “Kırım Savaşı’nda (1853 – 1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi” s. 150 – 151. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1156/13604.pdf>,

⁶⁷³ Haluk F. Gürsel, **Tarih Boyunca Türk – Rus İlişkileri**, Baha Matbaası, İstanbul 1968, s. 22.

⁶⁷⁴ Gürsel, **a.g.e.**, s. 22.

ideolojilerinin etkisi altında bulunduklarını hiç unutmamak gerekir. Tabi bu arada İslam geleneği olan Osmanlı Devleti politikasıyla Cumhuriyet dönemindeki politika tamamen farklıdır⁶⁷⁵. Bu nedenle Osmanlı ve Rusya arasında çatışmalar sebep olan önemli bir ortak özellikleri ise, birbirlerinin dâhilindeki dini ve etnik gruplara hamilik yapma istenci içinde olmalarıdır. Moskova Knezi III. İvan 1472’de son Bizans İmparatoru’nun yeğeni Sofya Paleolog’la evlendi ve o andan itibaren Rusya’nın ejderha sembolü yerine Bizans’ın çift başlı kartal armasını sembol seçti⁶⁷⁶.

Rusya, Bizans’ın manevi varisi olarak, Ortodoksluk ve üçüncü Roma’nın Moskova olacağı ideolojisi ve Bizans İmparatorluğunu tekrar diriltmek için İstanbul’un (*Tsargrad*) ve Boğazların Ruslar tarafından ele geçirilmesi istenilmektedirler⁶⁷⁷. Bu ideoloji, Pskov manastırlarından birinde rahip olan Filofey adlı biri tarafından işlendi. Bu görüş şöyle formüle edilmişti; *evvelce dünya hâkimiyetinin merkezi Roma idi, sonra Yeni Roma (İstanbul) oldu. Her iki Roma da düştü, hâlbuki üçüncü Roma ayaktadır, o da Moskova’dır. Hıristiyanlık’daki “Mukaddes Üçlülük” hükmünce, dördüncü Roma olmayacaktır. Ayrıca Venedik Senatosunda III. İvan’ın Bizans İmparatorluğunun kanuni halefi olduğu onaylanmıştı*⁶⁷⁸.

Rus yazar Pleşakov, Rusya’nın XV. Yüzyıldaki siyasetinin ana gündemi başka olduğunu gösteriyor. Neden o zamanki Batı devletleri denizler vasıtasıyla Çin’e gelmiştir diye soruyor. Aynı zamanda Rusya’nın ananevi siyasetinden hiçbir zaman vazgeçmediğini de hatırlatmayı da ihmal etmiyor.⁶⁷⁹ İki devleti karşı karşıya getiren bu ideolojilere rağmen ticari ve kültürel ilişkiler daima sanıldığından daha kapsamlıdır. 1475’te Osmanlılar Karadeniz’de Ceneviz’in önemli ticaret kolonilerinden Kefe’yi fethedip, ardından da Kırım Hanlığı’nı himaye altına alarak Rus Prenslikleri ile komşu oldu. Moskova Knezi III. İvan, Kefe’deki Osmanlı makamlarına ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmak istediğini bildirdiler. Böylece Moskova prensliği ile Osmanlı Devleti arasındaki devletlerarası ilişkilerin başlangıcı 1492’ye

⁶⁷⁵ Sevilya Aslanova, **20. Yüzyılın Başında Rusya’nın Osmanlı Politikası 1903 – 1917**, İlkin Ozan Yayınları, Antalya 2011, s. 2.

⁶⁷⁶ Süleyman Kocabaş, **Kuzey’den Gelen Tehdit, Tarihte Türk – Rus Mücadelesi**, Vatan Yayınları, İstanbul 1989, s. 22; Erkin, 1968, **a.g.e.**, s. 21.

⁶⁷⁷ **Baskın Oran**, “Türkiye’nin Kuzeyindeki Büyük Komşu Sorunu Nedir? (Türk – Sovyet İlişkileri 1939 – 1970)”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s. 45; Erkin, 1968, **a.g.e.**, s. 21.

⁶⁷⁸ Kocabaş, **a.g.e.**, s.22.

⁶⁷⁹ **Pleşakov K**, “Missia Rossii. Tretaia Epokha” s. 22.

rastlıyor⁶⁸⁰. Osmanlı Devleti Rusya'nın isteğine olumlu cevap verince, 1497 Elçi Mihail Pleşçev⁶⁸¹, II. Bayezid'in huzuruna çıktı. İki devlet arasındaki ilk yakınlaşma daha çok iktisadi faktörlerin etkisi altında gerçekleşmiştir. Böylece Türk – Rus ilişkilerinde 518 yıllık tarihi süreç de başlamış oldu⁶⁸². Fakat iki devlet arasında ilişkilerin önem kazanmaya başlama devri olarak I. Petro zamanı diyebiliriz. Çünkü Rusya bu zamana kadar Osmanlı Devletiyle ticari ve siyasi ilişkileri başlatmak istemişse de bu devlet ile dostluk ilişkileri kurulamamış, iki devletin coğrafi konumları ve jeopolitik koşullar siyasi ve ticari ve çatışmanın temelini oluşturduğundan temsilcilik açma teşebbüsleri daima reddedilmiştir⁶⁸³.

Ruslar 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması'nda⁶⁸⁴ Avusturya, Polonya ve Venedik devletleri yanında yer almalarına rağmen Kerç Boğazı'nı istemeleri yüzünden bir anlaşmaya varılamadı. 13 Temmuz 1700 yılı İstanbul'da yapılan anlaşmalar neticesinde Rusya Azak kalesini ve çevresini almaya muvaffak oldu. Böylece Rusya Karadeniz'de ticaret yapmaya hak kazandı⁶⁸⁵. Rusya'nın politik alanda bu başarısı yakın bir gelecekte Karadeniz'de Rus Filosunun oluşmasını da geciktirmediğini söyleyebiliriz. 1702'de ilk devlet düzeyinde elçi olarak İstanbul'a P.A. Tolstoy gelmişti. Rusya bu dönemde Dünya Ortodoksluğu'nun hamisi sıfatıyla Osmanlı Devletine sürekli müdahale etmiş ve Osmanlı Egemenliği altında yaşayan Ortodoks halklar için reform gibi taleplerde bulunmuştur.

Türkiye, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile Rus ticari gemilerinin Boğazlardan serbest geçiş hakkını tanımış oldu. 1826'da yapılan Akkerman Antlaşması uyarınca Türkiye, Karadeniz'e kıyısı bulunmayan ülkelerin mal taşıyan gemilerine Rusya'ya gidiş ve gelişlerinde de Boğazlardan tüm serbest geçiş hakkını

⁶⁸⁰ **S.F.Oreşkova**, “Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Savaşlar, Sebepleri ve Kimi Tarihi Sonuçları”, Der: Gülten Kazgan, Natalya Ulçenko, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 17.

⁶⁸¹ **Mensur Akgün**, “Geçmişten Günümüze Türkiye ile Rusya Arasında Görünmez Bağlar: Boğazlar”, Der: Gülten Kazgan, Natalya Ulçenko, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 45.

⁶⁸² **Giray Saynur Bozkurt**, “Türkiye – Rusya İlişkileri, Tarihi Rekabetten Çok Boyutlu İşbirliğine”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil, **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 700.

⁶⁸³ **Refet Yinanç**, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Dış Politika Anlayışı ve Uygulamaları”, Ed: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008**, Barış Platin Kitap, Ankara 2008, s. 29.

⁶⁸⁴ **Karlofça Antlaşması**, 26 Ocak 1699 tarihinde Osmanlı Devletiyle başlarında Avusturya Arşidüklüğü bulunan diğer Kutsal İttifak Devletleri (Venedik, Lehistan ve Rusya) arasında imzalanmış olan bir barış antlaşmasıdır.

⁶⁸⁵ D.Buharov, **Rossia i Turtsia**, Amsterdam, Avgust 1876, s. 6.

tanıdı⁶⁸⁶. Tam bu sırada 1826'da ikinci Yunan isyanı⁶⁸⁷ üzerine büyük devletler 6 Temmuz 1827 muahedesiyle Yunanistan'ı Osmanlı Devletine tabi, muhtar bir devlet olarak ilan ettiler⁶⁸⁸. Fakat Osmanlı Devleti bu kararı kabul etmeyince İngiltere, Fransa ve Rusya'nın birleşik donanmaları Navarin'de Osmanlı donmasını yaktılar. 1867'de hazırladığı maruf muhtıradan Gorçakof şu düşünceleri ileri sürdü: “*Rus hükümetinin görüşüne nazaran, Boğazlar meselesinin milli menfaatlerimize uygun bir hal tarzına varması için Osmanlı Devletini zayıflatmak gerekiyor*”⁶⁸⁹. Tabi burada Gorçakof'un bu hedefe varmanın en uygun yolu olarak seçtiği, Osmanlı Devletinin Hristiyan tebaalarını (Slav halklarını) isyana teşvik etmek olduğunu söyleyebiliriz.

Yani Rusya, 1875 yılından itibaren Panslavizm hareketinin temelini gerçekleştirmesi çarelerine sarıldı⁶⁹⁰. Evet, bunlar teokratik bir otokrasinin aristokratik ve dinci iddialarıdır. Osmanlı Devleti görünüşte, İslam dünyasının baş koruyucusu, hamisi ve halifesidir. Fakat Rus topraklarında yaşayan Müslüman halklar üzerinde manevi nüfuzu fazla etkili olmayacaktır. Tarihte, Avrasya'nın bu iki yarısı asla birbirleriyle “*bütünleşmiş ve sentez*” olmadıkları gibi, birbirleriyle çetin çatışma ve savaşlar içine girmişlerdir⁶⁹¹. Osmanlı, kuzey ve doğu istikametinde, Rusya ise güneye (sıcak denizlere) ve batıya doğru genişlemeyi düşündüğünden ötürü Osmanlı ile daima savaşmışlardır.

Osmanlı ile Rusya arasındaki çatışma bölgelerini şöyle tespit edebiliriz; “*Karadeniz, Kırım, Kazan, Kafkasya, Tuna ve Balkan Yarımadası, Boğazlar ve Doğu Akdeniz'dir*”⁶⁹². Osmanlı Devleti'nde yeniçeri ocağının kaldırılışın hemen arkasından Osmanlı – Rus savaşı vuku buldu. Neticede 1829 Edirne Antlaşması imzalandı. Bu Antlaşmayla Osmanlı Devleti Rusya'ya bazı topraklar vermiş, hem de gelecekte kendisinin ve halefi olarak ortaya çıkacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası platformda başını ağrıtabilecek Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek

⁶⁸⁶ Potshveriya, 2003, a.g.m, s. 85.

⁶⁸⁷ Birinci Yunan İhtilali 1821'de çıkmıştı.

⁶⁸⁸ Orhan Conker, **Türk – Rus Savaşları**, Sümer Basımevi, Ankara 1942, s. 28.

⁶⁸⁹ Erkin, 1968, a.g.e, s. 33.

⁶⁹⁰ Hanry Nivet, **Balkan Haçlı Seferlerinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi**, Çev; Ragıp Rıfkı, Birleşik Yayıncılık, Umut Matbaacılık, İstanbul, s. 19.

⁶⁹¹ İşyar, 2009, a.g.e, s. 492.

⁶⁹² Bu bölgeler üzerinde Osmanlı ve Rusya arasında, XVII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla kadar yaklaşık 250 yıl içinde on bir defa savaş vuku olmuştur. Bu savaşlar her iki devletin derinden etkilemiştir.

zorunda kaldı⁶⁹³. Türk – Rus Savaşları içinde iki devlet açısından tarihlerinde birbirlerine yönelik önemli bir kırılma noktasını teşkil eden Kırım Savaşı’dır. Çünkü günümüze kadar bir çözüm bulunamayan uluslararası mesele haline getirilen Kıbrıs, “*Rus tehlikesine karşı koruyacağını vaat eden*” İngiltere’ye kaptırılmıştı. Kırım Harbi Türk – Rus etkileşiminde, milliyetçilik hislerini açığa çıkarması bağlamında da oldukça belirleyici olmuştur. Çar I. Nikola, Osmanlı Devletini istila etmekten hiç vazgeçmemişti. Çünkü Çar olduğu günden beri, İstanbul’u zaptederek, Ayasofya kubbesinde salıp görmek fikrine düşmüştü. Ayrıca I. Nikola İstanbul ve Çanakkale Boğazına “*evimizin kapıları*” diyordu.

Çar I. Nikola, 1853 yılı başlarında Türkiye’nin paylaşılmasıyla ilgili olarak hatıra defterine şunları yazıyordu; “*Boğazların işgaline Büyük Devletler müdahale edecektir. İstanbul’un serbest şehir olabilir. Yalnız, burada bir Rus garnizonu bulunmalıdır. Çanakkale garnizonu Avusturya’ya ait olabilir. Türkiye’nin çökmesi halinde bir Bizans İmparatorluğu kurulabilir. Akdeniz adaları Yunanistan’a verilebilir. Bulgaristan ve Prenslikler (Eflak ve Boğdan) Rusya’nın hissesine düşmelidir. İngiltere, Mısır, Kıbrıs ve Rodos’u alabilir. Girit Fransa’ya verilebilir. Türkler, Küçük Asya’ya (Anadolu’ya) atılmalıdır*”⁶⁹⁴. Rusya Hariciye Nazırı Kont Nesselrode, 31 Mayıs’ta Babiâli’ye sekiz gün müddetli bir kesin uyarı göndererek, 5 Mayıs tarihli ultimatomdaki⁶⁹⁵ isteklerin yeniden kabulünü istedi.

Aksi takdirde harp başlayacaktı. Yeni Rus ultimatom 4 Haziran 1853’te reddedilince, I. Nikola, Besarabya sınırında bulunan Rus birliklerini 2 Temmuz 1853’te Eflak ve Boğdan’a “*rehin*” iddiasıyla sokarak harbi başlattı. Rusya’nın tek başına harekete geçip, Osmanlı İmparatorluğunu ele geçirmek istediğini gören İngiltere, Rusya’ya karşı cephe aldı. İngiltere Hariciye Nazırı Lord Russel, “*Eğer biz Rusya’yı Tuna’da durduramazsak, ileride İndüs Nehrinde durdurmamız*

⁶⁹³ **Taşkıran, a.g.m.**, 1829 Edirne Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti hem Yunanistan’ın bağımsızlığını tanımış, hem de Poti, Ahıska, Ahılkelek gibi bazı toprak parçaları ile, doğuda Erzurum, batıda Edirne’ye kadar olan yerleri Ruslara bırakmak zorunda kalmıştır.

⁶⁹⁴ Kocabaş, **a.g.e.**, s. 251 – 252.

⁶⁹⁵ Kocabaş, **a.g.e.**, s. 255 – 256; Prens Mençikof, 5 Mayıs’ta Babiâli’ye, Osmanlı Devleti üzerinde Rusya’nın üstün bir nüfuza sahip olmak arzusunu ortaya koydu ve “Rumların, imtiyazlarını yeniden kazanmakla kalmak istemiyor, Sultan’ın yönetimindeki bütün Rumların Çar’ın himayesine alınmasını istemişti.” Osmanlı Devleti başta Rus teklifi karşısında çok şaşırılmıştı. Fakat İngiliz Sefiri Canning’in büyük girişimleriyle Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa’nın desteğini alarak 17 Mayıs 1853’de Rusya’ya red cevabı vermişti.

gerekecektir” diyordu⁶⁹⁶. Avrupalı müttefikleriyle hareket eden Osmanlı’dan darbe alan Rusya, bu sefer batıya tepki olarak resmen Panslavizm yaklaşımı sergilemeye başladı. 1870’lerde Osmanlı tebaası olan Balkanları destekleyerek özerklik veya tam bağımsızlık elde etmeleri için kışkırttı. Fakat Rusya Boğazların ve İstanbul’un kendisinin desteklediği Balkan devletçiklerinin tamamen kontrolüne girmesinden de çekiniyordu. Ayrıca Rusya, yakın bir gelecekte vuku bulucak Rus – Türk savaşı öncesinde Avrupa’daki elçilikleri sayesinde Batının nabzını tutmaya çalıştı. Rusya’nın Londra ateşemiliteri General Gorlov’un İngiltere hakkında verdiği bilgiler çok önemlidir.

Gorlov bilgilerinde İngiltere’nin kısa vakit içinde altmış veya yetmiş bin kişilik bir orduyu hazırlamaktadır. Bu ordunun istikameti İstanbul Boğazıdır⁶⁹⁷. Rusya 1877 – 1878 Türk – Rus savaşında zafere ulaştı. Fakat zafere ulaşmak o kadar kolay olmadı. Rusya askeri alanda çok zorlandı ve başka alanlarda kendisini toparlamakta bir hayli zorluklar çekti diyor⁶⁹⁸. Savaşı kazanabilmek için bütün imkânları seferber ettiler. Çünkü bundan önce vuku bulan Kırım Savaşındaki yenilgiyi kabullenemiyordu. Bu sebeple Boğazlar ve İstanbul’u Rus kontrolü altına almak siyaseti, Rusya’nın dış siyasetinin ana prensibi haline geldiğini söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti ise, XIX. Yüzyıl boyunca, parçalanmayı engellemek için dönemin büyük güçlerini yanına çekmeye ve onlara dayanarak varlığını devam ettirmeye büyük çaba gösteriyordu.

Ancak Türk tarihinde 93 Harbi olarak geçen 1877 – 1878 Rus – Türk savaşından sonra Osmanlı Devletinin “*Denge Politikası*” bozuldu ve böylece dönemin büyük güçleri karşısında yalnız kaldı⁶⁹⁹. Ayrıca 1877 – 1878 Türk – Rus savaşından sonra İngiltere Başbakanı Disraeli’nin hilekârca yaptığı politikası sayesinde Kıbrıs’ın bir şekilde İngiltere himayesini geçtiğini yazıyor Semenov⁷⁰⁰. *1877 – 1878 Rus – Türk Savaşı, Kıbrıs açısından da önemlidir. Rusya tehdidi ile İngiltere himayesine bırakılan Kıbrıs, aynı zamanda Rusya’nın Kıbrıs Sorunu ile olan bağıını da ortaya koymuştur.* Çarlık Rusya’nın, XX. Yüzyılın başında tarihe

⁶⁹⁶ Kocabaş, a.g.e, s. 257.

⁶⁹⁷ Reutov G.N, “İz İstorii Zahvata Kipr Anglei”, Voprosi İstorii, No 3, Mart, Moskva 1958, s. 137.

⁶⁹⁸ Zolotarev V.A, **Rossia i Turtsia: voyna 1877 – 1878 gg**, İzd. Nauka, Moskova 1983, s. 70.

⁶⁹⁹ Cemalettin Taşkıran, “Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılışı”, Ed: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008**, Barış Platin Kitap, Ankara 2008, s. 44.

⁷⁰⁰ N. Semenov, “Kipr Vshera i Segodnia”, Mezhdunaraodnaia Zhizn, S. 3, Moskova 1969, s. 100.

geçen Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Türk boğazları yüzünden eli kolu bağlı kaldığını ve sonunda yıkılmaya mahkûm olduğuna tanık olduk. İhtilal yaparak yönetime gelen Bolşevikler, Çarlık Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı yıllarında takip ettiği gizli politikasını dünyaya yayınladılar. Burada Rus Başvekili ve Hariciye Vekili B.V. Şetormer'den Paris ve Londra Büyük Elçileri A.P. İzwoiski ve Graf A.K. Benkendrof'a 6 Eylül 1916'da 5865 No'lu telgrafında; "İstanbul Şehriyle Boğaziçi, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nın Batı Sahilleri'nin ve Medyalnos hattına kadar Güney Trakya'nın ve Boğaziçi ile Sakarya Nehri ve İzmit Körfezi sahillerinde tayin edilecek bir nokta arasında kalacak, Asya sahil mıntıkası kısmının ve keza Marmara Denizi adalarıyla İmroz ve Tenedos Adaları'nın Rusya Hükümetine verilmesi hususuna İngiltere ve Fransa Hükümetleri hiç itiraz ileri sürmezler" demesi Rusya'nın tarihi emellerinden hiçbir zaman yılmadığını bir daha görüyoruz.

Ancak Osmanlı askerleri tarafından Çanakkale Boğazında, müttefik ordularından oluşan gemi filosu tam bir hezimete uğratıldı. Boğazlar ve Doğu Akdeniz Osmanlı veya Cumhuriyet için hayati önem taşıyan milli güvenliğin başında yer alıyordu. Böyle bir konuda şunu belirtmek isteriz ki bazı yazarlar Rus veya Türk olsun, bu konu hakkında bazı yanlış algılamalara sebebiyet veriyor. "*Rus yayılcılığı bir gerçektir, bunu kendi güvenliğini açısında sıcak denizlere mecburen inmek zorundadır*" ibaresini kullanmak bizce asıl amacın sömürge edinebilmenin peşinden giden Rusya'nın bu Milli politikasını görmezlikten gelmek ne kadar acemiliktir". Netice itibariyle Rusya Tarihinin belki de en belirgin özelliklerinden biridir. XVI. yüzyıldan başlayarak, neredeyse tüm Rus imparatorları istisnasız bir biçimde topraklarını genişletme doğrultusunda "*büyük ideallerinin*" temelleri olan "*Sıcak Denizlere*" inme yolunda hareket etmiştir.

Bu yayılcılığın en ayırt edici yanı kısa bir süre içinde ve kesintisiz bir şekilde gerçekleşmiş oluşudur. Söz konusu süreçte Rusya, küçük bir prenslikten tarihin hiç görmediği ve dünyanın neredeyse altında birini kaplayan bütünleşmiş bir politik varlık haline dönüşmüştür⁷⁰¹. Bizans armasını alan III. İvan zamanından başlayan Osmanlı – Rus ilişkileri aslında "*düşman olan dostlar*" olarak adlandırabiliriz. Böylece Çarlık Rusya'sının dış temel hedefleri yerine oturan Türk Boğazları

⁷⁰¹ Sezgin Kaya, Ömer Göksel İşyar, "Rus Yayılcılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihi Gelişimi", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, OAKA Cilt 4, Sayı 8, Ankara 2009, s. 26 – 27.

gerekse Doğu Akdeniz’de denetleyici politikasını özümsemesi, Türk kamuoyunda, *“bu iki toplumun, birbirinin ezeli düşmanı olduğu”* anlayışı yerleşmiştir.

b) İkinci Dünya Savaşına Kadar Türk – Sovyet İlişkilerine Genel Bakış

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren, yeni devletin dış politikasında SSCB son derece önemli bir yer işgal etmiştir⁷⁰². Osmanlı Devleti'nin yıkılma süreci (1919 – 1923) ve Rus İmparatorluğu'nun devrilme süreçleri (1917 – 1922) gibi, bunların ardından yeni devletlerin kurulması süreci de büyük ölçüde paralel seyretmiştir⁷⁰³. Birinci Dünya Savaşı'nda istediklerine ulaşamayan Çarlık Rusya'sı yerini Bolşeviklerin ilan ettikleri Proleterya iktidarına bırakmış ve devrimin lideri Lenin, “*kimsenin bir karış toprağında gözümüz yoktur. Fakat kimseye de toprağımızdan bir karış yer veremeyiz*” demek suretiyle yeni devletin politikasını özetlemiştir. Maksatlarının ise “*Rus milletinin yaşayış tarzını ıslah edecek bir derecede yükseltmek ve topraklarının istiklalini temin etmek*” olduğunu ifade etmişti⁷⁰⁴. Bu aslında Türkiye'deki Milli Mücadele'ni ve Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikalarına da uyan bir yaklaşımdı.

V. İ. Lenin 3 Aralık 1917 yılında Sovyet hükümetine Sovyetlerin Dış siyasetiyle ilgili “*Rusya ve Doğu Müslümanları*” adlı verdiği direktifte, bütün sömürülen ve yarı sömürge altında yaşayan halklarla temasa geçilmesi ve ayrıca Türkiye ile aradaki ilişkilerin biran evvel düzeltilmesi gerektiğini vurguluyordu⁷⁰⁵. Ayrıca Rus Çarlığının İstanbul'u ele geçirme ve Osmanlı Devletini parçalama gizli antlaşmalarını, İstanbul'un Müslümanların elinde kalmasını açıkladılar⁷⁰⁶. Bolşevikler amaçlarının gerçekleşmesi için de daha ilk günlerden itibaren, şiddetli propaganda yapma yolu seçilmişti. Ayrıca büyük bir orduya sahip olması hasebiyle hiç durmadan kadrolarını genişleterek silahlanma yarışına dâhil oldular. Güçlü ordu onların en büyük güvencesini oluşturmaktaydı. Dönemin politik atmosferinde SSCB'nın önemseydiği bir diğer konu da yeni kurulmuş olan Büyük Millet Meclisi

⁷⁰² Kamuran Gürün, **Türk – Sovyet ilişkileri (1920 – 1953)**, TTK, 2. Baskı, Ankara 2010, s. VII.

⁷⁰³ İşyar, 2009, **a.g.e.**, s. 500.

⁷⁰⁴ **Erdal Aydoğan**, “Kliment Yefromoviç Vorosilov'un Türkiye'yi Ziyareti ve Türkiye-Sovyet Rusya İlişkilerine Katkısı”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 39, Mayıs 2007, s. 338.

⁷⁰⁵ Chernikov İ.F. **V İnteresakh Mira i Dobrososedtstva (o sovetско – tureskhik v 1935 – 1970 gg.)**, Akedemiya Nauk Ukrainyskoi SSR İnstitut İstorii, İzdatelstva Naukova Dumka, Kiev 1977, s. 3; **Mezhdunarodnie Otnoshenia İ Vneshnaia Politika SSSR (1871 – 1957)**, Haz: Harlamova L.A. Moskova 1957, s. 51 – 52.

⁷⁰⁶ Chernikov, **a.g.e.** s. 4.

Hükümetiyle dostane ilişkiler kurmak istemesiydi⁷⁰⁷. Türk – Sovyet yakınlaşmasını sağlayan şartlar nelerdi? Çünkü iki ülkenin de toprakları Batılı emperyalist ülkelerin ortaklaşa saldırı ve işgallerine maruz kalmışlardı. Aynı zamanda Rusya’da 1917 Bolşevik İhtilalını yapanlar, ihtilalın ilk üç yılında, yani 1920’ye kadar duruma hâkim olamamışlardı⁷⁰⁸. Bunun iki sebebi vardı: Birincisi, Birinci Dünya Harbi’nde Rusların müttefiki olan İngilizlerin, hem Bolşevik İhtilalını kendi menfaatlerine aykırı gördükleri, hem de Rus Çarlık ailesi ile olan akrabalık bağları dolayısıyla, Bolşevik aleyhtarı kuvvetlere yardım etmeleriydi.

İkincisi ise, Rus İmparatorluğu’nda uzun yıllar Çarlık istibdadı altında inleyen Rus olmayan milletlerin hemen tamamı, istiklal için mücadeleye atılmışlardı⁷⁰⁹. Diğer tarafta, Türkiye Birinci Dünya Harbi sonucunda mağluplar tarafında yer aldığı için, önce İstanbul, İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, sonra da aynı kuvvetlerin teşviki ile Yunanlılar Batı Anadolu’yu işgale başlamışlardı⁷¹⁰. Dolayısıyla kaderlerinin benzerliği Türk Kurtuluş Savaşı ve Rus İç Savaşı’nda, iki ülkenin halkları işgalci düşmanlara karşı savaşıyorlardı. Bu yüzden dostluk her iki tarafın menfaatlerine uygun düşmekteydi. Fakat Türkiye ile SSCB, aynı amaç ve ideallere sahip değildiler.

Bu noktada Atatürk Türkiye’si bu dostluk sayesinde içinde bulunduğu siyasi yalnızlıktan kurtulabilmeyi, Doğu’da sınır güvenliğini tesis ederek Batı’da ülkenin işgaline soyunan başta İngiltere olmak üzere yandaşlarına karşı daha bir özgüvenle

⁷⁰⁷ Biz burada Bolşeviklerin perde arkasındaki saklı yüzlerini hatırlatmak istiyoruz . Sovyet Rusya önceleri yurt dışına çıkan İttihatçılarla (Enver Paşa vd.) ilişkiler kurdu. Bu işleri çok gizli bir şekilde yürüttüler. Biz Lenin’in 22 Nisan 1921 yılında Enver Paşayla ilgili Şişerin’e yazdığı mektubundan anlayabiliriz ki, Enver Paşa’nın Merkezi Avrupa, Mısır, Cezayir, Fas ve başka ülkelerde otoritesi çok büyüktür. Yalnız bunların bahsi geçen ve başka ülkelerde kendi politikaların yürütebilmesi için paraya ihtiyaçları vardır. Ancak bu işleri yapabilmeleri için yıllık on beş bin lira gereklidir ve bizce bu para çok büyük miktar değildir. Şunu asla unutmamak gerekiyor ki, onların çeşitli bölgelerde ilişkileri mevcuttur. Kemalistler de ise bu yoktur. Bu yüzden kendi çıkarlarımız için biz her iki tarafla ilişkilerimizi sürdürmemiz gereklidir. Biz buradan şöyle bir kanıt çıkarabiliyoruz ki, dünyaya sadece ezilen halkların kurtarıcısı olarak gözüken Sovyet Rusya’nın kuruluş yıllarından başlayarak bu nüfuzlu insanlar sayesinde eski Rus Çarlığının sıcak denizlere inme politikasını devam ettirmek istediğini söyleyebiliriz. Böylece başlangıçta Sovyet Rusya Karadeniz, Boğazlar, Anadolu, Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika’yla ilgili gizli planlarını hep saklı tuttuklarını öne sürebiliriz. Rem Kazandzhjan. **Bolşeviki i Mladoturki Novie Dokumenti o Rossisko – Turetskikh Otnoşeniakh (1920 – 1922)**, Moskova 1996; RCXİDNİ f 2. op 2. d 612. l 5.

⁷⁰⁸ **Mehmet Saray**, “Atatürk’ün Sovyet Politikası”, I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu 21 – 23 Eylül 1987, Atatürk Araştırma Merkezi (AAM), Ankara 1994, s. 977.

⁷⁰⁹ **Saray, a.g.m**, s. 977.

⁷¹⁰ **Saray, a.g.m**, s. 977.

mücadele edebilmeyi hedefliyordu⁷¹¹. Ayrıca Sovyetlerle kurulacak iyi münasebetler bir dostluk paktı ile geliştirmek ve bu sayede politik ve maddi desteklerini sağlamayı düşünüyordu. Bolşevik İhtilalını yapanlar, Türkiye ile bir anlaşmaya vararak Kafkaslardaki Kızıl ordu birliklerini, hala devam eden Avrupa cephesindeki ayaklanmalara karşı sevk edebilirdi. Aynı zamanda Türkiye'nin varlığıyla Kafkas cephesinden gelebilecek antibolşevik müdahaleler için kendilerini emniyete almak istiyorlardı. Rusya cephesi ise ortak düşmanlara karşı Anadolu'nun yanında olması ve milli mücadeleye silah, para ve lojistik vs olarak destek çıkması karşılığında Türkiye'de Komünizmin yayılması ve Ermeniler için Türkiye'den toprak talebi umidini taşıyordu⁷¹². TBMM Hükümeti ve Sovyet Dışişleri Bakanları Başkanlığındaki heyetler arasında yapılan ve 1920 yazı başlarında Moskova'ya ulaşmış olan Enver, Cemal ve Halil Paşaların da katkıda bulundukları uzun müzakereler sonunda bir dostluk antlaşması 24 Ağustos 1920'de parafe edilmişti.

Antlaşma projesinin kabulünden sonra Sovyetlerin bazı vilayetlerimizin Ermenistan'a terki şartını ileri sürmeleri üzerine söz konusu projenin antlaşma haline dönüştürülmesinden TBMM Hükümeti tarafından vazgeçilmiştir. Çünkü Mondros Mütarekesinden sonra Türk orduları İran'ın kuzeybatısını ve Kafkasa'yı boşaltmışlardı. Böylece bölgedeki Türkler Ermenilerin tehdidi altına girmişti. Wilson ilkelerinden faydalanarak Doğu Anadolu'ya göz diken Ermeniler, derhal Gümrü, Iğdır, Arpaçay ve Aras kıyılarına kadar olan bölgeyi işgal etmişlerdi. Yalnızca işgal eylemiyle kalmayıp büyük bir katliam hareketine de girişmişlerdi. Bu durum karşısında Türkiye kendi güvenliği açısından son derece önemli olan Doğu Cephesi için 28 Eylül 1920'de Ermenistan'a harekât başlatmıştı.

2 – 3 Aralık 1920 tarihinde “*Gümrü Barış Antlaşması*” imzalandı ve daha önce Ruslara geçen Kars, Sarıkamış ve Oltu yeniden Türkiye'ye katıldı⁷¹³. Her iki devletin öncelikleri ve ihtiyaçları farklı olsa bile, Batı devletleri ile anlaşmazlık ve savaşın içinde bulunduğu sırada Türkiye – Sovyetlerle “*Dostluk ve Kardeşlik*

⁷¹¹ İşyar, 2009, a.g.e, s. 500; Saray, a.g.m, s. 978; Erdal Aydoğan, 2007, a.g.m, s. 338.

⁷¹² Erdal Aydoğan, a.g.m, s. 338.

⁷¹³ İsmail Akbal, “Milli Mücadele Dönemi – II (1920 – 1923)”, Ed; Adem Çaylak vd, **Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin politik Tarihi (İç ve Dış Politika)**, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, s. 170 – 171; Gönübol, a.g.e, s. 24.

Antlaşması” 16 Mart 1921⁷¹⁴ Moskova’da imzalandı⁷¹⁵. Bu antlaşmanın Türkiye diplomatik tarihinde özel ve önemli bir yeri vardır. Aynı zamanda bu anlaşmayla Türkiye’nin bugünkü doğu hudutlarının çizilmesi ve SSCB ile dayanışmasının, uzun süre dostluk ve işbirliğinin temelini oluşturmuştur. Ayrıca Sovyetler, TBMM Hükümetince kabul edilmeyen uluslar arası antlaşmalarla, Çarlık Rusya’sı ile Osmanlı Devleti arasında imzalanmış olan antlaşmaları geçersiz sayıyorlardı. Kapitülasyon sisteminin de ülkelerin serbestçe gelişmelerine olanak tanımadığı ve egemenlik haklarıyla bağdaştırılmasının mümkün olmadığı belirtilerek Türkiye ile olan kapitülasyonların kaldırılmış olduğu kabul ediliyordu. Bu yönüyle Moskova Antlaşması, kapitülasyonlara son vermeyi Lozan’dan önce hükme bağlayan uluslar arası ilk belge demektir.

Moskova Antlaşmasıyla ilgili İzvestia Gazetesinin 14 Eylül 1922 tarihli *“İstanbul ve Boğazların Kaderi”* adlı makalede bu antlaşmanın, Birinci Dünya Savaşından sonraki yapılan uluslar arası belgenin Boğazlar ve Rusya için ne kadar önemli olduğu vurgulanıyor⁷¹⁶. 1921 Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması’nı diğer tamamlayıcı anlaşmalar izledi. Antlaşmanın 13. Maddesinde esirlerin geri verilmesi öngörülmüştür. Bu maddenin uygulanması için askeri danışmanlar Moskova’da 28 Mart 1921 tarihli *“Esirler Sözleşmesini”* yaptılar⁷¹⁷. Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması’nın Gürcistan⁷¹⁸, Ermenistan ve Azerbaycan’a ilişkin, özellikle sınırlar

⁷¹⁴ Şerafettin Turan, **Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, s. 323; Türk – Sovyet Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması adı verilen antlaşma 18 Mart 1921’de TBMM Hükümeti adına Yusuf Kemal Tengirşenk, Dr. Rıza Nur ve Büyükelçi Ali Fuat Cebesoy; Sovyetler adına da J. Çiçerin ile Merkez Yürütme Komitesi üyesi Celal Korkmazov tarafından imzalanmıştı. Ancak Sovyetler, İngilizlerle yapmakta oldukları ticaret antlaşması görüşmelerini etkilemesin düşüncesiyle metne 16 Mart tarihinin konulmasını önermişler, Türk tarafı da İstanbul’un işgalini öcünü alma gibi psikolojik bir dürtü ile o tarihi kabul etmişti.

⁷¹⁵ **Mezhdunarodnie Otnoshenia İ Vneshnaia Politika SSSR (1871 – 1957)**, Haz: Harlamova L.A. Moskova 1957, s. 68 – 69; İsmail Sosyal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920 – 1945)**, 1. Cilt, TTK, Ankara 1983, s. 27; **Pilev A.İ.**, “Enver Pasha v Srednei Azii i Problemi Sovetsko – Tureskhik Otnosheni Na Nachalom Etape (20 – e gg. XX Stoletia)”, Haz ve Çev: İlyas Kamalov, İrina Svistunova, **Rossiisko – Tureskie Otnoshenia: Ot Ataturka Do Nachala Holodnoy Voyni**, Materiali I. Mezhdunarodnogo Seminara 14 – 15 May 2010, Ankara 2011, s. 56; Gönübol, 1996, **a.g.e.**, s.27; Gürün, 1986, **a.g.e.**, s. 165.

⁷¹⁶ **İzvestia 14 Eylül 1922 g. No 206 (1645)**, “Sudba Konstantiopolia i Prolivov”, s. 1, Halk Komiseri ve Dışişleri Yardımcısı Karahan’ın 13 Ekim 1922 tarihli beyanatı.

⁷¹⁷ Suat Bilge, **Türkiye – Sovyetler Birliği İlişkileri 1920 – 1964 Güç Komşuluk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992, s. 76; “Sözleşme tekniktir ve içeriği evvelce Sovyetler Birliği ve Polonya arasında yapılan esirler sözleşmesinden alınmıştır. Başlıca, hangi kişilerin geri verilecekleri, esirlerin yanlarında hangi mal, eşya ve aletleri götürebilecekleri, taşıma giderleri, giriş kapıları ve esirlere yardım kurallarına ilişkin maddeleri içermektedir”.

⁷¹⁸ **İzvestia, No 263, 23 Kasım 1920 g.**, “Gruzia i Sovetskaya Rossia”, s. 1; Türkiye kendi güvenliği açısında son derece önemli olan Doğu Cephesi için 28 Eylül 1920’de Ermenistan’a harekât

konusundaki maddeleri teyit etmek maksadında 26 Eylül – 13 Ekim 1921 tarihleri arasında Kars'ta bir konferans toplandı. Türkiye Dışişleri Bakanlığının 17 Eylül tarihli talimatına göre 1921 Moskova Antlaşması'nın hükümleri Kafkasya'nın üç devletine ilgilerine göre dağıtılacaktı. Temel hükümlerde değişiklikler olmayacak, ayrıntılarda karşılıklı iyileştirmeler yapılabilecekti. Konferans sonunda 13 Ekim 1921 tarihli “*Kars Antlaşması*”⁷¹⁹ imzalandı. Lozan barışından sonraki yıllarda SSCB ve Türkiye'nin ana uğraşları iç konular oldu.

SSCB yakın bir dünya devrimi beklentisinden kurtulup Rusya'da sosyalizmi kurma çabalarına girişti. Lenin'in ölümü iktidar kavgalarını beraberinde getirdiyse de 1924 yılı SSCB'nin diğer devletler tarafından tanınması açısından önemli bir yıl oldu. Bu olumlu gelişmeler içinde Lokarno Antlaşmaları⁷²⁰ ortaya çıktı. Türkiye'de de yoğun bir yapılaşmaya girişildi. Ankara merkez oldu, Cumhuriyet kuruldu, hilafet kaldırıldı, 1924 Anayasası kabul edildi. Yeni devletin kökleşmesine çaba gösterildi. SSCBnin Lokarno kaygısı, Türkiye'nin Musul sorunundan kaynaklanan güçlükleri, iki memleket adına Paris'te 17 Aralık 1925'te Tevfik Rüştü Aras ile Giorgi Çiçerin arasında “*Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması*” imzalandı⁷²¹.

Türkiye açısından bakıldığında böyle bir antlaşmanın imzalanmasında en önemli neden, Musul sorununun 16 Aralık 1925'te aleyhine sonuçlanmasıdır. İngiltere'yle arasında bu anlaşmazlık sürerken, Şubat ayından itibaren patlak veren

başlatmıştı. Netice itibarıyla 2 Aralık 1920 tarihinde “Gümrü Barış Antlaşması” imzalandı. Bu durumdan rahatsız olan, İzvestia gazetesinde yayınlanan “Gruzia i Sovetskaya Rossia” adlı makalede Gürcistan'ın tutumu ne olduğunu açık görebiliyoruz. Gürcü Gerasim Mahadze; Batum şehrinin ne ızdıraplarla Gürcü halkına geldiği belli. Şimdi Ermenistan'ın bazı topraklarını işgal eden Türk askerleri bizim bağımsızlığımızı tehdit ediyor. Aynı zamanda Türkiye, halk arasına fitne sokarak bazı isyancılara el altından yardım ediyor. Bizim için bağımsızlık ve hürriyetimiz son derece kıymetlidir. Gelişen durumlara bakarak özgürlüğümüz hakkında endişe duyuyoruz. Rusya ile aramızdaki ikili görüşmeler neticesinde ulaştığımız antlaşmalar sayesinde birer devlet olarak tanındık ve bize kardeşlik ve dostluk yardımlarının verilmesini istiyoruz diyordu. Bununda Sovyet Rusya'nın ileride toprak talebini ileri sürmesindeki nedenlerin biri olduğunu düşünüyoruz.

⁷¹⁹ Bilge, **a.g.e.**, s. 76 – 77; Halil İnalcık, **Atatürk ve Demokratik Türkiye**, Kırmızı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 22.

⁷²⁰ Bilge, **a.g.e.**, s. 98; Lokarno Antlaşması savaştan yenik çıkan Almanya'nın Batılı Devletler tarafından kazanılması ve yanlarına çekilmesini hedef güdüyordu. Sovyetler Birliği böylelikle yalnız kalacaktı. Uçarol, 1993, **a.g.e.**, s. 525; 16 Ekim 1925'te Locarno Antlaşması hazırlandı ve bu Antlaşma 1 Aralık 1925'te Londra'da imzalandı.

⁷²¹ **Saime Yüceer**, “Turesko – Rossiskie Politicheskie Otnoshenia Pri Atatürka (1919 – 1938)”, Haz ve Çev; İlyas Kamalov, İrina Svistunova, **Rossiisko – Tureskie Otnoshenia: Ot Atatürka Do Nachala Holodnoy Voyni**, Materiali I. Mezhdunarodnogo Seminara 14 – 15 May 2010, Ankara 2011, s. 46; **Aydın Güngör Alacakaptan**, “Türk – Sovyet İlişkileri (1921 – 1945)”, Yayına Haz; İsmail Sosyal, **Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 Yıllık Süreç**, Ankara, TTK 15 – 17 Ekim 1997, Ankara 1999, s. 284.

Şeyh Sait ayaklanması Türkiye'nin hem içeride hem de dışarıda zor durumda kalmasına yol açmıştı. Lozan ertesinde Batılı devletlerle sorunlarını tamamen çözemeyen Türkiye SSCB'yi bir destek merkezi olarak gördü⁷²². SSCB açısından bakıldığında da benzer bir durum söz konusuydu. 1925 yılında siyasi alanda yaşanan Türk – Sovyet yakınlaşması Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın 13 Kasım 1926'da gerçekleştirdiği Odessa gezisiyle sürdürüldü. Burada Çiçerin – Aras görüşmesi gerçekleştirildi. Çiçerin 24 Kasım 1926'da yaptığı açıklamada “*Geçmişte SSCB ile Türkiye'nin gelişmesi paralel olmuştur. Şimdi de iki memleket sınırları içinde barışçı uğraşlarla girişimleridir. SSCB ile Türkiye dünya kapitalizminin memleketlerine sızmalarına karşı mücadele etmektedirler*” diyerek Batı emperyalizmine karşı Türk – Sovyet işbirliğini devam ettiğini gösterdiler⁷²³.

Görüşmeler sonunda Çiçerin, Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, SSCB'nin Türkiye'nin Balkanlardaki çıkarlarını tehlikeye sokacak hiçbir girişimde bulunmayacağını bildirdi. Türkiye ise, görüşmeden hemen sonra, sürekli üyelik verilmediği takdirde Milliyetler Cemiyetine (MC) girmeyeceğini açıkladı⁷²⁴. Sonra iki taraf arasında 11 Mart 1927'de “*Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nın*” imzalandı⁷²⁵. Antlaşma ikili ticari ilişkilerde tam bir eşitlik sağlamasa da bir zemin oluşturdu. SSCB'nin önerisi üzerine MC Silahsızlanma Konferansına Türkiye Mart 1928'de davet edildi. İki ülke Briand – Kellogg Paktında⁷²⁶ ve Litvanov Protokolü gibi dönemin uluslar arası önemli gelişmelerinde ortak işbirliği içeresin de hareket ettiler⁷²⁷.

Ancak bu gelişen dostluk havası II. Dünya Savaşına kadar sürdü. Yaklaşan savaş tabiatıyla Türkiye'yi Batı ülkeleriyle ilişkilerinin yakınlaşmasına sebep oldu ve SSCB Türkiye'nin başka hiçbir ülkeyle dostluk kurmasına tahammül edemiyordu. Zaten Montreux'den Sözleşmesinden dolayı Türk – Sovyet dostluğuna gölge

⁷²² Oran, 2003, **a.g.e.**, s. 315.

⁷²³ **Saime Yüceer**, “Atatürk Dönemi (1919 – 1938) Türk – Rus İlişkilerinin Siyasi Boyutu” **Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk – Rus İlişkileri**, I. Çalıştay Bildirileri 14 – 15 Mayıs 2010, Çev ve Yay. Haz. İlyas Kamalov, İrina Svistunova, Ankara 2011, s. 86.

⁷²⁴ Oran, 2003, **a.g.e.**, s. 317.

⁷²⁵ Oran, 2003, **a.g.e.**, s. 317; Antlaşmanın oluş sebebi; SSCB Şubat 1926'da Türkiye'den gelen mallara sınırlamalar koymuştu ve mayıs ayında ise Odesa limanı Türk mallarına kapanmıştı.

⁷²⁶ Uçarol, 1993, **a.g.e.**, s. 528; 27 Ağustos 1928'de Paris'te ABD, Almanya, İtalya, Japonya, Çekoslovakya ve Belçika arasında “Kellogg Paktı” imzalandı. Pakta SSCB ve Türkiye 8 Temmuz 1929'da resmi olarak davet edildi.

⁷²⁷ **Mitat Çelikpala**, “Sovyetler Birliği ile İlişkiler”, Ed: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008**, Barış Platin Kitap, Ankara 2008, s. 209.

düşmüştü. Sovyetler Boğazların ortak savunulması hususunda her zaman ısrar ediyordu. Bu da SSCB'nin eski Çarlık Rusya'nın klasikleşmiş taleplerini de ortaya koymaya başlaması demekti. 1920'de başlayan dostluk 1938'de Atatürk'ün ölümünden sonra kötüleşmeye başlamıştır. SSCB'nin II. Dünya Savaşına kadar Kıbrıs'ta aktif bir rol oynadığı pek söylenemez. Fakat SSCB adanın siyasi nabzını her zaman takip etmiştir. Çünkü Kıbrıs Adası'nda I. Dünya Savaşından sonra Komünizm faaliyetleri başlamıştı. Fakat Kıbrıs Komünist Partisi (Kommonistikon Komma Kyprou, KKK) o zamanlar dinin çok tesirli olduğu bir ziraat memleketinde Ortodoks kilisesine karşı kuvvet gösterememiştir⁷²⁸. Böyle olsa bile SSCB'ni, Batı Asya'nın anahtarlığını üstlenen stratejik ada Kıbrıs'ın, İngiltere tarafından önce Lozan Antlaşmasında ve sonra 1 Mart 1925'te Taş Koloni edilmesi rahatsız ediyordu.

Bolşevikler, Rusya'da Lenin başkanlığında İhtilal yaparak iktidara gelmiş ve dünya halklarında sömüren devletlere karşı ayaklanmayı daima teşvik etmiştir. Bu açıdan 1917'de gerçekleşen “*Büyük Kasım İhtilali*” ezilen dünya halklarına bir umut oldu. Kıbrıs'ta İngiliz'lere karşı ayaklanan Rum Toplumunun hareketi de bunun bir delilidir⁷²⁹. SSCB kaynaklarının hemen hemen hepsinde Kıbrıs'tan bahsedildiğinde ilk göze çarpacak olan kelimeler “*Talihsiz Kıbrıs*” olarak geçmektedir. Evet, Kıbrıs'ın tarihine baktığımızda böyle bir durum söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Rus ve yabancı kaynaklarının verdiği belgelerde ada halkı hep yabancılar tarafından yönetilmiştir.

Rus yazar Leonidov'un kitabında; yerli ana unsur olan toplum Rumlar, istilacı güçlerin ezgisine girmiştir ve yerli halkı asimle etmeye çalışmıştır. Fakat amaçlarına ulaşamamıştır diyor⁷³⁰. XIX. Yüzyılda ada İngilizlerin eline geçti. İngiltere Kıbrıs'ı, Asya ve Afrika'da sömürge edinme yolundaki ana üs haline getirildi. Böylece Kıbrıs 80 senelik İngiliz kolonisine dönüştürüldü⁷³¹. Leonidov aynı zamanda Türklerin adadaki yönetimi hakkında; *Kıbrıs Osmanlı Devleti'nin bir parçası olduğu zamanlar ada tarihinin en kötü zamanlar olduğu özellikle belirtilir. Osmanlı döneminde adanın*

⁷²⁸ Adams T.W, Alvin J. Catrell, **Kıbrıs'ta Komünizm**, s. 6.

⁷²⁹ Haz: Kornienko R.P. (Ed), Urazova E.İ, Chemenkov K.A, **Kipr**, İzd: Nauka, Moskova 1969, s. 116.

⁷³⁰ Leonidov S.M, **Kipr v Borbe Za Nezavisimost**, İzd: İnstituta Mezhdunaraodnikh Otnochenii, Moskva 1963, s. 3.

⁷³¹ Leonidov S.M, 1963, **a.g.e**, s. 3.

ekonomisi ve ada Rumlarının siyasi baskılara en çok maruz kaldığı dönem olarak yazılıyor. Ona göre siyasi baskılara karşı özgürlük isyan bayrağını açan Ortodoks kilisesidir. Kilise sadece fikri ortaya atan değil aynı zamanda yabancılara karşı izlenen isyan politikasının yöneticisi konumuna geldi⁷³². Kıbrıs'ta toplanan verginin % 80'i adadaki Sultan'ın askerleri ve asayiş milisleri, Türk yöneticilerine ve devlet hazinesine giriyordur. Kalan vergini bile ada halkı için harcanmıyordu⁷³³. XX. Yüzyılda ise Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in kilit noktası olan adanın stratejik durumundan istifade eden emperyalist NATO ve ABD'nin adadaki iki halk arasına fitne sokarak daima krizde tutması olarak kaynaklarda gösteriliyor⁷³⁴. SSCB kaynaklarının verdiği bu deliller ne kadar doğru veya yanlış tarihin vereceği karardır. Fakat şunu da belirtmek gerekiyor ki, her bir devletin kendi topraklarını muhafaza etmek amacı uğrunda yapılan görüşler kendi açılarından doğrudur.

Bu nedenle SSCB Kıbrıs hakkında, kendi toplumuna daima ideolojik açıdan anlatmaya çalışmıştır ve bu yolda ne gerekiyorsa elinden geleni de yapmıştır. Bahsettiğimiz gibi Sovyetler Kıbrıs'ın nabzını iyi kullanmaya çalışmıştır ve daima haberdar olmuştur. Mesela: Ocak 1931'de Kıbrıs Merkez Komitesi raporları Bolşevik Rusya'da “*son derece gizli*” şifresiyle yetkili makamlara verilmiştir⁷³⁵. Aynı zamanda Kıbrıs Komünist Partisinin yaptığı faaliyetlerden de haberdar oluyordu.

Bu raporlarda Kıbrıs Merkez Komitesi'nin yoğun bir şekilde Enosis taraftarı olduğunu ve Kıbrıs Komünist Partisinin de faaliyet alanları çerçevesinde Kıbrıs'ın içinde bulunduğu ekonomik kriz ve İngiltere sömürgeciliğinden kurtula bilmenin yegâne yolu Kıbrıs Proletaryasının (Rum, Türk, Ermeni ve diğerleri) bir çatı altında birleşmesi olarak gösteriliyor⁷³⁶.

⁷³² Anatolev G, Orlof B, **Problema Kipra**, İzd, Znanie, Moskva 1959, s. 4.

⁷³³ Leonidov S.M, 1963, **a.g.e**, s. 18.

⁷³⁴ Chmarov V.A, **Kipr v sredizemnomorskoy politike NATO**, İzd: Nauka, Moskova 1982, s. 3.

⁷³⁵ Rossiskii Gosudarstvenni Arhiv Sosyально Politicheskoi İstorii (RGASPI), “Komunistisheskaya Partia Kipra 1923 – 1934” Fond 495, Opis 295, Delo 7, s. 1.

⁷³⁶ RGASPI, F 495, O 295, D 7, s. 12.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI SOVYETLER BİRLİĞİ VE KIBRIS

a. SSCB'nin 1945 – 1964 Arası Türkiye ve Kıbrıs Buhranıyla İlgili Takip Ettiği Siyaseti

Öncelikle belirtmek istiyoruz ki, II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş ABD – Sovyet Birliği arasındaki iki kutuplu küresel bir çekişmedir. Bu temel olarak Avrupa'nın parçalanmış küresel imparatorluğunun mirası üzerinde bir rekabettir. Her ne kadar iki tarafta da askeri bir güç olsa da, ABD doğasından kaynaklanan bir avantajı vardı⁷³⁷. SSCB'ye baktığımızda, çok geniş bir alanı kapladığını görmemize karşın, tıpkı kendisinden önceki Rus Çarlığı gibi karalar arasında sıkışmış vaziyettedir. ABD'ye gelirsek aynı büyüklükte olmakla beraber dünya okyanuslarına kolayca geçiş şansına sahiptir.

SSCB II. Dünya Savaşından galip çıksa bile kendi sınırlarıyla direk sıcak denizlere inemiyordu. Bu de demek ki, ABD'nin kolaylıkla Sovyetleri kapsayabilir ve böylece kıskaç altına alabiliyordu. Nasıl, Norveç'te North Cape'den Türkiye'ye, Aleutiyan Adalarına kadar Birleşik Devletlerin müttefikleri tarafından kemer oluşturulmuştur ve bütün bunlar SSCB'nin güvenliğini tehdit ediyordu. Ayrıca SSCB, Montreux Boğazlar Sözleşmesinin getirdiği düzeni, Boğazları, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerini tümüyle kapayamaması Sovyet güvenliği için her zaman tehdit olarak algılıyordu.

SSCB, II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin SSCB'ye karşı düşmanlık yürüttüğünü bahane ederek, 17 Aralık 1925 tarihinde Paris'te imzalanan ve süresi de 7 Kasım 1945'te bitecek olan “*Türk – Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın*” 19 Mart 1945'te mecburen feshine zorlandığını açıklandı⁷³⁸. Burada Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un ve SSCB'nin takındığı siyasette şunu anlamakta güçlük çekmiyoruz. Bütün bu olup bitenden ancak Türkiye sorumlu olarak tutuluyor. Aslında Türkiye, 20 yıldır Türk dış politikasının temeli olan ve iki ülke arasındaki

⁷³⁷ George Friedman, **Gelecek 100 Yıl. 21. Yüzyıl İçin Öngörüler**, Çev; İbrahim Şener, Enver Gürsel, Pegasus Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009, s. 46.

⁷³⁸ Hakov Dj, **Politika Pravitelstva A. Menderesa , Sozdanie Voyenno – Politicheskogo Bloka Na Blizhnem Vostoke Posle Vtoroy Mirovoy Voyni (1950 – 1955 gg)**, “Etudes Balkaniques” No 2, 1969'dan ayrı basım, Sofya, s. 52.

dostluğun simgesi haline gelmiş bulunan bu antlaşmaya çok önem vermekteydi⁷³⁹. Bu sebeple Türk Hükümeti 7 Nisan'da verdiği cevapta Sovyet Hükümetinin ne gibi teklifleri olduğunu sordu ve iki tarafın da menfaatlerine uygun bir diğer paktın yapılabileceğini bildirdi. Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper ile Sovyet Dışişleri Bakanı arasındaki 7 Haziran 1945'teki görüşmede Molotov, bir yeni paktın imzalanmasından önce iki ülke arasında bazı meselelerin çözülmesi gerektiğini söyledi.

Bu meseleler şunlardır:

◆ 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile tespit edilen Türk – Rus sınırında değişiklik, yani SSCB lehine bazı düzeltmeler yapılması, ◆ Herhangi bir saldırı karşısında ortak savunmayı sağlamak üzere Boğazlarda Sovyetlere üsler verilmesi⁷⁴⁰, ◆ Montreux Sözleşmesinin yeniden gözden geçirilmesi prensibi üzerinde iki hükümet arasında bir anlaşma⁷⁴¹.

Ancak Selim Sarper Molotov'a verdiği cevapta ilk iki isteği reddetti. Montreux Sözleşmesi ise sadece Türk – SSCB'ni değil, bütün taraf devletleri ilgilendirdiği için onların da görüşlerine başvurulması gerektiğini öne sürdü. Böylece Türkiye SSCB'ye boyun eğmeyerek isteklerini reddetti. Bunun üzerine SSCB 1945 yılından itibaren Türkiye üzerinde ağır bir siyasal baskı uygulamaya başladı. Burada SSCB, II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin ABD yanlısı siyaset güttüğünü ve SSCB arasındaki iyi komşuluk anlaşmasına karşı geldiğini vurguluyor. Aslında Türkiye'yi ABD'nin kucağına atan ta kendisidir. Çünkü Türkiye SSCB isteklerine karşı bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla ABD'ye yanlısı politika izlemeye başladı.

Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye SSCB'nin silahlı saldırısına uğradığı takdirde, tek başına da olsa, karşı koymaya kararlı olduğunu çeşitli yollardan dünyaya bildiriyordu. 1953 senesine gelindiğinde artık ortada Stalin yoktu ve SSCB 30 Mayıs 1953'te resmen “Bizim Türkiye Cumhuriyetinden herhangi bir toprak talebimiz yoktur, Boğazlara gelirse barış içinde o sorunu da çözeceğiz” diye

⁷³⁹ Hüner Tüncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938 – 1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s. 159 – 160.

⁷⁴⁰ Naci Baydar, *Avrupa Birliği – Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Beta Basım, İstanbul 2004, s. 9.

⁷⁴¹ Gönlübol, 1996, *a.g.e.*, s. 193.

ilan ettiler⁷⁴². Ocak 1956'da Türkiye'nin SSCB Büyükelçisi Kemal Kavura, Vorachilov tarafından kabul edildi ve devamla; *"Eğer komşularımız gerçekten iyi komşuluk ve barış içinde yaşamaya hazırsa, biz de her zaman hazırız"* diyordu⁷⁴³. İki ülke arasındaki ilişkileri tekrar gözden geçirerek yeni yönetimi yoklamak amacıyla 31 Mayıs'ta SSCB, Türkiye'deki yeni hükümeti tanıdığını açıkladı. 28 Haziran'da Gürsel'e bir mesaj gönderen Kruşçev, Türkiye'nin ikili ilişkileri geliştirmek konusundaki niyetini paylaştıklarını, ancak iki ülke arasında çözümlenmesi gerekli birtakım sorunlar bulunduğunu belirtti.

Kruşçev, Türkiye'nin on yıldan beri izlemekte olduğu Batılı güçlerin askeri bloklarına katılma politikasının sonucunda SSCB ile arasındaki iyi komşuluk ilişkilerine aykırı davranışlarda bulunduğunu, Moskova'nın Türkiye'nin karşı karşıya olduğu bu güç durumu değerlendirebildiğini belirtti⁷⁴⁴. Aynı zamanda 6 Ağustos 1960'ta Türkiye'nin Moskova Büyük Elçisi olarak atanan Fahri Korutürk, Brejnev tarafından kabul edildi. Korutürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin iyi komşuluk taraftarı olduğunu söyledi. Brejnev de Türkiye'nin samimi görüşlerine katıldıklarını ve SSCB'nin Lenin'in gösterdiği kutlu yoldan değişmeyeceğini vurguladı⁷⁴⁵.

Gürsel 8 Temmuz'da, Kruşçev'in mesajını yanıtladı. İki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi konusunda Kruşçev'in samimi arzularına aynı şekilde katıldığını belirtti. Fakat Türkiye'nin NATO ve CENTO'ya üye olmaları iki ülke arasındaki iyi komşuluk ilişkilerine geliştirilmesinde engel olmadığını bildirdi. 1960 yıllardaki Türk – Sovyet ilişkilerinde beklenen iyileşmenin uzak olduğu 1961 yılında artık kesinlik kazandı. Çünkü SSCB 3 Şubat 1961'de Türkiye'ye bir nota göndererek ABD ve NATO füzelerinin Türkiye'de konumlanması kendisini tehdit ettiğini ileri sürdü.

Türkiye ise bağımsız ve egemen bir devlet olarak kendi güvenliğini sağlamak amacıyla gerekli önlemlerin alınmasında hiçbir sakınca görmediğini ileri sürdü ve bunalım 1962 Küba Füze Bunalımı sırasında doruk noktasına ulaştı. Fakat iki devlet arasındaki buzların yavaş erimeye başlaması olarak Kruşçev'in Cumhuriyet gazetesine verdiği "Atatürk ve Sovyet – Türk ilişkileri" başlıklı demecinde;

⁷⁴² Chernikov, 1977, a.g.e, s. 98; BCA, 030.01.61.376.17.

⁷⁴³ Chernikov, 1977, a.g.e, s. 99.

⁷⁴⁴ Melek M. Fırat, 1960 – 71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997, s. 46.

⁷⁴⁵ Pravda, Pazar 7 Ağustos 1960, No 220 (15334), s. 1.

“10 Aralık 1963’te Atatürk’ün vefat edeli yirmi beş sene oldu. Bizim halkımız ve devletimiz Atatürk’ü çok iyi biliyor. Çünkü Türkiye’nin bağımsızlık ve kalkınma döneminde yaptığı büyük işler dönemini Atatürk Devri olarak nitelendiriyoruz. Günümüzde Türk – Sovyet ilişkilerinde SSCB daima iyi komşuluk taraftarıdır. Kara Denizi barış ve ticaret denizi olmasını istiyoruz. Ayrıca Türkiye’nin 17 Aralık’ta BM’de alınan karara⁷⁴⁶ sağduyuyla verdiği olumlu oyu iki devlet arasında dost ve iyi komşuluk taraftarı olduğunu belirtiyor. İki devlet arasında ticari, ekonomi ve kültürel alanlardaki ilişkileri geliştirirsek, savaş karşıtı tavırlarımız desteklenecektir. Çünkü kültürel ilişkiler sayesinde iki devlet bir birini iyi tanıyabilir ve neticede karşılıklı güven ortaya çıkar.

İki devlet arasındaki iyi komşuluk politikası yürürlüğe koyulursa Kahraman Atatürk prensiplerine uyulacaktır. SSCB daima iyi komşuluk için Türkiye ile ilişkiler yürütmeye hazırdır”⁷⁴⁷

Demesi neticesinde iki devlet arasındaki buzların erimeye yüz tuttuğunu söyleyebiliriz. Hal böyle iken SSCB’nin Türkiye ile paralel yürüttüğü Akdeniz politikası da aktif bir rol almaya başladı. Çünkü SSCB II. Dünya Savaşından galip çıktıktan sonra, yeniden milli hedeflerine döndü. Rusya’nın dış politikasının ana hedeflerinde kuşkusuz “Sıcak Denizlere” inme politikası hiçbir zaman geri plana itilmemişti. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz gibi SSCB, savaştan sonra Türkiye ile arasındaki sınır değişikliğini ve Boğazlarda üs istemesi bunun açık bir delilidir.

Fakat Savaş sonrası Rusya, “Sıcak Denizlere” inme politikasında kendine rakip olarak İngiltere’yi görüyordu ve bütün stratejik hesaplarını bu devlet üzerine kurmaktaydı⁷⁴⁸. Çünkü Doğu Akdeniz’de bulunan ve stratejik önemi olan Kıbrıs’ta İngiltere’nin bulunuşu Sovyetlerin güneye sarkabilmelerini engellemekte idi. Bundan ötürü, SSCB ilk iş olarak İngilizleri Kıbrıs’tan atmak istemiştir. Savaş yıllarında, bu amaçla yetiştirdikleri Rum Komünistleri Kıbrıs’a yollanmış ve Rum Halkının Enosis yani Yunanistan’la birleşme arzularını sürekli olarak kışkırtmıştır⁷⁴⁹. Kıbrıs Buhranında ve günümüze kadar Kıbrıs tarihinde önemli rol üstlenen AKEL

⁷⁴⁶ Nükleer bombaların yayılmaması hakkında.

⁷⁴⁷ **Sosyalist Kazakistan**, Salı 14 Aralık 1963, No 267 (12313), s. 1.

⁷⁴⁸ **Şahin**, 2008, a.g.m, s. 864.

⁷⁴⁹ **Aziz Aysel**, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı ve Sovyetler Bitliği”, S.B.F Dergisi, C XXIV, S 3, s. 167.

Komünist Partisinin⁷⁵⁰ 14 Nisan 1941’de (Çalışan Halkın Yenileşme Partisi) kurulmuş olması da bu bakımdan ilgi çekici olduğunu gözden kaçmıyor. Bu parti yasadışı bir siyasi yapılanmaya sahipti⁷⁵¹. İngilizler toplumsal sükûnete yönelik yeni siyasetleri çerçevesinde hareket ederek komünistler ile işbirlikçilerinin eylemlerini bastıracak önlemler almadılar. Çünkü Kıbrıs’ın stratejik konumu ve Almanlar tarafından işgal edilmesi tehlikesi yüzünden, İngilizler savunmaya yönelik büyük savunma merkezleri inşa etmeye başladılar. Nazilerin olası bir saldırısı karşısında savunma acelesi içinde olan İngilizler, Kıbrıslı işçilerle mümkün olan en iyi işbirliğini amaçladılar. Bu arada İngiltere’nin farklı bir planı daha vardı. Bu plan ise SSCB ile Almanya’ya karşı ittifak oluşturulmasıydı. Bunun neticesinde İngiltere ile AKEL arasındaki ilişkiler normal bir sürece girmeye başladı.

İki müttefikin Nazilere karşı bir cephede bulunması adadaki komünistleri de etkiledi ve Nazizm karşıtı olarak İngiliz ordularına gönüllü olarak katılanlar oldu. Bununla birlikte İngilizler savaş zamanında Yunanistan’daki Komünistlerin denetimindeki ELAS (Yunan Halk Kurtuluş Ordusu) ile AKEL’in Kıbrıs toplumundaki faaliyetlerine göz yummaya mecbur oldu. 8 Mayıs 1945’te savaşın sona ermesinden sonra, iki müttefiklerin yolları tamamen ayrıldılar ve ortaya yeni sahneler çıktı. Yeni rekabet senaryosu artık Nazi karşıtı değil, doğu ile batı arasında şekillenmeye başlamıştı. Bu cepheleşmeler beraberinde “Soğuk Savaşı” getirdi. Bu değişen durum neticesinde Kıbrıs’ta İngiltere sömürgeciliğine karşı Rum Toplumu tarafından milli bağımsızlık hareketleri⁷⁵² başladı.

İngiltere adadaki hâkimiyetini kaybetmemesi yolunda, Rumların milli hareketlerine “*böl ve yönet*” taktiğini kullanmaya başladı ve Türkiye ve Yunanistan’ı Kıbrıs meselesinde taraf haline getirdi. Bu dönem Sovyet basınında Kıbrıs’taki toplumlar arasındaki olup biten siyasi olayları adanın kendi içindeki problemi olarak gösteriliyordu. Kıbrıs’taki bu atmosferin yaratılmasındaki asıl kışkırtmacıların başta

⁷⁵⁰ Şevki Kıralp, “AKEL ve Kıbrıslılık”, Der; Mehmet Hasgüler, Murat Özkaleli, **Kıbrıs’ta Kimlik ve Değişim Post Annan Sürecinde Ada**, Alfa Yayınları, İstanbul 2011, s. 268; AKEL, selefi Kıbrıs Komünist Partisinden oldukça farklı bir Kıbrıs Politikası ile sahneye çıkmıştır. Partinin ilk başlarda üstlendiği görev Enosis’in gerçekleştirilmesi için mücadele etmek olmuştur.

⁷⁵¹ Druşotis, 2007, **a.g.e.**, s. 2.

⁷⁵² Daha doğrusu Rumların nihai hedefi bağımsızlık değildi, Yunan anakarasına bağlanma Enosis hareketleri idi diyebiliriz.

emperyalist İngiltere ve NATO, ABD olduğu vurgulanıyordu⁷⁵³. Fakat SSCB stratejik hesaplarının İngiltere üzerine hesaplamasının kısa zamana da yanlış olduğunu fark ederek İngiltere'nin yerini ABD'nin aldığını anladı. 1947 yılında Hindistan'da İngiliz yönetimi son bulmasının ardından İngilizlerin Ortadoğu'da kalmalarının asıl amacı ortadan kalkmıştı. Soğuk Savaşın başladığı bu tarihlerde İngiltere'nin bu bölgeden sessiz sedasız ayrılması stratejik bir hata olurdu. Çünkü İngiltere'den boşalan bu bölgeye zaten tarihten gözleri olan SSCB'nin doldurması hiçte sürpriz değildi. Böyle bir durum Batı ve perde arkasından el uzatan ABD'nin çıkarlarına uygun düşmezdi. Netice itibariyle SSCB adıyla yeniden biçimlenen Rus emperyalizmi Doğu Akdeniz ve Ortadoğu politikasında aktif bir rol üstlenmeye başladı.

Örneğin, hepimize malum olan 1948 yılında İngiltere'nin adaya verdiği "*Muhtariyet Anayasası*" Başpiskopos Makarios, Rumlar ve komünistler tarafından reddedilmişti. Bu olayda komünistler aktif olması, SSCB tarafından yönetildiğini söyleyebiliriz. Diğer bir örnek ise Yunanistan'da komünist Markoscuların iç savaş çıkardıkları bir sırada Kıbrıs'ta da komünistlerin, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak için faaliyetlerinin artmalarıdır⁷⁵⁴. Nitekim SSCB'nin yürüttüğü bu politika Batı ve ABD'de bir paniğe yol açtı. Bunun neticesinde, İngiltere Ortadoğu ve Akdeniz'den çekilirken bölgeye olası Sovyet müdahalesini önlemek ve bölgeyi kontrol altında tutabilmek için kendine stratejik üç önemli üs tesis etti.

Bunlardan ilki, 1948 yılında kurulan İsrail'dir, diğer ikisi de, 1960'ta Kıbrıs'tan ayrılırken elde etmiş olduğu Ağratur ve Dikelye üsleridir⁷⁵⁵. SSCB, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmadan önce var gücüyle Kıbrıs Rumlarını İngiltere'ye karşı desteklediler. İngiliz hâkimiyetine son vermek amacıyla Rumlara yardım eden SSCB aynı zamanda Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesine ve özellikle Kıbrıs'ın Türkiye – Yunanistan arasında taksimine de karşı çıktı. Ayrıca Kıbrıs'ın NATO'ya

⁷⁵³ Chakhbazov B.A, **Problema Kipra v Politike Turtsii v 1960 – 1980 gg**, Ordzhonkidze 1983, s. 3; Chmarov, 1982, a.g.e, s. 3 – 4.

⁷⁵⁴ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1980**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1983, s. 529.

⁷⁵⁵ İngiltere'nin üslere sahip olması yolundaki yürüttüğü politikası daha öncelerden düşünülmüş plan olarak tanımlıyorum. Neden beni bu düşünceye sevk eden daha öncede belirttiğim gibi ta 19 Nisan 1933 tarihinde İngiltere Müstemleke Nazırı Philif Kanlif Lister'den sonra, 1936 yılında peş-peşe İngiliz Bahriye Nazırı Samuel Hoare ve İngiliz Hava Müsteşarı Philif Sasson Kıbrıs'ı ziyaret etmişlerdi. İngiliz Hava Müsteşarının Cyprus Mail gazetesi muhabiriyle yaptığı konuşması sonunda Kıbrıs'ta Deniz üssü yapılabileceği anlaşılmıştır. Ayrıca Türkiye Kıbrıs Konsolosluğundan alınan bilgiler de bunu doğruluyor. **BCA**, 030.10.234.581.1.

girmemesi için çaba gösterdi ve hep NATO aleyhinde emperyalist olduklarını vurgulayarak propaganda yaptılar. SSCB'nin bu dönem Kıbrıs politikasında başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'nin istedikleri gibi “ne ilhak ne de taksim” oldu ve NATO'ya da kaptırılmadı. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda SSCB Başkanı Brejnev, Cumhurbaşkanı Makarios'a 16 Ağustos 1960'ta tebrik mesajını gönderdi. Mesajda; Bağımsızlık uğurunda Kıbrıs halkının verdiği çetin mücadelesi sonucunda elde ettiği bağımsızlığını kutluyor, Sovyet halkı ve kendisinin en samimi tebriklerini iletiyor. Ayrıca SSCB *bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetiyle diplomasi alanda sıkı işbirliği yapmaya her zaman hazırdır ve Sovyet Halkı temeli yeni atılan Cumhuriyetin yanındadır* diyordu⁷⁵⁶.

SSCB ayrıca İngiltere'nin Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın verdiği yetkilerle, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız bir siyaset takip etmesini engelleyeceğinden, adadaki 99 mil kare alanda üs kurmasından ve istediği takdirde bu alanı genişletebileceğinden dolayı endişeleniyordu. Fakat bunca kısıtlı olaylara rağmen SSCB daima Kıbrıs'ın yanında olacaktır⁷⁵⁷. Bu diplomasiden anlaşıldığı üzere SSCB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla tarihi emellerine doğrudan yakınlıktı diyebiliriz. Ayrıca, neticede SSCB Komünist bir ülkedir. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios ise bir din adamıdır. Ama olaylar gösteriyor ki SSCB, Kıbrıs'ı kazanabilme adına yerli komünistlerle birlikte din adamıyla da anlaşabiliyor.

Kıbrıs'ta sırasıyla 1963 yılı sonuna doğru alevlenen ve 1964 senesinde bütün şiddetini arttıran olaylarda SSCBni tutum ve davranışlarını incelersek, SSCB, tarihi Akdeniz'e inme emellerine ulaşabilmek için; ♦ *Öncelikle Kıbrıs'ı komünist bir ülkeye dönüştürmelidir. Bunun için Budapeşte Radyosunda her gün Rumca Sovyet propagandası yapma ve Kıbrıs Komünistlerinin organı olan Haravgi (Şafak) gazetesi ile Sovyet Komünist Partisini “Komünist Hareketin Öncüsü” olarak tanıtmak*⁷⁵⁸. ♦ *Doğu Akdeniz'de bağlantısız bir politika izleyen ve NATO politikalarına karşı çıkma cesareti gösteren Makarios'u destekleyerek Bölgeyi NATO denetimine sokmamak ve NATO'nun güneydoğu kanadında ortaya çıkan çatlaktan yararlanmak*⁷⁵⁹. ♦ *Sertleşen Türk – Sovyet ilişkilerin yumuşatarak dost geçinme ve Kıbrıs konusunda tarafsız*

⁷⁵⁶ **Pravda**, Çarşamba 17 Ağustos 1960, No 230 (15354), s. 1.

⁷⁵⁷ **Pravda**, Çarşamba 17 Ağustos 1960, No 230 (15354), s. 6.

⁷⁵⁸ Adams, Alvin, **a.g.e.**, s. 9.

⁷⁵⁹ Fırat, 1997, **a.g.e.**, s. 142 – 143.

*duruma getirmedi*⁷⁶⁰. Sonuçta bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yakından izleyen SSCB'nin Kıbrıs'ta olayların başlaması ve NATO müdahalesinden söz edilmesi karşısında sessiz kalması beklenemezdi. Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmaların başlaması SSCB kamuoyunda tepkilere yol açtı. 27 Aralık 1963'te Sosyalist Kazakistan gazetesinin “Kıbrıs'taki Çatışma” başlıklı makaleye göre; “sokaklar gece biraz sakinleşti, fakat 24 Aralık sabahından itibaren Lefkoşa sokaklarında tekrar ateşler açıldı. Rum ve Türk Toplumlarının arasına fitne sokan Batı yandaşları, Kıbrıs Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısının silaha başvurmanın anlamsız ve kısa sürede silah bırakma duyurusunu dikkate almadılar.

*Son zamanlarda yaşanan çatışmalar sonucunda on beşten fazla insanın öldüğü ve elliden fazlasının da yaralı olduğu bildirildi*⁷⁶¹. Ayrıca bu çatışmaların başlaması nedeni de, Makarios'un iyi niyetle Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve egemenliğin kayıtsız sürmesi açısından anayasaya bazı değişiklikler yapma teklifleri bazı çevreler tarafından çatışmaya yol açtığı ileri sürüldü ve ayrıca dışarıdan destek alan adadaki Türk şovenleri anayasa değişikliğine şiddetle karşı çıktılar. AKEL, yüzyıllardır bir arada sorunsuz yaşayan iki toplum, dışarıdan yönetilen şovenler tarafından iki toplum arasın açılmaya çalışılıyor. Ayrıca bu hiçbir bloğa girmeme siyasetini takip eden Kıbrıs'ın yararına değil, ada iç siyasetini karıştıranların yararına oluyor. Komünist basını Hravgi gazetesi halkı Kıbrıs Cumhuriyeti ve Cumhurbaşkanı yardımcısının sağduyulu duyurusunu desteklemeye çağırdı (TASS)”⁷⁶².

28 Aralık 1963 tarihinde Paravda yayınlanan “Sömürgeciliğin Yankısı” adlı makaleye göre; “Kıbrıs olaylarının nedeni, Şubat 1959'da emperyalist NATO'nun yöneticileri tarafından Kıbrıslılara dayatılarak kabul ettirilen Londra ve Zürih antlaşmalarıdır. Ayrıca İngiltere'nin askeri üsler elde etmek için Kıbrıs topraklarının bir bölümüne el koymasıdır. Kıbrıs'ı “garanti” yani müdahale hakları ile askeri işbirliğine zorlamak ve bağımsız bir dış siyaset takip edilmemesi için Rum ve Türklerden oluşan Kıbrıslılar arasında yapay bölünme tohumlarını ekmek. Netice olarak bu antlaşmalar Kıbrıs Cumhuriyeti için bir siyasi saatli bomba olup, Kıbrıs'ın

⁷⁶⁰ Aysel, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... a.g.m, s. 169.

⁷⁶¹ Rauf Denktaş'ın yaptığı açıklamaya göre, on gün boyunca 99 Kıbrıslı Türk öldürüldü, 470'i yaralandı ve 154'ü kayıp oldu. Kıbrıslı Rumlar arasında ise ölü sayısı 80'e ulaşmıştır. Sovyet basınlarındaki ölü sayısındaki rakamlar gerçekleri yansıtmıyordur.

⁷⁶² Sosyalist Kazakistan, Cuma 27 Aralık 1963, No 301 (12347), s. 4.

egemenlik haklarına büyük ölçüde tecavüz etmektedir”⁷⁶³. Uzun bir süreden beri Kıbrıs konusunda hassalaşan Türk kamuoyu da, Rum toplumunun Kıbrıs Türkleri üzerine ezici politikaları artınca hükümete müdahale etmesi için baskı yapmaya başladı. Böylece 25 Aralık saat 01.00'de Ankara'da, İsmet İnönü, Genelkurmay ve Dışişlerinin ileri gelenlerini topladı. Alınan karar bir Türk jet filosunun sabah vakti ada üzerinde alçaktan ihtar uçuşu yapması ve iki garantör devlete yeniden müracaatla, ateşin durdurulması için adadaki 3 devlet kuvvetlerinin birlikte hareket etmelerinin istenmesiydi. Dışişleri Bakanı Erkin bu kararları sabah saat 02.00'de İngiliz, 02.30'da da Yunan Büyükelçilerine bildirdi⁷⁶⁴. Ayrıca NATO'ya durumdan haberdar edilmeleri için NATO Delegatesine talimat verilmesi istenildi.

Türkiye'nin bu kararı Türk dış politikasındaki Sovyet – Türk ilişkilerindeki buzların erimesi olarak yukarıda belirttiğimiz yumuşama dönemini bir anda altüst etti. 25 Aralık 1963'te Kıbrıs'ta katliam hareketleri tekrar şiddetli bir şekilde başlaması üzerine, Türk uçakları Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşlar yaptı. Makarios Kıbrıs'taki Sovyet Büyük Elçiliği ile uzun görüşmeler yapması ardından SSCB, 31 Aralık 1963 tarihinde Türk Hükümetine bir nota vermiştir. Genel tonu itibarıyla yumuşak sayılan bu notada, SSCB, Türk Hükümetinin ada üzerindeki bu hareketini protesto etti. Makarios 1 Ocak 1964 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşundaki temel Antlaşmaları feshetti. Kanaatimizce Makarios'un bu adımları atmada SSCB'nin kendisini desteklemesinden cesaret aldığını düşünüyoruz. Bu karardan sonra adada yaşayan Türk Toplumuna tekrar saldırılar başladı.

Türkiye, Rum saldırılarının önlenmesi için İngiltere ve Yunanistan hükümetleri ile birlikte harekete geçilmesini istedi. Tarihe “*Üçüncü Londra Konferansı*” olarak geçen toplantı İngiliz Bakan Duncan Sandys'ın başkanlığında 15 Ocak 1964'te başladı. Londra Konferansı'nda sorunun NATO içi bir sorun olarak algılanması ve üç garantör devlet arası görüşmelerle çözümlenmeye başlaması üzerine SSCB tepkisini sertleştirdi. Böylelikle SSCB Kıbrıs Sorununa bir adım daha atmış oldu ve Londra Konferansı'nın Kıbrıs'ın hürriyet ve bağımsızlığını tehdit ettiğini ileri sürerek şöyle diyordu; “*Londra*

⁷⁶³ Fırat, 1997, **a.g.e.**, s. 143 – 144; **Aysel**, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... **a.g.m.**, s. 170 – 171.

⁷⁶⁴ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 403 – 404.

Konferansı, Kıbrıs'ın hürriyet ve bağımsızlığına karşıdır. Sözde, Kıbrıslıları Kıbrıslılara karşı koruyacak olan uluslararası bir kuvvetin kurulmasının planları hazırlanmaktadır. Uluslararası diye gösterilen askerler, gerçekte saldırganın askerleri, sömürgeci NATO askeri grubunun askerleridir. Kıbrıs'a asker gönderecek olan NATO'nun büyük devletleri, ulusal kurtuluş hareketlerine karşı kuvvetlerini kullanma alışkanlığı olan, bu harekâta karşı olanlardır. Bu kuvvetlerin, Kıbrıs'a düzen ve asayişi geri verip, Kıbrıslıyı Kıbrıslıdan koruyacağı iddia edilmektedir. Bazı Batılı başkentler, dünyada yaşayan insanların, bu çeşit askerlerin böyle bir amaca hizmet edeceklerine inanacak kadar aptallaştığını mı sanıyor? Sağduyu, Kıbrıs'ı yıllarca yönetimi altında tutan, halkını bastıran, orada bir askeri üs bulunduran ve oradan komşu Arap ülkelerini tehdit eden ülkenin, Kıbrıs'ı korumaya en az layık devlet olduğunu ispat eder.

Geçmişte, boyunduruk altında tutma dostluluğu ile yapılıyordu. Şimdi ise, Kıbrıslılar uzun ve kahramanca bir uğraşmadan sonra, yine kandırma yolu ile köleliğe itilecektir. Her ülke kendi savunmasından sorumludur. Kıbrıslılar kendi ülkelerinin savunmasından neden sorumlu olmasınlar? Niye bunu başkalarının yapması hususunda Kıbrıslılar zorunlu bırakılsınlar? Büyük NATO ülkeleri ABD ve İngiltere askerlerini Kıbrıs'a göndermek istiyorlar. Aynı zamanda küçük bir devletin bağına süngüyü saplamak için bu yüz kızartıcı ve tehlikeli işe, Kıbrıs'ı çevreleyen çeşitli ülkeleri de katmak istiyorlar. Bu işe de "Kıbrıs meselesini çözmek" diyorlar. Hükümrân ve bağımsız bir ülkenin hükümrânlığına saygı neredede kalmıştır. İş sorunlar yüzünden, çarpışma olan ülkelere diğer ülkelerin kışkırtması ile hareket edip, asker göndermeye kalkışmaları ile ortaya çıkacak sonuçları kolayca kestirebilirler.

Böyle davranışlar, bu çeşit sorunların çözümüne hiçbir zaman yararlı olmamıştır ve olamaz da. Buna karşılık, durumun önemini arttırıp, uluslar arası barış ve güvenliği tehlikeye koyarlar. Sovyet Halkı kendi denemelerine dayanarak, bir ülkenin i.işlerine karışmanın ve

*uluslararasıdaki çatışmaların ne olduğunu çok iyi bilmektedir. Herhangi bir ülkenin iç sorunları hakkında hüküm vermek, o ülkenin iç siyasetine aittir*⁷⁶⁵. SSCB, Kıbrıs'ın bağımsızlık, hükümlanlık ve toprak bütünlüğünü sağlamak hususundaki meşru arzularını desteklemekte, nasıl ve ne şekilde olursa olsun, Kıbrıs'ın iç sorunlarına karışma hususundaki dıştan gelen girişimleri kınamaktadır. Kendi gelişmeleri hakkında karar almak yalnız, Kıbrıs halkına aittir. Kıbrıs Cumhuriyetinin sorunlarına herhangi bir karışma, BM yasasının ve genel olarak kabul etmiş olan Devletler Hukuku kurallarının kaba bir bozulması olacaktır. Barış ve Uluslar arası güvenliği sürdürme ile görevli bir kuruluş olan Güvenlik Konseyi kayıtsız kalamaz, fikrini açıklamalı ve bu devletin bağımsızlığını korumalıdır”⁷⁶⁶.

Görüldüğü gibi SSCB'nin TASS Ajansı tarafından yayınlanan bu bildiriye, Batılı devletlerin emperyalist tutumları suçlanmakta ve Kıbrıs sorununa ancak BM Güvenlik Konseyinde çözüm bulunabileceği ileri sürülmekteydi. Böylelikle SSCB Kıbrıs sorununu uluslar arası platforma taşıyarak, ada üzerindeki ihtilaflardan yararlanarak “bir taraf” olmak istiyor. Kruşçev, 7 Şubat 1964 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa, Yunanistan ve Türkiye'ye yolladığı mektuplarda NATO kuvvetlerinin adaya yollanması fikrini protesto ederek, Kıbrıs Cumhuriyetinin askeri işgali konusundaki tüm koşulları ve planları dikkate alarak, Sovyet Hükümetinin bu planları iç ilişkilerde bu metotlara başvurmayı kınadığını bildirdi. Sovyet Hükümeti, ilgili bütün devletleri ve özellikle uluslararası barış ve güvenlikle ilgili birinci derece sorumlu olan Güvenlik Konseyinin sürekli üyeleri ile ABD ve Birleşik Krallığı ölçülü olmaya, gerçekçi olarak tüm sonuçları ile Kıbrıs'ın işgalini düşünmeye ve Kıbrıs Cumhuriyetinin hükümlanlık ve bağımsızlığına hürmet etmeye davet eder.

SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa ile Kıbrıs'ın komşusu olan Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'taki durumun daha çok kötüleşmesini önlemek için, dıştan kısıktırılacak duyguların söndürülmesi ve böylece, bu önemli bölgede barışın

⁷⁶⁵ “Herhangi bir ülkenin iç sorunları hakkında hüküm vermek, o ülkenin iç siyasetine aittir” demek kulaklara ne kadar hoş geliyor. Fakat SSCB, Kazakistan bölgesinde halkın kendi idareleriyle kurulan “Alaşorda Devletini” yıkarak ve altı milyon Kazak Halkının dört milyona yakını öldürerek Kazakistan Sosyalist Cumhuriyetini kurmuştu. Bu durum SSCB'nin samimiysiz ve çıkarıcı olduğunu gözler önüne sermektedir...

⁷⁶⁶ Aysel, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... a.g.m, s. 172 – 173.

kuvvetlenmesi hususunda bütün uluslararası yetki ve etkilerini kullanmalıdır⁷⁶⁷. Genel itibariyle SSCB'nin bu tutumundan şunu anlamakta güçlük çekmiyoruz. SSCB Kıbrıs sorunun uluslararası bir alanda görüşülüp kendisinin resmen “*taraf*” olduğunu belirtti. Aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenliğine, bağımsızlığına ve özgürlüğüne bir saldırı olarak nitelenen bu olay karşısında resmi devlet başkanı Makarios'u kararlarında destekleyeceğini bildirdi⁷⁶⁸. Böylece konferansa ABD'nin karışması SSCB'nin Kıbrıs sorununa girmesi için bir fırsat zeminini hazırlamıştır. Adada olup biten olaylar sonucunda kırk Türkün öldürülmesiyle Türkiye, 13 Şubat 1964'te BM Güvenlik Konseyine başvurdu⁷⁶⁹. 14 Şubat 1964 tarihinde BM Türk delegesi Vahap Aşıroğlu aracılığıyla Kıbrıs'ta gelişen olayları anlattı. Bu girişime en başından beri Makarios'u destekleyen SSCB engel olmaya çalışmıştır. Güvenlik Konseyinin 19 Şubat 1964 tarihinde yaptığı toplantıda SSCB delegesi Federenko, Kıbrıs konusunda ilk sözü aldı, Kıbrıs'taki olayların endişe verici durumda olduğunu ve olayların NATO üyeleri Türkiye ile İngiltere tarafından meydana getirildiği vurguladı.

Konuşmasına devam ederek;

“Meydana gelen gerginliğin asıl nedenleri, uzun süreden beri dışarıdan beslenmekte olan Kıbrıs'taki iki toplum arasındaki anlaşmazlığın belli bazı kuvvetlerin Kıbrıs Cumhuriyetinin iç sorunlarına açıkça karışmaları için bir neden olarak kullanmalarında toplanmaktadır. Bunlar, Kıbrıs halkına ve hükümetine kendilerine, yani NATO devletlerine uygun bir çözümü yalnız Kıbrıslıları ilgilendiren bir sorunda zorla kabul ettirmek istemektedir. Son haftalarda dünya, bu kuvvetlerin, Kıbrıs'ın iç sorunlarına doğrudan bir karışma teşkil eden ve Kıbrıs Cumhuriyetinin haklı kırgınlık ve kızgınlığı ile reddedilen yeni gelişmelerine tanık olmuştur. Küçük bir devletin bu haklı kırgınlığı ve kızgınlığı tümü ile anlaşılmaktadır. Çünkü yalnız ve yalnız Kıbrıs halkı kendi sorunlarını çözmek hakkına sahiptir.

Kıbrıs Hükümetinin her zaman belirttiği gibi, Kıbrıs halkının karşılaştığı sorunları ulusal yararlarına en uygun bir biçimde

⁷⁶⁷ Aysel, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... a.g.m, s. 174.

⁷⁶⁸ Fırat, 1997, a.g.e, s. 144.

⁷⁶⁹ Özarslan, 2007, a.g.e, s. 29.

çözümlemeğe gücünün yettiği hususunda hiç kuşku olamaz. Kıbrıs'a yabancı asker gönderilmesi hususundaki bütün bu çeşitli planların yalnız bir amacı olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu da, askeri bloklara bağlanmama siyasetini güden Kıbrıs Cumhuriyetinin NATO kuvvetleri tarafından “defacto” işgali ve BM üyesi olan bir küçük ülkenin NATO'nun defacto askeri kontrolü altına sokulmaktadır. SSCB, hükümetleri ve başkan Makarios'un liderliği altında, bağımsızlık ve hükümranlıklarını korumak için kahramanca savaşan Kıbrıs'ın hürriyet aşkı halkına en içten sempatilerini duyar. Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'ta ve Doğu Akdeniz'de barışın devamını sağlamalıdır. Ancak, dış karışmalar sona erdirilmedikçe, Kıbrıs'ta barış korunamaz. Kıbrıs halkının son zamanlarda trajik bir şekilde aksayan yaşayışlarına yeni baştan başlama şansı verilmelidir. Dış kuvvetler sistemi olarak kin ve bozgunculuk aşıyorsa, hiçbir halk ahenk ve barış içinde yaşayamaz ve be en sonunda çatışma ve kan akıtmaya gider. İşte bu, Kıbrıs'ta dıştan yapılan karışmalar sonucu olarak ortaya çıkan şeyin ta kendisidir”⁷⁷⁰.

Aynı zamanda 19 Şubat 1964'te Güvenlik Konseyinde görüşülen görüşler içindeki şu iki görüş dikkat çekicidir; İngiliz görüşü: a) Birleşmiş Milletlere karşı sorumlu bir kuvvetin Kıbrıs'a gönderilmesi, b) Barış Kuvveti adada kaldığı müdetçe Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Garanti Antlaşması'nın kendilerine sağladığı yetkileri kullanmaktan vazgeçmesidir. Kıbrıs Rum görüşü: a) Kıbrıs'a gönderilecek askeri kuvvetin doğrudan doğruya Güvenlik Konseyi emrinde olması, b) Bu kuvvetin sadece dâhili emniyet ve asayişini korumakla kalmayıp adanın toprak bütünlüğünü ve istiklalini de muhafaza etmesi, c) Garanti Antlaşması, İttifak Antlaşması, Londra ve Zürih muahedelerinin iptali⁷⁷¹. Güvenlik Konseyindeki Kıbrıs konusundaki SSCB'nin görüşünü şöyle tespit edebiliriz. Kıbrıs Cumhuriyeti en baştan beri kendi halkının iradesi ile değil, NATO üyeleri arasında varılan Londra ve Zürih Antlaşmaları sayesinde kuruldu.

Bu antlaşmalar Kıbrıs'ın bağımsızlık garantisi değil, aksine Kıbrıs'ı yıpratıcı antlaşmalardır. Ayrıca ada batılılara hizmet edecek bir NATO üssüdür. Moskova'dan aldığı destek üzerine Makarios, Londra Antlaşmaları sonrasında Türkiye ve

⁷⁷⁰ Aysel, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... a.g.m, s. 177 – 178.

⁷⁷¹ BCA, 030, 01, 71, 452, 4.

Yunanistan'ın kabul ettiği NATO kuvvetlerinin adada düzeni sağlaması önerisini tüm baskılara karşın reddetmiştir. Bununla birlikte 29 Temmuz'da Kıbrıs İçişleri Bakanı Polikarpos Georgadis, geçici Genelkurmay Başkanlığını üstlenen bakan ve Kıbrıs Milli Muhafız General Karyankis, Makarios'la Atina'da bir araya geldiler. Olası bir Kıbrıs saldırısı hakkında Yunan Askerileriyle bir görüşme yapıldı⁷⁷².

İzvestia muhabiri K. Vishnevskii'din verdiği habere göre, *“Makarios, Yunanistan Başbakanı Papandreu ile Kıbrıs hakkında Atina'da gerçekleştirilen görüşmelerden sonra dün gece Kıbrıs'a döndü. Makarios Yunanistan'da tartışılan görüşmelerin arkasında olduğunu ve Kıbrıs'ta yaşanan tüm olayların arkasında ise NATO'nun olduğunu söyledi. Kıbrıs bağımsızlığı ve egemenliği açısından Yunanistan'la birlikte hareket edecektir dedi. Ayrıca Kıbrıs'a olası saldırılara her zaman hazır bulunduklarını ve bu uğurda ölmeyi bile göze alacaklarını ve Yunanistan'ın bu durumda mutlaka askeri yardımda bulunacağını vurguladı”*⁷⁷³. Buradan anladığımıza göre Türkiye, Kıbrıs olayları başladığında Yunanistan ve İngiltere'ye birlikte hareket etme hususundaki istekleri *“ya saflık ya da olayları doğru düzgün görememesi”* olarak algılıyoruz. Bir darbe de ABD Başkanı 5 Haziran 1964'te Türkiye Başbakanına gönderdiği ve Türkiye'yi SSCB karşısında yalnız bırakma tehdidinde bulunan *“Johnson Mektubu”* vasıtasıyla ABD'den geldi.

İşin garibi ise, Cenevre görüşmeleri sırasında Nihat Erim'in anlattığına göre, Amerikan arabulucu Acheson kendilerine Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasını ABD'nin tavsiye etmediğini, fakat Türkiye böyle bir girişimde bulunursa engel de olmayacağını söylemişti⁷⁷⁴. Fakat olaylar daha farklı gelişti ve *Başkan Johnson'un asıl söylemek istediği şeydi ki, Kıbrıs'a müdahale yüzünden Türkiye'nin Sovyetlerle başı derde girerse, Amerika Türkiye'yi savunmayacaktır. Johnson mektubunun Türkiye'ye vurduğu ağır darbenin işte burada olduğunu söyleyebiliriz.*

Ayrıca Rus Maslahatgüzarı Varonin'in, Amerika'nın Türkiye'nin Kıbrıs'la olan siyaseti hakkında söyledikleri dikkat çekicidir;

⁷⁷² **İzvestia**, (TASS) Perşembe 30 Temmuz 1964, No 180 (14650), s. 1.

⁷⁷³ **İzvestia**, (TASS), Cumartesi 1 Ağustos 1964, No 182 (14652), s. 1.

⁷⁷⁴ **Nasuh Uslu**, “Türk Tarafı Açısından Kıbrıs Sorunun Boyutları”, Der; Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, Liberte Yayınları, Ankara 2001, s. 222.

“Hadiseler Türkiye’nin gözlerini açtık zannettik. Filvaki müşkül anlarında Amerika Türkiye’yi desteklememiş bilakis kösteklemiştir. Bu hadiselerden, Türkiye’nin ibret ve ders aldığını bir aralık umduk. Tabiatıyla birdenbire bizim bloğa iltihak edeceğini ümit etmiyorduk. Fakat hiç olmazsa bize karşı daha yumuşak, daha aşağıdan alır bir tavır takınacak, kendi siyasetinde daha tarafsız ve mutedil bir hava eseceğini zannettik. Türk Hariciyesinin çekingenliğini, uzun senelerin bize karşı düşmanca tavır takınmalarından dolayı hâsıl olan mahcubiyete atfettik. Bizim sefir onlara bazı kapılar açtı, tavır değiştirme imkânı verdi. Fakat baktık ki bunlar hala kafa tutmakta, yukarıdan bakmakta, nazlanmakta berdevam. Şaşırdık. Amerika bile fırsat zuhurunda hiç kaçırmıyor, bizimle dostluk kurmaya çalışıyor. Hâlbuki Türkiye hala kraldan fazla kral taraftarıdır. Türkiye’nin böyle inatçı siyaset gütmesi için belki Amerika talimat veriyor. O takdirde, Türkiye’nin Amerika’dan müessir destek ve muavenet talep etmesi lazım. Mesela Kruşçev tehdit veya ihtarda bulununca Amerika’da Türkiye’yi müdafaa yollu tehditkâr savurmalı. Bunu Türkiye’nin, Amerika’dan kendi fedakârlığına mukabil olarak, istemek hakkıdır. Fakat Türk Hariciyesi bunu temin edemedi. Şayet Türkiye’nin böyle inatçı bir siyaset takip etmesi için Amerika talimat vermiyorsa Türk Hariciyesi kendiliğinden böyle davranıyorsa o takdirde başlarına gelenden kendileri mesuldür. Her iki halde de Türk Dış Siyaseti Muaffak olmuyor demektir.

Türkiye’nin, Amerika’nın kendisine karşı samimi olmayan siyasetini, dönecliğini görüp bizim ihsas ettiğimiz siyasete meyletseydi, her halde Kruşçev böyle tehdit dolu beyanatta bulunmaz bilakis Makarios’u yola getirmeğe çalışırdı⁷⁷⁵. Rusya’nın istediği nedir? “Sulh içinde birlikte yaşama” prensibini herkesin samimiyetle benimsemesi, bu suretle kendisine karşı müteveccih NATO ve CENTO gibi teşekküllerin feshi, kendisine karşı kullanılabilecek yabancı üslerin komşularda bulunmaması. Komşular bunu yapmadığı takdirde Rusya’da mukabil tedbirlere başvurmak zorundadır. Bunları tatlılıkla ve kendi arzularıyla

⁷⁷⁵ BCA, 030, 01, 37, 226, 7.

yapmak istemediler. Şimdi Rusya'nın dâhiyane dış siyaseti neticesinde NATO'da CENTO'da parçalanmaya mahkûmdur. İlk iş olarak Rusya, NATO'nun ve CENTO'nun gerisinde bulunan Kıbrıs'ı kendisine üs yapacak⁷⁷⁶, bunun arkasından Mısır gelecek. Şayet Türkiye akıllıca bir siyaset takip etseydi, hem bu tehlikeye düşmeyecek hem de Kıbrıs gailinden kurtulacaktı.

Kıbrıs probleminin çözüm anahtarını Türkler Amerika'dan aradılar. Yanıldılar. O anahtar Moskova'da aramaları lazımdı⁷⁷⁷. Şimdi farkına varacaklar. Fakat iş içten geçti. Esasen artık bütün dünya öğrendi "Türkiye Dış Siyaseti daima treni kaçırıyor". Türkler Kıbrıs konusunda çok sabrettik diyorlar. Rusya'da Türkiye mevzuunda çok sabretti. Rusya, Türkiye'ye birçok defalar Amerika'ya fazla güvenmemesini, onlara arkasını dayayarak fazla kafa tutmasının çok ihsas etti. Son defa Kıbrıs Buhranı Rusya'nın nasihatlerinin yerinde olduğunu ispat etti. Şimdi günah bizden gitti. Moskova, mukabil tedbirlere başvuracaktır⁷⁷⁸. Yugoslav Maslahatgüzarının aynı mevzudaki konuşması ise; "Yugoslav Hükümeti samimi olarak Türkiye'nin dostu olmak istiyor. Kıbrıs meselesinde, Türkiye'nin düştüğü müşkül durumdan dolayı üzüntü duyuyor. Türk Hariciyesinin ileriye görememesinden doğan hatalardan dolayı tevali eden bu buhranda destekleyememekte ayrı bir üzüntü. Amerika'nın Kıbrıs mevzuundaki davranışları Türkiye'yi "Tarafsızlar Bloğuna" kademe – kademe yaklaştırmalıydı. Bizim Mareşal Tito bu işte mühim bir rol oynayabilirdi. Evet, biliyoruz, Türkiye'nin çok bozuk ola ekonomisi dolayısıyla birdenbire Amerikalılardan yakasını sıyıramaz, fakat bunun merhale – merhale yapabilirdi.

Böyle bir teşebbüste bulunsaydı, Amerika'dan yardım almakla beraber, hem Ruslardan ve hem de "Tarafsız Bloktan" da yardım temin edebilirdi. Rusları kızdırmakla Türkiye şimdi daha da kötü bir duruma düşecek. Ruslar, Ada'nın taksimine ancak ve ancak Türk Dış Siyasetinde

⁷⁷⁶ BCA, 030, 01, 37, 226, 7.

⁷⁷⁷ BCA, 030, 01, 37, 226, 7.

⁷⁷⁸ BCA, 030, 01, 37, 226, 7.

Tarafsızlığa doğru bir kayma olsaydı belki razı olurlardı⁷⁷⁹. Çünkü o takdirde Türkiye kendi topraklarındaki NATO üslerini yavaş – yavaş tasfiye eder, Ruslar kendilerine müteveccih tehlikenin uzaklaştığını görmekle Kıbrıs işinde Türkiye'yi yüzde yüz desteklerdi. Hâlbuki şimdi bunun aksi oldu. Rusya, NATO üsleri tehlikesinin kendi topraklarından uzaklaşmadığını görerek bu üsleri arkadan çevirme hareketine girişti. Ve bunda muvaffak olmak için çok kozları var. Filvaki Kıbrıs'ın tam istiklal talebi üzerinde durmaları şimdi kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Enosis'i Kıbrıslı Komünistler istemez. Yunanistan'a ilhak edilirse Kıbrıs'taki Komünist Partisi feshedilir.

Makarios'ta Yunanistan'a ilhakı istemez. Çünkü kendisi Devlet Reisliğinden Eyalet Valiliğine düşer, belki de Kilisesine kapanmak zorunda kalır. Binaenaleyh Kıbrıs'ta bir referandum yapıldığı takdirde tam istiklal taraftarlarını ezici bir çoğunluk alacaklarına şüphe yok. O takdirde de Ada'da Komünist Devlet Kurulması çok mümkün. Rusya'nın esasen istediği de budur. Diğer yandan Türkiye'nin ekonomik durumu bu Kıbrıs Buhranı yüzünden, büsbütün feci duruma düşüyor. Söylendiğine göre günde on milyon liradan fazla bir masraf oluyormuş. Binaenaleyh Türkiye Amerika'ya rest çekmek zorundadır ve Amerika Küba hadisesinde olduğu gibi, bir üçüncü Dünya Harbini göze almak bahasına, Rusya'ya Kıbrıs işine karışmamasını ihtar edip Makarios'a kendi hal suretini empoze eder, veyahut da Türkiye Rusya ile pazarlığa girer. Bence bundan başka çıkar yol yoktur⁷⁸⁰ diyordu.

Konu üzerine Alman Ateşemiliterinin yaptığı konuşmasında, “Türkiye'nin Amerika'ya dinlemeyerek eki üç ay evvel Kıbrıs'a çıkarma yapması gerekirdi. Şimdi ise artık Kıbrıs işini Türklerin kaybettiklerini kabul etmelerinden başka çare yoktur. Zararın neresinden dönülürse kardır⁷⁸¹” demesi bir hayli dikkat edicidir. Bu demeçten çıkan sonuç ya ateşe, Türkiye'nin gerçek durumunu bilmiyor veya bilerek Türkiye'yi ateşe atıyor diye yorumlamak mümkündür. Acı olsa da itiraf etmek gerekiyor ki Türkiye'nin ekonomik durumu hiçte iç açıcı değildi. Kıbrıs Buhranından

⁷⁷⁹ BCA, 030, 01, 37, 226, 7.

⁷⁸⁰ BCA, 030, 01, 37, 226, 7.

⁷⁸¹ BCA, 030, 01, 37, 226, 7.

sonra Türkiye Dış Siyasetinde Başbakan İnönü'nün dediği gibi “*Yeni Dünya Kurulur ve Türkiye yerini oradan alır*” demeci artık Türkiye çok yönlü bir diplomasiye ittiğini görebiliyoruz. İnönü'nün verdiği bu demeçten sonra, Sovyet Hükümetinin Türk Hükümetine yüz milyon sterlin bir yardım teklif etmesi, demecin SSCB'ye bıraktığı etkiyi gösteriyor. Ağustos ayında, Kıbrıs yeni gelişmelere sahne oldu. Makarios'un Rum kuvvetlerinin Erenköy ve Kokina bölgesindeki on beş bin Türkü yok etmek için bir harekâta girişince, Türk Hükümeti 8 – 9 Ağustos'ta Kıbrıslı Türkleri korumak amacıyla havadan bombardıman yapmak zorunda kaldı.

Bu olay Rus basını İzvestia gazetesinde “*Yine Kanlı Çarpışmalar*” adlı TASS haberine göre, “*kısa süren sakin hava, Lefkoşa'nın kuzey batısındaki Alevga köyü yakınlarında mevzilenen Türk Militanları tarafından ateş açılması sonucunda bozuldu. BM Başkanının verdiği bilgiye göre kanlı çarpışmaya çok sayıda Kıbrıslı Rum ve Türk taraftarları katılmıştır deniliyor*”⁷⁸². 7 Ağustos 1964 tarihinde Türk Genelkurmayı Doğu Akdeniz'deki Kıbrıs'a karşı askeri harekât kararı aldı ve 8 Ağustos'ta da Ankara'nın resmi açıklaması neticesinde adanın Kokina köyündeki Kıbrıslı Rumlara 30 uçakla ateş açıldılar⁷⁸³. Aynı zamanda Türkiye Kıbrıs'a doğru donanmasını da gönderdi. Ayrıca kuzey batı tarafından çeşitli altı bölgeden de ateş açıldılar. 8 Ağustos'ta gerçekleşen bombardıman neticesinde 33 kişinin öldüğü ve 230 insanın da yaralandığı bildirildi.

Türk jetleri Kıbrıs'a 64 kez girerek roket ve bombalar fırlattı. Türkiye bu hava saldırısında NATO askeri uçakları olarak bilinen 112 Jet uçak filosunu kullandı. Türk saldırısı adadaki iki toplum arasındaki tansiyonu fırlatarak savaşa dönüştürdü. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios, Türk askeri tehlikesi karşısında kendilerinin savunulması hakkında dünya devletlerinden yardım talebinde bulundu. Çağrı üzerine Yunanistan Genelkurmayı, askerilerine savaş alarmı vererek olası bir savaşa hazırlanıyor. Ayrıca Türkiye askeri harekâtını durdurmazsa, Yunanistan soğukkanlılığını bir kenara iterek Kıbrıs'a her türlü askeri yardımı vermeye hazır olduğunu⁷⁸⁴. TASS'ın Yunanistan Dışişlerinden Kostopulos'un vasıtasıyla aktardığı bilgilere göre 10 Ağustos sabahı Türkiye'nin uçakları Kıbrıs'ın Polis ve Hrisohu bölgelerine ateş açıldılar. Kıbrıslı Türk Toplumundan da Rumlar tarafına ateş açıldığı

⁷⁸² İzvestia, (TASS), Pazar 8 Ağustos 1964, No 188 (14658), s. 5.

⁷⁸³ İzvestia, Salı 11 Ağustos 1964, No 190 (14660), s. 1.

⁷⁸⁴ İzvestia, Salı 11 Ağustos 1964, No 190 (14660), s. 1.

vurgulanıyor. Aynı gazetede ABD'nin altıncı filosunun Kıbrıs'a doğru yola çıktığı belirtiliyor⁷⁸⁵. Türkiye'nin askeri harekâtı başlaması üzerine, Makarios'un 9 Ağustos 1964 tarihinde SSCB'den askeri yardım istediğini biliyoruz. Bu askeri yardım sonucunda Kruşçev 9 Ağustos'ta Başbakan İsmet İnönü'ye bir mesaj gönderdi. Kruşçev, Türkiye'yi askeri harekâtı durdurmayı davet ettikten ve Kıbrıs halkına, Türklerle olduğu gibi Rumlara da kendi ülkeleriyle ilgili tüm sorunları dış etki olmaksızın kendilerinin çözümlemesi olanağı tanınması gerektiğini belirttikten sonra, daha tehditkâr bu üslup benimseyerek İnönü'ye şu sözlerle uyarıyordu;

“Uzun yıllara dayanan devlet idaresindeki tecrübeniz, müstakil ve Birleşmiş Milletler üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyetine karşı askeri tecavüzde bulunmakla Türkiye'nin üzerine ne derecede sorumluluk almakta bulunduğunu size hissettireceğimi ümit ederim”. Aynı gün Makarios'a da bir mesaj gönderen Kruşçev, yabancı bir işgal karşısında Kıbrıs'a yardım edeceklerini açıkladı⁷⁸⁶. Böylece belirtmek istiyoruz ki, SSCB'nin “Kıbrıs sorununa” resmen adımlarını atmış olduğunu söyleyebiliriz. Yugoslav Cumhurbaşkanı Mareşal Tito da Kıbrıs Buhranı hakkında kendi görüşlerini bildiriyor.

Tito, *“Eş zamanda gerçekleşen Vietnam ve Kıbrıs olayları dünya barışı açısından çok düşündürücü ve Türkiye'nin Kıbrıs'a havadan saldırıda bulunması Kuzey Vietnam'ı çok düşündürüyor”* diyordu⁷⁸⁷. Türkiye'nin bu dönem (1964 yılı) askeri harekâtı genelde Rus basınında *“Korsanlık ve Tecavüzcü”* olarak adlandırıldı. Tito'nun belirttiği gibi basında bu olay Kuzey Vietnam'la ilgi kuruluyordu. Pravda ise; *“Akdeniz'de meydana gelen gerginliğin sorumluluğu, Kıbrıs Cumhuriyetine karşı Türk saldırılarını destekleyen NATO Devletlerine aittir. Kıbrıs sorununda Sovyet Hükümetinin takındığı tavır, barışı koruma yolundaki çalışmalarının açık bir örneğidir”* şeklinde yayınlar yaptı⁷⁸⁸.

Kıbrıs'taki bu gergin durumun derinleşmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi 8 Ağustos 1964 tarihinde olağanüstü toplanmıştı. Toplantıda Türk delegesinden sonra Sovyet Delegesi Morozov 7 – 8 Ağustos olaylarıyla ilgili Sovyet görüşünü şu şekilde yansıttı; *“Kıbrıs sivil halkına karşı Türk Hava Kuvvetleri uçaklarının kışkırtma*

⁷⁸⁵ *İzvestia*, Salı 11 Ağustos 1964, No 190 (14660), s. 1.

⁷⁸⁶ Fırat, 1997, *a.g.e.*, s. 145.

⁷⁸⁷ *İzvestia*, (TASS), Perşembe 13 Ağustos 1964, No 192 (14662), s. 2.

⁷⁸⁸ Aysel, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... *a.g.m.*, s. 192.

olmaksızın planlı hava hücumları devam etmektedir. Bir ülke tarafından bir ülkenin topraklarına karşı yapılan askeri hava saldırıları “saldırı” hareketinden başka türlü adlandırılmaz. Bir ülkenin diğer bir ülkenin hava sahasına zorla girmesi, diğer bir deyimle isteklerini hükümler bir ülkeye silah zoru ile kabul ettirmeye çalışması, Organizasyonumuzun yasası tarafından yasaklanmıştır.

Bundan ötürü Türk Hükümeti temsilcisinin yapılan saldırıyı haklı göstermeye çalışması ve “sınırlı bir polis ve kanuni haklarına dayanarak kendi koruma hakkı” olarak göstermeleri inandırıcı değildir. Bilindiği üzere, Güvenlik Konseyi, kendisini yabancı saldırıdan korumayı amaç edinen bir kararı kabul etmiştir. Kanımızca, 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi Kararının maddelerine uyulması için, tekrar bir çağrıda bulunulması gereklidir. Herkesçe bilinen bir gerçektir ki son aylarda gelişerek meydana gelen bu durum, Kıbrıs’ın saldırgan, emperyalist kuvvetlerin yani NATO’nun Kıbrıs’ın içişlerine karışmasının devam eden bir sonucudur. Sovyet Delegasyonu, Kıbrıs halkının derin endişesini ve Kıbrıs Hükümetinin Kıbrıs’taki yeni ve tehlikeli durumdan ötürü duyduğu derin endişeyi paylaşmaktadır. Daha önce de söylediğimiz gibi, yine söylüyoruz.

Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetine karşı girişilen saldırıları ve bütün yabancı devletlerin BM’ler yasasına ve Güvenlik Konseyinin daha önce kabul etmiş olduğu karara uygun olarak Kıbrıs’ın hükümetine saygı gösterilmesini Güvenlik Konseyinin istemesi üzerinde şiddetle duruyoruz”⁷⁸⁹. Kıbrıs sorunu hakkında Londra’da devam eden görüşmeler sırasında ABD’yle İngiltere’nin uzlaştığı ve Yunanistan’la Türkiye soruna kesin bir şekilde bakmaya başladığını ileri sürüldü. Ayrıca NATO çevresindeki bu emperyalist güçler Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına son vererek, NATO’nun üssüne dönüştürmek istiyorlar⁷⁹⁰ deniliyordu.

Başka dikkat çeken bir başlıkta “Türk Hükümeti, Yunanistan’ın Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’a verdiği destekleri durdurmazsa, İstanbul’da yaşayan on iki bin Yunan’ı sınır dışı edeceği hakkında bilgiler verilmektedir”⁷⁹¹. Bu haberle Türkiye’nin Yunanistan’ı tehdit ettiği haber ediliyor. Demek SSCB Kıbrıs sorununda Yunanistan hem de Kıbrıs Rumlarını desteklediği düşüncesi ortaya çıkıyor.

⁷⁸⁹ Aysel, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... a.g.m, s. 194 – 195.

⁷⁹⁰ İzvestia, (TASS), Perşembe 13 Ağustos 1964, No 192 (14662), s. 2.

⁷⁹¹ İzvestia, (TASS), Cumartesi 15 Ağustos 1964, No 194 (14664), s. 1.

İzvestia'nın Kıbrıs'taki olaylar hakkında BM Uluslararası Güvenlik Güçleri Generali Timaia'nın haberine göre; “Kıbrıs'ta sekiz aydan bugüne kadar devam eden emperyalist dış güçlerin yaptığı hareketlerden yüzlerce insan öldü ve o kadarı da yaralandı. Adada her an bir saldırı olabilir bilincinde yaşıyorlar. Türkiye'nin tavrı ve barbarca hava saldırılarından Kıbrıslılar artık yaşayamaz hale geldiler ve beklenmedik bir vakitte yeni bir patlama olabilir. Biz garanti edemiyoruz, her an dediğim gibi bir saldırı olabilir” diyor⁷⁹². Aynı zamanda Kruşçev önce 15 Ağustos'ta “Kıbrıs'a silahlı bir karışma olursa, SSCB Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve hürriyetini korumak için yardım edecektir” demişti.

16 Ağustos 1964 tarihinde ise, Kırgızistan'da bulunan Kruşçev, SSCBnin güney sınırlarındaki bir silahlı çatışma tehdidine ilgisiz kalmayacaklarını belirtti. Türkiye'nin Kıbrıs'ı bombalamayacağı ve buradaki yaşlı, çocuk, kadın masum insanları öldüremeyeceğini söyledikten sonra, Türkiye'nin vermek istediği zararın bumerang gibi kendisini vurabileceği tehdidinde bulundu. Türkiye'nin bir NATO üyesi olduğunu hatırlatan Kruşçev'in olaya bakışı netti; “Her akli başında insan, onay almadan Türkiye'nin böylesine tehlikeli bir askeri oyuna kalkışmayacağını anlar. Her şey göstermektedir ki, Kıbrıs'a gizli saldırı tehdidi Washington ve Londra'dan başlatılmıştır. Emperyalistler Türk ve Rum toplumları arasındaki ayrılıklardan yararlanarak Kıbrıs'ın yeniden işgal edilmesini sağlamaya çalışıyorlar ve bu emperyalist bakış açıları Türkiye'yi cesaretlendiriyor”⁷⁹³.

17 ağustos 1964 tarihinde Makarios'un muhabirlerle yaptığı basın toplantısında; “Makaorios Kıbrıs'ın tüm dünya devletleriyle birlikte aynı derecede politika yürütmesine hazırdır diyor. Başka bir muhabirin eğer, Soru, İngiltere adadaki üssün nükleer bir üsse çevirirse Kıbrıs'ın tepkisi nasıl olacaktır? Cevap, Üs Kıbrıs halkının hayat yaşamın tehdit ediyorsa başta Cumhurbaşkanı olarak buna izin vermiyorum. SSCB'nin bütün dünya devletleriyle karşılıksız olarak yürüttüğü politikasında Kıbrıs nerede? Sorusuna ise, Makarios, Kıbrıs bütün devletlerin yardımın almaya hazırdır. Ancak Kıbrıs'ı politik bir karışıklığa itmese yeter” diyordu⁷⁹⁴. Kıbrıs konusunda SSCB'nin tutumunu Glafkos Klerides'in şu sözlerinden daha iyi anlıyoruz. “Ben TASS aracılığıyla; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler

⁷⁹² İzvestia, (TASS), Pazar 16 Ağustos 1964, No 195 (14665), s. 1.

⁷⁹³ Fırat, 1997, a.g.e, s. 146.

⁷⁹⁴ İzvestia, (TASS), Salı 18 Ağustos 1964, No 197 (14667), s. 2.

Birliğin Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunda takındığı ve destekleyici doğrusunda yürüttüğü politikası için, SSCB Hükümetine ve Sovyet Halkına en içten şükranlarımı sunuyorum"⁷⁹⁵. Makarios'ta Kruşçev adına bir telgraf göndererek, "*Büyük SSCB'nin Kıbrıs Cumhuriyetine gösterdiği teveccühü ve sarsılmaz desteği sayesinde Kıbrıs halkı bağımsızlık yolunda emin adımlar atabiliyor*" diyordu⁷⁹⁶. SSCB Kıbrıs'a verdiği sözü tutarak 1 Ekim 1964 tarihinde iki devlet arasında askeri yardım antlaşması imzalandı⁷⁹⁷. Yardım kapsamını görüşmek için Kıbrıs Rum Toplumu Meclisi üyelerinden Lissarides özel temsilci olarak Moskova'ya gönderilmişti.

Antlaşma uyarınca SSCB, Kıbrıs ordusunun modernleşmesi için gerekli teçhizatı verecekti. Lissarides yardım için verilen sözün Kıbrıs'ta çok iyi karşılandığını söyleyerek; "*Sovyet Hükümetinin Kıbrıs hakkında bildirisi, Yakın Doğuda barışın güvenidir. Kıbrıslı Rumlar, kendi topraklarında NATO üsleri kurulmasına asla izin vermeyeceklerdir. İngiliz üssünün de Kıbrıs'tan kaldırılması için savaşıacaklardır*"⁷⁹⁸ dedi. Askeri yardım antlaşması Türkiye ve Yunanistan'da farklı yorumlara yol açtığı gibi havayı da gerginleştirdi. Türkiye, Kıbrıs'a yapılacak askeri yardım ancak Boğazlar yolu ile yapar ve tespit edilirse Boğazları kapayabiliriz demesi üzerinde ne kadar hassas durulduğunu ispatlar.

Yunanistan ise, Kıbrıs'ta yabancı üssü kurulmayacak ve bir NATO Devleti olan Yunanistan ile birleşmeyecek şekilde bağımsızlık kurulacak ve Enosis aleyhine kabul edilmiş bir antlaşma olduğunu ileri sürdü. Bu gergin havanın giderilmesi için SSCB bir bildiri yayınladı. Bildiride "*Türkiye ile Rumlar arasında bir fark gözetilmediği*" açıklandı. Aynı gün Sovyet Maslahatgüzarı Aleksi Varonin ise, Türk yöneticilerine bir bildiri vererek, Rusların Rumları destekledikleri ve Türklerin öldürülmelerine göz yumdukları şeklindeki Türk kanısının yanlış olduğunu belirtiyor ve şöyle devam ediyor; "*Aksine, Rum Hükümetinin Türk Toplumuna karşı daha insani bir şekilde davranılması için Sovyet Hükümeti girişimde bulunmuştur*". Buraya kadar Rus basınından aktarılan bilgilere göre SSCB, kesinlikle Kıbrıs'ın bağımsızlığını istikrarını devamına ve NATO'ya kaptırmak istemiyor, Türkiye'yi saldırgan müdahaleci ve Kıbrıslı Türkleri de "*asi*" olarak tanımladığı ortaya çıkıyor.

⁷⁹⁵ *İzvestia*, (TASS), Çarşamba 19 Ağustos 1964, No 198 (14668), s. 2.

⁷⁹⁶ *İzvestia*, Cuma 21 Ağustos 1964, No 199 (14669), s. 1.

⁷⁹⁷ Fırat, 1997, *a.g.e*, s. 147.

⁷⁹⁸ Aysel, "1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... *a.g.m*, s. 197.

SSCB, Kıbrıs'ı Batıya kaptırmamada başarılı olduğunu da söyleyebiliriz. Ayrıca SSCB'nın bu yıllardaki Kıbrıs meselesi algılamasında suçlu tarafın Türkiye ve Türk Toplumunu olarak gösterildiği dikkat çekicidir. Bizi de bu tespite iten şey, Kıbrıslı Türklerin komünizmle pek alakadar olmaması ve Doğu Akdeniz'deki en çok komünist üyeye sahip Kıbrıslı Rumları incitmeme ve bunlar sayesinde tarihi emellerini gerçekleştirmektir.

b. SSCB'nin 1965 – 1970 Yıllarda Kıbrıs Sorununa Karşı İzledikleri Tutumu

SSCB'nin Kıbrıs'la ilgili takip ettiği siyasette öncelikle Türkiye ile arasındaki siyasete önem veriyordu. Denilebilir ki SSCB; Türkiye, Ortadoğu ve Akdeniz'de üstünlük kurma siyasetinde kendine müttefik olarak piyonlarını çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Dediğimiz gibi SSCB'nin Kıbrıs politikasında önceleri Kıbrıs Rumlarını desteklemişlerdi ve adada cereyan eden olayları kendi içlerindeki “iç sorun” olarak gösteriyordu ve adadaki sorunları yaratan başta ABD'nin himayesi altında kurulan NATO ülkeleri ve özellikle Türkiye olarak SSCB halkına yansıtıyordu.

SSCB sıcak denizlere açılabilmesi için Kıbrıs politikasında aktif rol oynadı. Çünkü kendisinin bütün denizlerden kuşatılmış olduğunun farkında olduğundan dolayı bazı zamanlarda Türkiye'nin uluslar arası düzeydeki sıkıntılı politikasından da faydalanarak “ılımlı politika” yürütmeden de kaçınmadı. Aynı zamanda SSCB'nin Kıbrıs politikası 1964 yılının sonuna doğru farklılaştı. Sovyetlerin daveti üzerine Türkiye Cumhuriyetinin Dışişleri Bakanı F.Cemal Erkin Başkanlığında 30 Ekim ile 6 Kasım 1964 yılında Türk Parlamento Heyeti SSCB'ya bir ziyaret gerçekleştirdi⁷⁹⁹. 25 yıl önce Saraçoğlu'nun Moskova'ya yaptığı ziyaretinden sonra bu ilk defa olarak yapılan ziyaret idi.

Türk – Sovyet ilişkilerindeki soğukluk dönemin şartlarına göre yerini biraz yumuşamaya bıraktı. Ayrıca iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi de SSCB'nin Kıbrıs tutumunda da değişikliklere ve dolayısıyla Türkler lehine değişikliklere yol açabilir demektir. Fakat SSCB'den Türk tezini tamamen benimsemesi beklenemezdi. 31 Ekim 1964 tarihinde F. Erkin ve A.A. Gromiko arasında çok taraflı ve kesin çözüme ulaştırmak amacıyla bir görüşme başladı ve görüşme 70 dakika sürdü⁸⁰⁰. Erkin – Gromiko görüşmeleri sonunda 5 Kasım 1964 tarihinde Ortak Bildiri yayınlandı.

Bildirinin Kıbrıs'la ilgili konusu; “*Taraflar Kıbrıs sorununun, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı esasını ve her iki ulusal toplumun kanuni haklarına saygı ve Ada'da iki ulusal toplumun varlığını tanıma esası üzerine, barış içinde yaşamalarını bir şekilde, barışçı yollarla çözümlenmesine taraftar olduklarını*

⁷⁹⁹ Armaoğlu, 1983, **a.g.e.**, s. 829; Chakhbazov, 1983, **a.g.e.**, s. 50.

⁸⁰⁰ Musa Gasımlı, **SSSR – Turtsia ot normalizatsii otnochenii do novoy holodnoy voyni 1960 – 1979gg**, İzd, İnsan, Moskova 2008, s. 110.

belirtmişlerdir”⁸⁰¹. Böylece Moskova, Türkiye ile ilişkileri geliştirme isteğini öne çıkararak siyasal platformda Makarios’a verdiği desteği çekmeye ve adada iki toplumun varlığını, dolayısıyla federasyonu kabul eden bir tezi savunmaya başladı⁸⁰². 12 Kasım 1964 tarihinde Dışişleri Bakanı Erkin’in Senato’da yaptığı konuşmasında; *“Görüşmelerde elde edilen en önemli sonuç, SSCBnin resmi olarak Kıbrıs – Yunan işbirliğine karşı olduğunu ortak bildiride belirtmiş olması ve Kıbrıs’ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü kabul ederek Enosis’e karşı olduğunu açıkça belirtmesidir”* demesi gerçekten önemlidir.

Sovyetlerin adada ki ulusal toplumun varlığını ve kanuni haklarına saygı gösterilmesi tezini savunması, Kıbrıs Komünist Partisi AKEL’i Kıbrıslı Rumlar karşısında zor bir duruma düşürdü. Ayrıca SSCB, Kıbrıs hakkındaki şu görüşlerini bildirmekten sakınca görmedi. *“SSCB’nin yürüttüğü barışçıl aktif siyaseti neticesinde Kıbrıs bir kez olsun emperyalist güçlerin egemenliğine girmedir”*⁸⁰³ diyordu. 4 – 13 Ocak 1965 yılında Podgorny başkanlığındaki Sovyet Parlamento Heyetinin Türkiye’ye yapmış olduğu ziyareti⁸⁰⁴, Kıbrıs Rumlarına aynı zamanda bir başka darbe gibiydi.

Bu gidiş geliş ziyaretleri Türk – Sovyet ilişkileri yönünden olduğu kadar, SSCB’nin Kıbrıs sorunundaki tutumları açısından da çok önem taşıyordu. Türk – Sovyet görüşmelerinin ağırlık noktasının Kıbrıs sorunu olmuştur⁸⁰⁵. Podgorny Enosis veya başka bir askeri karışmaya taraftar olmadıklarını, BM üyesi bir devletin haritadan silinmesine göz yummayacaklarını, adanın bağımsız olarak devamını arzuladıklarını belirterek; *“Adada iki toplum bulunması bir gerçektir. Rusya her iki topluluğun haklarını güven altında görmeyi arzulamaktadır”* demiştir⁸⁰⁶.

Podgorny, 5 Ocak 1965 tarihinde TBMM’de yaptığı Kıbrıs konuşmasında *“Kıbrıs meselesi hiçbir yabancı müdahale ve bilhassa askeri müdahale olmadan barışçı yollarla halledilmelidir. Müdahale, Kıbrıslılara, hem Rumlara, hem Türklere yeni felaketler getirebilir. Kıbrıs meselesindeki tutumumuzun, bütün alakalı*

⁸⁰¹ Chakhbazov, 1983, **a.g.e.**, s. 50; Aysel, “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı... **a.g.m.**, s. 205 – 206; Armaoğlu, 1983, **a.g.e.**, s. 829, Oran, 2003, **a.g.e.**, s. 731, Gönübol vd, 1996, **a.g.e.**, s. 426; Şahin, 2008, **a.g.m.**, s. 869.

⁸⁰² Oran, 2003, **a.g.e.**, s. 731.

⁸⁰³ Chakhbazov, 1983, **a.g.e.**, s. 50.

⁸⁰⁴ Gönübol vd, 1996, **a.g.e.**, s. 525; Armaoğlu, 1983, **a.g.e.**, s. 830; Oran, 2003, **a.g.e.**, s. 731.

⁸⁰⁵ Aysel İ. Aziz, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları 1965 - 1970”.....

⁸⁰⁶ Aziz, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, **a.g.m.**, s. 202.

tarafarla, bariş ve halkların gerçek bağımsızlığı davasını aziz bilen herkesçe anlayışla karşılanacağını ümit ediyoruz”. SSCB bugüne değin bu görüşünü sürdürmektedir⁸⁰⁷. Basın toplantısında kendisine son Kıbrıs Buhranıyla ilgili Sovyet tutumu ve silahları hakkında sorulan soruya; “Kıbrıs’a, son kriz çıkmadan önce, aramızda ki ticaret anlaşması gereğince az sayıda savunma silahları gönderdik. Bunlar, hafif piyade silahları idi. Hiçbir şekilde ağır silahlar gönderilememiştir. Ayrıca, bunların Türklere karşı kullanılmaması da başlıca şartımız olmuştur. SSCB, saldırıya elverişli silah vermemiştir” demiştir.

Görüşmeler sırasında Sovyet Parlamento Kurulundan bir yetkilinin federatif sistem hakkında söyledikleri çok önemliydi; “İki toplum bağımsız bir yönetim altında yaşayacaktır. Ne Türkleri ne Rumları Kıbrıs’tan çıkarmağa, atmaya imkân var mıdır? O zaman birlikte yaşamaları zorunludur. Bu Rusya’daki iki Cumhuriyetin bir arada yaşaması gibidir. Biz nasıl yaşıyoruz? Bizim düşüncemiz budur. Bunu Başbakanınıza anlattık. Bizim tezimiz, Türk tezine çok yakındır. Hemen – hemen aynıdır. Makarios’un tutumunu onaylamamızın olanağı yoktur. O ırkçılık yapıyor. Enosis istiyor”⁸⁰⁸. Buraya kadar karşılıklı ziyaretler neticesinde Kıbrıs’la ilgili demeçleri inceleyerek şu tespitleri ortaya koyabiliriz.

Podgorny’din verdiği demeçleri SSCB’nin Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren yürüttüğü politikası Kıbrıs’ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve Erkin – Gromyko ortak bildirisinde varılan “iki toplumun varlığı konusu ve iki ulusal halkların kanuni haklarına saygı” gösterilmesi görüşleridir. Fakat silahlar konusundaki, “SSCB, saldırıya elverişli silah vermemiştir” demesi talihsiz bir cevap olduğunu söyleyebiliriz. Neden Rauf Denктаş’ın “Kıbrıslı Rumlara verilen her türlü silah, muhakkak ki masum Türkleri öldürmek için kullanılır” demesi bunun en net cevabı olduğunu düşünüyoruz.

Nitekim Sovyet Kurulundan bir üyenin, “Bizim tezimiz, Türk tezine çok yakındır” demesi de çözüm yolundaki ileri bir adım olarak da kabul edilebilir. Bu ziyaretin Türkiye’ye ne gibi faydalı olduğuna kısaca değinirsek; “Padgorny, Türkiye ile iyi münasebette bulunmayı arzuladığını ve bunun her iki memleket için faydalı olacağını söyleyerek, fakat bu münasebetlerin gelişmesine sizin NATO’da bulunuşunuz mani oluyor” diyor. İnönü, Podgorny’nin bu sözüne şu suretle karşılar;

⁸⁰⁷ Gönlübol vd, 1996, a.g.e, s. 525.

⁸⁰⁸ Aziz, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, a.g.m, s. 203.

“Sayın Başkan, biz NATO’ya keyfimizden girmedik, kendi emniyetimizi sizde göremediğimiz için girdik. Bu emniyeti sizde görünceye kadar NATO’da kalacağız”. Bunun üzerine Padgorny şöyle der; *“Haklısınız, bütün bunları başımıza Stalin getirdi. Size emniyet vermeğe çalışacağız, o zamana kadar NATO’da kalınız”*⁸⁰⁹ diyor. Buradan anladığımız şu ki, SSCB bütün çabalarını kullanıp Türkiye’nin güvenini kazanmak ve onu tarafsızlığa doğru çekmektir. Bu tıpkı Çarlık Rusya’nın, Türkiye’yi büyük devletlerin tesir ve nüfuzları dışında tutma siyasetinin aynısını adı değişik olarak SSCB yürütüyor demektir.

Aynı zamanda Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko 21 Ocak 1965 tarihinde İzvestia gazetesine verdiği konuşmasında; *“Kıbrıs sorunu günün hararetli konularından biri olmaya devam etmektedir. SSCB, BM üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü prensiplerini azim ve sebatla savunmaktadır. Bu ülkenin içişlerine herhangi bir dış karışmada bulunulmasına aleyhtardır. Bazı NATO çevrelerinin, Kıbrıs’ı kendi üsleri durumuna getirmek amacı ile Kıbrıslılara kabul ettirmeye çalıştıkları planlar kesin olarak ret ve mahkûm edilmelidir.*

Bu tutumumuz, Kıbrıs halkının kendi bağımsız devleti çerçevesinde, kendi işlerini bizzat düzenlemek konusunda, şartsız ve vazgeçilmez hakkı hususundaki görüşümüzü belirtmektedir. Sovyet Hükümeti, Kıbrıs sorununun, Kıbrıs’taki hem Türk hem Rum Toplumlarına bağlı Kıbrıslıların huzur içinde yaşamalarını sağlayan meşru haklarını gereği gibi dikkate almak sureti ile Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı esasına dayanarak çözülmesi gerektiği kanısındadır. Kıbrıs Cumhuriyetinin iç örgütüne gelince, bu Kıbrıslıların kendilerini, Kıbrıs halkını ilgilendiren bir durumdur.

*Kıbrıs halkı, Rum ve Türk Ulusal toplumlarının özel durumlarını tek, egemen ve birleşik bir Kıbrıs devleti çerçevesinde dikkate alınması ve bunların yararlarının gerçekleştirilmesini mümkün kılacak herhangi bir devlet şeklini bağımsız ve diğer alternatifler meydanında Federal Hükümet tarzını seçebilecektir”*⁸¹⁰. SSCB yetkilileri tarafından açıklanan bu görüşler haliyle Kıbrıslı Rumları şaşkına dönüştürmüştür. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığından söz edilse bile,

⁸⁰⁹ Rıfıkı Salim Burçak, **Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939 – 16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983, s. 209.

⁸¹⁰ Aziz, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, **a.g.m**, s. 205 – 206; Gönübol vd, 1996, **a.g.e**, s. 525.

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlıların anladığı gibi self-determinasyonla hiçbir şekilde bağı olmayan ve ayrıca SSCB'nin her türlü Enosis hareketinin karşısında olduğunu gösteriyordu. Bu beyanatlar karşısında AKEL, Kıbrıslı Rumları tatmin etmek için Sovyet teklifini tenkit etmek zorunda kaldı. 26 Ocak'ta Genel Sekreter Papioannu ve diğer iki AKEL idarecisinin Sovyet bloğu ülkelerine “*Aydınlanma misyonu*” olarak yaptıkları seyahatten döndükten sonra, AKEL'in Merkez Komitesi toplandı ve bir beyanname neşretti. Beyannameye göre AKEL Kıbrıs için federal sistem teklifini reddediyordu, çünkü bu teklif prensiplere uygun değildir diyordu⁸¹¹.

Yunanistan Başbakanı Papaandreu; “*Yunan Hükümeti Yunan Dış siyasetini uyguluyor. Siyasetimiz hiçbir vakit başkalarının onayına veya muhalefetine bağlı değildir. Siyasetimiz tasvip gördüğü vakit memnunluk duyarız, tasvip görmediği vakit üzülmürüz. Fakat her iki durumda da hareket hattımız değişmiyor. Zaten siyasetimizi Yunan Dış Siyaseti diye adlandırmamızın sebebi budur. Biz, Kıbrıs için kendi geleceğini seçme hakkının da bulunduğu kayıtsız şartsız bağımsızlığı savunuyoruz ve bu görüşümüzü BM yasasındaki ilkelere dayandırıyoruz. Gelecekte de bu siyaseti izleyeceğiz. Biz kendi ülkelerimizi savunacağız, bu ülkeler aynı zamanda hür dünyanın ülkeleridir. Mücadelemiziçin gerekli gücü bundan alıyoruz*”.

Makarios'un bu konuyla verdiği demeçte; “*Kıbrıs probleminin federal sisteme dayanan bir hal tarzına bağlanması teklifi üzerinde tartışma dahi yapılmadan reddedilecektir*” demiştir⁸¹². Makarios'un bu demeci üzerine Lefkoşa'daki SSCB Maslahatgüzarından şu uyarısı geldi; “*Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi, yani kuvvet yolu ile kabul ettirilmesi halinde Türkiye karışmaya karar verirse, SSCB Kıbrıs'a yardım için savaş tehlikesine atılmayacaktır. Sovyetler, Enosis bir hükümet darbesi ile kabul ettirilecek olursa Kıbrıs'ın bölüneceği inancındadır*”.

Bu olup biten ikili siyasi diplomaside Türkiye'nin en azından bu dönemde başarılı olduğunu da söyleyebiliriz. Çünkü bu dönemdeki ABD siyasetine baktığımızda, Türkiye'den çok Yunanistan tezlerine meyletmekteydi. Diğer yandan Türkiye'nin Kıbrıs sorununu NATO içinde istediği gibi çözemeyişini anlamasıdır diyebiliriz. Ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkartma girişimi bu işe SSCB karışır bahanesiyle ABD tarafından durdurulmuştu. 1965 senesine gelindiğinde Suat Hayri

⁸¹¹ Adams, Alvin, **a.g.e.**, s. 19.

⁸¹² **Aziz**, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, **a.g.m.**, s. 209 – 210.

Ürgüplü kabinesinin Dışışleri Bakanı Hasan Esat Işık dış politikada tek yönlülüğün çok taraflılığa çevrilmesinde önemli rol üstlendi. Işık Moskova ve Pekin'i ziyaret etmiş ve Türkiye'nin çıkarlarının her alanda Batı Bloğu ile bir olmadığını öne sürmüştür⁸¹³. Böylece Türk – Sovyet ilişkilerinin sayesinde Sovyet Maslahatgüzarının “*Türkiye karışmaya karar verirse, SSCB Kıbrıs'a yardım için savaş tehlikesine atılmayacaktır*” demesi, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki ayrı bir başarısıdır. Netice olarak o yılların bilançosunda SSCB'yi kendi tarafına çekmeyi başaran Türkiye, aynı zamanda Makarios'u hararetle destekleyen güçten mahrum bırakmayı amaçladığını söyleyebiliriz.

En önemlisi de Kıbrıs'ta iki toplumun var olduğunu ve federasyon tezinin SSCB tarafından benimsenmesi ve bu iki devletin görüşlerini benzerliği uluslararası platformda Türkiye'nin ulusal davasını emniyetli bir şekilde yürütmesine olanak sağladı diyebiliriz. Sovyet Parlamento Heyetinin Türkiye'ye Ocak ayında yapmış olduğu ziyaretinden sonra, Sovyet Dışışleri Bakanı A. Gromyko Türkiye'ye 17 Mayıs 1965 tarihinde başlayıp beş gün süren bir ziyaret yapmıştır. Görüşmelerin ilk gününde, her iki devletin Dışışleri Bakanları “*iki devletin yararına olan faydalı görüşmeler*” yaptıklarını ve Kıbrıs konusunda da genel olarak üzerinde durulduğunu açıkladılar.

21 Mayıs 1965 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyen Gromyko, Kıbrıs hakkındaki görüşlerini şöyle özetlemiştir; “*SSCB, daima Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne taraftar olmuştur. Kıbrıs'ın askeri blokların bir üssü olarak kullanılmasına karşıdır. Ayrıca, Kıbrıs'ın içişlerine dışarıdan yapılacak her türlü karışmayı onaylamamaktadır. Her zaman söylediğimiz gibi, Kıbrıs sorununa barış içinde devamlı bir çözüm yolu bulunmalıdır. Bu çözüm yolu Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğü, Ada'daki iki Ulusal Toplumun filli varlığına ve bunların meşru haklarına saygı esaslarına dayanmalıdır.*”

Kısaca değinirsek Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalmasını istiyoruz. Kıbrıs'ın federatif bir rejim kurulması hakkındaki görüşleriyle ilgili soruya da, 22 Ocak 1965'teki verdikleri demecinin arkasında olduğunu da söyledi. Sovyet silahları konusunda ise, bu konuda ortalıkta pek çok haber dolaşmaktadır. Bunların hepsi yalan ve uydurmadır. Bunlara inanmayınız. Bu problem, yüksek seviyede resmi bir

⁸¹³ Sönmezoğlu, 2004, a.g.e, s. 241.

görüşmede ele alınmalıdır” demiştir. Buna bakarak Gromyko’nun sözlerinde şunları anlıyoruz. Enosis hakkındaki SSCB’nin bir “*oldubitti*” ilhak karşısında da sessiz kalmayacakları anlaşılmıştır ve Ankara’nın Kıbrıs’la ilgili Yunanistan’la yürüttüğü ikili görüşmelerinde Türkiye’nin durumunu kuvvetlendirdiğini söyleyebiliriz. Fakat Gromyko’nun, Sovyet silahlarını adaya göndermediğini söylese bile, “*yüksek seviyede resmi bir görüşmede ele alınmalıdır demesi*”, bizce bazı şüpheleri beraberinde getirdiğini söyleyebiliriz. Şüphemiz o ki, Sovyet silahlarının Kıbrıs’a gönderilmekte olduğu kanısını taşımaktadır. Gromyko’nun Türkiye’ye gelişinden müteakip, Sovyetlerin Türkiye’ye karşı bir barış ve dostluk kampanyası başlamıştır.

SSCB Başbakanı Aleksey Kosigin, 3 Temmuz 1965’de, Ankara’da yayınlanmakta olan haftalık Akis dergisine verdiği demeçte; “*Biz politik sahada, ekonomik sahada, kültürel sahada işbirliği yapmalıyız... SSCB’nin Türkiye’den hiçbir toprak talebi bulunmadığını size beyan ederim. Sizin de bizden bu çeşit toprak talebiniz olmadığını biliyoruz. Aramızda hiçbir ihtilaf yoktur. SSCB 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının esasları ve prensipleri dâhilinde, tabii mevcut yeni unsurları da göz önünde bulunduran ve sureti kat’iyede bir üçüncü devlete karşı olmayan yeni bir antlaşmanın Türkiye ile SSCB arasında imzalanması için çalışmalara başlanmasını arzulamaktadır. Böyle bir antlaşmanın memleketlerimiz arasında mevcudiyeti büyük fayda sağlayacaktır*” diyordu⁸¹⁴.

9 – 17 Ağustos 1965 tarihlerinde Başbakan Ürgüplü, SSCB’ye bir ziyaret gerçekleştirdi⁸¹⁵. Bu ziyaret Türk – Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi yönünden olduğu gibi, Kıbrıs sorunu açısından da çok önemliydi. Görüşmelerin ilk gününde Sovyet Başbakanı Kosygin, Kıbrıs konusundaki tutumlarının değişmediğini ve kesin olarak Enosis’e karşı olduklarını belirterek “*Ada’da tabii olmayan kötü şartlar içinde yaşamak zorunluluğunda olan Türk Toplumunun durumlarının düzeltilmesine yardım olanağını inceleyeceğini*” söylemiştir.

16 Ağustos 1965 tarihinde yayınlanan ortak bildiride genel olarak Türk – Sovyet ilişkilerine değinilmiş ve Kıbrıs hakkında şöyle denilmişti; “*Türk tarafı, Kıbrıs’taki son tehlikeli gelişmeler hakkında Sovyet tarafına bilgi vermiştir. İki taraf bu konudaki tutumlarını belirtmişler ve Sovyet tarafı, SSCB Dışişleri Bakanının 21 Ocak 1965 ve 21 Mayıs 1965 tarihli demeçlerindeki görüşlerini doğrulamıştır. Bütün*

⁸¹⁴ Gönübol vd, 1996, **a.g.e**, s. 526; Armaoğlu, 1983, **a.g.e**, s. 830.

⁸¹⁵ Armaoğlu, 1983, **a.g.e**, s. 830; Sönmezoğlu, 2004, **a.g.e**, s. 241; Gönübol vd, 1996, **a.g.e**, s. 526.

uluslar arası konularda olduğu gibi, Kıbrıs sorununda da, iki hükümet her türlü anlaşmazlıkların sulh yolu ile ve kanuni haklara ve adalet prensiplerine uygun olarak halline taraftar olduklarını belirtmişlerdir”⁸¹⁶. Bu bildiride SSCB’nin şimdiye kadar olan görüşlerine yeni bir unsur eklendiği görünmüyor. Ancak ortak bildiri çeşitli ülkelerin tepkilerini de çekmiştir. Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Kyprianu, ortak bildirinin “Kıbrıslılar üzerinde derin üzüntü ve hayal kırıklığı yarattığı ve Kıbrıs sorununa bir çözüm yolunun, Ada’daki ayrı toplum varlığı hususunun tanınması esasına dayanması gerektiği yolunda yapılan açıklamanın, Kıbrıs halk ve hükümeti tarafından hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğini” bildirmiştir.

Bildiri Yunan basınında ise, oldukça sert bir şekilde yorumlanmıştır. “İmera” adlı Yunan gazetesi bu konuda şöyle yazıyor; “Moskova Kıbrıs davasında Türkleri desteklemektedir. Türk – Rus görüşmelerinin sona ermesi üzerine yayınlanan ortak bildiri Adada iki toplum varlığı hakkında Gromyko’nun bilinen tutumunu tekrarlamaktadır. Fakat bu tutum, Enosis’in reddedilmesinden daha kötü bir anlam taşımaktadır. Bu tutum, taksim anlamına gelmektedir”⁸¹⁷. 11 – 15 Aralık 1965 tarihlerinde BM Genel Kurulunda Kıbrıs sorununa karşı 14 Aralık 1965 tarihinde Sovyetlerin BM delegesi Federenko; “Kıbrıs’ın içişleri, Türk ve Rum Topluluklarının çözümleyeceği bir konudur. BM her iki toplumun haklarının korunacağı hükümlerle bir Cumhuriyetin devamını ve güven altına alınmalıdır” demiştir.

Genel Kurulda SSCB’nin çekimser oy kullanmasına rağmen Türkiye’den fazla bir tepki gelmediğini görüyoruz. Aksine Sovyetlerin bu tutumuna Kıbrıs AKEL liderlerinde keskin bir reaksiyon uyandırdı. Oylamanın ertesi günü Haravgi gazetesinin birinci sayfasında; “AKEL Merkez Komitesi Politbürosu, BM Siyasi Komitesinde dün yapılan oylamadan SSCBnin ve diğer komünist devletlerin (Yugoslavya ve Küba hariç) bu tavrı, Kıbrıs halkı için tamamen hayal kırıcı olmuştur. Bu davranış onların Kıbrıs’ın tam bağımsızlığı hakkında daha evvelki beyanlarına aykırıdır ve Kıbrıs halkı arasında huzursuzluğun devamına sebep olacak mahiyettedir”⁸¹⁸ diyordu. AKEL Genel Sekreteri Papaioannu ve yardımcısı Andreas Fantis, Sovyet Komünist Merkez Komitesinden Suslof ve Ponomarev’le görüşmek

⁸¹⁶ Aziz, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, a.g.m, s. 215 – 216.

⁸¹⁷ Aziz, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, a.g.m, s. 217.

⁸¹⁸ Adams, Alvin, a.g.e, s. 22.

üzere 1966 Şubatı'nda Moskova'ya gittiler. Uzun görüşmeler sonunda bir müşterek tebliğ neşredildi. Beyanatta *“Kıbrıs meselesinin barışçı yollarla çözülebileceğine ve bunun için de iki toplumun hak ve menfaatlerinin korunması gerektiğine”* inandıklarını belirtiyordu. Aynı tebliğde *“Kıbrıs halkı üzerine empoze edilen Zürih ve Londra antlaşmalarının kaldırılmasını”* da istediklerini beyan ediyordu⁸¹⁹. Kıbrıs'taki durum böyle devam ediyorken 1966 baharında NATO, Kıbrıs sorununa bir çözüm yolu bulmak amacıyla konuyla ilgilenmeye başladı. NATO'nun Kıbrıs buhranına eğilmesine SSCB tarafından sert tepkiler yol açılacağı umuluyordu. Çünkü Kıbrıs sorunun ta başından sorumlu olarak NATO'yu görüyordu ve yayınlarında hep bunu belirtiyordu.

Fakat SSCB tepkisini İzvestia ve Pravda gazeteleri aracılığıyla bildirdi. 28 Mayıs 1966 tarihli İzvetia gazetesindeki gözlemcinin *“NATO ve Kıbrıs”* adlı yorumda, Kıbrıs'ta tansiyonun NATO tarafından yükseltilmek istendiğine dikkat çekerek, şöyle devam etmekte idi; *“Kıbrıslılar çok iyi biliyor ki, Kıbrıs adasında İngiltere tarafından kurulan üs ve Amerika'nın da radyo istasyonları vardır. Bunlar tüm barışsever haklara çok tehlikeli unsurlardır. Ayrıca ABD'nin 6 Filosu sürekli Kıbrıs'ı izliyor”*⁸²⁰. *Son zamanlarda genç Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına NATO tarafında sürekli bir şekilde tazyikler oluyor. Dışarıdan verilen destekler sayesinde Kıbrıs'ta durumlar kötüleşecek ve bu sayede Amerika ve NATO devletleri Kıbrıs'ın içişlerine karışma fırsatını bulacaktır.*

Kıbrıs meselesi NATO'yu niçin ilgilendiriyor? NATO'yu, Kıbrıs'ın doğa güzellikleri, eski devirlerden günümüze kadar gelen antik balbalları veya kültürü değildir. Mümkün adadaki iki toplumun mu kaderi ilgilendiriyor, hayır o da NATO'nun pek umurunda değildir. Peki ne? Kıbrıs, NATO'nun ayrılmaz bir parçasına dönüşmesi gerekiyor ve bu yüzden sürekli Kıbrıs'ta iç karışıklar devam etmesi şarttır. Amerikan basını ve propagandacıları tarafından Kıbrıs'taki olaylar “Doğu Akdeniz'deki Küba”⁸²¹ ve Avrupa'nın Kaşmir'i olarak adlandırılıyor. Aynı zamanda Enosis için perde arkasından destek vererek adadaki Rum ve Türk Toplumlarının arasına gerginlik ve savaş tohumlarını ekiyordur. Böylece adadaki iki toplumun milli gururlarıyla oynayarak aralarında çıkan çatışmalar neticesinde,

⁸¹⁹ Adams, Alvin, **a.g.e.**, s. 23.

⁸²⁰ **İzvestia**, Cumartesi 28 Mayıs 1966, No 124 (15212) s. 5.

⁸²¹ Chmarov, 1982, **a.g.e.**, s. 57.

kendilerini ada kaderindeki bir kurtarıcı olarak gelmelerini ve barışsever olarak gözükmelerini sağlamaktır. İki sene önce yapılan ve Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından “Tehlikeli tuzak” olarak adlandırılan Acheson Planı yeni bir şekle bürünerek ortaya çıkarılmak isteniyordur. Fakat Kıbrıs halkı tarafından kesinlikle reddedildi. Tekrar gözden geçirilerek uygulanmaya konulan bu plana, Yunanistan’ın “Vima” gazetesi tarafından benimsendi. Washington’un her bir isteğini yerine getiren Batı, Kıbrıs halkının sırtına binmek istiyor. Bu yolda NATO’nun direktiflerini sorgusuz yerine getiren General Grivas kullanıldı. Böylelikle Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios tehdit edildi.

NATO’nun ada konusundaki planı, uygulanması Kıbrıs halkının yararına aykırı olduğu gibi, BM Genel Kurulunun XX toplantısında hiçbir ülkenin aleyhinde oy kullanmadığı, başka ülkelerin içişlerine karışmama kararına da aykırı düşmektedir. Hiç kuşku yok ki, bu planın uygulanması ile Kıbrıs sürekli olarak bir huzursuzluk ve Doğu Akdeniz’de uluslar arası tansiyonun yükseleceği bir yer olacaktır. Şimdiye dek bu çeşit planlar bir başarıya ulaşmamıştır. Çünkü Kıbrıs’ın antiemperyalist cephesnin lideri AKEL olarak ve Kıbrıs’ın bağımsızlığı uğrunda haklı mücadelelerinde demokratik dünya platformunda da desteklenmekte olan tüm Kıbrıs Halkı ve Hükümetinin şiddetli muhalefeti ile karşılaşmıştır.

Herkes, SSCBnin Kıbrıs sorununun haklı bir çözümü konusundaki görüşünü bilmektedir. Kıbrıs sorunu, hem Rum hem Türk Toplumlarının yararları göz önünde bulundurularak şiddet ve askeri yollardan değil, barışçı yollardan çözümlenmelidir. Kıbrıslılar şartsız ve dışarıdan müdahale edilmeden kendi geleceklerini kendileri tayin etme hakkına sahiptirler. Kıbrıs’ın yabancı askeri üslerden arınması ve bütün yabancı askeri birliklerin geri çekilmesi, adanın yeniden barış ve sükûna kavuşmasını sağlayacaktır. Artık emperyalistlerin, özellikle küçük devletlere isteklerini, cezalandırmak suretiyle baskı yaptıkları devirler tarihe karışmıştır.

Kıbrıs sorunu barışçı yollardan çözümlenmesi, Kıbrıs’ın ulusal yararına uygun olarak ve barışın kuvvetlendirilmesi yolunda bütün şartları kendinde toplamaktadır”⁸²². Pravda başyazarı Nikolai Bragin ise; “Kıbrıs’ın özgürlük ve bağımsızlığına düşman olan unsurlar, Türk ve Rumlar arasında havayı daima gergin tutmağa çalışmaktadır. Kıbrıs Buhranına NATO neden olmuştur. Amacı, Kıbrıs

⁸²² **İzvestia**, Cumartesi 28 Mayıs 1966, No 124 (15212) s. 5; **Aziz**, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, a.g.m, s. 222.

*Cumhuriyetinin bağımsızlığına ve devlet statüsüne son vermektir. Son günlerde Kıbrıs halkı ve Cumhurbaşkanı Makarios'un bile haberi olmadan cereyan eden ilişkiler, tek bir amaca yönelmiştir*⁸²³. Ada'yı NATO'nun batmaz bir uçak gemisi haline getirmek ve İngiliz üslerinin korunmasını öngören uğursuz Acheson planının eylemli safhaya ulaştırmaktır. ABD bu plan çerçevesinde Atina Hükümetine, Enosis karşılık Ada'da askeri üsler kurulmasını kabul etmesi için baskı yapmaktadır” diyordu. Hal böyle iken SSCB Başbakanı A.N. Kosigin 20 – 27 Aralık 1966 tarihlerinde Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirdi⁸²⁴.

Ziyaret sonunda yayınlanan ortak bildiride iki ülke arasında siyasal ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi üzerinde durulmuştur. Kıbrıs sorunu konusunda, SSCBnin daha önce de yayınlanan ortak bildirilerin arakasında olduğunu teyit etmiştir ve Türk – Yunan ikili görüşmelerinin devamını istemiştir. Ayrıca Kıbrıs'ın bağımsız olarak kalmasını ve Yunanistan'la birleşmesine asla razı olmayacaklarını belirterek şöyle devam etmiştir; “Orta Doğuda barışı tehlikeye düşürecek hiçbir hareketi arzulamıyoruz. Kıbrıs sorunun da, barışçıl yolla müzakere ile adada her iki toplumu ve diğer tarafları da memnun edecek bir sonuca bağlanmasını temenni ediyoruz. Ada'da, iki toplumu tatmin edecek bir idari sistem kurulabilir.

Böyle bir sistem, sadece Ada'daki tarafları değil, sulhu arzulayan herkesi memnun eder Kosigin, Çekoslovakya'nın⁸²⁵ Makarios'a silah satışı konusunda değinerek, Kıbrıs Rumlarının Çekoslovakya'dan silah almaları olayına çok üzüldük. Ada'nın silah deposu haline gelmesini Orta Doğunun sulhu bakımından doğru bulmuyoruz. Ayrıca SSCB, dünyanın herhangi bir yerinde çıkan ihtilaflı meselelerin barış yoluyla halledilmesi için teşebbüs etmektedir. Bu, Kıbrıs problemi için de böyledir. Sovyet Hükümeti bu mesele üzerindeki fikrini defalarca söylemiştir”⁸²⁶ diyordu.

Sovyet Başbakanının Türkiye'ye ziyareti Türkiye ve Kıbrıs açısından önemli gelişmeler yaratmıştır. Sovyet basınında iki ülkenin arasında geçen olumlu görüşmeler yapıldığını belirtmiştir. SSCB Başbakanının Türkiye ziyareti neticesinde, Kıbrıs Rum Hükümeti Dışişleri Bakanı Kipriyanu, SSCB ile Türkiye'nin Kıbrıs

⁸²³ Chakhbazov, 1983, a.g.e, s. 54.

⁸²⁴ Gönlübol vd, 1996, a.g.e, s. 526.

⁸²⁵ Denктаş, 1997, 10 Cilt, a.g.e, s. 202; Aralık 1966'da Makarios Çekoslovakya'dan Zırhlı Personel Taşıyıcı ve sair silahlar ithal etti. Silahları ve sipariş veren Glafkos Kliridis'ti.

⁸²⁶ Aziz, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, a.g.m, s. 224.

konusunda ortak yayınladıkları beyanatı Kıbrıs Hükümeti olarak kabul etmeyeceklerini duyurdular. Cuntacıların, 21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan’da bir hükümet darbesi yaparak yönetime el koyması Kıbrıs sorununda yeni gelişmelere neden oldu. Yeni hükümet Kıbrıs konusunda; *“Kıbrıs’taki azınlık haklarının dikkate alınması sureti ile Enosis’i barışçı görüşmelerde sağlama amacını gütmekteyiz”* diye açıkladılar. Bu açıklama üzerine, SSCB tarafından sert bir açıklama geldi. *“Yerküremizin demokrasi yolunda devam eden halklarını tehdit eden yeni askeri emperyalist güçler Yunanistan’da bir darbe yaparak, Yunan halkının özgürlüklerini ve insanlık hukuk gururlarını ayaklar altına aldı.*

*Bu gelişen olayların perde arkasında hep NATO ve Amerika emperyalizmi saklıdır. Şuandaki Yunanistan iktidarında olan Cuntacılar, Kıbrıs’ın bağımsızlığını son derece tehdit ediyor. Ne olursa olsun SSCB, her zaman sömürgecilere karşı daima savaştacak ve yolundan yılmayarak dünya barışının devamına hizmet edecektir. Özgürlük yolunda ilerleyen hiçkimse bizim desteklerimizden mahrum kalmayacaktır”*⁸²⁷. Yorumcu Nikolay Bragin (Pravda gazetesi), *“Atina’daki darbenin ve darbe ile ilgili olan NATO askeri çevrelerinin, Balkanlardaki ve Doğu Akdeniz’deki uzun vadeli saldırgan emelleri Kıbrıs’ta endişe uyandırmaktadır. Kıbrıslıların özgürlüklerinin ve bağımsızlıklarının düşmanları olan Enosis perdesi ardında bağımsız bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyetini lağvederek yerine, Adanın NATO’nun nükleer füze üssü olarak kullanılmasını sağlayacak bir statüye getirmeğe çalışıyorlar”*.

TASS Haber Ajansının resmi açıklamasında ise; *“Yabancı basının haberlerine göre, dış mihrakların destekleriyle Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına bir darbe hazırlanmaktadır. Yunanistan’ın bazı yetkililerinin Kıbrıs konusunda yayınladıkları demeçleri ayrıca 1 Temmuzda Atina’da yayınlanan demeç, Kıbrıs’ın bağımsızlığına doğrudan tehditleri barındırıyor. Kimseye gizli değildir. Yunanistan, ABD ve NATO üyelerinin desteğiyle uzun zamandan beri Kıbrıs’ın bağımsızlık, hükümranlık ve toprak bütünlüğüne karşı silahlı bir plan üzerinde çalışmaktadır. Bütün bu planlar, herkes tarafından kabul edilen BM üye devletleri dâhil, Kıbrıs Cumhuriyetinin durumunu kötüleştirecek veya dünya barışını tehlikeye düşürecek hareketlerden kaçınılması öngören Güvenlik Konseyi kararlarına aykırıdır. Sözde*

⁸²⁷ **Kazakhstanskaya Pravda**, Perşembe 6 Temmuz 1967, No 156 (13537), s. 2.

Acheson Planı NATO’da yine ortaya atılmıştır. Plan, Kıbrıs Cumhuriyetinin ortadan kaldırılmasını, Ada’nın taksim edilmesini ve Kıbrıslıların devlet statüsünden yoksun bırakılmasını ön görmektedir. Bu plan yakın bir gelecekte gerçekleşecektir. Böylece Kuzey Atlantik bloğunun Acheson Planıyla Kıbrıs konusundaki meseleler halledilerek, Komünist ve Arap ülkelerinin özgürlük mücadelesine darbe edilecektir. Bu günkü durumda Kıbrıs’ta bir hükümet darbesi yapılması hususundaki bir planın yeniden uygulanmaya çalışılması bir tesadüf değildir. NATO liderleri, Yunanistan’daki cuntanın yönetimi zorla ele geçirmesinden beri, ortaya çıkan durumdan yararlanmayı ummaktadırlar.

Kıbrıs’ta halka karşı askeri bir diktatörlük kurmak istemektedirler. Kıbrıs halkına karşı komplo hazırlayıcıları, İsrail’in Araplara saldırılarıyla meydana gelen kaostan faydalanmak istemektedirler. BM’nin tam üyesi olan Kıbrıs’ın hükümlanlık ve toprak bütünlüğüne karşı olan planlar, emperyalizmin genç ülkelere karşı olan yıkıcı çaba zincirinin bir halkasını meydana getirmektedir. TASS, SSCB kamuoyunun dikkatini, Kıbrıs’ı ilgilendiren tehlikeli olaylara ve Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşüren olaylara çekmiş olduğunu belirtmeye yetkili kılınmıştır. Ulusların güvenlik ve barışın lehinde bir siyaset izleyen SSCB, Akdeniz’in bu kısmındaki gelişmeleri bilmezlikten gelemes. Kıbrıs’ta bir darbe teşebbüsünde bulunmak isteyenler, bundan doğacak sonuçların sorumluluğuna da katlanacaktır. Kıbrıs’ın içişlerine kimse karışmamalıdır. Rum ve Türk olarak yalnız Kıbrıslılar kendi geleceklerini tayin etme hakkına sahiptirler”⁸²⁸ diye açıkladılar.

Bu arada Kıbrıs konusunda Türk – Yunan görüşmeleri başarısızlıkla sona erdi. Bu görüşmelerin ana konusu Papadopolus Acheson Planını yeniden canlandırmak istemesi idi ve Enosis’in Türkiye’nin kabul edilmesi karşılığında adada üs vermeyi önermişti. Fakat bu öneri Kıbrıslı Türklerin hepsine yetecek büyüklükte olmamasından dolayı Demirel tarafından reddedilmişti. Bunda sonra SSCB’nin resmi daveti üzerine, Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel eşiyle birlikte, Türk – Sovyet ilişkileri daha da üst seviyelere taşımak amacıyla 19 – 29 Eylül 1967 tarihlerinde SSCB’yi bir ziyaret gerçekleştirdi⁸²⁹. İki devlet yetkilileri Kıbrıs konusuna da değinerek; “Doğu Akdeniz’in bu bölgesinde durumu gerginleştirmek ve Kıbrıs Devletinin bağımsızlığına son vermek amacıyla bir takım girişimlerin ortaya çıktığını

⁸²⁸ **Kazakhstanskaya Pravda**, Perşembe 6 Temmuz 1967, No 156 (13537), s. 3.

⁸²⁹ **Sosiyalistik Kazakistan**, 1 Ekim 1967, No 230 (12768), s. 1.

belirtmişlerdir”⁸³⁰. Ayrıca Türkiye Başbakanının SSCB’ne yaptığı ziyareti, Sovyet basınında “Sovyet – Türk İlişkilerinde Yeni Bir Sayfa”⁸³¹ olarak gazetelerin birinci sayfasından verildi. Demirel’in Türkiye dönüşünü ve Türkiye basınında SSCB’yle olumlu haberlerin yer aldığını da yayınladılar. İki devlet arasındaki bu gelişmeler bir başarı olarak nitelendirilmiştir. Bu gelişmelerde iki devletin zirvesi üstüne düşen fedakârlıklarını yaptıklarını ve geçen sene SSCB Başbakanı A.N. Kosigin’in Türkiye’ye resmi ziyareti ve iade ziyaret olarak Demirel’in gelmesi bunun güzel örneğidir. İki devlet arasında sağlanan özgüven sayesinde ticari ve ekonomi alanındaki ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağladığını açıkladılar⁸³².

Ayrıca son zamanlarda Kıbrıs’ta yaşanan tüm karışıklara Amerika ve NATO’nun dalkavukluğunu yapan Cuntacı Atina Hükümeti sebep olduğunu ve General Grivas’ın adaya gelişi hakkında Sovyet basınında geniş bir yayınlar yapıldı. Kazakhstanskaya Pravda gazetesindeki “General Grivas’ın Kirli Oyunu” adlı bir makalede; “Grivas’ın Yunanistan’ın emperyalist çevrelerinin desteğiyle Kıbrıs’a geldiğini ve Kıbrıs’ın bağımsızlığına tehdit ettiğini haberlerden vermişti. Grivas, Atina Cuntasının bilgisinde hazırlanan plan sayesinde adayı kan gölüne çevirmeye çalışıyor. Bu faşist General Grivas’ın emrinde on beş bin Yunan askerinin bulunduğu ve “Askerler kendi milli vazifelerini sonuna kadar götürmeye ant içen ve son derece donanımlı” olduğunu ve ayrıca milli hareketimize olan duyguları hala tükenmeyenler olursa, onlar bu harekete sahip çıkarak yardım etmeleri kendilerinin vatani bir vazifesidir” diye açıklamıştır.

Bu açıklamalardan Atina Cuntasının ve Grivas’ın Kıbrıslılar için ne kadar tehlikeli olduğu anlaşılıyor ve gizli olarak bilinen “Molnia” adlı plan çizgisiyle hareket ederek Makarios’u devirmek ve sonunda adanı Yunanistan’a bağlamaktır. Kıbrıs’a bir taraftan NATO çevreleri de ada halkı arasındaki sükûnetine fitne sokarak aralarında daima ihtilaflı durumu körüklemeye çalışıyorlar. Bunu Cumhuriyetin kuruluşunda beri aradaki yedi sene içinde şahit olduk. AKEL Merkez Sekreteri Papanoannu, Kıbrıslılar sömürgecilere karşı mücadelede yalnız değildir ve Cumhuriyetin toprak bütünlüğünü yabancılara hiçbir zaman kaptırmayacaktır. Bizim haklı mücadelemize bütün dünyanın barışseverleri ve SSCB’nin Kıbrıs’ın

⁸³⁰ **Sosyalistlik Kazakistan**, 1 Ekim 1967, No 230 (12768), s. 1.

⁸³¹ **Sosyalistlik Kazakistan**, 3 Ekim 1967, No 231 (12769), s. 3.

⁸³² **Sosyalistlik Kazakistan**, Salı 12 Ekim 1967, No 264 (12802), s. 3.

bağımsızlığına dair kesin kararları ve yardımları sayesinde Kıbrıs'tan bütün yabancı üsleri ve askerleri kovacağız. Çek elini Kıbrıs'tan!”⁸³³ Diyordu. Türk – Sovyet ilişkilerinin normale döndüğü zaman 1967 yılının Kasım ve Aralık ayları Kıbrıs'ta yeni olaylara sahne oldu. General Grivas yönetimindeki Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin Kıbrıs'ın güneyinde bulunan Boğaziçi ve Geçitkale köylerine 15 Kasım 1967'de saldırarak Türk köylüleri öldürdüler ve Kıbrıs'ı yeni buhranlı devreye soktular. Bu da Enosis'e engel olan Türk varlığını kademeli olarak imha ederek ortadan kaldırma teşebbüsleri idi.

16 Kasım 1967 tarihinde TBMM, Anayasanın savaş ilanına ve TSK yabancı gönderilmesine dair 66. maddesine dayanarak, Kıbrıs'a müdahale yetkisini, 435 üyenin 432 oyu ile karar aldı. Türkiye aynı zamanda bir çıkarma yapacağını da duyurdu. Çıkarmanın ancak tedhişçi Grivas'ın ve 12.000 Yunan askerlerinin adadan çekildiğinde durdurulabilir diye açıkladılar. Türkiye adadaki soydaşlarını korumak maksadında Yunanistan'a 17 Kasım 1967 tarihinde bir ultimatoma verdi. Aynı gün 17 Kasım 1967 tarihinde SSCB Ankara Büyükelçisi Smirnov, Dışişleri Bakanı Çağlayangil'le görüştü ve olaylarla ilgili görüşünü; *“Kıbrıs'ta çözümlenmemiş sorunlardan yararlanmak isteyenler çoktur ki, bir savaşın ocağını ateşlemek için çalışıyorlar. Bizce en iyi çıkar yol, barışı sağlamaktır.*

Kralcılar, faşistler, saldırgan olarak çıkarsa tutum ona göre olacaktır. Galiba bütün dünya devletleri bu konudaki fikrini söyleyecektir. Sovyet Hükümetinin siyaseti, bütün zor sorunlarda en sonuna kadar barış yollarından faydalanmaktır. Bizce en iyisi barıştır” diye belirtti⁸³⁴. Bundan sonra Büyükelçi Smirnov, Başbakan Demirel'le görüşmüştür. Görüşmesin de; *“Başbakanı ziyaret ettim. Yunanlı monarşist ve faşistlerin suç teşkil eden politikası hakkında konuştuk. Yunan Cuntasının Kıbrıs'taki masum Türkleri, zavallı köylüleri kayba uğratan sebepleri konuştuk. Bu durum Sovyet kamuoyunda da memnuniyetsizlik ve takbih yaratmıştır”* demiştir⁸³⁵. 18 Kasım 1967 tarihinde Türk jetleri Kıbrıs üzerinde alçak uçuş yaptılar. Kıbrıs Hükümeti bu uçuşları BM nezdinde protesto ettiler⁸³⁶. Sovyet Basını Sosyalistik Kazakistan gazetesindeki *“Kıbrıs'taki Durum”* adlı haberde;

⁸³³ **Kazakhstanskaya Pravda**, Salı 29 Temmuz 1967, No 201 (13582), s. 3

⁸³⁴ **Aziz**, “Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları, **a.g.m**, s. 235 – 236.

⁸³⁵ Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**, Bağlam Yayınları, İstanbul 2008, s. 148.

⁸³⁶ Sarıca, Teziç, Eskiyyurt, 1975, **a.g.e**, s. 145.

“Türkiye’nin 18 Kasım’da Kıbrıs hava sahasını beş kere bozarak ada üstünde ihtar uçuş yaptığını ve Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumlar arasında zaman – zaman karşılıklı ateş açıldığından” haber veriyor. Aynı gazetenin “Yunan Hükümetinin Açıklaması” adlı bir başka haberinde ise; “Yunan Hükümeti Kıbrıs’taki gelişen son olaylar hakkında Türkiye ile Kıbrıs’ın nabzını dikkatle izliyor. Son olaylar gösteriyor ki, Hükümeti bütün olasılıklara karşı tedbirli ve Yunan Silahlı Güçlerinin hazır bulundurulmasına sevk etti. Hükümetimiz bu konuda birkaç kez toplandılar”⁸³⁷. Bu arada Türkiye’nin kesin uyarısına rağmen, Yunanistan Ankara Büyükelçisi aracılığıyla bu ultimatomu kabul etmeyeceklerini Türk Dışişleri Bakanlığına bildirdi.

Bu bildiriden sonra Türkiye Bakanlar Kurulu olağanüstü bir toplantı yapmak üzere gece Meclise toplandılar. Türkiye Hükümeti sözcüsü Devlet Bakanı Seyfi Öztürk, *“Türkiye Kıbrıs konusunda verdiği nota Yunanistan tarafından reddedildi ve Türk tarafı adadaki soydaşlarının insani hukukunun savunmasını sonuna kadar götürecektir”*. Lefkoşa’dan TASS aracılığıyla AKEL yayını Hravgi gazetesinin yaptığı açıklama da ise; *“Sömürgecilerin yaptıkları vahim olaylar Kıbrıs’taki gelişen bu son durum onun bir ispatıdır. Bu kötü durumda Kıbrıslılar dış ve iç düşmanlarımıza birlikte hareket ederek bir mücadele vermesi gerekiyor. Biz, BM ve bizi destekleyen antiemperyalist devletlerden tekrar bize yardım etmeleri için duyuru yapmalıyız. Amerikan ve NATO sömürgecileri Kıbrıs’ın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına çok tehlikeli unsurlardır”⁸³⁸ diyor.*

Türkiye, Yunanistan’ın verdiği olumsuz cevap üzerine savaş hazırlıklarına başladı. Bununla birlikte ABD Kıbrıs sorununa aktif bir rol oynamaya başladı. Buhrana bir çözüm bulabilmek ve taraftarları uzlaştırmak için arabulucu Cyrus Vance’i göndermişti. Böylelikle ABD’nin Kıbrıs sorununa el atması, SSCB tarafından sert tepkiyle karşılandı. SSCB yayınladığı bir bildiriyle, Kıbrıs sorunu hakkında taraflara *“Kıbrıs Meselesi Barış Yoluyla Halledilsin”* diye resmi görüşlerini açıkladılar. Beyanatta; *“Kıbrıs ve çevresindeki son durumlar gitgide anormalleşiyor. Hepimize malum olan Kıbrıslı Rum ve Türk Toplumlarının bir arada yaşadığı bölgede, Kıbrıs Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından 15 Kasım’da ateş açıldı ve neticede iki toplum arasında bir çatışma başlamıştı. Kıbrıs’ın bağımsızlığını sonunu getirmek isteyen adadaki Yunan askeri zihniyeti de bu ateşe katılmışlardı.*

⁸³⁷ **Sosyalistlik Kazakhstan**, Çarşamba 22 Ekim 1967, No 272 (12810), s. 1.

⁸³⁸ **Sosyalistlik Kazakhstan**, Cumartesi 25 Ekim 1967, No 275 (12813), s. 3.

Son derece ağır silahlarla donanımlı askerleri Yunanistan Cuntasının dalkavuşu Generali Grivas yönetiyor. Adadaki savaşta bir sürü sivil hayatını kaybetti. Şuanda ateşkes olmasına rağmen Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına ve Doğu Akdeniz bu bölgelerinde hala savaş olasılığı gün geçtikçe barış ve güvenliğe son derece tehlike artmaktadır. Yunanistan Silahlı Güçleri olası bir savaş için tetikte ve Kıbrıs'ın içişlerine karışmak maksadında her gün fitneci yayınlar yapmaktadır.

Yunan Cuntacılarının yaptıkları bu olaylar, bugünlerde hazırlanan bir plan değildir. Bu uzak yıllardan beri hazırlanan plan ve dış emperyalistlerin destekleri sayesinde Kıbrıs'ın bağımsızlığına son vererek Enosis'i gerçekleştirerek Kıbrıs'ı NATO'nun askeri üssüne çevirmektir. Cunta Yunanistan'da uygulanan ceza hareketlerini Kıbrıs'a taşıyor ve orada da aynen uygulamaya çalışıyor. Türkiye Hükümeti ise; Kıbrıs'ta gelişen durumları gözden geçirerek, kendi sorumluluğu doğrultusunda bir takım hareketlerde bulundu. TSK'de savaş hazırlığı durumuna getirilmiştir ve olası bir durumda adaya çıkmaya hazırdır.

Türk askeri donanmaları sürekli Kıbrıs etrafında manevralar yapmaktadır. Bütün bu olup bitenler NATO çevresiyle ilgilidir. Amerika'nın bu bölge siyaseti "barış ve dostluk" planından söz etse bile ne kadar inandırıcıdır. ABD bölgedeki durumu bir galeyana getirerek kendisini bir müdahale hakkına sahip olma fikri açıkça göze çarpıyor. Ayrıca Yunan Cuntasının ABD'nin bilgisi ve desteği dışında hareket ettiği söylene de, Yunanistan'ın günümüzde ABD askeri üssü olduğu kimse tarafından inkâr edilemez. SSCB, Kıbrıs'ta gelişen tüm olaylardan haberdar ve bundan öncede yaptığımız gibi, şimdi de Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü, ayrıca ada halkının kendi sorunlarını dış etkenlerin karışımıyla değil kendi iradeleriyle halletmeleri taraftarıyız.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kıbrıs'ta bulunan yabancı askeri üsler adada kalmaya devam ettikçe, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına tehdit unsuru taşıyor. Ayrıca Doğu Akdeniz'in bu bölgesinde barışın kalıcı ve temenni olması taraftarı olan SSCB, adadaki iki toplumun arasında gelişen sorunu silah gücüyle değil, barış yoluyla çözümlenmesine çağırıyor. Bütün Kıbrıs halkının egemenliğine saygı duyarak ve BM Güvenlik Konseyinden çıkan tüm kararları eksiksiz yerine getirilmesi gereklidir. SSCB bununla birlikte şöyle düşünüyor, eğer Kıbrıs'ta yaşanan tüm sorunların bir daha yapılmaması için, Kıbrıs Hükümeti samimi yollara başvurarak

harekete geçerse, elinden çok şeyler gelebilir”⁸³⁹. Aynı gazetenin bir başka sayısındaki “Kıbrıs Olaylarının Perde Arkasındaki Emperyalistler” adlı makalede ise; “Kıbrıs’ta 15 Kasım’da yer alan iki toplum arasındaki ateş ve bunun Yunan Cuntacılar tarafından hazırlanarak faaliyet geçtiği yazılıyor. Ayrıca ABD’nin gizli “Derin Devleti” 1964 senesindeki Acheson Planını hazırlatarak, Kıbrıs’ı Yunanistan’a ilhak etmeye çalışıyor ve arkasından da NATO’nun “Batmayan uçak”ı haline getirmek istiyor. Amaçlarını gerçekleştirmek için Yunan Cuntasını seçtiler.

Yunan Cuntacıları Kıbrıs’ın içişlerine karışarak Enosis’i biran evvel gerçekleştirmek istiyorlar. Kıbrıs ve çevresinde olup biten bu karışıklıktan, Türkiye Silahlı Kuvvetleri de hazırlıklı durumuna getirilmiştir. Türk Donanmasının rotası Kıbrıs’a doğru çevrilmiş durumdadır. Türk yetkilileri adaya müdahale için çıkartma yapabileceklerini söylüyorlar. Daha önce de belirttiği gibi SSCB, yinede tekrarlayarak Kıbrıs’ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne dışarıdan hiçbir müdahale edilmemesi ve adadaki Türk ve Rum Toplumlarının barışçıl yoluyla işleri halledilmesi gerekiyor”⁸⁴⁰ diyordu.

Bu dönemi kısaca özetlersek, öncelikle SSCB’nin Kıbrıs konusunda bazen sapmalar olmakla birlikte, Türk – Sovyet ilişkilerinde ve Kıbrıs konusunda bir ılımlı siyasete de dönüştüğünü söyleyebiliriz. İki devlet yetkililerinin karşılıklı ziyaretleri sonunda Kıbrıs konusunda ortaklaşa yayınlanan bildirilerde Enosis’e kesin karşı olduklarını ve önemlisi de adadaki İki toplumun kabullenilmesidir diyebiliriz. Ayrıca Türkiye, Yunanistan’ın ada üzerinde yaptığı siyasetine sert tepkilerle karşı çıkarak, iki ülke arasındaki güç dengesi değişikliğine asla izin vermeyeceğini bildirmiştir. Kıbrıs konusunda Türkiye, 1964 senesinde ABD tarafından durdurularak hayal kırıklığına uğramıştı.

Fakat Türkiye 1967 senesine gelindiğinde uluslar arası arenada destek açısından çok iyi konuma geldiğini söyleyebiliriz. Bu durumu açıklayacak olursak, yanı *başındaki komşusu Yunanistan askeri Cunta tarafından yönetiliyor ve bu da SSCB’nin Türkiye arasındaki siyasi ilişkileri haliyle etkileyerek Türk tarafı tezine yakınlık duymasını sağlamıştır. Türkiye aktif rol oynayarak SSCB’yi, Türkiye karşıtı politikasından caydırmıştır diyebiliriz. Çünkü Türkiye’nin Kıbrıs konusunda yürüttüğü siyasetiyle SSCB’nin Kıbrıs siyaseti arasında benzerlikler vardı. Her iki*

⁸³⁹ **Sosyalistlik Kazakhstan**, Cumartesi 24 Ekim 1967, No 274 (12812), s. 3.

⁸⁴⁰ **Sosyalistlik Kazakhstan**, TASS, Çarşamba 28 Ekim 1967, No 277 (12815), s. 3.

ülke de Kıbrıs'ın başkaları tarafından ilhak oluşuna ve adadaki iki toplumun siyasi haklarının yitirilmesine kesinlikle karşıdır. Ayrıca Lozan Antlaşmasıyla sağlanan Akdeniz'deki dengenin bozulmasına karşı da her iki devlet aynı çizgidedir. İki ülke arasında devam eden ziyaretler ile Kıbrıs konusunda iki devlet görüşleri birbirlerine daha da yaklaştırılmıştır diyebiliriz.

Bir taraftan bu dönemdeki Türkiye'nin Kıbrıs konusunda siyasi alanda yürüttüğü bu politikanın bir başarı olarak kabul ediyoruz. Çünkü ortaya çıkan sorunu savaşa dönüştürmeden diplomasi yoluyla çözmüştü. Yunanistan'ın Cunta tarafından yönetilmesi neticesinde SSCB görüşünün Türk görüşüne yaklaştırdığını söyleyebiliriz.

3. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ SOVYETLER BİRLİĞİ KAMUOYUNA YANSIMASI

a. Kıbrıs Barış Harekâtı Esnasında SSCB'nin Kıbrıs Politikası

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, 1967 bunalımından sonra Makarios, Enosis'in en azından uzak bir hedef olduğu kanaatine varmıştı. Ekim 1970'te *"Ben daima Yunanistan ile birleşme taraftarı oldum. Böyle olmakla beraber, bunun bugün için gerçekleştirilmesinin fazlasıyla güç olduğunu idrak etmiş bulunmaktayım"* demesi, Yunanistan'daki cuntaya yakınlık duyanlar arasında Enosis'e ulaşma yöntemlerinde farklılığa yol açmıştı. Bunun neticesinde Kıbrıs Rum halkı arasında bir iç çatışma başladı diyebiliriz. Ayrıca toplumlararası görüşmelerin başlaması da, Rum kesimi içindeki görüş ayrılığını belirginleştirmiştir.

Rum kesimi içindeki bu mücadele giderek acımasız olmaya başladı. Birçok terörist örgüt, bombalama ve suikast yapmak suretiyle hükümete şiddetle karşı olduklarını ortaya koyuyorlardı. Bu konu, Sovyet basınında da yankı buldu. SSCB konu üzerine, adada da yaşanan tüm olayların perde arkasında Yunanistan tarafından desteklenen ve direktif alan EOKA-B terör örgütünün bulunduğunu yazıyor. Ayrıca Grivas'ın ölümünden sonra biraz da olsa sakinleşen durum bu tarihlerde tekrar alevlenmeye başladı. Bununla birlikte Kıbrıs'taki mevcut rejime karşı, Cumhurbaşkanı Makarios ve yandaşlarını öldürülmesi gerektiğine dair gizli planların ortaya çıktığını açıklıyor. Bu gizli planı Grivas'ın kendisi gerçekleştirmek istemişti, fakat onun ömrü buna yetmedi. Ama onun halefleri adada bir sürü terör faaliyetinde bulunarak, adayı kan gölüne çevirdi.

Ayrıca uluslararası uzmanlar, adadaki bu durumun tekrar hareketlenmesini, iki toplum arasındaki müzakereler zamanına denk gelmesine dikkat çekiyorlar⁸⁴¹. İki toplumun toprak bütünlüğü ve egemenliği elinde bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti, Atina ve NATO'nun istilacı yetkilileri tarafından hiçbir zaman benimsenmedi. Dolayısıyla NATO, adadaki iki toplumun bir arada yaşamalarına karşılık sürekli aralarındaki kargaşalığı sürekli tazyik etmeye ve güvensizliğe sevk etme yoluyla Makarios'u devirerek adada anarşist rejimin kurulmasını düşünüyorlardır. Bunların amacı, plan gerçekleşmediği takdirde, en azından mevcut idarenin EOKA-B'yle bir anlaşmaya

⁸⁴¹ **Sosiyalistik Kazakhstan**, TASS, Pazartesi 3 Temmuz 1974, No 153 (14813), s. 3.

varılmasını sağlamaktır. Kıbrıs'ın düşmanlarının esas düşünceleri, adayı ikiye bölerek, NATO'nun Akdeniz ve Ortadoğu'ya giriş yolundaki askeri üssüne çevirmektir. Bu yolda Kıbrıs Milli Muhafız Askerlerini kullanıyorlar. EOKA-B'nin kullandığı bütün silah ve cephaneler Yunan subayları tarafından tedarik ediliyor. Makarios kendisine ve Hükümete karşı subayları görevlerinden alarak temizliğe başladı ve birkaçı da adadan sınır dışı edildi⁸⁴². Ayrıca ellerinde bulundurulmuş silah ve cephanelerde alındı. Fakat bu temizlik dahi Kıbrıs Adasında gerçekleştirilecek bir darbeye engel olamamıştır.

Kıbrıs'ta Makarios Hükümetine karşı gerçekleşen darbe, SSCB kamuoyuna şu şekilde yansıdı; "*Kıbrıs'ta Askeri Darbe*" adıyla duyuruldu. 15 Temmuz sabahı Kıbrıs'ta, Kıbrıs Milli Muhafız Askerleri ve Yunan subaylarıyla birlikte, halk tarafından oybirliğiyle Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilen Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirdi⁸⁴³. Lefkoşa'daki Cumhurbaşkanlığı Köşküne ve adanın çeşitli bölgelerinde eş zamanlı ateş açıldı. Associated Press'in haberlerine göre Cumhurbaşkanı Makarios öldürülmüştür⁸⁴⁴. Fakat Kıbrıs Türk Radyosunun son dakika haberlerinde Makarios'un sağ kaldığını ve BM Askerilerinin konuşlandığı bölgeye geçtiğini yayınladı⁸⁴⁵. Aynı Radyo istasyonunun haberlerine göre, Köşk'ü koruyan askerler darbecilerle karşı ölüm kalım savaşı vererek savaştığını ve Makarios'un BM'nin kısa sürede duruma el koymasını ve ayrıca Kıbrıs'ı kalben seven tüm Kıbrıs halkına seslenerek darbecilere karşı bir vücut olarak karşı koymaya çağırmıştır⁸⁴⁶.

Lefkoşa, Magosa ve Pafos'ta darbecilerle Hükümete bağlı askerler arasında hala savaş devam ediyor. Merkez Radyo İstasyonu, havaalanı ve Hükümet binaları darbeci Milli Muhafızlarca çemberlenmiş durumdadır. Ayrıca darbeci askerlerin verdiği bir emirnamede, "*her kim işimize karışacaksa hemen vurulsun*" adı taşıyan bir emirle halkın gözünü korkutmaya çalışıyorlar. Kıbrıs'ın dış dünyayla bağlantısı tamamen kopmuştur. Bu olaylar gerçekleşmeden önce Makarios, Atina Hükümetine, sayıları 650'yi bulan Yunan Subayının adadan çekmesini istemişti. Çünkü Cumhurbaşkanı Makarios, adadaki bütün olup biten olaylara Yunan Subaylarının el

⁸⁴² **Sosiyalistik Kazakhstan**, TASS, Pazartesi 3 Temmuz 1974, No 153 (14813), s. 3.

⁸⁴³ **Pravda**, TASS, Salı 16 Temmuz 1974, No 197 (20436), s. 5.

⁸⁴⁴ **İzvestia**, TASS, Salı 16 Temmuz 1974, No 164 (17702), s. 2.

⁸⁴⁵ **Kazakhstanskaya Pravda**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 164 (15667), s. 3.

⁸⁴⁶ **Sosiyalistik Kazakhstan**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 165 (14825), s. 3.

altından yürüttüğünü açıklamıştı. Kıbrıs'ta yer alan bu olay karşısında Atina'dan resmi bir açıklama gelmedi. Milli Savunma Bakanlığında, Yunanistan Cumhurbaşkanı General F. Gizikis'in başkanlığında bir toplantı gerçekleştirilmektedir. Toplantıya Başbakan A. Andrusopolus, Genelkurmay Başkanı E. Lasudis, Silahlı Kuvvetler Komutanı General Bonanos, cuma günü Atina'ya gelen Yunanistan'ın Kıbrıs Büyükelçisi E. Lagakos ve Kıbrıs Milli Muhafız Ordusunun Komutanı Yunan Subay Denissis katılmaktadırlar. Hükümetin resmi sözcüsünün verdiği bilgiye göre, Makarios'un Atina'dan Yunan Subaylarının çekmesi talebi reddedilmiştir⁸⁴⁷.

Kıbrıs'ta gerçekleşen darbe üzerine Türkiye'de Hükümet olağanüstü bir toplantı yaptı. Toplantıya TSK Komutanları katıldı. Ayrıca Genelkurmay Başkanı Işık, *"Kıbrıs'ta gerçekleşen darbe neticesinde Kıbrıs'ta oluşabilecek herhangi bir yeni statüye razı olmayacaklarını net bir dille açıkladı"*⁸⁴⁸. *Türkiye Cumhuriyeti bu gibi olaylara asla razı gelmeyecektir*". Washington haberlerine değinen TASS, Türk Genelkurmay Başkanlığınca alınan kararda, *TSK'yı savaşa hazır bekletildikleri bildirilmiştir*. Bununla birlikte TASS, Paris haberleriyle devam ederek, Cumhurbaşkanı Makarios bütün büyük ve dost devletlerden, ayrıca barışsever dünya halklarından Kıbrıs'ta yapılan darbeye karşı *"Kıbrıs'ın bağımsızlığına, demokrasi adına ve Kıbrıs halkının kendi kendini idare etme hukuku uğrunda verdiği savaşa"* yardım etmeleri hakkında bir çağrıda bulundu. Kıbrıs'ta gerçekleşen darbe Atina Cuntasının direktifi sayesinde adada bulunan 950 Yunan subayı ve Yunanistan uzantıları tarafından gerçekleştiğini kesin bir dille söyledi.

Böylece Atina Cuntası, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına son vermek istedi. Fakat cunta amaçlarına ulaşamadı. Onlar sadece birkaç binayı kuşatabildiler. Kıbrıs halkı, cumhuriyeti yıkmaya çalışan tüm unsurlara karşı sonuna kadar mücadele edecektir⁸⁴⁹. Ayrıca Makarios, Kıbrıs halkına darbecilerle işbirliği yapmamaya ve halkın oybirliğiyle Cumhurbaşkanı seçilen kendisinin yanında yer almaya çağırdı. TASS Haber Ajansı konu üzerine yine bir başka bildiri yayınladı. Bildiride, Cumhurbaşkanı Makarios Başkanlığındaki Kıbrıs Hükümetine karşı *"15 Temmuz'da Yunan subayları ve Kıbrıs Milli Muhafız Ordusu bir darbe gerçekleştirilerek mevcut hükümeti devirdiler. SSCB halkı, Kıbrıs'ta art niyetli dış*

⁸⁴⁷ **Pravda**, TASS, Salı 16 Temmuz 1974, No 197 (20436), s. 5.

⁸⁴⁸ **Sosyalistik Kazakistan**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 165 (14825), s. 3.

⁸⁴⁹ **Kazakhstanskaya Pravda**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 164 (15667), s. 3

unsurların perde arkasından verdiği silah gücüyle gerçekleşen darbeyi sert bir şekilde kınıyor. SSCB, böyle bir ağır zamanda darbecilere karşı mücadele veren tüm halkın yanındadır. TASS Haber Ajansı şunları yayınlamaya yetki aldı. SSCB Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeyi, BM kurallarına ve uluslararası insan hakları kanununa aykırı ve insanlık onuru çiğneyerek ayaklar altına alındığını bildiriyor⁸⁵⁰. Bu suç Yunanistan Cuntasına yüklenmelidir. Bu hareketin uluslar arası problemleri beraberinde getireceği de ortadadır. Ayrıca bu hareket uluslararası platformda halkları ve devletlerarasındaki ilişkileri zedeleyerek, günümüzdeki barışseverlik ilişkilere aykırıdır”.

SSCB yetkilileri Yunanistan'ın, bağımsız ve BM üyesi Kıbrıs Cumhuriyetinin içişlerine karışmasını kısa sürede bırakacağı ümidindeydi. Ayrıca SSCB; Yunanistan, Türkiye, BM Güvenlik Konseyinin daim, üyeleri ABD, İngiltere ve Fransa Hükümetleri nezdinde girişimlerde bulunduğunu haberdar etti⁸⁵¹. SSCB, Kıbrıs hakkında resmi gazetelerinde çeşitli isimler başlığında⁸⁵² kamuoyuna yansıyan haberleri halka duyurmaya devam etmektedir. Mesela Pravda ve İzvestia gazeteleri başta olmak üzere tüm gazetelerde, Kıbrıs'ta 15 Temmuz'da gerçekleşen darbeden sonra adanın dış dünyadan tamamen koptuğunu ve adada cereyan eden son haberlerin doğru bir şekilde kendilerine ulaşmadığından bazı zamanlar ada hakkında bilgi eksikliğine yol açtığını yazıyorlar.

Buna rağmen gelen haberlere göre, Makarios taraftarıyla hükümete sadık kalan polisle güvenlik güçleri, Yunanistan subayları tarafından yönetilen darbeci Milli Muhafız Askerleri arasında çetin savaşların sürdüğünü bildiriyorlar⁸⁵³. Silahlı mücadele Pafos ve liman kenti Limasol'da kanlı bir şekilde devam etmektedir. Bu iki şehir Makarios taraftarlarının elindedir ve yerli radyodan verilen haberlere göre, darbeciler başkent radyosunu ele geçirerek, tüm adada kendilerinin hâkim olduklarını ve darbenin engelsiz gerçekleştiği hakkında yalan haber yayınladığına dikkat çekiyorlar. Ayrıca darbeciler kendi emellerine ulaşmak maksadıyla Makarios'un öldüğü hakkında da yalan haberler yayınladı. Böylece ada

⁸⁵⁰ **Ontüstık Kazakhstan**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 138 (11669), s. 1.

⁸⁵¹ **İzvestia**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 165 (17703), s. 1; **Sosyalistık Kazakhstan**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 165 (14825), s. 3.

⁸⁵² Bu konuda; “Kıbrıs'taki Durum, Kıbrıs'ta Savaş Devam Ediyor, Kıbrıs'ın İçişlerine Karışmak Durdurulsun, Darbecilerin Çıkışları” gibi başlıkları örnek gösterebiliriz.

⁸⁵³ **İzvestia**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 165 (17703), s. 2; **Pravda**, TASS, Perşembe 18 Temmuz 1974, No 199 (20438), s. 5.

halkı arasında korku salmak istediler. Ayrıca eski “*Pafos papazı Gennadi, Nikos Sampson’a Cumhurbaşkanlığı yemini*” ettirmiştir. Sampson Kıbrıs’taki aşırı sağcı “*Mahi*” gazetesinin redaktörüdür. O, adadaki EOKA-B ve Atina Cuntasıyla sıkı ilişki içindedir. Ayrıca adada darbe gerçekleşmeden üç gün önce Atina’dan gelmiştir. Belki de oluşan durum hakkındaki direktifi Yunan yetkililerinden almıştır⁸⁵⁴. Ayrıca darbeyi gerçekleştirenler emri sadece Atina’dan değil, perde arkasından destek sağlayan NATO’dan aldığı bellidir. NATO, Kıbrıs’ı “*batmayan uçak gemisi*” haline döndürerek adayı tümüyle askeri üsse çevirmek istiyorlardı⁸⁵⁵.

Böylece Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’da gerçekleştirmek istedikleri amaçlarına bir nebze de olsa yaklaşmaktı. Fakat Kıbrıs’taki Makarios Hükümeti, bu amaçlarına ulaşmalarında büyük bir engel taşıdığından, darbe yoluyla maksatlarına ulaşmayı hedeflediler. Darbeciler Makarios taraftarlarını acımasızca güç göstererek, Lefkoşa’da “*olağanüstü hal*” ilan etti. Şehrin bütün stratejik yerlerinde tanklarla nöbet tutmaya başladılar. Darbeciler bununla yetinmeyip başkentteki uluslararası havaalanını da kapattı. Havaalanı sadece dün Yunanistan tarafından gönderilen subayları taşıyan uçağa açıktı. Darbeciler tüm hareketlerinde ağır silahlar ve tankları kullanmıştır.

Moskova’da bulunan AKEL Başkan Yardımcısı Andreas Fantis’in TASS muhabirinin sorularını cevaplayarak “*Hain Darbenin Arkasında NATO Var*” başlıklı konuşmasında; *Kıbrıs’ta cereyan eden olayların arkasında NATO ve onun gizli ajanlarının bulunduğu kesin bir dille söylemiştir. Ayrıca adadaki olayları sadece Kıbrıs Rum Toplumunun iç sorunu olarak göstermesi, tamamen yalandır. Onlar olayı Kıbrıslı Rumların arasındaki sorun olarak algılanmasına dair bir anlam yüklemek istiyorlar*⁸⁵⁶. *Kıbrıs’ta gerçekleştirilmesi istenen emperyalist faşist nitelikli darbenin gerçekleştircisi olarak Yunan Cuntası görevlendirilmiştir. Böylece Kıbrıs halkını sömürge rejimine sokmak istiyorlar. AKEL’in Kıbrıs Halkına yaptığı çağrısı: Vatansever Kıbrıs halkı! Atina Cuntası Kıbrıs’ın içişlerine ve Cumhurbaşkanı Makarios’a karşı askeri müdahalede bulundu. Tank ve ağır silahlarla donatılan darbeciler Cumhurbaşkanı Köşk’ü ve Radyo İstasyonunu, Telgraf ve diğer Hükümet*

⁸⁵⁴ **Sosiyalistik Kazakistan**, TASS, Perşembe 18 Temmuz 1974, No 166 (14826), s. 3.

⁸⁵⁵ **İzvestia**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 165 (17703), s. 2; **Sosiyalistik Kazakistan**, TASS, Perşembe 18 Temmuz 1974, No 166 (14826), s. 3.

⁸⁵⁶ **Pravda**, TASS, Perşembe 18 Temmuz 1974, No 199 (20438), s. 5; **Sosiyalistik Kazakistan**, TASS, Cuma 19 Temmuz 1974, No 167 (14867), s. 3.

binalarını ele geçirdiler. Fakat onlar Makarios'u tutuklama veya öldürme planlarına erişemediler. Şuanda Makarios Pafos'ta sağ salimdir ve "Azat Kıbrıs" Radyosundan haberler vermeye başlamıştır. Darbeciler iddia ettikleri gibi Kıbrıs'ın tümüne sahip olamadılar. Ayrıca darbecilerin Makarios öldü haberi de dünkü yalan haberden ibarettir. Kıbrıs Radyosunu dinlemeyin, artık "Azat Kıbrıs'ı" dinleyin diyordu. AKEL ayrıca Kıbrıs halkını darbecilere karşı tek vücut olarak karşı koymaya, Kıbrıs halkının büyük dostu SSCB ve tüm demokrasi barışsever devletlerin aktif rol oynayarak Kıbrıs'ta oluşan soruna bir çözüm bulma yoluna giriştiğini ilan ettiler.

Faşizm Kıbrıs'ı ele geçiremez! Kıbrıs halkı zafere ulaşacak! Selam olsun sana Kıbrıs halkı ve Cumhurbaşkanı Makarios! Selam olsun Kıbrıs halkının birliğine! Satılık katiller harap olsun⁸⁵⁷! Konu üzerine Afyon'da konuşan Başbakan Bülent Ecevit, "Türkiye hiçbir zaman Kıbrıs Cumhuriyetinin statüsü değişikliğine asla razı olmayacaktır. Ayrıca olaylar karşısındaki soğukkanlılığını tutarak, Atina Hükümetini uyardı. TSK'de savaşa hazır duruma getirildi"⁸⁵⁸. Aynı zamanda dünya basını da, Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeyi kınadı. Birçok gazete de TASS Haber Ajansının haberlerine atıfta bulundu. Sofya'dan Bulgaristan yetkilileri; "Kıbrıs'ın hukuki yollardan seçilmiş Cumhurbaşkanı Makarios'a ve Kıbrıs'a yapılan askeri darbe, BM üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyetinin içişlerine karışmaktır".

Varşova basınında ise; "Makarios'un son zamanlarda takındığı hareketleri, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi arzusunu taşıyamaması neticesinde Kıbrıs'ta NATO ve Yunan subaylarını el altından yürüttüğü gizli plan sayesinde bir darbe gerçekleştirildi". Belgrat; "darbe dışarıdan yönetilen askeri subayların direktifiyle gerçekleşmiştir". Şam'dan Al – Baas gazetesi TASS'ı atıfta bulunarak, "Makarios kendisini halkına adanmış biri ve bağımsızlığın sembolü olarak gösteriyordu"⁸⁵⁹. BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs'ta yer alan darbeden sonra Waldheim ve Kıbrıs daimi temsilcisi Rossides tarafından olağanüstü bir toplantı yaptı. Her ikisi de Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeden Yunanistan'ı sorumlu tuttular. Rossides BM Güvenlik Konseyinden, Kıbrıs'ta olup biten olay karşısında ve adada barışın sağlanmasını

⁸⁵⁷ **Kazakhstanskaya Pravda**, TASS, Perşembe 18 Temmuz 1974, No 165 (15668), s. 3; **Sosiyalistik Kazakhstan**, TASS, Cuma 19 Temmuz 1974, No 167 (14867), s. 3.

⁸⁵⁸ **İzvestia**, TASS, Çarşamba 17 Temmuz 1974, No 165 (17703), s. 2.

⁸⁵⁹ **Kazakhstanskaya Pravda**, TASS, Perşembe 18 Temmuz 1974, No 165 (15668), s. 3.

temin etmek için yardım etmelerini istedi. SSCB'nin BM temsilcisi Savronshuk, adadaki durumdan Yunan subayları ve Kıbrıs Milli Muhafız askerlerinin sorumlu olduğunu öne sürdü. Ayrıca kısa sürede bu hareketlere son verilmelidir, aksi takdirde dünya açısından tehlikeli boyutlara ulaşabilir dedi⁸⁶⁰. Bununla eş zamanlı olarak SSCB, Kıbrıs'la ilgili bir bildiri yayınladı. Bildiride, *Kıbrıs'ın Cumhurbaşkanı ve Hükümetine karşı Yunan Cuntacılarının başkanlığında yapılan darbe hala devam etmektedir. Böylece BM üyesi Kıbrıs Cumhuriyetine dışarıdan müdahale yaparak BM İnsan Hakları Kanunu ayaklar altına alındı.*

Yunanistan Hükümetinin bildirdiği gibi, adada gerçekleşen darbe Kıbrıs halkı arasındaki kendi sorunları değildir. Bunlar sadece dünyayı yanıltmak amacıyla yapılan bir yalandır. Batıdaki bazı devletler bu yalanla kendilerini kandırdığı gibi başkalarını da kandırmaya celp etmektedir. Fakat bu amaçlarına asla ulaşamayacaklardır⁸⁶¹. Kıbrıs'ta gerçekleştirilen darbenin perde arkasındaki asıl destekleyici emperyalist unsurun NATO olduğunu, günümüzde bütün dünyaca bilinen bu fikrin doğru olduğu kanısındayız.

Ayrıca BM Güvenlik Konseyinde konu üzerinde yapılan tartışmada NATO üyesi devletlerin çıkışı da bunu bir ispatıdır. Böylece Güvenlik Konseyinde Kıbrıs'la ilgili net bir karar alınamadı. Bütün bunlar gösteriyor ki, BM Güvenlik Konseyi prensiplerini sadece sözde değil, icraatta gösterseydiler Kıbrıs hakkında kesin bir sonuca varılırdı. Belki Kıbrıs halkını küçümseye bilirsiniz, fakat o halkın bağımsızlık yolunda yaptığı mücadelesi ne kadar büyük olduğunu hepimize ispat ettiğini unutmamamız gerekiyor.

SSCB dış siyasetinde, Lenin'in bize gösterdiği kutlu yolundan devam ederek, kendi kaderini kendisi tayin eden Kıbrıs halkının yanındadır ve böylece devam edecektir. SSCB Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığından yanadır. SSCB, Cumhurbaşkanı Makarios ve Hükümetine yapılan darbeye karşı tüm dünya barışsever devletlerinin yardım etmesine çağırıyor. İlk olarak da Yunan subaylarının adadan hemen sınır dışı edilmesi gerekiyordu⁸⁶². Ayrıca Kıbrıs'ta gerçekleşen vahim olayları görmemezlikten gelen bütün devletlerde bu sorumluktan

⁸⁶⁰ **Pravda**, TASS, Perşembe 18 Temmuz 1974, No 199 (20438), s. 5.

⁸⁶¹ **Öntüstik Kazakistan**, TASS, Cuma 19 Temmuz 1974, No 140 (11671), s. 1.

⁸⁶² **Sosyalistik Kazakistan**, TASS, Cuma 19 Temmuz 1974, No 167 (14827), s. 1.

kaçamıyorlar⁸⁶³. Tarih onları da bir günü mutlaka yargılayacaktır. SSCBnin bu açıklamasından akılımızın ucundan şu fikirlerin geçmesine sevk ettiğini gizleyemiyoruz. Kıbrıs'ın Yunan subayları tarafından yapılan darbeye kesinlikle karşı olduğunu anladık, fakat Kıbrıs'a tüm dışarıdan yapılacak müdahalelerden men edilmesi gerekli olduğunu BM'de savunması, Türkiye'nin Zürih ve Londra görüşmeleri neticesinde elde edilen Garanti Antlaşmasının da feshini savunduğunu görmekteyiz. Kesin olarak Türkiye adı geçmese bile perde arkasındaki düşüncenin böyle olduğu kanaatindeyiz. Sovyet kamuoyu ayrıca ABD'nin Kıbrıs'ta yapılan darbe hakkındaki görüşlerini de ortaya koymayı ihmal etmiyor.

TASS Haber Ajansının bildirdiğine göre, “ABD Kıbrıs'ta yer alan darbeyi “Kıbrıs'ın kendi iç sorunu” olarak gösteriyor. Ayrıca adadaki her durumdan ABD'nin haberdar olduğunu ve Kıbrıs'ın toprak ve egemenliğine karşı yapılacak darbeyi önceden bilmesine rağmen Yunanistan'ı uyarmadığını da yazıyor. Eğer ABD kendine düşeni yapsaydı en azından Yunanistan BM üyesi Kıbrıs'a karşı böyle bir çirkin işe kalkışamazdı. Fakat ABD bu bölgedeki kendi emellerini gerçekleştirmek uğrunda suskunluğunu korudu”⁸⁶⁴ diyor.

Sovyet basını İzvestiya 19 Temmuz'da verdiği haberlere göre, “Kıbrıs'taki darbeciler adanın çeşitli bölgelerinde Makarios yandaşlarıyla komünistleri avlamaya devam ediyor. Ayrıca adada gerçekleşen darbenin sadece Yunan subayların içi değil, bu iş perde arkasında gizlenen bütün sömürgeci güçlerin işidir. Sovyet Meclisi bütün dünyayı Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetine saldırılan çirkin darbeyi kınamaya ve yardım etmeye çağırıyor”⁸⁶⁵ denilmiştir. Kıbrıs ve adadaki Türk Toplumu için hayati meseleye dönüşen bu durum karşısında Türkiye çareyi ancak “Kıbrıs Barış Hareketiyle” bir kez barışı sağlamak maksadında Kıbrıs'a açıldı.

Bu konuya tezimizin İkinci bölümünde geniş olarak yer ayırmıştık. Fakat SSCB kamuoyu hakkında bilgi vermemiştik. Dünya basını gibi Sovyet basını da “Kıbrıs Barış Harekâtına” resmi gazetelerin birinci sayfalarında geniş yer ayırdılar. Gazetelerde, “Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ta, Türk Askerlerinin Kıbrıs'a İnişi ve Başbakan Bülent Ecevit'in açıklamaları” yer alıyordu. Sovyet basınındaki Ecevit

⁸⁶³ **Ontüstık Kazakhstan**, TASS, Cuma 19 Temmuz 1974, No 140 (11671), s. 1.

⁸⁶⁴ **Ontüstık Kazakhstan**, TASS, Cumartesi 20 Temmuz 1974, No 141 (11672), s. 3.

⁸⁶⁵ **İzvestia**, TASS, Cumartesi 20 Temmuz 1974, No 168 (17706), s. 3.

açıklaması; “20 Temmuz sabahın erken saatlerinden başlayarak, Türk Silahlı Kuvvetlerimiz Kıbrıs’a denizden, havadan ve her taraftan indirme ve çıkarma harekâtına resmen başlamış bulunuyor⁸⁶⁶. Kıbrıs’ta gelişen olay sadece bir darbe değil, Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenlik ve toprak bütünlüğüne yapılan bir darbedir⁸⁶⁷. Bu Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetini sonsuz karanlığa gömmek isteyenlerin darbesidir. TSK aslında savaş için değil, barış için ve yalnız barışı Türklere değil Rumlara da barış götürmek için adaya gidiyor⁸⁶⁸ ve Türkiye bu karara ancak bütün politik, diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak varmıştır”⁸⁶⁹.

Türkiye’nin bu karara varmasının dün gece yaptığı olağanüstü toplantı neticesinde ortaya çıktığı biliniyor⁸⁷⁰. TASS’ın Lefkoşa muhabiri Kerzhensev bildirdiğine göre; “TSK adanın kuzey bölgesi Girne civarına paraşütçülerini indiriyor. Aynı zamanda Lefkoşa’nın çevresinde de çok sayıda Türk askerleri iniyor. Türk Jetleri; havaalanı ve Rum Milli Muhafızlara ait tank bölgelerini bombardıman etmektedir. Şehir içinde silah sesleri duyuluyor. Kıbrıs Türk Toplum Radyosundan, Kıbrıs Rum Toplumuna silah bırakmalarına ve bırakanlarının da TSK tarafından hayatlarının bağışlanacağını duyuruyorlar. Aynı Radyonun verdiği habere göre Girne’deki Rum Muhafızlarının “Beyaz Bayrak” kaldırdığını öne sürüyor⁸⁷¹.

Aynı zamanda Sovyet basını Kıbrıs’ın Larnaka ve Limasol limanlarının Türk Donanmaları tarafınca tutulduğunu ayrıca tüm Ege Denizi Türk Askerleri tarafından savaş bölgesi olarak ilan edildiğini bildirildi⁸⁷². Türkiye’nin 14 İlinde ve başta Ankara, İstanbul ve İzmir şehirleri dâhil bu illerde sıkıyönetim ilan edildi. Bununla birlikte Türkiye, havaalanlarını sivil uçaklara bile kapattı⁸⁷³. Türkiye’nin Kıbrıs’a yaptığı “Barış Harekâtı” aynı zamanda BM Güvenlik Konseyini acilen toplanmasına neden oldu. Konseyde Sovyet daimi temsilcisi V.S. Sofronshuk; “BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs’taki duruma en kısa zamanda bir karar alarak ada egemenliğine tehlikeli Yunan subayları kısa süredesınır dışı edilmelidir. BM Kıbrıs konusunda

⁸⁶⁶ **İzvestia**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 169 (17707), s. 4.

⁸⁶⁷ **Pravda**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 202 (20441), s. 5.

⁸⁶⁸ **İzvestia**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 169 (17707), s. 4.

⁸⁶⁹ **Pravda**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 202 (20441), s. 5.

⁸⁷⁰ **Kazakhstanskaya Pravda**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 168 (15671), s. 3.

⁸⁷¹ **İzvestia**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 169 (17707), s. 4; **Pravda**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 202 (20441), s. 5.

⁸⁷² **Pravda**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 202 (20441), s. 5.

⁸⁷³ **İzvestia**, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 169 (17707), s. 4.

kayıtsız kalmamalıdır. Çünkü adada hala kanlı darbeciler kol geziyor”⁸⁷⁴. SSCB aynı zamanda bir bildiri yayınladı; SSCB bugüne kadar Kıbrıs hakkında ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’a karşı Yunan askerlerince düzenlenen darbeye ilgili kendi bildirilerin yayınlamıştır ve Yunanistan’ın Kıbrıs’ın içişlerine karışmaması hakkındaki tezi savunmuştur. Fakat Kıbrıs’taki durum iyileşmek şöyle dursun gün geçtikçe kötüleşiyor ve SSCB ada ve çevresindeki gelişen bu olaydan rahatsız olduğundan bölge hakkındaki durumu tekrar gözden geçirmeye mecbur ediliyor⁸⁷⁵. Çünkü NATO üyeli sömürgeci devletler Kıbrıs’ta gelişen olaylardan hiçte rahatsız değildir.

Aksine Cumhurbaşkanı Makarios, BM Güvenlik Konseyinde kendisine karşı darbenin Yunanistan subayları tarafından gerçekleştirdiğini ve Kıbrıs’a eski hükümetin tekrar getirilmesi hakkında tüm dünya devletlerinden yardım çağrısında bulunduğu zaman, bahsettiğimiz o devletler kılını bile kıpırdatmadılar. Kıbrıs’ın bugünkü durumu bir zamanlar faşist sömürgeci işgaline uğrayan Etiyopya’ya benziyor mu acaba diyerek herkes soruyor. Bugün 20 Temmuz itibarıyla Türkiye Kıbrıs’a asker çıkardı⁸⁷⁶. Adada Türk askerleriyle darbeciler arasında kanlı savaşlar vuku buldu. Türkiye bu durumu, ada üzerinde bozulan rejimi siyasi barış yollarıyla halletmeye çalıştı, fakat çözüm bulunamadığından bu yola mecburi başvurdu. Bununla birlikte Türkiye Kıbrıs’ta barışı sağlamak ve Kıbrıs Cumhuriyetinin toprak ve egemenliğine karşı düzenlenen darbeyi ezerek önceki mevcut idareyi tekrar sağlamaktır.

Şimdilerde Kıbrıs’ı güç kullanarak ilhakı gerçekleştirmek isteyen Yunan subayları ve darbeciler emellerine ulaşamadığını herkes görüyor. Hal böyle iken SSCB, Kıbrıs lehine ilişkin kesin kararın alınmasını ve Enosis’in tamamen ortadan kaldırılmasını istiyor. Çünkü adayı ilhak ederek asıl emelleri olan NATO’nun askeri üssüne dönüştürmektir⁸⁷⁷. Yine tekrarlıyoruz ki, Cumhurbaşkanı Makarios Başkanlığında Hükümet yeniden kurulmalı ve Yunan subaylar adadan derhal sınır dışı edilmelidir. Kıbrıs’ın toprak bütünlüğünü tekrar sağlanmasında Güvenlik Konseyi kendine düşen hukuki kurallara uyarak hareket etmesi gerekmektedir. BM

⁸⁷⁴ *İzvestia*, TASS, Pazar 21 Temmuz 1974, No 169 (17707), s. 4.

⁸⁷⁵ *Sosyalistik Kazakhstan*, TASS, Pazartesi 22 Temmuz 1974, No 170 (14830), s. 1.

⁸⁷⁶ *Öntüstik Kazakhstan*, TASS, Salı 23 Temmuz 1974, No 142 (11673), s. 1.

⁸⁷⁷ *İzvestia*, TASS, Pazartesi 22 Temmuz 1974, No 170 (17708), s. 1.

Güvenlik Konseyi duruma kısa sürede el koymadığı takdirde dünya barışından bundan sonra söz edilemez⁸⁷⁸. Bir halkın egemenlik, özgürlük yolunda verdiği azatlık mücadelesine, dünyanın barışsever ve halkların özgürlüğüne saygı gösteren bütün devlet ve hükümetler, Kıbrıs'a yardım etmeyi kendilerine bir farız saymalıdır” diyordu. SSCB Başkanı Brejnev, Polonya'ya yaptığı resmi ziyareti sırasında Kıbrıs hakkındaki görüşlerini açıkladı. *“Kıbrıs'ta oluşan bu vahim olayın tek sorumlusu Yunan subayları ve perde arkasından destek sağlayan NATO'dur. SSCB ve Komünist ülkeler Kıbrıs'ın içişlerinde dışarıdan müdahale edilmesine kesinlikle karşıdır ve Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti tekrar tahsis edilmelidir”⁸⁷⁹.*

TASS Haber Ajansı ayrıca, Fransız Press Haber Ajansının iddia ettiği gibi, *“SSCB'nin Doğu Akdeniz'de 20 Temmuz öğleye kadar askeri güçlerinin bir kısmını ve öğleden sonra tüm askerlerini olası bir savaş durumuna karşı hazırladığını ve SSCB'nin bu hareketinden dolayı NATO askerlerinin de alarma geçirildiğini yayınladı. Fakat TASS bu gibi asılsız haberlerin dikkate alınmamasını ve Sovyet Askerlerinin bir alarma geçmediğini, ayrıca askerlerin sıradan bir gün gibi normal hareketlerde bulunduğunu yazdı. Söz konusu iddialar bazı çevrelerce uydurulan haberdır”⁸⁸⁰.*

TASS muhabiri V. Safranov Atina'daki durumdan da haber veriyor; *“Yunanistan tamamıyla seferberlik durumuna geçmiş, bankalar çalışmalarını durdurmuştur. Yerli muhabirlerin verdiği haberlerde Yunanistan askeri ve polisi savaş alarmına geçmiş durumdadır. Selanik ve Kavala'da konumlanan Yunan askerleri Türk sınırları doğru sevk edilmektedir. Ayrıca tank bataryası da aynı istikamete doğru gidiyor”⁸⁸¹.*

Kıbrıs'taki darbeden sonra durumu görüşmek maksadında Brüksel'de NATO'nun altıncı toplantısı yapıldı. NATO'nun Kıbrıs'taki durumdan ilgisiz kalmayacağını ve NATO üyesi olan iki devlet Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs yüzünden olası bir savaşın çıkması durumunda, NATO'nun güney doğu kanadının çökeceğinden korkmaktadır. Toplantı sonunda verilen beyanatta Kıbrıs meselesinin diplomasi yoluyla halledilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sovyet basını *“Kıbrıs'tan*

⁸⁷⁸ **Ontüstik Kazakistan**, TASS, Salı 23 Temmuz 1974, No 142 (11673), s. 1.

⁸⁷⁹ **Ontüstik Kazakistan**, TASS, Çarşamba 24 Temmuz 1974, No 143 (11674), s. 3.

⁸⁸⁰ **Sosiyalistik Kazakistan**, TASS, Pazartesi 22 Temmuz 1974, No 170 (14830), s. 1.

⁸⁸¹ **Sosiyalistik Kazakistan**, TASS, Pazartesi 22 Temmuz 1974, No 170 (14830), s. 3.

*gelen haberlere göre, Türk askerlerinin adaya gelişinin ikinci gününde de darbeci Rum Muhafız askerleri arasında kanlı savaşlar devam ediyor*⁸⁸². Bu sabah Türk Jetleri, Rum Milli Muhafız askerlerinin Lefkoşa, Magosa ve başka bölgelerdeki askeri bölgelerini bombardıman ediyor. Ayrıca Lefkoşa Havaalanına da Türk askeri harekâtı başladı”. Lefkoşa’daki iki toplumu ayıran “yeşil çizgi” hattı boyunca karşılıklı ateş açılmıştır⁸⁸³. Bu sabahtan itibaren darbecilerin tayin ettikleri devlet adamları başkenti terk ediyorlar ve şehir sakinlerinde de korku var. Ayrıca TBMM, TSK’nin yabancı ülkelere gönderilmesine izin verilmiştir.

*Aynı gün Türk Genelkurmayı 20 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan Silahlı Kuvvetlerine ait tank takviyeli askeri birliklerinin adaya çıkartma yapan Türk askerleriyle çetin çatışmaya girdiğini öne sürüyor*⁸⁸⁴. Bununla birlikte Türk askerleri, Yunanistan’ın denizden verdiği yardımları ulaştırmada görevli olan nöbetçileri yakalamıştır. TASS, Fransa’da yayınlanan basınlara atıfta bulunarak, Atina’dan alınan son dakika haberlerinde, yaralı Yunan askerleri tedavisi yapılmak üzere Yunanistan’a getiriliyor⁸⁸⁵ ve Atina Uluslar arası havaalanı sivil uçakların iniş ve kalkışına tamamen kapatılmış durumdadır. Başkent’in tren istasyonu ve Pirei limanında gece saatlerinden itibaren bir hareketlilik başladı. Türk sınırlarına doğru asker takviyesi yapılmaktadır” denilmişti.

TASS Haber Ajansının 22 Temmuz 1974 tarihinde yayınladığı haberinde, bugün yerli saat 15.00’te (Moskova saatiyle 17.00) BM Güvenlik Konseyinde Kıbrıs’taki ateşin kesilmesi hakkında karar alındı. Bu karar neticesinde Türk Hükümeti Kıbrıs’taki ateşi kesti⁸⁸⁶. Bülent Ecevit BM Güvenlik Konseyinde alınan karara barışsever devlet olarak hürmetle karşıladığını bildirdi. Aynı zamanda darbeciler de Lefkoşa Radyosu aracılığıyla kendi bölümlerine ateşin durdurulmasını emir verildi. Lefkoşa’dan gelen haberler göre Kıbrıs halkı BM’de alınan kararı sevinçle karşılamıştır⁸⁸⁷. Ayrıca Atina Radyosu da BM kararına uyarak ateşin kesilmesine razı olduklarını duyurdu. Dese de hala halk arasında tedirginlik devam ediyor. SSCB basını resmi Ankara haberleriyle devam ederek şöyle diyor, “Türkiye

⁸⁸² **Pravda**, TASS, Pazartesi 22 Temmuz 1974, No 203 (20442), s. 5.

⁸⁸³ **Sosiyalistik Kazakhstan**, TASS, Salı 23 Temmuz 1974, No 171 (14831), s. 3.

⁸⁸⁴ **İzvestia**, TASS, Pazartesi 22 Temmuz 1974, No 170 (17708), s. 4.

⁸⁸⁵ **Pravda**, TASS, Pazartesi 22 Temmuz 1974, No 203 (20442), s. 5.

⁸⁸⁶ **Pravda**, TASS, Salı 23 Temmuz 1974, No 204 (20443), s. 5.

⁸⁸⁷ **Öntüstık Kazakhstan**, TASS, Çarşamba 24 Temmuz 1974, No 143 (11674), s. 4.

BM Güvenlik Konseyi kararına saygıyla karşılayacak ateşi durdurmuştu. Fakat Kıbrıs'ın Mağosa şehrinde Kıbrıslı Türklere karşı bir katliamın başladığını öne sürüyor. Eğer bu hareketler kısa sürede durdurulmazsa Türk Jetleri, Güvenlik Konseyince alınan karara rağmen tekrar bombardımana” geçecektir. BM Başkanı Waldheim'da adada ateşin kesilmesine ilişkin alınan karara rağmen çatışmaların devam ettiğini doğruladı⁸⁸⁸. Mesela Lefkoşa havaalanı çevresinde hala savaş devam ediyor. Kıbrıs'taki son durumun böyle olmasına rağmen adada üzerinde bütün ateşin kesildiğini ümit ediyoruz diyordu. Evet, öyle de oldu. Kıbrıs'ta barış sağlandı.

Ecevit resmi açıklamasında *“TSK Kıbrıs'ta üç gün boyunca verdiği zorlu sınavda kendine düşeni fazlasıyla yaparak, adaya barış huzur getirdi ve amacına da ulaştı. Kıbrıs'ta olan darbenin arkasında kimlerin olduğunu biliyorsunuz. Biz onların amaçlarına erişmesine kesinlikle razı olmayacağız. Biz Kıbrıs'ın bağımsız olmasından yanayız ve Türkiye'nin bu haklı davasında bize yardımcı olan tüm devletlere müteşekkirimiz”*⁸⁸⁹. Türkiye'nin *“Birinci Kıbrıs Barış Harekâtını”* özetlersek 15 Temmuz Sampson darbesi üzerine BM Güvenlik Konseyini harekete geçiren Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Fakat şunu da unutmamak gerekiyor ki, Yunanistan'ın Kıbrıs'a yaptığı müdahalesine elini bile kıpırdatmayan Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmaya başlaması üzerine birden bire olağanüstü harekete geçirmişti.

20 Temmuz 1974 tarihli çıkartma harekâtı karşısında ilk tepkiler, ilk saatlerden itibaren, bir Türk – Yunan savaşının önlenmesi noktasında yoğunlaşmıştır. Neticede 20 Temmuz 1974 sabahı başlayan Birinci Barış Harekâtı, 22 Temmuz 1974'te, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi tarafından yapılan ateşkes çağrısıyla sona ermiştir. Bu gelişen durumları eleştirerek şunu da söyleyebiliriz ki, Sovyet Basınının *“Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı'nda”* kısmen olsa da Türkiye'nin yanında olduğunu söyleyebiliriz. SSCB Kıbrıs'taki emellerine ulaşmak maksadında kendine engel olarak NATO ve ABD'yi olarak gördü. Bu yüzden SSCB 1963 Kıbrıs'ta gerçekleşen olaylarda tamamen Makarios'u destekleyerek Türkiye'yi de saldırgan olarak nitelendirdiğini Sovyet basınından açıkça görebiliyoruz. Fakat 1964 senesine gelindiğinde SSCB politikası birdenbire değişerek Türkiye ile arasındaki ilişkileri normalize etme çabasına önem veriyor. Tabii burada Johnson Mektubu'nun da çok

⁸⁸⁸ **Ontüstık Kazakistan**, TASS, Çarşamba 24 Temmuz 1974, No 143 (11674), s. 4.

⁸⁸⁹ **Pravda**, TASS, Çarşamba 24 Temmuz 1974, No 205 (20444), s. 5.

önemli bir payı vardır. ABD tarafından hayal kırıklığına uğratılan Türkiye’yi kendi safına çekmeye çalışan SSCB, iki ülke arasındaki ilişkileri iyi duruma sokarak kısmi olsa bile emellerinin bir kısmına ulaştı diyebiliriz. Aslında SSCB ile Türkiye’nin yaptığı bu ilişkiler Türkiye’nin de işine geliyordu. Türkiye bu sayede Kıbrıs’ta iki toplumun varlığını SSCB’ye kabul ettirdi ve en önemlisi “*Birinci Barış Harekâtı’nda*” Türkiye’ye herhangi bir resmi ithamda bulunmadı. Kıbrıs’ta gerçekleşen darbe ve Türkiye’nin haklı olarak yaptığı “*Birinci Barış Harekâtı*” hakkında Sovyet basınının da hiç olumsuz bir görüşüne rastlayamayız. Bunun nedeni de buraya kadar anlattığımız iki devlet arasındaki olumlu ilişkilere borçluyuz. Ama her iki devlet arasındaki baharın kısa süreceğini de akıllardan çıkarmamak gerekiyor.

Bunun ispatı “*İkinci Barış Harekâtı*” sırasında ortaya çıkacaktır. 14 Ağustos’ta Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros’un artık NATO üyesi değiliz⁸⁹⁰ açıklamasıyla SSCB’nin Türkiye ile arasındaki olan ilişkileri soğumaya başlayacaktır. Türkiye’nin Kıbrıs’a ikinci kez çıkarmasını BM toplantısında NATO üzerinden eleştiren SSCB bu ikinci çıkarmanın Kıbrıs’ın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına karşı olduğunu belirtmiştir. Kıbrıs’tan tüm yabancı devletlerin askerleri çekilmelidir diyecektir. Burada Türkiye’nin halen bir NATO üyesi olduğunu düşünürsek aslında bu itiraz Türkiye için söylenmiştir diyebiliriz. Ayrıca Kıbrıs’taki bu durumdan Kıbrıs Rum halkı çok ızdırap çektiğini de basınında duyurdu. Binlerce Kıbrıs Rum halkı kendi vatanlarında göçmen durumuna düştü diyordu.

“*Kıbrıs Meselesi*” adlı Doktora Tezi yazan Bredihin Oleg Nikolayevish’in görüşüyle Kıbrıs meselesine bakarsak, 1963, 1964, 1967 ve 1968 – 1974’teki Türkiye Hükümetinin tuttuğu yol Kıbrıs halkı için tam anlamıyla bir felakettir ve Atina’daki Cuntacıların Kıbrıs’taki kirli oyunu neticesinde Türkiye 20 Temmuz 1974 Harekâtın gerçekleşme fırsatını verdiğini yazıyor. Tabi tezimizin çok yerinde bahsettiğimiz gibi Rusya, Kıbrıs konusunda ustaca politika ürettiğini görüyoruz ve Kıbrıs’ı kendi kamuoyuna hep mazlum olarak gösteriyordur. Kendilerini de kurtarıcı sıfatında göstermeyi de ihmal etmiyor. Kıbrıs Barış Harekâtıyla Rusya kamuoyundaki zaman zaman farklı tutumların olduğunu görerek Rusya’nın ananevi politikasından hiçbir zaman vazgeçmediğini görüyoruz. Aynı zamanda Türkiye’nin

⁸⁹⁰ *İzvestia*, TASS, Perşembe 15 Ağustos 1974, No 190 (17728), s. 2.

Kıbrıs meselesi üzerine artık bende varım dediğini de unutmamamız gerekiyor. Çünkü Türkiye, Kıbrıs konusunda yıllardır çok sabretti desek yanılmamış oluruz. Tabii Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili SSCB kamuoyundaki yankılarının SSCB'deki Türk kardeşlerimizi de etkilediğini görüyoruz. O zamanki Sosyalist Türk Cumhuriyetlerinde (Kazakistan vb.) yayınlanan resmi gazeteler de Merkezden gelen haberleri yayınlamayı ve kendi fikirleri gibiymiş gibi bazen Türkiye'yi saldırgan olarak suçlamayı da maalesef ihmal etmemiştir. Fakat bu basını yayınladığı fikirlerinden ötürü yargılamıyoruz. Onlar o zaman SSCB yayın politikalarını uygulamak zorundaydılar.

SSCB basınında dikkat çeken bir diğer önemli konu da, daima Kıbrıs konusunda NATO ve ABD aleyhinde propaganda yapılmasıdır. Bunu da kendi ananevi politikası olan sıcak denizlere çıkma politikası neticesinde yapmıştır diyebiliriz. Tabii bu batılı devletler de gerçekten sömürücü devletlerdir, lakin aynı zamanda Bolşevik İhtilalıyla isim değiştiren SSCB'nde bir sömürgeci devlet olduğunu asla unutmamız gerekiyor. Çünkü Rusya'nın sırf Akdeniz'e girebilme politikası neticesinde ortaya koyduğu Ortadoğu ve Türkiye üzerindeki değişken politikaları bunun ispatıdır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, SSCB kamuoyuna yansıtılan bilgilere baktığımızda kendilerinin “*sütten ak*” olduğunu ve kendi tarihi emperyalist emellerini gerçekleştirmek uğruna her türlü işe başvurabileceği anlaşılıyor. Sonuçta adadaki iki toplumu da görmezden gelen emperyalist düşünce peşinde koşanlara bakarak, Kıbrıs'ın tarihinin gerçekten “*Talihsiz*” olduğunu söyleyebiliriz.

Daha sonraki dönemde SSCB'nin dağılmasıyla halefi olarak ortaya çıkan RF(RF), Sovyetlerin Kıbrıs politikasını büyük ölçüde sahiplendi. RF'nu Doğu Akdeniz'deki stratejik bölgeye sahip olan Kıbrıs'tan vazgeçemezdi. Çünkü bu bölge aynı zamanda Ortadoğu'nun da anahtarıydı. Bununla birlikte iki devletin arasındaki ilişkiler “*Soğuk Savaş*” zamanından itibaren durmaksızın devam etmektedir. İki devlet arasında çok taraflı antlaşmalar bulunmaktadır. Ayrıca uluslararası platformda iki devlet aynı çizgide devam ediyor⁸⁹¹. RF'nu BM Güvenlik Konseyinin daimi üyeliğini üstlendikten sonra stratejik mevkiye sahip olan Kıbrıs hakkındaki tüm olaylarla yakından ilgilenmeye başlandı. Ayrıca tarihten gelen Ortodoksluk meshep

⁸⁹¹ İonannis Kasulidis, “Kıpr na Perekrestke Treh Kontinentov”, Mezhdunarodnaia Zhizn, Moskva 2001, s. 60.

görüşüyle RF'nun Balkanlar, Ortadoğu, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde yaşayan dindaşlarıyla aralarında ayrı bir ilişki mevcuttur⁸⁹². Rusya ve Yunanistan ilişkileri de üst düzeydir. Yunanistan NATO içersinde yer almasına rağmen Rusya'dan silah satın alan tek ülkedir. Aynı zamanda Kıbrıslı Rumlar da Rusya'dan silah satın alıyorlar. Mesela 1997 – 1998 yıllarda Kıbrıslı Rumlar, Rusya'dan S-300 roketlerini talip çıkması bunun delilidir. Rusya S-300'lerin Rumlar tarafından satın alınmasına Türkiye'nin itirazını garip buluyor. Rusya'nın bu konuda algıladığı görüş ise, *“Türkiye kendi güvenliğini tehlikeye düşürecek”* diye her zaman ortalığı karıştırdığı yönünde.

Fakat ne olursa olsun RF'nu ile Güney Kıbrıs Rum kesimi silah alışverişi bulunmaktadır. Bununla birlikte Güney Kıbrıs Rum Kesimindeki vergilerin düşük olması bu bölgeyi RF için yatırım yapma açısından çok cazip kılmaktadır. RF Kıbrıs meselesi hakkında görüşü ise, Kıbrıs sorunun barışçıl yollarla çözülmesini yönünde. RF Cumhurbaşkanı V. Putin'in 31 Aralık 2006'da verdiği beyannameinde *“RF'nun Kıbrıs'la ilgili siyaseti hiç değişmedi. Bizim düşüncemiz adadaki tarafların kendi kaderlerini çözümlemek için aralarında bir uzlaşmaya varılacağı yönündedir”* diyordu. Günümüzde Putin'in dediği gibi Rusya'nın Kıbrıs siyaseti hiç değişmedi ve aynen devam ediyor.

Bizim anladığımız kadarıyla Rusya bu bölgenin stratejik öneminden dolayı hiç vazgeçmeyecektir. Çünkü Rusya'nın Karadeniz'deki donanma gücüne alternatif olarak Suriye'den kiraladığı Tartus limanının tehlikeye düşmesini hiç istemeyecektir. Rusya Doğu Akdeniz'de tarihten gelen emellerini gerçekleştirmek maksadında uyguladığı ananevi politikasından hiç taviz vermeyeceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Kıbrıs'ın bu günkü durumu göz önüne alındığında amaçlarının bir kısmına ulaşmıştır diyebiliriz.

⁸⁹² **Zhukova Natalia Mihailovna**, Kiprskii Vopros v Globalnoy Sisteme Mezhdunarodnik Otnoshenii, Basılmamış Doktora Tezi, Moskva 2011, s. 150.

SONUÇ

Akdeniz, tarih boyunca çok yoğun bir karışıklığın yaşandığı dinamik bir iç deniz olmuştur. Bu kadar yoğun karışıklığın Akdeniz'i dünyanın en önemli havzalarından biri olarak günümüze kadar getirdiğini söyleyebiliriz. Doğu Akdeniz'de konumlanan Kıbrıs Adası'nın tarihi de aynı Akdeniz gibi çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Kıbrıs Adası'nın tarihi incelendiğinde on bin yıllık bir geçmişi olduğu görülür. Kıbrıs Adası coğrafi konumu bakımından Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan merkezi bir bölgede bulunmaktadır. Kıbrıs adasının ismi M.Ö. 1500'de Mısır kitabelerinde “İsj” diye yazılmış, daha sonra “Alaşin” şekline dönmüş, eski İbrani belgelerinde Kittim olarak kaydedilmiştir. Kıbrıs sözcüğünün “bakır” anlamındaki Sümerce Zubar sözünden türetildiği söylenmektedir.

Bilimsel araştırmalar neticesinde Kıbrıs'a ilk yerleşenlerin tarih öncesi devirlerde meydana gelen bir çöküntü sonucunda Anadolu'nun Hatay ve Mezopotamya bölgesinden gelmişlerdir. Yani Yunanlılarla hiçbir alakasının olmadığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda son kazılardan elde edilen bulgulara göre, Kıbrıs'a ilk yerleşen insanların da Anadolu'nun Hacılar ve Çatalhöyük yörelerinden geldikleri ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla, eski Anadolu halkı ile Kıbrıs'a ilk yerleşenlerin aynı kökenden olduğu söylenebilir. Kıbrıs Adası, tarih boyunca Orta Doğuya açılmak isteyen devletler için, vazgeçilmez stratejik ve ticari bir üs olarak görüldü. Geçmişin uygarlıkları Akdeniz Kıyılarında ortaya çıkmış, büyük hanedan ve krallıklar bu bölgede kurulmuştur.

Netice olarak bu bölge, son birkaç yüzyıldır Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ile Osmanlı dönemi dâhil Türkiye'nin çok yönlü egemenlik mücadelesi verdiği bir bölge olma özelliğine de sahiptir. Bölgenin, dünya deniz ulaşımının kalbi olması özelliği sebebiyle geliştirilen Politik-Askeri stratejiler açısından da Kıbrıs, Akdeniz stratejisinin önemli kilit noktalarından biridir. “Coğrafi uçak gemisi” olarak nitelenebilecek Kıbrıs ve Akdeniz'in bölgesel güvenliğe katkısı büyüktür. Jeopolitik konumundan dolayı Kıbrıs, tarih boyunca, Anadolu için önemli bir yer olmuş ve Anadolu, Suriye, Mısır arasında ticari bir üs olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti 4 Ağustos 1571'de Kıbrıs adasını fethetti. Ayrıca 1571'de Osmanlı idaresine girdiği günden 1878'de İngiltere'ye devredilene kadar Kıbrıs'ta yaşayan halka her türlü

müşamaha gösterişmiş, adaletli bir hâkimiyet tesis edilmiştir. 1571 – 1878 yıllar içinde 307 sene Türkler Kıbrıs'ı doğrudan idare ettiler. Ada'nın Osmanlı yönetimi altında kaldığı dönemde Ortodoks ahaliye “*millet sisteminin*” gereği olarak otonomi tanınmıştır. Fakat XVIII. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Fransız Devrimi'nin yaydığı milliyetçilik, hürriyet ve bağımsızlık gibi akımlardan dolayı doğrudan veya dolaylı olarak Osmanlı sınırları içinde yaşayan dini ve etnik azınlıklar etkilendiler. Rumların isyan ve bağımsızlıklarını elde etme aşamalarında Avrupalı devletler, Yunanistan'ın milli meselelerinin hızını ve çapını daima kendi siyasi çıkarları doğrultusunda dikte etmekten ve onları “*uluslar arası satrancın bir piyonu olarak*” kullanmışlardır.

Yunan ulusunun teşekkülünden sonra, yürüttüğü siyasi politikalar içinde Yunan Megali İdeası'nın değişmeyen hedeflerinin birisi de Kıbrıs'tır. Aynı zamanda zamanının büyük devletleri olarak bilinen Çarlık Rusya'nın nihai hedefi olan İstanbul'a girmek ve Boğazları kontrolü altına almak gibi belli stratejisinin yanında Kafkasya üzerinden İskenderun ve Basra Körfezi'ne inmeyi de hesap ediyordu. Çarlık Rusya'sının bu politikası, Osmanlı Devletinin güney topraklarını hayati bölge olarak nitelendiren İngiltere'nin menfaatine hiçte uygun düşmemekteydi. Rusya'nın güneye sarkması İngiltere'nin başta Hindistan olmak üzere Asya'daki sömürgelerindeki İngiliz varlığını tehlikeye atacaktı. İngiltere 25 Mayıs 1878'de Osmanlı Devletine resmen başvurarak Kıbrıs'ın geçici olarak üs yapılmak üzere kendisine verilmesini ve iki devlet arasında bir savunma antlaşmasının yapılmasını istedi.

Bu önerilerin yapılmasıyla da Kıbrıs Sorununun resmen başladığını söyleyebiliriz. Bu sebeple “*Kıbrıs Antlaşması*” denen anlaşma 4 Haziran 1878 günü İstanbul'da asıl iki maddeden oluşan anlaşma imzalandı. 12 Temmuz 1878'de İngiliz birlikleri Kıbrıs'a çıkarak, Ada'nın yönetimini resmen ele aldılar. I. Dünya Savaşı'nın başlamsından sonra İngilizler Osmanlı Devletine resmen harp ilan ettiği gibi Kıbrıs'ı da ilhak etme kararını aldılar. Bab-ı Ali bu oldubittiği benimsememiş, Osmanlı Devletinin menfaatlerini temsil eden İsviçre aracılığı ile ilhak kararını reddetti. İlhak kararından üç gün sonra 8 Kasım 1914 tarihinde Yüksek Komisere bir mektup gönderen Başpiskopos, İngiliz yönetiminin kararından dolayı kutlayarak “*Alınan karar, Enosis'e ulaşmada bir adım olarak gördüklerini*” ve İngiltere'nin

kararını olumlu bulduklarını belirtiyordu. 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı ve Türkiye Cumhuriyeti İtilaf Devletleri tarafından resmen tanındı. Türkiye Kıbrıs'ın İngiliz idaresinde kalmasını Lozan Barış Antlaşmasının 20. Maddesi ile tanımak zorunda kaldı. Kıbrıs, 1914 – 1960 yılları arasında İngiliz egemenliği altında yaşadıkten sonra 1960'ta Bağımsız bir Cumhuriyet olmuştur. Kıbrıs sorunun uluslararası boyut kazanması, İkinci Dünya savaşı ertesinde başlayan dekolonizasyon süreci ve uluslar arası ilişkilerin demokratikleştirilmesine dönük çabaların yoğunlaşmasıyla eşzamanlıdır.

Ada'nın, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'nin muhalefetine rağmen Yunanistan'a ilhak edilmek istenilmesi (ENOSİS) adada Türkler ile Rumlar ve ada dışında Türkiye ile Yunanistan arasında *“Kıbrıs Uyuşmazlığı”* diye adlandırılan mücadele ve çatışmaları ortaya çıkartmıştır. II. Dünya Savaşı ve izleyen yıllarda Türkiye ile Yunanistan'a askeri yardımda bulunan İngiltere, savaş sonrası kurulan yenedünya düzeninde savaş öncesi konumu ile birlikte bu yükümlülüğünü de ABD'ye bıraktı. İngiltere, sömürge altındaki topraklarını asıl sahiplerine iade etme kararı almıştı; fakat Kıbrıs için farklı bir durum söz konusuydu. İngiltere, ada üzerindeki etkisini devam ettirmek istiyordu. Bu gerçeği Başbakan Anthony Eden Avam Kamarasında yaptığı konuşmasında *“İngiltere ve Batı Avrupa'nın Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını koruyabilmesi için İngiltere'nin Kıbrıs'a ihtiyacı vardır”* diyerek bu gerçeği gözler önüne seriyordu.

Kıbrıs'ta iki farklı topluluk mevcuttu. Kıbrıs, İngiltere'ye geçici olarak verilmişti. Şayet İngiltere sömürge altındaki topraklarını asıl sahiplerine veriyorsa bu hak tamamıyla Türklere ait olmalıydı. Lakin ada halkı etnik ayrımlar üzerinden bölünerek birbiriyle çatıştırılacaktı. Düşünölen çatışma için Türk – Rum ayrılığının kullanılması bunun için de Türkiye'nin anlaşmazlığın tarafı haline getirilmesi gerekiyordu. Oysa o güne dek Türkiye, Kıbrıs'la ilgili bir sorununuz yok deyip karışmıyordu. Tabii o zamanlardaki İngiliz politikası için bu, vazgeçilmez çözüm yolu olarak görölebilir ve böylece sonsuza kadar Kıbrıs elinde tutacağını ummuştur. İngiltere'nin öngördüğü bu politika, ada halkının kanlı çatışmalarına yol açtı. Yunanistan Kıbrıslı Rumların self – determinasyon (kendi geleceğini tayin) hakkı olduğunu savunarak konuyu 23 Eylül 1954'te BM'ye götürdü. Yunanistan'ın BM'ye götürdüğü talep 17 Aralık 1954'te reddedildi. Bu gelişme Kıbrıs konusunun uluslar

arası bir nitelik kazanmasına sebep oldu. Adnan Menderes Hükümeti, İngiltere'nin yanında yer almış ve Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu belirtmiştir. Türk Dış politikasının 1950'li yılların başına kadar, Türkiye'nin bir Kıbrıs politikası yoktu diyerek çoğunlukla bahsediliyor ve yazılıyor. Fakat biz, Türkiye'nin ve Türk ulusunun dava olarak benimsediği Kıbrıs'a ilişkin politikası tarihten gelen bir geçmişe dayanmakta olduğu kanısındayız. Osmanlı Devleti zamanından stratejik nedenlerle Kıbrıs Adası'na duyulan ilgi günümüz Türkiye'sinde devam etmektedir. Lozan Barış Antlaşması ile İngiliz egemenliğine bırakılmış olan Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasında varlığını hep sürdürmüştür.

Cumhuriyet Türkiye'sinde Kıbrıs'a ilişkin Türk dış politikası, Mustafa Kemal Atatürk döneminde başlamıştır. Atatürk Kıbrıs adasını işaret ederek ve *“Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir”* demiştir. Buna karşın Demokrat Partinin ilk Dışişleri Bakanı Prof. Fuat Köprülü de, 20 Haziran 1950'de yapılan DP. Meclis Grup toplantısında, Kıbrıs'la ilgili bir soruya, *“Kıbrıs Sorunu diye bir mesele yoktur”* yanıtını vermiştir. Lakin Türkiye, 1955'ten sonra pasif politikasını terk ederek, Kıbrıs'ta söz sahibi olduğunu resmen açıklamıştır.

1956 yılının sonlarında Türkiye'nin Kıbrıs politikası önemli bir değişikliğe uğradı. Türkiye artık bir uzlaşma tavizi olarak adanın bütünüyle ilhakı yerine taksimini istemeye başladı. 23 Ağustos 1955'te Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, *“İngiltere'ye bir nota verdiğini ve Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya bulundukları tehlikeyi dikkatini çektiğini ve kanlı olaylar karşısında hareketsiz kalmayacağını bildirdi”*. Yunanistan bir yandan Kıbrıs konusunu BM'e götürürken diğer yandan Makedonios'a, Grivas'a ve onların tedhişçi eylemlerine yardımcı olmayı ve EOKA'ya her türlü silah ve para yardımı yapmayı da tembihlemişti.

EOKA'nın asıl iki hedefi vardı; *“Birincisi, İngilizleri Adadan çıkarmak, İkincisi, Türkleri tamamen ortadan kaldırarak Enosis'i gerçekleştirmektir”*. Kıbrıs Türkleri İngiliz idaresine terk edildiği günden, bağımsızlığını sağlayıp, başı dik, kendine güvenen bir “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)” olduğu güne kadar geçen zaman içerisinde Kıbrıs Türklerinde değişik teşkilatlanmalar oluşturmuştur. *“Bu teşkilatlanmalar, bir ihtiyaçtan doğmuştur. Yok olmamak, milli kimliğin korunması amacını gütmüştür. Cemaat anlayışından Türk milli kimliğini ayakta*

tutabilecek yörengeye oturulmuştur. Kıbrıs Türk Toplumunu sesi duyurmak, haklarını korumak amacıyla bir siyasi örgütlenmeye gitti ve 1943 yılında Kıbrıs Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) kuruldu". Daha sonraki dönemde "Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)" ve ondan sonra da "Mücahit Ordusu" kuruldu.". Yunanistan'ında masaya oturmayı kabul edişinden sonra Zürih Antlaşmaları imzalandı ve İngiltere hakkındaki bazı hükümlerin ilavesi ile 19 Şubat 1959 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşu kabul edildi.

Böylece 1960 Kıbrıs Kanunu adını taşıyan bu metne dayanılarak Majeste Kraliçe tarafından Kraliyet özel Konseyinin (Privy Council) tavsiyesi ile 3 ağustos 1960'ta *"1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnamesi" (Republic of Cyprus Order in Council 1960)* çıkarıldı ve bu emirname 16 Ağustos 1960'ta yürürlüğe girdi. Anayasa gereğince Cumhurbaşkanı görevi beş yıl olarak tespit edildi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasa düzeninin sürekliliğini Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garanti edecekti. İngiltere ise, kendisi için önemli olan adadaki üsleri ve bunların üzerindeki egemenlik haklarını muhafaza edecekti.

İttifak Antlaşmasına göre, Kıbrıs Cumhuriyetinde kurulacak olan ortak karargâha Türkiye 650 kişilik, Yunanistan 950 kişilik bir kuvvetle katılacak. İlgili her devlet, Garanti Antlaşması temelinde Kıbrıs Cumhuriyeti güvenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğün garantörü olma yükümlüklerini de üstlendiler. Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın neticesine genel olarak baktığımızda, o zamanki Türk diplomasisinin gerçek bir zaferi olarak nitelendirebiliriz.

Bununla beraber, Kıbrıs uyuşmazlığı hakkında güçlkle varılan anlaşmalar ve uzun çalışmalardan sonra tespit edilen anayasa ve milletlerarası statü yürürlüğü konduktan sonra Kıbrıs Rum toplumu liderleri tarafından ihlal edilmeye başladı. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına tecavüzce yapılan bu ihlallere karşı Türkiye 1961 yılından itibaren uyarılar yapmak zorunluluğunda kaldı.

Makarios'un Anayasadan kurtulma eğilimi, 1963 Eylülünden itibaren daha açık bir şekilde ortaya çıktı ve bilinen 1963 – 1964 Kıbrıs olaylarına yol açtı. Aynı zamanda Lefkoşa'da yayınlanan *"Laikos Paratiritis"* gazetesine 3 Eylül 1963 tarihinde verdiği bir demeçte, anayasayı kesin değiştirmeye kararlı olduğunu, Türkiye'nin müdahalesinin ve kuvvet kullanmasının saldırganlık olacağını ileri sürdü. Bu açıklama sanki Türklere karşı genel saldırının işareti gibiydi. 1963'te

Kıbrıs'taki tansiyon daha da arttı. Makarios 30 Kasım 1963'te Türk toplumuna ve Kıbrıs'la doğrudan doğruya ilgili devletlere, Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik yapılması gerektiğini bildirdi. Bu değişiklik isteği adadaki tansiyonu yükseltti ve süreç Türkiye'yi Kıbrıs'a müdahale etmek zorunda bıraktı.

Türkiye'nin "*Birinci Kıbrıs Barış Harekâtını*" özetlersek, 15 Temmuz Sampson darbesi üzerine BM Güvenlik Konseyini harekete geçiren Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Fakat şunu da unutmamak gerekiyor ki, Yunanistan'ın Kıbrıs'a yaptığı müdahalesine elini bile kıpırdatmayan Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmaya başlaması üzerine birden bire olağanüstü harekete geçirmişti. 20 Temmuz 1974 tarihli çıkartma harekâtı karşısında ilk tepkiler, ilk saatlerden itibaren, bir Türk – Yunan savaşının önlenmesi noktasında yoğunlaşmıştır.

Neticede 20 Temmuz 1974 sabahı başlayan Birinci Barış Harekâtı, 22 Temmuz 1974'te, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi tarafından yapılan ateşkes çağrısıyla sona ermiştir. Ayrıca eklemek gerekiyorki Sovyet Basını "*Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı'nda*" kısmi olsa da Türkiye'yi desteklemiştir. SSCB 1963 Kıbrıs'ta gerçekleşen olaylarda tamamen Makarios'u destekleyerek Türkiye'yi de saldırgan olarak nitelendirdiğini Sovyet basınından âşikça görebiliyoruz. Fakat 1964 senesine gelindiğinde SSCB politikası birdenbire değişerek Türkiye ile arasındaki ilişkileri normalsize etme çabasına önem veriyor.

Tabii burada Johnson Mektubu'nun da çok önemli bir payı vardır. ABD tarafından hayal kırıklığına uğrayan Türkiye'yi kendi safına çekmeye çalışan SSCB, iki ülke arasındaki ilişkileri iyi duruma sokarak kısmi olsa bile emellerinin bir parçasına ulaştı diyebiliriz. Aslında SSCB ile Türkiye'nin yaptığı bu ilişkiler Türkiye'nin de işine geliyordu. Türkiye bu sayede Kıbrıs'ta iki toplumun varlığını SSCB'ye kabul ettirdi ve en önemlisi "*Birinci Barış Harekâtı'nda*" Türkiye'ye herhangi bir resmi ithamda bulunmadı.

Fakat İkinci Barış Harekâtından sonra bu durum değişmiştir. 14 Ağustos'ta Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros'un artık NATO üyesi değiliz açıklamasıyla SSCB'nin Türkiye ile arasındaki olan ilişkileri soğumaya başladı. O dönem ki SSCB basınına incelediğimizde SSCB'nin bir anda nasıl politika değiştirdiğini yukarıda belirtmiştik. Sonuç olarak SSCB ülke basınına merkezi kontrol altında tuttuğu TASS

vasıtasıyla ananevi politikalarını gerçekleştirmek amacıyla kullanmıştır. Basının tek yanlı haberlerinin aslında SSCB politikalarının yansımaları olarak değerlendirebiliriz. Kıbrıs'ın bu günkü durumu göz önüne alındığında amaçlarının bir kısmına ulaşmıştır diyebiliriz.

KAYNAKLAR

Sürelî Yayınlar (Gazeteler)

Aydın Tarihi

Dala men Kala

Egemen Kazakistan

İzvestia

Kazakhstanskaya Pravda

Ontüstık Kazakistan

Pravda

Sosiyalistik Kazakistan

Cas Alaş (Zhas Alash)

Arşiv Belgeleri

Kıbrıs Türk Milli Arşiv (KTMA)

Rossiskii Gosudarstvenni Arhiv Sosyally Politicheskoi İstorii (RGASPI)

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Telif Eserler ve Makaleler

Adams T.W., Alvin J. Catrell,

Ağır, Abdullah Mesut,

Akbal, İsmail,

Akdağ, Mustafa,

Kıbrıs'ta Komünizm.

“15. Yüzyılda Memlukların Doğu Akdeniz Siyaseti” Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13, Sayı 23, Haziran 2010.

“Milli Mücadele Dönemi – II (1920 – 1923)”, Ed; Adem Çaylak vd, **Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin politik Tarihi (İç ve Dış Politika)**, 2. Baskı, Savaş Yayınevi.

Kıbrıs'ın Tarih Boyunca Anadolu ile İlgisi, XV ve XVI. Asırlarda Yakın Doğudaki Osmanlı İdaresi, Kıbrıs Türk Maarif Yayını, Lefkoşa 1962.

- Akgün, Mensur,** “Geçmişten Günümüze Türkiye ile Rusya Arasında Görünmez Bağlar: Boğazlar”, Der: Gülten Kazgan, Natalya Ulçenko, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
- Akgün, Sibel,** “Kıbrıs’ta Annan Planı Sonrası Müzakere Süreci ve Bugünkü Durum”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2010.
- Akın, Veysi,** “Kıbrıs Sorunun Ortaya Çıkışı ve Gelişmeler”, Der: Şenol Kantarcı, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005.
- Akın, Veysi,** “Kıbrıs Sorunun Ortaya Çıkışı ve Gelişmeler”, Der: Şenol Kantarcı, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005.
- Akmaral, Kemal,** **Kıbrıs Türkü’nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan’a dek uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004.
- Aksu, Fuat,** **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**, Bağlam Yayınları, İstanbul 2008.
- Alacakaptan, Aydın Güngör,** “Türk – Sovyet İlişkileri (1921 – 1945)”, Yayına Haz: İsmail Sosyal, **Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 Yıllık Süreç**, Ankara, TTK 15 – 17 Ekim 1997, Ankara 1999.
- Alasya, Fikret** “Kıbrıs Türk Barış Harekâtı”, VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11 – 15 Ekim 1976, TTK, Ankara 1983.
- Alasya, Fikret,** “Kıbrıs’ın Dünü, Bugünü ve Yarını”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Yayılcık Matbaası, İstanbul 1975.

Alasya, Fikret,

“Kıbrıs’ın Dünü, Bugünü ve Yarını”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975.

Alasya, H.Fikret,

Aleksandrov N, Kondratev B,

“Sudba Kipra”, Mezhdunarodnaia Zhizn, No 4, Aprel, Moskva 1955.

Altan, H. Mustafa,

Tarihte Kıbrıs, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşa 1998, s. 1; **Yavuz Ercan**, “Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Paneli”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, S 35/36, Ankara 2005, s. 386.

Anatolev G, Orlof B,

Problema Kipra, İzd, Znanie, Moskva 1959.

Armaoğlu, Fahir,

20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1980, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1983.

Armaoğlu, Fahir,

Kıbrıs Meselesi 1954 – 1959 Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

Armaoğlu, Fahir,

19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789 – 1914), Alkım Yayınevi, IV. Baskı, İstanbul 2007.

Artuç, İbrahim,

Kıbrıs’ta Savaş ve Barış, Kastaş Yayınları, İstanbul 1989.

Aslanova, Sevilya,

20. Yüzyılın Başında Rusya’nın Osmanlı Politikası 1903 – 1917, İlkin Ozan Yayınları, Antalya 2011.

Atun, Ali Fikret,

Atatürk’ün Milli Dış Politikası Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge 1919 – 1923, Cilt I, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

“Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü: Batılı Devletler”, Ed: İrfan Kaya, Ertan Efegil, Yay

- Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.
- Aydoğan, Erdal,** “Kliment Yefromoviç Voroşilov'un Türkiye'yi Ziyareti ve Türkiye-SSCB İlişkilerine Katkısı”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 39, Mayıs 2007.
- Aydoğan, Metin,** “Kıbrıs, Ege, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Avrupa Birliği”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Yay Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.
- Aydoğdu, Ahmet, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları “Annan Planı ve Referandum Süreci**, BRC Basım ve Matbaacılık, Ankara 2005.
- Aysel, Aziz,** “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı ve Sovyetler Bitliği”, S.B.F Dergisi, C XXIV, S 3.
- Aytekin, Halil, **Kıbrıs'ta Monargo (Boğaztepe) Ermeni Leyonu Kampı**, Türk Tarihi Kurum, Ankara 2000.
- Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ÖDTÜ Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2007.
- Bahadır, Mehmet, **Mehmetçik Kıbrıs'ta**, Genç Mücahitler Derneği Yayınları, Çetin Matbaacılık, Ankara 2010.
- Baskın Oran,** “Türkiye'nin Kuzeyindeki Büyük Komşu Sorunu Nedir? (Türk – Sovyet İlişkileri 1939 – 1970)”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- Baydar, Naci, **Avrupa Birliği – Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Beta Basım, İstanbul 2004.

Bayülken, Ümit Haluk,

The Cyprus Question And The United Nations, Foreign Policy Volume 4, Foreign Policy Institute, TİSA Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975.

Berber, Engin,

“Kıbrıslı Rumların Türk Kurtuluş Savaşı’ndaki Etkinlikleri”, Yay Haz: Ulvi Keser, **Birinci Uluslar arası Kıbrıs Sempozyumu**, Motif Matbaacılık, Ankara 2009.

Bilge, Suat,

“Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye – SSCB Münasebetleri”, Haz: Suat Bilge, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1995)**, 9. Baskı, 1996.

Bilge, Suat,

Olaylarla Türk Dış politikası (1919 – 1995), **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye – SSCB Münasebetleri**, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara 1996.

Bilge, Suat,

Türkiye – SSCB İlişkileri 1920 – 1964 Güç Komşuluk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992.

Birand, Mehmet Ali,

30 Sıcak Gün, Milliyet Yayınları, Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri, 6. Baskı, 1978.

Bostan, İdris,

“Akdeniz Dünyasında Osmanlılar ve Osmanlı Devleti’nin Akdeniz Politikası (19. Yüzyıla Kadar)”, Ed: Mustafa Bıyıklı, **Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi 1**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008.

Bozkurt, Giray Saynur,

“Türkiye – Rusya İlişkileri, Tarihi Rekabetten Çok Boyutlu İşbirliğine”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2010.

Bozkurt, İsmail,

“Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, **Avrupa Birliği**

- Bölükbaşı, Süha,
Buharalı, Eşref,
Buharov, D,
Bulunç, Ahmet Zeki,
Bulunç, Ahmet Zeki,
Burçak, Rifki Salim,
Büyükakıncı, Erhan,
Cem, Hasan,
Cem, İsmail,
Cerrahoğlu, Zehra (Yalçinkaya),
Kıskacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını), 2. Baskı, Ahsen Yayıncılık, Ankara 2001.
Barışçı Çözumsuzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası, İmge Yayınları, Ankara 2001.
“Kıbrıs'ta İlk Türkler veya Kıbrıs'ın Memlûk Hâkimiyetine Girişi”, Türk Dünyası Araştırmaları, s 95, İstanbul 1995.
Rossia i Turtsia, Amsterdam, Avgust 1876.
“Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları”, Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, Ankara 2008.
“Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Mücadelesinin Simgesi Adı Denktaş”, Türk Yurdu, Cilt 32, Sayı 295, Mart 2012.
Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939 – 16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983.
“SSCB İle İlişkiler”, Ed: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008,** Barış Platin Kitap, Ankara 2008.
Kıbrıs Anlaşmalarında Ecevit'in Savunması, Aktüel Yayınlar, 2. Baskı, İstanbul 1974.
Türkiye, Avrupa, Avrasya, Strateji, Yunanistan, Kıbrıs, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Cilt, İstanbul 2009.
Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968 - 1990),

- T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Kalkan Matbaacılık, Ankara 1998.
- Cezar, Mustafa, **Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli – Haritalı**, 3. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.
- Chakhbazov B.A, **Problema Kipra v Politike Turtsii v 1960 – 1980 gg**, Ordzhonikidze 1983.
- Chernikov İ.F. **V İnteresakh Mira i Dobrososedtstva (o sovetско – tureskhik v 1935 – 1970 gg.)**, Akedemiya Nauk Ukrayniskoi SSR İnstitut İstorii, İzdatelstva Naukova Dumka, Kiev 1977.
- Childs, W. Timothy, **Trablusgarp Savaşı ve Türk – İtalyan Diplomatik İlişkileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: Deniz Berktaş, I. Baskı, İstanbul 2008.
- Chmarov V.A, **Kipr v sredizemnomorskoy politike NATO**, İzd: Nauka, Moskova 1982.
- Cicioğlu, Hasan**, “Türkiye ve KKTC’nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi ve Yeri”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ahsen Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2001.
- Conker, Orhan, **Türk – Rus Savaşları**, Sümer Basımevi, Ankara 1942.
- Cumalıoğlu, Yakan**, “Türk Mukavemet Teşkilatı: Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Yay Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.
- Cyprus Presend to Parliament by the Secretary of Stat efor the Colonies, the Secretary of State Foreign Affaris and the**

- Minister of Defence by Command of Her Majesty, Her Majesty's Stationery Office, London 1960.**
- Çağlar, Behçet Kemal,** “Kıbrıs'ta 1963 – 1964 Olayları”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs dün bugün yarın**, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1975.
- Çalık, Sami,** “Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Hava İndirme Birlikleri ve Hava İndirme Harekâtı”, YLT. Kayseri 2006.
- Çalık, Sami,** **Kıbrıs Barış Harekâtında Hava İndirme Birlikleri ve Hava İndirme Harekâtları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.
- Çay, Abdulhaluk,** **Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963**, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1989.
- Çeşen, Anıl,** **Kıbrıs Çıkmazı**, Fark Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2008.
- Çetin, Recep,** **Kara Papaz Makarios'un İntikamı**, Emre Yayınları, İstanbul 2012.
- Çetiner, Abdullah Ceniz,** **Kıbrıs Barış Harekâtında Kara Muharebeleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007.
- Çetintaş, Erdal,** “Doğu Akdeniz Politikaları Çerçevesinde Avrupalı Devletlerin Yunan İsyanına Desteği, Kamuoyu Desteği, Diplomatik Destek, Silahlı Destek”, Ankara Üniversitesi OTAM, Sayı 22, Eylül 2007, Ankara 2009.
- Çiftçi, Kemal,** **Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2010.
- Demir, Nesrin,** “Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, Elazığ 2005.

- Denktaş, R. Rauf, **Elli Yılın Hikâyesi**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2008.
- Denktaş, R. Rauf, **Kıbrıs Girit Olmasın**, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 2005.
- Denktaş, Rauf R**, “Kıbrıs’ta Gerçek Huzur”, Haz: Derviş Manizade, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975.
- Denktaş, Rauf R, **Son Çağrı**, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2007.
- Denktaş, Rauf, **Hatıralar Toplayış**, 10 Cilt, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- Denktaş, Rauf, **Karkot Dərəsi**, Azeri Türkçesine çeviren Nadir Azeri, Nurlan Yayınları, Bakü 2007.
- Denktaş, Rauf, **Rauf Denktaş’ın Hatıraları 1966**, 3. Cilt, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- Denktaş, Rauf, **Rauf Denktaş’ın Hatıraları**, 6. C, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- Derbısalı, Absattar**, “Kıpr”, Egemen Kazakhstan, 26 Haziran 2002.
- Druşotis, Makarios, **Karanlık Yön EOKA**, Galeri Kültür Yayınları, 2. Baskı, Lefkoşa 2007.
- Druşotis, Makarios, **Kıbrıs 1970 -1974 EOKA B, Yunan Darbesi ve Türk İstilas (Eserin özgün Adı. Cyprus 1974 Greek Coup and Turkish Invasion)**, Çev: Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2006.
- Dündar, Recep**, “Kıbrıs’ın Fethi”, TÜRKLER IX Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 667;
- Mücteba İlgürel**, “Zirveden Dönüş II. Selim’den III. Mehmed’e”, TÜRKLER IX Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Ecevit, Bülent, **Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ed: Levent Cinemre, İstanbul 2011.

- Efe, Haydar,** “Türk Dış Politikasının Değişmeyen Gündemi Kıbrıs ve Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”, Ed: Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası**, Uluslar arası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri, USAK Yayınları, Ankara 2010.
- Egeli, Sabahaddin, **Belgelerle Kıbrıs’ta Yunan Emperyalizmi**, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978.
- Emecen, Feridun,** “Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, Ed; Ekmeleddin İhsanoğlu, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, İslam Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1994.
- Emete Gözügüzelli, **Vurun Kahpe Kıbrıs’a**, Togan Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Emilaïandes, Achille, **Historie De Chypre**, Presses Universitaires De France 108, Boulevard Saint – Germain, Paris 1963.
- Ercan, Murat,** “Türk Dış Politikasında Kıbrıs”, Ed: Murat Ercan, **Değişen Dünyada Türk Dış Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2011.
- Erçakıca, Hasan, **Annan’ı Anna da Gel**, Free Birds Yayın Çözümleri, Girne.
- Erdoğan, Akif, **Kıbrıs’ta Osmanlılar**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2008.
- Erdoğan, Akif, **Kıbrıs’ta Osmanlılar**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2008.
- Erdönmez, Celal,** “Tarihi Boyutlarıyla Kıbrıs”, Der: Şenol Kantarcı, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005.

- Erkin, Feridun Cemal, **Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara 1968.
- Eroğlu, Hamza, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı**, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975.
- Eroğlu, Hamza, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler**, Ankara Ticaret Odası, Ankara.
- Erol, Mehmet Seyfettin, Ersoy, Hamit,** “Kıbrıs Sorunu’nun Türk Dış Politikasına Etkileri”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil, Yay Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.
- Ertoğruloğlu, Mehmet,** “Ecevit Hükümetinin TBMM’de Okunan Programının Kıbrıs İçin Önerdiği Federasyon Sistemi İlkesinin Yankıları”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975.
- Erzen, Akif,** “Kıbrıs’ın Tarihine Bir Bakış”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi 14-19 Haziran 1969, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1971.
- Erzen, Arif,** “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış”, Milletlerarası I. Kıbrıs Sempozyumu, Lefkoşa 1993.
- Esmer, Ahmet Şükrü,** “Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın”, Hazırlayan. Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975.
- Eversley, Lord, **The Turkish Empire ITS GROWTH AND DECAY**, DODD, MEAD AND COMPANY, New York 1917.

- Facts About Turkish Republic of Northern Cyprus**, Rustem Kitabevi, TRNC Ministry of Foreign Affairs, Lefkoşa 2011.
- Fırat, Melek, **1960 – 71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997.
- Friedman, George, **Gelecek 100 Yıl. 21. Yüzyıl İçin Öngörüler**, Çev; İbrahim Şener, Enver Gürsel, Pegasus Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009.
- Gasımlı, Musa, **СССР – Турция от нормализации отношений до новой холодной войны 1960 – 1979 гг**, İzd, İnsan, Moskova 2008.
- Gazioğlu, Ahmet, **Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo – Ekonomik Durum (1958 – 1960), Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı 4**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2000.
- Gazioğlu, Ahmet, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs 1878 – 1960 I. Statü ve Anayasa Meseleleri**, Ekin Basımevi, İstanbul 1960.
- Gazioğlu, Ahmet, **Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri**, Özyurt Matbaası, Ankara 2007.
- Gazioğlu, C.Ahmet, **Anılar ve Belgeler Işığında Londra Dosyası Yakın Tarihimizden İbret Dolu Sayfalar**, Özyay Matbaacılık, Lefkoşa 2006.
- Gibbons, Harry Scot, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Ed: Erol Fehim, Özyurt Matbaası, Ankara 2003.
- Gökhan, Mehmet Remzi, **Kıbrıs Barış Harekâtı'nda İlginç Olaylar**, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2004.
- Gökhan, Mehmet, **Kıbrıs'ta Rum – Yunan Katliamları**, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2003.

Göktepe, Cihat,

Osmanlı'dan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi, Demokrat Parti Dönemi İş ve Dış Siyasi Gelişmeler 1950 – 1960, Savaş Yayınevi, Ankara 2009.

Göktürk, Turgay Bülent,

“Rumların Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi 1931 İsyanı Öncesi ve Sonrası”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt VII., S 16-17, İzmir 2010.

Gömeç, Saadettin,

Dişi Kurt'un Çocukları, Berikan Yayınevi, Ankara 2012.

Gömeç, Sadettin,

Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2003.

Göyünç, Nejat,

“Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikler Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara 1971.

Groot, A.H.De,

“Kıbrıs”, Ed: Akif Erdoğan., **Doğumunun 65. Yılında Ahmet Özgiray'a Armağan., Tarihini İçinden**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Gunnis, Rupert,

Historic Cyprus, London 1947.

Güler, Yavuz

“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, S 1, 2004.

Günay, Nejla,

“Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi”, Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, Ankara 2008.

- Gündoğdu, Abdullah, **Yusuf Akçura'ya Göre Büyük Güçler ve Osmanlı Devletinin Yıkılışı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Gürsel, Haluk, **Tarih Boyunca Türk – Rus İlişkileri**, Baha Matbaası, İstanbul 1968.
- Gürsoy, Cevat R.** “Kıbrıs Müşahedeleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt XX, S 3/4, Ankara 1962, s. 165; Sadettin Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2003.
- Gürün, Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983.
- Gürün, Kamuran, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.
- Gürün, Kamuran, **Türk – Sovyet ilişkileri (1920 – 1953)**, TTK, 2. Baskı, Ankara 2010.
- Güvenç, Nazım, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul 1984.
- Hakeri, Bener Hakkı, **Başlangıçtan 1878'e dek Kıbrıs Tarihi**, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları., Ankara 1993.
- Hakov Dj, **Politika Pravitelstva A. Menderesa , Sozdanie Voyenno – Politicheskogo Bloka Na Blizhnem Vostoke Posle Vtoroy Mirovoy Voyni (1950 – 1955 gg)**, “Etudes Balkaniques” No 2, 1969'dan ayrı basım, Sofya.
- Hakov, Djengis, **Politicheskata Borba v Turtsia 1960 – 1971**, Bulgarska Akademia na Naukite İnstitut po Balkanisika, Sofia 1979.
- Hasgüler, Mehmet,

Hasgüler, Mehmet,

“Soğuk Savaştan Günümüze Kıbrıs Sorunu”,
Haz: Neşecan Balkan, Sungur Savran, **Sürekli
Kriz Politikaları Türkiye’de Sınıf, İdeoloji ve
Devlet**, Metis Yayınları, İstanbul 2004.

Hasgüler, Mehmet,

Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs 1954 – 1968,
Nobel Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2006.

Hatipoğlu, M.Murat,

**Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk
– Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821 – 1922)**,
Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları,
Ankara 1988.

Haysiyet ile Teslimiyetçiliğin Mücadelesi;
Kıbrıs Gerçeği ve Annan Planı, MHP Ar-Ge
Merkezi, Ankara 2003.

İkizer, Hasan,

“Barış Harekâtı’nın 35. Yılında Kuzey Kıbrıs
Türk Cumhuriyeti”, Kıbrıs Mektubu, C. 22, No
4, Ankara 2009.

İnalcık, Halil,

Atatürk ve Demokratik Türkiye, Kırmızı
Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2007.

İnalcık, Halil,

**Devlet-i’ Aliyye Osmanlı İmparatorluğu
Üzerine Araştırmalar I, Klasik Dönem (1302
– 1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik
Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
46 Baskı, İstanbul 2010.

İnanç, Gül,

**Büyükelçiler Anlatıyor Türk Diplomasisinde
Kıbrıs (1970 – 1991)**, İş Bankası Kültür
Yayınları, İstanbul 2007.

İonannis Kasulidis,

“Kıpr na Perekrestke Treh Kontinentov”,
Mezhdunarodnaia Zhizn, Moskva 2001.

İsmail, Sabahattin,

**20 Temmuz Barış Harekâtının Nedenleri
Gelişimi Sonuçları**, Kastaş Yayınları, İstanbul
1988.

İsmail, Sabahattin,

İşyar, Ömer Göksel,

İşyar, Ömer Göksel,

Kalelioğlu, Oğuz,

Kantarıcı, Şenol,

Karal, Enver Ziya,

Kasım, Kamer,

Kaya, Bayram Ali, (Ed),

Kaya, Sezgin,

Kazandzhjan, Rem,

Keser, Ulvi,

Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821 – 2000),
Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, KKTC.

“Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin
Tarihi Gelişimi”, Uluslararası Stratejik
Araştırmalar Kurumu, OAKA Cilt 4, Sayı 8,
Ankara 2009.

**Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler
Modeller Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk
Dış Politikası,** Dora Yayınları, Bursa 2009.

**Kıbrıs Barış Harekâtı ve Gazimagosa
Savunması (15 Temmuz – 15 Ağustos 1974),**
Çetin Matbaacılık, Ankara 2011.

“Kıbrıs'ta “70 Bin Kişilik” Yeni Bir “Türk
Askeri Üssü” Kurulmalı”, 2023 S. 36, 2004.

**Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat
Devirleri 1876 – 1907,** Türk Tarih Kurumu,
VIII. Cilt, Ankara 1983.

“Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”,
Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007,
Ankara 2008.

**Suya Düşen Sancak (Kıbrıs Türk Kültürü
Üzerine İncelemeler),** 47 Numara Yayıncılık,
İstanbul 2008.

**Bolşeviki i Mladoturki Novie Dokumenti o
Rossisko – Turetskikh Otnoşeniakh (1920 –
1922),** Moskova 1996.

“2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve
Yaşanan Gelişmeler”, Dokuz Eylül Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,
Cilt 5, Sayı 13, Güz 2006, İzmir 2008.

- Keser, Ulvi,** “Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı”, Ed: Soyalp Tamçelik, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti “Fırsatlar ve Tehditler”**, EkoAvrasya Yayınları, Ankara 2012.
- Keser, Ulvi, **Kıbrıs’ta Türk – Yunan Fırtınası (1940 – 1950 – 1960 – 1970)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Keser, Ulvi, **Kıbrıs’ta Yer altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Kıbrıs’ın Fethi (1570 – 1571)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Haz: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1986.
- Kıbrıs’ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Kıbrıs Türk Kültür derneği Genel Merkezi, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa 1983.
- Kıbrıs’ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa 1984.
- Kınal, Fűrüzan,** “İlk Çağlarda Kıbrıs”, Belleten C. XXVIII, s. 109 – 112, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1964.
- Kıralp, Şevki,** “AKEL ve Kıbrıslılık”, Der; Mehmet Hasgüler, Murat Özkaleli, **Kıbrıs’ta Kimlik ve Değişim Post Annan Sürecinde Ada**, Alfa Yayınları, İstanbul 2011.
- Kızılyürek, Niyazi, **Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler**, Işık Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Lefkoşa 1983.

Kilercioğlu, S. Orhan,

Unutulan Bedel “Kıbrıs Türk’ünün Acı ve Cesaret Dolu Yılları”, Fark Yayınları, Ankara 2007.

Kinross, Lord,

Osmanlı İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü, Akdeniz Yayıncılık, Çev: Meral Gaspıralı, 3. Baskı, İstanbul 2009.

Kıpr, Haz: Kornienko R.P. (Ed), Urazova E.İ, Chemenkov K.A, İzd: Nauka, Moskova 1969.

Kıpr: Tauelsızdıkтын Kermek Damı, Dala men Kala, Cuma 26 Mart 2004.

Klerides, Glafkos,

Bir Dönemin Anıları 1993 – 2003, Çev; Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür Yayıncılık, Lefkoşa 2008.

Kocabaş, Süleyman,

Kuzey’den Gelen Tehdit, Tarihte Türk – Rus Mücadelesi, Vatan Yayınları, İstanbul 1989.

Koç, Süleyman,

Dünden – Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar, IQ Yayınları, İstanbul 2005.

Kurat, Akdes Nimet,

Türkiye ve Rusya, Kültür Bakanlığı Eserleri, Sevinç Matbaası, Ankara 1990.

Kutalmış, Kamil Özbay,

Kutay, Cemal,

“Dört Yüz Yıllık Kronoloji İçinde Kıbrıs’ın Kaderinde Tarih İbretleri, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975.

Kürşad, Fikret,

Kyrris, P. Costas,

Kıbrıs’ta Osmanlı Dönemi 1570 – 1878, Der: ve Çev: Akif Erdoğan, **Kubrus “Doğu Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası”**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2010.

- Laptalı, Hüseyin,** “Kıbrıs’ta Bitmeyen Soykırım”, Yay Haz: Ulvi Keser, **Birinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu**, Ankara 2009.
- Laptalı, Hüseyin, **Erenköy Sürüngeni Özgürlüğün Bedeli**, Ufuk Matbaası, İstanbul.
- Leonidov S.M, **Kıpr v Borbe Za Nezavisimost**, İzd: İnstitutu Mezhdunaraodnikh Otnochenii, Moskva 1963.
- Manisalı, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002.
- Manizade, Derviş,** “Kıbrıs Sorunun Başı ve Sonu”, Haz: Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975.
- Manizade, Derviş, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975.
- Manizade, Derviş, **Tarihi Gerçeklerin Işığında Kıbrıs Meselesinin İçyüzü, Kıbrıs Meselesi Üzerinde Son Konuşmalar ve Yazılar**, (Der ve Haz:) Nevzat Karagil, Anıl Matbaası, İstanbul 1964.
- Mavratas, V. Caesar,** “Kıbrıs Rum Kimliği ve Kıbrıs Sorunu Hakkındaki İhtilaflar”, Ed; Mehmet Hasgüler, Ümit İnacı, **Kıbrıs’ın Turuncusu**, Anka Yayınları, İstanbul 2003.
- McHenry, James Allen, **Prelude To Confrontation An Historical Sketch of Cyprus Between 1923 and 1945**, Foreign Policy Institute, TİSA Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975.
- Mehmet Gönlübol vd, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara 1996.
- Metin, Hüseyin, **Kıbrıs’ın Tarihine Toplu Bakış**, Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa 1959.

- Michael Stephen,
Mitat Çelikpala,
Murat Ercan,
Mütercimler, Erol,
Mütercimler, Erol,
Nartov N. A,
Nivet, Hanry,
Oberling, Pierre,
Olgun, Aydın,
Onay, Yaşar,
- Mezhdunarodnie Otnoshenia İ Vneshnaia Politika SSSR (1871 – 1957)**, Haz: Harlamova L.A. Moskova 1957.
The Cyprus Question, London 2001.
“SSCB ile İlişkiler”, Ed: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008**, Barış Platin Kitap, Ankara 2008.
“Türk Dış Politikasında Kıbrıs”, Ed: Murat Ercan, **Değişen Dünyada Türk Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2011.
Satılık Ada KIBRIS, Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri, Alfa Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2007.
Satılık Ada Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri, Alfa Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2007.
Geopolitika, İzdatelstvo Unity – Dana, 2. Baskı, Moskova 2002.
Balkan Haçlı Seferlerinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi, Çev: Ragıp Rıfkı, Birleşik Yayıncılık, Umut Matbaacılık, İstanbul.
Bellapais’e Giden Yol Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs’a Zorunlu Göçü, Gnkur. Basımevi, Çev: Mehmet Erdoğan, Ankara 1988.
Kıbrıs Gerçeği 1931-1990, Demircioğlu Yayınevi, Ankara 1991.
“Jeopolitik Düşmanlıktan Jeoekonomik İşbirliğine, Teorik Tabanda Rusya’yı Anlamak”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara 2010.

- Oral Sander, **Siyasi Tarih 1928 – 1994**, İmge Yayınları, 13 Baskı, Ankara 2005.
- Oran, Baskın, **Türk – Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1991.
- Oran, Baskın, Ed; **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İletişim Yayınları Cilt I, 1919 – 1980, 2. Baskı, İstanbul 2002.
- Oreškova, S.F,** “Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Savaşlar, Sebepleri ve Kimi Tarihi Sonuçları”, Der: Gülten Kazgan, Natalya Ulçenko, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
- Orhonlu, Cengiz,** “Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikler Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara 1971.
- Osmalı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu – Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2000.
- Ozan, Emre,** “Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim”, Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 8, Ankara 2011.
- Önalp, Ertuğrul, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Berikan Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2010.
- Özarsılan, Bahadır Bümin, **Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Özel, Sabahattin, **Türk İnkılâp Tarihi**, Der Yayınları, On Beşinci Basım, İstanbul 2001.

Özersoy, Kudret,

Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Balkan Araştırmalar Dizisi, Ankara 2002.

Özgöker, Uğur,

“Türk Dış Politikasının Kilit Noktası: Kıbrıs Sorunu”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası,** Nobel Yayınları, Ankara 2010.

Özhun, Rauf,

Minik Adacığın Direnişçileri, Güner Matbaacılık, 1. Baskı, 2006.

Özkaleli, F. Murat,

Kıbrıs’ta Metamorfoz ve Paradigma Değişimi, USAK Yayınları, Ankara 2010.

Özmen, Süleyman,

Avrasya’nın Kırılma Noktası Kıbrıs, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005.

Öztoprak, Nihat,

Kıbrıs’ta Hasıratlı Belgeler 1925 – 1975, Kitap Matbaacılık 2. Baskı.

Öztoprak, Salih,

Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, Altinküre Yayınları, Ankara 2003.

Öztürk, Osman Metin,

“Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Türk Mukavemet Teşkilatı”, Yayına Haz; Ulvi Keser, **Adalar Denizi’nden Kıbrıs’a Akdeniz ve Sorunlar,** Motif Matbaacılık, Ankara 2012.

Özyurt, Furkan,

Yükselen Alçak Değerler Vatandaşlık Tepkilerim, Ajans Yayınları Ltd, esnaf ve Zanaatkârlar Odası Sanayi Sitesi.

Pakalınlar, Birol,

Pilev A.İ.,

“Enver Pasha v Srednei Azii i Problemi Sovetsko – Tureskhik Otnosheni Na Nachalom Etape (20 – e gg. XX Stoletia)”, Haz ve Çev; İlyas Kamalov, İrina Svistunova, **Rossiisko – Tureskie Otnoshenia: Ot Ataturka Do Nachala Holodnoy Voyni,** Materiali I.

- Mezhdunarodnogo Seminara 14 – 15 May 2010, Ankara 2011.
- Pleşakov K,**
Plümer, F. Aytuğ,
“Missia Rossii. Tretaia Epokha”.
- Kıbrıs Ekonomisi Tarihi Sarsıntılı Bir Devrin Anatomisi (1960 - 1974),** Rüstem Kitabevi yayıncılık, Lefkoşa 2008.
- Potshveriya, B.M,**
“Rusya – Türkiye İlişkilerinde Boğazlar Sorunu”, Der: Gülten Kazgan, Natalya Ulçenko,
Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
- Pul, Ayşe,**
“Osmanlı – Fransız Diplomasisinin İki Mühim Evresi: Girit ve Mısır Seferleri”, Ankara Üniversitesi OTAM, Sayı 22, Eylül 2007, Ankara 2009.
- Raif, B. Kamil,
Bir Gönüllünün Dosyası, Kıbrıs Diye Diye, Sinemis Yayınları, Ankara 2004.
- Reutov G.N,**
“İz İstorii Zahvata Kipr Anglei”, Voprosi İstorii, No 3, Mart, Moskva 1958.
- Saime Yüceer,**
“Atatürk Dönemi (1919 – 1938) Türk – Rus İlişkilerinin Siyasi Boyutu” **Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemine Türk – Rus İlişkileri, I. Çalıştay Bildirileri** 14 – 15 Mayıs 2010, Çev: ve Yay. Haz, İlyas Kamalov, İrina Svistunova, Ankara 2011.
- Saime, Yüceer,**
“Turesko – Rossiskie Politicheskie Otnoshenia Pri Ataturka (1919 – 1938)”, Haz ve Çev; İlyas Kamalov, İrina Svistunova, **Rossiisko – Tureskie Otnoshenia: Ot Ataturka Do Nachala Holodnoy Voyni,** Materiali I. Mezhdunarodnogo Seminara 14 – 15 May 2010, Ankara 2011.

- Saray, Mehmet,** “Atatürk’ün Sovyet Politikası”, I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu 21 – 23 Eylül 1987, Atatürk Araştırma Merkezi (AAM), Ankara 1994.
- Semenov N,** “Kıpr Vshera i Segodnia”, Mezhdunaraodnaia Zhizn, S. 3, Moskova 1969.
- Simtaş, Kamil,** “Atlılar Katliamda 5 Çocuğumu ve Eşimi Kaybettim”, Haz: Ali Satan, Erdoğan Şentürk, **Tanıkların diliyle Kıbrıs Olayları 1955 – 1983**, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.
- Solomonidou, Lina S. **Kıbrıs Günlüğü – 1974**, Çev: Ümit Kurtuluş, Ankara.
- Somuncuoğlu, Sadi, **Arka Kapımıza Dayandılar Kıbrıs’ta Sirtaki**, Boyut Tan Matbaası, Ankara 2002.
- Sonyel, Salahi Ramadan, **Türk Yunan Anlaşmazlığı**, Yayına Haz: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi/ Ankara, Lefkoşa 1985.
- Sosyal, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920 – 1945)**, 1. Cilt, TTK, Ankara 1983.
- Sosyal, Mümtaz, **Aklını Kıbrıs’la Bozmak**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1995.
- Sönmezoğlu, Faruk, **ABD’nin Türkiye Politikası (1964 – 1980)**, Der Yayınları, İstanbul 1995.
- Stavrinides, Zenon, **The Cyprus Conflict National identiti and Statehood**, Eva Protopapa.
- Süslü, Azmi, **Tarihte Türk Devletleri II. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları**, Ankara 1987.
- Şahinler, Merter, **Türkiye’nin 1974 Kıbrıs Siyaseti**, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul 1979.

- Şimşek, Halil,** “Johnson Mektubu ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi”, Ed: Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacıali Necefoğlu, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası, Uluslar arası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri**, USAK Yayınları, Ankara 2010.
- Şimşir, Bilal,** **AB, AKP ve Kıbrıs**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003.
- Tamçelik, Soyalp,** **Kıbrıs’ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2003.
- Tamçelik, Soyalp,** “Kıbrıs’ın Fethini Meşrulaştıran Dini Sebepler”, **Türk Kültürü** 1994, XXXII, 373 – 380.
- Tamçelik, Soyalp,** “Türk Cumhuriyetleri Açısından KKTC’nin Tanınma Olgusu ve Esasları”, **21. Asırda Türk Dünyası Uluslar arası Sempozyumu**, Lefke 02 – 05 Aralık 2010.
- Tamçelik, Soyalp,** “Kıbrıs Meselesinin Siyasal Anatomisi”, **Kıbrıs Mektubu**, Cilt 15 – 16, Sayı 15, Ankara Eylül – Ekim 2002.
- Tamçelik, Soyalp,** “Harid FEDAI, Fethiyye-i Cezire-i Kıbrıs”, **Bilge Dergisi**, Yaz 1999, Sayı 21.
- Tamçelik, Soyalp,** “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs ile İlgili 789 Sayılı Kararı ve Buna Bağlı Toprak Hukuku”, özel websitesi.
- Tansu, İsmail (E) Alb,** “Türkiye’nin Kıbrıs Milli Politikasından Sapması Hayır Getirmez Aksine, KKTC’ni Bağımsızlığını Ar Götürür”, **Kıbrıs Mektubu**, C. 22, No 1, Ankara 2009.
- Taşkıran, Cemalettin,** “Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılışı”, Ed: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008**, Barış Platin Kitap, Ankara 2008.

- Tekakpınar, M. Kemal, **Kıbrıs'ta 15 Temmuz Darbesinin Sebepleri ve Enosis**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1978.
- Tolgay, Ahmet, **Kanlı Noel Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınava**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993.
- Toluner, Sevin, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1977.
- Tuncer, Hüner, **Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?**, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Tuncer, Hüner, **İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938 – 1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.
- Turan, Şerafettin**, “Kıbrıs'ın Fethi, Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar”, BELLETEN XXII, Ankara.
- Turan, Şerafettin, **Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004.
- Turhan, Turgut**, “Kıbrıslı Türklerin Vatandaşlığının Kısa Tarihi”, Kıbrıs Yazıları, Sayı 3 / Yaz-Güz 2006.
- Türk – Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Haz: Gnkur. Basımevi, Ankara 1985.
- Türsan, Nurettin, **Yunan Sorunu**, 3. Baskı, Ankara 1987.
- Uçarol, Rıfat, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı – İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978.
- Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789 – 1994)**, Filiz Kitabevi, 4 Baskı, İstanbul 1995.
- Uslu, Nasuh**, “Türk Tarafı Açısından Kıbrıs Sorunun Boyutları”, Der; Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, **Türkiye'nin Dış Politika**

- Uzer, Ugur, Cengiz, Mehmet, **Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte** Yayınları, Ankara 2001.
- Ülger, İrfan Kaya,** **Kıbrıs Sorunu,** Ankara Barosu Yayını, Ankara 2001.
- Ülger, İrfan Kaya,** “Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar”, Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını),** Ahsen Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara.
- Üzer, Talat, **Kıbrıs’ın Tarihçesi,** İhlâs Gazetecilik, Ankara 2003.
- Yalçın, Necati,** “TMT ve EOKA Milliyetçiliği ve Tarih kitapları”, Kıbrıs Mektubu, C. 25, No 3, Ankara 2012.
- Yaşar, Doğan, **Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç,** Truva Yayınları, İstanbul 2012.
- Yenigün, Cüneyt,** “Türk Dış Politikasına Üçüncü Dalga”, Der: Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası,** Nobel Yayınları, Ankara 2010.
- Yetik, Nurten, **Kıbrıs – Kıbrıs Dedikleri,** Ankara 2005.
- Yıldırım, Münir, **Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi,** Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2008.
- Yıldız, Dursun, **Yinanç, Refet,** “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dış Politika Anlayışı ve Uygulamaları”, Ed: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919 – 2008,** Barış Platin Kitap, Ankara 2008.
- Yurdagün, Fülya, **1955 – 1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu,** Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2008.

- Yusuf, Hüseyin Macit,** “Kıbrıs Sorununa Çözüm Arayışları (1960 – 2002)” Ed: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Yay Haz: Eren Gündoğan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.
- Zhoyamergenkızı, Nazia,** “Kıpr Aralının Ontüstüğündegı Sayısı Ahual”, Cas Alaş (Zhas Alash), 8 Mart 2011.
- Zhukova Natalia Mihailovna,** Kiprskii Vopros v Globalnoy Sisteme Mezhdunarodnik Otnoshenii, Basılmamış Doktora Tezi, Moskva 2011, s. 150.
- Ziya, Nasım, **Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçışı ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayını, Seri III. S 12, Ankara 1975.
- Ziya, Nasım, **Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçışı ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü, Ankara 1975.
- Zolotarev V.A, **Rossia i Turtsia: Voyna 1877 – 1878 gg**, İzd. Nauka, Moskova 1983.

EKLER ARŞİV BELGELERİ

3501/4/зд/ориг.

АРХИВ И.К. КОНТРОЛЬ

Секретно.

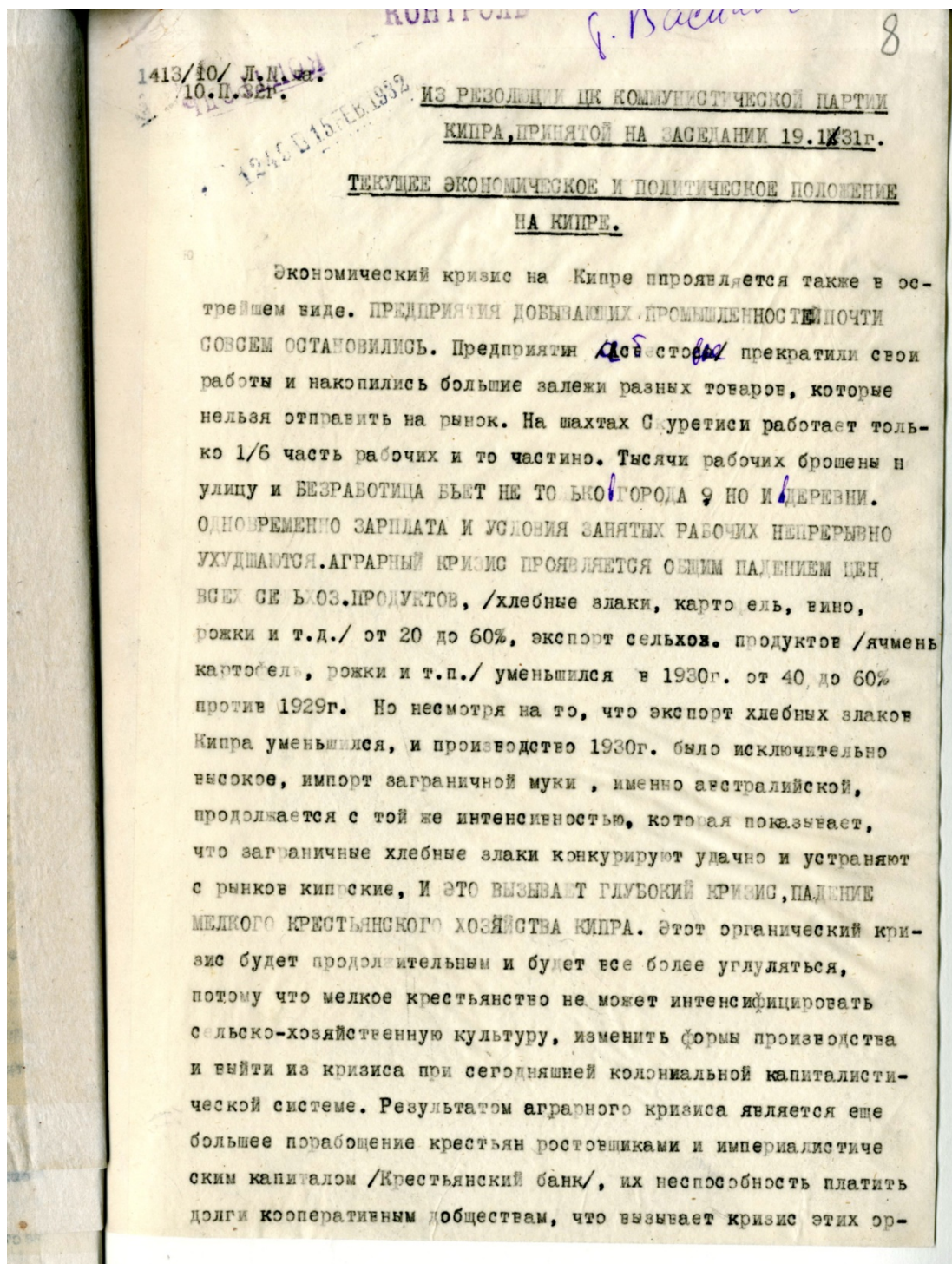
РЕЗОЛЮЦИЯ ПО ДОКЛАДУ О РАБОТЕ ЦК И ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ЗАДАЧАХ КОМПАРТИИ

К И П Р А.

/январь 1931/.

ЦК после доклада оргсекретаря о работе ЦК со 2-го с"езда по сей день и о задачах компартии Кипра постановляет:

1/ Признает издание "Неос Антропос" до истечения срока, который определяет "закон о печати", "кампанию в защиту "Неос Антропоса", участие компартии в парламентских выборах и выпуск политических манифестов /о праздновании 100-летия, о приезде английского товарища министра, о политике новых депутатов и т.д./ за хорошую и положительную политическую деятельность партии, которая ведет к развитию влияния компартии на трудящиеся массы. 2/ Но эти кампании проявили и много недостатков. Например, политическая линия "Неос Антропоса" не была всегда ясно классовою, материал имел общий характер и не анализировал местные вопросы, известия и т.д. Ошибкой является также и добровольное закрытие "Неос Антропоса" сейчас же после проведения нового кодекса /1929 г./. Программа компартии во время муниципальных выборов была недостаточна и не были организованы предвыборные рабочие митинги, во время парламентских выборов была проявлена тенденция к сотрудничеству с реформистскими элементами, предвыборные кампании не были использованы для организационного развития партии, выпуск политических манифестов не сопровождался мобилизацией рабочих и бедных крестьян и т.д. и т.д. Также ошибкой является непразднование международных праздников и непроведение работы во время международных кампаний /13 мая, 1 августа и т.д./ по причине нелегальности партии. 3/ По вопросу о мобилизации рабочих и бедных крестьян в борьбе за непосредственные требования их компартия не только не взяла в этот промежуток на себя инициативу, но и не смогла связаться и руководить стихийным движением /стачка Амманта/. Также ошибкой был тот факт, что после закрытия Раб.Центра партия не сделала никакой попытки для организации рабочих тем или другим методом.

1413/10/ Л.П.ла.
10.П.32г.

- 6 - 13
ИЗ РЕЗОЛЮЦИИ КК КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
КИПРА, ПРИНЯТОЙ НА ЗАСЕДАНИИ 19.1.31г.

ТАКТИКА ККК И НЕПОСРЕДСТВЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ
ТРУДЯЩИХСЯ.

ККК, чтобы вести трудящиеся массы на окончательное освобождение ДОЛЖНА СТАТЬ РУКОВОДИТЕЛЕМ ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ ТРУДЯЩИХСЯ МАСС КИПРА, которые должны быть освобождены от влияния буржуазии. ЭТОГО ОНА МОЖЕТ ДОБИТЬСЯ ТОЛЬКО ПУТЕМ РАЗОБЛАЧЕНИЯ ПРЕДАТЕЛЬНОЙ РОЛИ КОШИСТОВ /националистов/ ОСОБЕННО РАЗНЫХ "ЛЕВЫХ" "СОЦИАЛИСТОВ", ВЕСПОЩАДНОЙ БОРЬБЫ ПРОТИВ АНГЛО-ДРУЖЕСТВЕННЫХ ТЕНДЕНЦИЙ /откуда бы они ни шли/, как и против всякой тенденции, которая претендует с "автономными" реформами в рамках английской империи, на увековечивание колонизации Кипра. ЭТОГО МОЖНО ДОБИТЬСЯ ПУТЕМ СОЧЕТАНИЯ ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ ТРУДЯЩИХСЯ МАСС КИПРА С ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБОЙ ДРУГИХ КОЛОНИАЛЬНЫХ НАРОДОВ И ПУТЕМ БОРЬБЫ АНГЛИЙСКОГО ПРОЛЕТАРИАТА ПРОТИВ АНГЛИЙСКОГО КАПИТАЛИЗМА И ПУТЕМ МОБИЛИЗАЦИИ ПРОЛЕТАРИАТА, РЕМЕСЛЕННИКОВ И ТРУДЯЩИХСЯ КРЕСТЬЯН КИПРА ДЛЯ ЕЖЕДНЕВНОЙ БОРЬБЫ ЗА НЕПОСРЕДСТВЕННЫЕ И ЕЖЕДНЕВНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ, КОТОРЫЕ ДОЛЖНЫ СОЧЕТАТЬСЯ С БОРЬБОЙ ПРОТИВ ВСЯКИХ РЕАКЦИОННЫХ МЕР И ЗАКОНОВ МЕСТНОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА, И С ОБЩИМИ ПОЛИТИЧЕСКИМИ ЛОЗУНГАМИ ПАРТИИ. Трудящиеся массы Кипра должны бороться за следующие непосредственные требования:

Рабочие !

1/За введение 7-ми часового рабочего дня для всех наземных рабочих и 6-ти часового рабочего дня для рабочих подземных работ.

2/За увеличение зарплаты на 50%.

2
19

ПРОКЛАМАЦИЯ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ КИПРА ПЕРЕД ПАРЛА-
МЕНТСКИМИ ВЫБОРАМИ ПАФОСА.

Рабочие и бедные крестьяне !

Все знаете, что мы переживаем острый кризис. Рабочие не имеют работы и те, которые работают, получают ничтожную голодную заработную плату. Помещики и монастыри предпочитают арендовать свои земли под пастбища для овец, чем засеивать их или арендовать крестьянам.

Цены на продукты пали так низко, что крестьяне не могут покрыть издержек производства.

Ростовщики хотят получить свои займы до последней копейки, тогда, когда крестьяне только успевают, продавая свой урожай, платить проценты на сделанные займы.

Правительство, как инородное и империалистическое, дополняет дело помещиков, понахов, торговцев, ростовщиков, облагая тяжкими налогами для того, чтобы содержать свое многочисленное высокооплачиваемое чиновничество.

И чужеземное правительство и туземные богатеи, монахи и ростовщики - все они являются союзниками в деле ограбления бедных крестьян и рабочих. Положение же последних изо дня в день ухудшается. Голод охватил все деревни.

Богатые пытаются преодолеть кризис за счет рабочих и бедных крестьян, ограбляя их всяческими средствами.

Рабочие и крестьяне толкаются, таким образом, к нищете и тем самым противоречие между классами эксплуататоров (помещиков, торговцев, ростовщиков, монахов и др.) и классами эксплуатируемых (рабочих и бедных крестьян) все более и более обостряется.

ИНТЕРЕСЫ ЭТИХ ДВУХ ГРУПП ОБЩЕСТВА - ПРОТИВОПОЛОЖНЫ И ВРАЖДЕБНЫ. НИКАКОЕ СОГЛАШЕНИЕ НЕ МОЖЕТ БЫТЬ МЕЖДУ НИМИ. ЭТО ВСЕГДА НАДО ПОМНИТЬ.

2190 24/12/31 30
Конспект.

ВОЗВРАЩЕНИЕ Ц.К. К.П. КИПРОСА.

РАБОЧИЕ, БЕДНЫЕ КРЕСТЬЯНЕ И РЕМЕСЛЕННИКИ ДЕПАРТАМЕНТА
ПАФОСА!

~~Кипрский~~ Естественно предвыборное возвращение единственной партии бедноты, коммунистической партии Кипра подняло на ноги всю плутократию и кандидата ее господина Лонзоса Филиппу.

Господин Лонзос Филиппу окрестился "национал-аграристом" и защитником бедноты, чтобы обмануть и получить голоса бедноты. Поэтому, когда коммунистическая партия, которая решительно защищает интересы бедноты, возвращением открыла глаза трудящимся классам, он выступает против коммунистической партии ложными и клеветническими обвинениями.

Он старается убедить бедноту, что коммунисты "ругают бога", "религию", что они пытались порвать "национальное знамя".

Далее господин Лонзос обвиняет нас, что мы не знаем его программу и поэтому обвиняем его, как представителя плутократии. Нет! КАК РАЗ ПРОГРАММА ЕГО ПОКАЗЫВАЕТ ЭТО.

Господин Лонзос говорит, что он будет работать за экономическое облегчение нашего земледельческого населения".

Он постарается создать Крестьянский Банк с 1.000.000 фунт. стерлинг. капиталом, который будет доставлять ссуды с "низким процентом" крестьянам. И начнем сначала, кто будет вкладывать эти капиталы? Нынешнее правительство? Это было бы утопией. Но если предположить, что этот крестьянский банк создастся и ссудит с "низким процентом", скажем с 5 до 8%, то бедный ~~маленький~~ крестьянин будет ли иметь какую нибудь пользу или нет?

43/202/4 экз. /Балк.
6/11-1931 г.

Кипр

162

ВОЗЗВАНИЕ БАСТУПНИХ ПЕЧАТНИКОВ ТИПОГРАФИИ

"ЕЛЕФТЕРИЯ".

Ко всем печатникам и вообще всем рабочим г. Никозии
и остального острова Кипра.

С прошлой субботы мы были обязаны объявить забастовку и покинуть типографию "Елефтерия", ибо условия нашего труда стали невыносимыми. На протяжении долгих лет мы работаем под антигигиеническими условиями труда 4 1/2 часа до обеда и 5 часов после обеда, а иногда 6-7 часов, когда много работы. Два раза в неделю мы работаем ночную работу до утренних часов без какой либо добавочной оплаты. Весь день мы стоим на ногах и у нас нет ни одного, хоть маленького, перерыва в середине работы для отдыха. Наши условия труда являются, как вы видите, худшими, чем в других типографиях Никозии.

за
И для такой работы как они нас оплачивают.

Только лишь 15-17 шиллингов в неделю (7 1/2 - 8 1/2 рублей) для каждого, кроме одного, который получает 22 шиллинга (11 рублей). Мы захотели улучшить наши условия труда и нашу зарплату и бастовали потому, что новый заведующий не только не хотел слушать нас, но наоборот старался увеличить еще больше рабочий день.

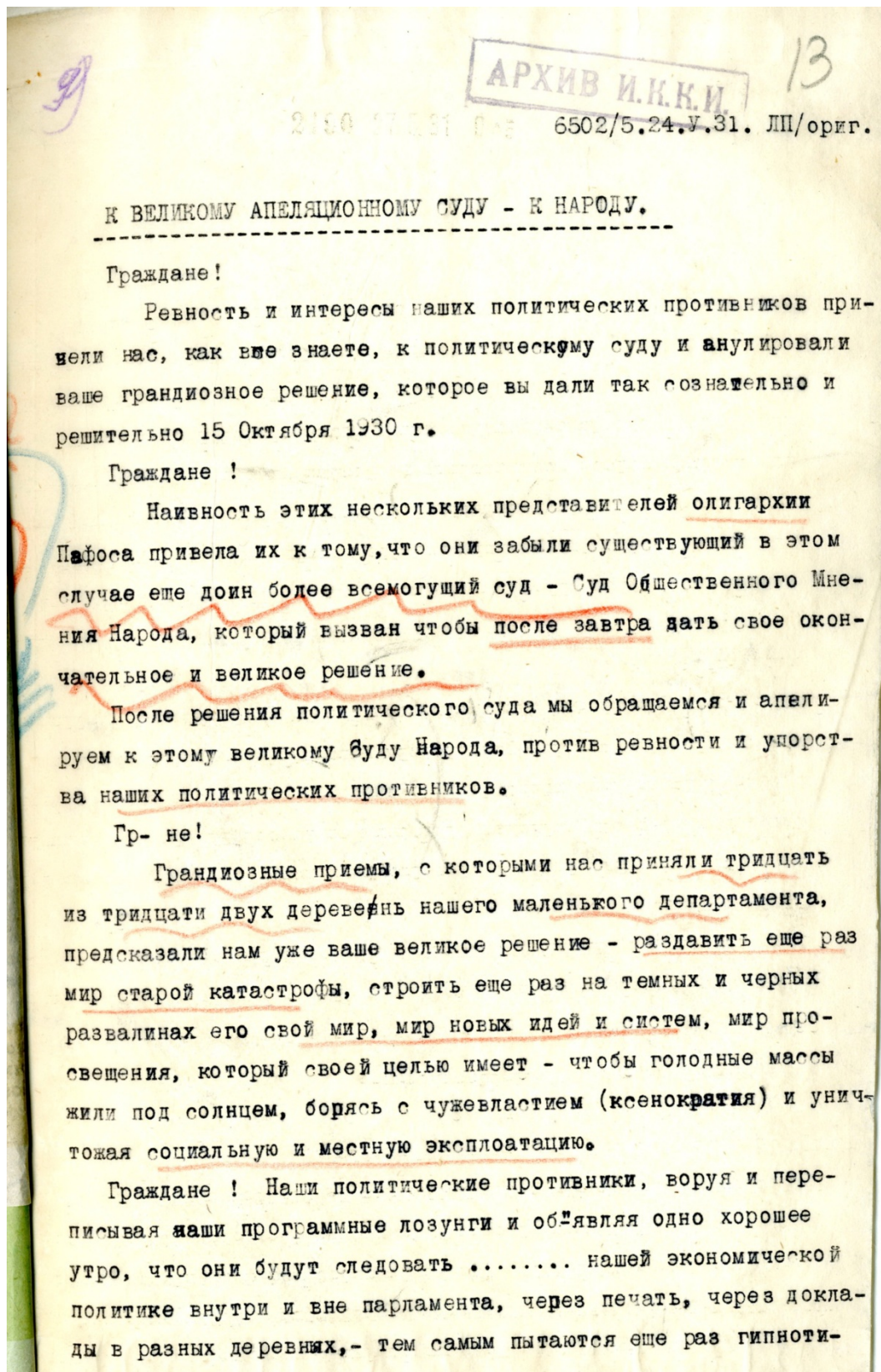
Наши требования, которые характеризуются нашими заведующими, как неразумные, следующие: ш

1. Мы требуем рабочий день для всех дней с 8 час. до 12 и с 1 1/2 до 6 час. Для ночной работы мы также требуем исчисление всех сработанных часов от рабочего дня следующего дня или добавочную оплату в размере половины шиллинга (двадцать пять коп.) за каждый час.

2. Мы требуем увеличения заработной платы для трех рабочих, кроме Афанасия, на 2 шилл. больше получаемой зарплаты.

3. Мы требуем перерыва полчаса, чтобы получать кофе, т.е. 1/4 часа утром и 1/4 часа после обеда или же разрешения принимать кофе внутри типографии.

4. Договора с гарантией на 3 года и с неустойкой в размере ~~£10~~ фунтов. стерлингов для всех четырех рабочих.

К ВЕЛИКОМУ АПЕЛЯЦИОННОМУ СУДУ - К НАРОДУ.

Граждане!

Ревность и интересы наших политических противников привели нас, как вы знаете, к политическому суду и аннулировали ваше грандиозное решение, которое вы дали так сознательно и решительно 15 Октября 1930 г.

Граждане!

Наивность этих нескольких представителей олигархии Пафоса привела их к тому, что они забыли существующий в этом случае еще один более всемогущий суд - Суд Общественного Мнения Народа, который вызван чтобы после завтра дать свое окончательное и великое решение.

После решения политического суда мы обращаемся и апеллируем к этому великому Суду Народа, против ревности и упорства наших политических противников.

Гр- не!

Грандиозные приемы, с которыми нас приняли тридцать из тридцати двух деревень нашего маленького департамента, предсказали нам уже ваше великое решение - раздавить еще раз мир старой катастрофы, строить еще раз на темных и черных развалинах его свой мир, мир новых идей и систем, мир просвещения, который своей целью имеет - чтобы голодные массы жили под солнцем, борясь с чужевластием (ксенократия) и уничтожая социальную и местную эксплуатацию.

Граждане! Наши политические противники, воружая и переписывая наши программные лозунги и объявляя одно хорошее утро, что они будут следовать нашей экономической политике внутри и вне парламента, через печать, через доклады в разных деревнях, - тем самым пытаются еще раз гипноти-

10686/8/ под дикт.
10.XI.32г.

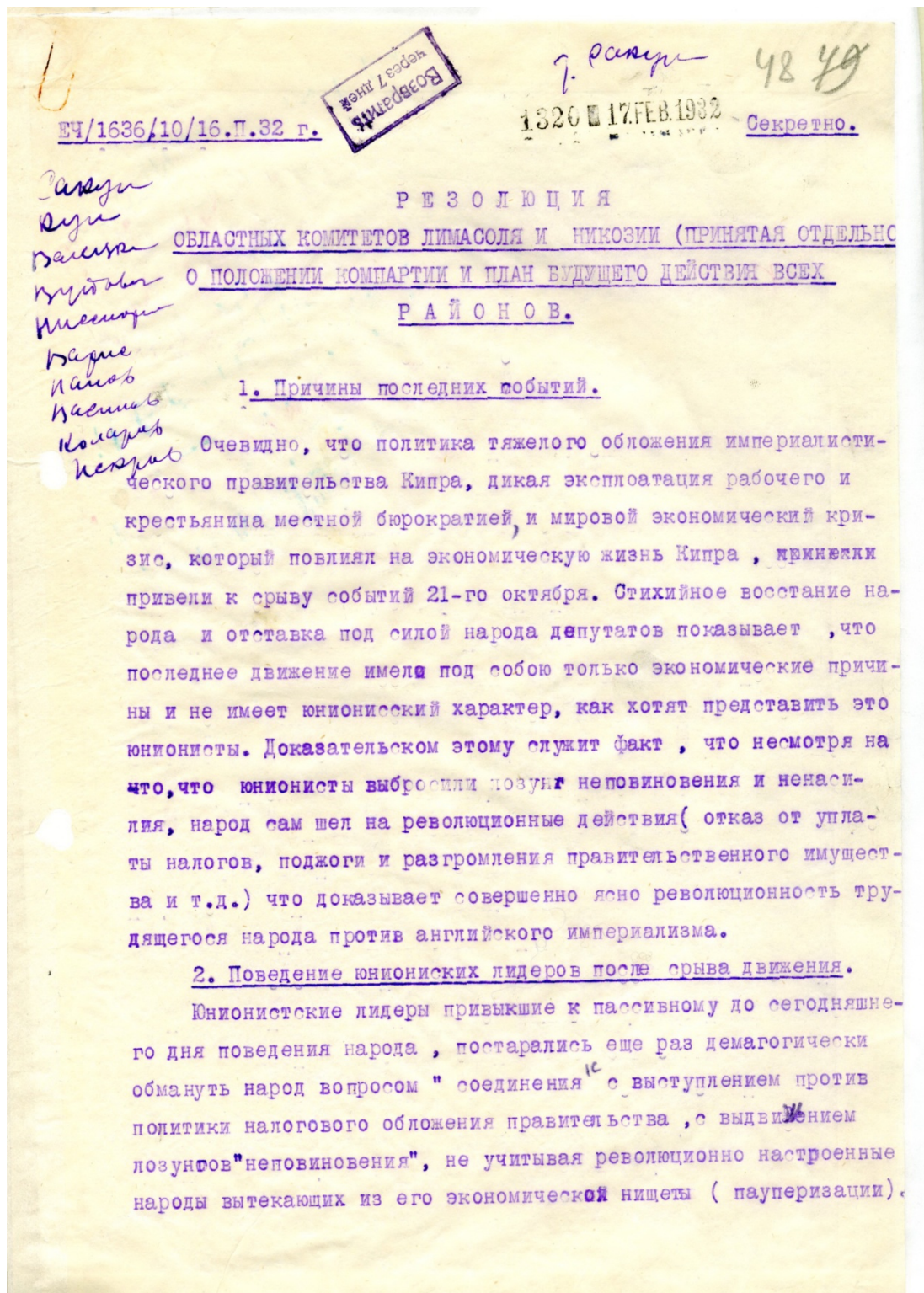
10
286

ТЕЗИСЫ ПО СОВРЕМЕННОМУ ЭКОНОМИЧЕСКОМУ И ПОЛИТИЧЕСКОМУ
ПОЛОЖЕНИЮ И НЕПОСРЕДСТВЕННЫМ ЗАДАЧАМ КОМПАРТИИ
КИПР"а.

/Приняты единогласно 2-й Всекипрской конферен-
цией компартии КИПР"а в августе
1932 года/.

1. Мировой экономический кризис появившийся в 1929 году
дошел в 1930-32г. в острую ~~степень~~ ^{степень} ее развития во всех
капиталистических странах; нет ни одного показателя ~~от~~ ^{от-}
ступления; наоборот он ~~все~~ ^{все} больше обостряется. Производство
упало до невероятно низкого уровня, разные отрасли промышленно-
сти полностью приостановили свою работу и много банковских
учреждений обанкротились. Капиталисты стремятся найти выход из
кризиса, переложить ^{на} все тяжести на трудящиеся массы, стремясь
к еще большей эксплуатации в колонии. Огромная армия без-
работных /48 млн./, рабочий день постоянно удлиняется, все
больше ускоряется темп рационализации и интенсификации рабо-
чих; зарплата уменьшена и вообще уровень жизни трудящихся
массами ~~класс~~ ^{класс} упал невероятно. Только в Советском Союзе нет
кризиса. Не только нет безработицы, но имеется отсутствие
рабочих рук. Промышленность не только не приостанавливает
свою работу, а наоборот отличается большим экономическим
развитием все более ускоряющимся темпом.

Выполнение и перевыполнение пятилетки в 4 года с огромным
развитием промышленности и коллективизации /62% и больше
крестьян находится в колхозах и 80% посевной площади, ~~которая~~
принадлежит колхозу, ^{дает} трудящимся массам Советского Союза
лучшие условия жизни /зарплата увеличена на 20%, в большинстве
предприятий применен 7-ми часовой рабочий день, шестидневка.

HAT. 1163

10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

T.C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube 4.B.2
Hususi 2980
Umumi 4666

29/II/1931.

H: Kıbrısın Yunanistana iltihakı hakkındaki son isyanla Fener Baş papazlığının da alâkadar olduğu hakkında.

Yüksek başvekilate

Yunanistana iltihak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyan hareketinde , aynı zamanda İstanbul'daki Rum Ortodoks ruhanî reisliğinin gizli faaliyetinin de müessir olduğu , aşağıya naklolunan malûnattan istidlâl olunmaktadır.

Atınada senede bir defa intişar eden "Megaz Engiglope-dikos Kazamias " unvanlı 1931 senesine ait takvimin 24 üncü sahifesinde müneccim gibi daha evvel zuhurunu bildirdiği hadisat meydanında bu sene Teşrinisani zarfında Kıbrısın Yunanistana ilhakına dair bir hareketin vukua geleceğini ve bu meydana on iki adanın da bu suretle ilhakına bir nümayiş yapılacağını yazmakla bu faaliyeti teyit etmekte ve aynı zamanda Atınada - münteşir " Patris " gazetesinin 5 Teşrinisani 931 tarihli nüshasının birinci sahifesinde dercedilen bir resimde Rum Ortodoks ruhanî reisinden sonra en büyük "Protosingelos" rütbei - ruhaniyesine irtika ettirilen Sinot azalarından Alaşchir metropolidi Maksimosun son Kıbrıs ihtilâlini ihdas ve hareketi idare eden en mühim uzuvlardan millî şair Libertis ve müstafâ mebus Ianitis ve Kıbrısın Yunan konsolosu Aleksî Kiro ve belediye reisi hacı Pavlo arasında fotoğrafının bulunması son - Kıbrıs isyanı ile fener başpapazlığının da alâkadar olduğu - kanaatini takviye etmekte olduğunu arzeylerim efendim.

Dahiliye vekili

Takdim

1-XII-931

Hüfuz 6-XII-931

1-12-931 5274

Cevaben yazılacak muharrerata ait olduğu şube tarih ve numarasının derci rica olunur efendim.

030 10 1097224

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

193/48

Gözü: İngiltere Müstenlekât Nazirinin
Kıbrıs'ı ziyareti hakkında.

Hariciye Vekilliğine.

İngiltere Müstenlekât Naziri Sir Philip Hanliff Lister Cenap
leri 19 Nisan 1933 tarihinde deniz tayyaresiyle Mısır'a hareket et-
miş ve 21 Nisan 1933 tarihinde öğleden sonra aynı tayyareye binerek
Bagdat'a gitmek üzere Filistin'e avdet etmiştir.

Müşarunileyh Lefkoşa'da ikamet Girne ve Larnaka kasabalarını
ve Karpasi ziyaret etmiştir.

Kıbrıs ahalisi İslâmiyesi namına mülakat talep eden heyet ka-
bul edilmemiş ise de Kıbrıs Baş Piskoposu'nun ziyaret ve mülkati
rededilmemiştir. Bununla beraber Baş papasın memleket idaresi ve
Rum Cemâatinin dilekleri hakkındaki ifadelerinin Nazir Hz. tarafın-
dan pek baridane karşılandığı ve Baş-papas Efendiye din ile dünya
işlerinin ayrılmış olup kendisinin de uhrevi umur ile meşgul olması
nin açıkça anlatıldığı ~~marxixx~~ mervi ve mahalli Rum matbuatinin iş-
bu ziyaret hususundaki neşriyatı yes ve merret ile malidir Efendim.

KOMSOLOS

Londra Büyük Elçiliğine yazılmıştır.

030	10			234	578	12
-----	----	--	--	-----	-----	----

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KIBRIS KONSOLOSLUĞU

LARNAKA

No.

Kıbrıs Türkleri umum ada ehâlisinin beşde birine yakın bir kısmını teşkil etmektedirler. 1935 senesinde neşredilen resmi bir istatistikde 365,000 tahmin olunan umum nüfusdan 65,000 -inin Türk olduğu beyan edilmektedir.

İngiliz Müstemleke İdaresi Kıbrıs ehaâlisini, milliyetlerini nazarı itibara almaksızın dinlerine göre tefrik etmekde olduğundan Türkleri de resmen İslâm cemaati olarak tanımaktadır. Fakat İslâm denilen bu halk kâmilten Türktür. Bazı kenar köylerde Rumca konuşan müslümanlar varsa da, Rum ekseriyeti arasında kalmaları ve kimsenin kendileriyle alâkadar olmaması yüzünden dillerini unutan bu soydaşlarımızın bir kısmı tekrar Türkce öğrenmeğe başlamış ve diğerlerinin de yakın zamanda tamamıyla Türklüğe avdet edecekleri memul bulunmuştur.

Kıbrıs Türkleri adanın hemen her tarafında dağınık bir halde bulunmaktadırlar. Yalnız mühim bir nahiye merkezi olan Lefke kasabasında ve bir kaç köyde ekseriyeti haizdirler. Diğer köy ve kasabalarda Rumlarla muhtelit olarak yaşamakta ve bazı köylerde mikdarları bir kaç aileyi tecavüz etmemektedir. Türklerin böyle dağınık bulunmaları aşağıda izah edileceği gibi bazı hususlarda, bilhassa Maarif işlerinde zararlarını mucib olmaktadır.

Kıbrısta sakin Türkler umumiyet itibarıyla Türk İnkılabı prensiplerini kabul eylemişler ve adanın idarî vaziyetinin bahsettği imkânlar nisbetinde bunları tatbik eylemekte bulunmuşlardır. Türk Harfleri gazetelerde ve mekteplerde kabul edilmiş, bütün Türkler, bir kaç

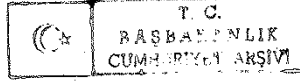
030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

./... 2

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

26- 4- 1937

Hüfz

22.7.1937

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın İsmet İnönü'ne

Kıbrısda İngiltere Hükûmetinin idaresinde bulunuyoruz.

Bu vaziyet tahtında idareten İngiltere Hükûmetine tâbi olmamız zarurîdir. Şübhe edilemezki bizim için bu yolda bir vaziyet ihdas eden ve bundan mes'ûl olan biz değiliz. geçtiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatı- cezasıdır. O vaktin Hükûmeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber Cezirede kısılıp kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamışlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun için- dirki Anavatan muhabbetini unutmadık ve unutmayacağız, zaten Anadolu'nun kucagın- dayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isekte hissiyat ve maneviyat cihe- tinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idarî vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, millî hayat ve varlığımızın evvela menbaı, saniyen kiblesi türkiyadır. Binaenaleyh idarî hususatta İngiltere Hükûmetine muracaat ediyor isekte buradaki hayat ve mevcu- diyetimize taalluk eden mesailde Size muracaat eylememiz lazımdır. ve bu babda hiçbir yanlışımız yoktur kanaatindeyiz. İşte bu luzum ve kanaat eseri olmak üzere huzuru devletlerine bir arıza takdimine cesaretyab oluyor ve sair mühim mes'elelerinizle birlikde bu arıza münderecatının da Kıbrıs Türk cemaatının di- lekleri olmak hasebile mühim addedilmesi ricasında bulunuyoruz.

2 - Malumu devletleri olduğu ve ghile buradaki Türkler, rum unsu- runun beşde biri nisbetinde bir ekalliyettedirler. Bu unsurun ise kendine göre ihtirası, kendine göre hayat ve mevcudiyet şartları ve o yolda icraat ve hare- kâtı vardır: Umuru adiyede olduğu gibi umuru resmîyede de Türk menafii mevzuu- bahis olduğu zaman daima aykırı ve daima muarız görünürler. ve kendi hayat ve menfaatlerini Türklerin ziyanına olarak kazanmak siyasetini takib ederler.

030 10 124 886 19

1

28 kasim 1948 tarihinde lefkosada onbes bin turkun yapmis
oldugu ayasofya mitinginde bir kere daha kibris rumlarının
yunanistana ilhak ve muhtariyet taleplerinin siddetle
reddedilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır kibris
turkleri ilhak ve muhtariyetin tamamıyla turkluğun mahvına
sebebi olacağına ve adanın asayisini bozacağına inanıyorlar
= secretary dr kucuk + kl 28 kasim 1948 + +

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

(1951)

Elliniki Enosis'in İdare Hey'eti Odasında Bulunan Evraktan :

Başvekalet

Basın Umumi Müdürlüğünden

Gurbette yaşayan Hellenler,

Noel ve Yılbaşı münasebetiyle size nimet ve saadetler temenni etmek fırsatını bulduğumdan dolayı kendimi mes'ut addetmekteyim. Dünyanın neresinde bulunursanız bulunun, kürremizin hangi köşesinde çalışırsanız çalışın, vatanımıza karşı beslediğiniz taabbudu sönmekten muhafaza etmektesiniz. Vatanımızın mazisine yakışan bir tarzda genişlemesi ve tanrının ona tahsis etmiş olduğu vazifeyi tahakkuk ettirmesi cümlenizin sönmöz emelleri olduğunu biliyorum. Bunu siz de ispat etmiş bulunuyorsunuz.

Gurbet Hellenliği, daima ve her fırsatta, ateşli vatanperverliğini ispat etmiştir. Bu sebepten, Gurbet Hellenliğinin anavatanı ziyaretinin günden güne sıklaştığını gördükçe, biz de yeni yeni ümitler doğmakta ve Hellenliğin sarsılmaz ve sönmöz vahdetini gördükçe itminan ve memnuluk hisleri artmaktadır. Zira Gurbet Hellenliğinde vatanın istikbaline karşı derin idealler, emeller, arzular, hedef ve imanlar görmektedir.

Bu çünkü durum kolay değildir. Dahili problemlerimiz mevcut bulunduğu gibi, mukaddes Kıbrıs meselesi uğrunda da mücade ve mücadele etmekteyiz. Yunan milletinin refahı için bunların halledileceğinden emin olduğumuz gibi, kurtulmamış Hellenlerin mevcut bulunduğu her türlü istikametteki emellerimizin de tahakkuk edeceğinden eminiz. Bu sayede millet zafere kavuşacak ve hak yerini bulacaktır. Yetişir ki, bütün Gurbet Hellenliği bir tek emel uğrunda çalışmakta devam etsin: Vatanımızı büyük ve şanlı bir seviyeye yükseltmek emeli.

G. Y. RALLIS

Başvekalet Nezdinde Vekil

Not: Bu varakaya üç tane suret eklenmiş olduğuna bakılırsa, bunun teksir edilerek dağıtıldığı meydana çıkar.

Esasen dernek merkezinde iki tane teksir makinası mevcuttur.

030 01 60 373/2

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, 30 Mayıs 1953 tarihinde Sovyet Rusya Hariciye Nazırı Ekselans N.Molotov tarafından Türkiye'nin Büyük Elçisine okunmuş ve tevdi edilmiş olan, metni aşağıda münderic beyanata ittıla kesbeylemıştır :

" Son zamanlarda Sovyetler Birliğinin komşu devletlerle münasebetleri meselesi ile meşgul olan Sovyet Hükûmeti, diğer meseleler arasında Sovyet-Türk münasebetlerinin durumuna da dikkat atfetmiştir.

Bilindiği gibi, 1925 tarihli Sovyet Türk Muahedesinin müddetinin sona ermesi ile alakalı olarak, Sovyet-Türk münasebetlerinin tanzimi meselesi bir kaç sene evvel iki devlet mümessillerinin resmi görüşmelerinde mevzuubahis edilmişti. Bu görüşmelerde Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Türkiye'ye karşı bazı toprak iddiaları ve aynı vechile Sovyet Hükûmetinin , Sovyetler Birliği emniyetine Karadeniz Boğazları cihetinden gelebilecek tehdidin bertaraf edilmesine müteallik mülâhazaları da yer almış bulunuyordu . Türkiye Hükûmeti ve içtimâî mahafili bunları teessürle karşılamış ve bu da Sovyet-Türk münasebetleri üzerinde tesirini göstermekten hâlî kalmamıştı.

İyi komşuluk münasebetlerinin idamesi ve barış ve emniyetin tarsini namına Ermenistan ve Gürcistan Hükûmetleri Türkiye'ye karşı toprak iddialarından sarfınazar etmeği mümkün telâkki etmişlerdir . Boğazlar meselesinde Sovyet Hükûmeti bu mesele hakkındaki eski noktânazarını yeniden gözden geçirmiştir ve Sovyetler Birliğinin Boğazlar cihetindeki emniyetini Sovyetler Birliği için olduğu gibi Türkiye için de kabule şayan şartlar altında temin etmeği mümkün addetmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

[1964]

EL

- 2 -

uğramıştır; şöyle ki: makinalı tüfek, bomba ve roketlerle evlere yapılan taarruzlara karşı çiftesi ve av tüfeği ile olsun çocuklarının canının korumaya çalışan insanların ümitsiz fakat kahramanca direnişini asiler ile güvenlik kuvvetlerinin bir çarpışması şeklinde yayınlayabilen batı gazeteleri olmuştur. En bitaraf olanı "birbirlerini insafsızca öldürüyorlar.." diye yazmakla iktifa etmiştir. Kanlı haftanın üzerinden bir ay geçtiği halde zayıat listesi vermemekte ısrar eden Kıbrıs Rum Hükûmetinin bu manalı ısrarı ile bile uyanmasını beceremeyen her dünya bısına şaşmamak elden gelmez. Aslında zayıat listeleri kimin, kim tarafından alçakça plânlı bir taarruza uğradığını göstereceği için elbette plân sahipleri tarafından açıklanamazdı. Fakat, gazeteci için bunları elde etmek zor değildi. O haftanın sonunda çarpışmaların yüzde doksanının cereyan ettiği başkent Nicosia'da binlerce Rumun takip ettiği "well publicized" bir cenaze töreni ile müşterek davaları uğruna altısı bir çukura gömülen altı Kıbrıslı millî kahraman Rumdan başka ölüleri olmadığını anlamak için dahi gazeteci olmaya ihtiyaç yoktu. Halbuki, yine o günlerde mahallelerinde çeteci ve polis Rum kuvvetleri tarafından kuşatılmış Türkler kurbanlarının vücutlarını bahçelere gömmekte idiler. (Bu ayrıca - kimin, kime saldırmak kudretinde olduğunu- tek başına ispatlayan açık bir delildir. Bir taraf binlerce kişilik cenaze töreni tertip edebilirken öbür taraf kapalı otomobillerle bile mezarlığa kadar gidebilmek inkânına sahip değildir.)

Ex - EOKA :

EOKA Kıbrıs Yunanistan'a ilhak etmek gayesi ile Yunanlar tarafından 1955 de kurulmuş bir terrorist organizasyondur; 1960 da yerini ex-EOKA organizasyonuna bırakmıştır. (Başları olan emekli Yunan Albayı Grivas mecburen Yunanistan'a dönmüş ve emekli . olduğu halde resmen generalliğe terfi ettirilmişti.) Grivas'ın Kıbrıs'ta kalan bütün yardımcılar bu sefer ruhani liderlerinin başkanlığında millî gayeleri olan ENOSIS (Yunanistan'la birleşme) için çalışmaya devam edeceklerini

-17-

030	01			64	294	29
-----	----	--	--	----	-----	----

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

4477
21.6.1974

MENDERES BOKA İLE GÖRÜŞMEĞE MUHALİF

Anthony Nutting, Sabık İngiliz Hariciye Nazır Muavini,
New York Herald Tribune'un hususi muharriridir ve
kendisi halen Akdeniz ve Şimali Afrika turu yapmaktadır.

Anthony Nutting tarafından

Ankara, Türkiye-20 Mart -

Türkler, Aıbrista tedhişçilik teşkilatı olan BOKA'nın
mütareke teklifi üzerinde durmuyorlar. Bu husus kendisiyle
bir saatlik samimi ve açık görüşmede bulunduğum Türkiye Baş-
vokili Adnan Menderes tarafından bana sarahaten ifade edildi.

Menderes, bu teklife, sürgünde bulunan Başpiskopos Meka-
rios'u ortaya koyarak, hemen hemen sindirilmiş olan tedhişçi-
lere, o şayanı diğkat kudretlerini yeniden elde edebilmeleri
için bir nefes alma zamanı temin etmeğe matuf tipik bir yunan
siyasi manevrası nazariyle bakma tadır. O, Başpiskopos Meka-
rios'la ne Londra'da ne de başkibir yerde asla görüşmeğe iştirak
etmeyecektir.

Bay Menderes, İngilizlerin, Birleşmiş Milletler Kararına
uyarak hareket etmeleri gerektiği fikrindedir. Türkiye, bu
kararı, Kıbrıs anayasası meselesini ve müstakbel statusünü
üç Hükümetin halletmekleri gerektiği ~~şak~~ yolunda tefsir etmektedir.

Başpiskopos Makarios, ancak BOKA tamamen temizlendikten
ve bu tedhişçilik yeniden başlıyamaz hale getirildikten sonra
serbest bırakılabilir.

Başpiskopos'un herhangi bir Konferansta Kıbrıs'ın mukadde-
ratının hakemi olduğunu iddia etmesine müsaade edilmemelidir.

Türkiye'nin bu tutumu, kısmen, Konferans masasında, Kıbrıs-
daki türk liderlerininin Başpiskopos Makarios'un siyasi karnaslığı

030 01 133 862 9

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 5 -

Plân:

Önce, Enosis'e engel olan anayasayı değiştirmek üzere öldürerek, yakarak, yıkarak Türkleri yıldırmağa girişmek sonra da garanti veren devletlerin vaki olacak kanunî müdahalesini bahane ederek Birleşmiş Milletlere başvurmak.

Niçin Christmas ?

EOKA'cı İçişleri Bakanına hünerini göstermek zamanı gelmiştir. 1963 Aralık ayı içinde Türk polislerinin silâhları toplanır, Rum polislere makineli tüfekler dağıtılır. Rum gençleri de sivil polis gibi silahlandırılır. Christmas haftası bu imansızlar için - masum Orthodox halka saldırışla suçlandırılarak - Müslüman Türkleri toplu imhaya kalkışmanın en uygun zamanıdır elbette. İmansız kalplerini de hızlandırmak üzere altı yıl önce İngilizlerin öldürmüş olduğu bir çeteci arkadaşlarının anıtına bomba konulur. Bunu tabiidir ki, hain Türkler yapmıştır, derhal ex-EOKA cehiyeti şahlanır ve - Türkler üzerinde son zaferin yakında kazanılacağını ilân eder. Radyo ve televizyonlarda ex-EOKA'nın bu tebliği heyecanlı bir ifadeyle defalarca yayınlanır. Böylece hükûmetin resmi yayın organları vasıtasıyla vatandaş Türklere karşı vatandaş Rumlar harekete geçirilmek istenir.

Türk mahallesine hâkim yüksek otellerin üst katlarında odalar tutulur, ağır makineli tüfekler yerleştirilir. Yunan ordusunun silâhları elbette Yunanistan için çalışan bu kahramanların elinde olacaktır. Son olarak Bakan, Türk jandarma komutanının elindeki jandarma silah deposunun anahtarlarını alır.

Boylece 21 Aralık 1963 gününe varılmıştır.

Makarios ve Keşişler :

EOKA 1955 - 59 yılları içinde kendini desteklemeyen Rumları sindirmek için yüz'e yakın Kıbrıslı sivil Rum'u öldürmüştü. Bunların arasında din adamları ve kiliselerde ayin yapılırken basılarak öldürülenlere de kolayca rastlanır. Meselâ 1956 ya ait iki aylık NewYork Times kolleksiyonunu açalım:

February 14: "Greek Cypriote Abbot of Chrisorroyiatissa assassinated."

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1955

1955

KIBRIS MESELESİNİN HALLİNDE TAKSİM ŞEKLİ SAHA (RAĞBET)
KAZANMIYOR.

İNGİLTERE BU HUSUSA DAİR MUFASSAL RAPOR ALACAK.

B. *Handwritten signature*

Daily Telgraf'in hususi muhabiri
Lefkoşe - Pazartesi.

Kıbrıs meselesinin hallinde taksimin muhtemel bir hal şekli olarak rağbet (*rağbet*) kazanmakta olduğuna inanmak için kuvvetli sebepler mevcuttur. İngiltere ve Kıbrıs hükümetleri ve Kıbrıs Valisi Harding tarafından en çok bezenilen şekil olmıyan bu tedbir, en son çare olarak tavsif etmişlerdir.

Öğrendiğime göre İngiltere Hükûmetine arz edilmek üzere, halen burada taksim keyfiyeti ile alakalı olarak malf, iktisadî ve nüfus bakımlarından mümkün olan en geniş raporu hazırlamak üzere tetkikler yapılmaktadır.

Bu rapor hakkında burada hiçbir resmî beyanat yapılmamış olmakla beraber bu hazırlıkların, taksim şeklinin imkân ve ihtimallerinin şimdiye kadar olduğundan çok daha kuvvetli bir hale gelmiş olduğunun delili olarak kabul edilmektedir.

Kıbrıs meselesinin hallinde şimdiye kadar şu 3 ihtimal var idi :

1- İdarî muhtariyeti müteakip, muhtemelen NATO çerçevesinde, beynelmilel garantiler tahtında self-determineyşinin tanınması,

2- İdarî muhtariyeti müteakip bir bağımsızlık verilmesi,

3- Taksim.

Bu ihtimallerden, şimdiye kadar listede üçüncü olan taksim şekli sür'atle ikinci ihtimale doğru yükselmektedir.

030	01			37	226	8
-----	----	--	--	----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

S Ü R E T

Muamele Görecek Müşah

2921

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ŞİFRE Telgraf

<u>Geldiği yer</u>	<u>Tarihi</u>	<u>Numarası</u>	<u>Alındığı Tarih</u>	<u>Saat</u>
Londra B.Elçiliği	28/8/1955	83	28/8/1955	16.00

(D.II, D.I, D.III. ve diğer mutad makamlara tevzi edilmiştir.)

Sayın Başvekile arzı ricaısıyla:

Bugün Milli Müdafaa Vekilimiz ve Birgi ile birlikte İngiltere Hariciye Nazırı Macmillan'ı ziyaret ettik. Toplantıda Kabine Kâtibi Umumi-sinin Askerî Muavini ve Hariciye Nazır Muavini Ward ile Ankara'daki İngil-tere Sefiri de hazır bulunuyordu.

Nazıra derhal Ankara'dan ayrılmazdan evvel İngiliz baslahtat-gusarına tebliğ ettiğimiz muhtıra ile Başvekilimizin nutkunu tetkik edip etmediklerini sorarak bu husustaki görüşümüzün faydeli olacağını bildirdim. Nazır evvelâ prosedür hakkında söyleyecekleri olduğunu bildirerek şu ifa-datta bulundu:

1- Matbuat meselesi: Konferansta yapılan müzakereler müsterek tebliğ halinde matbuata aksolunmalıdır. Bu kaideye ademî riayet takdirinde herkes kendi görüşünü açıklamakta serbest olur.

2- Toplantılarda eğer mahzurlu görmüyorsa riyaaset İngiltere' de kalmazdır. Çünkü davet eden memleket İngiltere'dir.

3- Heyet Reisleri tarafından irad olunacak nutuklar kendi Hükümetlerinin noktai nazarını açıkça ifadeye matuf olup yek diğerine cevap teşkil etmeden her gün biri olmak üzere üç güne irad edilmelidir. Ve alfa-betik sıra fransızca olmalıdır. Münâzâbalar, nutuklar safhası bittikten sonra açılmalıdır. Ancak davet eden memleket olması hasebi ile açılış nutkunun da İngiltere tarafından verilmesi tabiidir.

4- Celseler 11'den öğleye kadar yapılmalı ve öğleden sonra-larla akşamlar hususi müzaverelere semin hazırlayacak şekilde kullanılma-lıdır.

Evvelki maruzatımızda da bildirdiğimiz veçhile bu şekilde taayyun eden prosedür konferansta hiç olmasa üç gün kadar usutmak gayesine matuf olmaktadır ve bu arada bazı hal garı ve fakihleri üzerinde çalışma imkânını hazırlamak gayesi gütmekte olduğundan bu hususlar teharis etti-rilerek tarafımızdan da kabul olunması ve derhal esas meseleye geçilmesiştir.

4- 010 09 10934 4

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
HARİCİYE VEKÂLETİ
Umumî Kâtiplik Kalemî

No. 1/2

UMUMİ KÂTİBİN YAPTIĞI MÜLÂKAT PROSEVERBALİ

Tarihi : 11 Ocak 1956
Muhatap : İngiltere Büyük Elçisi Sir James Bowker
Mevzu : Kıbrıs meselesi

İngiltere Büyük Elçisi, acele kaydıyla vâki talebi üzerine, bugün nezdime geldi .

Dedi ki : "Londra'dan müstacel kaydıyla talimat aldım. Derhal Sayın Hariciye Vekilinin Kalemî Mahsusundan kendim için randevu istedim. Fakat bu sefer Sayın Vekilinizin bir Komisyon-
da olduğunu öğrendim. Öğleden sonrası için kendileri ile görüş-
bilmem mümkün olup olamayacağını henüz bilemiyorum. Bu itibarla hem görüşeceğim mevzu hakkında kendilerini önceden tenvir edebilmeniz hem de bugün kendileriyle görüşmezsem müstacel olan talimatımı yerine getirmiş olmaklığım için size geldim. Aynı zamanda Sayın Prof.KÖPRÜLÜ tarafından kabul olunmuş işini de te-
kip etmenizi rica edeceğim.

"Mesele şudur : Kıbrıs Genel Valisi Makarios'la ahiren bir görüşme yapmış bulunuyor. Esasen yakında görüşeceklerini size geçen gün haber vermiştim. Bu görüşme için halledilme yoluna girmesi bakımından bazı ümidler verebilecek mahiyette olmuştur. Ancak malumunuz olan İngiliz teklifinin mahiyeti hakkında bazı sui tefahhümlerin mevcut bulunduğunu bu mükaleme meydana koyduğu cihetle Hükümetim, malumunuz olan (formül) üzerinde, sırf daha fazla vuzuhu temin kaygısıyla üç ehemmiyetsiz (mineur) tadil yapmak istiyor. Bu değişiklikler esasa taalluk etmediği gibi (formül)ün metnini yunan tezi lehine tadil eder mahiyette de değildir. Sadece, Makarios'la vuku bulan son görüşmeden Hükümetimin edindiği intiba neticesi olarak vuzuh teminine matuf-
dur. Mamafih şekli itibarile sadece kelime değişikliğinden ibaret bulunmadığı için bu tadilat hakkında Hükümetinizi haberdar ve tenvir etmekle vazifelendirilmiş bulunuyorum."

....

030 01 62 380 1

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BAŞBAKANLIK ARŞİVİ

Nihal ERİM'in RAPORU

20.6.1956

A45

16.11.1956 günü Sayın Başvekil beni makamına davet ve Kıbrıs meselesinin aldığı ehemmiyeti ve için millî mahiyetini içereci olarak bu sahadaki gelişmelere iştirâkimi uygun gördüklerini söyledi. İftiharla kabul ettim.

Sayın Adnan Menderes Kıbrıs bütüranının son vaziyeti üzerinde beni tenvir etti ve Hükûmetimizin siyâsî hedefini şu şekilde tesbit eyledi :

- 1 - Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasını isteriz.
- 2 - Eğer İngilizler çekilmesekse Kıbrıs eslî şahid olan Türkiye'ye iade edilmelidir.
- 3 - Bu olmadıkça tahkirdde Yunanistanla aramızda yarı yarıya tahsin edilmelidir. Bu tahkirdde İngiltere'ye arzu ettiğimiz hâller veya bölge barakılır.
- 4 - İngiltere Ada halkına Self-government hakkı tanımaya taraflı eder görünüyor. Bu tahakkuk ederse Kıbrıs Türklüğünün ve Türkiye'nin hakları ve ehemmiyeti sağlanmış olurummalıdır.
- 5 - Hiç kabul edemeyeceğimiz şak Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesidir.

Benden istenilen vazifeyi, bu siyâsî talimatı geçerevâsi ve ahsen içinde hukukî ve siyâsî düşüncelerimi, meselemin bugünkü ve yavanki safhalarında içebettikçe sunmak, içi Türkiye'nin menfaatlerine atkân olan uygunlukta halletmek için sarfedilen gayretlere iştirâk etmek şeklinde anladığım Sayın Başvekil ile arz ettim, tasdik ettiler.

Hariciye, dosyalarından istifademi 19.11.1956 gününden itibaren mümkün kıldı. Verilen dosyalara ve diğer vesikâları Vekâlette okudum. İkinci Daire'den benimize temasa nazır edilen Bay Sâî

- İkinci müşade. Birinci müşade Hariciye Vekil V. sayın E. Menderes ve ikinci müşade Hariciye Umumi Kefili sayın Nuri Bîrî'ye tahdim edilmiştir.
- Ömîrî sarfıdır.

030	01				38	227	1
-----	----	--	--	--	----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

TÜRKİYE BÜYÜK ELÇİLİĞİ

Atina, 27 Ağustos 1955

No. 760/443-İ. Q.

Ek: 2

Özü: Sayın Başvekilinizin Kıbrıs'a
dair beyanatının Yunan
basınındaki aktisleri hk.

Arg.
28.8.

Hariciye Vekâletine

Bütün Atina gazeteleri, 26 Ağustos tarihli nüshalarında, Sayın Başvekilinizin Kıbrıs meselesi hakkında yapmış oldukları beyanatın tam metnini neşretmişler fakat beyanatı tahlil ve tefsirden iktinap etmişlerdir. Yalnız, Hükümet taraftarı "To Vima", "Akropolis", ve "Kathimerini" gazeteleri beyanatın sadece, Kıbrıs Türklerinin 28 Ağustos'ta bir katliâm tehdidi karşısında bulunduklarına dair olan kısmını ele alarak, bugibi şayiaların tamamen asılsız olduğunu ve bunların, Türk-Yunan dostluğunu kındaklamak maksadıyla İngilizler tarafından çıkarıldığını yazmışlardır.

Gazetelerin 27 Ağustos tarihli nüshalarında, beyanat hakkında daha geniş tefsirler çıkmıştır. Bu tefsirlerde tekrarlanan ana fikir, Türkiye'nin, Kıbrıs'taki İngiliz hâkimiyetini devam ettirebilmek için Türkiye ile Yunanistanın arasını açmağa matuf İngiliz tuzağına düştüğü, Malbuki müsterek tehlikenin, iki memleketin dost ve mütehit kalmalarını âmir bulunduğu şeklindedir.

Sayın Başvekilinizin beyanatı hakkında Yunan gazetelerince yapılan tefsirlerin Fransızca tercümeleri leffen takdir kılınmıştır.

Borin sayıları ile arz ederim.

Büyük Elçilik işlerini
tedvire memur
Başkatip

İsmail

030	01			36	219	2
-----	----	--	--	----	-----	---

12-

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Cumhuriyet Arşivi

Batı Almanya, 10 Eylül 1955

Türkiye Cumhuriyeti
Sayın Başkanı

Aziz dostum!

Siz niçin Yunan, Ermeni ve Musevi dükkanlarını yıkıyor-
sunuz?...? Türkiye Cumhuriyetinin Hükümeti ve halkı niçin İngiliz,
Amerikan ve Fransız dükkan, Konsolosluk ve Elçiliklerini yakmıyor!
Bunlar, Almanlarla birlikte beynelmilel serseridirler ve insanlı-
ğa karşı harp hazırlamaktadırlar... İmperyalist ve Kapitalist
Anglo-Amerikanlar ve Almanlar, İtalyanlar insanlığa karşı harp
açmak isteyen beynelmilel serseridirler... Bunlar müstevli köleci
ve istismarcıdırlar.. Akdenizde Kıbrıs adası kimin elindedir?
İngilizlerin ve Amerikalıların: Niçin beynelmilel serseri İngiliz
ve Amerikalıları öldürmüyorsunuz? Şimdi Araplarla Türklerin bütün
Araplarla birlikte bir ittifak yapmaları zaruridir, İngiltere'ye
ve Anglo-Saxon Almanlara karşı harp hazırlanmalıdır. İngiltere'ye
karşı harp!! !

Türkiye'nin dost halkı; İngilizlerle Fransızlar dünya
müstevlileridirler. İngiltere'ye karşı büyük bir ittifak ve büyük
bir harp yapmak! Dünya'yı işgal eden Anglo-Saxonlara karşı harp!
Ey Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan dostlar!

Afrika'nın tamamen kurtulmasına yardım edin!.. Yaşasın
bütün Afrika'nın hürriyeti! Yaşasın Türk-Fin-Macar-Eston dostluğu
ve mustakbel islâm ittifakı!

Türkiye halkına selâm! Anglo-Saxonlar ve Almanlar büyük
doktur! İnsanlığa karşı harp ediyorlar!

Çok iyi tebriklerle

Almanya Sosyalist Partisi

İmza.

030	01			5	28	19
-----	----	--	--	---	----	----

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Siyasî Komite-
sinde Kıbrıs hakkında cereyan eden umumî müzakereler
sırasında yugoslav delegesi Mr. Pincic'in yapmış ol-
duğu beyanat :

When the item "Application, under the auspices of
the United Nations, of the principle of equal rights and self-
determination of peoples in the case of the population of the
Island of Cyprus" first came before the General Assembly at
its ninth session, many of us were already beginning to view
with serious concern the events on this Island which is si-
tuated in a particularly sensitive area of world politics.
The Assembly decided, however, on that occasion to postpone
any action "for the time being" . It decided to do so in the
expectation that the determined efforts by all concerned would
soon bring about a change for the better in what already was
becoming a highly disturbing situation .

It was the same expectation, the same hope, that led
a majority of the Assembly to prefer not to include this item
in the agenda of the tenth regular session. It was felt, des-
pite the not altogether encouraging experience of the years
that have just elapsed, that some advance towards a settlement
would be achieved and that it might be wiser for the Assembly
to refrain even from discussing this question .

Many of us, and my Delegation, it will be recalled,
voted at the time for the inclusion of this item on the agen-
da. Many of us were not without serious misgivings about the
advisability of the United Nations relinquishing, even if
temporarily, its responsibility with regard to what was fast
becoming a major and obviously explosive international issue .
We were, however, prepared to share in the expectation that
this act of faith on the part of the Assembly would provide
an incentive to those most directly responsible for the situa-
tion, that it would encourage them to take the steps that
had long been overdue and make a serious endeavour for the
establishment of conditions in which a peaceful, equitable
and mutually acceptable settlement of the Cyprus question would
become possible .

This expectation has, unfortunately, remained unful-
filled. No improvement in this situation is discernible . No
progress, however modest, appears to have been achieved .

On the contrary, a settlement seems further away than
ever before. There has clearly been a steady deterioration in

....

030	01			38	227	5
-----	----	--	--	----	-----	---

10

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

4/3

111 Mayow Road
Sydenham
London SE 26

7 Temmuz 1953

Sayın Adnan Menderes
Başvekil
Ankara, Türkiye

Sizi temin etmek isterim ki İngiltere'deki birçok kimseler Kıbrıs meselesindeki azimli hatta hareketinizden dolayı minnettardır. Kıbrıs'ın yüz kızartıcı bir şekilde Yunanistan'a teslim edilmesine mani olmanıza teşekkür ederiz.

Yunanistan ne tarihi, ne siyasi ve ne de manevi bakımdan Kıbrıs üzerinde hiçbir hak iddia edemez. Kıbrıs'a muhtar idare bahşetmek büyük bir hatadır. Çünkü Kıbrıs adını adayı Yunanistan'a teslim edeceklerdir ki bu takdirde de Kıbrıs'daki Türk ekalliyeti istirep içinde kalmaş olacaktır.

İngiliz Hükümetinin bu ve buna münasip meselelerdeki zaafından dolayı utanç duyuyorum. Herkesi memnun etmeye çalışıyorlar fakat neticede hiç kimse memnun edilmiş olmuyor. Artık bundan böyle Kıbrıs'daki tetbişçilere karşı daha azimli bir hareket tarzı ihtiyar edeceklerini ümit ederim.

Hatta hareketinizi asla gevşetmeyiniz. Azimle karşı durun ve Kıbrıs'ın Yunan idaresine geçmesine daima reddediniz.

AK

Derin saygılarımla,

A. Smith

030	01			6	3	1	1
-----	----	--	--	---	---	---	---

1

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET 4.10.11

545

İngiliz Müstemlekeler Vekili Lennox Boyd'un
Kıbrıs için Lord Radcliffe'in hazırladığı
Anayasanın ilanı vesilesile yaptığı beyanati:
19. IV. 1956

"Lord Radcliffe'in raporu devlet adamlarına yakışır bir vesikadır ve ben, vazifesini ifadaki enerjisi ve gösterdiği gayret sebebiyle bütün Kamaranın Lord Radcliffe'e minnettar olduğuna eminim.

"Rapor iki kısımdan müteşekkildir - Anayasayla ilgili tavsiyeler ve Lord Radcliffe'in vardığı neticeleri niçin mümkün olan diğer hal şekillerine tercih ettiğini izah eden bir başlangıç notu .

"Lord Radcliffe, altısı Kıbrıs Türk seçmenler, yirmi dördü nüfusun geri kalanı tarafından intihap edilen ve altısı da Vali marifetile tayin olunan âzalardan müteşekkil bir Meclis tavsiye etmektedir. Bütün cemaatlerin menfaatlerini himaye eden gayet dikkatli formüller bulunmuştur. Başvekilî Teşrii Meclise karşı mes'ul bir Kabine kurulacaktır. Bu tertibat, Kıbrıs halkına, müdafese, dış işleri ve umum emniyetini Vali'ye hesretme keyfiyeti ile kabili talif, mümkün olan en geniş ölçüde serbestiyi verecektir.

"Majesteleri Hükûmeti, bu teklifleri Yunan ve Türk Hükûmetlerinin nazarı dikkatine arzetti ve ben de, Kamaraca bilindiği vechile, bu mevzularda mümaharelerde bulunmak üzere kısa bir müddet evvel Yunanistan ile Türkiye'yi ziyaret ettim.

"Majesteleri Hükûmeti, Kıbrıs Valisi ile istişareden sonra, Lord Radcliffe'in yaptığı tekliflerin bir bütün olarak kabul etmek-
tedir.

"Kanastimisce, bu teklifler, ale alınan çâşitli ve ekseriya birbirine zıt menfaatler arasında âdilane bir muvazaneyi temsil etmektedir.

030 01 38 224 3

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1976

A45

Sir James Bowker'in bana naklettiği şahsî mesajınıza çok teşekkür ederim. Birleşmiş Milletler kararını takip eden 20 - 25 günlük devre zarfında Kıbrıs meselesinin aldığı şekilden dolayı memleketimizde duyulan endişe hususunda gösterdiğiniz anlayıştan ve bilhassa, Türkiye'nin muvafakatını almadan bu meseleye bir çare bulunamayacağı ve Hükûmetinizin Hükûmetimle sıkı iştişareye devam edeceği hususundaki teminatınızdan dolayı ziyadesiyle mütehasşıs oldum.

Makarios, tedhişçiliğin ve Enosis davasının timsali haline gelmiştir. Bundan dolayıdır ki onun serbest bırakılması ve bilhassa mesajınızda tasrih ettiğiniz kayıt ve şartlar altında dahi olsa, İngiltere Hükûmetinin onunla görüşmesi ihtimalinin mevcudiyeti Türkiye'de gayet elin bir tesir icra etmiş ve etmektedir.

Makarios'un ve Yunan Hükûmetinin, müzakere-
tın İngiltere Hükûmetiyle Kıbrıs halkı arasında
cereyan etmesi iddiasını baki tutmakla beraber,
Makarios'un Ada'nın yegane mümessili olması ve
sair neyinden entransijan ve arogan şartlar
hususunda musır davranmayacaklarını tahmin ediyorum.

2-

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.

Hariciye Vekâleti
Umumî Kâtiplik Kalemi

No. I

UMU. İ KÂTİBİN YAPTIĞI MÜLÂKAT PROSEVERBALİ

Tarihi : Cumartesi 2 Mart 1957

Muhatap: Yugoslavya Büyük Elçisi Vucinic

Mevzu : Kıbrıs meselesinde Yugoslavya'nın tarzı hareketi

Sayın Başvekilimizin talimatları mucibince, Yugoslavya Büyük Elçisini bugün öğleden sonra davet ederek kendisine Birleşmiş Milletler Teşkilatı XI-inci Genel Kurulunun Siyasi Komitesinde Kıbrıs meselesi görüşülürken Yugoslav temsilcisi Mösyo Nincic'in yaptığı, metinleri ilişik, beyanatın Hükümetimizce teessür ve teessüfle karşılandığını hılasası aşağıda mae-ruz şekilde anlattım :

"Yaptığı beyanatta, Yugoslav temsilcisi, tam mânasıyla Yunan tezini müdafaa etti . Türkiye'nin adını dahi anmadı fa-kat türk tezinin birçok noktalarına kemali ihtimamla itiraz edip Yunan görüşünü büyük bir kanaatla izah ve tasvip etti . Zannedersen Yunan delegesi kısa bir konuşma ile kendi tezini savunmak isteseydi bundan daha başka şekilde konuşmazdı .

"Hiç mübalağa etmeden şunu söyleyebilirim ki Türkiyealeyhinde idareî kalam etmek bakımından Suriye ile iki CanuhAmerika mümessili müstesna, hiç kimse böyle konuşmadı . Hatta onlar bile Türkiye'ye hiç değilse bir iki rüşveti kelâmıye verdiler.... Sizin mümessiliniz bunu bile yapmadı

"Bir zamanlar Hükümetiniz, bu işte, taraf tutmayıp iki dost ve müttefik arasında arabuluculuk dahi yapmağa amado ol-duğunu söylemişdi . Arabuluculuğunuza müracaat etmiş olsaydık, demek ki bu vazifeyi, bize Yunan iddialarını kabul etmemizi tavsiye suretiyle yapacaktınız ?...

"Yunanlılara ve Yunan tezine karşı sempatiniz bulundu-ğunu hayli zamandan beri hissediyorduk . Şimdi artık mesele

....

030	01			38	227	5
-----	----	--	--	----	-----	---

- 17 -

1

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
HARİCİYE VEKÂLETİ
Umumi Katiplik Kalemi

No. 7

UMUMİ KÂTİBİN YAPTIĞI MÜLAKAT PROSEVERBALİ

Tarihi : 14 Mayıs 1957

Muhatap : Yugoslav Sefiri

Mevzu : Kıbrıs

Bugün nezdime gelen Yugoslav Sefiri mutad nezaket cümlelerinden sonra son defa Belgrad'da bulunduğu sırada Devlet Reisi ve Hariciye Nazırı ile türk-yugoslav münasebetleri hakkında görüşmeler yapmış olduğunu ve her ikisinin de bu münasebetleri geliştirmeyi pek lüzumlu addettiklerini ve iki devletin üzerinde anlaşamadıkları noktaların bu münasebetlerin gelişmesine mani teşkil etmemesi icabettiğini, Balkan Paktı içirdeki tesriki mesainin malum sebepler dolayısıyla sekteye uğramış bulunduğunu, ancak Yugoslavya'nın bundan mesul tutulamayacağını ve herhalde bu tesriki mesainin mümkün sahalarda inkişafını arzu ettiklerini söyledi . Bu fikrini, tavzihen, münasebetlerin sıklaştırılması mevzuunda iktisadî, kültürel ve sportif sahalarda faaliyet gösterilebileceğini ifade ederek bu hususta kendisine yardım etmemizi rica etti .

Sefire cevaben, Balkan Paktı çerçevesi içerisinde toplantılara yeniden başlanmasını arzu ettiğimizi öteden beri kendilerine ifade etmiş olduğumuzu, ancak Yunanistan'ın Kıbrıs meselesinde takip etmekte olduğu menfi tavır ve Yugoslavya'nın da yunanlılara karşı mümaşatkarlık göstermesi yüzünden Paktın en mühim cephesi ile ilgili faaliyetlerin akamete uğramış bulunduğunu, bütün mesuliyetin Yunanistan'la kendilerine raci olduğunu söyledim ve sözü Kıbrıs meselesine geçirerek : "Bu işte bir müttelik olarak yapabileceğiniz asgarî şey bitaraf kalmak idi . Halbuki tamamiyle Yunanistan'ı desteklediniz. Son Birleşmiş Milletler toplantısında yunanlılar lehinde en müfrit beyan ve hareketlerde bulundunuz. Böyle bir hattı hareket takip etmekle herhalde ne Balkan Paktına, ne türk-yugoslav ve ne de türk-yunan münasebetlerine hizmet etmiş olmadınız" dedim .

....

030	01			38	227	114
-----	----	--	--	----	-----	-----

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

ULUS ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
İSTANBUL

MOSTAKİL TÜRK ORTODOKS KİLİSESİ
BAŞ EPİSKOPOSLUĞU
Merkez: Galata Panayia Kilisesi
Telefon: 4428 10

algıdan geldi.
10.12.1958

7/1

İstanbul 24/9/1958

Sayın

Adnan Menderes

Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekili

İ z m i r

Asil ve Necip Türk Milletine hitap eden beyannamemi ilişik -
olarak takdim ediyorum.

Milletimin hizmetine açılan ve Vatan sathında yükselen eserler
karşısında takdirkar hislerimi ihtar ederken necip milletimin hizmetin-
de olan sizlere tanrıdan uzun ömür,sihhat ve afiyet dilerim.

Türk Ortodoks Kiliseleri
Baş Episkoposu
PAPA KIRIM BRENKROL

Papa Kırım Brenkrol

141 kılavuz

030	01			133	870	8
-----	----	--	--	-----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Müstakil Türk Ortodoks Cemaatinin tarihi sayılacak fevkalâde karardır.

İş bu 1958 yılı Haziran 15 tarihine tesadüf eden Pazar günü Cemaat ve Kilisemizin musaddak nizamnamesinin 3 üncü maddesine uygun olarak Kutsal Ayinden sonra saat 11 raddelerinde yapılan genel toplantımızda cemaat ve Kilise Başkanımız Baş Episkopos Eftim Efendi Hazretleri tarafından uzun uzadıya izahat vererek müzakereye vaz ettiği konular üzerinde konuşulmuş ve :

1 — Başkanımız Eftim Efendinin Türk aydın gençliği tarafından yapılan nazik davetine icabet etmesi ve gençlik tarafından kendisine gösterilen saygı ve sevginin cemaatımıza şeref verdiğine teşekkür etmekle beraber gençlik ile yaptığı hasbıhal ve beyanatın Cemaatımızca tesvip edildiğine:

2 — Başkanımız Eftim Efendinin Vatani ve Millî Konulardaki hassas duygusu, hareketi ve Cemaat ve Kiliseleri idaresi Cemaatımızca ezelden beri imalûm ve müsellemler olduğundan Cemaat ve Kiliselerimizin geniş yetkili ebedi vekâleti, Mütvevelliği, Lider ve Mümessilliği yeniden tasvip ve tasdik edildiğine:

3 — Son zamanlarda siyasi alanda devletimizi ve asil Türk Milletimizi pek haklı olarak ilgilendiren, meşgul eden ve üzen Kıbrıs meselesi Cemaatımız da aynı derecede müteessir ettiğini ve üzüldüğünü beyan etmekle beraber, bu hususta Cemaatımızca gereken maddi ve manevî yardımın yapılmasına ve asil Türk Milletimizin bu konuda her türlü heyecan ve hareketine iştirakine:

4 — Kıbrıs'taki Türk ırkdaşlarımıza yapılan haksız ve yolsuz taarruz ve tecavüzün Din ve Ortodoks Mezhebimize ve insanlığa aykırı görül-
düğünden; başta, dini siyasete âlet edip, bütün kötülüğün müsebbibi olan katil Makariosu ve ona uyan ve Hristiyan adını taşıyan her türlü teşekkülü tel'in etmeğe ve medeni âleme karşı bu namertce hareketin protesto edilmesine :

5 — Yurdumuzda ve demookrasi rejimimizde Türk Vatandaşı olup-
ta, cehalet salıkası ile kendilerini halâ millî azınlık bilen ve ancak, Türk Milletinin büyük acısına iştirak edip üzülen vatandaşları tebrik etmeye;
ve fakat diğer taraftan dinen Fener Kilisesine bağlı olup Athenagoras ile beraber büyük acımıza bigâne kalan ve sükûtu ve hareketi ile bu namkör hallerini isbat eden ve için için sevinen ve mateessüf vatandaş görünen-
leri tel'in etmeğe:

6 — İş bu kararımızın evvelâ hükûmetimize bildirilmesine ve Türk Basını ile ilân edilmesine ve bu konuda gereken başka türlü hareketin yapılmasına Genel Başkanımız Eftim Efendiye yetkili kıldığımız müte-
tefikan karar verilmiştir.

Kongrede mevcut üyelerin imzaları.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Telegramm - Télégramme - Telegramma							
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ	No	Wörter Mots Parole	Aufgaben des Consigne le Comando il	Stunde Heure Ora			
1006/6 LONDON	38/36	5	2335	=			
Erhalten - Reçu - Ricevuto				Befördert - Transmis - Trasmissione			
von - de - da	Stunde - Heure - Ora	Nam - Nom - Nume	nach - à - a	Stunde - Heure - Ora	Nam - Nom - Nume		
Ldn							
0127			Nachforschung				
HIS EXCELLENCY MR ADNAN							
MENDERES TURKISH PRIME							
MINISTER ZURICH =							
KIBRIS DAVAMIZIN KUDRETLİ ELLERİNİZDE MİLLETCE ÖZLEDİĞİMİZ							
BAŞARILINETİCEYE ULASTIRACAGINIZDAN EMİNOLARK İNGİLTEREDEKİ							
TÜRKLER ADINA CANDAN MUVAFAKIYETLER DİLER BUVESİLE İLE							
DERİNSEVGİVE BAĞLILIGIMIZI TEYİD EDERİZ =							
CYPRUS IS TURKISH ASSOCIATION CHAIRMAN MAHMUT SINAN							
030 01 4 35 2 4							

TT 21er III 58 A 5 O 65 Auf Wunsch werden die Telegramme autotelephoniert Sur demande, les télégrammes sont téléphonés A richiesta, i telegrammi sono telefonati

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Telegramm - Télégramme - Telegramma

51 + 04051 NICOSIA W855 51 5 2020 = VIA IMP =

Erhalten - Reçu - Ricevuto

von - de - da

BRN

Stunde - Heure - Ora

1 158 FEB 5

Nam - Nom - Noms

19

Reforiert - Transmis - Trasmesso

nach - à - a

Stunde - Heure - Ora

Nam - Nom - Noms

70 05 55 22 21

LT = TURKISH PRIME MINISTER
ZURICH SWITZERLAND = ②
DOLDERGRAND

BU TARİHİ GÜNDE KIBRIS TÜRKLERİ DAVALARININ AZIMLI VE
DIRAYETLİ ELLERİNİZDE BULUNMASINDAN HUZUR İCİNDEDİRLER STOP
HAKLARIMIZI SON HADDİNE KADAR KORUYACAGINIZA VE BİZİ RUM
TAHAKKUMUNE TERKETMEYECEĞİNİZE KATI İNANCIMIZ VARDIR STOP
KIBRIS TÜRKLERİ TEK VUCUT OLARAK İTİMADE VE BAĞLILIKLARINI
BİLDİRİ HURMETLERİNİ SUNARLAR BASARILAR DİLERLER = DOKTOR
KUCUK VE RAUF DENKTAS +

TT 2ter III 58 A

ur demandé, les télégrammes sont téléphonés

A richiesta, i telegrammi sono telefonati

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

II

ENGLISH TRANSLATION OF THE DOCUMENTS AGREED IN
THE FRENCH TEXTS AND INITIALLED BY THE
GREEK AND TURKISH PRIME MINISTERS AT ZURICH ON
FEBRUARY 11, 1959

(a)

Basic Structure of the Republic of Cyprus

1. The State of Cyprus shall be a Republic with a presidential régime, the President being Greek and the Vice-President Turkish elected by universal suffrage by the Greek and Turkish communities of the Island respectively.

2. The official languages of the Republic of Cyprus shall be Greek and Turkish. Legislative and administrative instruments and documents shall be drawn up and promulgated in the two official languages.

3. The Republic of Cyprus shall have its own flag of neutral design and colour, chosen jointly by the President and the Vice-President of the Republic.

Authorities and communities shall have the right to fly the Greek and Turkish flags on holidays at the same time as the flag of Cyprus.

The Greek and Turkish communities shall have the right to celebrate Greek and Turkish national holidays.

4. The President and the Vice-President shall be elected for a period of five years.

In the event of absence, impediment or vacancy of their posts, the President and the Vice-President shall be replaced by the President and the Vice-President of the House of Representatives respectively.

In the event of a vacancy in either post, the election of new incumbents shall take place within a period of not more than 45 days.

The President and the Vice-President shall be invested by the House of Representatives, before which they shall take an oath of loyalty and respect for the Constitution. For this purpose, the House of Representatives shall meet within 24 hours after its constitution.

5. Executive authority shall be vested in the President and the Vice-President. For this purpose they shall have a Council of Ministers composed of seven Greek Ministers and three Turkish Ministers. The Ministers shall be designated respectively by the President and the Vice-President who shall appoint them by an instrument signed by them both.

The Ministers may be chosen from outside the House of Representatives.

Decisions of the Council of Ministers shall be taken by an absolute majority.

Decisions so taken shall be promulgated immediately by the President and the Vice-President by publication in the official gazette.

However, the President and the Vice-President shall have the right of final veto and the right to return the decisions of the Council of Ministers under the same conditions as those laid down for laws and decisions of the House of Representatives.

6. Legislative authority shall be vested in a House of Representatives elected for a period of five years by universal suffrage of each community separately in the proportion of 70 per cent. for the Greek community and 30 per cent. for the Turkish community, this proportion being fixed

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

I

MEMORANDUM SETTING OUT THE AGREED FOUNDATION FOR THE FINAL SETTLEMENT OF THE PROBLEM OF CYPRUS

The Prime Minister of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the Prime Minister of the Kingdom of Greece and the Prime Minister of the Turkish Republic,

Taking note of the Declaration by the Representative of the Greek-Cypriot Community and the Representative of the Turkish-Cypriot Community that they accept the documents annexed to this Memorandum as the agreed foundation for the final settlement of the problem of Cyprus,

Hereby adopt, on behalf of their respective Governments, the documents annexed to this Memorandum and listed below, as the agreed foundation for the final settlement of the problem of Cyprus.

On behalf of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	On behalf of the Government of the Kingdom of Greece	On behalf of the Government of the Turkish Republic
---	--	---

HAROLD MACMILLAN	C. KARAMANLIS	A. MENDERES
------------------	---------------	-------------

London,

February 19, 1959.

List of Documents Annexed

- A.—Basic Structure of the Republic of Cyprus.
- B.—Treaty of Guarantee between the Republic of Cyprus and Greece, the United Kingdom and Turkey.
- C.—Treaty of Alliance between the Republic of Cyprus, Greece and Turkey.
- D.—Declaration made by the Government of the United Kingdom of February 17, 1959.
- E.—Additional Article to be inserted in the Treaty of Guarantee.
- F.—Declaration made by the Greek and Turkish Foreign Ministers on February 17, 1959.
- G.—Declaration made by the Representative of the Greek-Cypriot Community on February 19, 1959.
- H.—Declaration made by the Representative of the Turkish-Cypriot Community on February 19, 1959.
- I.—Agreed Measures to prepare for the new arrangements in Cyprus.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye ve Türk Milleti Kıbrıs'ın ve Kıbrıslıların kaderi ve istikbali ile daima yakından ilgilenmiştir. Biz Kıbrıslıların üstün vasıflarının kendilerini ilgilik kıldığı bir idareye ve maddi refah seviyesine erişmesini daima istemiş ve bunun temini için adanmış olanı yapmaya çalışmışızdır. Bu itibarla, müzideki kardeş kavgalarını tamamen geride bırakarak, Kıbrıs'ın Cumhuriyet idaresine kavuşmasından memnuniyet duymaktayız. Zürih ve Londra Anlaşmaları, Kıbrıs'taki Rus ve Türk Cemadetlerinin karşılıklı hak ve menfaatlerine riayetkâr bir kardeşlik ve işbirliği zihniyeti dahilinde yaşamaları ve Kıbrıs'ın huzur ve refaha kavuşarak kültürel, siyasi, iktisadi alanda mes'ut gelişmeler kaydedebilmek için lüzumlu temelleri sağlamış olup Kıbrıs Cumhuriyeti bu temeller üzerinde vâcub bulmaktadır.

Kıbrıs'taki iki cemadet liderleri arasında-
daki teğriki mesainin bundan böyle Cusar Bağına
ile Cumhur Bağına muvini arasındaki bir teğri-
ki mesai geclini alarak Kıbrıs için daha da ceme-
reli neticeler vereceğini kuvvetle emt etmek-
teyiz.

Kıbrıslılara ve genç Kıbrıs Cumhuriyeti
Hükûmetine engin muvaffakiyetler ve esadetsler
dilerim.

Türkiye Devlet ve Hükûmet

Bağına

Orgeneral

Cemal Gürsel

030	01			16	86	5
-----	----	--	--	----	----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

27-8-1960

C/1

136

EKSELÂNS ORJENERAL CEMAL GÜRSEL
TÜRKİYE DEVLET VE HÜKÜMET BAŞKANI,
ANKARA

Kıbrıs Cumhuriyetinin istiklâlinin ilânı münasebetile,
Ekselânslarının bana ve Kıbrıslılara gönderdiğiniz çok samimî
mesajdan fevkalâde mütehasşis oldum. Hararetle mukabele etti-
ğimiz iyi temennilerinizden dolayı size ve Türkiye Hükûmeti
ile halkına kalbî teşekkürlerimizi ibrâğ etmekle bahtiyarım.

Başpiskopos Makarios
Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

030	01			7	40	18
-----	----	--	--	---	----	----

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

[1960]

c/1

AG

Çok Sayın Cemal Gürsel
Devlet ve Hükümet Reisi

Kıbrıs'ta Cumhuriyetin ilanı münasebetiyle izhar buyurduğunuz iyi temennilere teşekkür ederim. Kıbrıs Türk Cemaati olarak öteden beri takip ettiğimiz sulh politikasına sadık kalacak, hak ve hürriyetimizin sağlanması yolunda eldeki bütün imkanları meşru yollardan kullanmasını bileceğiz.

Anavatanın bu güne kadar müzaheret ve büyük desteğine mazhar olan bizler bundan böyle de izinizden ve yolunuzdan ayrılmayacak, inkılaplara daima sadık kalacak ve Kıbrıs Türkünü daha müreffeh, daha mes'ut bir hayata kavuşturmak ve hane emel ve amacımız olacaktır.

Kıbrıs Türk Cemaati namına minnet, şükranlarımızı sunar bağlılık ve sadakatimizi teyid ederiz.

Reisicumhur Muavini

Dr. Fazıl Küçük

Çok Sayın Hariciye Vekili
Selim Sarper

Uzun ve çetin bir mücadelelden sonra Türk Cemaatinin kazandığı hürriyette en büyük hisse Anavatanın uzun yıllardan beri gösterdiği fedakarlık ve sarf edilen gayretlerin eseridir. Anavatan Geçliğinin bu uğurda sebkât eden hizmetlerini Türk Cemaati ebediyete kadar unutmayacaktır.

"zerimize aldığımız ağır ve mesuliyetli vazifeyi takdir eden biz inkılap Hükümetimizin müzaheret ve yardımları ile başara-

030 01 7 40 20

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

18-8-1960

c/1

DEVLET KUTUPHANESİ GENEL KÜTÜPHANESİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Telgraf Sureti

114

Sayın Orgeneral Cemal Gürsel
Devlet ve Hükümet Reisi
Ankara

Kıbrıs Türklerinin bugünkü mertebeye erişebilmesi için Büyük Devletimizin göstermiş olduğu gayret ve fedakârlığa ve siz Büyüklerimizin hizmetlerine minnettarız ve medyunuz. Anavatanımızın yardım ve desteğine mazhar olduğca Cemaatımız süratle kuvvetlenecek ve Kıbrıs da Anavatana layık bir mevki iğgal etmekte devam edecektir.

Rauf Raif Denktaş

Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu

Başkanı

030 01 7 40 17

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

PTT

Devlet telgraf muhalefatiından
dolayısı ile kabul edilmez

TELGRAF

5271

Servis şaareti :

Yol :

LT. SAYIN ISMET İNÖRÜ BAŞBAKAN ANKARA

DEVLET ARŞİYLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sıra no	İl merkez	Numar.	Kelime	Verildiği	Revni	Orta merkez	Alındığı	İzaz
+++ 5165	289	TNXA91	LKNC35	ZYGHİ	32	26/3/1962	1655V RD	==

== KISIRTA CAMİLERİMİZE KARŞI BARBARCA YAPILAN BOMBA TECAVUZLERİNİ
TAKSİH EDER DİNİMİZ BAYRAGIMIZ SEREF VE NAMUSUMUZ UGRUNDA OLMEGE HAZIR
OLDUGUMUZU BILDIRIR SIZLERE OLAN GUVENİMİZİ TEYİD EDERİZ

TATLIS HALKI ==++++

030 01 7 418

Stok No 361 - 220 (150 - 140) 20.000.000 ad 1961

(TCDD Matbaası - İznir - 1975 - 1976)

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

PTT

TELGRAF

Devlet telgraf muhabeatından
dolayı mesuliyet kabul etmez

5272
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yol :

LT. SAYIN İSMET İNÖNÜ BASVEKİL ANKARA

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kelime	Verildiği	Resmi	Orta merkez	Alınan	İmza
++ 5171	294	TNXA63	LEFKNC26	LEFKACYPRUS	36	26/3/1962	1555V RD	66-2 222/

KAHRAMAN ORDUMUZUN KIBRISI FETHİ SIRASINDA İLK ŞEHİT DÜŞEN
BAYRAKTARIN TURBESİNE VE DİNİ MABETLERİMİZE RUMLERİN LÖKAKÇA
TECAVUZLERİNİ SİDDETLE TELİN EDER ANAVATNİMİZA BAĞLILIGIMIZIN TAM
OLDUGUNU BİLDİRİR HURMETLE ELLERİNİZDEN OPERİZ = LEFKE TÜRKGENCLİĞİ

030 01 7 4 8

Stok No. 3201 - 3230 (100x140) 20 000.000 ad. 196

(TCDD Matbaası - İzmit - 4185 - 1961

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

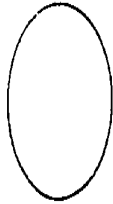
PTT

TELGRAF

82327

Yol :

Devlet telgraf muhaberatından
dolayı mesahyet kabul etmez

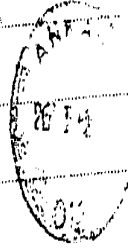

Servis İşareti: DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

CUMHURİYET ARŞİVİ

Adresi: SİYAHIN TELGRAF

BASBAKANLIK ANKARA

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kelimeler	Verildiği		Resmi	Orta merkez	Alındığı		İmza
				tarih	saat			tarih	saat	
ANK. FORM TEL		2755	56	26.5.	15	00	TURET	26.5.52	15:30	PI

25 MART YUNAN BAĞIMSIZLIK GÜNÜNDE 2 TARİHİ CAMII VE TURBEYE TECAVUZ
EDİLMEK SURETİYLE MUKADDESATIMIZA KARŞI GİRİŞİLEN HAREKETLER KARŞISINDA
TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİNİN GÖSTERDİĞİ İLGİ BİZ KIBRIS TÜRK YÜKSEK
TAHSİL GENÇLİĞİNİN GÜVENİNİ BİR KAT DAHA ARTTIRMISTIR. İLERİDE HİMAYE
LERİNİZİN DEVAM EDECEĞİNE BİR KERRE DAHA BELİRTİRİZ SAYGILARIMIZLA
KIBRIS TÜRK YÜKSEK TAHSİL GENÇLİĞİ

030 01

(T.C.D.D. Matbaası - İzmir - 426 - 1961)

Slek No. 3301 - 3266 (198X148) 20.000.000 ad. 1961

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

No. 41/1954.

KIBRIS MÜFTÜLÜĞÜ
LEFKE

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

29 Ekim, 1963.

Cevap yazıldı.
6.11.1963

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı

Ekselâns İsmet İnönü Hazretleri,

Ankara.

Cumhuriyetimizin 40 ıncı yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimi sunar, ömrünüzün uzun ve afiyetinizin daim olması hakkındaki mütat temennilerimi tekrar ederim.

Beş yıllık kalkınma plânının isabetli görüşlere dayanan tatbikatının parlak sonuçları ile idare devrenizin bezenmesini özleriz.

Kıbrıs idaresinin, hayatımızı korumasını ve emniyet altında yaşamamızı temin yolundaki yüksek himmetinizin tezahürlerini büyük bir ilgi ile takip ediyoruz. Bundan dolayı Ekselânsınıza karşı duyduğumuz minnet gayet büyüktür.

Bu Adadaki tarihî varlığımızı muhafaza yolundaki çalışmalarınızda Anavatan devlet ve milletin bizi desteklemekte olması, muvaffak olacağımıza inanmayı bize telkin ediyor.

Bu vesile ile faik hürmetlerimizi sunar ve bütün milletimize gâmil bir saadet içinde yaşamanızı diler ve ellerinizden hürmetle öperim.

Kıbrıs Müftüsü.

Am. Dâni

M. Dâni.

Protokol'e

030 01 8 44 36

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1955

A-45

SON KIBRIS OLAYLARI DOLAYISIYLA RUS MASLAHATGÜZARİ

VATONININ SÖYLEDİKLERİ :

Hadiseler TÜRKİYE'nin gözlerini açtı zannettik. Filvaki müğ-
kül anlarında AMERİKA TÜRKİYE'yi desteklememiş bilâkis kösteklemiştir.
Bu hadiselerden, TÜRKİYE'nin ibret ve ders aldığı bir aralık umduk.
Tabiatıyla birdenbire bizim bloka iltihak edeceğini ümit etmiyorduk.
Fakat hiç olmazsa bize karşı daha yumuşak, daha aşağıdan alır bir
tavır takınacak, kendi siyasetinde daha tarafsız ve mütedil bir hava
eseceğini zannettik. TÜRK Hariciyesinin çekingenliğini, uzun senelerin
bize karşı düşmanca tavır takımlarından dolayı hasıl olan mahcu-
biyete atfettik. Bizim Sefir onlara bazı kapılar açtı, tavır de-
ğiştirme imkânları verdi. Fakat baktıkki bunlar halâ kafa tutmakta,
yukarıdan bakmakta, nazlamakta berdevam. Şaşırdık. AMERİKA bile fır-
sat zuhurunda hiç kaçırmıyor, bizimle dostluk kurmaya çalışıyor. Hal-
buki TÜRKİYE halâ kraldan fazla Kral taraftarıdır.

TÜRKİYE'nin böyle inatçı siyaset gütmesi için belki AMERİ-
KA talimat veriyor. O taktirde, TÜRKİYE'nin AMERİKA'dan müessir des-
tek ve muavenet talep etmesi lâzım. Meselâ KRÜŞÇEF tehdit veya ih-
tarda bulununca AMERİKA'da TÜRKİYE'yi müdefaa yollu tehditler savur-
malı. Bunu TÜRKİYE'nin, AMERİKA'dan kendi fedakârlığına mukabil olarak,
istemek hakkı idi. Fakat TÜRK Hariciyesi bunu temin edemedi.

Şayet TÜRKİYE'nin böyle inatçı bir siyaset tâkip etmesi
için AMERİKA talimat vermiyorsa TÜRK Hariciyesi kendiliğinden böyle
davranıyorsa o taktirde bağlarna gelenden kendileri mes'uldür. Her i-
ki halde de TÜRK Dış Siyaseti muvaffak olmuyor demektir.

TÜRKİYE, AMERİKA'nın kendisine karşı samimi olmıyan
siyasetini, dönecliğini görüp bizim ihsas ettiğimiz siyasete meylet-
seydi, her halde KRÜŞÇEF böyle tehdit-amız beyanatta bulunmaz bilâ-
kis MAKARİOS'u yola getirmeğe çalışırdı.

030	01			37	226	7
-----	----	--	--	----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

YUGOSLAV MASLAHATGÜZARI MILUNOVIĆ İLE AYNI

MEVZUDA KONUSMA :

MILUNOVIĆ günları söylemiştir :

YUGOSLAV Hükümeti samimi olarak TÜRKİYE ile dost olmak ister. TÜRKİYE'nin kötü duruma düşmesini istemez. KIBRIS meselesinde, TÜRKİYE'nin düştüğü müşkül durumdan dolayı üzüntü duyuyoruz. TÜRK Hariciyesini ileriye görememesinden doğan ve aynı hatalardan dolayı tevali eden bu buhranda destekleyememekte ayrı bir üzüntü. AMERİKA'nın KIBRIS mevzuundaki davranışları TÜRKİYE'yi " Tarafsızlar Blokuna" kademe kademe yaklaştırmıyordu. Bizim Maraşal TİTO bu işte mühim bir rol oynayabilirdi. Evet biliyoruz, TÜRKİYE'nin çok bozuk olan ekonomisi dolayısıyla birdenbire Amerikalılar'dan yakasını sıyıramaz, fakat bunu merhale merhale yapabilirdi. Veya hiç olmazsa gizliden gizliye buna tegebbüs edebilirdi. Böyle bir tegebbüste bulunsaydı, Amerika'dan yardım almakla beraber, hem RUSLAR'dan ve hem de Tarafsız Bloktan da yardım temin edebilirdi.

RUSLAR'ı kızdırmakla TÜRKİYE şimdi daha da kötü bir duruma düşecek. RUSLAR, Ada'nın taksimine ancak ve ancak Türk Dış Siyasetinde Tarafsızlığa doğru bir kayma olsaydı belki razı olurlardı. Çünkü o taktirde TÜRKİYE kendi topraklarındaki NATO üslerini yavaş yavaş tasfiye eder, RUSLAR kendilerine müteveccih tehlikenin uzaklaştırılmasını görmekle KIBRIS içinde TÜRKİYE'yi yüzde yüz desteklerlerdi. Halbuki şimdi bunun aksi oldu. RUSYA, NATO üsleri tehlikesinin kendi topraklarından uzaklaşmadığını görerek bu üsleri arkadan gevirme hareketine girişti. Ve bunda muvaffak olmak için çok kozları var, Filvaki KIBRIS'ın tam istiklâl talebi üzerinde durması şimdi kuvvetle muhtemel. Çünkü ENOSİS'i KIBRIS'lı Komünistler isteyemezler. YUNANİSTAN'a ilhak edilirse KIBRIS'taki Komünist Partisi feshedilir. MAKARİOS'da YUNANİSTAN'a ilhakı istemez. Çünkü, kendisi Devlet Reisi olduğundan Eyalet Valiliğine diğer, belki de Kilisesine kapamak

030	01			37	226	7
-----	----	--	--	----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

HİNDİSTAN'IN KIBRIS MESELESİNDEKİ
TUTUMU

[1964] E14

1. Hükümetimizin Kıbrıs meselesindeki tutumu ve güttüğü politikayı izah maksadiyle Hindistan Hariciye Nezareti ile sıkı ve devamlı temaslar yapılmıştır.

Bu temaslar esnasında Dışişleri Umumî Kâtibi Mr. Desah Hindistan'ın bu meseledeki görüşünü şu sözlerle ifade etmiştir:

"Hint politikasının esasları iki taraflı ihtilâflarda taraf tutmamaktır. Zira, taraf tutulduğu takdirde, ihtilâfın izalesine hizmet edilmiş olmayıp ancak "confrontation"un şiddetlenmesine yardım edilmiş oluyor. Biz, ihtilâfların "confrontation" ile değil, "conciliation" ile halli taraftarız, ve daima bu yolda çalıştık. Bütün beynelmilel ihtilâflarda evveleminde insan haklarını gözönünde tutmak lâzım gelir. Kıbrıs'ta iki cemaat olduğuna göre, her ikisinin de hakları vardır. Türk cemaati daha küçük olduğu için bugün hüküm süren ve her iki taraf halkına da zararlar ihtiva eden durumdan en fazla Türk cemaati ıstırap çekiyor. Kahire Konferansında mesele görüşüldüğü takdirde, bizim tutumumuz "conciliation"u tavsiye etmek olacaktır.

2. Hindistan Dışişleri Nâzırı Mr. Swran Singh 22 Eylül 1964 tarihinde Senatoda verdiği dış politika hakkındaki demecinde, Kıbrıs meselesine de temas ederek Hindistan'ın bu meseledeki görüşünü şu sözlerle izah etmiştir:

"Kıbrıs Hükümetinin hâlen karşılaştığı güçlükler muvacehesinde Hindistan'ın sempati ve desteğini ifade etmesi, temel prensipler mevzubahis olduğu zaman, küçük devletlere büyüklerden daha az ehemmiyet vermediğimizi göstermektedir. Kıbrıs son zamanlarda sömürgelelikten kurtulmuş olup, yakın tarihi istiklâlden önceki Hindistan-ınkine benzemektedir. Birleşmiş Milletlerin tanıdığı bütün hak ve vecibelere sahip, müstakil, hükümrân ve taraf tutmama siyasetine bağlı bir üyesi olan Kıbrıs'ın müstakil kalma hakkını Hindistan desteklemektedir. Kıbrıs'taki dahilî mücadele demokratik prensiplere göre Kıbrıslılar tarafından halledilmelidir.

030 01 64 394 28

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEĞERLENDİRİLMİŞ ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İşlenmiş
Boşanmış
Arşivledi
18.1.1964

Ekselâns,

Kıbrıstaki son olaylara dair bana göndermek lütfunda bulunduğunuz mesajı özel bir dikkatle okudum. Arnavutluk halkı ve Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükûmeti, bütün halkların hürriyet ve bağımsızlıklarına ve haklarına tam saygı gösterilmesine daima taraftar olmuş ve olacaktır.

Kıbrısta cereyan eden olaylar bizi müteessir etmektedir. Ekselânslarının mesajlarından da öğrendiğimiz gibi, Adada Türk halkına karşı cinayetler işlenmiş ve katliam hareketlerine girişilmiştir. Kıbrıs Türk halkına karşı duyduğumuz sempatiyi zatiâîlilerine ifade etmek isteriz. Biz Arnavutlar, halen bugün dahi Güney Arnavutluğu Yunanistana ilhak yolunda saçma taleplerde bulunmaga devam eden Atina'nın müfrit milliyetçi rumlarının halkımıza karşı takip ettikleri düşmanca politikalarını yakinen biliriz. Bu politikayı ve Yunanlıların takbih edilmesi gereken şoven (megali idea) gayelerini siz de bizzat yakinen gördünüz ve Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Kemal Atatürk'ün mümtaz idaresi altında bu politikaya karşı başarı ile savaştınız. Bu münasebetle, Kıbrıs meselesinin hakkaniyete uygun bir şekilde hallini temenni eder ve Ekselânslarına, Türk halkına karşı taşıdığımız sempati hislerimizi ve Türkiye Cumhuriyeti ile daima dostluk münasebetleri idame etmek arzumuzu belirtmek isteriz.

Hürmetlerimle.

Mehmet Şehu

Arnavutluk Halk Cumhuriyeti

Bakanlar Kurulu Başkanı

Ekselâns İsmet İnönü

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı

030	01			38	228	4
-----	----	--	--	----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİM

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Emniyet Genel Müdürlüğü
Oranli İşler

19.Şubat.1964

KIBRIS MESELESİNDE SON GELİŞMELER

17.Şubat akşamı saat 22' de yapılan birkaç dakikalık oturumdan sonra Güvenlik Konseyinin 24 saatlik tehir kararı vermesi üzerine, bu zamanı değerlendirmek maksadıyla bütün Delegasyonlarda ve bilhassa Genel Sekreter U-Thant'da hummalı bir faaliyet göze çarpmıştır. U-Thant'ın Konsey toplantısına hazırlık mahiyetindeki bu temas ve gayretleri başlıca iki noktada toplanmıştır:

- 1- Kıbrıs bir Milletler arası kuvvet göndererek biran evvel asayişin temini suretiyle gerginliğin izalesi,
- 2- Tarafsız arabulucular delaletiyle Kıbrıs ihtilâfına nihai hal çareleri araştırılması.

U-Thant'ın bu iki nokta üzerinde, ilgili bütün delegasyonlarla temas ettikten sonra hazırladığı teklifini dün Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Hükümetleriyle Güvenlik Konseyi üyelerine bir mektupla bildirdiği öğrenilmiştir.

Öte yandan, Güvenlik Konseyi dün saat 22'den bu sabah saat 2.30' a kadar 4.30 saat süren ilk oturumunu yapmıştır. Bu oturumda, sırasıyla İngiltere, Kıbrıs Rum, Türkiye ve Yunanistan delegelerinin yaptıkları konuşmalarda başlıca şu görüşler tebellür etmiştir:

1- İngiliz görüşü: a) Birleşmiş Milletlere karşı sorumlu bir kuvvetin Kıbrıs'a gönderilmesi, b) Barış kuvveti adada kaldığı müddetçe Türkiye, Yunanistan ve İngilterenin Garanti Anlaşmasının kendilerine verdiği yetkileri kullanmaktan vazgeçmesi.

2- Kıbrıs Rum görüşü: a) Kıbrıs'a gönderilecek askeri kuvvetin doğrudan doğruya Güvenlik Konseyi emrinde olması, b) Bu kuvvetin sadece dahili emniyet ve asayiş korumekla kalmayıp adanın toprak bütünlüğü ve istiklâlini de muhafaza etmesi, c) Garanti Anlaşması, ittifak Anlaşması, Londra ve Zürih muahedelerinin iptali.

Alınan haberlere göre, Birleşik Amerika ve İngiltere Hükümetleri mevcut anlaşmaların muhafazası hususunda ısrar gösterecekleri yolunda Türkiye'ye teminat vermişlerdir.

030	01		71	452	4
-----	----	--	----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

[1964]
Özel Kalın Linyasınla gönderilmiştir.
A 4

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Sayın
Başbakanımıza Gönderdiği Mesaj Metni

Alarming reports continue to reach me of military preparations, the movement of forces and threatening statements by governments particularly concerned, as a consequence of the unfortunate recent incidents of fighting in Cyprus. Such activities can only add to the high degree of tension already prevailing in Cyprus, Greece and Turkey and to increase the danger of military conflict in the area. The governments of Cyprus, Greece and Turkey have an obligation to act in full compliance with the charter of the United Nations which calls upon them to settle their disputes only by peaceful means and to refrain from the threat or use of force; they have as well a special responsibility to check what seems to be, more and more, a rapid deterioration of relations which seems to be leading to an outbreak of hostilities. They are also called upon to faithfully respect the more specific terms of the resolutions of the Security Council on Cyprus.

In the interest of peace I feel obliged to address a most earnest and pressing appeal to your government to avoid any action that could precipitate a new outbreak of hostilities and to exercise the utmost restraint in the present explosive circumstances.

I am addressing an identical message to the governments of Cyprus and Greece.

In view of the prevailing danger and my natural desire to do everything possible to avert war, I am also taking the exceptional step of sending quickly to the three

030 01 8 46 43

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Emniyet Genel Müdürlüğü
Önemli İşler

M - 1

A T İ N A R A D Y O S U
=====

8 Mart 1964

Saat. 13.00 Haber Bülteninden

YUNAN DIŞİŞLERİ BAKANININ TEKZİBİ

Kıbrıs Türkleri ile İstanbul Rumlarının mübadele edilmesi konusunda bazı müttefik devletlerin Yunan hükümetine teklifte bulunduğu yolundaki Londra mahrepli haberlerle ilgili olarak Yunan Dışişleri bakanı Kostopulos şu demeci vermiştir:

"Kıbrıs ~~Rumları~~ Türkleri ile İstanbul Rumlarının mübadelesine dair Yunan hükümetine herhangi bir devlet tarafından teklif yapılmamıştır. Bu nevi bir teklif yapıldığı takdirde Yunan hükümeti tarafından müzakeresiz reddedilir."

K I B R I S R A D Y O S U
=====

Saat. 13.30 Haber Bülteninden

MAKARIOS TÜRK ASKERİ BİRLİĞİNİN GERİ ÇEKİLMESİNİ İSTİYOR

Kıbrıs Haber Ajansına özel bir demec veren Makarios, İttifak Anlaşmasının feshi üzerine Türkiye'nin Kıbrıs'daki askeri birliğini geri çekmesi gerektiğini söylemiştir. Makarios, Türkiye adadaki 650 kişilik Türk birliğini geri çekmediği takdirde, barış kuvvetinden bunu sağlamasını isteyeceğini, bu teşebbüsde bir sonuç vermezse Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvuracağını belirtmiştir. Makarios sözlerine şöyle devam etmiştir:

"İttifak Anlaşmasının feshine rağmen Türk askerlerini Kıbrıs'da kalması adanın toprak bütünlüğünü ihlâl mahiyetindedir. Türkiye'nin, İttifak Anlaşmasının halâ yürürlükte olduğu yolundaki iddiaları ise hukuki mesnetten mahrumdur. Zira hiçbir devlet istemediği ve her nasılsa imzaladığı bir ittifaka bağlı kalmak hususunda zorlanamaz."

Öte yandan bildirildiğine göre, Makarios Yunan hükümetiyle temaslarda bulunmak üzere önümüzdeki cuma günü Atinaya gidecektir. Ealen New-York'da bulunan Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kiprianu da Atinaya gelerek Makarios'a mülâki olacaktır.

030 C1 133 865 4

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

838 Trenton Drive
Sunnyvale, Calif., 94087
U . S . A .
3. Haziran. 1964

Sayın Bay İsmet İnönü, Başbakan
Türkiye Cumhuriyeti, Başbakanlık
Bakanlıklar, Ankara
Türkiye

Pek muhterem beyefendi:

16. Mayıs. 1964, Cumartesi gecesi, Stanford Üniversitesinde bulunan Türk talebeleri ve Palo Alto civarındaki Türk kolonisi bir araya gelerek bir " Türk Gecesi " hazırladılar. Evvelâ 150 kişilik bir yemek ve akabinde de, 4 saatlik, film, konuşma, müzik ve millî danslı bir program Amerikalı dostlarımıza takdim edildi.

İlişik, şahsınıza ödenmeli, \$ 153.22 çek, masraflar çıktıktan sonra geriye kalan kârdır. Geceyi hazırlamakla vazifeli komite mensupları bu meblağı Kıbrıs Türklerine göndermeğe karar verdiler.

Bu yekünün karşılığının Kıbrıs Türklerine iletilmesi için yardımınızı rica eder, bilvesile saygı ve selâmlarımızı göndeririz.

Stanford'daki Türk
talebeleri ve Palo Alto
ve civarındaki Türk
kolonisi adına

Atıf S. Aktar

030	01			8	46	5
-----	----	--	--	---	----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Mustafa Şişek, LUSIGNAN
197A CHURCH ROAD
HOVE - SUSSEX
ENGLAND

17- Haziran - 1964

HOVE - SUSSEX
ENGLAND

Sayın Bay İsmet İnönü
Türkiye Başbakanı

ANKARA

Türkiye'nin, Kıbrıs davasında takip ettiği yolu, bu Kıbrıs meselesi niçin bulunduğumuz tarihten itibaren en yararlı bir şekilde destekleyen, KIBRIS LUSIGNAN kral ailesinin son ferdi olarak, sizi hörmetle selamlar ve aşkınlardaki hususlara arz ile serf ederim.

1- Türkiye Kıbrıs davasında Kıbrıs'ı sahip olma hakkına maliktir. Bu gerek tarihi ve gerekse selamlar minare-letleri sebebiyle haklıdır. Türkiye'ye bu hak Osmanlı İm-paratorluğunun 1571 de Kıbrıs'ı fethi ile doğar.

2- Osmanlı döneminde ve askerlerinin Kıbrıs'ın fethinde ki büyük kahramanlıkları Kıbrıs'ın Türkiye'nin olma davasına kesin olarak tesvil etmiştir.

3- O tarihte Limasol'daki çakarmaya büyük dedem JOHN'ın Osmanlılar tarafına iltizamı ile LUSIGNAN, lar o tarihte de Türkiye'yi ve Türklerin Kıbrıs tale hakkına hörmet etmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü
Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü

5048 ZCZC 1728 NXA936 LLNC510

PAPHO 106/105 8/9 Q930V RD

1450

SAYIN İSMET İNÖNÜ BAŞBAKAN ANKARA

14 9-4
Eylül 1954

BUYUK DEVLTLERIN BASKISINA RAGMEN IKINCI CIHAN SAVASINDAN
TURKIYEYI KORUMASINI BECERMIS VE DUNYANIN HAYRANLIGINI
KAZANMIS LAN O SAMANIN DEVLET BASKANI ZATI DEVLETLERININ
BU GUN KIBRIS HAKKINDA TUTUMUNUZLA HAINLERIN VE HARISLERIN
YARATMAGA MUVAFFAK OLDUKLARI CEREYANA MUKAVEMET
EDEMEDIGINIZI GORMEKLE UZULUYORUM HUKUMET OLARAK MILLET VE
FERT OLARA AKLIMIZI BASIMIZA TOPLAMALIYIZ
REALIST OLMALIYIZ HAKSIZ BIR DAVANINPESINDE OLOUGUMUZU
KABUL ETMEK BUYUKLUKTUR SIZI IKINCI CIHANHARBININ MESLU HITLER
YAPMAGA CALISAN FENANİYETLİLERIN AGINA DUSMEMENİZ İCİNİKAZ
ZTMEĞİ BİR VAZİFE BİLİRİM DAHA DUN AGIZA ALINMAYACAK
UFURLERİNE MARUZ KALDIGINIZ İNSANLARIN TAHRIKLERİNE
KAPILMAYINIZ İNSANLARIN TAHRIKLERİNE KAPILMAYINIZ
HORMETLERİNİZ BİR İNSAN OLARAK SAMİMİYETİME İNANACAGINIZI
ÜMIT VE TEMENNİ EDER SAYGILARIMISUNARIM

DR İHSAN ALİ BAF KIBRIS

030	01				5	46	8
-----	----	--	--	--	---	----	---

COL. UFURLERİNE AYNENDIR

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

11-8-1964

A-45

EDİRNE'DE 11 AĞASTOS'TAN SONRAKİ DURUM

1. 11 Ağustos günü saat 2300'de LEFKOŞE'nin kuzey batısındaki KAMBİLİ Türk köyünü Rumlar muhasara etti. Saat 2330 da ateş başladı ve saat 0045 te Rum ateşi durdu. Durum B.M. General İMAY'ı bilgilendirildi. KAMBİLİ köyü etrafında Rumların eğitim kampı vardır.
2. 11 Ağustos günü BAR'ın POLİ köyünde Rumlar Türklerle ateş açtı. İsveçliler olay yerine gitti ve ateş kes antlaşmasını temin etti.
3. 12 Ağustos gecesi İMİSOL da Türk ile Rum çarşısının birleştiği deki Hilmi Ahmet RASİM'e ait kumaş mağazası saat 0100 de tamamen vandı.
4. ERENKÖY'e, BAR'a ve POLİ'ye ^{vivecek} gündemilmesi için 12 Ağustos 1964 günü B.M.lere müracaat edilmiş fakat B.M.ler tarafından müspet bir imkan sağlanamamıştır. B.M.ler müşaviri FLORES Türkleri daima aldattı ve aldattırıyor. B.M.ler hala acz içinde. Hiç bir faydalı tedbir alamıyor. Korktuğum için yapamıyorum diyor. Fakat bunu resmi raporunda bildirmiyor. Rumlar B.M.leri silahla daima tehdit ediyorlar. Gerekince B.M.ler askerlerinin sırtına arkasına silahlarını dayamaktan çekinmiyorlar.
5. Edirne'de BAR ve POLİ de ^{vivecek} durumu çok kritiktir. Yivecek namına birsey kalmamıştır.
6. LEFKOŞE de benzin, mazot ve gazyağı çok azaldı. Yabancı akaryakıt şirketleri Rumlardan korktukları için Türk sentine Akaryakıt vermiyorlar.
7. BAR'da muhasara devam ediyor. BAR merkezinde ^{vivecek} ve fırınlar da Akaryakıt bitti. İsveçlilerin bildirdiğine göre BAR köylerine ^{vivecek} gitmesine Rumlar müsaade etmiyor. Türk köylüsü köyünden dışarı çıkamıyor. Bu sebeple BAR köylerindeki Türklerin vaziyeti fecidir.
8. POLİ'de durum: POLİ'den B.M.ler kuvvetleri çekildikten sonra durum çok kötü bir hal almıştır. Türklerin etrafındaki Rum çemberi daralıyor BAR ile irtibatı kesiliyor. 11 Ağustos günü bir Türk kamyonu ile POLİ Türk kesimine ^{vivecek} götürürken POLİ'nin giriş kısmında Rum mevzilerinden açılan ateşle şehit edildi. Türkler çok sıkışık durumda B.M.leri POLİ'ye gitmeleri için zorlamamıza rağmen bir netice alamadık. Bu durum karşısında Türkler POLİ'den başka köylere göç etmeleri muhtemeldir.

030	01			38	228	9
-----	----	--	--	----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

5045

1525 OPH134 LONDON 84 31 0855

6041

PTT

...ind in
...mesuliyeti kabul etmez

TELGRAF

BASKAN İSMET İNÖNÜ ANKARA TÜRKİYE

31 Ocak 1964

SAYIN BAŞKAN İNÖNÜ BİZ KIBRIS TÜRKLERİ ANLADIK KIBRIS
KUMARINI KAYBEDİYORSUNUZ SON DAKİKA SİZLERE

SEŞLENMEYİ FAYDALI GÖRÜK MASUN KIBRIS TÜRKÜ
DERDİKİ ADA TÜRK OLACAK VATANA KAVUSACAGIZ BUGÜN
DİYORUZ HAYALLERİMİZ SONUYOR TÜRK MİLLETİNİN SEREFİYLE
OYNANIYORLAR SİZDE BİLİYORSUNUZ SOZ VERMİSTİNİZ
TÜRK TARİHİNE LEKE SURULUYOR UNUTMAYIN TÜRKÜN
SEREFİ VARDIR TARİHİMİZİ SEREFİMİZİ KORUYAN
İNGİLİZYUNAN PALAVRALARINA KULAK ASIP VATAN PARCASIMI
TERKEDİYOR SUNUZ NATOYU SOKUYORSUNUZ TEHLİKE ARTIYOR
KORKAKLIKTAN BAŞARAMAZSANIZ ASĞERE VEYA BASKASINA
BIRAKIN GEC OL MADAN KALBLERİ PARÇALANMIS MASUN VATANSIZ
KALMIYA GÖZ TUTMUS KIBRIS TÜRKÜNÜN SON MESAJI

*Dışişleri Bakanlığı
konusunda.*

COL İMZASIZDIR

030	01			8	453
-----	----	--	--	---	-----

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DAMIANC and CO.

Agent: ANTHONY ANDREW CARR

30 BAKER STR.

LONDON W.1

REF M/28/27

LONDRA 28 Mayıs 1967

TEL. NUM 5353/4

Ekselâns

Dr. Süleyman Demirel

Türkiye Cumhuriyeti

Başbakanı,

Ankara, Türkiye.

Ekselâns,

Memleketinizin hadiselerini yakından tanıyan eski bir gazeteci olarak, hakiki "destluk ruhu" ile hazırlanan bu mektubu size fikirlerimin bu ışık altında mütalâa edileceği ümidi ile yazıyorum.

Kıbrıs'dan yeni döndüm. Kıbrıs'lı olmadığım ve Ada ile şahsi bir ilişkim bulunmadığından, oradaki durumu dikkatle, tarafsız ve objektif olarak inceledim.

Burada, Kıbrıs'lı Türklerin ve Kıbrıs'lı Yunanluların herkes tarafından bilinen ayrı görüşleri üzerinde yorum yapmak arzusunda değilim. Beni en çok ilgilendiren, er veya geç oradaki hakiki çarpışmaların bir neticesi olacak, Türkiye ve Yunanistan'a eşit olarak ağır basacak olan feci olayların tekeririnin kaçınılmaz neticesidir. Yıllarca pek çok seyahat ettim ve birçok vahim vaziyette (hem Kuzey hem Güney) Amerika'da, Afrika'da, Asya'da, Avustralya'da, Yeni Zelanda'da,

030 01

1

19

01

61

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

TR.108
ÇOKKOZLU
280750
CK.1600

CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

28.EYLÜL.1967

MOSKOVA KÜTÜPHANESİNE

1-ÜZEL KALEM MÜDÜRÜ VACİTASİYLE SAYIN BAŞBAKANIMIZA SUNULAN ÜZERE HAZIRLANAN (TÜRKİYE BASININDA BUGÜN) BÜLTENİNİN DÖNÜŞÜNCÜSÜ İKİNCİ KADDEYE ALINMIŞTIR.

28/9/1967 TARİHLİ VE HABER VE YATIRI HİCEBİLERİ MÜDÜRLÜĞÜ 2759/1964 SAYILI DIR.

2-TÜRKİYE BASININDA BUGÜN:

BUGÜNKÜ GAZETELERİN BİRİNCİ SAYFA HABERLERİ YUNANISTANA VERDİĞİNİZ NOKTA, DONANMA GÜCÜ TÜRERLERİ, İNCİRLİK GREVİ, YEDİ ~~AKŞAK~~ NATO SAVUNMA BAKANI ANKARADA, ENKİLİ AYLIK LARI GİBİ KONULARDIR. BAŞBAKAN DEMİRELİN SOVİYETLER BİRLİĞİNDEKİ GEZİSİNİ AIT HABERLERDE UMUMİYETLE GAZETELERİN BİRİNCİ SAYFA HABERLERİ ARASINDADIR. BU GAZETELERDEN MİLLİYET BU KONUDAKİ HABERİNİ SUAT TÜRKER İNİZASİYLE VERMİŞTİR. BU ARADA ADALET, DÜNYA HÜR ANADOLU, HAVADİS, SON BASKI, SON HAVADİS VE YERİ TAKİM GAZETELERİ BAŞBAKANIN GEZİSİYLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR YAYINLAMISLARDIR.

GAZETELERDEN BAŞLIKLAR:

ADALET: KIBRISTA KUN PAPAZLARININ GİRİŞTİĞİ TANKERLERLE İLGİLİ OLARAK YUNANISTANA BİR NOKTA VERDİ. DİĞERDE SOYGUN MAKSADİYLE BİR POSTA TREKİ DİNARİLE UÇURULMAK İSTEDİ. MOSKOVAYA DÖNDÜ. BAŞBAKANIN GEYAHATİ İLGİLİ OLARAK ÇİFT SÜTUN VE RESİMLİ. ŞEKİŞLERDE 34 KURTARILTIYAN 30 UNU A.P. KAZANDI. (TEK SÜTUN)

AKŞAK: URAN (DENİZALTI İNŞA EDECEĞİZ) DEDİ. İNCİRLİKTE AMERİKAN ALBAYIYLA İKİŞİLERİN ÇATIŞMASINI TÜRK ALBAY ÜNLEDİ. GREVOİLER TOKSONLA ÜSTÜN ÇIKARILDI. İZMİRDEKİ SEMİNEDE AÇIKLANDI, ÇOCUK ÜLÜĞÜNDE DÜNYADA BİRİNCİYİZ. DEMİREL MOSKOVAYA DÖNDÜ.

CUMHURİYET: 1968 PROGRAMININ DIŞ YARDIM İHTİYACI 311 MİLYON DOLAR. NÜKLEER PLANLANA KOMİTESİ FÜZE SAVAR KUŞAĞINI BUGÜN ELE ALACAK. YEDİ NATO SAVUNMA BAKANI ANKARADA. YETKİ KANUNUNUN İPTALİ İÇİN ANAYASA MAHKEMESİNE BAŞ VURULUYOR. (SAĞ ÜSTTE ÇİFT SÜTUN) KURACAATI BAZI CHP LİLER MİLLİ BİRLİK GRUBU VE KONTENJAN SENATÖRLERİ HAZIRLIYORLARMIŞ. DEMİREL MOSKOVAYA DÖNDÜ. BÖLÜKBAŞI DEMİRELE DIŞ POLİTİKA İLE İLGİLİ MÜHTİRA VERECEK. BİLDİRİ YAYINLANDI: (NATO SAVUNMA BAKANLARI TOPLANTISI HABERİ İÇİNDE ARA BAŞLIĞI. HABERE GÖRE, DÜN AKŞAM GEÇ VAKİT ANKARADA ATATÜRK BULVARINDA KÜ KANARA VE FÜZESAVAR SİSTEMİ ALEYHİNDE BİR BİLDİRİ DAĞITIMIŞTIR. BİLDİRİYİ BAZI ÖĞRENCİ TEŞEKKÜLLERİ, SENDİKALAR YAYINLAMISLARDIR.

DÜNYA: ATINA BAŞ PİSKOPOSUNUN KIBRISTA GERCİNLİĞİ ARTIRICI DAVRANIŞLARDA BU-

030 01 129 841 6

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL BUGÜN BİR BEYANAT VEREREK KIBRIS'DA VUKUBULAN
SON HADİSELERLE NETİCELERİ HAKKINDA AŞAĞIDAKİ AÇIKLAMAYI YAPMIŞLARDIR:

NOT: saat 19.00 a kadar ambargoludur.

15 Kasım 1967 akşamı Kıbrıs'da, iki Türk köyüne karşı girişilen vahşî tecavüz sonunda çok ciddî bir buhran doğmuştur. Büyük milletimizin, Meclislerimizin, Hükümetimizin ve bütün teşekküllerimizin; Kıbrıs'da meydana gelen bu hadiseyi büyük bir nefretle karşıladığını, bütün cihan gördü. Bu haklı tepki; bir öfke ve hiddet ifadesi değildi. Devam edegelen cinayetlere ve vahşete karşı millî şuurun galeyan haline gelmesi idi.

Şurasını hemen ifade etmeliyim ki; bu hadise dünya efkârı unumiyesini bugüne kadar vâkî olmadığı şekilde tesiri altında bıraktı. Böylece Kıbrıs'da meydana gelen hâdiseler sadece Türkiye'nin meselesi değil, bütün beşeriyetin meselesi olma hüviyetini kazandı.

Bu gösterdi ki, vahşete göz yumulmasının izahı yapılamaz. Hiçbir millet böylesine şen'i, böylesine gaddarca işlenen fiilleri görmemezlikten gelemez. Kıbrıs'da cinayetler zincirinin son halkası olmasını ümit ve temenni ettiğimiz bu hadise; memleketimizi, haklarımızın, şerefimizin ve vecibelerimizin korunması ve yerine getirilmesi için ne yapmanız lâzım ise onu yapmağa bizi sevketti. Böylece inkişaf eden vak'a etrafında büyük Milletimiz an'anevî hasletlerine yakışır şekilde tesanüt gösterdi. Azim ve kararlılık içinde oldu.

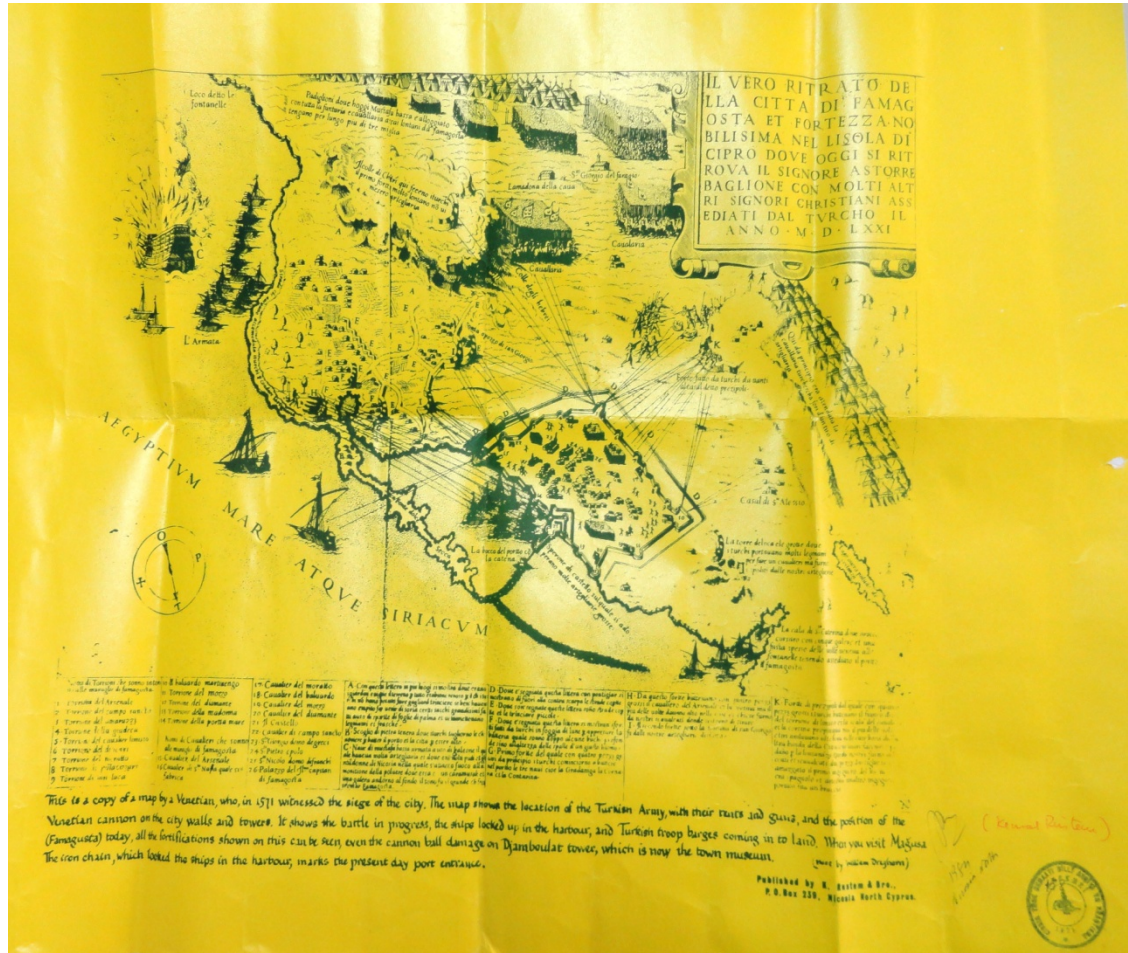
Bütün cihan; Türkiye'nin, haklarından feragat etmeyi asla kabul etmeyeceğine ve şerefi uğruna her türlü fedakârlığı tereddütsüzce göze alacağına bir kere daha şahit oldu.

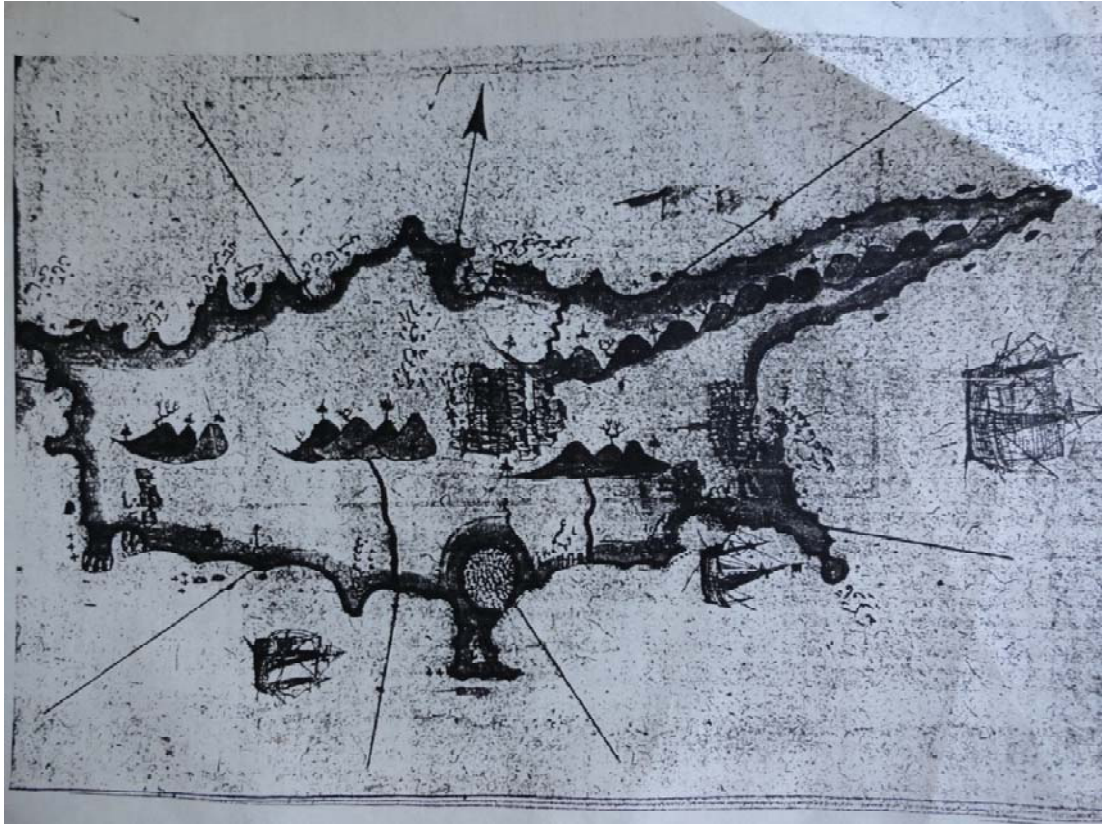
030 01 16 89/10

HARİTALAR

KTMA, KL No: 3, DN: 158.

1571’de Magosa Kuşatması Sırasında Osmanlı Ordusunun Konumunu Gösteren Harita

1922-1982
60 yıl Türk boyunduruğu
60 yıllık baskı ve mezalim

1922-1982
60 YEARS TURKISH YOKE
60 YEARS OF VIOLENCE AND ATROCITIES

Türk baskısına karşı savaş
vatani kurtar

Not:

Türkiye'yi parçalanmış ve 5 mustakil devlete bölen Doğu Trakya ile Marmara'yı Yunanistan'a terkedilmiş olarak gösteren bu "harita" Yunanistan Kültür Bakanı Melina Merkuri tarafından renkli olarak 300 bin adet bastırılmıştır. Batı Avrupa'daki basın, ajans ve muhtelif türdeki kuruluşlara posta ile gönderilmiştir.

F KABULÜ

miktardalarda pirinç
yükleme ve kısa me
ti için teklif kabul

en geç 13 Mart 1975
ünü ö.e. saat 09.00'a
ezi ihale Komisyonu
una atılmalıdır.
e ilgili bilgi, nümune
Merkezi ihale Komis
temin edilebilir.

ihale Komisyonu
Maliye Bakanlığı

n Sekreter

anıyor

asiboğulları Elekt
hitliği yazıhanesin
ecek bir bayan sek
or.

at
üftü Raci Sok.
Lefkoşa

NLU MUSA DIRIYOR

Lokantasında gü
atında şiş kebabi
ve her nevi yemek
ile hummus bula

MUSA KAMİL
Hürriyet Sok.
Hastahane yanı
Tel : 627
Lefkoşa

ÇAHTAR

Sovyetler Aden ve Somaliyi ABD ise
Ummanı kullanıyor

AMERİKAN VE SOVYET BİRLİKLERİ HİNT OKYA- NUSUNDA ÜSLENDİ

LONDRA — Londrada faaliyetlerini sürdüren Devrimci Savaşları Araştırma ve İnceleme Enstitüsü'ne göre Sovyetler Birliği Somali ve Aden'deki üslerinin yardımıyla Süveyiş kanalının Güney kesimlerini kontrolü altında tutmaktadır.

Enstitünün raporuna göre Kuzey Afrika'nın en yoksul ülkelerinden biri olarak tanınan üç milyon nüfuslu Somali, gide rek bir Sovyet peyki hali ne gelmektedir.

Enstitünün yönetmeni olan tarihçi ve siyasal bilimci Brian Crozier hazırladığı raporunda şöyle demektedir:

Somalinin bugünkü durumu Küba'nın ya da 1972'de Sovyet askeri danışmanlarının sınır dışı edilmesinden önce Mısır'ın durumuyla kıyaslanabilir.

Crozier'in raporuna göre Sovyetler, Somalideki bütün hava alanları ve üsleri ellerinde bulundurmakta ve buradan kalan Sovyet TU-9 T uçakları bütün Hint okyanusu, Kızıl Deniz ve Aden Körfezi'ni devriye gezerek gözleyebilmektedirler.

Raporda ayrıca şunlar belirtilmektedir. Sovyetle

rin bölgedeki deniz gücü yığınakları bütün hızıyla sürdürülmektedir. Bu arada Hint okyanusundaki Sovyet denizaltılarının etkinliklerini gözleyen Aden Körfezinde gizli tutulan en az bir Sovyet üssü bulunmaktadır. Sovyetlerin varlıkları en çok Aden körfezinde doğal derin bir liman olan Berberiya'de görülmektedir. Bu liman 12 bin ton ağırlığındaki gemileri barındıracak güçtedir ve Sovyet gemileri buraya sık sık uğramaktadırlar.

Rapora göre bunların dışında Sovyetler Aden limanını ve daha önce belirtmiş olan gizli denizaltı üssünü kullanmakta Güney Yemende ayrıca birçok askeri üs bulundurmaktadır.

Raporda Sovyetlerin Somaliye yaptıkları ziyaretin 1972'de Sovyet Savunma Bakanı Mareşl Andrey Grecko'nun ziyaretine başladığı da ifade edilmiştir.

Bilindiği gibi Amerika Birleşik Devletlerinin 7. Flosu bir ay önce Umman'da üslenmiş ve bu bölgedeki gelişmeleri yakından izlemeğe başlamıştır.

TÜRK
VE SPOR

ÖN

Kulübü
çirebilme
gün ö.e. s
nda Şevk
pılacak
rica olun

Ş A F

Bu

Sinemamız
duyar. Ünlü ko
kahkaha içerisi

WHAT

Kurucu Meclis üyeleri and içti

[illegible]

Çekilişler	Biramiye	Kazanan N
Birinci Çekiliş	£1000.000	092
İkinci Çekiliş	100.000	055
Üçüncü Çekiliş	50.000	085
Dördüncü Çekiliş	40.000	074
Beyaz Çekiliş	30.000	067
Altıncı Çekiliş	20.000	257
Son dört rakam	10.000	750
Son dört rakam	5.000	750
Son üç rakam	3.000	80
Son üç rakam	2.000	43
Son üç rakam	1.000	43
Son tek rakam	0.100	

Bərcləmə	Kəşafat №	İstəmə
100,000	00230	İstəmə
100,000	00545	İstəmə
30,000	09854	İstəmə
100,000	07453	İstəmə
100,000	06777	İstəmə
20,000	25778	İstəmə
20,000	26576	İstəmə
3,000	7501	İstəmə
3,000	8009	İstəmə
2,000	452	İstəmə
458	458	İstəmə
1,100	7	İstəmə

1) Kurucu Meclis hem yeni bir anayasa yapma ile görevli bir Meclis'tir, hem de bunun yanı sıra Yasama görevini de sürdürmektedir. Kurucu Meclis haliken Meclis'tir demektir. Bu Meclis'te haliken meclisleri ve devleti aygıt olguları içinde tartışılacak ve kararlar alınacaktır. (Devamsı Sayfa 4'te)

Kıbrıs Türk Federe Devleti

Anayasa Taslağı

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL İLKELER

Kıbrıs Türk Federe Devletinin Nitelikleri:

Madde 1: Kıbrıs Türk Federe Devleti, demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan laik bir Cumhuriyettir.

Madde 2: Kıbrıs Federal Cumhuriyetine, belli konularda açıkça tanınan yetkileri dışında, Kıbrıs Türk Federe Devleti bütün yetkileri kullanır ve gereken örgütle ri kurar.

RESMİ DİL:

Madde 3: Kıbrıs Türk Federe Devletinin resmi dili Türkçedir.

Temel Hak ve Özgürlükler:

Madde 4:

(1) Herkes, Avrupa İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Sözleşmesinde belirtilen kişilik, bağı, dokunulmaz, devredilemez, vazgeçilmez temel hak ve özgürlüklere sahiptir.

(2) Temel hak ve özgürlükler **özgürce dokunulmaz**, kamu yararı, kamu düzeni, genel sağlık, sosyal adalet, ulusal güvenlik, genel sağlık ve kısırların can ve mal güvenliğini sağlamak gibi nedenlerle ancak yasalara kısıtlanabilir.

Seçme, Seçilme ve Halk Oylamasına Katılma Hakları:

Madde 5:

(1) On sekiz yaşını bitirmiş olan her erkek her Türk vatandaşına katılma; yir mi beş yaşını bitirmiş olanlar da seçilme hakkına sahiptir.

(2) Seçimler, serbest, eşit, gizli, tek dönemli, genel oy, açık sayım ve doküman ilke lerine uygun olarak yapılır.

(3) Seçimler ve halk oylaması ile ilgili Kurullar, seç me ve seçilme nitelikleri ya sa ile düzenlenir.

SIYASİ PARTİLER:

Madde 6:

(1) Siyasî partilerin organ ları, yönetimi, programları ve faaliyetleri, insan hak ve özgürlüklerine dayanan de mokratik ve laik Cumhuri yet ve Atatürk ilkelerine uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır.

(2) Siyasî partilerin kapatılma hakkındaki davalar, Anayasa Mahkemesi olarak Yüksek Mahkeme tarafın dan karara bağlanır.

VATAN HİZMETİ:

Madde 7:

(1) Vatan hizmeti, her Türk vatandaşının hakkı ve ödevidir.

(2) Vatan hizmetinin gü venlik kuvvetlerinde veya kamu hizmetlerinde, ne se kildir yerine getirileceği, gü venlik kuvvetlerinin kurulu su, görev ve yetkileri yasay la düzenlenir.

İKİNCİ BÖLÜM

YASAMA

Madde 8: Kıbrıs Türk Federe Devletinin yasama yetkilerini, her yıl için ge nel oyla seçilen otuz millet vekilinden oluşan Kıbrıs

Türk Federe Meclisi kullanır.

AND İÇME:

Madde 9: Kıbrıs Türk Federe Meclisi üyeleri gö revlere başlarken şöyle and içebilir:

"Kıbrıs Türk Federe Dev letinin bütünlüğünü koruy acağım, insan haklarına, de mokratik, laik ve sosyal hu kuk devleti ve Atatürk ilke lerine saygı göstereceğime, ulusumun mutluluğu için çalışacağım namusum üze rine söz veririm."

Kıbrıs Türk Federe Meclisi nin Görev ve Yetkileri:

Madde 10: Yasa koymak, değiştirmek ve kaldırmak, bütçe ve kesin hesap tasarı larını görüşmek ve kabul et mek; genel ve özel af ilânı na, mahkemelerce verilip kesilen ölüm cezalarının yerine getirilmesinin yetki lerindedir.

Kıbrıs Türk Federe Mec lisinin Çalışma Düzeni:

Madde 11:

(1) Kıbrıs Türk Federe Meclisi, her yıl Ekim ayı nın ilk iş gününü kendiliğ in den toplar.

(2) Kıbrıs Türk Federe Meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar ve rir.

(3) Kıbrıs Türk Federe Meclisi çalışmalarını kendi yapacağı içtüzüğe göre yürü tür.

(4) Meclis ne zaman ve ne kadar tatil göreceğine kendisi karar verir.

(5) Kıbrıs Türk Federe Meclisi, Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı, Kıbrıs Türk Federe Meclisi Baska nı veya yedi milletvekilini istemi üzerine olağanüstü toplantıya çağırabilir.

Kıbrıs Türk Federe Mec lisi Seçimleri:

Madde 12:

(1) Kıbrıs Türk Federe Devleti, nüfus esasına göre seçim bölgelerine ayrılır. Seçim sistemi ve her seçim bölgesinin çıkaracağı mi lletvekilli sayısı yasa ile dü zenlenir.

(2) Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri yeni Meclis seçilene kadar sürer.

(3) Ara seçimleri, her yıl belli bir zamanda yapı lır. Genel seçimlerin yapı lmasına bir yıl kala ara seç mi yapılır.

(4) Olağanüstü nedenler le seçimin yapılması olana ğı yoksa, seçimler bir yıl süreyle Kıbrıs Türk Fe dere Meclisi tarafından erte lenir. Seçimlerin ertelen mesi karar, üye tam sayı sının üçte ikisinin oyu ile al ınır.

Kıbrıs Türk Federe Mec lisi Seçimlerinin Yenilenme si:

Madde 13:

(1) Kıbrıs Türk Federe Meclisi, seçiminin yenilen mesi, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verebilir.

(2) Yürürlükte olan yasama arasında, Devletin işlemleri ni güçleştirecek bir duru

mun çıkması ve bunun sür mesi halinde, Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı, Kıbrıs Türk Federe Meclisi seçimlerinin yenilenmesi ne karar verebilir.

(3) Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı, Meclisin seçiminin yenilenmesini ka rarlaştırırken, Kıbrıs Türk Federe Meclisi Başkanı ile Kıbrıs Türk Federe Bakan lar Kurulunun görüşünü alır.

Yasama Dokunulmazlığı:

Madde 14:

(1) Milletvekilleri Kıbrıs Türk Federe Meclisindeki oy ve sözlerinden, bunları dışarda tekrarlamaktan ya da açığa vurmaktan sorum lu tutulamazlar.

(2) Seçimden önce veya sonra suç işlediği ileri sür ülen milletvekilleri, Kıbrıs Türk Federe Meclisinin ka rarı olmadıkça tutuklanamaz ve yargılanamaz.

Ölüm veya beş yıl veya da ha çok hapis cezasını gerek tiren ve suçluluğu durumu bu kuralın dışındadır; an cak yetkili kişi, durumu he men Kıbrıs Türk Federe Meclisine bildirmek zorundadır.

(3) Seçimden önce veya sonra milletvekili hakkında verilmiş olan cezanın yeri ne getirilmesi, dönmeye son na bırakılır. Milletvekilli ği süresince zaman aşımı iş lemez.

Milletvekilliğinin Sona Er mesi:

Madde 15:

Milletvekilliğinin, seçilme ve engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giyme si, cezaletmesi, kısıtlanması, milletvekilliği ile bağlama yan bir görevi kabul etme si bir ay süre ile özürlü ol ma veya izinsiz olarak Kıbrıs Türk Federe Meclisinin çalışmalarına katılmaması hallerinde, milletvekilli ği so na erer.

Milletvekilliğinin sona ermesine, Kıbrıs Türk Federe Meclisi karar verir.

Milletvekilliği ile Bağda şmayan Görevler:

Madde 16:

(1) Kıbrıs Türk Federe Meclisi üyeleri, Devlet ve ya diğer kamu kuruluşları nı da görev alamazlar ve bun ların herhangi bir yüklen me isini, doğrudan doğru ya veya dolaylı olarak ka bul edemezler.

(2) Kıbrıs Türk Federe Meclisi üyeliği ile bağda şmayan diğer görevler ve iş ler yasa ile sınırlanır.

ÖDENEKLERİ:

Madde 17:

Milletvekillerinin ödenek leri yasa ile sınırlanır.

Yasaların Yapılışması:

Madde 18:

(1) Yasa önermesi Kıb rıs Türk Federe Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir.

(2) Kıbrıs Türk Federe Meclisinde, Kıbrıs Türk Fe dere Bakanlar Kurulu tas ariyatı veya Kıbrıs Türk Fe dere Bakanlar Kurulunca binişmen yasa önerileri öncelikle görüşülür.

(3) Kıbrıs Türk Federe

Devleti Başkanı, Kıbrıs Türk Federe Meclisince ka bul edilen yasaları, ya on gün içinde yayımlar, ya da bir daha görüşülmek üzere Meclise geri gönderir veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine halkoylamasına su nar.

Kıbrıs Türk Federe Meclisi, geri gönderilen ya sayı değiştirerek veya aye nen üye tam sayısının üçte ikisinin oyu ile kabul ede rse, yasa Devlet Başkanınca yayımlanır.

(4) Halkoylamasına ka bul edilen yasalar on gün içinde Resmi Gazetede Dev let Başkanınca yayımlanır.

Bütçenin Görüşülmesi ve Kabulü:

Madde 19:

(1) Bütçe tasarısı Kıbrıs Türk Federe Bakanlar Ku rulu tarafından, mali yıl ba şından en az iki ay önce Kıbrıs Türk Meclisine sunu lur.

(2) Bütçe Komisyonu en geç bir ay içinde bütçe ko nusundaki çalışmaları bi tirir.

(3) Milletvekilleri, bütçe tasarısının Kıbrıs Türk Fe dere Meclisi Genel Kurulu nda görüşmesi sırasında gider artırıncı veya belli ge rirleri azaltıcı önerilerde bu lunamazlar.

VERGİ ÖDEME:

Madde 20:

(1) Herkes, kamu gider lerini karşılamak üzere, mali celine göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

(2) Mali yükümlülükler yasa ile konur. Mali yüküm lülüklerin alt ve üst sınırları yasa ile belirlenir.

Kıbrıs Türk Federe Bakan lar Kurulunun Kararı ile, mali yükümlülükler bu sınırl ar içinde değiştirilebilir.

(3) Gervye yürürlükte mali yükümlülükler konulamaz.

Üçüncü Bölüm

YÜRÜTLME

Yürütme Görevi ve Yetki si:

Madde 21:

Kıbrıs Türk Federe Dev letinin yürütme görevi ve yetkisi Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı ve Bakan lar Kurulu tarafından yer ne getirilir ve kullanılır.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı:

Madde 22:

Kıbrıs Türk Federe Dev leti Başkanı yedi yıl için ge nel oyla seçilir.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanının And İçmesi:

Madde 23:

Kıbrıs Türk Federe Dev leti Başkanı yedi yıl için ge nel oyla seçilir.

"Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin bütünlüğünü ko ruyacağım, Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasasına ve yasalarına uyacağım, bunları savunacağım, in san haklarına, demokratik, laik ve sosyal hukuk devle ti ve Atatürk ilkelerine say gı göstereceğime, ulus umun mutluluğu için çalış acağım namusum üzerine söz veririm"

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanının Partisi ile İliş ki:

Madde 24:

Kıbrıs Türk Federe Dev leti Başkanı partili ise par tisinin kararları ile bağıl değildir, bağımsız hareket eder.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanının Görev ve Yetki leri:

Madde 25:

(1) Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı, Kıbrıs Türk Federe Devletinin ve güvenli k kuvvetlerinin başı dur.

(2) Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı, Kıbrıs Türk Federe Devleti Ana yasasına saygılı, kamu işle rinin kesintisiz ve düzenli yürütülmesini ve devletin devamlılığını sağlar.

(3) Devlet güvenliğinin tehlikeye düşmesi ve Ana yasada yer alan kuralhala rın işlenmesi hallerinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı, Bakanlar Kurulu, Kıbrıs Türk Federe Meclisi Başkanı, Kıbrıs Türk Federe Yüksek Mahkemesi Bas kanı ve Kıbrıs Türk Federe Devleti Bassavasının gö rümlerini alarak istisnai ve geçici olarak gereken tedbir leri alır.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanının Sorumluluğu:

Madde 26:

(1) Kıbrıs Türk Federe Meclisi, Devlet Başkanını vatan hainliğinden dolay ı, üye tam sayısının en az üç te birinin oyuyla, bütçe, üye tam sayısının en az üç te ikisinin vereceği kararla suçlayabilir.

(2) Devlet Başkanı, Ana yasa Mahkemesi olarak, Yüksek Mahkemede yargı lanır. Yüksek Mahkemenin suçlamayı yerinde görme si halinde, Devlet Başkanlığı görevi sona erer.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanına Vekillik Etme:

Madde 27:

Kıbrıs Türk Federe Dev leti Başkanının hastalık ve ya yurt dışına çıkma gibi nedenlerle geçici olarak gö revinden ayrılması halinde, görevine devinmeye kadarki her ne sebeple olursa olsun Devlet Başkanlığının hocal ması halinde, yenisi seçilme ye kadar Kıbrıs Türk Fe dere Başkanı, Devlet Bas kanlığına vekillik eder. Bu teklifte, Başbakan Kurulu Oylerinden birini Başba kan vekili olarak atar.

Kıbrıs Türk Federe Bakan lar Kurulu:

Madde 28:

(1) Kıbrıs Türk Federe Bakanlar Kurulu, Devlet Başkanı, Başbakan ve Ba kanlardan oluşur.

(2) Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı, Başbakan ı ve Başbakanın önerisi üze rine Bakanlar atar ve gerek tiğinde görevlerini son ve rir. Bakanların Kıbrıs Türk Federe Meclisi Üyeleri ara sında seçilmesi zorunlu de ğildir.

(3) Başbakan, Bakanlık lar arasında işbirliğini, Ba kanlar Kurulunun genel si yasetinin yürütülmesini ve yasaların uygulanmasını sağlar.

(4) Bakanlar Kurulu, Devlet Başkanı başkanlık eder. Başbakan, Devlet Başkanının istemi üzerine, belli bir gündem için, Bakanlar Kuruluna başkanlık edebilir.

(5) Başbakan ve Bakan olan milletvekilleri, Kıbrıs Türk Federe Meclisi üyeliğini kaybetmezler. Kıbrıs Türk Federe Bakanlar Kuruluna Meclis dışından girmiş olan Bakanlar, yasama dokunulmazlığından aynen yararlanırlar fakat Kıbrıs Türk Federe Meclisinde oy kullanamazlar.

Kıbrıs Türk Federe Bakanlar Kurulunun Sorumluluğu:

Madde 29:

(1) Kıbrıs Türk Federe Bakanlar Kurulunun programından ve uygulanmasından veya önemli bir politika girişiminden Kıbrıs Türk Federe Meclisine karşı Başbakan sorumludur.

(2) Başbakana karşı birinci fıkradaki konularda Meclise verilecek güvensizlik önergesi, en az yedi milletvekili tarafından imzalanmış olmalıdır.

(3) Güvensizlik önergesi nin gündeme alınıp alınma yacağı, verilinden sonraki ikinci birleşimde karara bağlanır. Güvensizlik önergesi üzerine yapılan genel görüşmeler bittikten sonra aradan tam bir gün geçmedikçe güvensizlik önergesi oylanamaz.

(4) Güvensizlik önergesi Meclisin üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul edilirse, Başbakan istefasını Devlet Başkanına sunar.

Yasa Gücünde Kararname:

Madde 30:

(1) Ekonomik konularda ivedilik varsa, Bakanlar Kurulu, yasa gücünde kararname çıkarabilir. Yasa gücündeki kararname Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girer. Yasa gücündeki kararname, Kıbrıs Türk Federe Meclisi tarafından

kaldırılana veya değiştirilene ya da Anayasa Mahkemesi olarak Yüksek Mahkemece iptâl edilene kadar yürürlükte kalır.

(2) Yasa gücündeki kararnameyle, yeni mali yükümlülükler getirilemez, kişisel ve siyasal hak ve özgürlükler kısıtlanamaz.

DİŞ YARDIM:

Madde 31:

Kıbrıs Türk Federe Devleti, yabancı devletlerden ve uluslararası kuruluşlardan kültürel, sosyal, ekonomik mali ve teknik alanlar da her türlü yardım alma ya yetkilidir.

SIKI YÖNETİM

Madde 32:

(1) Savaş gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması, Kıbrıs Türk Devletinin içten veya dıştan tehlikeye düşmesi, Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasasının tanındığı özgür, demokratik düzeni ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri gibi, nedenlerle Kıbrıs Türk Federe Bakanlar Kurulunca iki aya kadar sıkı yönetim ilân edilebilir.

(2) Sıkı yönetim kararı, hemen Kıbrıs Federe Meclisinin onaylamasına sunulur.

(3) Sıkı yönetim, yasa ile düzenlenir.

YÖNETSEL YAPI:

Madde 33:

(1) Bakanlıklar, yasanın öngördüğü sayı ve ilkelere uygun olarak Başbakanın önerisi ve Devlet Başkanının onayı ile kurulur. Bakanlığın iç örgütlenmesi, Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir tüzüğe düzenlenir.

(2) Kıbrıs Türk Federe Devleti, yönetsel ve yerel kuruluşlara ayrılarak yönetilir.

(3) Yerel kuruluşların gene karar organları seçim le işbaşına gelir. Özel kuruluşların görev ve yetkileri yasalarla belirlir.

KAMU GÖREVLİLERİ:

NİN ATANMALARI:

Madde 34:

(1) Sivil ve güvenlik görevlileri Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanınca atanır. Devlet Başkanı bu yetkisini, başka makam ve ya kuruluşlar eliyle de kullanabilir.

(2) Yüksek Mahkeme Başkan ve üyeleri Bakanlar Kurulu kararı ile; üst kademe yöneticileri, ilgili Bakan, Başbakan ve Devlet Başkanının imzasını taşıyan kararname ile atanır.

MALİ DENETİM:

Madde 35:

(1) Mali denetim organı olma Sayıştay kamu gelir ve giderlerini denetler, ve sonucunu Kıbrıs Türk Federe Meclisine ve Kıbrıs Türk Federe Bakanlar Kuruluna bildirir. Mali konularda, Meclise ve Bakanlar Kuruluna yardım eder.

(2) Sayıştayın kuruluş ve işleyişi yasa ile düzenlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM YARGI YETKİSİ:

Madde 36:

(1) Kıbrıs Türk Federe Devletinde yargı yetkisi bağımsız mahkemelere kullanılır.

(2) Mahkemelerin kuruluş, görev ve yetkileri yasa ile düzenlenir.

(3) Yargıçlar, görevlerin de bağımsızdırlar. Anayasa, yasaya, hukuka ve vicdani kanaatlara göre hüküm verirler.

(4) Yargıçların nitelikleri, atanmaları, hakları, yükümlülükleri, mahkemelerin bağımsızlığı ve yargı güvencesi ilkelerine göre yasaya düzenlenir.

KIBRIS TÜRK FEDERE YÜKSEK MAHKEMESİ:

Madde 37:

(1) Kıbrıs Türk Federe Devleti Yüksek Mahkemesi bir Başkan ve dört üyeden oluşur.

(2) Yüksek mahkeme,

Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi görevlerini yapar.

(3) Yüksek Mahkeme, Başkan ve dört üye ile toplanarak Anayasa Mahkemesi, Başkan ve iki üye ile veya sadece üç üye ile toplanarak Yargıtay veya Yüksek İdare Mahkemesi olarak görev yapar.

(4) Yüksek Mahkemenin kararları kesindir. Yüksek Mahkemenin kuruluşu, işleyişi, görev ve yetkileri yasa ile düzenlenir.

BEŞİNCİ BÖLÜM GEÇİCİ KURALLAR

Geçici Madde 1:

(1) 16 Ağustos 1960 tarihli Anayasanın ve bu Anayasaya uygun olarak, 21 Aralık 1963 tarihine kadar kabul edilmiş mevzuatın; 28 Aralık 1967 tarihli Kıbrıs Türk Yönetimi Temel Kurallarının ve taddillerinin ve bunlara uygun olarak kabul edilmiş mevzuatın; Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Yürütme Kurulu ve Meclisinin 13 ve 18 Şubat 1975 tarihlerinde birleşik olarak yaptıkları toplantılarda alınan kararların ve bunlara uygun olarak kabul edilmiş mevzuatın;

Bu Anayasanın kurallarına aykırı olmayanları, yürürlükte kalır.

(2) Bu Anayasada öngörülen yasalar yürürlüğe konulana ve örgütler kurulana kadar mevcut mevzuat yürürlükte kalır ve örgütler görevlerine devam ederler.

Geçici Madde 2:
Kıbrıs Federal Cumhuriyetinin Anayasası yürürlüğe girince Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasasında gerekli değişiklikler yapılır.

KURUCU MECLİS

Geçici Madde 3:

Bu Anayasaya göre kurulan Kıbrıs Türk Federe Meclisinin toplanmasıyla, Kurucu Meclisin hukuki

varlığı sone erer ve kendiliğinden dağılır.

DEVLET BAŞKANI:

Geçici Madde 4:

Bu Anayasaya göre seçilen Devlet Başkanı görev ve başladığı gün, mevcut Devlet Başkanının görevi sona erer.

BAKANLAR KURULU:

Geçici Madde 5:

Bu anayasaya göre seçilen Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı. Kıbrıs Türk Federe Meclisi seçimi yapıp göreve başladıktan sonra, bu Anayasa gereğince Kıbrıs Türk Federe aB kanlar Kurulunu kurar. Mevcut Bakanlar Kurulunun görevi sona erer.

SEÇİMLER:

Geçici Madde 6:

Bu Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, olağanüstü bir durum olma dıkça, milletvekillerinin ve Devlet Başkanının seçimleri altı ay içinde yapılır. Seçim tarihleri Kurucu Meclis tarafından saptanır.

ALTINCI BÖLÜM:

SON KURALLAR

Anayasada Değişiklik

Yapma:

Madde38:

(1) Anayasa kurallarının değiştirilmesi, kaldırılması veya yeni kurallar konulması Kıbrıs Türk Federe Meclisinin en az yedi üyesinin önerisi ve üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun oyu ile olur.

(2) Anayasanın yukarıda öngörülen değişiklikleri halk oylamasından sonra kabul edildiği takdirde, Resmi Gazetede, Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanınca yayınlanarak yürürlüğe girer.

Anayasanın Yürürlüğe Girmesi:

Madde 39:

Bu Anayasa halk oylamasına sunulup oylamaya katılanların çoğunluğu ile kabul edilince, Kıbrıs Türk Federe Devletinin Anayasası olur ve Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanınca Resmi Gazetede yayınlanır ve yürürlüğe girer.

The Daily Telegraph

1 / 1 / 1964

TURKISH HOMES WERE ABLAZE

"... Several Turkish homes were ablaze tonight in the Omorphita area of Nicosia, and others were looted by Greek irregulars. This has brought new tensions to the situation."

TÜRK EVLERİ ALEV ALEV

"... Bu gece Lefkoşa'nın Omorphita bölgesindeki Türk evlerinden bazıları alev alev yanmakta ve diğerkleri de Rum çapulcular tarafından yağmalanmaktaydı. Bu, söz konusu durumu daha da gerginleştirmekteydi..."

BİR TÜRK AİLESİNİN RUM CANİLERİ TARAFINDAN NASIL KATLEDİDİĞİNİ BİR GÖZ ŞAHİDİ ANLATIYOR...

Bu evde, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı Doktoru Binbaşı Dr. Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğu, Binbaşı'nın Alaydaki görevinde olduğu sırada, korunmak için sığındıkları banyo odasında canı Rumlar tarafından kahbece ve acımasızca şehit edilmişlerdir. İşte Rum barbarlığına güzel bir örnek sayılan bu olaya sahne olmuş binada bulunuyorsunuz. Şimdi olay esnasında bu evde yaralananlar arasında olan Hasan Yusuf Gudum'un anlattıklarını dinleyelim: 24 Aralık 1963 gecesi, eşim Feride'yle komşumuz Binbaşı İlhan'ın evindeydik. Yine komşularımızdan Meriç (Mora)'lı Ayşe Hanım, kızı Işıl ve Ayşe Hanımın kızkardeşi Növbber de bizimle beraberdi. Akşam yemeğini yiyorduk. Ansızın Kanlı Dere tarafından eve kurşun yağmaya başladı. Kurşunlar yağmur gibi yağıyordu. Bulunduğumuz yemek odası tehlikeliydi. Çabucak banyoya koştuk. Burasının daha güvenli olduğunu düşünmüştük. Dokuz kişiye. Eşimden başka herkes banyoya sığınmış, eşim tuvalete saklanmıştı. Korku ve dehşet içinde bekledik. Binbaşı Doktorun hanımı bayan İlhan banyoda, kollarında çocukları Murat, Kutsi ve Hakan olduğu halde ayakta duruyordu. Ansızın sokak kapısının büyük bir gürültü ile kırıldığını işittik. Makineli tüfeklerle eve giren Rumlar, her tarafı taramaya başlamışlardı. Birara Rumca bir sesin 'Taksim istersiniz ha!' diye bağırdığını işittim. Tekrar kurşun yağmuru başlamıştı. Bayan İlhan üç çocuğuyla birdenbire küvetin içine yığılmıştı. Vurulmuşlardı. Bu esnada banyoya giren Rumlar, silahlarındaki kurşunları tekrar üzerimize boşalttı. Binbaşı'nın çocuklarından birinin inlemesini işittim ve kendimden geçtim, bayılmışım. İki-üç saat sonra ayıldığım zaman Bayan İlhan'ın ve çocuklarının küvette ölü yattıklarını gördüm. Ben ve diğer komşular ağır yaralıydık. Eşime ne olmuştu, acaba? Derhal tuvalete koştum. Yerde yatıyordu, en vahşi bir şekilde öldürülmüştü. Sokaktan silah sesleriyle karışık "İmdat! Yetişin! Bizi kurtaracak yok mu?" Feryatları geliyordu. Çok korkmuştum. Yatak odasına geçtim ve karyolanın altına saklandım. Bir saat daha geçmişti. Uzaktan silah sesleri gelmeye devam ediyordu. Ağzım kupkuruydu. Karyolanın altından çıkıp biraz su içerek tekrar banyoya geçtim. Bir saat önceki gibi, herkes olduğu yerde duruyordu. Yaralı olan Ayşe Hanım'a ve Növbber Hanım'a da su verdim. Sabah saat beşe kadar banyoda bekledik. Hiç sabah olmayacak sanmıştım. Hepimiz yaralıydık ve hastaneye gitmemiz gerekiyordu. Növbber'le ben yürüyebiliyorduk. Yardım buluruz umuduyla sokağa çıkmaya karar verdikve Köşklüçiftliğe kadar yürüdük. Orada bazı kimselere rastladık. Bizi alıp hastaneye götürdüler. Yolda giderken evde daha yaralıları bulunduğunu söyledim. Hastanede üç gün kaldıktan sonra uçakla Ankara'ya tedaviye gönderildim. Ankara'da dört ay tedavi gördüm. Kıbrıs'a dönüşümde uçak alanında Rumlar tarafından tutuklandım. Bu anlattıklarımı, tutukluluğum esnasında Rumlara da anlattım. Sonra serbest bırakıldım.

AN EYE-WITNESS ACCOUNT OF HOW A TURKISH FAMILY WAS BUTCHERED BY GREEK TERRORISTS

The wife and the three infant children of Dr. Nihat İlhan, a Major on duty at the camp of the Cyprus Turkish Army Contingent, are mercilessly and dastardly shot dead while hiding in the bathroom of their house, by maddened Greeks who broke into their home. A glaring example of Greek barbarism. Let us now listen to the relating of the sad incident told by Mr. Hasan Yusuf Gudum, an eye witness, who himself was wounded during the same terrible event. "On the night of the 24th of December, 1963 my wife Feride Hasan and I were paying a visit to the family of Major Dr. Nihat İlhan. Our neighbours Mrs. Ayşe of Mora, her daughter Işıl and Mrs. Ayşe's sister Növbber were also with us. We were all sitting having supper. All of a sudden bullets from the Pedieos River direction started to riddle the house, sounding like heavy rain. Thinking that the dinning-room where we were sitting was dangerous, we ran to the bathroom and toilet which we thought would be safer. Altogether here we were nine persons. We all hid in the bathroom except my wife who took refuge in the toilet. We waited in fear. Mrs. İlhan, the wife of Major Doctor, was standing in the bath with her three children Murat, Kutsi and Hakan in her arms. Suddenly with a great noise we heard the front door open. Greeks had come in and were combing every corner of the house with their machine gun bullets. During these moments I heard voices saying, in Greek, "You want Taksim Eh" And then bullets started flying in the bathroom. Mrs. İlhan and her three children fell into the bath. They were shot. At this moment the Greeks, who broke into the bathroom emptied their guns on us again. I heard one of the Major's children moan, then I fainted. When I came to myself 2 or 3 hours later, I saw Mrs. İlhan and her three children lying dead in the bath. The rest of the neighbours and I in the bathroom were all seriously wounded. But what had happened to my wife? Then I remembered and immediately ran to the toilet, where, in the doorway, I saw her body. She was brutally murdered. In the street amidst the sound of shots I heard voices crying "Help, help. I there no one to save us?" I became terrified. I thought that if the Greeks came again and found that I was not dead they would kill me. So I ran to the bedroom and hid myself under the double-bed. An hour passed by. In the distance I could still hear shots. My mouth was dry, so I came out from under the bed and drank some water. Then I put some sweets in my pocket and went back to the bathroom, which was exactly as I had left it an hour ago. There I offered sweets to Mrs. Ayşe, her daughter and Mrs. Növbber who were all wounded. We waited in the bathroom until 5 o'clock in the morning. I thought morning would never come. We were all wounded and needed to be taken to hospital. Finally, as we could walk, Mrs. Növbber and I, went out into the street hoping to find help and walked as far as Koshklu Chiftlik. There, we met some people who took us to hospital where we were operated on. When I regained consciousness I said that there were more wounded in the house and they went and brought Mrs. Ayşe and her daughter. After staying three days in the hospital I was sent by plane to Ankara for further treatment. There I have had four months treatment but still I cannot use my arm. On my return to Cyprus, Greeks arrested me at the airport. All I have related to you above, I told the Greeks during my detention. They released me".

The Daily Herald

1 / 1 / 1964

IN A SILENT VILLAGE IN ONE NIGHT OR-TERROR 350 MEN, WOMEN AND CHILDREN VANISHED

In this village of slame today I found grim evidence of the ha between Greek and Turks that has bedeviled this beautiful island. A few days ago. 1.000 people lived here in their solid stone built homes which hug the coast road to Kyrenia 13 miles from Nicosia. Then in a night of Terror 350 villagers-men, women and children- vanished, they were all Turks. Today I was one of two British correspondents to drive to the village to investigate the mystery. In the dusty village street I found hungry Greek children playing listlessly. From doorways men and women eyed me suspiciously. When I asked where are the Turks the women averted their gaze. The men shuffled their feet and said "we don't know. They just left".

ISSIZ BİR KÖYDE BİR GECELİK TERÖRDE 350 KADIN, ERKEK VE ÇOCUK YOKEDİLDİ.

Bugün bu köyde bu güzel adayı çileden çıkaran Rumlar ve Türkler arasındaki nefretin korkunç kanıtlarına rastladım. Birkaç gün önce Lefkoşa'ya 13 mil uzaklıkta olan ve Girne sahil yolunu saran bu taştan evlerde 1000 kişi yaşıyordu. Daha sonra bir gece süren terörde kadın, erkek ve çocuklardan oluşan 350 köylü yokedildi. Hepsi Türktü. Bugün, bu gizemi araştırmak için köye gelen iki İngiliz muhabirinden biriydim. Tozlu köy sokaklarında kaygısızca oynayan aç rum çocuklarına rastladım. Kapı eşiklerinden adamlar ve kadınlar beni meraklı gözlerle izliyorlardı. Türklerin nerede olduğunu sorduğumda kadınlar gözlerini kaçırıldı. Adamlar ise ayaklarını yere sürüyerek " bilmiyoruz, ayrıldılar" dediler.

Peter Moorhead

Daily Express

28/12/1963

ON FOOT INTO CYPRUS'S DEVASTATED TURKISH QUARTER

In the Kumsal quarter at No:2 İrfan Bey Street we made our way into a house whose floors were covered with broken glass. A child's bicycle lay in a corner.

In the bathroom, looking like a group of waxworks, were three children piled on top of their murdered mother.

In a room next to it we glimpsed the body of a woman shot in the head.

KIBRIS'IN HARAP OLMUŞ TÜRK MAHALLESİNDE GEZİ

Kumsal Mahallesi, İrfan Bey Sokağı'ndaki döşemesi, kırık camlarla örtülü olan 2 numaralı eve girdik. Bir köşede bir çocuk bisikleti duruyordu.

Banyoda, balmumundan yapılmış gibi görünen üç çocuk, öldürülmüş annelerinin cesedi üstünde yığılmış durumda duruyordu. Yandaki odada ise başından vurulmuş bir kadın cesedini gördük.

Rene Mac.Coll and Daniel Mcgeachie

4. /1/ 1964

TURKS TO BE EXTERMINATED

"... On the Greek Cypriot Side extremists resent President Makarios's acceptance of British intervention and would have preferred the fighting to continue. Leading to the extermination of the Turkish community".

TÜRKLERİN YOKEDİLMESİ

"... Cumhurbaşkanı Makarios'un İngiliz müdahalesini kabul etmesine kızan Rum tarafındaki fanatikler çatışmanın devam etmesinden yanaydılar. Bu, Türk toplumunun yok edilmesine yol açacaktı..."

The Daily Herald

1 /6/ 1964

AN APPALLING SIGHT

And when I come across the Turkish homes they were an appalling sight. Apart from the walls they just did not exist. I doubt if a napalm bomb attack could have created more devastation. I counted 40 blackened brick and concrete "shells" that had once been homes. Each house had been deliberately fired by petrol. Under red tile roofs which had caved in, I found a twisted mass of bed springs. Children's cot and cribs, and ankle deep gray ashes of what had once been chairs, tables, wardrobes.

In the neighboring village of Ayios Vassilios, a mile away, I counted 16 wrecked and burned out homes, they were all Turkish. From this village more than 100 Turks had also vanished. In neither village did I find a scrap of damage to any Greek house.

DEHŞET VEREN GÖRÜNTÜLER

"... Ve Türk evlerine rastladığımda dehşet veren görüntülerle karşılaştım. Duvarlarından başka hiçbirşeyleri yoktu. Bir napalm bombasının bundan daha fazla hasar verebileceğinden kuşkuluydum. Bir zamanlar ev olan 40 tane kararmış tuğla ve beton kalıntısı saydım. Bütün evler kasıtlı olarak benzinle ateşe verilmişti. Çökmüş kırmızı kiremitli çatılar altında birbirine girmiş yatak yayları, çocuk karyola ve beşikleri, bir zamanlar sandalye, masa ve dolap olan nesnelerin bilek seviyesindeki gri küllerini buldum. Bir mil uzaktaki komşu köy Ayios Vassillios'ta ise hepsi Türklere ait olan yıkılmış ve yakılmış onaltı ev saydım. Bu köyde de 100'den fazla Türk kaybolmuştu. köylerden hiçbirinde zarar verilmiş Rum evine rastlamadım..."

Daily Express

28/12/1963

IN THE FORBIDDEN CITY

We went tonight into the sealed-off Turkish quarter of Nicosia in which 200 to 300 people have been slaughtered in the last five days. We were the first western reporters there and we have seen sights too frightful to be described in print. Horrors so extreme that the people seemed stunned beyond tears and reduced to a hysterical and mirthless giggle that is more terrible than tears.

YASAK ŞEHİRDE

Bu gece, son beş gün içinde 200 - 300 kişinin vahşice katledildiği Lefkoşa'nın kuşatılmış Türk semtine girdik. Buraya giren Batılı gazeteciler olarak, anlatılması mümkün olmayan çok korkunç manzaralar gördük. O kadar korkunç bir dehşet ki insanların yüzünde gözyaşlarının ötesinde şaşkına dönmüş bir vaziyette ve gözyaşlarından daha korkunç olan kontrolsüz ve neşesiz bir gülümseme ifadesi görülmekteydi.

Rene Mac.Coll and Daniel Mcgeachie

2 / 1 / 1964

MATCH IN THE POWDER KEG

"... The behavior yesterday of president Makarios was appallingly irresponsible. The first statement he gave " had decided" to abrogate the treaty of Guarantee with Britain, Greece and Turkey and the Treaty of Alliance with the two last. A second statement converted the "decision" into a declaration of intention. Even this watered-down version is match tossed into a powder-keg."

BARUT FIÇISI

"... Cumhurbaşkanı Makarios'un dünkü açıklaması korkunç derecede sorumsuzcaydı. Makarios ilk demecinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasındaki Garanti ve İttifak anlaşmasını sona erdirme kararı aldığını ifade etmiştir. İkinci demecinde ise bu kararı niyet deklarasyonuna çevirdiğini beyan etmiştir. Bu sulandırılmış şekil bile ortamı barut fiçisine çevirdi."

LE FIGARO

— 25-26/1/1964

"... I saw in a bathroom the bodies of a mother and three infant children murdered because their father was a Turkish officer ..."

"... Bir evin banyosunda babaları bir Türk subayı olduğu için öldürölen üç küçük çocuk ve annelerini gördüm..."

Mac Clos

RESİMLER

Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878 – 1978

Kıbrıs Tarihi Araştırma Cemiyeti Tarafından Yayınlanmıştır

1963 yılı Noeli ari-
fesinde katledilen Ay
Vasıl köyü Türk sakin-
lerinin 21 cesedinden
ikisi.

Cesedler, 13 Ocak
1964 günü İngiliz as-
kerleri ve Sent John
ambulans mensupları-
nın hazır bulunduğu
bir anda toplu bir me-
zarda meydana çıkarıl-
mıştı.

“Babaları bir Türk subayı olması bahanesi ile katledilen bir anne ve üç genç çocuğun cesedlerini bir banyo küvetinin içinde gördüm”

MAX CLOS, FIGARO, Ocak 1964

Yukarıda,
Çılgına dönmüş
Rum silâhli grupları
önünde hayatlarını
kurtarmak için ko-
şan kadın ve çocuk-
lar.

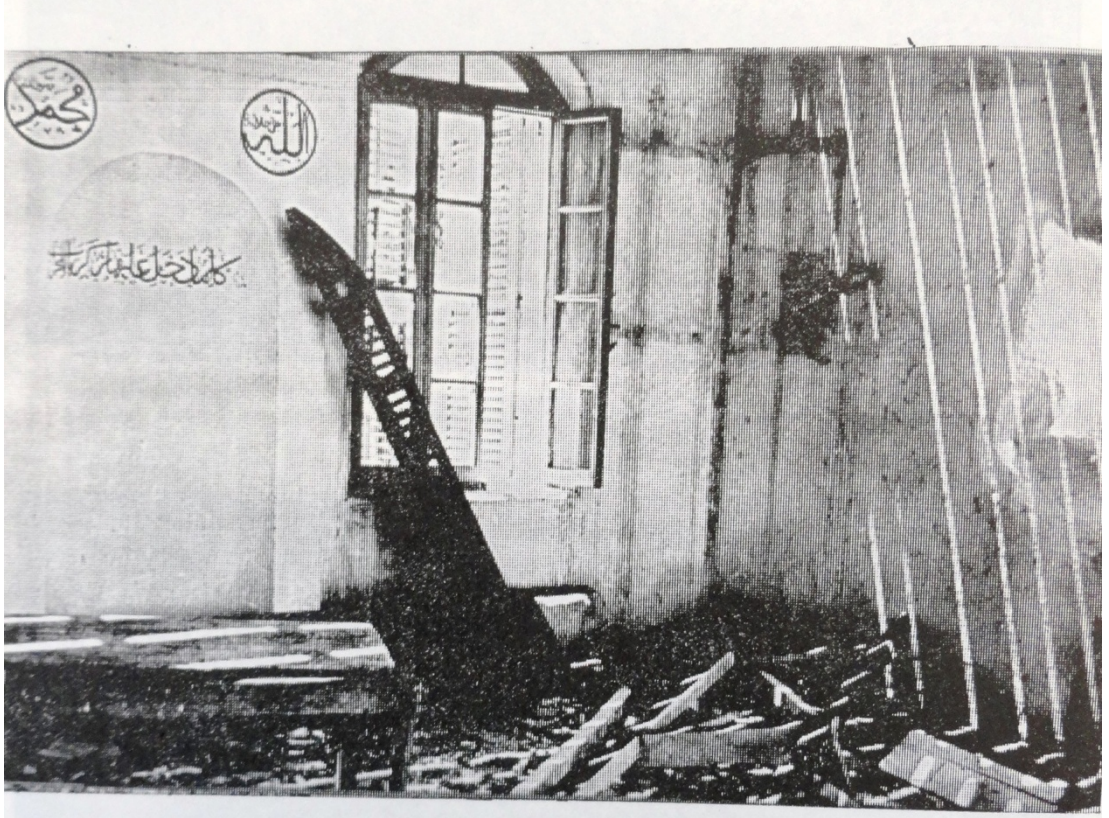
Sağda — Savunmasız
Türk köylüleri bir İn-
giliz devriyesi eşliğinde
daha salim bir bölgeye
gidiyor. ..

Soyulan ve yakılan evler.

Köylerin tümü yağma edilerek tamamen tahrip edildi.

Camiler dahi kurtulamadı.

Açık bir göçmen kampı.

Göçmen çocukları çadırların dışında ateşte ısınmaya çalışıyor.

Aç çocuklar eski samanlıklarda uyurken,

Anneleri insanlık dışı açlığa terketme embargolarına sert tepki gösteriyor.

Sağda — Makarios sorunun kendiliğinden çözümlenmekte olduğunu dünyaya ilân ediyor ve

Aşağıda — “Yunanistan - Kıbrıs - İlhak afişi altında kışkırtıcı demeçler vermeye devam ediyor.

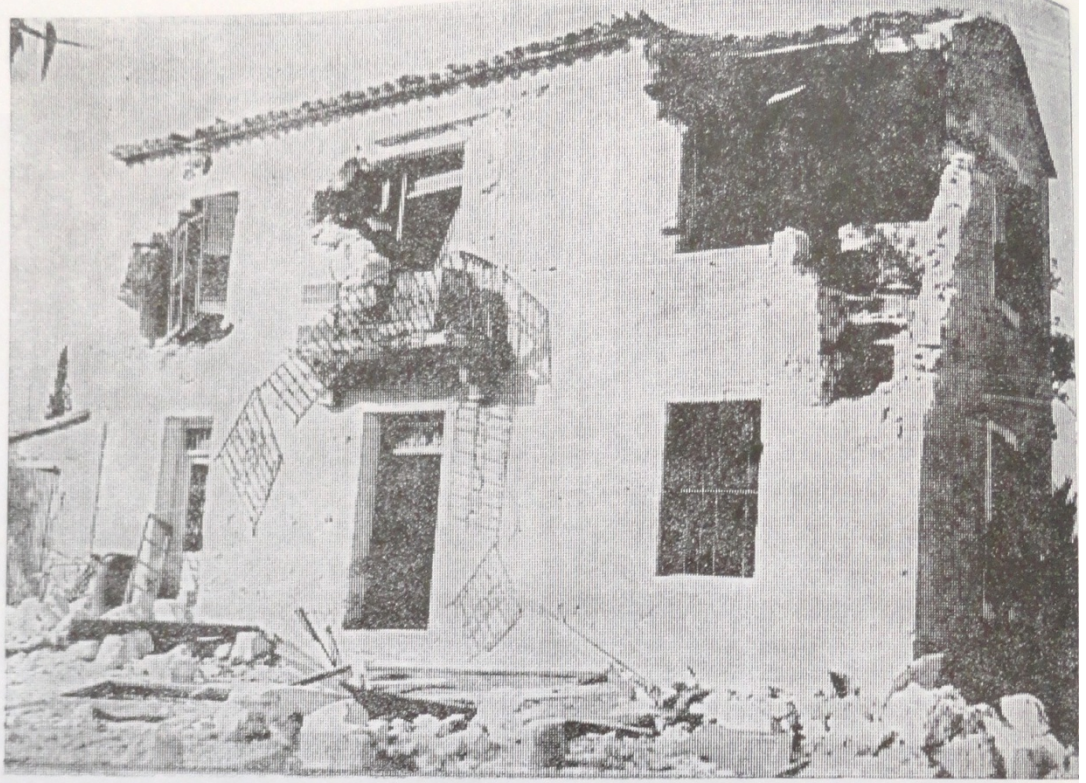

YENİ
KATLIAMLAR...

Muratağa, Sandallar ve Atıllar adındaki üç köyün sakinleri katledilerek toplu mezarlara atılıyor. (Yukarıda) BM askerleri 20 Ağustos 1978 günü Muratağa toplu mezarının açılmasını seyrediyor.

*Kutsal yerlere karşı
saygısızlık ve vahşet
eski şekli ile devam
ediyor., ev ve camiler
tahrip ediliyor.*

ÖZET

Yakın tarihe bakıldığında Kıbrıs sorununun Türk dış politikasını ve iç siyasi hayatını nasıl etkilediği görülecektir. Ada 1571 yılında Osmanlı Devletinin egemenliğine girdi. 1878 yılına değin de Osmanlı yönetiminde kaldı. Rusların Osmanlı Devletinin sınırlarını tehdit etmesi, Osmanlı Devleti ada üzerindeki hâkimiyetini, İngiltere'ye geçici olarak terk etmesi ardından ada uzun yıllar İngiliz egemenliğinde kaldı.

Daha sonra ise 1829 yılında Fransa – Rusya ve İngiltere'nin desteğiyle bağımsızlığını kazanan Yunanistan, Kıbrıs Ada'sına bir başka boyut kazandırmıştır. 1814 yılında, Yunanlılar tarafından kurulan “*FilikiEtery*a” adlı gizli örgütün gerçekleştirmek için içtiği “*Megaliİdea*”sında yer alan on ilkedden birisi Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakıydı. 1878 – 1914 yılları arasındaki evre ise Yunanistan'ın kışkırtmasıyla Kıbrıs Rumlarının gerçekleştirdiği eylemlerle Enosis'e ulaşma çabalarına Kıbrıslı Türklerin sürekli olarak karşı koymasıyla geçmiştir.

1914'te Osmanlı Devletinin Almanya ve Avusturya – Macaristan yanında savaşa girmesini bahane eden İngiltere Kıbrıs'ı tek taraflı ilhak edince, Rumlar Enosis'i gerçekleştireceklerine dair umutlanmışlardı. İngilizler Ada halkının Büyük Britanya vatandaşlığına geçmesini istediler. İngiliz vatandaşlığını kabul etmeyen bazı Kıbrıslı Türkler Anadolu'ya göç ederken, vatandaşlığı kabul edenlerin bir kısmı ise İngiltere'ye göç etti. Buna karşın Mısır ve Yunanistan'daki yaşayan Rumlar ise adaya göçe başladılar.

Bu ilhak kararı, Yunanistan ve Rumları sevindirmişti. Hatta 16 Ekim 1915 yılında İngiltere, kendi tarafında harbe girmesi koşulu ile Yunanistan'a ada'yı verme taahhüdünde bulunmuştu. İngiliz idaresinin Rum yanlısı tutumu, Kıbrıs Türklerinin de Enosis'i önleme yönündeki çabaları teşkilatlanmak ihtiyacını ortaya koymuştur. 10 Aralık 1918'de öğretmen Mehmet Remzi Okan ile Müftü Ziya Efendi'nin girişimleri ile Lefkoşa'da Meclis-i Milli'nin toplanışı bunun delilidir.

1919 Mayıs ayı ortalarında Kıbrıs Türk Halkı adına önde gelen Türk Temsilcileri tarafından İngiliz Sömürgeler Bakanına bir dilekçe gönderilerek 60 bin Türkün Enosis'e karşı olduğu duyurulmuşlardı. 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı ve Türkiye Cumhuriyeti İtilaf Devletleri tarafından resmen tanındı. Türkiye, Batı Trakya ve Musul gibi önemli topraklarını kaybetti ve Kıbrıs'ın İngiliz idaresinde kalmasını Lozan Barış Antlaşmasının 20. Maddesi ile tanımak

zorunda kaldı. Özellikle Lozan Anlaşmasından sonra başlayan süreçte Türkiye Kıbrıs'ı bir sorun olarak görmese bile, adadaki olaylar yavaş da olsa Türk dış politikasını etkilemeye başlamıştır. Londra ve Zürih anlaşmaları ile Kıbrıs'ta Türkiye'nin yeniden söz sahibi olması Türk dış politikasının başarılarından olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki adadaki nüfusu Rumlara nazaran daha az olan Türk toplumu yönetimde söz sahibi olmuştur. 1974'de gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı neticesinde tüm dünyanın ilgisi bu bölgeye kaydı.

Özellikle Sovyet kamuoyunda “*Barış Harekâtı*” farklı şekilde yorumlanmıştır. Bu yorumlama bize şu soruyu sorduruyor: Neden Türkiye'nin birinci müdahalesi dünyadaki gibi doğru algılanıyor fakat ikinci müdahalesi resmen istilacı olarak gösteriliyor? Aslında SSCB'nin Kıbrıs ve Türkiye konusundaki politikaları zaman-zaman değişik formüllere girmiştir. Doğu Blok'un NATO'ya karşı izlediği politikası ve Soğuk Savaş Döneminde ve sonrasında bir hayli değişiklikler olmasına rağmen SSCB ananevi politikasından hiçbir zaman vazgeçmemiştir.

Böylece Rus Çarlığı, SSCB ve onun halefi Rusya Federasyonunun sıcak denizler inme politikası, zaman-zaman değişiklikler olmasına rağmen ana prensip olma özelliğini halen daha devam ettiriyor. Kıbrıs Türkü, Türkiye'den kopartılmasından itibaren Anadolu'yu anavatan olarak görmüş, altında yaşadığı Rum tehdidine ve baskısına karşı umudunu Türkiye'ye bağlamıştır. Türkiye de yavru vatan Kıbrıs'a sahip çıkmış, devleti ve milletiyle, Kıbrıs Türkü'nün yanında yer almış, 1974'teki Barış Harekâtı ile de bölgede yaşayan Türkleri Rum vahşetinden kurtarmıştır.

ABSTRACT

When recent history is examined, it can be seen how Cyprus problem affected Turkish foreign policy and internal political life. The island came under the domination of Ottoman Empire in 1571. And it was under Ottoman rule until 1878. As a result of Russian threat to Ottoman boundaries, Ottoman Empire leased the island to British Empire after which the island remained under British rule for many years.

Later on, Greece, which gained independence with the help of Franco – Russian and British support in 1829, added another dimension to Cyprus. One of ten principles present in “Megali İdea”, an oath taken by “Filiki Eteria”, a secret organisation founded by Greeks in 1814, was the annexation of Cyprus to Greece. Period between 1878 – 1914 passed as Cypriot Turks continuously resisted Cypriot Greeks' attempts to achieve Enosis by activities, which were provoked by Greece.

When in 1914 Ottoman Empire entered the war as an ally of Germany and Austro – Hungarian Empire, British Empire used this as an excuse and unilaterally annexed Cyprus, Greeks became hopeful that they will achieve Enosis. British authorities asked that the inhabitants of island take British citizenship. Some Cypriot Turks who didn't accept British citizenship migrated to Anatolia, while some of those who took British citizenship moved to England. On the other hand, Greeks living in Egypt and Greece started moving to the island.

Greece and Greeks were delighted by this annexation. In 1915, Britain even offered Cyprus to Greece on condition that Greece join the war on the side of the British. The biased behavior of British authorities revealed Cypriot Turks' need for organisation in attempts to prevent Enosis. Congregation of Meclis-i Milli in Nicosia in December 10, 1918 as a result of an initiatives taken by Mehmet Remzi Okan, who was a teacher, and Mufti Ziya Efendi is an evidence of this.

In mid-may of 1919, prominent Turkish Representatives sent a petition to Secretary of State for the Colonies in the name of Cyprus Turkish population, stating that 60 thousand Turks are against Enosis. In July 24, 1923 Treaty of Lausanne was signed and Turkish Republic was officially recognized by allied powers. Turkey lost its important lands like West Thrace and Mosul and under Article 20 of Treaty of Lausanne was forced to recognize that Cyprus will remain under British rule. Even

though Turkey didn't see Cyprus as a problem, especially in the process which started after the Treaty of Lausanne, events in the island gradually started to affect Turkish foreign policy. We can say that Turkey's regaining of ground in Cyprus as a result of London and Zurich Agreements was Turkish foreign politics' success. In fact, Turkish community which had lesser population than Greeks in the island, had a voice in administration. As a result of 1974 Cyprus Peace Operation attention of the whole world turned into this region.

Especially in Soviet public opinion the "Peace Operation" was interpreted in different aspect. This interpretation provokes some questions: Why Turkey's first intervention is perceived right which is the case all around the world, but second intervention is shown as direct invasion? Principally, from time to time USSR's politics regarding Cyprus and Turkey have undergone different changes. Even though there were considerable changes in the politics of Eastern Block against NATO during Cold War era and later on, USSR never abandoned its traditional politics.

Thereby, despite the changes which took place from time to time, Tsarist Russia's, USSR's and its successor Russian Federation's politics of reaching Mediterranean still retains its role as a key feature. Cypriot Turk saw Anatolia as motherland since he was forced to break off from Turkey and set his hope against Greek threat and pressure on Turkey. And Turkey protected Cyprus, stood next to Cypriot Turk as a nation and state and saved local Cypriot Turks from atrocities committed by Greeks.